

ΕΦΗΜΕΡΙΣ

ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ

12

1894

Δ

135

ΕΦΗΜΕΡΙΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ

ΥΠΟ

ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΡΙΤΗ

1894

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ

1894

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	ΣΕΛ.
DOERPFELD, WILHELM. Ἡ Ἐννεάχρουνος καὶ ἡ Καλλιρρόη	1
HARTWIG, P. Κεφαλὴ αἰθίοπος μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΛΕΑΛΡΟΣ ΚΑΛΟΣ (Πίν. 6) .	121
HOMOLLE, TH. Περὶ τῆς χρονολογίας τῆς διαθήκης τῆς Ἐπικτήτας	141
KABBAΔΙΑ, Π. Ἀντίτυπα τοῦ ἐν Ἐπιδάφυ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος Ἀσκλη- πιοῦ (Πίν. 1)	11
— Ἐπιγραφαὶ ἐξ Ἐπιδάφου	15
MALMBERG, W. Μετόπαι τοῦ Παρθενῶνος.	211
MILLET, GABRIEL. Ψηφιδωτὰ τοῦ ἐν Δαφνίῳ ναοῦ (Πίν. 5)	111
— Ψηφιδωτὰ τοῦ Δαφνίου (Πίν. 9)	149
ΜΥΛΩΝΑ, Κ. Δ. Habbo Gerhard Lolling.	129
— Τεμάχια μετοπῶν ἐκ τῆς μεσημβρινῆς τοῦ Παρθενῶνος πλευρᾶς (Πίν. 10, 11)	187
— Πήλινος ἀμφορεὺς ἐκ Μήλου (Πίν. 12, 13, 14)	225
ΝΙΚΟΛΑΪΔΟΥ, Γ. Περὶ τοῦ καθ' Ὅμηρον Ἰλίου (Πίν. 3 καὶ ἕτερος παρένθετος μεθ' ἐ- νὸς ζιγγογραφήματος ἐν τῷ κειμένῳ)	69
— Περὶ τοῦ ὁμηρικοῦ Ἰλίου εἰδησις συμπληρωτικὴ	237
ΣΚΙΑ, ΑΝΔΡΕΑ Ν. Ἀνάγλυφα ἐκ τῆς ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Ἰλισοῦ ἀνασκαφῆς (Πίν. 7, 8 μεθ' ἐνὸς ζιγγογραφήματος ἐν τῷ κειμένῳ)	133
— Ἐπιγραφαὶ Ἐλευσίνος	161
— Ἐπιγραφαὶ Ἐλευσίνος (μετὰ 6 πανομοιότυπων)	189
ΣΤΑΗ. Β. Ἐρετριακὴ Λήκυθος (Πίν. 2)	63
ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ, Α. Τὸ Γοργόνειον ἐν τῷ ἐκ Πειραιῶς ψηφιδωτῷ (Πίν. 4)	99
WHITE, WILLIAMS JOHN. Τὸ Πελαργικὸν ἐπὶ Περικλέους.	25

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

ΣΚΙΑ, ΑΝΔΡΕΑ Ν. Καὶ πάλιν περὶ τῆς λέξεως σαστήρ	127
— Προσθήκη	241
— Ἐπιγραφὴ ἐκ Μεγάρων	244

ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΜΑΤΑ

- Πίναξ 1 Ἀνάγλυφα ἐξ Ἐπιδαύρου.
— 2 Ἐρετριακὴ Λήκυθος.
— 3 Ἀναμνήσεις ἐκ τῆς Ἰλιάδος.
— 4 Μωσαϊκὸν ἐκ Πειραιῶς.
— 5 Ψηφιδωτὸν ἐκ Δαφνίου.
— 6 Κεφαλὴ αἰθίοπος μετ' ἐπιγραφῆς ΛΕΑΛΡΟΣ ΚΑΛΟΣ.
— 7 Ἀνάγλυφα ἐκ τοῦ Ἰλισοῦ.
— 8 Ἀνάγλυφα ἐκ τοῦ Ἰλισοῦ.
— 9 Ψηφιδωτὸν ἐκ Δαφνίου.
— 10 Τεμάχια μετοπῶν ἐκ τοῦ Παρθενῶνος.
— 11 Μετόπαι ἐκ τοῦ Παρθενῶνος.
— 12 Πήλινος ἀμφορεὺς ἐκ Μήλου (ὀλικὸν σχῆμα καὶ διακόσμησις).
— 13 Ὁ αὐτὸς ἀμφορεὺς (Ἀνέλιξις τῆς ἐπὶ τῆς κοιλίας τοῦ ἀγγείου παραστάσεως).
— 14 Ὁ αὐτὸς ἀμφορεὺς (Ἀνέλιξις τῆς ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ τοῦ ἀγγείου παραστάσεως).
Σελ. 80 Παρένθετος πίναξ τοῦ Τρωϊκοῦ πεδίου.
— 89 Κυκλωτερὲς μάρμαρον (δίκην στομίου φρέατος), ἐφ' οὗ ἐν ἀναγλύφῳ ἐργασία τὰ
τοῦ βίου τοῦ Ἀχιλλέως.
— 133 Ἀνάγλυφον ἐκ τοῦ Ἰλισοῦ.
— 189, 192, 194, 202. Πανομοιότυπα ἑλευσινιακῶν ἐπιγραφῶν.

Η ΕΝΝΕΑΚΡΟΥΝΟΣ ΚΑΙ Η ΚΑΛΛΙΡΡΟΗ

Ἐν τῷ τελευταίῳ τεύχει τοῦ παρελθόντος ἔτους 1893 τοῦ περιοδικοῦ τούτου (σελ. 179-186) ὁ κ. Γ. Νικολαΐδης, ὁ πλείστου ἄξιος ταμίας τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐταιρείας, ἐδημοσίευσε βραχὺ ἄρθρον περὶ τῆς Καλλιρρόης τῆς καὶ Ἐννεακρούνου, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ἀφῆσω ὅλως ἄνευ ἀπαντήσεως, ἵνα μὴ οἱ ἀναγνώσται τοῦ περιοδικοῦ τούτου ἔχωσιν ὑπ' ὄψιν μονομερεῖ μόνον περὶ τοῦ ζητήματος τούτου κρίσιν.

Ἐν εἰσαγωγῇ τοῦ ῥηθέντος ἁρθρου του ὁ κ. Νικολαΐδης πραγματεύεται τὸ Τρωϊκὸν ζήτημα, ἂν καὶ τοῦτο φυσικὰ οὐδόλως σχετίζεται πρὸς τὴν Ἐννεάκρουνον. Ὁ κ. Νικολαΐδης δὲν παραδέχεται, ὅτι διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ Σχλημῶν καὶ ἐμοῦ διεξαχθεισῶν ἀνασκαφῶν ἐν Ἰσαρλῇκ, ὅπου κεῖνται τὰ ἐρείπια τοῦ Ἑλληνο-ῤωμαϊκοῦ Ἰλίου, ἀνεκαλύφθη ἡ Ὀμηρικὴ Τροία. Ἀλλ' ἐπιμένει εἰς τὴν πρὸ τῶν ἀνασκαφῶν ἐξήνεγκε γνώμην ὅτι ἡ Τροία ἔκειτο ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῶν ὑπερκειμένων τοῦ χωρίου Βουνάρβασι, θλίβεται δὲ ὑπερβαλλόντως ὅτι ἄνδρες οἶοι ὁ G. Perrot καὶ ὁ H. Kiepert, οἵτινες πρότερον ἐτάσσοντο πρὸς τὴν γνώμην αὐτοῦ, νῦν δὲν ἀναγνωρίζουσι πλέον τὸ Βουνάρβασι ὡς τὴν θέσιν τῆς Ὀμηρικῆς Τροίας. Ἰδίως εὐρίσκει ὁ κ. Νικολαΐδης ἀσύγγνωστον ὅτι ὁ H. Kiepert ἐν τῷ νεωτάτῳ τῆς Ἑλλάδος χάρτη ἐξήλειψε τὴν λέξιν Τροία ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Βουνάρβασι, τὰς δὲ παρὰ τὸ χωρίον τοῦτο πηγὰς δὲν ὀνομάζει πλέον πηγὰς τοῦ Σκαμάνδρου.

Οὐδεμία ὑφίσταται ἀνάγκη νὰ ὑπερασπισθῶ ἐνταῦθα τοὺς δύο τούτους σοφοὺς. Ἐξάπαντος πρέπει νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι αἱ περὶ Βουνάρβασι ὡς τοῦ Ὀμηρικοῦ Ἰλίου ἀποδείξεις ἥκιστα πειστικαὶ εἶνε, διὰ τὸ ν' ἀναγκάζωνται νῦν οἱ πρότερον ὑπερασπισταὶ ὁ εἷς μετὰ τὸν ἄλλον νὰ μεθίστανται εἰς τὸ ἀντίθετον στρατόπεδον καὶ ν' ἀναγνωρίζωσι τὸ Ἰσαρλῇκ ὡς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Τροίας.

Ὁ ἀριθμὸς τῶν σοφῶν τῶν πιστευόντων ἀκόμη εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Lechevalier ἀνακαλυφθεῖσαν Τροίαν καὶ εἰς τὰς δύο πηγὰς, τὴν ψυχρὰν καὶ τὴν θερμὴν,

τὰς ὁποίας ἰσχυρίσθη ὅτι ἀνεκάλυψεν ἐκεῖ, μολονότι ἀληθῶς μόνον ψυχραὶ ὑπάρχουσι καὶ αὗται πολὺ περισσότεραι τῶν δύο, ἀποβαίνει ὁσημέραι μικρότερος. Οὐδεὶς δέ, ὅσον ἐμοὶ γνωστὸν, ἐκ πάντων τῶν ἀρχαιολόγων, τῶν κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τὴν Τρωάδα ἐπισκεφθέντων καὶ ἰδόντων τὸ τε Βουνάρβασι καὶ τὰς ἐν Ἰσαρλῇκ ἀνασκαφὰς διενεχθῆναι νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἐσφαλμένην θεωρίαν περὶ τῆς τοποθετήσεως τῆς ἀρχαίας Τροίας ἐν Βουνάρβασι.

Ἐλπίζω πολὺ ὅτι ὁ κ. Νικολαΐδης θὰ δυνηθῇ νὰ ἐπισκεφθῇ πάλιν τὴν Τροίαν καὶ νὰ θεωρήσῃ ἰδίους ὅμμασι τὰ ποτελέσματα τῶν τελευταίων ἐν Ἰλίῳ ἀνασκαφῶν. Ὅταν ἴδῃ τὰ μεγαλοπρεπῆ τῆς μυκηναίας ἐποχῆς τείχη καὶ οἰκοδομήματα, τὰ ὁποῖα νεωστὶ ἀπεκαλύφθησαν κάτωθεν τῶν Ἑλληνικῶν καὶ ῤωμαϊκῶν κτιρίων, παραβάλλῃ δὲ αὐτὰ πρὸς τὰ ἐν Βουνάρβασι λείψανα, δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θὰ συνταχθῇ μετ' ἀνδρῶν οἶοι ὁ G. Perrot καὶ ὁ H. Kiepert, καὶ θ' ἀποδεχθῇ τὴν ὀρθοτέραν γνώμην.

Οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλληνικῆς καὶ ῤωμαϊκῆς πόλεως Ἰλίου ἦσαν πεπεισμένοι ὅτι ἡ πόλις τῶν ἔκειτο ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς παλαιᾶς Τροίας· καὶ ἅπαντα δὲ ἡ ἀρχαιότης ἐξαιρέσει τριῶν ἢ τεσσάρων συγγραφέων συνεμερίζετο τὴν γνώμην ταύτην χωρὶς ποσῶς ν' ἀμφιβάλλῃ περὶ τούτου, μολονότι οὐδὲν σχεδὸν ἴχνος ἐκ τῶν ἀρχαίων τειχῶν καὶ οἰκοδομημάτων ἠδύνατο τότε νὰ ἴδῃ τις. Πρέπει λοιπὸν ἡμεῖς καὶ τώρα ἀκόμη ἀμφιβολίας νὰ ἔχωμεν, ὅταν κάτωθεν τῶν Ἑλληνικῶν κτισμάτων οὐ μόνον εὐρίσκομεν τὰ λείψανα μεγαλοπρεποῦς ἀκροπόλεως τῶν μυκηναίων χρόνων, ἀλλ' εἰς ἔτι μεγαλείτερον βάθος τὰ λείψανα παναρχαίων ἐποικίσεων, τὰ ὁποῖα ἀναμφήριστον ἀπόδειξιν παρέχουσιν ὅτι ἐν τῇ θέσει ἐκείνῃ πολλοὺς ἤδη πρὸ τοῦ Ὀμήρου καὶ τοῦ Πριάμου αἰῶνας σημαντικὴ ἐστία ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ, τὸ κέντρον τῆς Τρωάδος, ὑπῆρξε; Ἐν τούτοις ἂς ἀφήσωμεν τὴν Τροίαν καὶ ἂς σπεύσωμεν εἰς τὰς Ἀθήνας πρὸς τὴν Ἐννεάκρουνον.

Ὁ κ. Νικολαΐδης μὲ ἐνόησε μὲν ἐν γένει ὀρθῶς,

ἀφοῦ παραδέχεται ὅτι τὴν μὲν Ἐννεάκρουνον ζητῶ πρὸς δυσμὰς τῆς Ἀκροπόλεως, τὴν δὲ Καλλιρρόην τοῦ Ὡου πρὸ Χριστοῦ αἰῶνος καὶ τῶν μετ' αὐτὸν χρόνων ἐν τῷ Ἰλισσῷ, ἐν τισιν ὁμῶς μὲ παρενόησεν ἐντελῶς· ἐγὼ π. χ. οὐδέποτε διενοήθην ἢ ἐξεφράσθην ὅτι τὸ ὕδωρ τῆς Καλλιρρόης τῆς παρὰ τὸν Ἰλισσὸν διωχετεύετο μεταξὺ Ἀκροπόλεως καὶ Πνυκὸς εἰς τὴν Ἐννεάκρουνον, διότι γνωρίζω ὅτι καὶ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὸ νερὸν μόνον τοῦ δὲν ἀνέβαινε τὰ βουνά. Ἐπίσης οὐδέποτε ἐγνωμάτευσα ὅτι ἡ Ἐννεάκρουνος ἐπήγαγεν ἐκ τοῦ λόφου τῆς Πνυκὸς, διότι γνωρίζω ὅτι ἐκ τόσον ταπεινοῦ ὅρους ὡς ἡ Πνύξ δύσκολα θὰ ἐπήγαζέ ποτε τόσον ὕδωρ, ὥστε καὶ δι' ἐννέα κρουνῶν νὰ ἐκρέη· οὐδὲ διίσχυρίσθην ποτὲ ὅτι ἅπασαι αἱ ἐν Ἀττικῇ πηγαὶ ἔφερον τὸ ὄνομα Καλλιρρόη, διότι εἰς τὰ πέραξ τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν ὑπῆρχον πολλαὶ πηγαὶ μὲ ἄλλα ὀνόματα. Πρὸς τούτοις οὐδέποτε ἐπῆλθέ μοι εἰς τὸν νοῦν νὰ ὀνομάσω ναῖσκον τινά, ὃν ἀνεκαλύψαμεν κατωτέρω τῆς θέσεως τῆς κρήνης παρὰ τὴν Πνύκα, ἱερὸν τῆς Δήμητρος, διότι ἐκ τοῦ Παυσανίου γνωρίζω ὅτι ὁ ναὸς οὗτος ἔκειτο ὑπὲρ τὴν Ἐννεάκρουνον. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐγὼ παρεδέχθην καὶ τὸ ὁποῖον καὶ διὰ τῶν ἀνασκαφῶν ἐβεβαιώθη, εἶνε τὸ ἀκόλουθον, ὅτι ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἀνέβλυζον παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ λόφου τῆς Πνυκὸς, ἀπέναντι ἀκριβῶς τῆς ἀρχαίας πόλεως, τῆς κατόπιν Ἀκροπόλεως, πλείονες πηγαὶ παρέχουσαι τοῖς ἐν τῇ ἀρχαίᾳ πόλει κατοικοῦσιν Ἀθηναίοις καλὸν καὶ ἀρκετὸν πόσιμον ὕδωρ. Αὗται δὲ ἦσαν αἱ φανεραὶ πηγαὶ τοῦ Θουκυδίδου, αἵτινες ὀνομάζοντο Καλλιρρόη. Ὅτε ἡ πόλις ηὐξήθη καὶ κατωτέρω τῶν πηγῶν ἐσχηματίσθη ἡ ἀγορά, δὲν ἐπήρκει πλέον τὸ ὕδωρ εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν πολλῶν κατοίκων. Διὰ τοῦτο ὁ Πεισίστρατος ἐπεχείρησε νὰ διοχετεύσῃ διὰ μεγάλου ὕδραγωγείου νέον καὶ ἄφθονον ὕδωρ. Τὸ ὕδραγωγεῖον δὲ τοῦτο, ἔργον διαφερόντως λαμπρόν, ἀνεκαλύφθη νῦν πραγματικῶς, ἔχει δὲ τὴν ἀρχὴν τοῦ πιθανῶς ἐκ τῆς ἀνωτέρας τοῦ Ἰλισσοῦ κοιλάδος καὶ τοῦ Ὑμηττοῦ. Κατὰ τὴν ἐκβολὴν τοῦ ὕδραγωγείου ὠκοδομήθη δεξαμενὴ καὶ κρήνη ἔχουσα τόσον ἄφθονον ὕδωρ, ὥστε νὰ ἐκρέη τοῦτο δι' ἐννέα κρουνῶν. Τὸ ὀλίγον ὕδωρ τῆς ἀρχαίας Καλλιρρόης διωχετεύθη πιθανῶς εἰς τὴν αὐτὴν δεξαμενὴν. Ὑπερήφανοι οἱ Ἀθηναῖοι ἐπὶ τῇ ἀφθονίᾳ

τοῦ ὕδατος ὠνόμασαν νῦν τὴν κρήνην τῆς πόλεως Ἐννεάκρουνον, τὸ δὲ παλαιὸν ὄνομα Καλλιρρόη ἔπεσεν ὅλως εἰς ἀχρησίαν.

Πάντες οἱ κατόπιν συγγραφεῖς οἱ μνημονεύοντες τῆς κρήνης τῆς πόλεως ὀνομάζουσιν αὐτὴν Ἐννεάκρουνον, καὶ αὐτὸς ὁ Ἡρόδοτος λαλῶν περὶ τῶν Πελασγῶν, δηλαδὴ περὶ ἐποχῆς καθ' ἣν ἡ πηγὴ ἐκαλεῖτο ἀκόμη Καλλιρρόη. Ἐν τῇ γλώσσῃ τοῦ λαοῦ τὸ ἀρχαιότερον ὄνομα εἶχεν ἐξαφανισθῇ ταχέως καὶ μόνον εἰς ἐγγῶριος ἀρχαιοδίφης, ὁ Θουκυδίδης, γνωρίζει αὐτὸ ἀκόμη καὶ τὸ ἀναφέρει. (πρόβλ. Unger, Enneakrunos und Pelasgikon σελ. 6).

Ἐπειδὴ τὸ ὄνομα Καλλιρρόη ἦτο λίαν κατάλληλον διὰ μίαν πηγὴν καὶ δὲν ἐγίνετο πλέον χρῆσις αὐτοῦ διὰ τὴν κρήνην τῆς πόλεως, ὠνόμασαν ἓνα αἰῶνα μετὰ τὸν Πεισίστρατον τὴν παρὰ τὸν Ἰλισσὸν πηγὴν καὶ τὸν καταρράκτην Καλλιρρόην. Νομίζω μάλιστα ὅτι δύναμαι ν' ἀποδείξω καὶ πῶς εἰς τοῦτο κατήντησαν, ἀλλὰ δὲν εἶνε ἐνταῦθα ὁ κατάλληλος πρὸς αὐτὸ τόπος. Ἀρκεῖ δὲ μόνον νὰ ὑπομνήσω ὅτι ἡ παρὰ τὸν Ἰλισσὸν Καλλιρρόη μνημονεύεται κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος (Ἀξιογ. 364. Α), ἀναφέρεται δὲ καὶ ὑπὸ μεταγενεστέρων συγγραφέων καὶ ὑπὸ τοῦ Πλινίου (II, 7, 24) πρὸς τῇ Ἐννεακρούνῳ ὡς ἰδιαιτέρα τῆς Ἀττικῆς πηγῇ. Ἡ Καλλιρρόη ἔκειτο ἐκτὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως καὶ δὲν περιεκλείσθη ἐντὸς αὐτῆς οὔτε κατὰ τὴν ἐπὶ Ἀδριανοῦ γενομένην ἐπέκτασιν τῆς πόλεως. Τοιαῦται ὁμῶς πηγαὶ ἐκτὸς τῆς πόλεως κείμεναι ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι, ἐξ ὧν δύναται νὰ μνημονευθῇ μάλιστα ἡ ὑπὸ τοῦ Στράβωνος (X, 397) ἀναφερομένη, ἡ πρὸ τῶν πυλῶν τοῦ Διοχάρους.

Ἐὰν λοιπὸν κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Παυσανίου ἡ Ἐννεάκρουνος, ὡς ρητῶς λέγει ὁ ἴδιος, ἦτο ἡ μόνη πηγὴ διὰ πάσης τῆς πόλεως, οὐδεμία δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἀμφιβολία ὅτι ὁ Παυσανίας ἐννοεῖ τὴν ἡμετέραν Ἐννεάκρουνον τὴν ὑπὲρ τὴν ἀγορὰν καὶ οὐχὶ τὴν ἐν τῷ Ἰλισσῷ Καλλιρρόην, τοῦτο δὲ εἶνε τοσοῦτω μᾶλλον βέβαιον, καθόσον ὁ Παυσανίας ὀλίγον πρὶν ἢ μνημονεύσῃ τῆς Ἐννεακρούνου εὐρίσκεται εἰς τὰ πλησίον τοῦ Ἀρείου Πάγου μέρη καὶ ἀμέσως δὲ κατόπιν πάλιν περιγράφει τὸν οὐ μακρὰν τοῦ Ἀρείου Πάγου ἐπὶ τοῦ ἀγοραίου Κολωνοῦ κείμενον ναὸν τοῦ Ἡραίστου. Ὁ κ. Νικο-

λαΐδης καὶ πᾶς ὁ μετ' αὐτοῦ τὴν Ἐννεάκρουνον ἔτι παρὰ τὸν Ἰλισσὸν ζητῶν ὀφείλει κατ' ἀνάγκην νὰ παραδεχθῇ, ὅτι ὁ Παυσανίας ἐκ τῆς ἀγορᾶς ἐπήδησεν αἰφνιδίως εἰς τὸ ἀντίθετον ὅλως τῆς πόλεως μέρος, διὰ νὰ ἐπιστρέψῃ ἔπειτα ἀμέσως πάλιν εἰς τὴν ἀγορὰν ἢ τοῦλάχιστον νὰ πιστεύσῃ ὅτι τὸ κείμενον τοῦ Παυσανίου παρεδόθη ὅλως συγκεχυμένον κατὰ τὸ μέρος τοῦτο, μολοντί οὐδὲν ἐνδόσιμον περὶ τοιαύτης ἀταξίας αὐτοῦ ὑπάρχει.

Μὲ τοῦτο φθάνω πλέον εἰς τοὺς συγγραφεῖς ἐκείνους, τοὺς ὁποίους ὁ κ. Νικολαΐδης ἀναφέρει ὡς μάρτυρας περὶ τῆς θέσεως τῆς Ἐννεακρούνου παρὰ τὸν Ἰλισσόν. Εἶνε φανερόν ὅτι εἰς τὴν βραχεῖαν ταύτην ἀπάντησιν δὲν δύναμαι νὰ πραγματευθῶ ὅλας τὰς μαρτυρίας τῶν συγγραφέων περὶ τῶν δύο πηγῶν, ἐπιφυλασσόμενος δὲ νὰ πράξω τοῦτο ἀλλαχρῶ, περιορίζομαι μόνον ἐνταῦθα νὰ ἐξετάσω διὰ βραχέων τὰς μαρτυρίας ἐκείνας, ἐφ' ὧν ὁ κ. Νικολαΐδης ἰδίως στηρίζεται.

1) Ὁ Ἡρόδοτος (VI, 137) διηγεῖται ὅτι αἱ τῶν Ἀθηναίων θυγατέρες φοιτῶσαι ἐπὶ ὕδωρ εἰς τὴν Ἐννεάκρουνον ἠνοχλοῦντο ὑπὸ τῶν Πελασγῶν, τῶν κατοικούντων τότε καὶ καλλιεργούντων τοὺς ὑπὸ τὸν Ὑμηττὸν ἀγρούς. Ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ Ἀθηναῖοι κατῴκουν τότε ἐν τῇ ὑπὸ τῶν Πελασγῶν περιτειχισμένῃ πόλει καὶ τὰ κοράσια ὤφειλον νὰ ἐξέρχωνται διὰ τῆς πύλης αὐτῆς, ὅπως ὑδρεύωνται, ἐδύναντο ἐπίσης νὰ ἐνοχλῶνται ὑπὸ τῶν Πελασγῶν, καὶ ἐὰν ἡ πηγὴ αὕτη ἐξ ἧς ὑδρεύοντο ἔκειτο πρὸς δυσμᾶς, καὶ ἐὰν πρὸς ἀνατολὰς τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐκ τοῦ χωρίου λοιπὸν τοῦ Ἡροδότου τοῦτο μόνον ἐξάγεται, ὅτι ἡ Ἐννεάκρουνος ἔκειτο ἐκτὸς τῆς τότε πόλεως, ἀλλὰ ποῦ δὲν λέγει ὁ συγγραφεύς.

2) Ἀλλ' ὁ Θουκυδίδης δὲν λέγει τάχα (II, 15) ῥητῶς, ὅτι ἡ Ἐννεάκρουνος ἔκειτο πρὸς μεσημβρίαν; Ἀπαντῶ ὅτι ὄχι! Ἀληθῶς κατὰ τὴν μέχρι τοῦδε ἐρμηνείαν τοῦ χωρίου τούτου, ἣν καὶ ὁ κ. Νικολαΐδης ἀκολουθεῖ, φαίνεται ὅτι λέγει τοιοῦτόν τι ὁ Θουκυδίδης, ἐγὼ ὅμως τὴν ἐρμηνείαν ταύτην δὲν θεωρῶ ὀρθὴν καὶ μὲ τὴν γνώμην μου ταύτην δὲν εὐρίσκομαι πλέον μόνος. Ὁ Θουκυδίδης λαλεῖ περὶ τῆς αὐτῆς ἀρχαίας πόλεως, ἣν ἀνωτέρω εἶδομεν παρὰ τῷ Ἡροδότῳ περιτειχισμένην ὑπὸ τῶν Πελασγῶν. Ἡ πόλις αὕτη συνίστατο ἐκ δύο μερῶν, ἐκ τῆς ἄνω Ἀκροπόλεως τῆς ἀποτελεσά-

σης βραδύτερον τὸ ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς τέμενος, καὶ ἐκ τμήματος κατὰ τοὺς πρόποδας αὐτῆς, τὸ ὁποῖον εἰς μεταγενεστέρους χρόνους ἐσχημάτιζε τὸ ἐρμωθὲν Πελασγικὸν καὶ μάλιστα πρὸς νότον ἦτο τετραμμένον. Ὁ Θουκυδίδης θέλει ν' ἀποδείξῃ ὅτι ἡ παναρχαία πόλις δὲν ἦτο μεγαλειτέρα τῶν δύο τούτων τμημάτων, καὶ τοῦτο ἐκθέτει λογικώτατα καὶ πειστικώτατα διὰ τῶν ἀκολουθῶν τεσσάρων τεκμηρίων.

Α') Τὰ ἀρχαιότατα ἱερὰ ἔκειντο ἐντὸς τῆς μετὰ ταῦτα Ἀκροπόλεως.

Β') Τὰ ἐκτὸς αὐτῆς εὐρισκόμενα ἱερὰ ἔκειντο πρὸς τοῦτο τὸ μέρος τῆς ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Θουκυδίδου πόλεως, ἀμέσως δηλαδὴ πρὸ τῆς πύλης τῆς παναρχαίας πόλεως. Ἡ πύλη δὲ εὐρίσκετο εἰς τὸ βορειοδυτικὸν αὐτῆς ἀπέναντι τοῦ Ἀρείου Πάγου.

Γ') Καὶ ἡ πηγὴ τῆς πόλεως ἡ καλουμένη τὸ παλαιὸν Καλλιρρόη, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς ὅμως τοῦ Θουκυδίδου φέρουσα πλέον τὸ ὄνομα Ἐννεάκρουνος, ἔκειτο πλησίον τῆς πόλεως ταύτης οὐ μακρὰν τῆς πύλης αὐτῆς.

Δ') Ἡ Ἀκρόπολις ἐκαλεῖτο ἔτι ἐπὶ Θουκυδίδου ἐπισήμως πόλις, ἄρα ἤτό ποτε τὸ μόνον κατωκημένον τῆς μετὰ ταῦτα πόλεως μέρος.

Ἐκ τῶν τεκμηρίων τούτων τὸ δεύτερον μόνον χρήζει ἰδιαιτέρας ἐξετάσεως. Διότι δύναται νὰ ἐρωτήσῃ τις: ἀλλὰ μήπως τὰ ἱερὰ τὰ ἐνταῦθα ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου μνημονεύμενα δὲν ἔκειντο πάντα εἰς τὸ μεσημβρινοανατολικὸν μέρος τῆς Ἀκροπόλεως παρὰ τὸν Ἰλισσόν; Ὁ κ. Νικολαΐδης ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην καὶ ἐν ταύτῃ ἔχει πολλοὺς τῶν ἀρχαιολόγων ὁμοδοξοῦντας, ἀλλ' ἐν τούτοις δύναται ν' ἀποδειχθῇ τὸ ἐναντίον. Εἶνε ἀληθὲς μὲν ὅτι οὐ μακρὰν τοῦ Ἰλισσοῦ ἔκειντο τὸ τέμενος τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος καὶ τὸ τοῦ Ὀλυμπίου Διός, ἐντὸς δὲ τοῦ δευτέρου ὑπῆρχεν ἐπίσης ἱερὸν τῆς Γῆς Ὀλυμπίας: τίς δὲ ἀγνοεῖ καὶ τὸ κατὰ τοὺς μεσημβρινοανατολικούς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως κείμενον τέμενος Διονύσου τοῦ Ἐλευθερέως; Ἀλλὰ ταῦτα δὲν εἶνε τὰ πανάρχαια ἱερὰ, τὰ ὅποια ὁ Θουκυδίδης ἐν τῷ ῥηθέντι χωρίῳ ὡς τεκμήρια τῆς γνώμης του ἀναφέρει: ὁ Θουκυδίδης δὲν δύναται νὰ ἐννοῇ ἄλλο παρὰ τὸ ἀρχαιότατον ἱερὸν τοῦ Πυθίου, τουτέστι τὸ ἄντρον τοῦ Ἀπόλλωνος Ὑπα-

κράιου εις τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τῆς Ἀκροπόλεως, τὸ ὅποιον ὁ μὲν Εὐριπίδης ἐν Ἴωνι «τοῦ θεοῦ τὰ φίλτατα», ὁ δὲ Φιλόστρατος (βίοι Σοφ. II, 1, 5) ἀπλῶς τὸ Πύθιον ὀνομάζει. Παρὰ τὸ Πύθιον τοῦτο παρετηροῦντο, ὡς ἐξάγεται ἐκ τοῦ αὐτοῦ χωρίου τοῦ Εὐριπίδου (Ἴων, στ. 285), αἱ Πύθια ἀστραπαί, καὶ ἐπειδὴ ἡ θέσις αὕτη κατὰ τὸν Στράβωνα (IX, 404) ἦτο μεταξὺ τοῦ Πυθίου καὶ τοῦ Ὀλυμπίου, πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ἐγγύς τοῦ ἄντρου τοῦ Πυθίου καὶ τὸ παλαιὸν ἱερόν τοῦ Ὀλυμπίου Διός.

Τὰ μεγάλα τεμένη τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Διὸς πρὸς τὸ μεσημβρινοανατολικὸν ἦσαν νέα ἰδρύματα τῶν Πεισιστρατιδῶν, τὰ δὲ πανάρχαια ἱερὰ καὶ τῶν δύο θεῶν ἔκειντο εἰς τοὺς βράχους τῆς Ἀκροπόλεως παρὰ τὴν πύλιν αὐτῆς. Καὶ τὸ τρίτον ἱερόν τὸ ὅποιον ὁ Θουκυδίδης ἀναφέρει, δηλαδὴ τὸ τῆς Γῆς, βεβαιοῦται ἐξ ἐπιγραφῶν (C.I.A. III, 411 καὶ Athen. Mitth. II, 177) καὶ ἐξ ἄλλων μαρτυριῶν (Παυσ. I, 22, 3) ὅτι ἔκειτο πρὸ τῆς πύλης τῆς Ἀκροπόλεως, εἶνε δὲ τὸ γνωστὸν ἱερόν τῆς Γῆς κουροτρόφου, τοῦ ὁποίου ὁ Παυσανίας μνημονεῦει προτοῦ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Ὅτι τέλος ὁ Θουκυδίδης μὲ τὸ ἐν Λίμναις ἱερόν τοῦ Διονύσου δὲν ἐννοεῖ τὸ ἱερόν Διονύσου τοῦ Ἐλευθερέως τὸ κατὰ τοὺς μεσημβρινοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως προκύπτει ἤδη ἐκ τούτου ὅτι ὁ Θουκυδίδης προσεπιλέγει, ὅτι περὶ ἐκείνου τοῦ Διονύσου λαλεῖ, πρὸς τιμὴν τοῦ ὁποίου ἐπανηγυρίζοντο τὰ ἀρχαιότερα Διονύσια. Πρὸς τιμὴν τοῦ ἐν Λίμναις Διονύσου ἐωρτάζοντο τὰ ἀρχαιότερα Διονύσια, τὰ Ἀνθεστήρια, πρὸς τιμὴν δὲ τοῦ Ἐλευθερέως Διονύσου τὰ νεώτερα, τὰ μεγάλα Διονύσια· ὅτι δὲ ἡ τελευταία αὕτη ἐορτὴ ἐτελεῖτο παρὰ τὴν μεσημβρινὴν κλιτὺν τῆς Ἀκροπόλεως, ἐνῶ τὰ ἀρχαιότερα Διονύσια ἐτελοῦντο ἄλλοθί που, εἶνε ἤδη κοινῶς παραδεδεγμένον (Πρβλ. λ. χ. Lolling τοπογραφίαν Ἀθηνῶν σελ. 323).

Ποῦ ὅμως τὸ ἱερόν τοῦ Διονύσου τὸ ἐν Λίμναις κείμενον πρέπει νὰ ζητηθῇ, δὲν ἐβεβαιώθη ἀκόμη, οὐχ ἥττον φρονῶ ὅτι δύναμαι ν' ἀποδείξω καὶ τοῦτο κείμενον πρὸ τῆς πύλης τῆς Ἀκροπόλεως εἰς τὴν μεσημβρινοδυτικὴν γωνίαν τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἔκειτο δηλαδὴ εἰς τὸ ἐλῶδες ἔδαφος κατέρω τῆς Ἐννεακρούνου οὐ μακρὰν τοῦ Ληναίου, τὸ ὅποιον

ἀναγνωρίζω ἐν τῇ παρὰ τὴν ἀγορὰν ὀρχήστρᾳ, ἐνθα ἴσταντο οἱ ἀνδριάντες τοῦ Ἀρμόδιου καὶ Ἀριστογείτονος. Ὁρεῖλω νὰ ἀρκεσθῶ ἐνταῦθα εἰς ὅσα περὶ τῆς ἐρμηνείας τοῦ μνημονευθέντος χωρίου τοῦ Θουκυδίδου ὑποδηλῶ, θὰ εἶνε ὅμως ἱκανὰ ταῦτα, ὅπως πείσωσι πάντα ἀμερόληπτον, ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται πλέον ἀδασανίστως νὰ παρατίθεται τοῦ συγγραφέως τούτου τὸ μνημονευθὲν χωρίον ὡς ἀποδείξεις, ὅτι τὰ ἱερὰ ἐκεῖνα καὶ ἡ τῆς πόλεως κρήνη Ἐννεάκρουνος ἔκειντο εἰς τὸ μεσημβρινοανατολικὸν μέρος τῆς Ἀκροπόλεως μακρὰν τῆς παναρχαίας πόλεως. Πᾶς δ' ὁ εἰδικῶς ἀσχολούμενος μὲ τὸ ζήτημα θὰ συνομολογήσῃ μάλιστα μετ' ἐμοῦ ὅτι ἡ Ἐννεάκρουνος κατὰ τὸν Θουκυδίδην πρέπει νὰ ζητηθῇ ἀκριβῶς εἰς τὸ μέρος, ἐνθα αὕτη καὶ ὑπὸ τοῦ Παυσανίου ἀναφέρεται, καὶ ὅπου νῦν διὰ τῶν ἡμετέρων ἀνασκαφῶν εὐρέθησαν παλαιαὶ πηγαὶ καὶ τὰ λείψανα μεγαλοπρεποῦς ὑδραγωγείου ἐκ τοῦ 6^{ου} π.Χ. αἰῶνος. Ὁ Θουκυδίδης λοιπὸν δὲν ἀντίκειται, ἀλλ' ἀκριβῶς εἶνε ὑπὲρ τῆς ἐμῆς τοποθεσίας τῆς Ἐννεακρούνου.

3) Ὁ κ. Νικολαΐδης ἐπερείδεται πρὸς τούτοις ἐπὶ χωρίου τινὸς τοῦ Ἰσοκράτους (XV, 287), ἐν ᾧ ἀναφέρεται περὶ τῶν Ἀθηναίων νεανίσκων ὅτι ἐσυνήθιζον νὰ ψύχωσιν οἶνον εἰς τὴν Ἐννεάκρουνον· ὅτι ὅμως ἡ ψύξις αὕτη τοῦ οἴνου ἐγίνετο ἐν τῷ Ἰλισσῷ δὲν λέγει οὐδόλως ὁ ῥήτωρ. Ἀπ' ἐναντίας οἱ λόγοι του τότε μόνον γίνονται καταληπτοί, ἐὰν ὑποθεθῇ ὅτι ἡ ψύξις τοῦ οἴνου ἐγίνετο ἐν τῷ μέσῳ τῆς πόλεως παρὰ τὴν ἀγορὰν (πρβλ. Unger, Enneakrunos σελ. 7). Δὲν ἐννοῶ δὲ καὶ διατί τὸ ὕδωρ τῆς Καλλιρρόης τῆς παρὰ τὸν Ἰλισσὸν ἦτο ψυχρότερον ἢ τὸ τῆς παρὰ τὴν Πνύκα Ἐννεακρούνου, ἀφοῦ ἐκεῖνο μὲν εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον ποτάμιον ὕδωρ τοῦ Ἰλισσοῦ, ὅπερ ἐκ τοῦ βράχου καταδύεται εἰς τὴν κοίτην αὐτοῦ καὶ ἀναβλύζει πάλιν εἰς τὴν Καλλιρρόην, τὸ δὲ ὑδραγωγεῖον τοῦ Πεισιστράτου διωχέτευεν ὑπόγειον πηγαῖον ὕδωρ, τὸ ὅποιον πιθανῶς μόλις παρὰ τὴν Πνύκα ἔβλεπε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, καὶ διὰ τοῦτο τὴν πρώτην αὐτοῦ θερμοκρασίαν δὲν μετέβαλλε. Πῶς ὑπὸ τοιαύτας περιστάσεις τὸ χωρίον τοῦ Ἰσοκράτους δύναται νὰ εἶνε ὑπὲρ τῆς τοποθετήσεως τῆς Ἐννεακρούνου παρὰ τὸν Ἰλισσόν, εἶνε ὅλως ἀκατάληπτον εἰς ἐμέ.

4, Καὶ τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν χωρίον τοῦ

Πλάτωνος (ἐν Ἀξιώχῳ 364. Α) παρατίθεται ὑπὸ τοῦ κ. Νικολαΐδου πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ του, λέγοντος «Καὶ ἐν Ἀξιώχῳ τοῦ Πλάτωνος ἀξιοπίστως λέγεται παρὰ τὸν Εὐλισσὸν εἶναι τὴν Καλλιρρόην τὴν καὶ Ἐννεάκρουνον». Ἐάν τις ὁμῶς ἀνατρέξῃ εἰς τὸ χωρίον αὐτὸ βλέπει μετ' ἀπορίας ὅτι ὁ Πλάτων οὐδαμῶς ποιεῖται χρῆσιν τοῦ ὀνόματος Ἐννεάκρουνος, λαλεῖ δὲ μόνον περὶ τῆς παρὰ τὸν Ἰλισσὸν Καλλιρρόης καὶ ὅχι περὶ τῆς κρήνης τῆς πόλεως, ἥτις ἀπὸ τοῦ 6^{ου} π. Χ. αἰῶνος ἐκαλεῖτο Ἐννεάκρουνος καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο δὲν ἀπέβαλε πλέον.

5) Ἐμνημονεύθη ἤδη ὅτι καὶ ὁ Στράβων (IX, 404) δὲν τοποθετεῖ τὸ Πύθιον καὶ δι' αὐτοῦ κατ' ἀκολουθίαν ἐμμέσως τὴν Ἐννεάκρουνον πρὸς μεσημβρίαν τῆς Ἀκροπόλεως. Τὸ τεῖχος ἐν ᾧ ἴστατο ἡ ἐσχάρα τοῦ Ἀστραπαίου Διὸς δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἦτο τὸ μεσημβρινὸν τεῖχος τῆς πόλεως, διότι τότε μεταξὺ τῶν μεσημβρινοανατολικῶς κειμένων τεμενῶν τοῦ Πυθίου καὶ τοῦ Ὀλυμπίου οὐδὲν ἀπολύτως ὑπῆρχε τεῖχος. Ὁ Στράβων λαλεῖ ἐξ ἅπαντος περὶ τοῦ ἐν τῇ βορειοδυτικῇ γωνίᾳ τῆς Ἀκροπόλεως κειμένου Πυθίου, καθὼς ἀπέδειξα ἤδη ἐκ τοῦ Ἰωνος τοῦ Εὐριπίδου. Καὶ ὁ κ. Νικολαΐδης δὲν θὰ ἀρνηθῇ βεβαίως ὅτι ἡ θέσις αὕτη ἐκ φύσεως ἦτο πολὺ καταλληλοτέρα νὰ παρατηρῇ τις τὰς ἀστραπὰς τὰς παρὰ τὸ κατὰ τὴν Φυλὴν Ἄρμα.

6) Ὡς τελευταῖον συγγραφέα ἐπικαλεῖται ἀκόμη ὁ κ. Νικολαΐδης τὸν Παυσανίαν, περὶ τοῦ ὁποίου ἐπραγματεύθημεν ἤδη. Ὁ περιηγητὴς βλέπων τὴν Ἐννεάκρουνον πλησίον τῆς ἀγορᾶς, ἀγνοεῖ τὸ πρότερον αὐτῆς ὄνομα Καλλιρρόη καὶ ὀνομάζει αὐτὴν τὴν μόνην πηγὴν διὰ πάσης τῆς πόλεως, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἄλλως μόνον φρέατα γνωρίζει. Τοῦ Παυσανίου τὰς μαρτυρίας ἐκῆρυξαν ὡς παντάπασιν ἐσφαλμέναι, ἀλλ' εἶνε ἐντελῶς ὀρθαί. Τῷ ὄντι ἡ παρὰ τὴν Πνύκα πηγὴ ἦτο ἡ μόνη μεγαλειτέρα πηγὴ, καὶ ἡ μόνη μεγάλη κρήνη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πόλεως, ἥτις ἴσως ἀρχικῶς ἀσήμαντος οὔσα κατέστη διὰ τοῦ ὑπὸ τοῦ Πεισιστράτου διοχετευθέντος ὕδατος μία τῶν ἀξιοθέατων κρηνῶν. Ὁ Παυσανίας ὀνομάζει αὐτὴν πηγὴν κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ φρέατα, διότι ἐγνώριζε τόσον ὀλίγον ὅσον καὶ οἱ πλεῖστοι σύγχρονοί του ὅτι τοῦ ὕδατος μικρὰ μόνον ποσότης

ἀνέβλυζεν ἐκεῖ, κατὰ τὸ πλεῖστον δὲ δι' ὑπογείου ἀγωγοῦ διωχετεύετο τοῦτο εἰς τὴν Ἐννεάκρουνον.

Οἱ ὑπὸ τοῦ κ. Νικολαΐδου λοιπὸν παρατιθέμενοι συγγραφεῖς οὐ μόνον δὲν ἀναιροῦσι τὴν γνώμην μου περὶ τῆς θέσεως τῆς Ἐννεακρούνου, ἀλλὰ χρησιμεύουσιν ἀκριβῶς εἰς ὑποστήριξιν αὐτῆς. Ἀφοῦ δὲ διὰ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Γερμανικοῦ Ἰνστιτούτου ἀκριβῶς ἐν τῇ θέσει, ἔνθα κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν παλαιῶν συγγραφέων ἔπρεπε νὰ ζητηθῇ ἡ Ἐννεάκρουνος εὐρέθησαν καὶ φυσικαὶ πηγαὶ καὶ μέγα ἐλληνικὸν ὑδραγωγεῖον καὶ λίθοι ἀκόμη κρήνης τοῦ ἔκτου π. Χ. αἰῶνος, πᾶς ἀμερόληπτος κριτὴς θὰ ὁμολογήσῃ ὅτι τὸ περιόδοξον περὶ τῆς Ἐννεακρούνου ζήτημα ἐλύθη τέλος πραγματικῶς.

Αἱ ἀνασκαφαὶ τὰς ὁποίας ἡ Ἀρχαιολ. Ἐταιρία ἐπεχείρησεν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Ἰλισσοῦ ἔφεραν μὲν εἰς φῶς διαφόρους δεξαμενάς καὶ ὑδραγωγεῖα, δὲν εὐρέθη ὁμῶς τίποτε τεκμηριῶν τὴν ἐκεῖ ὑπαρξίν τῆς Ἐννεακρούνου· διότι ὅτι ὑπῆρξεν ἐκεῖ πηγὴ τις καὶ κρήνη οὐδεὶς μέχρι τοῦδε διημφισβήτησε. Παραδέχομαι εἰς τὸ μέρος τοῦτο τὴν ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος ἀναφερομένην Καλλιρρόην, τὴν διατηρήσασαν μέχρι σήμερον τὸ ὄνομά της, καὶ τὰ ποτελέσματα τῆς ἀνασκαφῆς μὲ ἐνίσχυσαν εἰς τὴν γνώμην μου ταύτην.

Αἱ ὑπὸ τοῦ Γερμανικοῦ Ἰνστιτούτου ἐπιχειρηθεῖσαι ἀνασκαφαὶ εἰς τὴν Ἐννεάκρουνον ἐξακολουθοῦν ἐπὶ τοῦ παρόντος. Κατὰ πρῶτον ἐν αὐταῖς θὰ ἐρευνηθῇ τὸ ὑδραγωγεῖον τοῦ Πεισιστράτου, κατόπιν δὲ τὰ οἰκοδομήματα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει ὁ Παυσανίας κείμενα ἀμέσως ὑπὲρ τὴν Ἐννεάκρουνον καὶ κατωτέρω αὐτῆς, δηλαδὴ τὸ Ἐλευσίνιον καὶ τὸ θέατρον ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὀνομάζετο Ὠδεῖον. Τὸ πρῶτον εἰκάζω ὅτι ἔκειτο ἄνωθεν τοῦ νῦν ἀνασκαπτομένου χώρου εἰς τὴν μεσημβρινοδυτικὴν κλιτὺν τῆς Ἀκροπόλεως, ἐκεῖ ὅπου ἀποκλίνει ἡ πρὸς τὴν ἀκρόπολιν ἄγουσα ἀμαξιτὴ παρὰ τὸ φυλακεῖον, τὸ δὲ δεύτερον πλησίον τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ἐάν ἐπιτύχῃ νὰ ἀποδειχθῇ ὀριστικῶς καὶ βεβαίως ἐν τῶν οἰκοδομημάτων τούτων, θὰ ἐκλείψῃ τότε καὶ ἡ ἐλαχίστη ἀμφιβολία περὶ τῆς θέσεως τῆς Ἐννεακρούνου.

Ἐν Ἀθήναις 19/31 Ἰανουαρίου 1894.

WILHELM DÖRPFELD.

ΧΡΥΣΕΛΕΦΑΝΤΙΝΟΥ ΑΓΑΛΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΑΣΚΛΗΠΙΟΥ

(Πλ. 1).

Τὰ ἐν τῷ πίνακι 1 εἰκονιζόμενα δύο ἀναθηματικά ἀνάγλυφα εὑρέθησαν ἐν ταῖς ἐν Ἐπιδαυρίᾳ, ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἀνασκαφαῖς. Ἀμφότερα ἐκομίσθησαν, ἅμα τῇ εὑρέσει αὐτῶν, εἰς Ἀθήνας καὶ κατετέθησαν ἐν τῷ Ἐθν. Μουσείῳ¹.

Τὸ ἀριστερὰ εἰκονιζόμενον εὔρον ἐν ἔτει 1884 καὶ ἐδημοσίευσεν, ἐν σχεδιάσματι γενομένῳ ὑπὸ τοῦ Gilliéron, ἐν τῇ Ἐφημερίδι ταύτῃ, 1885, σ. 48². Ἀναδημοσιεύω δ' αὐτὸ ἐνταῦθα ἵνα καταστήσω εὐχερῇ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ πρὸς τὸ ἕτερον ἀνάγλυφον τὸ δεξιὰ εἰκονισμένον. Τοῦτο εὑρέθη ὑπὸ τοῦ κ. Στάη ἐν ταῖς ἀνασκαφαῖς τοῦ 1886.

Δημοσιεύων τὸ πρῶτον ἀνάγλυφον ὑπεστήριξα ὅτι τοῦτο ἦτο ἀντίτυπον τοῦ ἐν τῷ Ἱερῷ, ἐν τῷ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, ἰδρυμένου τὸ πάλαι χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τοῦ θεοῦ τούτου, τοῦ ὑπὸ Θρασυμήδους τοῦ Παρίου ἰδρυθέντος, ὃ ἐστίν ὅτι ἐκ τοῦ ἀγάλματος τούτου ἔλαβεν ἀφορμὴν. Προέβην δ' εἰς τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον ὁρμηθεὶς ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Πausanίου γενομένης περιγραφῆς τοῦ ἔργου τοῦ Θρασυμήδους³ καὶ ἐκ τῶν σωζομένων νομισμάτων τῆς Ἐπιδαύρου ἐν οἷς εἰκονίζεται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον πιστῶς τὸ ἄγαλμα τοῦτο. Ἡ ἐν ἔτει δὲ 1886 εὑρεσις τοῦ δευτέρου ἀναγλύφου ἐκράτυνε τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον. Ἐχομεν πλέον δύο ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ εὑρεθέντα ἀνάγλυφα ἐντελῶς σχεδὸν ὁμοιάζοντα ἀλλήλοις· θὰ εἶνε ἄρα ταῦτα ἀντίτυπα ἐπισήμου τινὸς ἔργου. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τοῖς καθόλου γνωρίσμασιν ὁμοιάζουσι ταῦτα

πρὸς τὸ ὑπὸ τοῦ Θρασυμήδους ποιηθὲν χρυσελεφαντίνον ἄγαλμα τοῦ Ἀσκληπιοῦ, τὸ ἄγαλμα τοῦτο θὰ εἶνε τὸ πρωτότυπον. Ἀλλ' ὅχι μόνον κρατύνει, ὡς εἶπον, τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦτον τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἀνάγλυφον, ἀλλὰ καὶ παρέχει ἡμῖν πιστοτέραν, ἢ τὸ ἕτερον, εἰκόνα τοῦ πρωτοτύπου· τῇ βοηθείᾳ δηλ. τοῦτου δυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν πληρεστέραν ἔννοιαν τῆς καθ' ὅλου μορφῆς τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος. Τεθραυσμένον εἰς πολλὰ τεμάχια καὶ κακῶς ἐν γένει διατετηρημένον τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο δὲν διηγείρεν ἴσως μέχρι τοῦδε ὅσον ἔδει ἐνδιαφέρον.

Τὸ ἔδαφος τοῦ ἀναγλύφου ὁλόκληρον σχεδὸν καὶ ἡ πλίνθος αὐτοῦ, δηλ. ἡ ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ Ἀσκληπιοῦ προεξοχὴ τῆς πλακός, ἐλλείπουσιν (ἢ συμπλήρωσις ἐγένετο διὰ γύψου)· διὰ τοῦτο δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐξακριβώσωμεν ἂν εἰκονίζετο ἐν αὐτῷ ὁ παρακατακείμενος κύων, διότι οὗτος, λίαν ἐκτύπου ὄντος τοῦ ἀναγλύφου, δυνατόν νὰ μὴ συνείχετο τῷ ἐδάφει αὐτοῦ ἀλλὰ νὰ ἦτο συμφυῆς μόνον τῇ καθ' ὁλοκληρίαν ἐξαφανισθείσῃ πλίνθῳ. Τὸ ὕψος τοῦ Ἀσκληπιοῦ, καθημένου, εἶνε 0,70.

Παραβαλλόμενον τὸ προκείμενον ἀνάγλυφον, πρὸς τὸ ἕτερον, τὸ ἀριστερὰ εἰκονισμένον, δεικνύει τὰς ἐξῆς διαφοράς: α') ἡ κόμη ἀποτελεῖται οὐχὶ ἐκ μικρῶν ἀλλ' ἐκ μεγάλων κατὰ τὰ νῶτα κατερχομένων πλοκάμων, ὧν ἀνὰ εἷς κατέρχεται εἰς τὰ ἐμπρός, ἐπὶ τῶν ὤμων· β') περὶ τὸ κράνιον σώζονται ὅπαί δηλοῦσαι ὅτι ὁ θεὸς ἔφερε στέφανον· γ') ὑποπόδιον δὲν εἶχεν ὁ Ἀσκληπιὸς ἐν τῷ ἀναγλύφῳ τούτῳ, διότι οἱ πόδες αὐτοῦ κατέρχονται μέχρι τοῦ ἐπιπέδου τῆς ἐλλειπούσης πλίνθου, ὥστε δὲν ὑπῆρχε χώρος δι' ὑποπόδιον· ἂν δὲ τοιοῦτόν τι ὑπῆρχε θὰ ἦτο λίαν ταπεινόν, δὲν θὰ εἶχε δηλ. τὸ ὕψος τοῦ ἐν τῷ ἐτέρῳ ἀναγλύφῳ. Αἱ διαφοραὶ ὅμως αὗται εἶναι ἐπουσιώδεις· σπουδαίας διαφορὰς δεικνύει τὸ προκείμενον ἀνάγλυφον ἐν τῇ μορφῇ

¹ Ἴδε Π. Καββαδία: Γλυπτὰ τοῦ Ἐθν. Μουσείου ἀρ. 173 καὶ 174.

² Прб. P. Cavvadias: Fouilles d'Epidaure, σ. 22. Ἴδε καὶ Brunn-Bruckman: Denkm. gr. und röm. Skulptur, πίν. 3.

³ Ὁ Pausanίας (II. 27) περιγράφει τὸ ἄγαλμα τοῦτο ὡς ἐξῆς: «τοῦ δὲ Ἀσκληπιοῦ τὸ ἄγαλμα μεγέθει μὲν τοῦ Ἀθηνῶν Ὀλυμπίου Διὸς ἡμισυ ἀποδεῖ, πεποιήται δὲ ἐλέφαντος καὶ χρυσοῦ· μνηύει δὲ ἐπίγραμμα τὸν εἰργασμένον εἶναι Θρασυμήδην Ἀριγνώτου Παρίου· κάθηται δὲ ἐπὶ θρόνου βακτηρίαν κρατῶν, τὴν δὲ ἐτέραν τῶν χειρῶν ὑπὲρ κεφαλῆς ἔχει τοῦ δράκοντος, καὶ οἱ καὶ κύων παρακατακείμενος πεποιήται· τῷ θρόνῳ δὲ ἡρώων ἐπειρασμένα Ἀργείων ἐστὶν ἔργα, Βελλερεφόντων τὸ εἰς τὴν Χίμαιραν καὶ Περσεύς ἀφελὼν τῆς Μεδοῦσης κεφαλὴν».

τοῦ θρόνου καὶ ἐν τῇ διαθέσει τῶν ποδῶν τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

Ἐν ᾧ ἐν τῷ πρώτῳ ἀναγλύφῳ ὁ θρόνος, ἐφ' οὗ κάθεται ὁ θεός, ἔχει ἀπλοῦν σχῆμα ἑδρας (ὁμοιάζει πρὸς τὰς νῦν ἐν χρήσει παρ' ἡμῖν *καρέκλας*), ἐν τῷ προκειμένῳ ἔχει τὸ κατ' ἐξοχὴν ἰδιάζον τῷ θρόνῳ σχῆμα, ἔχει δηλ. τοὺς πόδας καὶ τὸ ἔρεισμα τῶν νώτων κάθετα, εἶνε τετορνευμένος, καὶ ἔχει ἔρεισμα καὶ διὰ τὰς χεῖρας, ὃ ἀπολήγει εἰς τὰ ἐμπρὸς εἰς κεφαλὴν κριοῦ καὶ ὑποβαστάζεται ὑπὸ Σφιγγός. Προφανὲς δὲ εἶνε ὅτι τοιοῦτος μεγαλοπρεπὴς θρόνος, καὶ οὐχὶ ὁ ἀπλοῦς ἐκεῖνος τοῦ πρώτου ἀναγλύφου, ἤρμοζεν εἰς τὸ χρυσελεφάντινον ἀγάλμα τοῦ Ἀσκληπιοῦ. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ θρόνος οὗτος ὁμοιάζει τῷ ἐπὶ νομισμάτων τῆς Ἡλείας εἰκονιζομένῳ θρόνῳ τοῦ ἐν Ὀλυμπίᾳ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος τοῦ Διός. Ὅτι δὲ ὁ ὑπὸ τοῦ Θρασυμήδους ποιηθεὶς Ἀσκληπιὸς θὰ εἶχεν ὁμοιότητά τινα πρὸς τὸν Δία τοῦ Φειδίου, ἐδήλωσα ἐν τῇ *Ἐφημερίδι* ταύτῃ, 1885, σ. 48 κ. ἐξ.

Ἐν τῷ πρώτῳ ἀναγλύφῳ ὁ Ἀσκληπιὸς κάθεται ἔχων τὸν ἀριστερὸν πόδα ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ· ἀλλ' ἢ διάταξις αὕτη τῶν ποδῶν οὐ μόνον δὲν ἤρμοζε τῷ μεγαλοπρεπῶς καθημένῳ θεῷ, ἀλλὰ κατέστρεφε καὶ τὴν συμμετρίαν, διότι κατὰ τὸ δεξιὸν τῷ θεατῇ μέρος τοῦ θρόνου θὰ ὑπῆρχε πολὺς χώρος κενός. Τὴν διάταξιν τῶν ποδῶν τοῦ χρυσελεφαντίνου ἀγάλματος δεικνύει ἡμῖν τὸ δεύτερον ἀνάγλυφον. Ἐν τούτῳ δηλ. ὁ ἀριστερὸς ποὺς δὲν εἶνε ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ ἀλλὰ παρ' αὐτὸν καὶ δὴ εἰς τὰ ἔσω κεκλιμένος. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐδυνήθη ὁ τεχνίτης ἐν τῷ ἀναγλύφῳ τούτῳ νὰ μὴ ἀπομακρυνθῇ τοῦ πρωτοτύπου ἐν τῇ διατάξει τῶν ποδῶν, διότι τὸ ἀνάγλυφον εἶνε τοσοῦτον ἔκτυπον ὥστε τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος τοῦ θεοῦ εἶνε ἀποκεχωρισμένον

τοῦ ἐδάφους τοῦ ἀναγλύφου· κατ' ἀκολουθίαν ἐδύνατο ὁ τεχνίτης νὰ παραστήσῃ τὸ ἐν σκέλος τοῦ ἀγάλματος παρὰ τὸ ἕτερον. Τὸ ἄλλο ὅμως ἀνάγλυφον δὲν εἶνε τοσοῦτον ἔκτυπον· οὕτω δὲ ἐλλείψει χώρου, ἐλλείψει δηλ. τοῦ ἀναγκαίου βάθους, ἤναγκάσθη ὁ τεχνίτης νὰ παραστήσῃ τὸν ἑνα πόδα ἐπὶ τοῦ ἑτέρου.

Τὸ προκείμενον ἄρα ἀνάγλυφον ὡς πρὸς τὸ σχῆμα τοῦ θρόνου καὶ ὡς πρὸς τὴν διάταξιν τῶν σκελῶν τοῦ Ἀσκληπιοῦ παρέχει ἡμῖν εἰκόνα τοῦ πρωτοτύπου πιστοτέραν ἢ τὸ ἕτερον ἀνάγλυφον. Οὕτω δ' ἔχοντας τοῦ πράγματος φρονῶ ὅτι καὶ ὡς πρὸς τὸν στέφανον, ὃν ἔφερεν ὁ Ἀσκληπιὸς ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καὶ ὡς πρὸς τὴν διάταξιν τῆς κόμης τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο ἀναπαριστᾷ πιστῶς τὸ πρωτότυπον· ὕστερεϊ ἴσως τοῦτο ὡς πρὸς τὸ ὑποπόδιον, ὃ θὰ ὑπῆρχε πιθανῶς ἐν τῷ πρωτοτύπῳ οἷον ἀναπαριστᾷ αὐτὸ τὸ ἕτερον ἀνάγλυφον.

Ὑπὸ τεχνικὴν δ' ἔποψιν ἐξεταζόμενον τὸ προκείμενον ἀνάγλυφον φαίνεται ἀληθῶς ἔργον οὐχὶ ρωμαϊκῆς ἀλλ' ἑλληνικῆς ἐποχῆς· ἴσως εἶνε σύγχρονον τῷ ἑτέρῳ ἀναγλύφῳ, πάντως ὅμως δὲν εἶνε πολὺ μεταγενέστερον αὐτοῦ.

Ὡς πρὸς δὲ τὸν ποιήσαντα τὸ πρωτότυπον Θρασυμήδην παραπέμπω τὸν ἀναγνώστην εἰς τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ μου *Γλυπτὰ τοῦ Ἑθν. Μουσείου*, ἀρ. 173 (πρβ. καὶ Fouilles d'Épidaure, σ. 87, στ. 45). Ἐν τῇ ἐπιγραφῇ δηλ. τῇ ἀναγραφούσῃ τὰς δαπάνας τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀσκληπιοῦ γίνεται μνεία αὐτοῦ τούτου τοῦ Θρασυμήδους ἀναλαβόντος, ὡς ἐργολάβου, τὴν κατασκευὴν τῆς ὀροφῆς καὶ τῶν θυρῶν τοῦ ναοῦ, δι' ἃς ἐγένετο χρῆσις ἐλέφαντος πιθανῶς δὲ καὶ χρυσοῦ.

Π. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΞ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

Δημοσιεύω ἐνταῦθα ἐπιγραφάς τινας τῶν κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος 1893 ἐν τῷ ἐν Ἐπιδαυρίᾳ ἱερῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ εὐρεθεισῶν.

1.

Ἀριστερὸν μέρος τετραγωνικοῦ βάθρου ἐκ τιτανολίθου. Ὑψ. 0,25 πλ. 0,29 πχ. 0,41.

Η ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ Ο ΔΗ
ΡΙΝΘΙΩΝ ΤΙΤΟΝ ΣΤΑΤΕ
ΥΙΟΝ ΛΑΜΠΡΙΔΑΝ ΑΡΕΤΗΣ

Ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆ[μος τῶν Κο]
ρινθίων Τίτον Στατε[ίλιον Τειμοκράτους]
υἱὸν Λαμπρίαν ἀρετῆς [ἔνεκεν].

Τὰ γράμματα τοῦ πρώτου στίχου εἶνε ἀραιότερον κεχαραγμένα ἢ τὰ τῶν δύο ἐτέρων στίχων. Τὸ Α εἶνε κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀκτινωτὸν κατὰ τὸ ἄνω μέρος.

Ἐν τῷ βιβλίῳ μου Fouilles d'Épidaure, τόμος I, σ. 67-71 ἀρ. 203-212, ἔχω δημοσιεύσει δέκα ἐπιγραφὰς ἀναφερομένας εἰς μέλη ἐπισήμου ἐν Ἑλλάδι οἰκογενείας φερούσης τὸ ρωμαϊκὸν ἐπώνυμον «Τίτος Στατείλιος». Αἱ πλεῖσται τῶν ἐπιγραφῶν τούτων ἀναφέρονται εἰς «Τίτον Στατείλιον Λαμπρίαν υἱὸν Τειμοκράτους» νεανίαν ἀποθανόντα ἐν Ἐπιδαύρῳ κατὰ τὸ ἔτος 68 μ.Χ., ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ὁποίου ἐξεδόθησαν ἐκεῖνα τὰ ὑπ' ἀρ. 206, 207 καὶ 209 ψηφίσματα τῶν Ἀθηναίων καὶ τῶν Λακεδαιμονίων. Ἀνηγέρθησαν αὐτῷ ἀνδριάντες ἐν τῇ Ἀκροπόλει, ἐν Ἐλευσίνι, ἐν Σπάρτῃ καὶ ἐν Ἐπιδαύρῳ (ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ) καὶ ἐπέμφθησαν πρέσβεις ἐξ Ἀθηνῶν καὶ ἐκ Σπάρτης εἰς Ἐπιδαυρον ἵνα συλλυπηθῶσι τοὺς γονεῖς αὐτοῦ. Αὐτὸς οὗτος ὁ Λαμπρίας εἶνε καὶ ὁ ἐν τῇ προκειμένῃ ἐπιγραφῇ μνημονευόμενος. Διδάσκει ἡμᾶς ἄρα ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ὅτι καὶ οἱ Κορίνθιοι ἔσπευσαν νὰ τιμή-

¹ Τὰ ἐπιγραφικὰ ταῦτα γράμματα δὲν ὁμοιάζουν ἀκριβῶς τοῖς ἐν τῷ λίθῳ. Ταῦτό ρητέον καὶ διὰ τὰς λοιπὰς ἐνταῦθα δημοσιευόμενας ἐπιγραφάς. Ἀποβλέπων τις εἰς τὰ ἐπιγραφικὰ στοιχεῖα δὲν δύναται νὰ λάβῃ ἔννοιαν ἀκριβῆ τοῦ σχήματος τῶν ἐν τῷ λίθῳ γραμμάτων.

ζωσι τὸν νεανίαν τοῦτον δι' ἀνεγέρσεως ἀνδριάντος ἐν τῷ ἱερῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ.

2.

Πλάξ βάθρου ἐκ τιτανολίθου. Ὑψ. 0,73, πλ. 0,30, πχ. 0,70.

Σ Α Ρ Α Π Ι
Δ Ι
Ε Π Α Φ Ρ □ Δ Ι
Τ □ Σ Ι Ε Ρ Ε Υ Σ
Λ Θ

Σκράπιδι
Ἐπαφρόδιτος ἱερεὺς

Ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ τὰ γράμματα ΑΡ καὶ ΑΠ εἶνε συμπεπλεγμένα. Ἐν τῷ τρίτῳ στίχῳ τὸ Σ ἔχει δύο διάφορα σχήματα. Τὸ Φ καὶ τὸ Ο ἔχουσι τετραγωνικὸν τὸ σχῆμα. Τὰ Ο καὶ C εἶνε πολὺ μικρότερα τῶν ἄλλων γραμμάτων.

Περὶ τῶν ἐν πολλαῖς ἐπιγραφαῖς τῆς Ἐπιδαύρου ἀπαντώντων, ὑπ' αὐτάς, σχημάτων διαφόρων κύκλων καὶ γραμμάτων μετὰ κεραίας ἄνω ἐπραγματεύθην ἐν Fouilles d'Épidaure, σ. 112, ἐνθα καὶ πανομοιότυπα τῶν σχημάτων τούτων ἐδημοσίευσα. Νομίζω ὅτι δι' ὧν ἐκεῖ ἐξέθηκα κατὰδῆλον γίνεται ὅτι τὰ γράμματα μετὰ τῆς κεραίας εἶνε ἀριθμητικὰ σημεῖα. Ἐν μεταγενεστέροις δὴλ. χρόνοις ἡριθμήθησαν κατ' αὐξόντα ἀριθμὸν τὰ ἐν τῷ ἱερῷ ἰδρυμένα ἀνάθημα ἀκριβῶς καθ' ὃν τρόπον ἀριθμοῦμεν ἡμεῖς σήμερον τὰ ἐν τοῖς Μουσείοις ἀρχαῖα. Οἱ κύκλοι δὲ μετὰ τῶν ἐν αὐτοῖς σχημάτων εἶνε σύμβολα ἔχοντα σχέσιν τινὰ ὡς φαίνεται πρὸς τὸν θεὸν εἰς ὃν προσφέρεται τὸ ἀνάθημα. Δυνατὸν νὰ ρηθῇ πρὸς τούτοις ὅτι ἔχουσι σχέσιν πρὸς τὸν προσφέροντά τὸ ἀνάθημα (ιερέα ἢ πυρφόρον)· ἀλλ' ἡ πρώτη ὑπόθεσις δι' οὗς ἐκεῖ ἐξέθηκα λόγους μοι φαίνεται πιθανωτέρα. Ὅπως καὶ ἂν ἔχη, βέβαιον εἶνε ὅτι ταῦτα δὲν εἶνε ἀπλῶς κοσμητικὰ σημεῖα.

Ὁ ἱερεὺς Ἐπαφρόδιτος (πρβ. καὶ τὸν ἐπόμενον ἀριθμὸν 3) εἶνε αὐτὸς ἐκεῖνος ὅστις ἱδρυσε καὶ τὸ

ἐν Fouilles d'Épidaure, σ. 48, ἀρ. 58, ἀνάθημα.

Περὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἱερέως ἐν τῷ ἱερῷ ἶδε
Fouilles d'Épidaure, σ. 47, ἀρ. 56, καὶ σ. 114.

3.

Πλάξ βάθρου ἐκ τιτανολίθου. Ὑψ. 0,71, πλ.
0,60, πχ. 0,35.

Ι Σ Ι Δ Ι
Ε Π Α Φ Ρ □ Δ Ι Τ □ Σ
Ι Ε Ρ Ε Υ Σ

Ἰσιδι

Ἐπαφρόδιτος ἱερεὺς.

Πρβ. προηγούμενον ἀριθμὸν 2. Τὸ σχῆμα τῶν
γραμμάτων εἶναι ἀκριβῶς τὸ αὐτό.

4.

Τετραγωνικὸς ἐπιμήκης λίθος κείμενος κατὰ χώ-
ραν. Συνείχετο δεξιὰ ἐτέρῳ λίθῳ, ἐλλείποντι νῦν.
Ὑψ. 0,67, πλ. 1,05, πχ. 0,58.

Δ Ι Ο Σ Τ Ρ Ο Π Α Ι Ο Υ Ν Ι

Διὸς τροπαίου. Νι . . .

Τὸ λοιπὸν τῆς ἐπιγραφῆς ἦτο γεγραμμένον ἐν
τῷ ἐλλείποντι δεξιὰ λίθῳ. Ἐκ τοῦ μεγάλου δ' ἐπι-
μήκους τοῦ μνημείου τούτου σχήματος φαίνεται
ὅτι τοῦτο ἦτο βάθρον συμπλέγματος ἢ ἐφίππου
ἀνδριάντος.

Ἡ γενικὴ «Διὸς τροπαίου» εἶνε κτητική, δηλοῖ
δηλ. τὸν θεὸν ᾧ ἀνήκει τὸ προσενεχθὲν ἀνάθημα.
Ἰδε τοιαύτας γενικάς ἐν Fouilles d'Épidaure σ. 44
ἀρ. 37 καὶ 38, σ. 45 ἀρ. 41, 44, 45, κ.έ. καὶ
πρβ. κατωτέρω ἀρ. 9, 13, 16, 21 καὶ 22.

Τὸ ἐπίθετον τοῦ Διὸς «τροπαῖος» ἀπαντᾷ παρὰ
τοῖς τραγικοῖς (Εὐριπ. ἐν Ἡρακλ., 937. Σοφοκλ.
ἐν Ἀντιγ., 143 καὶ ἐν Τραχιν., 303). Ἐν τῇ ἐν
Fouilles d'Épidaure, σ. 56 ἀρ. 119, ἐπιγραφῇ ὀνο-
μάζεται ὁ Ζεὺς «ἀποτρόπαιος».

5.

Τετραγωνικὸς ἐπιμήκης λίθος, ὅστις συνείχετο
ἀριστερὰ ἐτέρῳ λίθῳ. Ὑψ. 0,29, πλ. 0,55, πχ.
0,41.

Σ Α Ρ Α Π Ο Λ Ω Ν Ι Σ Κ Λ Α Ρ Ι Ο

Ἀρισταγ]όρα Ἀπόλλωνι, [Ἀ]σκληπιῷ[ι].

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ 1894

6.

Περιφερικὸς βωμὸς ἐκ τιτανολίθου. Ὑψ. 0,76,
περιφέρεια 1,95.

Τ Ε Λ Ω Ν
Π Ε Ι Θ Ι Λ Α Ε
Α Ν Ε Θ Η Κ Α Τ Α Ν

Τέλων

Πειθίλας

ἀνεθηκάταν.

Γράμματα τῆς Δ', π. X., ὡς φαίνεται, ἑκα-
τονταετηρίδος. Τὴν χρῆσιν τοῦ δυϊκοῦ ἀριθμοῦ
ἶδε καὶ ἐν παρεμφερέσιν ἐπιγραφαῖς δημοσιευμέ-
ναις ἐν Fouilles d'Épidaure, σ. 54 ἀρ. 103 καὶ σ.
55 ἀρ. 109. Πρβ. καὶ κατωτέρω ἀρ. 8.

7.

Περιφερικὸς βωμὸς παρεμφερῆς τῷ ἐν τῷ προ-
ηγούμενῳ ἀριθμῷ. Ὑψ. 0,70, περιφέρεια 1,68.

Ξ Ω Κ Ρ Α Τ Η Σ
Λ Α Χ Α Ρ Η Σ

Σωκράτης, Λαχάρης.

Γράμματα τὰ αὐτὰ τοῖς ἐν τῷ προηγούμενῳ
ἀριθμῷ.

8-9.

Τετραγωνικὴ στήλη ἐκ τιτανολίθου. Ὑψ. 1,00,
πλ. 0,32, πχ. 0,26.

Α Ρ Ο Μ Ν Α Μ Ο Ν Ε
Λ Α Κ Ρ Ι Ε
Ξ Ω Κ Ρ Α Τ Ι Δ Α Ε
Α Ν Ε Θ Ε Ν

[Ἰ]αρομνάμονε

Λάκρις

Σωκρατίδας

ἀνέθεν.

Γράμματα τῆς Δ'. π. X. ἑκατονταετηρίδος. Περὶ
τῶν ἐν τῷ ἱερῷ *ιαρομναμόνων* ἶδε Fouilles d'É-
pidaure, σ. 54 ἀρ. 102, καὶ σ. 115. Ἀγνωστον
εἶνε ἂν ὁ ἐν τῇ ἐπιγραφῇ ταύτῃ μνημονευόμενος
Λάκρις εἶνε ὁ αὐτὸς *ιαρομνάμων* ὁ ἐν τῇ ἐν Fouilles
d'Épidaure, σ. 54 ἀρ. 103.—Οἱ τύποι *ιαρομνά-
μονε* καὶ *ἀνέθεν* ἀπαντῶσι καὶ ἐν τῇ ἐν Fouilles
d'Épidaure, σ. 54 ἀρ. 102, ἐπιγραφῇ.

Ἐν τῇ παρακειμένη ἀριστερᾷ πλευρᾷ τῆς στή-
λης ταύτης ἐχαράχθη ἐν ὑστερωτέρᾳ ἐποχῇ καὶ
έτέρα ἐπιγραφή, ἡ ἐξῆς:

ΑΘΗΝΑΣΚΑΛΛΙΕΡ
ΓΟΥΕΛΙΚΩΝΕΛΙ
ΚΩΝΟΣΠΥΡΟΦΟ
ΡΗΣΑΣ

Ἀθηνᾶς καλλιέρ-
γου Ἑλικῶν Ἑλι-
κῶνος πυροφο-
ρήσας.

Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν εἶνε κεχαραγμένος ὁ ἀριθ-
μὸς ΛΗ καὶ κύκλος ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἄλλα τινὰ ση-
μεῖα (ἶδε ἀνωτέρω, ἀρ. 2, 3).

Ἐτέραν ἐπιγραφὴν ἀναθηματικὴν τῇ Ἀθηνᾷ
καλλιέρῳ ἶδε ἐν Fouilles d'Épidaure, σ. 45, ἀρ.
45. Περὶ τῆς κτητικῆς γενικῆς (Ἀθηνᾶς καλλιέρ-
γου) ἶδε ἀνωτέρω ἀρ. 4.

10.

Τετραγωνικὸν βᾶθρον ἐκ τιτανολίθου ἀκατεργά-
στους ἔχον καὶ τὰς τέσσαρας ἐπιφανείας. Ὑψ. 0,42
πλάτος καὶ πᾶχος 0,32.

ΧΑΡΕΚ Σ Σ
ΠΥΡΦΟΡΟΣ
ΗΡΑΚΛΕΙ

Χαρικῆς (Χαρικλέους)
πυρφόρος
Ἡρακλεῖ

Ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν εἶνε κεχαραγμένος κύκλος
καὶ δύο δυσδιάκριτα γράμματα ἀριθμοῦ δηλωτικὰ
(ἶδε ἀνωτέρω ἀρ. 2). Περὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ
πυροφόρου ἐν τῷ Ἱερῷ ἶδε Fouilles d'Épidaure,
σ. 51 ἀρ. 85.

Ὁρμώμενοι ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης, τῆς ὑπὸ
τοῦ Χαρικλέους τῷ Ἡρακλεῖ ἀνατεθείσης, δυνά-
μεθα νὰ συμπληρώσωμεν τὴν ἐν Fouilles d'Épi-
daure, σ. 45, ἀρ. 46, ἐπιγραφὴν ὡς ἐξῆς:

[Χαρ]εκλῆ-
[ς Σ] Ἡρακλε-
[ῖ β]ωμόν

[ἰδρ]ύσατο
[χ]αριστήρι-
[ον], ἔτους P A A

11.

Στήλη ἐκ πωρίνου λίθου. Ὑψ. 0,47, πλ. 0,29,
πχ. 0,20

Φ Ο Ρ Η Σ Α Σ
Κ Λ Ε Ι Α Λ Ε Ξ
Κ Ω Ι

[ὁ δεῖνα πυρο]
φορήσας [Ἡρα]
κλεῖ ἀλεξ[ικᾶ]
κωι

12.

Βᾶθρον ἐκ τιτανολίθου. Ὑψ. 0,40, πλ. 0,32,
πχ. 0,25.

Π Ο Π Λ Ι Ο Σ
Ε Π Α Φ Ρ Ο Δ Ι Τ Ο Υ
Α Ρ Τ Ε Μ Ι Δ Ι
Ε Φ Ε Σ Ι Α Ι

Πόπλιος
Ἐπαφροδίτου
Ἀρτέμιδι
Ἐφεσίαι.

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου στίχου ὑπάρχει κε-
χαραγμένος κόσμημα ἔχον σχῆμα φύλλου κισσοῦ.
Κατὰ δὲ τὸ μέσον τῆς ἐπιγραφῆς, ἐπὶ τοῦ πρώτου
καὶ τοῦ δευτέρου στίχου, εἶνε κεχαραγμένος κύκλος
ἐντὸς τοῦ ὁποίου οἰοῖται φύλλον κισσοῦ (ἶδε ἀρ. 2).

13.

Στήλη ἐκ τιτανολίθου. Ὑψ. 0,65, πλ. 0,21,
πχ. 0,26.

Δ Η Μ Η Τ Ρ Ο Σ
Α Σ Κ Λ Η Γ Α Σ
Α Β Α Σ Κ Α Ν Τ Ο Υ
Π Υ Ρ Ο Φ Ο Ρ Η Σ Α Σ

Δήμητρος.
Ἀσκληπᾶς
Ἀθασκάντου
πυροφορήσας.

Τὸ Α ἔχει τὴν μέσην κεραίαν ὅτε μὲν εὐθεῖαν
ὅτε δὲ τεθλασμένην.

14.

Τετραγωνική στήλη ἐκ τιτανολίθου. Ύψ. 0,67, πλ. 0,34, πχ. 0,23.

ΑΣΚΛΗΠΙΩΙ
ΣΩΤΗΡΙΩΝ
ΣΩΤΗΡΙΩ
ΝΟΣΠΥΡΟΦΟ
ΡΗΣΑΣΚΤΟΛΕ
ΚΡΕΤΟΣ

Ἀσκληπιῶι
Σωτηρίων Σωτηρίωνος
पुरοφορήσας τὸ Ε Κ Ρ ἔτος

ΕΚΡ ὁ ἐστὶ τὸ 125 ἔτος. Τὰ τὸ ἔτος δηλοῦντα ταῦτα γράμματα καὶ τὸ ἄρθρον ΤΟ ἀποχωρίζονται διὰ σημείου στίξεως, ὃ ἴδε καὶ ἐν Fouilles d'Épidaure, σ. 59 ἀρ. 146.

Καίπερ δηλουμένου τοῦ ἔτους καθ' ὃ ὁ Σωτηρίων διετέλεσε πυροφόρος, ὁ χρόνος τῆς ἐπιγραφῆς δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ὀρισθῇ, διότι ἄγνωστος εἶνε ἡ χρονολογία ἀφ' ἧς δεόν νὰ λογισθῇ τὸ ἔτος τοῦτο. Ἐν Fouilles d'Épidaure, σ. 44 ἀρ. 38, παρετήρησα ὅτι οὐχὶ μία τις ἀλλὰ πολλαὶ χρονολογίαι ἦσαν ἐν χρήσει ἐν τῷ Ἱερῷ, ἡ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Ἀδριανοῦ εἰς τὴν Ἑλλάδα (124 μ. Χ. πρὸλ. διατριβήν μου ἐν Ἀρχ. Δελτίῳ 1892, σ. 113), ἄλλη τις ἄγνωστος χρονολογία καὶ χρονολογία ἐγγώριος.

Ἀλλὰ καὶ ἂν μόνον ἡ τῆς ἐπιδημίας τοῦ Ἀδριανοῦ ἦτο ἡμῖν γνωστή, δὲν ἔχομεν ἀποχρώντας λόγους ἵνα πᾶσας τὰς ἐν τῷ Ἱερῷ εὑρεθείσας ἐπιγραφάς, ἐν αἷς εἶνε δεδηλωμένον ἔτος τι, ἀναφέρωμεν εἰς τὴν χρονολογίαν τῆς ἐπιδημίας ταύτης τοῦ Ἀδριανοῦ. Ἐχομεν τούναντίον λόγους πείθοντας ἡμᾶς ὅτι καὶ ἄλλην ἢ ἰσως καὶ ἄλλας χρονολογίας δεόν νὰ δεχθῶμεν. Τὸ ζήτημα τοῦτο θέλω πραγματευθῇ ἄλλοτε ἐν ἐκτάσει.

15.

Βάθρον ἐκ τιτανολίθου. Ύψ. 0,51, πλ. 0,41, πχ. 0,26.

ΚΛΗΠΙΩ
ΚΡΑΤΩΝ

[Ἀσ]κληπιῶ
Κράτων.

16.

Τετραγωνική στήλη ἀκατεργάστους ἔχουσα καὶ

τὰς τέσσαρας πλευράς. Ύψ. 0,76, πλ. 0,24, πχ. 0,24.

Ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν πλευρῶν ὑπάρχει ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή.

ΜΑΧΑΟΝΟΞ Μαχάονος

Τὰ ἐπιγραφικὰ ταῦτα γράμματα ὁμοιάζουν ἀκριβῶς τοῖς ἐν τῷ λίθῳ.

Ἡ γενική Μαχάονος εἶνε αὐτοτελής ἐπιγραφὴ, δηλοῦσα τὸν θεὸν ᾧ ἀνῆκε τὸ ἀνιδρυθὲν ἀνάθημα (ἴδε ἀνωτέρω ἀρ. 4). Προέρχεται δ' αὕτη ἐκ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τῆς Ε' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος, ὡς ἐκ τοῦ σχήματος τῶν γραμμάτων δηλοῦται.

Τοῦ αὐτοῦ λίθου ἐγένετο χρῆσις καὶ ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις, ὅτε ἐχαράχθη κατ' ἀντίθετον φοράν ἐτέρα ἐπιγραφὴ ἐξ ἧς προέρχονται νῦν ὁρατοὶ κύκλος καὶ ὑπ' αὐτὸν ἀριθμὸς ΚΑ (ἴδε ἀρ. 2). Ὑπὲρ τὸν κύκλον διακρίνονται καὶ λείψανά τινὰ τῆς μεταγενεστέρας ταύτης ἐπιγραφῆς.

Ἡ προκειμένη ἐπιγραφὴ «Μαχάονος» εἶνε σπουδαία κατὰ τοῦτο ὅτι διδάσκει ἡμᾶς ὅτι λίαν ἐνωρίς εἶχεν εἰσαχθῇ ἐν τῷ Ἱερῷ τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἡ λατρεία τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τούτου. Ὁ Μαχάων ἐξελαμβάνετο ἤδη ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ὡς υἱὸς τοῦ Ἀσκληπιοῦ (Ἰλ. Δ, 194, 204, Λ, 614) ἐλατρεύετο δὲ ἐκ παλαιτάτων χρόνων ἐν Μεσσήνῃ (Πανσ. IV, 3, 1, 2 καὶ 6). Ἐκ Μεσσήνης ἄρα θὰ εἰσῆχθη εἰς Ἐπίδαυρον κατὰ τὸ πρῶτον ἡμισυ τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος, ἢ καὶ ἔτι πρότερον, ἢ λατρεία αὐτοῦ.

17.

Μικρὰ στήλη ἐκ μέλανος λίθου. Ύψ. 0,65, πλ. 0,21, πχ. 0,16.

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ Διονύσιος
ΥΓΙΕΙΑΙ Ὑγιεῖαι
ΙΓ

Ὁ ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ἀριθμὸς ΙΓ δηλοῖ ὅτι θὰ εἶχεν ἐκεῖ που χαραχθῇ καὶ κύκλος τις (ἴδ. ἀρ. 2). οὗ δὲν φαίνεται λείψανόν τι νῦν ἐν τῷ λίθῳ.

18.

Τετραγωνικὸν ἐπίμηκες βάθρον ἐκ τιτανολίθου. Ύψ. 0,36, πλ. 0,60, πχ. 0,28.

ΕΥΞΑΜΕΝΩΚΑΛΛΙΜΕΝΗΣ
ΚΑΙΠΕΙΞΑΓΟΡΑΕΠΙΔΑΥΡΙΟΙ
ΛΑ ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΕΚΛΑΡΙΩΙ

Εὐξαμένω Καλλιμένης
καὶ Πεισαγόρα Ἐπιδαύριοι
Λα[] Ἀπόλλωνι, Ἀσκληπιῶ

Ἐκ τοῦ κυρίου ὀνόματος Λα . . . ἐλλείπουσι πέντε ἢ ἕξ τὸ πολὺ γράμματα. Ἐν τῷ Ἱερῷ ἦσαν ἀνιδρυμένοι ἀνδριάντες Λαφάντας, γυναικὸς ἐπιδουρίας. Οὐ μόνον συγγενεῖς αὐτῆς ἀλλὰ καὶ ὁ δῆμος τῶν Μεγαρέων ἀνήγειραν αὐτῇ ἀνδριάντα (ἰδ. Fouilles d'Épidaure, σ. 41 ἀρ. 28, σ. 63 ἀρ. 177 καὶ πρὸς ἀρ. 182). Ἄλλης δέ τινος Λαφάντας ἀνήγειρεν ἀνδριάντα ἢ πόλιν τῶν Ἐπιδουρίων (σ. 64 ἀρ. 184). Κατὰ ταῦτα δυνάμεθα ἴσως τὸ ἐν τῇ προκειμένη ἐπιγραφῇ κενὸν νὰ συμπληρώσωμεν διὰ τοῦ Λα[φάντα] χωρὶς ἐν τούτοις νὰ δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν τίς ἢ Λαφάντα αὕτη.

19.

Στήλη ἐκ τιτανολίθου. Ὑψ. 0,75, πλ. 0,42, πχ. 0,29.

ΠΑΤΑΙΟΣ	Παταῖος
ΠΥΡΟ	πυρο[φορήσας]
ΑΣΚΛΗΠΙΩΙ	Ἀσκληπιῶ
ΔΙΙΤΕΛΕΙΩΙ	Διὶ τελεῖω

ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν ὑπάρχει κεχαραγμένος κύκλος, ἐντὸς τοῦ ὁποίου οἰοῦνται κλάδος φοίνικος, καὶ παρ' αὐτὸν ὁ ἀριθμὸς ΙΖ.

20.

Ἐπίμηκες ὀρθογώνιον βάθρον ἐκ δύο λίθων συγχεόμενον. Ὑψ. 0,34, πλ. 0,84. πχ. 0,50.

ΕΥΚΡΑΤΕΙΑ ΕΥΦΡΩ
ΚΛΕΥΔΑΜΟΣ ΣΩΔΑΜΟΥ
ΑΡΓΕΙΟΣ ΑΝΕΘΗΚΕ

Εὐκράτεια. Εὐφρῶ.
Κλεῦδαμος Σωδάμου
ἀργεῖος ἀνέθηκε.

Εὐκράτεια καὶ Εὐφρῶ εἶνε τὰ ὀνόματα δύο γυναικῶν, ὧν μικρὰ ἀγάλματα (ὡς ἐκ τῶν διαστάσεων τοῦ βάθρου δηλοῦται) ἦσαν ἰδρυμένα ἐπὶ τοῦ

προκειμένου βάθρου. Ἀνέθηκε δὲ ταῦτα ὁ Κλεῦδαμος, συγγενὴς (πατὴρ ἢ ἀδελφός), ὡς φαίνεται, αὐτῶν. Ἡ ἐπιγραφὴ αὕτη ἔχει τοῦτο τὸ ἰδιάζον, ὅτι τὰ ὀνόματα τῶν εἰκονιζομένων εἶνε αὐτοτελῆ, δὲν συμπεριελήφθησαν δηλ. ὡς συνήθως, ἐν τῇ ἀναθηματικῇ ἐπιγραφῇ. Αὐτὸ τοῦτο ἰδε καὶ ἐν Fouilles d'Épidaure σ. 107 ἀρ. 250 καὶ 251.

Σημειωτέον ὅτι μετὰ τὴν λέξιν Εὐφρῶ σώζεται ἐν τῷ λίθῳ κάθετὸς τις γραμμὴ. Ἄν δὲ δὲν εἶνε αὕτη τυχαῖόν τι, δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὡς λείψανον γράμματος Ν. Ἐν τοιαύτῃ ἄρα περιπτώσει ἀναγνωστέον Εὐφρων.

21.

Ἐπιμήκης ὀρθογώνιος λίθος ἔχων τὴν ἐπιφάνειαν καὶ τῶν τεσσάρων πλευρῶν ἀκατέργαστον. Ὑψ. 0,48, πλ. 0,67, πχ. 0,54.

Ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν πλευρῶν εἶνε κεχαραγμένη ἐπιγραφὴ:

Α Μ Μ Λ Ν Ο Ξ

Κατὰ τὸ σχῆμα τῶν γραμμάτων ἡ ἐπιγραφὴ προέρχεται, τοῦλάχιστον, ἐκ τοῦ πρώτου ἡμίσεος τῆς Δ' ἑκατονταετηρίδος π. Χ. Λίαν ἐνωρίς, ἄρα, εἶχεν εἰσαχθῇ ἡ λατρεία τοῦ Ἀμμωνος ἐν τῷ Ἱερῷ. Περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι λατρείας τοῦ θεοῦ τούτου ἰδε Ρ. Foucart ἐν Revue des études grecques 1893, σ. 6.

22.

Λίθος μέλας. Ὑψ. 0,52, πλ. 0,62, πχ. 0,54.

Α Φ Α Ι Ξ Τ Ο Υ

Ἐν Fouilles d'Épidaure, σ. 114, κατέλεξα τοὺς ἐν τῷ Ἱερῷ λατρευομένους θεοὺς. Αἱ νῦν δημοσιευόμεναι ἐνταῦθα ἐπιγραφαὶ διδάσκουσιν ἡμᾶς ὅτι πρὸς τοῖς θεοῖς ἐκείνοις ἐλατρεύοντο πρὸς τούτοις ἐν τῷ Ἱερῷ καὶ οἱ ἐξῆς: Σάραπις (ἀρ. 2), Ἴσις (ἀρ. 3), Ἡρακλῆς (ἀρ. 10 καὶ 11), Μαρχάων (ἀρ. 16), Ἀμμων (ἀρ. 21) καὶ Ἡφαιστος (ἀρ. 22).

Ἀθήνησι τῇ 24 Ἰανουαρίου 1894.

Π. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ.

ΤΟ ΠΕΛΑΡΓΙΚΟΝ ΕΠΙ ΠΕΡΙΚΛΕΟΥΣ

Οἱ περὶ τὴν ἀρχαιολογίαν ἐντριβεῖς γενικῶς παραδέχονται ὅτι, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Περικλέους, ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν δὲν ἦτο φρούριον, ἀλλ' ἀπλῶς ἱερός χώρος καὶ θησαυροφυλάκιον, καὶ ὅτι ἔπαυσεν οὕσα ὠχυρωμένη ἀφ' ὅτου ὁ Θεμιστοκλῆς ἔκτισε τὸ μέγα περὶ τὸ ἄστυ τεῖχος (479-78 π. Χ.) ἢ τοῦλάχιστον ἀφοῦ ὁ Περικλῆς διεδέξατο τὸν Κίμωννα ἐν τῇ διαχειρίσει τῶν κοινῶν¹.

Ἐπ' ἐσχάτων ὁμοῦς τὸ ὀρθὸν τῆς γνώμης ταύτης ἡμφισθητήθη. Διάσημος ἀρχαιολόγος, οὕτινος ἡ γνώμη μέγιστον ἔχει κύρος ἐν παντὶ ζητήματι ἀναφερομένῳ εἰς τὴν τοπογραφίαν καὶ εἰς τὰ μνημεῖα τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν², ἀπεφάνθη ὅτι ἡ Ἀκρόπολις ἀείποτε παρέμενεν ὡς φρούριον (Burg), καὶ ὅτι δὲν εἶχε παύσει οὕσα ὠχυρωμένη (nicht entfestigt war) ἐπὶ Περικλέους, ἀλλὰ παρέμενεν ὡς ἀμυντικὸν ἔργον κατὰ παντὸς ἐχθροῦ. Τὰ Προπύλαια ἀφ' ἐτέρου, προστίθουσιν, οὐδέποτε ἦσαν ὀχύρωμα· τοιοῦτον προορισμὸν δὲν εἶχεν οὔτε ἡ μεγαλοπρεπὴς οἰκοδομὴ τοῦ Μνησικλέους οὔτε τὰ ἀρχαιότερα Προπύλαια, τὰ προγενέστερα τῶν Μηδικῶν, ἅτινα ὁ Κίμων ἐπεσκεύασε. Ἡ κυρία ἰσχὺς τῆς Ἀκροπόλεως ὡς φρουρίου ἐνέκειτο ἐν τῷ τείχει δι' οὗ ἐστεφανοῦτο ἡ κορυφὴ αὐτῆς καὶ ἐν τῷ Πελαργικῷ, τῷ ὑποκειμένῳ αὐτῆς ἐπὶ τῆς δυτικῆς καὶ μεσημβρινῆς κλιτύος. Τὸ Πελαργικὸν δὲ τοῦτο ἦτο σειρὰ τειχῶν ὠχυρωμένων ἐπὶ διαδοχικῶν ἐπιπέδων (Terrassen), ὧν τὸ ἐξώτερον, ἀρχόμενον ἀπὸ τοῦ ἀντροῦ τοῦ Πανὸς κατὰ τὴν βο-

ρειοδυτικὴν γωνίαν τοῦ βράχου τῆς Ἀκροπόλεως, διήλανε μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ Ἀρείου Πάγου, διέσχιζε τὸν χώρον, ὃν σήμερον κατέχει τὸ Ὠδεῖον Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, καὶ ἀρχικῶς κατέληγε εἰς τι σημεῖον, κείμενον ἀκριβῶς πρὸς δυσμὰς τοῦ Διονυσιακοῦ θεάτρου. Κατὰ δὲ τὴν Ε' ἑκατονταετηρίδα, τὸ ἐξωτερικὸν τοῦτο τεῖχος διῆκε παρὰ τὸ χεῖλος τοῦ ἐπιπέδου, τοῦ κειμένου πρὸς δυσμὰς τοῦ περιβόλου τοῦ Ἀσκληπείου· διεσπᾶτο δὲ ἀνέκαθεν τὸ τεῖχος τοῦτο ὑπὸ μιᾶς καὶ μόνης πύλης, περὶ τὸν Ἀρειον Πάγον. Ὡσαύτως καὶ τὰ λοιπὰ ἐσωτερικὰ τεῖχη τοῦ Πελαργικοῦ ἔφερον ἀνὰ μίαν πύλην, πρὸ δὲ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κίμωνος ὑπῆρχον πυλίδες καὶ ἐπὶ τοῦ τεύχους τοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς Ἀκροπόλεως κατὰ τὸ μὴ περικλειόμενον ὑπὸ τοῦ Πελαργικοῦ μέρος. Ὁ ὀλικὸς ἀριθμὸς τῶν πυλῶν ἀρχικῶς ἦτο ἐννέα. Ἡ ἀνωτάτη κρηπίς (Terrasse) ἔκειτο ἀμέσως ὑπὸ τὸν πύργον ἐφ' οὗ ἴσταται ὁ ναὸς τῆς Ἀθηνᾶς Νίκης. Οὕτω δὲ τὰ μεγάλα τεῖχη τοῦ Πελαργικοῦ μετὰ τῶν ἰσχυρῶν αὐτῶν πυλῶν καθίστων ἀπόρητον τὴν Ἀκρόπολιν κατὰ τὴν Ε' ἑκατονταετηρίδα καὶ μέχρις αὐτῶν τῶν ἡμερῶν Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ³.

Ἐν τῇ παρούσῃ πραγματεῖᾳ προτίθεται νὰ ἐξετάσω τοὺς λόγους, τοὺς πείθοντας περὶ τῆς παραδοχῆς τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἐτέρας τῶν γνωμῶν τούτων.

Τὸ σύνολον τῶν περὶ τοῦ ζητήματος τούτου μαρτυριῶν ἀποδεικνύει, κατ' ἐμὴν γνώμην, τὸ ὀρθὸν τῆς μέχρι τοῦδε ἰσχυρᾶς θεωρίας, ὅτι δηλ. ἐπὶ Περικλέους (ἵνα περιορίσωμεν τὴν ἐξέτασιν ἡμῶν εἰς ταύτην τὴν χρονικὴν περίοδον) τὸ Πελαργικὸν ὡς ὀχύρωμα δὲν ὑφίστατο, ἡ δὲ Ἀκρόπολις οὔτε

¹ Milchhöfer, *Athen*, Baumeister's *Denkmäler d. kl. Altertums*, 1885, I, σελ. 200. Wachsmuth, *Neue Beitr. z. Topogr. v. Athen*, 1. Serie, *Ber. d. kgl. Sächs. Ges. d. Wiss.* 1887, σελ. 399 ἐπ. Lolling, *Topographie von Athen*, Müller's *Handb. d. klass. Alterth. Wiss.* 1889, III, σελ. 339. Curtius, *Stadtgeschichte von Athen*, 1891, σελ. 130. Ὁ v. Wilamowitz-Möllendorff καὶ ὁ Robert φρονοῦσιν ὅτι ἡ Ἀκρόπολις ἔπαυσεν οὕσα φρούριον κατὰ πρῶτον ἐπὶ Περικλέους. Ἰδὲ *Aus Kydathen*, σελ. 109 καὶ 188.

² W. Dörpfeld κατὰ τὰς ἐπιτοπίας ὁμιλίας αὐτοῦ τῆς 21 Νοεμβρίου, 1893, καὶ 6 Ἰανουαρίου, 1894. Ἰδὲ καὶ Miss Harrison, *Mythology and Monuments of Ancient Athens*, 1890, σελ. 536 ἐπ. Τὰ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 30 Νοεμβρίου καὶ 30 Δεκεμβρίου, 1891, φύλλα τῆς ἡμερησίας «Ἐφημερίδος». J. Pickard, *Dionysos et Alimraic*, *Amer. Journ. Archaeol.*, 1893, VIII, σελ. 58 ἐπ.

³ «Ich bin nämlich überzeugt, dass dieser alte Mauerring, welcher das von der Klepsydra bis zum Asklepieion reichende Pelasgikon umfasste, bis zur Zeit des Herodes Atticus noch bestand und als Festungsmauer der Burg diente. Denn ohne eine solche untere Festungsmauer mit einem wirklichen Festungsthore ist weder die Scenerie in der Lysistrate des Aristophanes, noch die Besetzung der Burg durch die Spartaner im Jahre 403, noch die Belagerung durch Sulla im Jahre 86 zu verstehen». Dörpfeld, *Mitth. d. kais. deutsch. arch. Inst. Athen*. 1899, σελ. 65 ἐπ.

φρούριον ἦτο οὔτε ἔχομεν λόγον νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἐθεωρεῖτο ὡς τοιοῦτο ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων τῶν χρόνων ἐκείνων. Τούναντίον οἷος ἦτο τότε ὁ προσρισμός τῆς Ἀκροπόλεως ἐμφαίνει ὁ μέγας τῶν Ἀθηναίων κωμικός ποιητὴς ἀποκαλῶν αὐτὴν

μεγαλόπετρον ἄβατον ἀκρόπολιν
ἱερὸν τέμενος⁴.

Πρὸς τοῦτοις ἐχρησίμευεν αὕτη καὶ ὡς θησαυροφυλάκιον⁵· διότι κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους οὐδεμία ὑπῆρχε διάκρισις θρησκείας καὶ πολιτείας, ἤτοι τῶν τῆς λατρείας τῶν θεῶν καὶ τῶν τῆς διοικήσεως τῆς πόλεως.

Ὅτι ἡ Ἀκρόπολις ἦτο φρούριον κατὰ τὴν Γ' ἑκατονταετηρίδα οὐδεὶς βεβαίως ἀρνεῖται, οὐδ' ἀμφισβητεῖται ἡ ὑπαρξίς τοῦ Πελαργικοῦ ὡς συμπλέγματος ὀχυρωμάτων κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Τὴν ὑπαρξίν τοῦ Πελαργικοῦ ἐπιβεβαιοῦσιν ὁ Ἡρόδοτος⁶, ὁ Θουκυδίδης⁷, ὁ Ἀριστοφάνης⁸, ὁ Ἀριστοτέλης⁹, σπουδαία τις ἀρχαία ἐπιγραφή¹⁰, καὶ ἄλλαι μαρτυρίαι¹¹. Ἀρχαιοτάτη καὶ γενικῶς παραδεξιμένη παράδοσις ἀνέφερεν ὅτι τὸ Πελαργικὸν τοῦτο εἶχε κτισθῇ τοῖς Ἀθηναίοις ὑπὸ τῶν Τυρρηνῶν Πελαργῶν¹² καὶ ὅτι εἶχεν ἑννέα πύλας¹³. Ἐχρησίμευε δὲ ὡς ἐχυρὸν καταφύγιον μέχρι τοῦ τέλους τῆς Γ' π. Χ. ἑκατονταετηρίδος. Κατὰ τὸν Ἡρόδοτον¹⁴, Ἀριστοτέλην¹⁵ καὶ τὸ Πάριον Χρονικόν¹⁶, οἱ Ἀθηναῖοι ἐν ἔτει 511-10 π. Χ. μετακάλεσαν τὸν Λακεδαιμόνιον Κλεομένη, ἐπολιόρχησαν τοὺς Πεισιστρατίδας «ἀπεργμένους ἐν τῷ Πελαργικῷ τείχεϊ»· τοσοῦτον δ' ὀχυρὰ ἦτο ἡ θέ-

σις τούτων, ὥστε δὲν θὰ κατωρθοῦτο ἡ ἐκδίωξις των, ἐὰν μὴ συνέτρεχε τυχαῖον ὅλως συμβεβηκός.

Ὡς πρὸς τὸ σχῆμα ὅμως καὶ τὴν ἀκριβῆ τοποθεσίαν τοῦ Πελαργικοῦ οὐδόλως συμφωνοῦσιν οἱ ἀρχαιολόγοι¹⁷. Πλὴν τῆς ἀνωτέρω ἐκτεθείσης γνώμης, προτάθησαν καὶ ἕτεραι δύο, αἵτινες εἶναι ἄξιαι ἰδιαιτέρας τινὸς προσοχῆς, ὡς ἐκ τοῦ μεγάλου κύρους τῶν ὑποστηριζόντων αὐτάς. Κατὰ τὴν ἀρχαιοτέραν τῶν δύο τούτων γνώμων, τὸ Πελαργικὸν ἦτο μέγα ὀρθογώνιον φρούριον, ἀποτελούμενον ἐκ δύο τειχῶν, παραλλήλως βαινόντων πρὸς τὰ ἄνω ἐπὶ τῆς δυσμικῆς κλιτύος τῆς Ἀκροπόλεως καὶ τεμνομένων ὑπὸ ἐννέα ἐγκαρσίων τειχῶν, ὧν ἕκαστον διεσπᾶτο ὑπὸ μιᾶς πύλης¹⁸. Τὸ Πελαργικὸν ἦτο ἐπομένως ὅμοιον πρὸς τὸ σημερινὸν Brückenkopf ἢ tête de pont. Κατὰ τὴν ἑτέραν γνώμην¹⁹, τὸ Πελαργικὸν ἦτο ἰσχυρὸν κυκλικὸν τεῖχος, περιβάλλον τὸν βράχον τῆς Ἀκροπόλεως κατὰ τὴν βάσιν αὐτοῦ, διασπώμενον δὲ κατὰ διαλείμματα ἐν τῇ περιφερείᾳ αὐτοῦ ὑπὸ ἐννέα ἐν ὅλῳ πύλων.

Εὐτυχῶς δὲν ἐπιβάλλεται ἡμῖν ἐν τῇ παρουσίᾳ πραγματεία νὰ ἐκλέξωμεν μίαν ἢ ἄλλην ἐκ τῶν ἀντιφατικῶν τούτων θεωριῶν. Ἡμεῖς παραδεχόμεθα τὴν ὑπαρξίν τοῦ Πελαργικοῦ κατὰ τὴν Γ' ἑκατονταετηρίδα ὑπὸ μίαν οἰανδήποτε μορφήν, ὡς μέρους τοῦ ὀχυρωματικοῦ συμπλέγματος τῆς Ἀκροπόλεως. Ἦδη πρόκειται νὰ ἐξετάσωμεν, ἂν τὸ σύμπλεγμα τοῦτο ὑφίστατο ὡς τοιοῦτον ἐπὶ Περικλέους. Κατὰ

⁴ Ἀριστοφ. *Λυσιστρ.* 482 ἐπ. Πρβλ. Πινδάρου *Fragm.* 75 (Bergk): *πολύβατον ἄσπετος ὁμφαλὸν θυόεντα*.

⁵ Πρβλ. Ἀριστοφ. *Λυσιστρ.* 174, 488-496, 624. Ἰδὲ καὶ ἡμετέραν ἐν σελ. 33 σημ. 38 κατωτέρω.

⁶ Ἡρόδοτ. Ε, 64.

⁷ Θουκυδ. 6', 17, 1.

⁸ Ἀριστοφ. *Ὀπρ.* 832.

⁹ Ἀριστοτέλους *Ἀθην. Πολιτεία*, 19, 5 (Sandys).

¹⁰ *Corp. Inscr. Att.* IV, 27b, στ. 55 (σελ. 59).

¹¹ Ἰδὲ τὰ σχετικὰ χωρία παρὰ Jahn-Michaelis, *Pausaniae descr. arcis Athen.* κεφ. 28, 13 (σελ. 34 ἐπ.).

¹² Ἐκαταῖος παρ' Ἡρόδοτ. Ζ, 137. Μυρσίλος παρὰ Διονυσ. Ἀλικ. Ἀρχαιολ. α', 28. Φώτιος, ἐ. λ. *Πελαργικόν*. Ἡσύχιος, ἐ. λ. *Πελαστικόν*.

¹³ Κλειόδημος, Bekker *Anecd.* σελ. 419, 28. Πολέμων παρὰ Σχολιαστ. Σοφοκλέους *Οιδ.* Κολ. 489.

¹⁴ Ἡρόδοτ. Ε, 64.

¹⁵ Ἀριστοτέλ. ἐνθα ἀνωτέρω.

¹⁶ *Corp. Inscr. Gr.* ἀρ. 2374, στ. 60.

¹⁷ Περὶ τούτου ἰδὲ κυρίως O. Müller, *De munimentis Athenarum quaestiones historicae*, *Kunstarch. Werke*, 1835, IV, σελ. 89 ἐπ. Leake, *Topogr. of Athens*, 1841, I, σελ. 309 ἐπ. καὶ 318. Götting, *Das Pelasgikon in Athen*, *N. Rh. Mus.* 1846, IV, σελ. 321 ἐπ. καὶ *Gesam. Abh.* 1851, I, σελ. 68 ἐπ. Welcker, *Der Felsaltar d. höchst. Zeus*, *Abh. d. Berl. Ak.* 1852, σ. 309 ἐπ. L. Ross, *Pnhx und Pelasgikon*, 1853. Götting, *Pelasgikon und Pnhx*, 1853. Welcker, *Pnyx oder Pelasgikon?* *N. Rh. Mus.* 1856, X, σελ. 30 ἐπ. Wachsmuth, *Die Stadt Athen*, 1874, I, σελ. 289 ἐπ. Unger, *Enneakrunos und Pelasgikon*, *Sitz. ber. d. Münch. Akad.* 1874, σελ. 303 ἐπ. v. Wilamowitz-Moellendorf, *Aus Kydathen*, σ. 104 ἐπ. Davidson, *The Parthenon Frieze and other Essays*, 1882, σ. 147 ἐπ. Curtius, *Eleusinion und Pelargikon*, *Sitz. ber. d. Berl. Ak.* 1884, σ. 499 ἐπ. καὶ *Gesam. Abh.* 1894, I, σ. 435 ἐπ. Milchhöfer, *Athen*, *Baumeister's Denkmäler*, 1885, I, σ. 199. Lolling, *Topog. von Athen*, Müller's *Handb. d. kl. Alt. Wiss.* 1889, III, σ. 337 ἐπ. Judeich, *Jahrb. f. Class. Phil.* 1890, σ. 753 ἐπ. Belger, *Berl. Phil. Woch.* 1894, ἀρ. 2, σελ. 46 ἐπ.

¹⁸ O. Beulé, *L'Acropole d'Athènes*, νέα ἐκδ. 1862, σελ. 43, λίαν καταλλήλως περιγράφει τοῦτο.

¹⁹ Curtius, ἐνθα ἀνωτέρω.

τὴν Γ' ἑκατονταετηρίδα συνίστατο ἐκ τοῦ Πελαργικοῦ καὶ ἐκ τοῦ Πελασγίου τείχους, τοῦ περιβάλλοντος τὴν κορυφὴν τῆς Ἀκροπόλεως, οὗτινος οὐδεμίαν ἔννοιαν παρέχει τὸ νῦν τεῖχος. Διότι ὁ ἐντὸς τοῦ Πελασγίου τείχους περιχλειόμενος χώρος ἦτο μικρότερος τῆς νῦν ἐσωτερικῆς ἐκτάσεως τῆς Ἀκροπόλεως, καίπερ δὲ ἰσοπεδωθείς ὑπὸ τῶν Πελασγῶν²⁰, ἦτο μολοντοῦτο ἄνισος, ἔχων κατὰ τὴν μεσημβρινὴν πλευρὰν κατωφερῇ κλίσειν, ἀρχομένην ἀπὸ γραμμῆς διηκούσης κατὰ μῆκος τοῦ σημερινοῦ Παρθενῶνος. Διὸ καὶ τὸ Πελάσγιον τοῦτο τεῖχος δὲν εἶχε πανταχοῦ τὸ αὐτὸ ὕψος²¹.

Ὅτι οἱ Πέρσαι κατὰ τὴν εἰσβολὴν αὐτῶν κατέστρεψαν πάντα τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα τῶν Ἀθηναίων, βεβαιοῦται ἀναμφισβητήτως ὑπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων. Ἀμφίβολον δ' εἶναι, ἂν ὁ Ξέρξης, ὅταν εἰσῆλθαι εἰς τὴν Ἀττικὴν, εὔρε τὰς Ἀθήνας περιτετειγισμένας δι' οἰουδήποτε ἀμυντικοῦ τείχους· ἢ περὶ τούτου σιωπῇ τοῦ Ἡροδότου δὲν εἶναι βεβαίως τυχαία²². Ἄν δ' εὔρε τὸ Πελαργικὸν ἡρειπωμένον, ἥδη κατασκαφὴν ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ἰππίου, εἶναι τοῦλάχιστον ζήτημα ἐξ ἴσου ἀμφίβολον, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τῶν πληροφοριῶν αἵτινες διεσώθησαν ἡμῖν περὶ τῆς ἐν Ἀκροπόλει πολιορκίας τοῦ Κλεομένους²³ καὶ τῆς ἐν ἔτει 480 ὑπὸ τοῦ Ξέρξου πολιορκίας²⁴. Ἐν μόνον εἶναι βέβαιον, ὅτι ὅταν ὀλίγους μῆνας μετὰ ταῦτα ὁ Μαρδόνιος ἐγκατέλιπε τὰς Ἀθήνας, μετὰ τὴν δευτέραν τῆς πόλεως ἄλωσιν, αὕτη ἦτο ἐντελὴς κατεστραμμένη. Τοῦτο καταφαίνεται ἐκ τῶν ἐξῆς μαρτυριῶν:

Ἡροδότ. I, 13: 'Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἔπειθε, πυθόμενος τὸν πάντα λόγον, πρὶν ἢ τοὺς μετὰ Παυσανίῳ ἐς τὸν Ἰσθμὸν ἐμβαλεῖν, ὑπεξέχωρε ἐμπρήσας τε τὰς Ἀθήνας, καὶ εἰ κού τι ὀρθὸν ἦν τῶν τειχέων ἢ τῶν οἰκημάτων ἢ τῶν ἱρῶν, πάντα καταβαλὼν καὶ συγχώσας.

Θουκυδ. α', 89: Ἀθηναίων δὲ τὸ κοινόν, ἐπειδὴ

²⁰ Κλείδημος ἐνθα ἀνωτέρω.

²¹ Ἰδὲ χάρτην Ἀκροπόλεως ἐν τῇ Ἀρχαιολ. Δελτίῳ τοῦ 1889, σελ. 50, καὶ τοὺς τμηματικούς χάρτας παρὰ Jahn - Michaelis, *Pausaniae descr. arcis Athen.* πίν. II, σχ. II - V.

²² Ἰδὲ v. Wilamowitz - Moellendorf, *Aus Kydathen*, σελ. 105 ἐπ.

²³ Ἡροδότ. E, 72 (πρβλ. 64 καὶ 65). Ἀριστοτ. Ἀθην. Πολ. 20 (πρβλ. 19). Ἀριστοφ. Λυσιστρ. 273 - 282.

²⁴ Ἡροδότ. Θ, 51 - 53. Ἰδὲ καὶ ἡμετέραν ἐν σελ. 30 σημ. 25 κατωτέρω ἐν τέλει.

αὐτοῖς οἱ βάρβαροι ἐκ τῆς χώρας ἀπῆλθον, διεκομίζοντο εὐθὺς ὅθεν ὑπεξέθεντο παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ τὴν περιούσαν κατασκευὴν, καὶ τὴν πόλιν ἀνοικοδομεῖν παρεσκευάζοντο καὶ τὰ τεῖχη· τοῦ τε γὰρ περιβόλου βραχέα εἰστήκει καὶ οἰκίαι αἱ μὲν πολλαὶ πεπτώκεσαν, ὀλίγαι δὲ περιῆσαν, ἐν αἷς αὐτοὶ ἐσκήνησαν οἱ δυνατοὶ τῶν Περσῶν.

Ἀνδοκίδ. Περὶ τῶν Μυστ. 108: Ἔργον δὲ τοιοῦτον ἐργασάμενοι, οὐκ ἠξιώσαν τινι τῶν πρότερον γενομένων μνησικαῆσαι. τοιγάρτοι διὰ ταῦτα, τὴν πόλιν ἀνάστατον παραλαβόντες ἱερὰ τε κατακεκαυμένα τεῖχη τε καὶ οἰκίας καταπεπτωκυίας, ἀφορμὴν τε οὐδεμίαν ἔχοντες, διὰ τὸ ἀλλήλοις ὁμονοεῖν τὴν ἀρχὴν τῶν Ἑλλήνων κατειργάσαντο καὶ τὴν πόλιν ὑμῖν τοιαύτην καὶ τοσαύτην παρέδωκαν.

Καὶ οἱ τρεῖς οὗτοι συγγραφεῖς ἐξιστοροῦσι γεγονότα ὀλίγον ἀπέχοντα τῶν χρόνων καθ' οὓς καὶ αὐτοὶ ἔζων, ἢ δὲ μαρτυρία αὐτῶν εἶναι ἀναμφήριστος. Δὲν ἐννοοῦσι βεβαίως ὅτι δὲν ἀφῆθη ὑπὸ τῶν βαρβάρων λίθος ἐπὶ λίθου ὄλων τῶν τειχῶν, ναῶν καὶ οἰκιῶν τῶν Ἀθηναίων, πάντως ὅμως ὅτι ἀφῆκαν οὗτοι ταῦτα ἐν ἑρειπίοις, καὶ ἐπομένως ὅτι τὰ ὀχυρώματα τῶν Ἀθηναίων ὡς τοιαῦτα κατεστράφησαν.

Ὁ διατεινόμενος λοιπὸν ὅτι τὸ Πελαργικὸν ὑφίστατο ὡς ὀχύρωμα κατὰ τοὺς μετὰ τὰ Μηδικὰ χρόνους ὀφείλει, ἐὰν μὴ ἀρνηται τὸ κύρος τῶν ἀνωτέρω μαρτυριῶν²⁵, νὰ ἀποδείξῃ ὅτι τὰ ὀχυρώ-

²⁵ Ὁ Dörpfeld πιστεύει ὅτι ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Ἀνδοκίδης μετ' ὑπερβολῆς ἐξέθηκαν τὰ πράγματα, ὅπως αἱ Ἑλληνικαὶ ἐφημερίδες τῆς σήμερον τὴν ἐκ τῶν ἐν Ζακύνθῳ σεισμῶν καταστροφῇ πρὸς ὑποστήριξιν δὲ τῆς γνώμης του ταύτης ἐπικαλεῖται τὴν ἀρῆγισιν τῆς καταστροφῆς τῆς Κορίνθου ὑπὸ τῶν Ῥωμαίων. Κατ' αὐτὸν λοιπὸν ἡ καταστροφή τῶν Ἀθηναίων ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἐγένετο κυρίως δι' ἐμπρησμοῦ, ἀφοῦ οἱ Πέρσαι δυσκόλως θὰ κατάρθων τὴν ἐκ βάρων ἀνατροπὴν ναῶν, οἷον τὸ ἀρχαῖον Ἐκατόμπεδον, μὴ ἔχοντες τὰς σημερινὰς εὐκολίας τῶν ἐκρηκτικῶν ὕλων. Ἰδὲ *Mitth. d. kais. d. arch. Inst.* 1890, σελ. 424 ἐπ.

Ἄλλοι ὅμως ἀρχαιολόγοι ἐξήνεγκον ὅλως διάφορον γνώμην ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν περιορίζόμεθα δὲ εἰς τὰ ἀπορῶντα εἰς τὴν καταστροφὴν τῶν ὀχυρωμάτων:

«Pelargikon oder vielmehr Pelargikon nannte man im 5. Jahrh. v. Chr. die Reste einer gewaltigen Befestigungsmauer, welche die Akropolis, die einstige Königsburg, auf ihrer einzig zugänglichen Westseite abgeschlossen hatte... Nach ihr [der Zeit der Perserkriege] wurde sodann auch das weite Feld, welches die Trümmer bedeckte, Pelargikon genannt». Milchhöfer, *Athen*, Baumeister's *Denkm.* 1885, I, σελ. 199.

«Die von den Persern zerstörte Pelargerveste, die zuletzt als Zwingburg gedient hatte, wieder aufzubauen widerstrebte offenbar der frisch gestärkten Demokratie, der der Gedanke an Alles was mit den Tyrannen zusammenhing ein Gräuel

ματα τῆς Ἀκροπόλεως ἀνικοδομήθησαν ἐκ νέου.

Τοιαύτην δὲ ἀνικοδόμησιν οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων μνημονεύει²⁶. Παρά τισι γίνεται μνεία τοῦ τείχους τοῦ περικλείοντος τὴν κορυφὴν τῆς Ἀκροπόλεως, πολλαχοῦ δὲ καὶ παρὰ συγγραφεῦσι καὶ ἐν ἐπιγραφαῖς ἀναφέρεται τὸ Πελαργικὸν ἐν τῇ χρονικῇ περιόδῳ τῇ μετὰ τὰ Μηδικά, οὐδαμοῦ ὅμως γίνεται λόγος περὶ τῆς ἀνικοδομήσεως τοῦ τείχους ὡς μέτρου ἀμυντικοῦ, οὐδὲ περὶ ἀνασυστάσεως τοῦ Πελαργικοῦ ὑπὸ τὴν προτέραν αὐτοῦ ιδιότητά²⁷. Ἀπ' ἐναντίας, αἱ σωζόμεναι περιγραφαὶ τῶν ὀχυρωμάτων τῶν Ἀθηνῶν, ἀπὸ τοῦ ἔτους 480 καὶ ἐντεῦθεν, καθιστῶσι λίαν πιθανὴν τὴν εἰκασίαν ὅτι ἡ Ἀκρόπολις οὐδὲν πλέον ἀπετέλει μέρος ἐν τῷ ἀμυντικῷ συμπλέγματι, διότι οὐδαμοῦ γίνεται μνεία αὐτῆς.

Ἐπὶ παραδείγματι, ὁ Θουκυδίδης, εἰς ὃν, εἰκότως προστρέχομεν, ὡς τὸν ἐξιστοροῦντα τὴν τε πενητηκονταετίαν, τὴν παρεμπύπτουσαν μεταξὺ τῆς ἐν Δῆλῳ Ὀμοσπονδίας καὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, καὶ ἐκτενέστερον τὰ πρῶτα εἴκοσιν ἔτη τοῦ πολέμου τούτου, ἵνα ἀρυσθῶμεν τὰς αὐθεντικότητας περὶ τοῦ προκειμένου πληροφορίας, περιγράφει τὴν ὀχύρωσιν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Πειραιῶς ἐναντίον τῆς ἐπιθυμίας τῶν Λακεδαιμονίων, εὐθὺς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν βαρβάρων²⁸. Οἱ Ἀθηναῖοι ἐν τάχει ἀνήγειραν μέγα τεῖχος περὶ τὴν ἑαυτῶν πόλιν, εὐρύναντες συγχρόνως τὴν περιφέρειαν

αὐτῆς πανταχόθεν. Ἐν Λακεδαίμονι ὁ Θεμιστοκλῆς ἐξήγγειλε τὸν σκοπὸν τοῦ μέτρου τούτου λέγων ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι κέκτηνται ἤδη τεῖχος καὶ δύνασιν ἀμυνθῶσι. Τὸ Πειραικὸν τεῖχος ἦτο ἐκτάκτων διαστάσεων καὶ λιθοκτιστον ὄλον· ὁ Θεμιστοκλῆς, κατὰ τὸν Θουκυδίδην, δι' αὐτῶν τῶν διαστάσεων ἠλπίζεν ὅτι ἐκπλησσόμενοι καὶ ἀποθαρρυνόμενοι οἱ πολέμιοι θὰ παρητοῦντο τῶν κατὰ τῆς πόλεως ἐπιβούλων σχεδίων αὐτῶν. Ἡ περιγραφή αὕτη εἶναι μακρὰ καὶ ἐνδελεχὴς, καὶ ὅμως καίτοι ἐξιστορεῖ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ τείχους καὶ τὴν ἀνικοδόμησιν τῶν οἰκιῶν, ὁ Θουκυδίδης οὐδένα ποιεῖται λόγον περὶ τῆς ἀνακαινίσεως τῶν ὀχυρωμάτων τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀλλ' οὐδ' ἐν τῇ ἐκτενεῖ περιγραφῇ τῶν ὀχυρωμάτων τῆς πόλεως κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ἐν ᾗ καὶ τὸ μῆκος τῶν τειχῶν καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀπαιτουμένων φρουρῶν παραθέτει, ἀναφέρει τι περὶ τῆς Ἀκροπόλεως ὡς φρουρίου²⁹.

Ἀφ' ἐτέρου τί ἦτο ἡ Ἀκρόπολις καὶ κατὰ τοὺς ἀπωτέρους χρόνους καὶ κατὰ τοὺς ἑαυτοῦ χρόνους ἀναφέρει οὗτος σαφῶς ἄλλαχοῦ. Ἐν τῇ ἀφηγήσει τῆς ἀποπείρας τοῦ Κύλωνος³⁰: «Κατέλαβε», λέγει, «τὴν ἀκρόπολιν... οἱ δ' Ἀθηναῖοι προσκαθεζόμενοι ἐπολιόρχουν». Μετ' ὀλίγον ὅμως «τρυχώμενοι τῇ προσεδρεῖα», ἀνέθηκάν τὴν πολιορκίαν εἰς τοὺς ἑννέα ἄρχοντας, ἐπὶ τέλους δὲ οἱ ἀντάρται ἠναγκάσθησαν ὑπὸ λιμοῦ νὰ παραδοθῶσι. Τὸ γεγονός τοῦτο ἀνάγεται εἰς τὰ ἔτη 636-624 π. Χ.³¹, ἡ δὲ ἀφήγησις τοῦ Θουκυδίδου βεβαίως παριστᾷ τὴν Ἀκρόπολιν ὡς οὖσαν τότε φρούριον, τοῦ ὅπερ ὅμως δὲν δύναται νὰ λεχθῇ περὶ τῶν ἄλλων χωρίων ἔνθα ἀναφέρει τὴν Ἀκρόπολιν ὁ Θουκυδίδης. Διότι ἐν αὐτῷ βλέπομεν τὴν ἱστορικὴν συνείδησιν μεγάλως ἀνεπτυγμένην· συναισθάνεται τὴν διαφορὰν μετὰ τῶν προγενεστέρων καὶ τῶν καθ' ἑαυτὸν χρόνων, διὸ καὶ φροντίζει ἐκάστοτε νὰ μεταχειρίζεται τοιοῦτους ὅρους, οἵτινες ἀνταποκρίνονται ἀκριβῶς εἰς τὰ ἐκάστοτε γεγονότα³². Ἐπὶ τῶν ἑαυτοῦ χρόνων ἡ Ἀκρόπολις ἦτο ἱερὸς περίβολος καὶ

war». Wachsmuth, *Ber. d. sächs. Ges. der. Wiss.* 1887, σελ. 399.

«Erst nach dem Abzug der Perser, die ausser den Tempeln auch die Befestigung zerstört haben werden, wurde ein neuer Verschluss des Burgraumes in Angriff genommen». Lolling, *Müller's Handb.* 1889, III, σ. 339.

«Eine zweite, gründlichere Verwüstung folgte, als Mardonios im Zorne über die Abweisung aller gütlichen Vorschläge bei seinem Abzuge nach Böotien alles, was noch aufrecht stand, dem Erdboden gleich machte. Man sollte keine Vorstellung davon haben, dass hier jemals eine blühende Stadt gestanden habe und die Athener in bitterer Reue der glücklichen Zeit unter den Peisistratiden gedenken». Curtius, *Stadtgesch.* 1891, σ. 101. Ὁ Κούρτιος φρονεῖ ὅτι τὸ Πελαργικὸν κατεστράφη εὐθὺς μετὰ τὴν ἔξωσιν τοῦ Ἰππίου. Ἰδὲ *Stadtgeschichte*, σελ. 100. Πρὸλ. v. Wilamowitz-Moellendorf, *Aus Kydathen*, σελ. 106.

²⁶ Ἀνάπτυξιν τῆς μόνης μαρτυρίας (Θουκ. α', 89) ἦν ἐπικαλοῦνται οἱ φρονούντες ὅτι τὸ Πελαργ. ἀνικοδομήθη, ἰδὲ ἐν ἡμετ. σ. 48.

²⁷ Ἰδὲ Jahn-Michaelis, *Paus. descr. arc. Athen.* κεφ. 28, 12, 13 (σελ. 34 ἐπ.).

²⁸ Θουκυδ. α', 89-93.

²⁹ Θουκυδ. 6', 13.

³⁰ Θουκυδ. α', 126.

³¹ Wright, *The Date of Cylon*, *Harvard Studies in Class. Philol.* 1892, III, σελ. 1 ἐπ.

³² Θουκυδ. 6', 15.

θησαυροφυλάκιον. Ἐν αὐτῇ εὐρίσκοντο τὰ ἱερὰ τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τῶν ἄλλων θεῶν³³, ἀπηγορεύετο δὲ ἡ ἐγκατάστασις ἀνθρώπων, καὶ ἐν ὥρᾳ ἀκόμη μεγίστης στενοχωρίας, ὡς λ. χ. κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, ὅτε ὁ ἀγροτικός πληθυσμός μετώκισεν εἰς τὰ ἐντὸς τῶν τειχῶν καὶ κατέλαβε τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ἡρώα ὡς ἐνδιατήματα³⁴. Ἐν τῇ Ἀκροπόλει ὑπῆρχεν ὡσαύτως τὸ μέγα ταμεῖον τοῦ κράτους³⁵, καὶ αἱ στῆλαι ἐφ' ὧν ἦσαν ἐγκεχαράγμεναι αἱ μετὰ ξένων ἐπικρατειῶν συνθήκαι³⁶, αὐτόθι δὲ ἀνέστησεν ὁ δῆμος τὴν στήλην, ἥτις ἐμνημόνευε τῆς ἐξώσεως τῶν τυράννων³⁷.

Ἡ τοιαύτη ιδιότης τῆς Ἀκροπόλεως βεβαιοῦται καὶ ἄλλοθεν. Ἐχομεν τὰ ἀπτά τεκμήρια τῶν λειψάνων τῶν ἐν αὐτῇ ναῶν· ἔχομεν πολλὰς ἐπιγραφὰς μαρτυροῦσας ὅτι κατὰ τὴν Ε' ἑκατονταετηρίδα ἦτο θησαυροφυλάκιον³⁸. ἔκτοτε δὲ ἦτο τὸ ἀρχεῖον τῶν ἀναθημάτων, ὧν τὸ μέγα πλῆθος περιγράφει ὁ Πausanias καὶ περὶ ὧν ὁ μὲν περιηγητὴς Πολέμων λέγεται ὅτι συνέγραψε τέσσαρα βιβλία, ὁ δ' Ἀθηναῖος Ἡλιδωρὸς πεντεκαίδεκα³⁹.

Δύναται τις ὅμως νὰ ἀντιτείνει; ὅτι ἐκ τούτων δὲν ἀποδείκνυται ὅτι ἡ Ἀκρόπολις κατὰ τὴν Ε' ἑκατονταετηρίδα δὲν ἦτο φρούριον, ἀν καὶ καθίσταται τοῦτο πιθανόν. Δὲν ἀποκλείεται ἐπομένως ἡ περίπτωσις καθ' ἣν, καίτοι ἡ Ἀκρόπολις μόνον ὡς ἱερὸς χώρος καὶ ὡς θησαυροφυλάκιον ἐχρησίμευεν, μολοντοῦτο διετηρεῖτο τὸ Πελαργικὸν ὡς ὀχύρωμα, ἀν καὶ δυσκόλως ἐξηγεῖται ὁ σκοπὸς τοιούτου μέτρου.

Ἡ εἰς τὴν ἀντίρρησην ταύτην ἀπάντησις δὲν εἶναι δυσχερής. Εἰς οὐδένα ἐπιβάλλεται νὰ ἀποδείξηται ἀρνητικόν τι. Ἐὰν δύναται νὰ ἀποδειχθῇ ἐξ ἀξιοπίστων τεκμηρίων ὅτι καθ' ὅρισμα μόνον τι σημεῖον χρόνου τὸ Πελαργικὸν δὲν ὑφίστατο πλέον (τοιαῦτα δὲ τεκμήρια παρετέθησαν ἤδη⁴⁰), τότε δικαιούμεθα νὰ παραδεχθῶμεν τὴν ἐν γένει ἀνυπαρξίαν αὐτοῦ

ἀπὸ τῶν Μηδικῶν καὶ ἐντεῦθεν, ἕως οὗ ῥητῶς ἀποδειχθῇ ἡ ἐκ νέου οἰκοδόμησις αὐτοῦ.

ὑπάρχουσιν ὅμως τεκμήρια ἀρκούντως πιθανά, ὅτι τὸ Πελαργικὸν ἐπὶ Περικλέους δὲν ἦτο χώρος ὀχυρωμένος, ἀν καὶ λείψανα βεβαίως ἐσώζοντο τοῦ προγενεστέρου ὀχυρώματος, ὁ δὲ χώρος τοῦ ὀχυρώματος τούτου εἰσέτι σαφῶς καθορίζετο. Κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἤδη ἦτο χώρος ἐπάρατος, πιθανῶς ἕνεκα τῆς αὐθαρέτου, ἐχθρικῆς καὶ ἀντιδημοκρατικῆς χρήσεως, ἣν οἱ τύραννοι εἶχον κάμει αὐτοῦ. Εἰς ἀνθρώπον δὲν ἐπετρέπετο πλέον νὰ κατοικήσῃ ἐντὸς αὐτοῦ. Ἀπ' ἐναντίας μάλιστα ἡ ἐγκατάστασις ἱερῶν καὶ βωμῶν ἐν αὐτῷ εἶχεν ἤδη ἀρχίσει, βαθμηδὸν δὲ κατέστη τόπος ἀφιερωμένος τῇ λατρείᾳ τῶν θεῶν, οὕτως ὥστε ἐνῶ ἄλλοτε τὸ ὄνομα Πελαργικὸν ἀπεδίδετο εἰς πραγματικὸν ὀχύρωμα τῆς Ἀκροπόλεως, ἤδη ὑπεδήλου τὸν σαφῶς ὀρισμένον χώρον, τὸν ἄλλοτε ὑπὸ τοῦ ὀχυρώματος ἐκείνου κατεχόμενον. Τοιαύτη εἶναι ἡ σημασία τοῦ ὀνόματος τούτου, πανταχοῦ ὅπου ἀναφέρεται ἐν τοῖς μετὰ τὰ Μηδικὰ χρόνοις.

Τὰ περὶ τούτου τεκμήρια, ὧν μνεῖα ἀνωτέρω ἐγένετο, ἀποτελοῦσι δύο ἐπιγραφαὶ καὶ χωρίον τι τοῦ Θουκυδίδου, ὡς ἐξῆς:

Corp. Inscr. Att. IV, 26 a (σελ. 140):... [τ] ἐν πόλιν... οἰκοδομεῖσαι ὅ[πος] ἀν δραπετες με[ε]ί[σι] μεδὲ λοποδύ[τες]· ταῦτα δὲ χ[ρ]ονογράφ[α] μὲν Καλλικρά[τ]ε ὅπος ἄριστα καὶ εὐτελέστατα σκευάσαι, ἀπομισθῶσαι δὲ τὸ[ς] πολετ[ά]ς ὅ[πος] ἀν ἐντὸς ἑχσέ[κ]οντα ἡμερῶν ἐπισκ[ε]ψασθῇ· φύλακας δὲ [εἶ]ναι τρεῖς μὲν τοχσό[τ]ας ἐκ τῆς φυλῆς τῆς [π]ρυτανεύουσας⁴¹.

Τὸ ψήφισμα τοῦτο ἐψηφίσθη περὶ τὸ 440 π. Χ. Ὁ ἐν αὐτῷ ἀναφερόμενος τόπος εἶναι ἡ Ἀκρόπολις, ἐν ᾗ κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἰργάζοντο οἱ τέκτονες. Διατάσσεται δὲ ἡ ἐντὸς 60 ἡμερῶν ἀνέγερσις φυλακείου παρὰ τὴν εἴσοδον χάριν τῶν τριῶν φρουρῶν, οἵτινες θὰ ἐμποδίζωσι τοὺς δραπετάς καὶ λοποδύτας τοῦ νὰ εἰσέρχωνται εἰς τὴν Ἀκρόπολιν.

Τὸ ψήφισμα ὅμως τοῦτο οὐδένα θὰ εἶχε λόγον

³³ Θουκυδ. 6', 15, 4.

³⁴ Θουκυδ. 6', 17, 1.

³⁵ Θουκυδ. 6', 13, 3.

³⁶ Θουκυδ. ε', 18, 10. 23, 5. 47, 11.

³⁷ Θουκυδ. ζ', 55, 1.

³⁸ Ἰδὲ λ. χ. Corp. Inscr. Att. I, 32, 117-140, 141-160, 161-175.

³⁹ Στράβ. Θ', σελ. 396. Ἀθηναίου ζ', 16, σελ. 229^ε. Περδλ. Πausan. ε', 24, 1. Ἀριστ. Παυσ. σελ. 258^α.

⁴⁰ Ἰδὲ ἐν σελ. 29, 30 τὸν Ἡρόδοτον, Θουκυδίδην καὶ Ἀνδοκίδην.

⁴¹ Περδλ. Lolling, Δελτ. Ἀρχ. 1889, σελ. 254 ἐπ. Foucart, Bull. Corr. Hell. 1890, XIV, σελ. 177 ἐπ. Wernicke, Die Polizeiwache auf der Burg v. Athen, Hermes, 1891, XXVI, σελ. 51 ἐπ.

υπάρξεως, ἐὰν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸ Πελαργικόν, ὡς ὑποθέτει ὁ κ. Dörpfeld, ὑφίστατο εἰσέτι ὡς ὀχύρωμα ἐν ἐνεργείᾳ. Διότι ὁ ἀναγνώστης θέλει ἐνθυμηθῆ ὅτι τὸ μέγα ἐξωτερικὸν τοῦ Πελαργικοῦ τεῖχος διεσπᾶτο ὑπὸ μιᾶς καὶ μόνης πύλης παρὰ τὸν Ἄρειον Πάγον· ἐὰν λοιπὸν τὸ τεῖχος ἐκεῖνο διεσώζετο ἀκέραιον ἔτι, καὶ ἡ πύλη διητηρεῖτο ἐν ἐνεργείᾳ, οὐδεὶς λόγος θὰ ὑφίστατο τῆς κατασκευῆς προσωρινοῦ φυλακείου παρὰ τὴν εἰσόδον τῆς Ἀκροπόλεως πρὸς ἀποκλεισμόν ὑπόπτων ἀνθρώπων, ἀλλ' οἱ φρουροὶ θὰ ἐτάσσοντο παρὰ τὴν πύλην ἐκείνην. Προδήλως ἄρα ὑποδεικνύεται ἐν τῷ ψηφίσματι τούτῳ ὅτι τὸ Πελαργικὸν δὲν ἦτο χῶρος περιπεφραγμένος κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν.

Corp. Inscr. Att. IV, 27 h, 54 ἐπ. (σελ. 59): τὸν δὲ βασ[ι]λέα ὀρίσαι τὰ ἱερὰ τὰ ἐν τ[ῷ] Πελαργικῷ, καὶ τὸ λοιπὸν μὲ ἐν ἰδρύεσθαι βομὸς ἐν τῷ Πελαργικῷ ἄνευ τῆς βολεῆς καὶ τῷ δέμῳ. μεδὲ τὸς λίθος τέμνειν ἐκ τῷ Πελαργικῷ μεδὲ γέν' ἐχσάγειν μεδὲ λίθος· ἐὰν δέ τις παραβαίνει τοιούτον τι, ἀποτινέτο πεντακοσίας δραχμὰς· ἐσαγγελλέτο δὲ [ο] βασιλεὺς ἐς τὴν βολὴν⁴².

Μὲ τὸ ψήφισμα τοῦτο δέον νὰ παραβληθῇ χωρίον τι τοῦ Πολυδεύκου⁴³, ἐν ᾧ καθορίζονται τὰ καθήκοντα τῶν ἐπιτετραμμένων τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ Πελαργικοῦ· «οὗτοι παρεφύλαττον μὴ τις ἐντὸς τοῦ Πελαργικοῦ κείρῃ ἢ κατὰ πλεον ἐξορύττῃ, καὶ τῷ ἄρχοντι παρεδίδουσαν. Τὸ δὲ τίμημα ἦν τρεῖς δραχμαὶ καὶ ἀπλοῦν τὸ βλάβος». Πρβλ. «τὸ Πελαργικὸν ἀργὸν ἄμεινον» ἐν τῷ χρησιμῷ, τῷ παρὰ Θουκυδίδει ὡς κατωτέρω ἀναγραφόμενῳ.

Τὸ ἀνωτέρω ψήφισμα ἐν συνόλῳ κανονίζει τὰς προσφοράς, τὰς γεννησομένας ταῖς Ἐλευσινίαις θεαῖς, ἐψηφίσθη δὲ μετὰ τοῦ 446 π. Χ. καὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Παρέβημεν δὲ ἐνταῦθα μόνην τὴν ὑπὸ τοῦ Λάμπωνος προταθεῖσαν προσθήκην.

Τὸ Πελαργικὸν προφανῶς εἶχε καταντήσει νὰ θεωρῇται ὡς κοινὸν κτήμα. Οὐ μόνον τὰ σύνορα τῶν ἐν αὐτῷ ἱερῶν ἦσαν ἀόριστα, ἀλλὰ καὶ βωμοὶ εἶχον ἰδρυθῆ ἐν αὐτῷ ἄνευ τῆς ἀδείας τῶν ἁρμο-

δίων, εἶχε δὲ γίνεαι καὶ χρήσις αὐτοῦ ὡς λατομείου οἰκοδομικῶν ὑλῶν ἢ καὶ ὡς ἀγροῦ πρὸς θερισμόν. Ἐν ἄλλοις λόγοις, εἶχε καταληφθῇ παρανόμως χάριν ιδιωτικῆς ἐκμεταλλεύσεως. Τὴν παρανομίαν ταύτην πατάσσουσα ἡ ἀνωτέρω περικοπὴ τοῦ ψηφίσματος ἐπιβάλλει βαρεῖας ποινὰς εἰς τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἀθέτησιν.

Τὸ φυσικὸν λοιπὸν συμπέρασμα εἶναι ὅτι τὸ Πελαργικὸν δὲν ἦτο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν χῶρος, δὴ δύνатаί τις νὰ ὀνομάσῃ ἀσφαλῶς περικεκλεισμένον, οἷος πάντως ὠφείλε νὰ ᾔηται, ἐὰν εἰσέτι ὑφίστατο ὡς προπύργιον ἀμύνης κατ' ἐχθρικῆς ἐπιθέσεως. Διότι ἐν πρώτοις, ἐὰν μὲ ὅλον τὸν ἐπάρατον χαρακτῆρα τοῦ χώρου ἡδύναντο οἱ ἐργατικοὶ ἄνθρωποι νὰ εἰσέρχωνται ἀκωλύτως μὲ τὰ φορτηγὰ τῶν ἀμάξια καὶ τὰς γεράνους τῶν, τὸ τεῖχος βεβαίως ἦτο ἐν μέρει τοῦλάχιστον καταπεπτωκός. Εἰ δὲ μή, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι πᾶν ὅ,τι εἰσήγετο ἢ ἐξήγετο ὑπὸ τῶν παρανομούντων διήρχετο διὰ τῆς μιᾶς μεγάλης πύλης, τῆς παρὰ τὸν Ἄρειον Πάγον. Ἀλλως τε ἡ ἀδράνεια τῶν ἁρμοδίων περὶ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ χώρου τούτου δεικνύει ὅτι ἦτο ἀπερίφρακτος. Δεύτερον, δυσκόλως δύναται νὰ ἐξηγηθῇ τὸ βαρύτατον τῶν ἐν τῷ ψηφίσματι ἐπικηρυσσομένων ποινῶν, ἐὰν τὸ Πελαργικὸν ἡδύναντο κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην νὰ κλεισθῇ· διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, οἱ βουδόμενοι νὰ ἐκμεταλλευθῶσι παρανόμως τὸν ἱερὸν χῶρον ἡδύναντο ἀπλούστατα νὰ ἀναχαιτισθῶσιν εἰς τὴν πύλην, τοιαῦτα δὲ παρανομίαι θὰ καθίσταντο σχεδὸν ἀδύνατοι. Ἐντελῶς ὁμοῦς διάφορος θὰ ἦτο ἡ θέσις τῶν πραγμάτων, ἐὰν τὸ Πελαργικὸν ἦτο ἀπερίφρακτον.

Θουκυδ. 6', 17: Ἐπειδὴ τε ἀφίκοντο εἰς τὸ ἄστυ, ὀλίγοις μὲν τισιν ὑπῆρχον οἰκῆσεις καὶ παρὰ φίλων τινας ἢ οἰκείων καταφυγή, οἱ δὲ πολλοὶ τὰ τε ἐρῆμα τῆς πόλεως ᾤκησαν καὶ τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ἡρῶα πάντα πλὴν τῆς ἀκροπόλεως καὶ τοῦ Ἐλευσινίου καὶ εἴ τι ἄλλο βεβαίως κληστὸν ἦν· τότε Πελαργικὸν καλούμενον τὸ ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν, ὃ καὶ ἐπάρατόν τε ἦν μὴ οἰκεῖν καὶ τι καὶ Πυθικοῦ μαντείου ἀκροτελεύτιον τοιόνδε διεκώλυε, λέγον ὡς τὸ Πελαργικὸν ἀργὸν ἄμεινον, ὁμοῦς ὑπὸ τῆς παραχρῆμα ἀνάγκης ἐξοικήθη· καί μοι δοκεῖ τὸ μαντεῖον τούναντίον ξυμβῆναι ἢ προσεδέχοντο· οὐ γὰρ διὰ τὴν παράνομον ἐνοίκησιν αἱ ξυμφοραὶ γενέσθαι τῇ πόλει, ἀλλὰ διὰ τὸν πόλεμον ἢ ἀνάγκη τῆς οἰκήσεως, ὃν

⁴² Πρβλ. Foucart, *Bull. Corr. Hell.* 1880, IV, σελ. 225 ἐπ. Dittenberger, *Syll. I. Gr.* 13.

⁴³ Πολυδεύκ. H, 101.

οὐκ ὀνομάζον τὸ μαντεῖον προῖδει μὴ ἐπ' ἀγαθῷ ποτε αὐτὸ κατοικισθῆσόμενον. κατεσκευάσαντο δὲ καὶ ἐν τοῖς πύργοις τῶν τειχῶν πολλοὶ καὶ ὡς ἕκαστός που ἐδύνατο· οὐ γὰρ ἐχώρησε ξυνελθόντας αὐτοὺς ἡ πόλις, ἀλλ' ὕστερον δὴ τότε μακρὰ τείχη ᾤκησαν κατανειμάμενοι καὶ τοῦ Πειραιῶς τὰ πολλά.

Γνωστὸν τυγχάνει τοῖς ἐρμηνευταῖς τοῦ Θουκυδίδου ὅτι παρ' αὐτῷ πλειστάκις τὸ τρίτον μέλος ἀλληλενδέτου σειρᾶς προτάσεων συνδέεται μὲ τὰ προηγούμενα διὰ τοῦ συνδέσμου τέ⁴⁴. Τοιοῦτόν τι συμβαίνει καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ ἀποσπάσματι· ἡ πρότασις, ἡ ἀρχομένη ἐκ τῶν λέξεων τότε *Πελασγικὸν καλούμενον*, ἀποτελεῖ τὸ τρίτον μέλος τῆς ὅλης ἀλληλενδέτου σειρᾶς. Ἐν τῇ προηγούμενῃ προτάσει χαρακτηρίζει ὁ Θουκυδίδης τὴν Ἀκρόπολιν ὡς *ιερόν*, τοῦθ' ὅπερ εἶναι ἰσοδύναμον πρὸς *τέμενος*. Ἐπίσης καὶ τὸ Ἐλευσίνιον εἶναι *ιερόν*, ἡ αὐτὴ δὲ λέξις ὑπονοεῖται ἐν τοῖς ἐπομένοις καὶ εἴ τι ἄλλο. Οὐδεμία δὲ ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ ἔννοια τῆς λέξεως ταύτης ἐπεκτείνεται καὶ περαιτέρω καὶ ὅτι καὶ τὸ Πελαργικὸν ὁ Θουκυδίδης θεωρεῖ ὡς *ιερόν*. Τοιοῦτο δὲ καὶ πράγματι ἦτο. Ἡ Ἀκρόπολις, ὡς *ιερόν*, δὲν ἠδύνατο νὰ κατοικηθῇ ὑπ' ἀνθρώπων, περιεῖχε δὲ *ιερά* καὶ *βωμούς*. Αὐτὰς ταύτας τὰς ιδιότητας εἶχε καὶ τὸ Πελαργικόν· ἦτο *ιερόν* κατὰ τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἔννοιαν, καθ' ἣν καὶ τὸ Κίρραϊον πεδίον, ὡσαύτως *ἐπάρατον* καὶ *ἀργόν*, ἠδύνατο νὰ ὀνομάζεται *ιερά* γῆ⁴⁵.

Τὸ ἀνωτέρω λοιπὸν χωρίον τοῦ Θουκυδίδου παρέχει μίαν ἔτι σαφεῖ ἐπικύρωσιν τῆς γνώμης ἡμῶν, ὅτι τὸ τεῖχος τοῦ Πελαργικοῦ δὲν ὑφίστατο ἀκέραιον κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου. Διότι, κατὰ τὸν Θουκυδίδην, εἰς τοὺς ἐκ τῶν περιχώρων κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ πολέμου μετοι-

κήσαντας εἰς τὸ ἄστυ ἀπηγορεύθη ἡ ἐν παντὶ ἱερῷ καὶ ἡρώῳ ἐνοίκησις ὅπερ ἦτο βεβαίως *κληστόν*. Καὶ ἡ μὲν Ἀκρόπολις ἠδύνατο νὰ κλεισθῇ βεβαίως διὰ τῶν Προπυλαίων, ὁμοίως καὶ τὸ Ἐλευσίνιον· τὸ δὲ Πελαργικόν, καίπερ *ιερόν* καὶ αὐτὸ καὶ *ἐπάρατον* μάλιστα, κατελήφθη ὑπὸ τῶν συρρευσάντων ἀγροτῶν πρὸς ἐνοίκησιν. Προδήλως ἄρα δὲν ἦτο κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους βεβαίως *κληστόν*, ἐπομένως δὲν ἦτο χῶρος ἐπιδεχόμενος ἄμυναν κατὰ τῶν πολεμίων. Ἡ μαρτυρία αὕτη τοῦ Θουκυδίδου εἶναι τοσοῦτῳ μᾶλλον ἀξιοσημείωτος, καθ' ὅσον ῥητῶς ἀντιπαραβάλλει τὴν Ἀκρόπολιν καθ' ἑαυτὴν καὶ τὸ Πελαργικόν, τοῦθ' ὅπερ ἔχει μεγίστην σημασίαν διὰ τὴν παροῦσαν συζήτησιν. Ἡ μὲν Ἀκρόπολις ἦτο βεβαίως *κληστή*, καὶ δὲν κατφκῆθη ὑπ' ἀνθρώπων· τὸ δὲ Πελαργικόν δὲν ἦτο βεβαίως *κληστόν* καὶ ἐπομένως κατφκῆθη.

Ὅθεν ἔχομεν ἰσχυροὺς λόγους νὰ πιστεύωμεν ὅτι τὸ Πελαργικόν κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Περικλέους εἶχε παύσει τοῦ νὰ ᾔηται ὀχύρωμα τῆς Ἀκροπόλεως. Ἦδη ἐγείρεται τὸ ζήτημα, ἂν καὶ τὸ τεῖχος, τὸ περιβάλλον τὴν κορυφὴν τῆς Ἀκροπόλεως, κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους εἶχε χαρακτηρὰ ὀχυρωματικόν.

Ἡ ἐκ βάθρων ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀρχαιολόγων ἔλυσε τὸ ζήτημα τοῦτο ὀριστικῶς. Τὸ τεῖχος τοῦτο ἐκτίσθη μετὰ τὰ Μηδικὰ⁴⁶. Ἦτο κρηπίδωμα μᾶλλον («retaining-wall»), ἀπετέλει δὲ οὐσιῶδες μέρος τοῦ σχεδίου, καθ' ὃ ἡ ἐσωτερικὴ τῆς Ἀκροπόλεως ἐπιφάνεια οὐ μόνον ἰσοπεδώθη ἀλλὰ καὶ ἐπέξετάθη⁴⁷. Ὁ Παρθενὼν κατὰ τὸ μείζον αὐτοῦ μέρος ἱδρύεται ἐπὶ τεχνικοῦ ἐδάφους ἥτοι προσχώσεως, ἀπὸ τοῦ κατὰ μῆκος ἄξωνος αὐτοῦ μέχρι τοῦ Κιμωνείου τείχους. Μόνον διὰ τοιοῦτου μέτρου ἠδύνατο νὰ ἐξευρεθῇ κατάλληλος τοποθεσία διὰ τὸν μεγαλοπρεπῆ τοῦτον ναόν. Τὸ νέον τεῖχος καὶ ἡ πρόσχωσις ἐκάλυ-

⁴⁴ Τὸ γεγονός τοῦτο, ὡς καὶ τὴν φανεράν ἐρμηνείαν τῶν ἐκδοτῶν, ἐκδηλουμένην διὰ τῆς στίξεως τοῦ χωρίου, παριδὼν ὁ κ. Dörpfeld, ἐζήτησε νὰ συνδέσῃ τὴν πρότασιν, τὴν ἀρχομένην τότε *Πελασγικόν*, στενῶς μετὰ τῆς περαιτέρω προτάσεως, τῆς ἀρχομένης *κατεσκευάσαντο* δέ, οὗτω δ' ἀποφαίνεται ὅτι τὸ *Πελαργικόν* ἑνταῦθα εἰς τὴν αὐτὴν ὑπάγεται κατηγορίαν μὲ τοὺς πύργους τῶν τειχῶν, ἐπομένως ὅτι οὐ μόνον ὑφίστατο κατ' ἐκείνους τοὺς χρόνους ἀλλὰ καὶ ὑφίστατο μάλιστα ὡς ὀχύρωμα. Τοιοῦτος ὁμῶς συνδυασμός τῶν προτάσεων εἶναι προφανῶς ἀπαράδεκτος.

⁴⁵ Αἰσχίν. γ', 107, 108, 109. Ὁ Διδάκιος (α', σελ. 470) συνδυάζων τὴν Κίρραν μετὰ τοῦ Πελαργικοῦ· ἐξάγιστος ἡ πόλις ὡς ὁ Κίρραϊον λιμὴν, ἐπάρατος ὡς τὸ *Πελασγικόν* ἐκεῖνο.

⁴⁶ Dörpfeld, *Ausgrabungen auf der Akropolis, Mitth. d. Inst.* 1886, XI, σελ. 164.

⁴⁷ Curtius, *Eleusinion und Pelargikon, Sitz. ber. d. Berl. Ak.* 1884, σελ. 511, καὶ *Gesam. Abh.* 1894, I, σελ. 449.— Ἰδὲ ὡσαύτως Loeschke, *Die Enneakrunosepisode bei Pausanias*, 1883, σελ. 13, σημ. 23. Milchhöfer, *Athen, Baumeister's Denkm.* 1885, I, σελ. 200. Wachsmuth, *Ber. d. sächs. Ges. d. Wiss.* 1887, σελ. 400. Lolling, *Topogr. v. Athen, Müller's Handb.* 1889, III, σελ. 336.

ψαν πάντα τὰ λείψανα τοῦ προγενεστέρου Πελασγίου τείχους ⁴⁸.

Τὸ νέον τεῖχος ἦτο ὀγκῶδες, ἔτι δὲ καὶ τὴν σήμερον ἔχει ὄψιν στιβαρὰν τῷ κάτωθεν θεωμένῳ. Τοῦτο ἐννοεῖ ὁ Πausanίας ὅταν, ἀναφέρων ὅτι μίαν καὶ μόνην εἰσοδὸν ἔχει ἡ Ἀκρόπολις, ὀνομάζῃ αὐτὸ τεῖχος ἐχυρόν ⁴⁹. Ἦτο δὲ τοῦτο ἐν τῶν ἀγλαϊσμάτων τῶν νέων Ἀθηναίων. Ὁ Πλούταρχος ἀναφέρει τὸ μεσημβρινὸν τεῖχος ὡς ἀγαλμα καὶ σύμβολον ἐν τῇ αὐτῇ κατηγορίᾳ μὲ τὸν Παρθενῶνα καὶ τὰ Προπύλαια ⁵⁰. Οὐδεὶς ὅμως τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἀναγράφει τὴν οἰκοδόμησιν, ἀνοικοδόμησιν ἢ ἐπισκευὴν τοῦ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τείχους μετὰ τὰ Μηδικά, ὡς ἔργου ὀχυρωματικοῦ.

Ταῦτα δέον νὰ καταστήσωσιν ἡμᾶς, ἐν τῇ ἐξετάσει τῶν πολλῶν ζητημάτων ἐν σχέσει πρὸς τοὺς ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ναοὺς, ἐπιφυλακτικούς περὶ τὴν παραδοχὴν τῆς θεωρίας, ὅτι κατὰ τὴν Ε' ἐκατονταετηρίδα τὸ τεῖχος τῆς Ἀκροπόλεως ἐπεσχευάσθη πρὸς ἀμυντικούς σκοπούς. Διότι παρὰ τοῖς συγγραφεῦσιν οὐδὲν εὑρηται πρὸς ὑποστήριξιν τῆς θεωρίας ταύτης. Ἐχομεν κατὰ νοῦν κυρίως τὴν γνώμην τοῦ διασήμεου ἀρχαιοδίφου, οὗτινος αἱ ἐναντίαι τῶν ἡμετέρων γνώμαι περὶ τοῦ κυρίου ὑπ' ὄψιν ἡμῶν ζητήματος ἐξετέθησαν ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης πραγματείας, τὴν γνώμην λέγομεν, καθ' ἣν τὰ γνωστὰ ἐκ μαρμάρου ἀτελεῖ τύμπανα κιόνων, τὰ ἐγκεκτισμένα ἐν τῷ βορείῳ τείχει τῆς Ἀκροπόλεως, ἐτέθησαν ἐκεῖ ἀμέσως πρὸ ἢ μετὰ τὴν ἐν Τανάγρα μάχην (457 π. Χ.), ὅτε οἱ Ἀθηναῖοι, φοβούμενοι εἰσβολὴν καὶ ἐπίθεσιν τῶν πολεμίων, ἐν τάχει ἐζήτησαν νὰ καταστήσωσι τὸ τεῖχος τῆς Ἀκροπόλεως ἐχυρόν ⁵¹. Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰ προσαχθέντα πειστήρια, δυσκόλως δυνάμεθα νὰ παραδεχθῶμεν τὴν θεωρίαν ταύτην ὡς πιθανὴν καὶ. Τοὺς ἐνδοιασμοὺς ἡμῶν τούτους ἐπαυξάνει ἡ μελέτη τῶν ἱστορικῶν συμβάντων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Τῷ 457 αἱ Ἀθηναῖοι ἦσαν εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς δόξης καὶ τῆς δυνάμεως αὐτῶν. Τὸν ἐγκύπτοντα εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς πε-

ρίοδου ταύτης ἐκπλήσσει ἡ θαυμασία τῶν Ἀθηναίων δραστηριότης ἔξω τῆς χώρας αὐτῶν. Ἐν ἔτει 463 ὑπέταξαν τὴν Θάσον, τῷ 461 ἔπεμψαν μεγάλας στρατιωτικὰς δυνάμεις ὑπὸ τὸν Κίμωνα πρὸς βοήθειαν τῶν Λακεδαιμονίων κατὰ τὴν πολιορκίαν τῶν Εἰλώτων ἐν Ἰθώμῃ· κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος συνεμάχισαν μετὰ τῶν Ἀργείων, Θεσσαλῶν καὶ Μεγαρέων, ἔκτισαν τὰ μακρὰ τεῖχη ἐν Μεγάροις καὶ ἀνέλαβον αὐτοὶ τὴν φρουρῆσιν αὐτῶν. Ἐν ἔτει 460 εἶχον ἐν Κύπρῳ 200 ναῦς ἰδίας τε καὶ τῶν συμμάχων, ἃς ἀπέστειλεν εἰς Αἴγυπτον πρὸς ἐπικουρίαν τοῦ Ἰνάρου· τῷ αὐτῷ ἔτει ἐκράτησαν τῶν Λακεδαιμονίων ἐν τῇ παρὰ τὴν Κερκυφάλειαν ναυμαχίᾳ, ἐκυρίευσαν ἐβδομήκοντα ναῦς τῶν Αἰγινήτων ἔξωθι τῆς Αἰγίνης, καὶ ἐπολιορκήσαν αὐτήν, κατετρόπωσαν δὲ διὰ στρατεύματος ἐκ γερόντων καὶ νεανίσκων τοὺς Κορινθίους παρὰ τὰ Μέγαρα. Καὶ ναὶ μὲν ὑπέστησαν ἐν Τανάγρα ἦτταν, μετὰ παρέλευσιν ὅμως 62 ἡμερῶν ἔκαμον νέαν ἐκστρατείαν πρὸς ἄρκτον καὶ ἐγένοντο κύριοι τῆς τε Βοιωτίας καὶ τῆς Φωκίδος. Τῷ 456 ὑπέταξαν τοὺς Αἰγινήτας, κατὰ δὲ τὸ ἐπόμενον ἔτος περιπλεύσαντες τὴν Πελοπόννησον ἔκαυσαν τὰ νεώρεια τῶν Λακεδαιμονίων, ἐκυρίευσαν τὴν Χαλκίδα τῶν Κορινθίων καὶ ἐνίκησαν τοὺς Σικυωνίους. Τόσον δὲ κραταιοὶ ἦσαν, ὥστε ἐν ἔτει 451 οἱ Πελοποννήσιοι συνωμολόγησαν μετ' αὐτῶν πενταετείς σπονδὰς· τότε ἐν τῇ ἀκατασχέτῳ πολυπραγμοσύνη των, οἱ Ἀθηναῖοι ἔπεμψαν 200 ναῦς ἐπὶ Κύπρον. Ταῦτα πάντα ἱστορεῖ ὁ Θουκυδίδης ⁵².

Τοιαύτη λοιπὸν ἐπιτυχὴς τῶν Ἀθηναίων δρᾶσις ἔξω τῆς χώρας αὐτῶν οὐδαμῶς βεβαίως συνάδει πρὸς τὸν ὑποτεθέντα φόβον ἐπιθέσεως τῶν πολεμίων ἐντὸς αὐτῶν τῶν τειχῶν τῆς πόλεως. Εὐλόγως ἄρα δυνάμεθα νὰ ἀμφισβητήσωμεν τὸ ὀρθὸν τοῦ γεγονότος τῆς ἐξηγήσεως ταύτης, ὅτι τὰ κιονοτύμπανα ἐκεῖνα ἐνεκτίσθησαν εἰς τὸ βόρειον τεῖχος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Οὐδ' ἐλλείπουσιν ἄλλως τε ἄλλαι λογικαὶ εἰκασίαι περὶ τοῦ λόγου δι' ὃν εὐρίσκονται ἐκεῖ.

Ἐὰν λοιπὸν παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως τεῖχος ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Περικλέους δὲν ἔφερε χαρακτῆρα ὀχυρωματικόν, ἀφελκτικὸς ἔπεται φυσικὸν συμπέρασμα μεγάλης διὰ τὴν παροῦσαν πραγματείαν σπουδαιότητος, ἥτοι, ὅτι λίαν ἀπίθανον

⁴⁸ Ἰδὲ τὰ ἐν σελ. 29 σημ. 21 ἀναφερόμενα σχέδια.

⁴⁹ Pausan. α', 22, 4.

⁵⁰ Πλούταρχ. ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ «Πότερον Ἀθηναῖοι κατὰ πόλεμον ἢ κατὰ σοφίαν ἐνδοξότεροι», 7, σελ. 349 D.

⁵¹ Dörpfeld, Der ältere Parthenon, Mitth. d. Inst. 1892, XVII, σελ. 189.

⁵² Θουκυδ. α', 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 112.

εἶναι ὅτι τὸ Πελαργικὸν κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἐσώζετο ὡς πολυσύνθετον ὀχύρωμα, ἐξασφαλίζον τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως.

Ἡ γνώμη δὲ ὅτι ἡ Ἀκρόπολις δὲν ἦτο φρούριον κατὰ τὴν Ε' ἑκατονταετηρίδα, δὲν συνεπάγεται τὴν ἄρνησιν τοῦ ὅτι ἡδύνατο νὰ κλεισθῇ. Ἀπ' ἐναντίας ὑπάρχουσι πολλὰ τεκμήρια τοῦ ὅτι ἡδύνατο νὰ κλεισθῇ βεβαίως, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Θουκυδίδου. Ὅταν ἀναλογισθῶμεν τοὺς μεγάλους θησαυροὺς, τοὺς φυλαττομένους ἐν αὐτῇ, ἐννοοῦμεν τὸν σκοπὸν τῶν ἐν τοῖς Προπυλαίοις πέντε στερεῶν ἐκ ξύλου θυρῶν. Ἡ μαρτυρία τοῦ Θουκυδίδου, ὅτι ἦτο κληστή καὶ ὅτι ἀπηγορεύθη ἡ ἐν αὐτῷ ἐγκατάστασις ἀνθρωπίνων ἐνδαιτημάτων κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, παρετέθη ἤδη⁵³. Ἡ *Λυσιστράτη* τοῦ Ἀριστοφάνους, ἥτις περαιτέρω ληφθήσεται ὑπ' ὄψιν, ἐπικυροῖ τοῦτο καθ' ὅλα.

Ὁ τοιοῦτος ὁμῶς ἀποκλεισμός ἦτο καθαρῶς μέτρον ἐσωτερικῆς διοικήσεως. Οἱ ἀποκλεισθέντες ἦσαν Ἀθηναῖοι πολῖται, οὐχὶ πολέμιοι, οἵτινες εἶχον διασπάσει τὰ ἐξωτερικὰ ὀχυρώματά τῆς πόλεως καὶ εἶχον εἰσδύσει ἐντὸς τῶν τειχῶν αὐτῆς. Διὸ δὲν ἐκπλησσόμεθα⁵⁴, ἀναγινώσκοντες ὅτι κατὰ τοὺς θορυβώδεις χρόνους τοὺς ἐπακολουθήσαντας τὴν ἐν Αἰγὸς ποταμοῖς πανολεθρίαν οἱ Τριάκοντα, ἀφοῦ ἔβαψαν τὰς χεῖρας εἰς τὸ αἷμα τῶν ἰδίων αὐτῶν συμπολιτῶν, μετεκαλέσαντο φρουρὰν Λακεδαιμονίων, ἣν καὶ ἐγκατέστησαν προσωρινῶς ἐν Ἀκροπόλει, τῇ μεστῇ τῶν μνημείων τῆς δόξης τῶν Ἀθηναίων, πρὸς ἐκφοβισμόν τῶν ἄστων⁵⁵. Οἱ Λακεδαιμόνιοι οὗτοι κατέλαβον τὴν Ἀκρόπολιν ἀπαράλλακτα ὅπως τὴν σήμερον πολλάκις ἐν ὥρᾳ πολέμου στρατιῶται καταυλίζονται ἐν ναῷ. Οὐδαμοῦ ἀναφέρεται ὅτι κατὰ τὸ συμβᾶν τοῦτο ἡ Ἀκρόπολις ἦτο φρούριον· ἡ δὲ δρᾶσις τῆς φρουρᾶς δὲν ἦτο ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως, ἀλλ' ἐν ἄστει ἢ θύραθι.

Πρὸς τούτοις παρατηρητέον ὅτι οἱ τὸ γεγονός τοῦτο ἀναγράφοντες ἱστορικοὶ ἀναφέρουσι ῥητῶς τὴν ἐγκατάστασιν τῆς φρουρᾶς τῶν Λακεδαιμονίων ἐν τῇ Ἀκροπόλει· ἐνῷ βεβαίως τὸ Πελαργικὸν ἦτο

καταλληλότερον διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν 700 ἐκείνων στρατιωτῶν, ἐὰν ὑφίστατο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Ἀλλ' οὐδαμοῦ ἐνταῦθα ἀπαντᾷ μνεῖα τοῦ Πελαργικοῦ. Ἀπ' ἐναντίας βεβαιῶσι ὁ Ξενοφῶν ὅτι, μετὰ τὴν ἔξωσιν τῶν τυράννων καὶ τὴν ἀποχώρησιν τῆς φρουρᾶς, «οἱ ἐκ τοῦ Πειραιῶς ἀνελθόντες σὺν τοῖς ὅπλοις εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, ἔθυσαν τῇ Ἀθηνᾷ»⁵⁶. Ἡ Ἀκρόπολις ἄρα ἦτο ἱερὸς χώρος, ἐν αὐτῇ δὲ οἱ φυγάδες μετὰ τὴν κάθοδον αὐτῶν προσέφερον θυσίας εὐχαριστηρίους.

Ἦδη μεταβαίνω εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν προβαλλομένων τεκμηρίων τοῦ ὅτι τὸ Πελαργικὸν ὑφίστατο δῆθεν ὡς φρούριον ἢ ὀχύρωμα ἐν τοῖς μετὰ τὰ Μηδικὰ χρόνοις.

Προβάλλονται ἐν πρώτοις δύο χωρία ἐκ τοῦ Ἀριστοφάνους, ἅτινα ἰδιαζόντως ὅλως ἐρμηνευόμενα, τοιαύτην διάκρισιν ποιοῦνται μεταξὺ Ἀκροπόλεως καὶ Πελαργικοῦ, ἀμφοτέρων ὡς ὀχυρωμένων τόπων, ὥστε νὰ καθίσταται ἀναπόδραστος δῆθεν τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὸ Πελαργικὸν ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ μεγάλου κωμικοῦ διεσώζετο ἔτι ὡς ὀχύρωμα. Ἀμφοτέρα πρὸς τούτοις, ἢ τε Ἀκρόπολις καὶ τὸ Πελαργικόν, ἀπετέλουν τὴν πόλιν, ἡ δὲ λέξις αὕτη, κατὰ τὴν νέαν ταύτην ἐρμηνείαν, εὐρίσκετο καὶ ἐπὶ Ἀριστοφάνους ἐν δημῳδῇ χρήσει ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς σημασίαν οἶαν εἶχε κατὰ Θουκυδίδην καὶ ἐν τῇ πρὸ τοῦ Θησέως ἐποχῇ⁵⁷.

Τὸ πρῶτον τῶν χωρίων τούτων εἶναι τὸ ἑξῆς·

Ἀριστοφ. Λυσιστρ. 476 - 483 :

Χορ. ὦ Ζεῦ, τί ποτε χρῆσόμεθα τοῖσδε τοῖς κνωδάλοις ;
οὐ γὰρ ἔτ' ἀνεκτέα τὰδ', ἀλλὰ βασιανιστέον
τόδε σοι τὸ πάθος μετ' ἐμοῦ
ὅ τι βουλόμεναί ποτε τὴν Κρανᾶν
κατέλαβον ἐφ' ὅτι τε
μεγαλόπετρον ἄβητον ἀκρόπολιν
ἱερὸν τέμενος.

Κατὰ τὴν ῥηθεῖσαν ἐρμηνείαν ἡ Κρανᾶ ἐνταῦθα σημαίνει τὸ Πελαργικόν. Αἱ γυναῖκες κατέλαβον τό τε Πελαργικόν καὶ τὴν Ἀκρόπολιν, ἥτοι

⁵³ Θουκυδ. 6', 17, ἰδὲ ἡμετέραν σελ. 36.

⁵⁴ Ἰδὲ σελ. 26 σημ. 3.

⁵⁵ Ξενοφ. Ἑλλην. 6', 3, 13, 14. Λυσίου 12, 94. Ἀριστοτέλ. Ἀθην. Πολιτ. 37. Πλουτάρχ. Ἀυσανδρ. 15.

⁵⁶ Ξενοφ. Ἑλλην. 6', 4, 39.

⁵⁷ Θουκυδ. 6', 15. Τὴν ἐρμηνείαν τῆς προτάσεως ταύτης ἰδὲ ἐν σελ. 51.

τὴν πόλιν τῶν Ἀθηναίων ἐν τῇ εἰδικῇ τῆς λέξεως σημασίᾳ⁵⁸.

Ἐὰν ὅμως τὸ Πελαργικὸν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην περιεβάλλετο ὑπὸ τοῦ μεγάλου ἐξωτερικοῦ αὐτοῦ τείχους, ὃ δὲ Ἀριστοφάνης ἐνόει τὸν ὑπὸ τούτου περικλειόμενον χώρον, ἀπορίας ἄξιον εἶναι ὅτι δὲν λέγει ῥητῶς τὸ *Πελαργικόν*. Αὐτὸς ἐγνώριζε καλῶς τὸ μέρος⁵⁹. Διὰ τῆς τοιαύτης δὲ ἐκφράσεώς του ἔρριψεν εἰς σύγχυσιν τοὺς ἀναγνώστας του, ἐπειδὴ πάντες οἱ ἐρμηνευταί, ἀρχαῖοι τε καὶ νεώτεροι, ἀπέδωκαν τὸ ἐπίθετον *Κραναῖον* εἰς αὐτὴν τὴν Ἀκρόπολιν. Ἀλλὰ καὶ ὀνομάζων τὸ Πελαργικὸν *Κραναῖον* ὁ Ἀριστοφάνης δὲν ἐποίησατο ὁρθὴν τῆς λέξεως χρῆσιν· διότι τὸ ἐπίθετον *κραναῖος* οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἀρχαίων ἐρμηνευτῶν ἐξηγεῖται διὰ τῶν λέξεων *τραχὺς*, *ὄρειος*, *κάρηνα ἔχων*, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς συγγραφεῦσιν οὐδέποτε λέγεται περὶ τεχνητῶν πραγμάτων, οἷα τὰ κλιμακωτὰ ἐπίπεδα, τὰ ὀγκώδη τείχη καὶ αἱ ἰσχυραὶ πύλαι τοῦ Πελαργικοῦ. Ὁ Ὀμηρὸς ὀνομάζει *κραναῖον* τὴν Ἰθάκην, τὴν Δῆλον, καὶ τὴν ἀκρόπολιν τῆς Ἐλευσίνος⁶⁰. Ὁ Πίνδαρος τὴν Δῆλον καὶ τὰς Ἀθήνας⁶¹, ὁ Ἀριστοφάνης τὰς Ἀθήνας καὶ ἅπαξ ἐν ἄλλῃ κωμῳδίᾳ αὐτὴν τὴν Ἀκρόπολιν⁶². Ἡ τοιαύτη δὲ χρῆσις τῆς λέξεως εἶναι σαφής· τὸ ἐπίθετον *κραναῖος* ἀρμόζει εἰς τὸν ὑψηλόν, τραχύν, φυσικὸν βράχον τῆς Ἀκροπόλεως, οὐχὶ ὅμως εἰς τεχνητόν τι ὀχύρωμα κείμενον παρὰ τοὺς πρόποδας τοῦ βράχου ἐκείνου. Ἀλλὰ καὶ πάντῃ δυσνόητον ἀπομένει, ὑπὸ τὴν ἀνωτέρω προβληθεῖσαν ἐρμηνείαν, καθ' ἣν ὁ ποιητὴς παρατάσσει δῆθεν καὶ ἀντιπαραβάλλει τὴν *Κραναῖον* καὶ *Ἀκρόπολιν*, δυσνόητον εἶναι, λέγομεν, διατὶ ἡ ἑτέρα τῶν λέξεων τούτων στερεῖται τοῦ δεικτικοῦ ἄρθρου, ἐνῶ παραλλήλως πρὸς τὴν *Κραναῖον* ἔπρεπε νὰ ἔχωμεν τὴν *Ἀκρόπολιν*⁶³.

⁵⁸ Ὁ Dörpfeld φρονεῖ ὅτι ἡ σκηνὴ τῆς κωμῳδίας ταύτης ὑπόκειται παρὰ τὴν ἐξωτερικὴν πύλιν τῆς πόλεως ταύτης, πλησίον τοῦ Ἀρείου Πάγου. Ἰδὲ σελ. 55.

⁵⁹ Ἰδὲ Ἀριστ. Ὀρνιθ. 832, 868.

⁶⁰ Τὴν Ἰθάκην ἐν Γ 201, α 247, ο 510, π 124, φ 346. Τὴν Δῆλον ἐν Ὑμν. Ἀπόλλ. 16. Ἐλευσίνος *κραναῖον* *πολιέθρον*, Ὑμν. Δημητρ. 356.

⁶¹ Ἰσθμ. α', 3. Ὀλυμπ. ζ', 182, ιγ', 38. Νεμ. η', 11.

⁶² Ὀρνιθ. 123. Ἀχαρνῆς 75.

⁶³ Ἀλλαχοῦ ὁ ποιητὴς τὴν ὀνομάζει ἢ τὴν *ἀκρόπολιν*, *Λυσιστρ.* 176, 179, 241, ἢ (ἅπαξ) *ἀκρόπολιν ἐμάν*, αὐτόθι 263. — Ἀπέναντι

Τὸ ἕτερον τῶν μνημονευθέντων χωρίων εἶναι τὸ ἐξῆς:

Ἀριστοφ. Ὀρνιθ. 826—836:

Χορ. Λιπαρὸν τὸ χρῆμα τῆς πόλεως. τίς δαὶ θεὸς πολιοῦχος ἔσται; τῷ ξανοῦμεν τὸν πέπλον;

Εὐ. τί δ' οὐκ Ἀθηναῖαν ἐῷμεν πολιάδα;

Πειθ. καὶ πῶς ἂν ἔτι γένοιτ' ἂν εὐτακτος πόλις, ὅπου θεὸς γυνὴ γεγονυῖα πανοπλίαν ἔστηκ' ἔχουσα, Κλεισθένης δὲ κερκίδα;

Εὐ. τίς δαὶ καθέξει τῆς πόλεως τὸ Πελαργικόν;

Χορ. ὄρνις ἄφ' ἡμῶν τοῦ γένους τοῦ περσικοῦ, ὅσπερ λέγεται δεινότατος εἶναι πανταχοῦ Ἀρεως νεοττός.

Εὐ. ὦ ν[εοττός] δέσποτα·

ὡς δ' ὁ θεὸς ἐπιτήδειος οἰκεῖν ἐπὶ πετρῶν.

Ἐνταῦθα κατὰ τὴν νέαν ἐρμηνείαν, ἡ μὲν Ἀκρόπολις ἀφιερύεται τῇ Ἀθηνᾷ, τὸ δὲ Πελαργικὸν τῷ ἀλεκτρυόνι, ἀμφοτέρω δὲ ὁμοῦ ἀποτελοῦσι τὴν πόλιν, ἐν ᾗ σημασία εἶχεν ἡ λέξις αὕτη πρὸ Θησέως.

Ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ ὅμως τοῦ χωρίου τούτου ὀφείλομεν νὰ μὴ λησμονώμεν τὴν φύσιν τῆς κωμῳδίας, ἐξ ἧς τὸ ἀπεσπάσαμεν. Αὕτη δὲ εἶναι σκηνὴ οὐχὶ πραγματικὴ, ἀλλὰ καθαρῶς πλάσμα τῆς φαντασίας τοῦ ποιητοῦ, ὅπως τὸ Ὀνειρον Θερινῆς Νυκτὸς τοῦ Σαιξπήρου, ἐγράφη δὲ πρὸς διασκέδασιν τῆς βαρυθυμίας τῶν Ἀθηναίων κατὰ τὸ 414 π. Χ., καθ' ἣν ἐποχὴν ἡ δυσοίωνος εἰς Σικελίαν ἐκστρατεία προσήγγιζεν εἰς τὴν πανολεθρίαν αὐτῆς.

Οἰανδήποτε δὲ σημασίαν καὶ ἂν ἀποδώσωμεν εἰς τὴν λέξιν *πόλις* ἀλλαχοῦ, βεβαίως ἐν τῇ παρούσῃ περιστάσει σημαίνει τὴν ὅλην πόλιν τῶν πτηνῶν,

τοιούτων δεδομένων, ὑποβάλλω ἐρμηνείαν τοῦ προκειμένου χωρίου ἀπλουστεράν, κατ' ἐμὴν γε γνώμην, τῆς παρὰ τοῖς ἐρμηνευταῖς εὑρισκομένης, τοῦτ' ἔστιν ἐκλαμβάνω τὸ *κραναῖον* ὡς ἀπλοῦν ἐπίθετον, ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἀκρόπολιν, τὴν δὲ ὅλην πρότασιν διατάσσω ὡς ἐξῆς· ὅτι *βουλόμεναί ποτε ἐφ' ὅτι τε κατέλαβον τὴν κραναῖον μεγάλον πετρον ἔβατον ἀκρόπολιν*. Ἀλλως τε τὸ *θηλυκὸν κραναῖον* ὡς οὐσιαστικὸν οὐδαμοῦ ἄλλοθι ἀπαντᾷ· οὐσιαστικὰ ἔχομεν μόνον τὰ *Κραναῖα* (δηλ. Ἀθῆναι), *Κραναῖοι* (δηλ. Ἀθηναῖοι) καὶ *Κραναῖος* (μυθικὸς βασιλεὺς τῶν Ἀθηνῶν). Εἰς τοὺς Ἀχαρνῆς τοῦ Ἀριστοφάνους, ὁ ποιητὴς ἀποκαλεῖ τὴν Ἀκρόπολιν, ὡς *κραναῖα πόλις* (στίχ. 75). Ἡ διάταξις τῶν λέξεων ἐν τῇ λυρικῇ ποιήσει οὐδόλως ἐπηρεάζει τὴν ἡν προτείνω ἐρμηνείαν. Ὡς πρὸς τὴν διπλὴν ἐρώτησιν, πρὸς Ὀρν. 403: *κἀναπυθώμεθα τοὺςδε τίνες ποτε καὶ πόθεν ἔμολον τίνα τ' ἐπίροισαν*; ὡς πρὸς δὲ τὸν χωρισμὸν οὐσιαστικοῦ καὶ ἐπιθέτου διὰ τοῦ ῥήματος, πρὸς Θεσμοφορ. 101 (δίς): *ἱερὰν χθονίαις δεξιμέναι λαμπάδα κοῦραι ἐν ἐλευθέρᾳ πάτρια χορεύσθε βοᾷ*. Ἡ προτεινόμενη ἐρμηνεία δὲν μεταβάλλεται εἴτε *κραναῖον* γράψωμεν εἴτε *Κραναῖον*.

τὴν *Νεγρολοκοκκυρίαν*, οὐχὶ τὴν Ἀκρόπολιν αὐτῆς⁶⁴. Πρὸς τοῦτοις παρατηρητέον ὅτι ἡ γενομένη πρότασις, ὅπως ἡ Ἀθηναῖα ἀνακηρυχθῇ *πολιοῦχος* τῆς νέας πόλεως, ἐντόνως ἀπορρίπτεται (στιχ. 829—831). Ὅθεν ἡ ἐπομένη ἐρώτησις (στιχ. 832) εἶναι κατ' οὐσίαν ἡ αὐτὴ μὲ τὴν προηγουμένην, ἡδύνατο δὲ νὰ ἐκφρασθῇ καὶ διὰ τῶν λέξεων: «*τίς δαὶ καθέξει τὴν πόλιν*;» ἢ, «*τίς δαὶ θεὸς πολιοῦχος ἔσται*;»⁶⁵. Ὁ θεὸς ὅστις ἐπὶ τέλους ἀνακηρύσσεται *πολιοῦχος* εἶναι ὁ *Περσικὸς νεοπτόρ*, καταλληλότερος διὰ πόλιν πτηνῶν. Δέον λοιπὸν νὰ ἐξηγήσωμεν διατί ὁ ποιητὴς μετεχειρίσθη ἐνταῦθα τὴν φράσιν: «*τίς δαὶ καθέξει τῆς πόλεως τὸ Πελαργικόν*;» Ἡ ἀρχαιοτέρα ιδιότης τοῦ *Πελαργικοῦ* ὡς ὀχυρώματος ἦτο ἱστορικὸν γεγονός, γνωστὸν εἰς πάντα Ἀθηναῖον τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀριστοφάνους⁶⁶, τὰ δὲ λείψανα τοῦ ὀχυρώματος τούτου ἐσώζοντο ὀφθαλμοφανῇ. Ὁ ποιητὴς λοιπὸν ἐπωφελεῖται τῆς εὐκαιρίας ταύτης, ὅπως παρεισαγάγῃ λογοπαίγνιον,⁶⁷ ἐννοῶν ὑπὸ τὸ *Πελαργικόν*, τὸ τῶν *πελαργῶν* ὀχύρωμα! Τοῦτο σαφῶς ἐπικυροῦται ὑπὸ τὸ στ. 868: «*ὦ σουνιέρακε χαῖρ' ἀναξ πελαργικέ*».

Βλέπομεν λοιπὸν ὅτι, ἐκ τῶν δύο χωρίων τοῦ Ἀριστοφάνους, ἅτινα προσάγουσιν πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης αὐτῶν οἱ φρονούντες ὅτι τὸ *Πελαργικόν* ὑπῆρχεν ὡς ὀχύρωμα ἐν τῇ ἐποχῇ τοῦ μεγάλου κωμικοῦ, τὸ μὲν δὲν ἐμπεριέχει παντάπασιν τὴν λέξιν *Πελαργικόν*, οὐδ' ἐπιτρέπει οἰαδήποτε λογικὴ ἐρμηνεία τοῦ χωρίου τὴν ὑπεννόησιν ταύτης

⁶⁴ Πρβλ. στίχ. 809—825. Ἡ πτηνόπολις αὕτη ἔχει μεγίστας διαστάσεις, δυναμένη μόνον πρὸς τὴν Βαβυλῶνα νὰ συγκριθῇ. Τὰ τεῖχη ἔχουσιν ὕψος 600 ποδῶν. Ἰδὲ στίχ. 1124 ἐπ.

⁶⁵ Τὸ δαὶ τίθεται μόνον ἐν ἐρωτηματικαῖς προτάσεσιν, ἐκφράζει δ' ἀπορίαν ἢ περιέργειαν, οὐδέποτε ὅμως σημαίνει «ἐπεὶτα».

⁶⁶ «Denn dass Pelargikon lange nach der Tyrannenzeit und ohne Rücksicht auf dieselbe ein volkstümlicher Ausdruck geblieben ist, um die alte Citadelle der Stadt zu bezeichnen, geht für mich aus Aristophanes *Vögeln* 832 (τίς δαὶ καθέξει τῆς πόλεως τὸ Πελαργικόν;) unwiderleglich hervor, wo der Gegensatz von Burg und Unterstadt sich so natürlich darbietet, dass ich die Erklärer nicht begreife, welche hier πόλις als Akropolis fassen». Curtius, *Die Probleme der athenische Stadtgeschichte*, *Gesam. Abh.* 189 IV, I, σελ. 417.

⁶⁷ Οἱ ἐρμηνευταὶ ἄλλοτε ἐνόμιζον ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης ἐνταῦθα οὐ μόνον λογοπαίγνιον παρεισάγαγεν ἀλλὰ καὶ λέξιν *Πελαργικόν* ἔπλεσεν. Ὅτι ὅμως ἡ ὀρθότερα γραφὴ τῆς λέξεως εἶναι *Πελαργικόν* καὶ οὐχὶ *Πελασγικόν* εἶναι ἤδη ἀποδεδειγμένον ἐκτὸς πάσης ἀμφισβήτησεως. Ἰδὲ Corp. Inscr. Att. IV, 27^b (σελ. 59), ἀνωτέρω ἐν ἡμετ. σελίδι 35. Ἀριστοτέλ. *Ἀθηναίων Πολιτ.* 19, 5.

ἐν τῷ ἐπιθέτῳ *Κραναάν*, ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ τὸ *Πελαργικόν* παρεισάγεται πρὸς λογοπαίγνιον, ἀναφέρεται δὲ οὕτω πως, ὥστε νὰ ᾔηται φανερά ἡ ταυτότης τῆς ὅλης ἐρωτήσεως μετὰ τῆς προηγουμένης⁶⁸.

Ὡσαύτως προβάλλεται χωρίον τι τοῦ *Λουκιανοῦ* ὡς ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεως τοῦ *Πελαργικοῦ* ὡς ὀχυρώματος ἐπὶ τῶν χρόνων Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ. Τοῦ χωρίου τούτου ἐπιλαμβανόμεθα ἤδη, ἐπειδὴ, ἐὰν ἡδύνατο νὰ ἀποδειχθῇ τὸ βάσιμον τῆς γνώμης ταύτης, θὰ καθίστατο πιθανὸν ὅτι τὸ *Πελαργικόν* ἀνεκαινίσθη οὐ πολὺ μετὰ τὰ *Μηδικά*.

Λουκιανοῦ Ἀλιεύς 41, 42 (609):

Οὐδὲν τόδε χαλεπόν. Ἄκουε, σίγα. ὅσοι φιλόσοφοι εἶναι λέγουσι καὶ ὅσοι προσήκειν αὐτοῖς οἴονται τοῦ ὀνόματος, ἤκειν ἐς ἀκρόπολιν ἐπὶ τὴν διανομήν. δύο μναῖ ἐκάστῳ δοθήσονται καὶ σησαμαῖος πλακοῦς.... Βαβαί, ὡς πλήρης μὲν ἡ ἄνοδος ὠθιζομένων, ἐπεὶ τὰς δύο μναῖς ἤκουσαν μόνον. παρὰ δὲ τὸ *Πελασγικόν* ἄλλοι καὶ κατὰ τὸ Ἀσκληπιεῖον ἕτεροι καὶ παρὰ τὸν Ἀρειὸν Πάγον ἔτι πλείους, ἔνιοι δὲ καὶ κατὰ τὸν τοῦ Τάλω τάφον, οἱ δὲ καὶ πρὸς τὸ Ἀνακτεῖον προσθέμενοι κλίμακας ἀνέρπουσι βομβηδὸν νῆ Δία καὶ βοτρυδὸν ἐσμοῦ δίκην, ἵνα καὶ καθ' Ὀμηρον εἴπω, ἀλλὰ κακεῖθεν εἰ μάλα πολλοὶ κἀντεῦθεν

μυριοί, ὅσα τε φύλλα καὶ ἄνθεα γίνεται ὥρη.

Τὸ χωρίον τοῦτο ἐρμηνεύουσιν ὡς ἐξῆς. Ἡ πρὸς τὴν Ἀκρόπολιν ἄνοδος κατακλύζεται ὑπὸ τοσούτου πλήθους φιλοσόφων, ὥστε οὐδεὶς ἄλλος δύναται νὰ ἀνέλθῃ ἐκεῖθεν. Ἐκ τῶν λοιπῶν τινὲς ἀναρριχῶνται ἐπὶ τοῦ τείχους τῆς Ἀκροπόλεως τοῦ ἐντὸς τοῦ *Πελαργικοῦ* δεξιὰ τῆς ἀνόδου, ἄλλοι ἔτι περαιτέρω πρὸς τὰ δεξιὰ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ τείχους ἔξωθεν τοῦ *Πελαργικοῦ*, παρὰ τὸ Ἀσκληπιεῖον, ἄλλοι πάλιν ἀριστερὰ τῆς ἀνόδου παρὰ τὸν Ἀρειὸν Πάγον, ἄλλοι ἔσχατοι πρὸς τὰ δεξιὰ πέρα τοῦ Ἀσκληπιείου παρὰ τὸν τάφον τοῦ Τάλω, ἄλλοι τέλος ἔσχατοι πρὸς τὰ ἀριστερὰ παρὰ τὸ Ἀνακτεῖον. Οἱ τὴν τοιαύτην ἐρμηνείαν ὑποστηρίζοντες προβάλλουσι ὅτι ἡ ἀπαρίθμησις αὕτη τῶν διαφορῶν ὁμάδων τῶν ἀνερχομένων ἔξωθεν τοῦ *Πελαργικοῦ* γίνεται κατὰ τάξιν συμμετρικὴν, ἐκάστης ὁμά-

⁶⁸ Ἐπιχείρημα παρόμοιον τῷ ἐπὶ τῶν δύο τούτων χωρίων στηριζομένῳ εὕρισκει ὁ ἀναγνώστης ἐν σελ. 37, σημ. 44.

δος δεξιόθεν τῶν ἐντὸς τοῦ Πελαργικοῦ ἀναρριχωμένων ἀντιστοιχοῦσης πρὸς ἑμάδα ἀριστερόθεν ἀνερχομένην· ἐπομένως, λέγουσι, καταφαίνεται ὅτι τὸ ἐξωτερικὸν τεῖχος τοῦ Πελαργικοῦ ὑφίστατο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην.

Τὸ συμπέρασμα ὅμως τοῦτο δὲν εἶναι ἀναπόδραστον, καὶ ἂν ἔτι παραδεχθῶμεν ὡς ὀρθὴν τὴν ἀνωτέρω ἐρμηνείαν. Καὶ λείψανά τινα τῶν ἀρχαίων τειχῶν τοῦ Πελαργικοῦ κείμενα πρὸς τὸ νοτιοδυτικὸν τῆς Ἀκροπόλεως ἂν ὑπῆρχον, ἡδύνατο κάλλιστα νὰ γραφῇ ἢ ἀνωτέρω περιγραφῇ τοῦ Λουκιανοῦ. Ἄλλ' ἢ ἐρμηνεία, ἣν παρέθημεν, πολλὰ ἔχει καὶ οὐσιώδη τὰ τρωτά. Ἐν πρώτοις, οἱ ἐρμηνευταὶ οὗτοι παρεῖδον ἐντελῶς τὴν ἐκλογὴν τῶν προθέσεων ἣν ὁ συγγραφεὺς ἐνταῦθα ποιεῖται. Ὁ Λουκιανὸς μεταχειρίζεται τὴν πρόθεσιν *παρὰ δῖς*, τὴν *κατὰ δῖς*, καὶ τὴν *πρὸς ἅπαξ*, τοῦτο δὲ πρέπει πᾶς τις νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι καὶ παρὰ Λουκιανῷ ἀκόμη δὲν εἶναι τυχαῖόν τι. Ὁ Λουκιανός, πρὸς ἔκφρασιν τῆς ἀποδιδομένης αὐτῷ ἐννοίας, δὲν ὤφειλε νὰ γράψῃ τὸ *παρὰ τὸ Πελαργικόν*· οἱ γὰρ ἐνταῦθα ἀνερχόμενοι φιλόσοφοι εἶναι ἐντὸς τοῦ Πελαργικοῦ. Ἀλλὰ καὶ τὸ *παρὰ τὸν Ἀρειον Πάγον ἐς Ἀκρόπολιν ἀνέρπειν* θὰ φανῇ βεβαίως εἰς πάντα γνώστην τῆς περὶ οὗ ὁ λόγος τοπογραφίας ὡς κατόρθωμα καὶ πως ὑπεράνθρωπον! Ὁ Ἀρειος Πάγος ἀπέχει κατ' εὐθείαν γραμμὴν 120 μέτρα ἀπὸ τοῦ πλησιέστερου σημείου τοῦ τεῖχους τῆς Ἀκροπόλεως, χαράδρα δὲ χαίνει μεταξὺ τῶν δύο λόφων. Πρὸς τοῦτοις δὲ ἡ θέσις τοῦ προσθέμενου *κλίμακας* εἰς τὸ τέλος τῆς ὁλης προτάσεως ἀποδεικνύει ὅτι αἱ λέξεις αὗται συνδέονται μόνον μετὰ τοῦ *πρὸς τὸ Ἀνακείον*, εἰς ὅπερ ἄλλως τε καὶ μόνον ἀρμόζει. Ἐν ταῖς τέσσαρσι ἄλλαις φράσεσι, *παρὰ τὸ Πελαργικόν* κτλ. δέον νὰ ὑπονοήσωμεν ἓν ῥῆμα κινήσεως, ὡς λ. χ. τὸ ἤκουσι τῆς προηγουμένης διακηρύξεως τοῦ κήρυκος, καθ' ὃν τρόπον καὶ ἐν τῇ φράσει ἢ ἀνοδος κτλ. παραλείπεται τὸ ῥῆμα.

Ἡμεῖς ὅμως ἄλλως φανταζόμεθα τὴν ὁλὴν εἰκόνα. Ἡ ἀνοδος εἶναι μὲν πλήρης ὄχλου, ἀλλὰ ὄχλου κινουμένου πρὸς τὰ ἄνω. Ὅπισθεν αὐτῶν πλῆθος πολὺ συρρέει πρὸς τὴν ἀνοδὸν, ἄλλοι μὲν ἀπὸ τοῦ μεσημβρινοῦ τμήματος τῆς πόλεως *παρὰ* (ἤτοι παραλλήλως πρὸς) τὸ Πελαργικόν (δηλ. τὸν χῶρον ὅστις ἔφερε τὸ ὄνομα τοῦτο μετὰ τὴν κατα-

στροφὴν τῶν τειχῶν αὐτοῦ⁶⁹), ἄλλοι δὲ ἀπὸ τῶν πρὸς ἄρκτον *παρὰ τὸν Ἀρειον Πάγον*, ἄλλοι *πάλιν ἀπ' ἀνατολῶν κατὰ τὸ Ἀσκληπιεῖον*, ὅπισθεν δὲ τούτων καὶ ἄλλοι *κατὰ τὸν τοῦ Τάλω τάφον*. Ἀπαντες οὗτοι κατευθύνονται πρὸς τὴν ἀνοδὸν. Ἄλλοι τινὲς ὅμως, τόσον ἐφευρετικοὶ ὅσον καὶ ἀνυπόμονοι, προσάγουσι κλίμακας καὶ προσθέμενοι πρὸς τὸ Ἀνακείον ἀνέρπουσιν⁷⁰.

Ὅταν ζητήσῃ τις νὰ προσαχθῇ τεκμήριόν τι τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ Πελαργικοῦ ὡς ὀχυρώματος μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν βαρβάρων καταστροφὴν αὐτοῦ⁷¹, μία καὶ μόνη φιλολογικὴ μαρτυρία προσάγεται, καὶ αὕτη μάλιστα παραδόξως ὅλως λαμβάνεται ἐκ περικοπῆς, ἣν ἀνωτέρω παρέθημεν ὡς ἀποδεικνύουσαν ἀκριβῶς τὴν καταστροφὴν τοῦ Πελαργικοῦ. Ὁ Θουκυδίδης τοῦτ' ἔστι λέγει· «*Ἀθηναίων δὲ τὸ κοινόν... τὴν πόλιν ἀνοικοδομεῖν παρεσκευάζοντο καὶ τὰ τεῖχη*»⁷². Ἡ μνεία τοῦ ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι παρεσκευάζοντο νὰ ἀνοικοδομήσωσι τὰ τεῖχη, λέγουσιν οἱ ἀντιφρονούντες ἡμῖν, προϋποθέτει ὅτι πράγματι ἐξετέλεσαν τὴν ἀνοικοδόμησιν ταύτην. Οὐδὲ ἀρνούμεθα ὅτι ἀνωκοδόμησαν τὰ τεῖχη. Ἀλλὰ ποῖα τεῖχη; Δυνάμεθα χαρίζμενοι νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι διὰ τῆς φράσεως τοῦτε γὰρ *περιβόλου βραχέα εἰστήκει* ὁ Θουκυδίδης ἐννοεῖ τὰ τεῖχη τοῦ Πελαργικοῦ, οὐχὶ τεῖχος τῆς πόλεως προγενέστερον τοῦ τεῖχους τοῦ Θεμιστοκλέους⁷³, ὅτι δὲ ὁ *περίβολος* καὶ τὰ *τεῖχη* ὡς ἀνωτέρω εἶναι ἐν καὶ τὸ αὐτό. Ἀλλ' αὐτὸς ὁ Θουκυδίδης αἶρει πᾶσαν περὶ τοῦτου ἀμφιβολίαν. Ἐν τοῖς ἐπομένοις κεφαλαίοις, μετ' ἐκτενῆ περιγραφὴν τοῦ κτισθέντος ἐπὶ Θεμιστοκλέους τεῖχους, προστίθῃσι· «*μεῖζων γὰρ ὁ περίβολος πανταχῇ ἐξήχθη τῆς πόλεως*». Παρομοίως καὶ τὴν σήμερον, ἐάν τις οἰκία κατακαῇ, οἰκοδομήσῃ δὲ οὗτος νέαν οἰκίαν εὐρυτέραν καὶ καλλιτέραν, λέγεται μολοντοῦτο ὅτι ἀνωκοδόμησε τὴν ἐμπρησθεῖσαν οἰκίαν του.

Ἡ φράσις ἄρα τοῦ Θουκυδίδου, ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι *τὴν πόλιν ἀνοικοδομεῖν παρεσκευάζοντο καὶ τὰ τεῖχη*, οὐ μόνον δὲν ἀποδεικνύει τὴν ἀνοικοδόμησιν

⁶⁹ Ἰδὲ σελ. 34.

⁷⁰ Ἰδὲ Judeich, *Jahrb. f. class. Phil.* 1890, σελ. 750 ἐπ.

⁷¹ Ἰδὲ ἐν σελ. 31 σημ. 26.

⁷² Θουκυδ. α', 89, ἰδὲ ἀνωτέρω σελ. 30.

⁷³ Ἰδὲ σελ. 29.

τοῦ Πελαργικοῦ, ἀλλ' ἀπ' ἐναντίας, λαμβανομένης ὑπ' ὅψιν τῆς ἐξηγήσεως, ἣν αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς παραθέτει, περιέχει ὑπαινιγμὸν τῆς μὴ ἀνοικοδομήσεώς της.

Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν μνημείων ἐξάγουσι πειστήρια περὶ τοῦ ἀμφιδόλου δῆθεν κύρους τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ Ἀνδοκίδου, μαρτυρούντων περὶ τῆς καταστροφῆς τῶν ὀχυρωμάτων τῶν Ἀθηναίων ⁷⁴· τὰ τεκμήρια δὲ ταῦτα εἶναι τὰ ἐξῆς:

Πασίγνωστον τυγχάνει ὅτι ἡ νοτιοανατολικὴ γωνία τῆς μεσημβρινῆς πτέρυγος τῶν σωζομένων Προπυλαίων τῆς Ἀκροπόλεως δὲν ὑφίσταται ἀκέραιος ἔξωθεν, ἀλλ' ὅτι ἡ αἰχμὴ τῆς ὀρθῆς ταύτης γωνίας εἶναι ἀποκεκομμένη, καθότι εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἡ πτέρυξ ἐκείνη ἐφάπτεται Πελασγίου τείχους, οὗτινος ἡ πρόσοψις σχηματίζει μετὰ τῶν ἀνατολικῶν καὶ μεσημβρινῶν τοίχων τῆς πτέρυγος γωνίαν 45° περίπου μοιρῶν ⁷⁵. Ἡ ἀποκοπὴ τῆς αἰχμῆς ἐκείνης ἐγένετο καθ' ὅλον τὸ ὕψος τῆς πτέρυγος, τὸ σωζόμενον τὴν σήμερον. Τὰ λείψανα τοῦ Πελασγίου τείχους ἔχουσιν ὕψος περίπου 2½ μέτρων ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηναίας Νίκης. Ὁ Dörpfeld λοιπὸν διατείνεται ὅτι ὁ Μνησικλῆς ἀπέκοψε τὴν αἰχμὴν τῆς γωνίας ἐκείνης ἀπὸ τῆς ὀροφῆς μέχρι τῆς βάσεως, ἐπομένως ὅτι καθ' ἣν ἐποχὴν τὰ Προπύλαια ὠκοδομήθησαν, τὸ τεῖχος τοῦτο εἶχεν ὕψος ὑπέρτερον τοῦ ὕψους τῆς πτέρυγος ἐκείνης τῶν Προπυλαίων ⁷⁶· ὁπόθεν ἀποδεικνύεται δῆθεν ὅτι οἱ Πέρσαι δὲν κατέστρεψαν τὰ ὀχυρώματα τῶν Ἀθηναίων, ἀφοῦ ἀφῆκαν ἀκέραιον τεῖχος ὑπὲρ τὰ 10 μέτρα τὸ ὕψος.

Ἀλλὰ καὶ ἂν ἔτι παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ Μνησικλῆς, ὅτε ἔκτισε τὰ Προπύλαια, εὔρε κατὰ τὴν γωνίαν ταύτην τμήμα Πελασγίου τείχους τοιοῦτου ὕψους, ἐκ τούτου δὲν ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ καταστροφή ἦν εἰργάσαντο οἱ Πέρσαι περιωρίζετο μόνον εἰς ἐμπρησμούς ⁷⁷. Πιθανὸν νὰ ἔκαμον χάλα-

σμα ἐν τῷ τείχει δεξιὰ ἢ ἀριστερὰ τοῦ σημείου τούτου. Οὐδεὶς πιστεύει ὅτι κατηδάφισαν ἅπαντα τὰ τεῖχη τῶν Ἀθηναίων, αἱ μαρτυρίαι ὁμῶς τοῦ Ἡροδότου, τοῦ Θουκυδίδου καὶ τοῦ Ἀνδοκίδου πιστοποιοῦσιν ἀναμφηρίστως, ὅτι οἱ βάρβαροι κατέστρεψαν τὰ τεῖχη καταστήσαντες αὐτὰ ἄνευ ἀξίας ὡς ὀχυρώματα.

Ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι πράγματι ὁ Μνησικλῆς ἀπέκοψε τὴν γωνίαν ἕνεκα τῆς παρουσίας τοιοῦτου ὕψους τείχους, δὲν ἔπεται ὅτι τοῦτο ἦτο τὸ ἀρχικὸν Πελάσγιον τεῖχος· οἱ ἱερεῖς τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος, φοβούμενοι μήπως τὸ ἱερὸν τέμενος τῆς θεοῦ ὑποστῇ περικοπήν ⁷⁸, κάλλιστα ἠδύνατο νὰ ἀνακτίσωσι τὸ ὑπὸ τῶν Περσῶν κατασκαφὴν τεῖχος.

Ἐν τέλει, μὲ ὅλον τὸν ὀφειλόμενον σεβασμὸν, πρὸς τὴν ἐν τοιούτοις ζητήμασι γνώμην τοῦ Dörpfeld, δὲν δύναται τις νὰ καταπνίξῃ ἀμφιβολίας τινὰς περὶ τοῦ ἂν ὁ Μνησικλῆς πράγματι ἔκαμε τὴν ἀποκοπὴν τῆς εἰρημένης γωνίας εἰς ὕψος μεγαλύτερον τοῦ σήμερον σωζομένου Πελασγίου τείχους ⁷⁹. Διότι ἡ ἐπιφάνεια τοῦ ἀποκοπέντος μέρους δὲν εἶναι πανταχοῦ λεία καὶ κανονικὴ (ὡς ἔπρεπε νὰ ᾔῃ, ἐάν ποτε ἐφῆπτετο τοῦ Πελασγίου τείχους), ἀλλ' ὑπεράνω τοῦ ὕψους τοῦ σωζομένου τείχους εἶναι λίαν ἀνώμαλος. Οἱ γωνιαῖοι λίθοι τῶν ὑψηλότερων κειμένων σειρῶν εἰς δύο χώρας προεξέχουσιν τῶν κάτωθεν, οὕτως ὥστε ἡ ἀποκοπὴ παρὰ τὴν βάσιν τῆς οἰκοδομῆς εἶναι κατὰ 40 ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου βαθυτέρα, ἢ κατὰ τὴν κορυφὴν ⁸⁰. Ἡ κλίσις αὕτη ἠδύνατο νὰ δικαιολογηθῇ, ὡς προξενηθεῖσα ὑπὸ τῆς κλίσεως τοῦ τείχους· ἡ ἐξήγησις ὁμῶς αὕτη δὲν δικαιολογεῖ τὴν λίαν ἄνισον καὶ ἀνώμαλον ἀποκοπὴν τῶν διαφόρων γωνιαίων λίθων. Ἐν τοιαύταις ἀμφιβολίαις, μέγα κῦρος ἔχει ἡ γνώμη τῆς πλειονότητος τῶν εἰδημόνων. Οἱ δὲ πλείστοι τῶν ἀρχαιολόγων εἶναι τῆς γνώμης ὅτι τὸ Πελάσγιον τεῖχος μετὰ τὰ Μηδικὰ ἐχρησίμευεν ἀπλῶς ὡς

⁷⁴ Ἰδὲ σελ. 29, 30.

⁷⁵ Τοῦτο εἶνε καταφανὲς ἐπὶ παντός ἀκριβοῦς χάρτου τῆς Ἀκροπόλεως. Ἰδὲ πρὸ πάντων τὸν τοῦ Καβερᾶου, Δελτ. Ἀρχαιολ. 1889, σελ. 50 (ἀνατυπωθέντα παρὰ τῇ Miss Harrison, *Mythology and Monuments of Ancient Athens*, σελ. 343).

⁷⁶ *Die Propyläen der Akropolis von Athen*, Mitth. d. d. k. Inst. Athen, 1885, X, σελ. 139.

⁷⁷ Ἰδὲ ἐν σελ. 30 σημ. 25.

⁷⁸ Αὐτὸς ὁ Dörpfeld πειστικώτατα ἀνέπτυξε πῶς ἡ δραστηρία ἀντίστασις τῶν αὐτῶν ἱερέων ἐματαίωσε τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἀρχικοῦ σχεδίου τῶν Προπυλαίων τοῦ Μνησικλέους. Ἰδὲ *Die Propyläen der Akropolis von Athen*, Mitth. d. d. k. Inst. Athen, 1885, X, σελ. 54.

⁷⁹ Ἰσως δὲν στερεῖται σημασίας διὰ τὸ παρὸν ζήτημα τὸ ὅτι ὁ Ἑνετικὸς πύργος κτισθεὶς κατὰ τὸν II' αἰῶνα μ. Χ. κατηδάφισθη ἐν ἔτει 1875. Ἰδὲ Πρακτικὰ Ἀρχ. Ἐταιρ. 1876, σελ. 23 ἐπ.

⁸⁰ Ἰδὲ Mitth. d. d. k. Inst. Athen, 1885, X, πίνακα V, σχ. 3.

κρηπίδωμα τοῦ περιβόλου τῆς Βραυρωνίας Ἀρτέμιδος⁸¹. Ὁ Ross τοῦτο πρεσβεύων λέγει ὅτι ὁ Μνησικλῆς ἀπέκοψε τὴν εἰρημένην γωνίαν τῶν Προπυλαίων μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ ὑφισταμένου τείχους, ἐκεῖθεν δὲ καὶ ἐπάνω ἡ γωνία ἔμεινεν ἀκέραιος, στηριζομένη μάλιστα ἐπὶ τοῦ τείχους⁸². Πρὸς τὴν γνώμην ταύτην τάσσεται καὶ ὁ Robert⁸³.

Ἀλλὰ καὶ ἑτέρα λεπτομέρεια δεῖται μνείας. Εἰς τὸ σημεῖον, ἐνθα τὸ Πελάσγιον τοῦτο τεῖχος συναντᾷ τὸ ἀρχαιότερον ἢ Κιμώνειον λεγόμενον Προπύλαιον⁸⁴, ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ἀνώτατος λίθος τοῦ τείχους φέρει ἐγκοπὴν ὀρθογώνιον, γίνεται καταφανὲς ὅτι ἡ νοτία παραστάς τοῦ παλαιοῦ Προπυλαίου ἐστηρίζετο ἐν μέρει ἐπὶ τοῦ τείχους ἔχοντος τὸ αὐτὸ ὡς σήμερον ὕψος, ἐνῶ αἱ κατώτεραι σειραὶ ἐφήπτοντο ἀπλῶς τοῦ τείχους. Οἱ ὑποστηρίζοντες λοιπὸν τὴν γνώμην, ὅτι μέχρι τῆς οἰκοδομήσεως τῶν μεγάλων Προπυλαίων τοῦ Μνησικλέους ἐν ἔτει 437-433 π. Χ. τὸ Πελάσγιον τεῖχος εἶχεν ὕψος 10 μέτρων, ὀφείλουσι νὰ ἐξηγήσωσιν ἡμῖν πῶς συμβιβάζεται τὸ ἀνωτέρω γεγονός πρὸς τὴν θεωρίαν αὐτῶν⁸⁵.

Ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη⁸⁶, ἰσχυρίζονται οἱ ἀντιφρονούντες ἡμῖν ὅτι ἡ λέξις πόλις ἦτο ἐν κοινῇ χρήσει ἐν Ἀθήναις ἐπὶ Ἀριστοφάνους, ὡς σημαίνουσα συνάμα Ἀκρόπολιν καὶ Πελαργικόν. Ἐὰν δὲ ἀπεδεικνύετο ὅτι πράγματι τοιαύτην ἐνομιαν ἐνεῖχεν ἡ λέξις, ἠθέλομεν ἐξ ἀνάγκης παραδεχθῆναι ὅτι πιθανωτάτη καθίσταται ἡ ὑπαρξίς τοῦ Πελαργικοῦ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπὸ τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ὡς τὸ πρὶν ιδιότητα, ἥτοι ὡς ὀχυρώματος συμπληροῦντος τὰ ἀμυντικὰ ἔργα τῆς Ἀκροπόλεως. Διότι βεβαίως ἀπίθανον εἶναι ὅτι τὸ ὄνομα πόλις θὰ διηγωνίζετο ἐν τῇ περιορισμένῃ ταύτῃ σημασίᾳ, ἐκλιπόντος αὐτοῦ τοῦ πράγματος.

Διὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος τούτου, ἔχει σημασίαν τὸ ἐξῆς χωρίον:

Θουκυδ. β', 15: Τὸ δὲ πρὸ τούτου ἡ ἀκρόπολις ἡ νῦν οὖσα πόλις ἦν καὶ τὸ ὑπ' αὐτὴν πρὸς νότον μάλιστα τετραμμένον. τεκμήριον δέ τ' αὖ γὰρ ἱερὰ ἐν αὐτῇ τῇ ἀκροπόλει καὶ ἄλλων θεῶν ἐστίν, καὶ τὰ ἐξω πρὸς τοῦτο τὸ μέρος τῆς πόλεως μᾶλλον ἰδρυταί..... καλεῖται δὲ διὰ τὴν παλαιὰν ταύτην κατοίκησιν καὶ ἡ ἀκρόπολις μέχρι τοῦδε ἔτι ὑπ' Ἀθηναίων πόλις⁸⁷.

Ἐκ τούτου δὲ καταφαίνεται ὅτι ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Θουκυδίδου ἡ λέξις πόλις διττὴν εἶχε σημασίαν· πρῶτον μὲν ἐσήμαινε ἐν γένει τὰς Ἀθήνας, ὡς καὶ ἐν τῇ φράσει πρὸς τοῦτο τὸ μέρος τῆς πόλεως, δεύτερον δὲ τὴν Ἀκρόπολιν, ὡς ἐν τῇ φράσει καλεῖται δέ... καὶ ἡ ἀκρόπολις μέχρι τοῦδε ἔτι ὑπ' Ἀθηναίων πόλις. Περὶ τῆς ἄλλης ἐκείνης σημασίας τῆς λέξεως ὡς ἐπ' αὐτοῦ ἐν χρήσει οὐσῆς οὐδὲν λέγει ὁ Θουκυδίδης. Ἀπ' ἐναντίας μάλιστα ἡ φράσις καὶ μέχρι τοῦδε ἔτι, ἥτοι ἔτι καὶ νῦν, ὑποδηλοῖ ὅτι τὸ νὰ ἔχῃ ἡ λέξις πόλις ἰδιαιτέραν περιορισμένην σημασίαν καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν αὐτοῦ, ἐθεώρει ὁ Θουκυδίδης ὡς ἀξιοσημείωτον γεγονός. Γινώσκουμεν ὅτι ἡ τοιαύτη εἰδικὴ σημασία τῆς λέξεως περιέπεσεν εἰς ἀχρησίαν κατὰ τὴν Δ' ἑκατονταετηρίδα καὶ ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἀκόμῃ γλώσσῃ. Καὶ ὅμως ἐὰν ἐπὶ Θουκυδίδου ἐνεῖχε τοιαύτην ἐνομιαν οἶαν καὶ ἐν τοῖς πρὸ Θησέως χρόνοις, ἀκατανόητον θὰ ἦτο διατὶ ὁ Θουκυδίδης νὰ τὴν ἀποσιωπήσῃ· ἀφοῦ ἄλλως τε τοιαύτη σημασία τῆς λέξεως θὰ παρεῖχεν ἐν ἔτι πλέον τεκμήριον ἐκείνου ὅπερ ἐζήτει ὁ ἱστορικὸς νὰ ἀποδείξῃ, ἐὰν ἠδύνατο νὰ εἴπῃ, καλεῖται δὲ διὰ τὴν παλαιὰν ταύτην κατοίκησιν ἡ ἀκρόπολις καὶ τὸ ὑπ' αὐτὴν πρὸς νότον τετραμμένον καὶ μέχρι τοῦδε ἔτι ὑπ' Ἀθηναίων πόλις. Ἀναμφίλεκτον ἄρα τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ λέξις πό-

⁸¹ Ἰδὲ λ. χ. τὸν Δόλλιγγ ὡς ἀνωτέρω ἐν σελ. 25 σημ. 1. Ὁ Michaelis τὸ ἀποκαλεῖ *die sehr alterthümliche Stuetzmauer des Brauronion*. *Mith. d. Inst. Athen* 1876, I, σελ. 276.

⁸² *Archäologische Aufsätze*, 1855, I, σελ. 78 (μετὰ χάρτου).

⁸³ *Aus Kydathen*, 1880, σελ. 193.

⁸⁴ Τὸ σημεῖον Α ἐν πίν XV, σχ. 1, *Mith. d. Inst. Athen* 1876, I.

⁸⁵ Τὴν προσοχὴν μου εἰς τοῦτο ἐπέστησεν ὁ κ. Α. G. Bather, ἑταῖρος τοῦ King's College τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Κανταβριγίας.

⁸⁶ Ἰδὲ σελ. 42.

⁸⁷ «Mit diesem τὸ μέρος τῆς πόλεως bezeichnet er nicht den am südlichen Fuss der Akropolis gelegenen Teil der Altstadt, sondern denjenigen Teil der Stadt seiner Zeit, welcher die älteste Stadt war und auch damals amtlich πόλις genannt wurde, also die ganze, aus der oberen Akropolis und einem Stück an ihrem südlichen (und südwestlichen) Fusse bestehende Altstadt». Dörpfeld, *Die Ausgrabungen an der Enneakrunos*, *Mith. d. Inst. Athen* 1892, XVII, σ. 444. Τοῦτο τὸ «Stück» ἦτο τὸ Πελαργικόν σὺν τῷ Ἀσκληπιεῖῳ, ἥτοι τὸ παλαιὸν Πελαργικόν τοῦ 7' αἰῶνος (ἰδὲ σελ. 25, 26). Ἐὰν ἡ γνώμη αὕτη τοῦ Dörpfeld ἦναι ὀρθή, παράδοξον εἶναι πῶς τόσον ἐνδελεχὲς συγγραφεὺς ὡς ὁ Θουκυδίδης ἀντὶ νὰ γράψῃ ἀορίστως τὸ ὑπ' αὐτὴν πρὸς νότον μάλιστα τετραμμένον δὲν ἔγραψε τὸ Πελαργικόν ἢ τὸ πρότερον Πελαργικόν. Ἀκριβῶς λοιπὸν τὸ ὅτι δὲν ἐξεφράσθη οὕτως ἀποδεικνύει ὅτι τὸ Πελαργικόν δὲν ἦτο τότε ὁποῖον τὸ φαντάζεται ὁ Dörpfeld.

λις δὲν εἶχε πλέον τοιαύτην σημασίαν, ἀλλ' εἶχε περιορισθῇ εἰς τὴν ἀκρόπολιν. Ἡ δὲ λέξις ἀκρόπολις μίαν καὶ μόνην ἐρμηνείαν ἐπιδέχεται ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ, ἥτοι ἀκριβῶς τὴν σημερινήν.

Εἰς τοὺς ζητοῦντας ἀποδείξεις τῆς τρίτης ἐκείνης σημασίας τῆς λέξεως πόλις ἀπαντῶσιν οἱ θιασῶται αὐτῆς προβάλλοντες γνωστὴν ἐφηβικὴν ἐπιγραφὴν ὁψίμου ἐποχῆς⁸⁸, ἐν ᾗ ἀναγινώσκουμεν, [ἵ]να τῇ τετραδί ἐπὶ δέκα πα[ραπέ]μφωσιν τὰ ἱερὰ μέχ[ρι] τοῦ Ἐλευσινίου τοῦ ὑπὸ [τῇ π]όλει, καὶ περαιτέρω, ἀναγράφαι δὲ τὸ ψήφισμα τοῦτο τὸν [τα]μία[ρ τ]οῦ γένους τῶν Εὐμολπιδῶν ἐν τρισὶν [στή]λαις καὶ στήσαι τὴν μὲν ἐν Ἐλευσινίῳ τῷ ὑπὸ [τ]εῖ πόλει. Τὸ Ἐλευσίνιον λοιπὸν περιγράφεται ἐνταῦθα ὡς κείμενον ὑπὸ τῇ πόλει.

Ἀφοῦ δέ, λέγουσιν, ὁ Wachsmuth ἀπέδειξεν ὅτι τὰ κείμενα ὑπὸ τῇ πόλει ἢ ἀκροπόλει καὶ ὑπὸ τὴν πόλιν ἢ ἀκρόπολιν ἔκειντο ἐπὶ τῶν ὑπωρεϊῶν τῆς Ἀκροπόλεως⁸⁹, καὶ ἀφοῦ τὸ Ἐλευσίνιον ἔκειτο ἐν τῷ κοιλῳματι τῷ ὑπὸ τὴν μεσημβρινοδυτικὴν κλιτὺν τῆς Ἀκροπόλεως, ἔπεται, κατὰ τοὺς αὐτοὺς πάντοτε, ὅτι πόλις ἐν τῇ ἀνωτέρῳ ἐπιγραφῇ δὲν σημαίνει τὴν Ἀκρόπολιν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ Πελαργικὸν συνάμα. Τοιαύτην ἐπέκτασιν τῆς ἐννοίας βεβαίως δὲν εἶχε πρὸ ὀφθαλμῶν ὁ Wachsmuth.

Πρὸς ἀπάντησιν εἰς τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα πρέπει ἀπλῶς νὰ ὑπομνήσωμεν ὅτι οὐδὲν ἐπιχειρήμα βασιζόμενον ἐπὶ τῇ ὑποτιθεμένῃ τοποθεσίᾳ τοῦ Ἐλευσινίου ἔχει ἰσχύν τινα ἕως οὗ ἐξακριβωθῇ ἀκριβῶς ποῦ ἔκειτο τὸ ἱερὸν τοῦτο. Τὸ ὅτι ἔκειτο εἰς τὸ κοίλωμα, τὸ ὑπὸ τὴν μεσημβρινοδυτικὴν κλιτὺν τῆς Ἀκροπόλεως, δεῖται εἰσέτι ἀποδείξεως. Ἀλλως τε αὐτὴν ταύτην τὴν εἰρημένην ἐπιγραφὴν προσάγουσιν ἄλλοι ἀρχαιολόγοι, ὅπως ἀποδείξωσιν ὅτι τὸ Ἐλευσίνιον ἔκειτο ἐπὶ τῆς κλιτύος τῆς Ἀκροπόλεως⁹⁰. Ὅταν λοιπὸν ἐξακριβωθῇ ποῦ ἔκειτο τὸ

Ἐλευσίνιον, τότε θέλομεν εἶσθαι εἰς θέσιν νὰ ὀρίσωμεν ἀκριβῶς τὴν ἔννοιαν τῆς φράσεως ὑπὸ τῇ πόλει⁹¹.

Ἡ ἐπιγραφὴ λοιπὸν αὕτη δὲν δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς τεκμήριον τοῦ ὅτι ἡ λέξις πόλις, εἴτε κατὰ τὴν Ε' π. Χ. εἴτε κατὰ τὴν Β' μ. Χ. ἐκτονταετηρίδα εἶχε τὴν ἀποδιδομένην αὐτῇ σημασίαν. Ἄλλο δὲ τεκμήριον δὲν ἔχουσιν νὰ προβάλῃ.

Καὶ ὅμως πλεῖστα παραδείγματα ἔχομεν τῆς χρήσεως τῆς λέξεως ταύτης ἐν περιορισμένῃ σημασίᾳ. Ἐν οὐδενὶ δὲ τῶν παραδειγμάτων τούτων, εἴτε ἐν ἐπιγραφαῖς ἀπαντῶσιν εἴτε παρὰ συγγραφεῦσιν ἀναφερομένοις εἰς ἱστορικοὺς χρόνους, δύναται τις νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ λέξις πόλις σημαίνει τι ἄλλο ἢ ὅ,τι καὶ παρὰ Θουκυδίδῃ, ἡγουν Ἀκρόπολις. Ἀφ' ἐτέρου πολλαχοῦ ἀπαντᾷ ἡ λέξις οὕτως, ὥστε κατὰ τοὺς λογικοὺς κανόνας τῆς ἐρμηνευτικῆς νὰ ᾔηται πασίδηλον ὅτι ἀκριβῶς Ἀκρόπολιν καὶ οὐδὲν πλέον δύναται νὰ σημαίνῃ. Οὕτω λ. χ. ἀναφέρεται ἡ πόλις ἐν τῇ ἐπισήμῳ γλώσσῃ, ὅπου γίνεται μνεία ναῶν, ὧν ἡ ἐν τῇ Ἀκροπόλει ὑπαρξίς εἶναι γνωστὴ, ἢ τοῦ δημοσίου θησαυροῦ, ὅστις, ὡς γνωστόν, ἐφυλάσσετο ἐν αὐτῇ. Τὰ ἐξῆς παραδείγματα ἀρκοῦσι:

[νότο]θεν τὸ τῆς Ἀθηναί[ας ἀρχαί]ο νε[ῶ]ς ἐμ πόλει⁹².

ἐπειδὴ τῇ Ἀθηναίᾳ τὰ τρισχίλια τάλαντα[α] ἀνενέγκ-
κται ἐς πόλιν. . . οὗτοι δὲ ταμειούντων ἐμ πόλει ἐν τῷ
ὀπισθοδόμῳ τὰ τῶν θεῶν χρέματα⁹³.

λῆμμα παρὰ ταμιῶν ἐκ πόλεως⁹⁴.

[ἐ]πιστάται τὸ νεῶ τὸ ἐν πόλει ἐν ὅι τὸ ἀρχαῖον ἄ-
γαλμα⁹⁵.

Ἐν μόνῳ τῷ α'. τόμῳ τοῦ Corpus Inser. Att. εὑ-
ρηνται εἴκοσιν ἐπιγραφαί, ἐν αἷς, κατὰ τὴν γνώ-
μην τοῦ Kirchhoff, πόλις ἔχει τὴν ἔννοιαν τοῦ
Ἀκρόπολις.

Ἐν τῇ αὐτῇ σημασίᾳ ἀπαντᾷ ἡ λέξις καὶ ἐν
τρισὶ συνθήκαις, ἃς ἀναγράφει ὁ Θουκυδίδης:

⁸⁸ Corp. Inser. Att. III, 5. Dittenberger Syl. I. Gr. 387. Ἰδὲ *Hermes* I, σελ. 405.

⁸⁹ Ἰδὲ *Neue Beiträge zur Topogr. von Athen*, Ber. d. sächs. Ges. d. Wiss. 1887, σ. 400 καὶ *Stadt Athen*, I, σελ. 299 καὶ 371, σημ. 4. K. Bötticher συνέλεξε τὰ κυριώτερα παραδείγματα ἐν τῷ *Philologus*, Suppl. B. III, σελ. 295.

⁹⁰ Ἰδὲ Wachsmuth, *Stadt Athen*, I, σελ. 299-302. Curtius, *Eleusinion und Pelargicon*, *Gesam. Abh.* 1894, I, σελ. 439 ἐπ.

⁹¹ Ἰσως δὲν στερεῖται σημασίας τινὸς ὅτι Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρείας, *Προτρεπ.* σελ. 13 (Sylb.) ἀναφέρει ὅτι τὸ Ἐλευσίνιον ἔκειτο ὑπὸ τῇ ἀκροπόλει.

⁹² Corp. Insc. Att. I, C, στ. 28 (=IV, σελ. 3).

⁹³ *Αὐτόθι*, I, 32, Α, στ. 3, 15. Πρὸς στ. 21, 30 καὶ Β, στ. 44.

⁹⁴ *Αὐτόθι*, I, 299, στ. 7.

⁹⁵ *Αὐτόθι*, I, 322^a, στ. 1.

οὕτω λ. χ. στήλην δὲ ἑκατέρους στήσαι τὴν μὲν ἐν Λακεδαιμόνι παρ' Ἀπόλλωνι ἐν Ἀμυκλαίῳ, τὴν δὲ ἐν Ἀθήναις ἐν πόλει παρ' Ἀθηναῖ⁹⁶. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἀνεπισήμῳ γλώσσῃ ἐγένετο χρῆσις τῆς λέξεως πόλις ἐν τῇ σημασίᾳ τοῦ Ἀκρόπολις. Ὁ Θουκυδίδης ἀναφέρων τοὺς θησαυρούς, οὓς οἱ Ἀθηναῖοι εἶχον ἐναποτεταμιεύμενους κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, λέγει, « ὑπαρχόντων δὲ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἔτι τότε ἀργυρίου ἐπισήμου ἐξακισχιλίων ταλάντων⁹⁷ ». Ὁ Ξενοφὼν ἀκριβῶς τὰ αὐτὰ ἀναφέρων λέγει, « ὑπαρχόντων δὲ πολλῶν χρημάτων ἐν τῇ πόλει, κτλ.⁹⁸ ». Παρ' Ἀριστοφάνει ὁ ἀλλαντοπώλης λέγει,

νῆ Δία καὶ γὰρ ἐγὼ· καὶ μούδοκει ὁ θεὸς αὐτὴ ἐκ πόλεως ἔλθειν καὶ γλαῦξ αὐτῇ ἵκαθῆσθαι⁹⁹.

Καὶ ἐν τῇ *Λυσιστράτῃ* λέγει ἡ πρωταγωνίστρια περὶ τοῦ ὑπὸ τῶν πρεσβυτέρων γυναικῶν καταληφθέντος χώρου,

αἱ γὰρ γυναῖκες τὴν ἀκρόπολιν τῆς θεοῦ ἤδη κατειλήφασιν
ἡμεῖς δὲ ταῖς ἄλλαισι ταῖσιν ἐν πόλει
ξυμεβάλλωμεν εἰσιῶσαι τοὺς μοχλοὺς¹⁰⁰.

Ἐνθα βλέπομεν ἐντελεῖ ἀφομοίωσιν πόλεως καὶ ἀκροπόλεως.

Οἱ διατεινόμενοι ὅτι τὸ Πελαργικὸν ἦτο κατὰ τὰ τέλη τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος, ὅπως καὶ κατὰ τὴν Γ', ὀχύρωμα, στηρίζονται κυρίως εἰς τὴν *Λυσιστράτην* τοῦ Ἀριστοφάνους. Ἡ σκηνὴ ὑπόκειται, λέγουσι, παρὰ τὴν μεγάλην ἐξωτερικὴν πύλην τοῦ Πελαργικοῦ περὶ τὸν Ἄρειον Πάγον. Αἱ γυναῖκες καταλαμβάνουσιν ἐξ ὑφαρπαγῆς τὸ Πελαργικόν, κλείουσι τὴν ἐξωτερικὴν πύλην, δὲν δύνανται δὲ νὰ ἐκτοπισθῶσιν εἰ μὴ διὰ πυρός. Ἐπομένως τὸ Πελαργικὸν δεόν νὰ ὑφίστατο τῷ 411 π. Χ.¹⁰¹. Ἀλλὰ τὸ ἐπιχείρημα τοῦτο καταρρέει ἀρ' ἑαυτοῦ, ἅμα ὡς καταδείξωμεν ὅτι ἡ σκηνὴ ὑπό-

κειται παρὰ τὴν μεγάλην κεντρὴν θύραν τῶν Προπυλαίων τοῦ Μνησικλέους. Τοῦτο δὲ καταφαίνεται ἐκ τῶν ἐξῆς·

Ἐν πρώτοις σημειωτέον ὅτι πρὸ μικροῦ ἀπεδείχθη ὅτι ὁ ὑπὸ τῶν γυναικῶν καταληφθεὶς χώρος ἦτο ἡ Ἀκρόπολις αὐτή, οὐδεμία δὲ οὐδαμοῦ περὶ Πελαργικοῦ μνεῖα. Τοῦτο σαφῶς ἐπικυροῦται ἀλλοχού τοῦ δράματος· λ. χ.

στ. 176: καταληφόμεθα γὰρ τὴν ἀκρόπολιν σήμερον.

στ. 179: καταλαβείν τὴν ἀκρόπολιν.

στ. 263: κατὰ δ' ἀκρόπολιν ἐμὴν λαβεῖν.

στ. 272: ἐπεὶ οὐδὲ Κλεομένης, ὃς αὐτὴν κατέσχε πρῶτος, ἀπῆλθεν ἀψάλακτος¹⁰².

στ. 302: σπεῦδε πρόσθεν ἐς πόλιν καὶ βοήθει τῇ θεῷ.

στ. 344: ἐφ' οἷσπερ, ὦ χρυσολόφα, σὰς πολιοῦχ' ἔσχον ἔδρας.

στ. 482: κατέλαβον μεγάλοπτερον ἄβατον ἀκρόπολιν.

στ. 758, 759: ἀλλ' οὐ δύναμαι ἔγωγ' οὐδὲ κοιμᾶσθ' ἐν πόλει, ἐξ οὗ τὸν ὄφιν εἶδον τὸν οἰκουρὸν ποτε (πρβλ. στ. 760, 61).

στ. 774: ἦν δὲ διαστώσιν καὶ ἀναπτῶνται πτερύγεσσιν ἐξ ἱεροῦ ναοῦ χελιδόνες¹⁰³.

Ὅτι ἡ σκηνὴ ὑπόκειται ἐν ταῖς Προπυλαίοις γίνεται δῆλον ἐκ τοῦ ἐξῆς χωρίου:

Ἀριστοφ. Λυσιστρ. στ. 258 - 265:

Χορ. ἐπεὶ τίς ἄν ποτ' ἤλπισ', ὦ Στρυμόδωρ', ἀκοῦσαι
γυναῖκας, ἃς ἐβόσκομεν
κατ' οἶκον ἐμφανὲς κακόν,
κατὰ μὲν ἅγιον ἔχειν βρέτας,
κατὰ δ' ἀκρόπολιν ἐμὴν λαβεῖν,
μοχλοῖς δὲ καὶ κλήθροισι
τὰ Προπύλαια πακτοῦν;

Ἡ ἔκφρασις τοῦ ποιητοῦ εἶναι ἀρκούντως σαφής. Ἡ ἐρμηνεία ὅτι μὲ τὰ Προπύλαια ἐνταῦθα ἐννοεῖ ἐν γένει τὰ κατὰ τὴν δυτικὴν κλιτὺν ὀχυρωματικὰ ἔργα, εἶναι ἀπαράδεκτος, ἀφοῦ γνωστὸν ὅτι

⁹⁶ Θουκυδ. ε', 23, 5. Πρβλ. ε', 18, 10, καὶ 47, 11.

⁹⁷ Θουκυδ. 6', 13, 3.

⁹⁸ Ξενοφ. Ἀνάβ. ζ', 1, 27.

⁹⁹ Ἀριστοφάν. Ἰππῆς, 1092, 1093.

¹⁰⁰ Ἀριστοφ. Λυσιστράτη, 241, 242, 245, 246.

¹⁰¹ Ἰδὲ ἐν σελ. 26 σημ. 3.

¹⁰² Σημειωτέον ὅτι ὁ μὲν Κλεομένης ἐπολιόρησε τὸν Ἰππῆαν ἐν τῷ Πελαργικῷ τείχει, αὐτὸς δὲ ἐπολιόρηθη ἐν τῇ Ἀκροπόλει. Ἰδὲ ἐν σελ. 29 σημ. 23.

¹⁰³ Κατὰ τὴν *Vulgata* ἡ λέξις ἀκρόπολις ἀπαντᾷ ἐν τοῖς στ. 176, 179, 241, 263, 482. Ἡ λέξις πόλις ἀπαντᾷ, ἐν τῇ αὐτῇ σημασίᾳ, ἐν στ. 245, 266, 288, 302, 317, 338, 487, 754, 758, 912, 1183.

ἀπὸ τοῦ ἔτους 437-6, ὅτε ὁ Μνησιχλῆς ἤρξατο τῆς οἰκοδομῆς τῶν Προπυλαίων, τὸ ὄνομα Προπύλαια εἶχεν ὠρισμένην σημασίαν. Ἀναφέρεται ἐπισήμως ἐν τοῖς λογαριασμοῖς τῶν τὴν οἰκοδομὴν ἐπιτετραμμένων ἐπιστατῶν ¹⁰⁴. Ὁ Θουκυδίδης μνημονεύει τῆς ἀπαιτηθείσης δαπάνης κατὰ τὴν ἀνέγερσιν αὐτῶν ¹⁰⁵. Ὁ Δημοσθένης τὰ ἀναφέρει ὡς ἐν τῶν ἀγλαϊσμάτων τῶν Ἀθηναίων ¹⁰⁶.

Ὅτι ἡ ἐξωτερικὴ πύλη τοῦ Πελαργικοῦ δὲν ἀποτελεῖ τὴν σκηνὴν τοῦ δράματος ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν ἐξῆς χωρίων:

Στιχ. 307-311:

Χορ. οὐκ οὐκ ἄν, εἰ τὼ μὲν ξύλω θείμεσθα πρῶτον αὐτοῦ,
τῆς ἀμπέλου δ' ἐς τὴν χύτραν τὸν φανὸν ἐγκα-
[θέντες

ἄψαντες εἴτ' ἐς τὴν θύραν κρητὸν ἐμπέτοιμεν;
κἂν μὴ καλούντων τοὺς μοχλοὺς χαλῶσιν αἱ γυ-
[ναῖκες,

ἐμπιμπράναι χρὴ τὰς θύρας καὶ τῷ καπνῷ πιέζειν.

Στ. 1216:

Θερ. ἀνοίγε τὴν θύραν· παραχωρεῖν οὐ θέλεις;

Γνωστὴ ἡ χρῆσις τῶν λέξεων *θύρα* καὶ *πύλη* κατὰ τοὺς χρόνους περὶ ὧν πρόκειται. *Θύρα* λέγεται μόνον ἐν σχέσει πρὸς οἰκίαν ἢ οἰκοδομὴν τινα ἐπίστεγον, οὐδέποτε ὅμως ἐν σχέσει πρὸς τὸ τεῖχος πόλεως ὡχυρωμένης ἢ ὀχυρώματος. *Πύλη* λέγεται κυρίως προκειμένου περὶ τείχους, δύναται ὅμως νὰ λεχθῇ καὶ περὶ τῆς θύρας ἢ εἰσόδου μεγάλης τινος οἰκοδομῆς. Ἡ δὲ διάκρισις αὕτη ἰσχύει καθ' ὅλα καὶ ὁσάκις γίνεται μεταφορικὴ χρῆσις τῶν λέξεων τούτων.

Ὁ Αἰσχύλος τεσσαρακοντάκις ποιεῖται χρῆσιν αὐτῶν ¹⁰⁷. Ἐν τοῖς Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας ἐπανει-

λημένως ἀναφέρει τὰς πύλας τῶν Θηβῶν, οὐδέποτε ὅμως τὰς ἀποκαλεῖ *θύρας*. Παρὰ Σοφοκλεῖ ἀπαντῶσιν αἱ δύο λέξεις ἐν ὅλῳ ἐξκαιδεκάκις ¹⁰⁸, πανταχοῦ δὲ γίνεται ἡ εἰρημένη διάκρισις. Παρὰ Θουκυδίδῃ τεσσαρακοντάκις καὶ ἅπαξ ¹⁰⁹· μεθ' ὁποῦσας δὲ ἀκριβεῖας διακρίνει ὁ ἱστορικὸς τὰς δύο ἐννοίας μαρτυρεῖ ἐπὶ παραδείγματι ἡ ἐξῆς περιγραφὴ τῆς νυκτερινῆς φυγῆς τῶν Θηβαίων ἐκ Πλαταιῶν: «ἐσπίπτουσιν εἰς οἶκημα μέγα, ὃ ἦν τοῦ τείχους καὶ αἱ πλησίον θύραι ἀνεωγμέναι ἔτυχον αὐτοῦ, οἰόμενοι πύλας τὰς θύρας τοῦ οἰκήματος εἶναι καὶ ἀντικρυς δίοδον ἐς τὸ ἔξω» ¹¹⁰. Ὁ Ἀριστοφάνης μεταχειρίζεται τὴν λέξιν *θύρα* ἐν ὅλῳ ἐξηκονταπεντάκις ἀνὰ τὰς ἑνδεκα αὐτοῦ κωμωδίας, ἀνεξαίρετως κατὰ τὸν ἀνωτέρω κανόνα, ἐκτὸς ἐὰν ἡθέλομεν παραδεχθῇ τὰς μνημονευθείσας ἀντιρρήσεις περὶ τῶν στ. 307 ἐπ. καὶ 1216. *Πύλη* ἀπαντᾷ παρ' αὐτῷ δεκατετράκις, ἐξ ὧν τὰ 10 χωρία, ἐν τρισὶ δράμασιν εὐρισκόμενα, ἀναφέρονται εἰς πύλας τείχους.

Ὅθεν αἱ εἰρημέναι δῆθεν ἐξαίρέσεις εἶναι ἀπαράδεκτοι. Προφανῶς ἀδύνατον εἶναι τὸ προβαλλόμενον ὅτι ὁ Ἀριστοφάνης ἐν τούτοις καὶ μόνοις τοῖς στίχοις μεταχειρίζεται τὴν λέξιν ταύτην παρὰ πάντας τοὺς παραδεδεγμένους κανόνας, ἐπειδὴ αὕτη τῷ ἐφαίνετο καταλληλοτέρα ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐξωγραφισμένην σκηνογραφίαν, τὴν πρὸ τοῦ προσκηνίου ἀνηρτημένην. Διότι, ὡς εἵπομεν, τρίς μεταχειρίζεται τὴν λέξιν *θύρα*, ἐνῷ ἄλλαχοῦ προκει-

Τὰ λείψανα (fragmenta) τῶν συγγραφέων τούτων δὲν ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν.

¹⁰⁸ *Αἶας* 11, 49, 301. *Ἡλέκτρ.* 78, 109, 818, 1458. *Οἰδίπ.* *Κολ* 401. 1569. *Ἀντιγόνη* 48, 141, 526, 1186. *Οἰδίπ.* *Τύρ.* 1244, 1261, 1294.

¹⁰⁹ α', 134, 2. 6', 2, 2. 4, 3-5. δ', 48, 2. 67, 3-5. 68, 5, 6, 73, 4. 85, 3. 104, 4. 111, 1, 2. 112, 2. 118, 4. 130, 2, 5. ε', 7. 5. 9. 7. 10, 1-7. 80, 3. ζ', 57, 3. 101, 3. ζ', 29, 3. 51, 2.

¹¹⁰ Θουκυδ. 6', 4, 5.

¹¹¹ *Ἀχαρνῆς*, 127, 403, 864, 866, 989, 1189. *Ἰππῆς*, 728, 1026. *Νεφέλ.* 132, 133, 136, 183, 467, 509, 1254. *Σφῆκες*, 98, 142, 152, 198, 199, 273, 334, 362, 768, 804, 871, 957, 1482. *Εἰρήνη*, 30, 179, *Ὀρνίθες*, 129, 614. *Λυσιστράτη*, 161, 309, 311, 1071, 1214. 1216. *Θεσμοφ.* 424, 481. *Βάτραχοι*, 35, 38, 163, 436, 460, 462, 604. *Ἐκκλησιάζουσα*, 34, 316, 361, 420, 865, 901, 977, 990, 997, 1033, 1093, 1114. *Πλούτους*, 767, 962, 1007, 1097, 1101, 1153.

¹¹² *Ἰππῆς*, 1246, 1247, 1398. *Ὀρνίθ.* 766, 1156, 1158, 1173, 1208, 1210. *Λυσιστράτη*, 250. 282, 423, 428. *Βάτραχ.* 1094.

¹⁰⁴ Corp. Insc. Att. I, 314. Αὐτόθι, IV, 315 a, b, c (σελ. 38). Πρβλ. Πλούταρχ. *Περικλ.* 13. Ἀρποκρ., Φώτιον, Σουῖδαν ἐ. λ. Προπύλαια.

¹⁰⁵ Θουκυδ. 6', 13, 3.

¹⁰⁶ Δημοσθ. 22, 13, 76. 23, 207. Πρβλ. Λυκούργου ἐν τῇ *Πατμακῇ βιβλιοθήκῃ* (Bull. Corr. Hell. I, 1877, σελ. 150). Πλούταρχ. Πότερον Ἀθηναῖοι κατὰ πόλεμον ἢ κατὰ σοφίαν ἐνδοξότεροι, 7, σελ. 349D, 8, σελ. 351A. Δίων. Χρυσόστ. 2, σελ. 85 R. Ἰμέρ. Ἐκλογ. 31, 8. Σχολ. Δημοσθ. 3, 25.

¹⁰⁷ Ἑπτὰ ἐπὶ Θήβ. 30, 33, 56, 58, 125, 160, 213, 249, 376, 377, 395, 422, 451, 456, 460, 462, 476, 486, 500, 502, 525, 528, 538, 557, 570, 615, 631, 714, 797, 958. Ἀγαμέμν. 407, 604, 1291. Χοηφόρ. 561, 569, 571, 652, 732, 878. Προμ. Δεσμ. 729.

μένου περὶ τῆς αὐτῆς εἰσόδου μεταχειρίζεται τρίς πάλιν τὴν λέξιν *πύλη* ¹¹³.

Τελευταῖον, ἡ υπόθεσις ὅτι ἡ σκηνὴ ὑπόκειται παρὰ τὴν ἐξωτερικὴν πύλην τοῦ Πελαργικοῦ, δημιουργεῖ δραματικὴν θέσιν ὅπως ἀδύνατον:

Στιχ. 910-913:

Μυρ. ποῦ γὰρ ἂν τις καὶ τάλαν
δράσειε τοῦθ' ;

Κιν. ὅπου; τὸ τοῦ Πανὸς καλόν.

Μυρ. καὶ πῶς ἔθ' ἀγνὴ δῆτ' ἂν ἔλθοιμ' ἐς πόλιν ;

Κιν. κάλλιστα δῆπου λουσαμένη τῇ Κλεψύδρᾳ.

Ὁ Κινησίας καὶ ἡ Μυρρίνη ἃς ὑποθέσωμεν ὅτι εὐρίσκονται ἔξωθεν τοῦ Πελαργικοῦ τὸ ἄντρον ὅπως τοῦ Πανὸς ἔκειτο ἐντὸς τοῦ Πελαργικοῦ ¹¹⁴. Κατ' ἀκολουθίαν δὲ ἦτο ἀπρόσιτος εἰς τὸν ἄνδρα καὶ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ ¹¹⁵. Ἡ ἔκθεσις αὐτοῦ τοῦ Dörpfeld περὶ τῆς θέσεως τοῦ Πυθίου καὶ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Διὸς τοῦ Ὀλυμπίου ὑπὸ τὴν βορειοδυτικὴν γωνίαν τῆς Ἀκροπόλεως ¹¹⁶ ἀποκλείει τὴν ὑπόθεσιν ὅτι κατὰ τὴν Ε' ἑκατονταετηρίδα ἡ βορεία ἄκρα τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους τοῦ Πελαργικοῦ μετετοπίσθη πρὸς δυσμὰς σχεδὸν μέχρι τῆς Κλεψύδρας. Ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τῆς δυσχερείας ταύτης, πάλιν ἀπομένει ἀνοικονόμητος ἡ ἐξήγησις αὐτῆς τῆς δραματικῆς θέσεως, καθότι ἡ Κλεψύδρα πάντως ἔκειτο ἐντὸς τοῦ τείχους, ἐπομένως ἐντὸς τῆς πόλεως, ὡς ἐρμηνεύει ταύτην ὁ Dörpfeld ¹¹⁷. ἄρα ἦτο ἀπρόσιτος εἰς τὴν Μυρρίνην

¹¹³ *Λυσιστρ.* 250, 423, 428.

¹¹⁴ Τὴν προσοχὴν μου ἐπέστησεν εἰς τὸ ἀδιέξοδον τοῦτο τῆς θέσεως τοῦ ἄντρον τοῦ Πανὸς ὁ Dr. Sylvius Bruch, ὑφηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βρατισλαβίας.

¹¹⁵ Ἰδὲ ἐν σελ. 25, 26 τὴν περιγραφὴν τοῦ ἐξωτερικοῦ τείχους τοῦ Πελαργικοῦ.

¹¹⁶ Ἐν περιλήψει ὡς ἐξῆς: Τὸ παρὰ Θουκυδ. 6', 15 ἀναφερόμενον Πύθιον εἶναι τὸ ἀρχαιότατον Πύθιον τοῦ Ἀπόλλωνος παρὰ τὸ σπήλαιον τὸ ἐπὶ τῆς ΒΔ κλιτύος τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀφοῦ αἱ Πύθιαι ἀστραπαὶ (Εὐριπ. *Ἰων.* 285) δὲν ἦσαν ὁραταὶ ἀπὸ τοῦ περιλισίου Πυθίου, ἅτε τοῦ Ἀρματος κειμένου ΒΔ τῆς Ἀκροπόλεως, εἰς τοῦτο τὸ ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν Πύθιον ἀνεκτέον τὸ τοῦ Στράβωνος (Θ', σελ. 404). Οὗτος ὅμως λέγει ὅτι ἡ ἐσχάρα τοῦ Ἀστραπαίου Διὸς ἦτο ἐν τῷ τείχει μεταξὺ τοῦ Πυθίου καὶ τοῦ Ὀλυμπίου. Τὸ Ὀλύμπιον ἔκειτο πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Πυθίου, τὸ δὲ τείχος τοῦτο εἶναι τὸ ἐξωτερικὸν τοῦ Πελαργικοῦ, ἐλαύνον πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Πυθίου, ἐπομένως πρὸς ἀνατολὰς τῶν τριῶν ἄντρον τῆς ΒΔ κλιτύος τῆς Ἀκροπόλεως. Dörpfeld, ἐν τῇ ἐπιτοπῇ ὁμίλᾳ αὐτοῦ τῆς 13 Ἰανουαρίου, 1894. Ἰδὲ καὶ τὴν ἡμερησίαν *Ἐφημερίδα* τῆς 30 Δεκεμβρίου, 1894, καὶ J. Pickard, *Dionysos in Aimagis*, *Am. Journ. Arch.* 1893, VIII, σελ. 60 ἐπ.

¹¹⁷ Ἰδὲ ἐν σελ. 51 σημ. 86.

πρὸς ἐπιτέλεσιν τῶν ἀφορώντων εἰς τὸν καθαρισμὸν αὐτῆς.

Ὅθεν ἐκ τῆς *Λυσιστράτης* τοῦ Ἀριστοφάνους δὲν ἀποδεικνύεται ἡ ὑπαρξίς τοῦ Πελαργικοῦ ὡς ὀχυρώματος κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν. Ἀπ' ἐναντίας ἡ ἐλευθέρᾳ κίνησις ἔμπροσθεν τῆς σκηνῆς, ἥτοι τῶν Προπυλαίων, ἄγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οὐδὲν κώλυμα εἰς τὴν ἐλευθέραν κίνησιν ὑπῆρχεν ἐκεῖ, ὅποιον θὰ ἀπετέλουν τὰ τείχη τοῦ Πελαργικοῦ.

Ἐὰν ἤδη ἀπεδείξαμεν ἀπίθανον τὴν θεωρίαν ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι τῆς ἐποχῆς τοῦ Περικλέους ἐθεώρουν τὴν ἑαυτῶν Ἀκρόπολιν ὡς φρούριον καὶ ὅτι τὸ Πελαργικὸν ὕφιστατο ἀκόμη τότε ὡς ὀγκῶδες ὀχύρωμα ἔμπροσθεν τῶν Προπυλαίων, ἀπόρθητον τῷ τυχόν διασπᾶσαντι τὰ ἐξωτερικὰ τείχη τῆς πόλεως, ἀπομένουσιν ὀλίγαι γενικαὶ παρατηρήσεις, συναφεῖς τῷ παρόντι θέματι.

Ἐν πρώτοις, κατὰ τὴν Ε' π.Χ. ἑκατονταετηρίδα οὐδεμία ὑπῆρχεν ἀνάγκη φρουρίου, ὅποιον δῆθεν ἡ Ἀκρόπολις. Τὸ μέγα τείχος τοῦ Θεμιστοκλέους παρεῖχε τὴν καταλληλοτάτην ἄμυναν ¹¹⁸.

Ἀλλὰ καὶ ἀνεπαρκὲς ὅπως ὀχύρωμα θὰ ἦτο ἡ Ἀκρόπολις ἐν ὥρᾳ ἐκτάκτου ἀνάγκης, καθ' ἣν οἱ ἐχθροὶ εἶχον εἰσδύσει ἐντὸς τοῦ Θεμιστοκλείου τείχους. Κατὰ τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον τοῦλάχιστον 200,000 ψυχαὶ ἦσαν συγκεντρωμέναι ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς πόλεως καὶ τῶν τοῦ Πειραιῶς καὶ τῶν Μακρῶν τειχῶν ¹¹⁹.

Τοῦτο δίδει ἀφορμὴν εἰς ἐτέραν σκέψιν, ἥτις τὰ μέγιστα συντελεῖ εἰς διαφωτισμὸν διαφορῶν γεγονότων τῆς μεταγενεστέρας ἱστορίας τῶν Ἀθηναίων. Τὸ πάλαι, ἡ Ἀκρόπολις ἀναμφιβόλως ἦτο φρούριον, ὅπως αἱ ἀκροπόλεις τῆς Τίρυνθος καὶ τῶν Μυκηνῶν. Κατὰ τὴν Γ' ἑκατονταετηρίδα, ὅτε αἱ Ἀθηναῖαι εἶχον ἤδη λάβει μεγάλην ἀνάπτυξιν, παρέμενον ὑπὸ τὴν αὐτὴν ιδιότητα. Ἐν αὐτῇ οἱ τύραννοι ἐγκατεστάθησαν, ἀσφαλεῖς ἀπὸ τῶν ἐπιθέσεων τῶν ἰδίων αὐτῶν ὑπηκόων. Μετὰ τὰς πολιτικὰς ὁμως μεταρρυθμίσεις τοῦ Κλεισθέους, ἡ διατήρησις τῆς Ἀκροπό-

¹¹⁸ Ἰδὲ Wachsmuth, *Neue Beitr. z. Topogr. von Athen*, *Ber. d. sächs. Ges. d. Wiss.* 1887, σελ. 399.

¹¹⁹ Περὶ ὑπολογιζομένου πληθυσμοῦ Ἀθηναίων καὶ Ἀττικῆς ἐκείνης τῆς ἐποχῆς ἰδὲ Wachsmuth, *Stadt Athen*, 1874, I, σελ. 563 ἐπ. καὶ Blümner, *Griech. Privatalterthümer*, Hermann's *Lehrbuch d. Griech. Antiq.* 1882, IV, σελ. 4, σημ. 1, καὶ οὕς ἐκείνος ἀπαριθμεῖ συγγραφεῖς.

λεως ὡς φρουρίου θὰ διηγόνιζε τὰς πικρὰς ἀναμνήσεις τῶν ἄθλων τῶν Πεισιστρατιδῶν, θὰ ἀντεστρατεύετο δὲ παντελῶς κατὰ τοῦ δημοκρατικοῦ πολιτεύματος, ὅπερ τῇ εἰσηγήσει τοῦ Κλεισθένους ἐγκαθιδρύθη. Ἐν μεταγενεστέρᾳ ἐποχῇ, μετὰ τὴν ἐγκατάστασιν τῆς Μακεδονικῆς κυριαρχίας καὶ τῆς κατ' οὐσίαν ἐὰν μὴ κατὰ τύπους καταλύσεως τῆς δημοκρατίας, ἐπόμενον ἦτο νὰ ἐπέλθῃ ἀναδρομὴ εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς παλαιᾶς τυραννίας, ἀκριβῶς δὲ τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ ἱστορία. Ἐν Ἀθήναις τότε πάλιν ἐγκαθιδρύθησαν τύραννοι καὶ δὴ ἐν τῇ Ἀκροπόλει. Ἡ καταπάτησις τοῦ ἱεροῦ τοῦτου τεμένου ἀρχεται ἐντὸς μιᾶς γενεᾶς ἀπὸ τῆς ἐν Χαιρωνείᾳ μάχης, ὅποτε ὁ Δημήτριος μετὰ τῶν παλλακίδων αὐτοῦ ἐγκατεστάθη ἐν τῷ ὀπισθοδόμῳ τοῦ Παρθενῶνος καὶ εὐωχεῖτο ἐκεῖ, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ Ἀθηναίων κολάκων¹²⁰. Ἡ δόξα τῶν Ἀθηναίων ὡς ἐλευθέρων πολιτῶν ἀγομένων ὑπὸ ὑψηλῶν ἰδεῶν εἶχε παρέλθει. Οὐδὲν ἄρα τὸ παράδοξον εἰς ἐκεῖνο ὅπερ ἀναφέρει ὁ Πλούταρχος¹²¹, ὅτι ἐπὶ τῆς Ῥωμαϊκῆς κυριαρχίας, ὅτε αἱ λυσσώδεις λεγεῶνες τοῦ Σύλλα διέσπασαν τὰ τείχη τῆς πόλεως καὶ εἰσήλασαν ἀκάθεκτοι εἰς τὸ ἄστυ, ὁ Ἀθηναῖος δημαγωγὸς καὶ ἐφήμερος τύραννος Ἀριστίων ἐκλείσθη ἐν τῇ Ἀκροπόλει καὶ ἐκεῖ ὑπέμεινε τὴν πολιορκίαν¹²². Πόσον εὐκολὸς ἦτο ἡ ἀνακαίνισις τῶν ὀχυρωμά-

των τῆς Ἀκροπόλεως εἶναι κατάδηλον τῷ θεωμένῳ τοὺς πύργους καὶ τὴν πύλην, οἵτινες σήμερον φράσσουσι τὴν πρὸς τὰ Προπύλαια ἄνοδον ἢ ἀναπολοῦντι τὰ μεσαιωνικὰ ὀχυρώματα τοῦ ἱεροῦ βράχου. Ὅθεν ἡ πολιορκία τοῦ Ἀριστίωνος δὲν εἶναι τεκμήριον τῆς ὑπάρξεως τοῦ Πελαργικοῦ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ Περικλέους.

Τελευταῖον, δέον νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἂν καὶ τὰ ἐκ τῆς καλαισθητικῆς ἐπιχειρήματα ἀποκλείωνται τῆς ἐρέυνης ζητημάτων ἀφορώντων εἰς τὴν τοπογραφίαν τῶν Ἀθηνῶν, ὅμως δὲ ἐν τῇ παρούσῃ πραγματείᾳ φαίνονται νὰ ἔχωσι τὴν θέσιν των. Ἀπίστευτον δὲ μοι εἶναι ὅτι πελώριον καὶ ἄμορφον ὀχύρωμα ὡς τὸ Πελαργικόν, κτισθὲν ἐν ἐποχῇ ἀπομεμακρυσμένη, καθ' ἣν ἡ ζωὴ τῶν πολιτῶν διεκυβέετο, μὴ ἔχον δὲ πλεόν σκοπὸν μετὰ τὰ Μηδικά, ὑφίστατο ἔτι ἐπὶ Περικλέους, ὑψούμενον ἔμπροσθεν τοῦ περικαλλοῦς ναοῦ τῆς ἀπτέρου θεᾶς καὶ τῶν μεγαλοπρεπῶν Προπυλαίων τοῦ Μνησικλέους, καὶ φράσσον τὴν ἄγουσαν πρὸς τὸν ἀθάνατον ἐκεῖνον ναόν, ὅστις αἰείποτε ὑπῆρξε τὸ ἀντικείμενον τοῦ θαυμασμοῦ ὀλοκλήρου τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου.

Ἀθήνησιν, τῇ 5 Μαρτίου, 1894

ἐν τῇ Ἀμερικανικῇ σχολῇ τῶν κλασικῶν σπουδῶν

JOHN WILLIAMS WHITE

¹²⁰ Πλουτάρχ. Δημητρ. 23 ἐπ. Ἡ πρᾶξις τοῦ Δημητρίου, ὅστις ἐννέα ἔτη μετὰ ταῦτα, ἐκδιώξας τὸν Λαχάρην (295 π.Χ.) καὶ περιελθὼν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν συμμαχίαν τῶν Ἀθηναίων, ἔκτισεν ὀχυρὸν φρούριον ἐπὶ τοῦ Μουσειῦ λόφου καὶ ἐκεῖ ἐκράτει τὰ στρατεύματά του, ἀντικρούει τὴν ὑπόθεσιν ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν

ὑφίστατο τὸ Πελαργικόν. Ἰδὲ Πλουτάρχ. Δημητρ. 34. Πausan. α', 25, 8.

¹²¹ Αὐτόθι, Σύλλας, 14.

¹²² Ἰδὲ ἐν σελ. 25 σημ. 3.

ΕΡΕΤΡΙΑΚΗ ΛΗΚΥΘΟΣ

(Πίν. 2)

Μεταξύ τῶν ἀγγείων, ἅτινα αἱ ὑπὸ ἰδιωτῶν ἐνεργηθεῖσαι κατὰ τὸ προπαρελθὸν ἔτος ἐν Ἑρετρίᾳ ἀνασκαφαὶ εἰς φῶς ἤγαγον, ἡ ἐν τῷ Πίν. 2 δημοσιευομένη λήκυθος — περιελθοῦσα καὶ αὕτη εἰς τὸ ἡμέτερον ἐθνικὸν Μουσεῖον — χρήζει, φρονοῦμεν, λόγου διὰ τινὰ πρωτοτυπίαν, ἣτις χαρακτηρίζει τὴν εἰκόνα αὐτῆς.

Ἡ κατασκευὴ τοῦ ἀγγείου εἶνε πάντως Ἑρετριακὴ· ἐπειδὴ δὲ θεωροῦμεν λελυμένον πλέον τὸ ζήτημα τῆς τοπικῆς αὐτῶν κατασκευῆς μετὰ τὴν εὑρεσιν πολυαριθμῶν τοιούτων ληκύθων ἐν τοῖς τάφοις τῆς Ἑρετρίας¹, ληκύθων αἰσθητῶς διαφόρων τῶν Ἀττικῶν ὡς πρὸς τὸ σχῆμα καὶ τὴν ἐπεξεργασίαν τῆς γραφῆς, ἐρχόμεθα εἰς τὴν ἐξέτασιν καὶ ἐρμηνείαν τῆς εἰκόνης τοῦ ἡμετέρου ἀγγείου, ἐν σχέσει πρὸς ἄλλας παραστάσεις ἐπὶ ὁμοίων ληκύθων.

Ἡ εἰκὼν, εἵπομεν, τῆς ληκύθου ἡμῶν ἔχει πρωτοτυπίαν τινά, εἶνε δὲ ἡ ἰδιότης αὕτη τῆς ἐρετριακῆς ληκύθου ἐπὶ τοσοῦτον ἀξία προσοχῆς, ὅσον γνωστὴ εἶνε ἡ ἐπικρατοῦσα ὁμοιοτροπία ἐν ταῖς εἰκόσι τῶν λευκῶν ληκύθων. Οἱ κατασκευασταὶ τῶν ἀγγείων τούτων χειρωνακτικῶς, ὡς τὰ πολλά, ἐργαζόμενοι ἐν δουλικῇ ἀπομιμήσει τῶν ὀλίγων τύπων τῶν ἐπικρατούντων εἴτε ἐκ συνηθείας, εἴτε καὶ ἐκ λατρευτικῶν λόγων, ἐν ταῖς παραστάσεσι τῶν ἀγγείων τούτων, δὲν ἐτόλμων ἴσως, καὶ ἂν ἠδύναντο, νὰ ὑπερβῶσι τὰ ὅρια τοῦ προδιαγεγραμμένου καὶ παραδεδεγμένου κατὰ τὴν ἐνάσκησιν τοῦ βιοποριστικοῦ ἐπαγγέλματος αὐτῶν. Ὅπως δὲ οἱ γλύπται τῶν ἐπιτυμβίων ἀναγλύφων ἐδεσμεύοντο ἐν τῇ ἐξασκήσει τῆς τέχνης αὐτῶν παράγοντες ἔργα ἐξόχου μὲν ἐνίοτε ἐκτελέσεως καὶ ἐργασίας, πάντοτε

ὅμως κοινὰ τὴν ἰδέαν καὶ σύλληψιν, ὁμοίως κατὰ μείζονα λόγον καὶ οἱ κατασκευασταὶ τῶν νεκρικῶν ληκύθων περιωρίζοντο οὕτως, ὥστε νὰ παράγωσιν ἔργα στεῖρα ἐμπνεύσεως τινός. Τοιοῦτοτρόπως βλέπομεν ἐν τῇ συλλογῇ τῶν ληκύθων τοῦ Ἐθνικοῦ ἡμῶν Μουσείου, ἣτις πάντως εἶνε ἡ πλουσιωτάτη τῶν συλλογῶν τοιούτων ἀγγείων, ἐπαναλαμβάνόμενον ἑκατοντάκις καὶ πλέον τὸν αὐτὸν τύπον, τὴν αὐτὴν ἰδέαν ἄνευ ἐνίοτε οὐδεμιᾶς παραλλαγῆς. Ὁ συνηθέστερος καὶ μᾶλλον ἐπικρατῶν τύπος εἶνε ἡ παράστασις ἐπιτυμβίας στήλης ἐν τῷ μέσῳ, κεκοσμημένης διὰ ταινιῶν καὶ ἔνθεν μὲν μορφῆς εἰκονιζούσης δῆθεν τὸν νεκρὸν, ἔνθεν δὲ ἐτέρας μορφῆς προσερχομένης εἴτε διὰ τὴν διακόσμησιν τοῦ τάφου εἴτε διὰ τὴν προσφορὰν τῶν κεκατονισμένων δώρων τῷ νεκρῷ, ἐκτελούσης δηλ. «den poetischen Kultus an den Gräbern» ὅπως ἀποκαλεῖ τὴν τυπικὴν ταύτην παράστασιν ὁ Benndorf.

Ὀλίγιστα εἶνε αἱ ἐπὶ ληκύθων παραστάσεις αἱ διαφέρουσαι τοῦ κοινοῦ τούτου τύπου, εἶνε δὲ αὐτὰ κυρίως ἡ διαπόρθμευσις εἰς τὸν Ἄδην τοῦ νεκροῦ ὑπὸ τοῦ Χάρωνος (Benndorf Griech. und sicil. vassub. Taf. 27, 1. Ἀρχαιολ. Δελτ. 1889 σελ. 77 ἀρθ. 9 καὶ 10), ἡ ποιητικωτέρα πασῶν, ἡ καὶ σπανιώτερον ἀπαντῶσα, τῆς παραδόσεως τοῦ νεκροῦ ὑπὸ τοῦ Ὑπνου εἰς τὸν Θάνατον (Robert Thanatos Taf. 2. Ἀρχαιολ. Δελτίον 1889 σελ. 79 ἀρθ. 14) καὶ ἡ ἐπίσης σπανιώτατα ἀπαντῶσα πρόθεσις τοῦ νεκροῦ, (Benndorf, ἔνθ. ἀνωτ. σελ. 8 καὶ ἐξ.). εἰς ταύτας δέον νὰ προστεθῶσι, μεμονωμένως ὅλως καὶ ἐξαιρετικῶς ἀπαντῶσαι, παραστάσεις τινές — ἰδίως ἐπὶ ὑπολεύκων ληκύθων — ἄσχετοι ἐν μέρει πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ τάφου καὶ τὰς παρεπομένας ταύτῃ συνηθείας. Οὕτω λ. χ. ἐπὶ ληκύθου ἐξ Ἑρετρίας ὑπολεύκου εἰκονίζεται ἡ Ἀθηνᾶ μόνη, ἐπὶ τοῦ δόρατος αὐτῆς στηριζομένη καὶ χαμαὶ νεύουσα, ὡς ἐν πένθει (Ἀρχ. Δελτίον 1889 σελ. 99. ἀρθ. 3.) ἐπὶ ἄλλων δὲ ἡμιλεύκων λη-

¹ Ἡ ὑπόθεσις τοῦ Pottier «étude sur les lecythes blancs Attiques» σ. 3 καὶ ἐξ. περὶ τῆς ἀττικῆς μόνον προελεύσεως τῶν ληκύθων στηριζομένη ἐπὶ βάσεως οὐχὶ ἀσφαλοῦς, τῆς μὴ εὐρέσεως δηλ. ἡ ἐν Ἀττικῇ τοιούτων ἀγγείων, θεωρητέα τὰ νῦν ὅλως ἀνυπόστατος. Παρβλ. καὶ Ἀρχαιολ. Ἑφημ. 1886 σελ. 34. Τσουντας.

κύθων σκηναὶ ἐκ τῆς Ὀδυσσεΐας (πρὸλ. Eug. Sellers Jour. of Hell. Stud. T. I-III σελ. 1-12. Ἀρχ. Δελτ. 1889. σ. 93. 139 καὶ ἐξ.). Καὶ τοῦ ἀνωτέρω δὲ μνημονευθέντος συνηθεστέρου τύπου εὐρίσκονται ἐνίοτε παραλλαγαὶ τινες χρήζουσαι μνείας· τοιαῦται εἶνε λ. χ. ἡ ἀπεικόνισις τοῦ νεκροῦ ἐπὶ τῆς στήλης (οὐχὶ παρ' αὐτῇ) ὡς ἐν ἀναγλύφῳ ἢ εἰκόνι (πρὸλ. Benndorf Gr. und Sicil vasens πίν. 2, 5, 19) ἢ παράστασις τοῦ νεκροῦ «περίπτου» ἐπὶ τοῦ τάφου (πρὸλ. Ἀρχ. Ἐφημ. 1886. πίν. 4) ἢ ἀπεικόνισις τοῦ νεκροῦ καθημένου ἐπὶ τῶν βαθμίδων τῆς στήλης ἢ γονυπετοῦς παρ' αὐτῇ (πρὸλ. Ἀρχ. Δελτίον 1889 σελ. 78 καὶ 79 ἀρθ. 12, 15 καὶ σελ. 100 ἀρθ. 6) καὶ ἡ παράστασις τούτου θρηνοῦντος ἢ ἐκλιπαροῦντος πρὸ τοῦ τάφου· πᾶσαι ὅμως αἱ παραλλαγαὶ αὗται δὲν εἶνε ἢ τροποποιήσεις ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ τύπου, μιᾶς ἰδέας δεσμεύσεως τὸν τεχνίτην κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εἰς τὴν ἀντιγραφὴν τοῦ προδιαγεγραμμένου τύπου, τουτέστι τῆς ἀπεικονίσεως τοῦ τάφου μετὰ τῆς παρ' αὐτῷ νεκρικῆς στήλης καὶ τῆς ἀναπαραστάσεως τοῦ νεκροῦ ἐν ζωῇ, οὕτως εἰπεῖν, καὶ σχεσεῖ πρὸς ἐπιζώσας προσφιλεῖς αὐτῷ μορφάς, προσφερούσας αὐτῷ ἀναμνηστικὴν λατρείαν.

Ἀληθῶς δὲ παράδοξον εἶνε ὅτι ἐν τῇ ἀπεικονίσει τῶν τάφων καὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν σημάτων ἐν ταῖς εἰκόσι ταύταις τῶν λευκῶν ληκύθων τοσοῦτον ἐπικρατεῖ τὸ ὁμοίόρρυθμον, ἐν ᾧ γνωστὸν εἶνε ὅτι τὰ σήματα ἐπὶ τῶν τάφων τῶν ἀρχαίων τόσῃν ποικιλίαν εἶχον καὶ πολυτέλειαν ἐνίοτε δαπανηράν, ὥστε, ἐν Ἀθήναις τοῦλάχιστον, ἐπενόησαν νὰ περιστείλῃσι ταύτην διὰ νόμου ἀπαγορευτικοῦ (πρὸλ. Cicer Leg. II 26, 64 ἴδε καὶ Petersen ὡς πρὸς τὰ σχήματα καὶ τὴν ποικιλίαν τῶν μνημείων arch. Anzeig. VIII σελ. 220 καὶ ἐξ. καὶ Stark. arch. Zeit. 1853 σελ. 369). Ἐπὶ τῶν ληκύθων βλέπομεν πάντοτε μόνον τὴν νεκρικὴν στήλην — ποικίλουσαν ἐνίοτε ὡς πρὸς τὸν ρυθμὸν — καὶ σπανίως τὸν τύμβον ὑποδηλούμενον διὰ καμπύλης γραμμῆς ὀπισθεν τῆς στήλης, εἴτε καὶ τοῦτον μόνον ἄνευ αὐτῆς. Οὐδέποτε ἀντὶ τῆς ἐπιθυμίας στήλης εἰκονίσθη λ. χ. ἡ τοσοῦτον συχνὰ ἀπαντῶσα ἐπὶ τάφων ὕδρία, οὐδέποτε ὁ κίων ἢ τὰ λοιπὰ γνωστὰ ἐπιτύμβια σήματα τῆς συγχρόνου ἐποχῆς τῶν λευ-

κῶν ληκύθων. Τὸ μονότονον καὶ μονόρρυθμον εἶνε ἡ χαρακτηριστικὴ ιδιότης τῶν εἰκόνων ἐπὶ τῶν λατρευτικῶν τούτων σκευῶν.

Ἡ εἰκὼν ἡ δημοσιευομένη ἐν τῷ πίν. 2 τῆς ἐξ Ἐρετρίας ληκύθου ἡμῶν δὲν ἐξαιρεῖται μὲν καθόλου τοῦ κανόνος τούτου ὡς πρὸς τὴν παράστασιν τοῦ τάφου καὶ ἐν γένει τὴν ὁμοιορρυθμίαν ἐν τῇ ἰδέᾳ, παραλλάζει ὅμως τοῦ συνήθους τύπου κατὰ τοῦτο, ὅτι παριστᾷ ἡμῖν οὐχὶ μεμονωμένην τὴν εἰκόνα τοῦ τάφου μετὰ τῆς ἐπιθυμίας αὐτοῦ στήλης καὶ τῶν παρ' αὐτῇ συνήθων μορφῶν, ἀλλ' ἐξεικονίζει ὁλόκληρον τοπίον (Landschaft) ἐν μέσῳ τοῦ ὁποίου ὑφύεται ὁ τύμβος καὶ τὸ παρ' αὐτῷ σῆμα τοῦ τάφου. Ἡ εἰκὼν περιθεῖ τὴν κοιλίαν ἅπασαν τοῦ ἀγγείου κατ' ἐξαιρετικὴν ὅλως πρωτοτυπίαν, διακρίνονται δὲ ἐτι ἱκανῶς, καίπερ δυστυχῶς μὴ οὔσης καλῶς διατετηρημένης τῆς γραφῆς, τὰ διάφορα ὑψώματα καὶ οἱ λόφοι τοῦ ἀπεικονιζομένου τοπίου παρὰ τῇ τεχνιτῇ καμπυλότητι τοῦ τύμβου καὶ τῇ δυσαναλόγῳ ὑψηλῇ νεκρικῇ στήλῃ. Ἡ εἰκὼν στερεῖται ἀληθῶς ἀναλογίας καὶ ἐντελῶς τῆς προοπτικῆς, ἣν θὰ ἀπῆτει ἡ ἐντεχνος ἀπεικόνισις τοιοῦτου τοπίου, εἶνε ὅμως πρωτοτύπως καὶ τολμηρῶς συνειλημμένη καί, τολμῶμεν εἰπεῖν, ὡραία ἐν τῇ δυσαναλογίᾳ αὐτῆς. Ὁ τεχνίτης ἠθέλησε νὰ ἀπεικονίσῃ ἐν τῶν μεμονωμένων καὶ ἐξοχικῶν ἐκείνων μερῶν τῆς Ἑλλάδος, τῶν καὶ τὰ νῦν ἔτι συχνὰ πολλαχοῦ ἀπαντῶντων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ὑφύονται παρὰ τοὺς φυσικοὺς λόφους καὶ τὰ βραχώδη ὑψώματα οἱ τεχνητοὶ τύμβοι τῶν ἀρχαίων, οἱ δι' ἐπιθυμίων σημάτων τὸ πάλαι κεκοσμημένοι ὄντες, οἱ κρύπτοντες ὑπὸ τὸν κυκλοτερῆ ὄγκον τοῦ χώματος αὐτῶν τοὺς τάφους τῶν ἐν τοῖς πλησιοχώροις κατοικούντων. Παρενέβαλε δὲ ὁ τεχνίτης τὴν ἐπὶ βραχώδους ὑψώματος εἰκόνα τοῦ λαγωῦ οὐ μόνον διὰ λόγον σχετιζόμενον, ὡς θὰ ἴδωμεν, μεταφορικῶς πρὸς τὴν νεκρικὴν παράστασιν, ἀλλὰ καὶ ἵνα συμπληρώσῃ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐρήμου τοπίου, ὅπερ προϋτίθετο νὰ παραστήσῃ. Δυστυχῶς δὲν σώζονται ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ χρωματισμοῦ τῆς εἰκόνος ἡ ἵχνη μόνον ἰδίως δὲ ἐξηλειμμένος εἶνε ὁ χρωματισμὸς τῶν ὑψωμάτων καὶ λόφων ὅστις θὰ ἔδιδεν εἰς τὴν εἰκόνα φυσικότητα τινὰ καὶ ζωήν. Ἐνιαχοῦ μόνον διακρίνονται ἵχνη κυανοῦ χρωματισμοῦ, ὅστις θὰ

ἐχρησίμευεν ὡς ὑπόθεμα πιθανῶς ἐτέρου χρώματος μᾶλλον ἀρμόζοντος εἰς ἀπεικόνισιν φυσικῶν ὑψωμάτων καὶ λόφων.

Καὶ οὕτως μὲν ἔχει ἡ εἰκὼν τῆς ληκύθου ἡμῶν ὡς πρὸς τὴν παράστασιν τοῦ τοπίου, ὡς πρὸς τὸ κύριον ὅμως μέρος τῆς γραφῆς, τουτέστι τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ τάφου καὶ τῶν παρ' αὐτῷ μορφῶν ὁ τεχνίτης διετήρησε τὴν συνήθειαν παρεκκλίνας μόνον ὡς πρὸς τοῦτο, ὅτι ἀντὶ ἐνὸς νεκροῦ, ὡς συνήθως, παρέστησε δύο. Διότι πάντως ἡ ἔμπροσθεν τῆς στήλης ἰσταμένη μικρὰ γυναικεία μορφή, ἡ πρὸς τὴν κρατοῦσαν τὸ κάνιστρον κόρη φιλίως ἀτενίζουσα, δέον νὰ ὑποτεθῇ ὡς ἡ ὑποδεικνυομένη νεκρά, τὸν τάφον τῆς ὁποίας προσέρχεται ἵνα κοσμήσῃ ἢ κανιστροφόρος γυνή. Ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ παρουσία τοῦ παρακαθημένου νεανίου δὲν ἐρμηνεύεται εὐχερῶς. Ἐξ ἀνάγκης δὲ δέον νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι καὶ κατὰ τοῦτο ὁ τεχνίτης ἠθέλησε νὰ παρεκκλίνῃ τοῦ συνήθους τύπου, ἀπεικονίσας δύο νεκρούς, διότι βεβαίως καὶ ὁ νεανίας οὗτος πρέπει νὰ ὑποληφθῇ ὡς μορφὴ νεκροῦ. Βλέ-

πομεν δὲ ὄντως ὅτι ὁ τεχνίτης οὐ μόνον τὴν στήλην ἀπεικόνισε διὰ ταινιῶν κεκοσμημένην, ἀλλὰ καὶ τὸν τύμβον, ἵνα δηλωθῇ ὡς τάφος τοῦ νεκροῦ τούτου, μὴ παραλείψας μηδὲ τὸ ἀναγκαῖον πρὸς διακόσμησιν κάνιστρον, τὸ ὁποῖον ὁρατὸν εἶνε ὅπισθεν τῆς στήλης καὶ ἐπὶ τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται ἡ προσφιλὴς τῷ νεανίᾳ λύρα. Οὗτος ὅμως ἀποτρέπει τὸ πρόσωπον ἀτενίζων πρὸς τὸν λαγῶν, ἵνα δηλωθῇ καὶ ἡ πρὸς τὴν θήραν κλίσις αὐτοῦ. Ὁ νεανίας εἰκονίζεται γυμνὸς σχεδόν, ἔχων μόνον περὶ τοὺς μηροὺς ἱμάτιον ἐρριμμένον πρασίνου χρώματος. Ὅμοιον δὲ χρωματισμὸν φέρει καὶ τὸ ἱμάτιον τῆς κανιστροφόρου κόρης, ἐνῶ ὁ πέπλος τῆς πρὸ τῆς στήλης μορφῆς εἶνε ἰόχρους. Ἐπὶ τοῦ κανίστρου τοῦ φερομένου ὑπὸ τῆς κόρης εἰκονίζονται σταφυλαὶ καὶ πυξίς, ἀνηρτημέναι δὲ εἰς ταινίαι ἐρυθροῦ χρώματος, ὅμοιαι πρὸς τὰς ἡδὴ ἐπὶ τῶν τάφων ἀνηρτημένας.

Ἡ λήκυθος ἔχει ὕψος 0,34. μέτρου.

Β. ΣΤΑΗΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΘ ΟΜΗΡΟΝ ΙΛΙΟΥ

(Πιν. 3)

Ἔργον ἐπιφανές ἐν τῇ Ἱστορίᾳ, ἡ πρώτη ἡμῖν γνωστὴ πάλῃ τῆς Εὐρώπης πρὸς τὴν Ἀσίαν, περὶ τὸ Ἴλιον τῆς Τρωάδος ἐξετελέσθη, ἔχουσα μὲν πρόφασιν τὴν τῆς Ἑλένης ἀρπαγὴν, ἀληθὴ δὲ αἰτίαν τὸν ἀνταγωνισμὸν τῶν τότε πρωτευόντων ἐν ἑκατέρᾳ τῶν Ἠπειρῶν λαῶν. Ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων δὲ συνεπειῶν τῆς πάλης ἐκείνης, ἡ τὰ μάλιστα συντελέσασα εἰς τὴν πρόοδον καὶ δόξαν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἐστὶν ἡ Ἰλιάς, ἡ μήτηρ τῆς φιλοσοφίας, τῶν γραμμάτων καὶ τῶν καλῶν τεχνῶν, ἅπερ εἰσὶν κύρια στοιχεῖα τοῦ Εὐρωπαϊοῦ πολιτισμοῦ, κόσμος καὶ ἐντρύφημα τῶν ἀνεπτυγμένων κοινωνιῶν.

Ὅντος ὅθεν τοῦ λόγου περὶ Ἰλίου, τῆς ἐπὶ τῶν Τρωϊκῶν πόλεως τοῦ Πριάμου, ἀρχαιοτέρα καὶ ἀσφαλεστέρα πηγὴ γνώσεων ἐστὶν ἀναντιρρήτως ἡ Ἰλιάς, ἡ καὶ τὸ ὄνομα ἀπ' ἐκείνης λαβοῦσα. Ἀπὸ δὲ τῆς Ἰλιάδος δύο ἕτεραι προῆλθον πηγαί, πρώτη μὲν αἱ τῶν ἀρχαίων ποιητῶν καὶ λογογράφων μαρτυραί, δευτέρα δὲ τὰ περισωθέντα μνημεῖα δημιουργῶν ὑπὸ τῆς Ἰλιάδος ἐμπνευσθέντων, οἷον ἀγάλματα, ἀνάγλυφοι εἰκόνες καὶ ἀγγεῖα ἐκ λίθου, ἐκ μετάλλων ἢ ἐκ πηλοῦ, ἐφ' ὧν διὰ τῆς σμύλης, ἐκτύπως, ἢ διὰ χρωστήρος, παρίστανται τῆς Ἰλιάδος πράξεις ἢ ἐπεισόδια. Μίαν ἄρα, κυρίως εἰπεῖν, ἔχομεν πηγὴν εἰδήσεων περὶ Ἰλίου, τὴν Ἰλιάδα ἀφ' ἧς καὶ ἀρχόμεθα.

Ὁ Στράβων, ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν Γεωγραφικῶν, λέγων ὑπὲρ τινὰ καὶ ἄλλην φιλοσόφου πραγματεῖαν εἶναι τὴν γεωγραφίαν, πρῶτον τὸν Ὅμηρον ὀνομάζει ἐν τοῖς φιλοσόφοις τοῖς ἀψαμένοις τοῦ τῆς γεωγραφίας ἔργου. Ἐπαναλαμβάνει δὲ ὅτι ὀρθῶς ὑπέλαβεν αὐτὸς καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ ἀρχηγέτην εἶναι τῆς γεωγραφικῆς ἐμπειρίας τὸν Ὅμηρον, ὅς οὐ μόνον ἐν τῇ κατὰ τὴν ποίησιν ἀρετῇ πάντας ὑπερβέβληται τοὺς πάλαι καὶ τοὺς ὕστερον, ἀλλὰ σχεδὸν τι καὶ τῇ κατὰ τὸν βίον ἐμπειρίᾳ τὸν πολιτικόν, ἀφ' ἧς οὐ μόνον περὶ τὰς πράξεις ἐσπού-

δασεν ἐκεῖνος, ὅπως ὅτι πλείστας γνοίῃ καὶ παραδώσει τοῖς ὕστερον ἐσομένοις, ἀλλὰ καὶ τὰ περὶ τοὺς τόπους τοὺς τε καθ' ἕκαστα καὶ τοὺς κατὰ σύμπασαν τὴν οἰκουμένην γῆν τε καὶ θάλασσαν.

Τοιοῦτος δ' ἐνομίζετο ὁ Ὅμηρος παρὰ πάντων τῶν σπουδαίων ἀνδρῶν ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἕνεκα τούτου ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας ἐμελέτων καὶ ἀπεστήθιζον τὰ ποιήματα αὐτοῦ, ἄνδρες δὲ γινόμενοι ἐμιμοῦντο αὐτὸν καὶ ἠρύοντο γνώσεις καὶ διδασκαλία ὡς ἀπὸ πηγῆς ἀνεξαντλήτου· μάρτυρες οἱ ποιηταὶ πάντες, ἐκ δὲ τῶν ἄλλων ὁ Ἡρόδοτος, ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης ὁ Φειδίας. Ὁ δὲ Σόλων καὶ νόμον γέγραφε τοὺς ῥαψωδοὺς ἐν τοῖς Παναθηναίοις ἀπαγγέλλειν τὰ Ὀμήρου ἔπη ἐξ ὑποβολῆς ἥτοι ὅπου ὁ πρῶτος ἔληξεν ἐκεῖθεν ἀρχεσθαι τὸν ἐρχόμενον, δι' ὃ καὶ ἀκέραια μέχρις ἡμῶν διεσώθησαν, μάλιστα δὲ ἡ Ἰλιάς, ὡς μετ' οὐ πολὺ ἀποδειχθήσεται. Οὐ μόνον δὲ ἐν τοῖς ναοῖς, ἐν ταῖς στοαῖς, ἐν τῇ ἀγορᾷ ἔβλεπον διηνεκῶς, ὑπὸ τῶν ἀρίστων ζωγράφων καὶ λιθοξῶν πεποιημένα, τὰ ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ποιήμασι περιγραφόμενα, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς σχολαῖς ἐπὶ πινάκων, καὶ ἐν τῷ οἴκῳ ἐπὶ τῶν σκύφων καὶ τῶν πινακίων ὡς καὶ ἐπὶ τῶν πρὸς κόσμον καὶ ἀγαλλίασιν σκευῶν. Θεῖος διὰ ταῦτα ἐλέγετο ὁ Ὅμηρος, πανταχοῦ δὲ τῆς Ἑλλάδος ἐτύγγανε τιμῶν ἰσοθέων, συνδέων καὶ συκρατῶν ἐν ἐνότητι ἐθνικῇ ἅπαν τὸ Ἑλληνικὸν δι' ἀπαραιμίλλου ἐξιστορήσεως ἐνδόξων προγονικῶν ἔργων ἐν οἷς διαλάμπει ἡ αἰέποτε τοῖς Ἑλλήσιν ἀσπαστὴ τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας λατρεία.

Πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅθεν ὁ Ὅμηρος ὑπῆρξε καὶ τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Γεωγραφίας πατήρ. Ὁ Ἡρόδοτος κατὰ πολλὰ ἐμιμήθη αὐτόν, καίτοι ἐν πεζῷ λόγῳ γράψας, διὰ τε τῆς ἐπιτυχοῦς ἐκλογῆς τῶν λέξεων καὶ τῆς κατὰ τὴν σύνθεσιν ἀρμονίας, ἔτι δὲ καὶ διὰ τῆς ἀναμίξεως τοῦ μυθώδους καὶ τοῦ ἐξαισίου ἐν τῇ ἐξιστορήσει τῶν μετὰ τὰ Τρωϊκὰ ἐπίσης ἐνδόξων κατὰ τῆς Ἀσίας ἔργων τῆς Ἑλλάδος.

Πολλοὶ δὲ χώραι καὶ πόλεις περὶ ὁρίων ἐρίζουσαι, διέλυον τὰς διαφορὰς διὰ τῶν ἐν τῇ Ἰλιάδι τοπογραφικῶν πληροφοριῶν. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Στράβων, τὰ πλεῖστα εὐρῶν ἐν ἐρειπίοις καὶ ἐρημίᾳ, κράτιστος ὢν Ὀμηριστής, πολλῶν χωρῶν καὶ πόλεων ὥρισε τοὺς τόπους καὶ τὰ ὀνόματα, καὶ πολλὰ σφάλματα τῶν πρὸ αὐτοῦ ἱστορικῶν ἐξήλεγξε διὰ τῶν τῆς Ἰλιάδος τοπογραφικῶν ἐνδείξεων, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ μόνων τῶν ἐπιθέτων τῶν ἀποδιδόμενων ταῖς πόλεσιν. Ἰδίως δὲ τὰ κατὰ τὴν Τρωϊκὴν χώραν καὶ τὰς ἐν αὐτῇ δυναστείας, ὁ Στράβων περιγράφει καὶ τοπογραφεῖ καὶ διαίρει, ὑπὸ τοῦ Ποιητοῦ μόνου ὁδηγούμενος.

Τοσοῦτον δ' ἐμερίμνησεν ὁ Ὀμηρος περὶ τῆς ἀληθοῦς καὶ ἐναργοῦς τοπογραφίας τοῦ τε Ἰλίου, ὑφ' ὃ οἱ Ἕλληνες ἦλθον πολεμήσοντες, καὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πεδίου, ἐνθα συνέβησαν αἱ ἐν τῇ Ἰλιάδι περιγραφόμεναι μάχαι, ὥστε καὶ ἂν ποτε τὸ μέρος τοῦτο τῆς Ἀσίας κατεποντίζετο, πάλιν ἐφικτὴ καθίσταται, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ εἶπον, ἡ ἀναπαράστασις αὐτοῦ διὰ μόνων τῶν περιγραφῶν τῆς Ἰλιάδος.

Ἐξαιρουμένης δὲ τῆς ἀλληγορίας καὶ τῆς τῶν θεῶν μετὰ τῶν θνητῶν ἀναμίξεως, ἃς καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Ἡροδότου εὐρίσκομεν, αἱ ἐν τῇ Ἰλιάδι περιγραφαὶ τῶν χωρῶν, τῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν πράξεων οὐδὲν ἔχουσι τὸ μυθικὸν ἢ φαντασιώδες· αἱ μὲν γὰρ χώραι, ὡς καὶ πρὸ μικροῦ εἶπομεν, τοπογραφοῦνται ὑπὸ τοῦ πρώτου καὶ ἀρίστου τῶν γεωγράφων, οἱ δὲ ἄνδρες παρίστανται ὄντες κατὰ τε τὰ σώματα καὶ τὰς ψυχὰς ὅμοιοι τοῖς νῦν βροτοῖς, ὅχι ἰδεώδεις ἢ ἐξαίσιοι, ὡς τινες ἐνόμισαν, κακῶς ἐξηγήσαντες τὴν λέξιν ἥρωας. Οἱ μετὰ τὰ Τρωϊκὰ Ἕλληνες ἐθαύμαζον, καὶ δικαίως, τοὺς καταλύσαντας τὴν τῶν Τρώων ἡγεμονίαν τὴν ἐπαπειλοῦσαν τὴν Ἑλλάδα, ὡς ἐθαύμαζον οἱ μετὰ τὰ Μηδικὰ τοὺς ἐν Μαραθῶνι, Θερμοπύλαις καὶ Πλαταιαῖς ἀγωνισαμένους. Οὕτω καὶ ἐν χρόνοις οὐχὶ πολὺ ἀφ' ἡμῶν ἀπέχουσιν, οἱ μὲν Γάλλοι ἐθαύμαζον τοὺς ἥρωας τῆς πρώτης δημοκρατίας καὶ ἐκείνους τῆς Αὐτοκρατορίας, ἡμεῖς δὲ θαυμάζομεν ἔτι τοὺς ἄνδρας τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Πᾶσαι δὲ αἱ κινήσεις καὶ πράξεις Ἑλλήνων τε καὶ Τρώων γίνονται ἐν ἐνότητι χρόνου καὶ τόπου, ἀνθρωπίνως καὶ στρατηγικῶς διηγούμεναι ἐν τῇ Ἰλιάδι. Τόπος συνεντεύξεως τῶν Ἑλληνικῶν ἐθνῶν

τῶν πολεμησάντων τοὺς Τρώας ὑπῆρξεν ἡ ἀντικρυτῆς Εὐβοίας Αὐλίδος, χωρίον τῆς Βοιωτίας, ἔχον μέγαν λιμένα, Βαθὺν καλούμενον (Γεωγρ. θ' 403), ἀφ' οὗ καὶ νῦν Βαθὺ τὸ μέρος τοῦτο τῆς Βοιωτικῆς παραλίας καλεῖται.

» . . . ὅτ' ἐς Αὐλίδαν νῆες Ἀχαιῶν

» ἠγερέθοντο κακὰ Πριάμῳ καὶ Τρωσὶ φέρουσαι
(Ἰλ. Β. 303).

Ἀπὸ δὲ τῆς Αὐλίδος ἀναχθέντες προσωρμίσθησαν εἰς Λῆμνον, ὡς ἀναμεινύσκει ποτε ὁ Ἀγαμέμνων τοῖς Ἕλλησιν ἀποθαρρυνθεῖσι·

» πῇ ἔβαν εὐχῶλαι ὅτε δὴ φάμεν εἶναι ἄριστοι

» ἃς ὁπότ' ἐν Λήμνῳ κενεαυχέες ἠγοράσθη...;
(Ἰλ. Θ. 229).

Ἐνταῦθα ἐγκατέλιπον τὸν ἐκ κακοῦ ἔλκουσ μοχθοῦντα Φιλοκτήτην (Ἰλ. Β. 722).

Ἐάσαντες δὲ τὴν Λῆμνον καὶ εἰσπλεύσαντες τὸν Ἑλλήσποντον, προσωρμίσθησαν ἐπὶ δεξιὰ εἰς τὸν μεταξὺ τῶν ἀκρωτηρίων Σιγείου καὶ Ροιτείου πλατὺν καὶ βαθὺν τότε κόλπον, ἀνειλκύσαντο εἰς τὴν ξηρὰν τὰ χίλια καὶ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ἑξ πλοῖα, ἐπὶ πολλῶν σειρῶν παραλλήλων τῇ παραλίᾳ καὶ ἐστρατοπεδεύσαντο, ὡς ἐξηγεῖ ὁ ποιητὴς ἐν τοῖς δε·

» Οὐδὲ γὰρ οὐδ' εὐρύς περ ἐὼν ἐδυήσατο πάσας

» αἰγιαλὸς νῆας χαδέειν· στείνοντο δὲ λαοί.

» τῷ ρὰ προκρόσσας ἔρυσαν καὶ πλῆσαν ἀπάσης

» ἥϊονος στόμα μακρὸν ὅσον συνεέργαθον ἄκραι.

(Ξ. 33).

Ἰνα δὲ ἐναργέστερον δείξῃ ὅτι ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Ἑλλήσποντου οἱ Ἕλληνες ἐστρατοπεδεύσαντο, χρῆται τῷ χαρακτηριστικῷ ἐπιθέτῳ ἀγάρροος, ἔταν περιγράφῃ τὰ ὑπὸ Ποσειδῶνος καταστραφέντα ἀμυντικά πρὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου ἔργα.

» λεῖα δ' ἐποίησε παρ' ἀγάρροον Ἑλλήσποντον.

(Ἰλ. Μ. 30).

Ἡ παραλία δὲ αὕτη ἐφ' ἧς ἀνειλκυσθήσαν τὰ ἑλληνικά πλοῖα καὶ κατεσκευάσθησαν αἱ σκηναί, συνέχετο τῷ συνήθως μὲν λεγομένῳ Τρωϊκῷ πεδίῳ ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ, καὶ Σκαμανδρίῳ δὲ ἀπὸ τοῦ διαρρέοντος αὐτὸ ποταμοῦ Σκαμάνδρου.

» ὡς τῶν ἔθνεα πολλὰ νεῶν ἄπο καὶ κλησιῶων

» ἐς πεδίων προχέοντο Σκαμάνδριον.

(Β. 464).

Ἀφικθέντες οὖν εἰς τὸ Σκαμάνδριον πεδίον καὶ ἔχοντες πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν τὸν ποταμὸν Σκάμανδρον μεγαλοπρεπῶς κατερχόμενον ἐπὶ τὰ δεξιὰ ἡμῶν καὶ ἐκβάλλοντα παρὰ τὸ Σίγειον ἄκρον, ραδίως ἀνακαλύπτουμεν τὴν τοῦ Πριάμου πόλιν, ἃν, ἐπόμενοι τῇ Ἰλιάδι, προχωρήσωμεν πρὸς τὰ ἄνω καὶ διαβῶμεν τὸν Σκάμανδρον περὶ τὰ μέσα τοῦ πεδίου, ἔνθα καμπτόμενος ῥεεῖ ἐπὶ σμικρὸν παραλλήλως τῷ Ἑλλησπόντῳ, ἀναλαμβάνων δὲ πάλιν τὴν κάθετον ἐπὶ τῆς παραλίας ῥοήν, ἐκβάλλει εἰς τὸν Ἑλλησπόντον¹. Τὸ μέρος τοῦτο καθ' ὃ ἐγίνετο ἡ διάβασις ὑπὸ τῶν δύο ἀντιπάλων στρατῶν καλεῖται *πόρος ποταμοῦ* ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ, ὃν ἐκ τῶν σπουδαιοτέρων τοπογραφικῶν σημείων τοῦ Τρωϊκοῦ πεδίου. Οὕτω τὸν Ἑκτορα πληγέντα ἐν τῷ πρὸ τῶν νηῶν ἀγῶνι, οἱ Τρῶες ἔφερον πρὸς τὴν πόλιν· ἐλθόντες δὲ εἰς τὸν πόρον τοῦ ποταμοῦ κατεβίβασαν αὐτὸν ἀπὸ τοῦ ἄρματος καὶ ἔχυσαν ὕδωρ ἐπ' αὐτοῦ πρὸς ἀναψυχὴν (Ξ. 432).

Ὁ Ἀχιλλεὺς ἀπομηνίσας τρέπει εἰς φυγὴν καὶ διώκει τοὺς Τρῶας μέχρι τῆς διαβάσεως τοῦ Σκαμάνδρου, ἔνθα τέμνει αὐτοὺς εἰς δύο, καὶ τοὺς μὲν διώκει πρὸς τὴν πόλιν εἰς τὸ πεδίον, τοὺς δὲ ὠθεῖ καὶ ῥίπτει εἰς τὸν ποταμὸν.

» Ἀλλ' ὅτε δὴ πόρον ἴξον εὐρρέϊος ποταμοῖο
 » Ἐάνθου δινήεντος ὃν ἀθάνατος τέκετο Ζεὺς,
 » ἔνθα διατμήξας τοὺς μὲν πεδίον δε δίκωνεν
 » πρὸς πόλιν
 » ἡμίσεες δὲ
 » εἰς ποταμὸν εἰλεῦντο βαθύρροον, ἀργυροδίνην.
 (Φ. 1-8).

Ἐκ τοῦ στρατηγήματος τούτου τοῦ Ἀχιλλεῶς φαίνεται ὅτι ἡ τοῦ Σκαμάνδρου ῥοή, περὶ τὰ μέσα τοῦ Τρωϊκοῦ πεδίου, ἐστὶν ἡ αὐτὴ ὡς ἐπὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πολέμου. Ὁ γηραιὸς Πριάμος καταβαίνων ἀπὸ τοῦ Ἰλίου εἰς τὸ Ἑλλ. στρατόπεδον, ἵνα αἰτήσῃ τὸν Ἑκτορα νεκρὸν πρὸς ταφὴν, τὸν Σκάμανδρον καὶ αὐτὸς διαβαίνει· καὶ ἐπιστρέφων πάλιν εἰς τὴν πόλιν, μέχρι τοῦ πόρου συνοδεύεται ὑπὸ τοῦ Ἑρμοῦ². Ὀνομάζεται δὲ ὁ Σκάμανδρος ὑπὸ μὲν τοῦ ποιητοῦ καὶ Ἐάνθος, νῦν δὲ ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν Μενδερές.

Πέραν ἄρα τῆς διαβάσεως τοῦ Σκαμάνδρου το-

¹ Ὅρα τὸν ἐν σελ. 80 πίνακα τοῦ Τρωϊκοῦ πεδίου.

² Ἰλ. Ω. 349-692.

ποθετεῖ τὸ Ἰλίον ὁ Ὅμηρος. Πρὸ αὐτοῦ δέ, ἔξωθεν τῶν τειχῶν, ὑπῆρχεν ὁ λόφος Βατίεια (Ἰλ. Β. 811-815), ὁ Ἐρινεὸς (λόφος ἐρινεῶν), δύο κρῆναι καὶ δύο πηγαὶ τοῦ Σκαμάνδρου ὧν ἡ μὲν ἐν ὥρᾳ χειμῶνος ἐκαλύπτετο ὑπὸ καπνοῦ ὁμοίῳ τῷ καπνῷ καιομένου πυρός, ἡ δὲ ἐτέρα ἦν ψυχρὰ κατὰ τὸ θέρος, ὡς χιῶν ἢ κρύσταλλος.

» Κρουνῶ δ' ἱκανὸν καλλιρρόω, ἔνθα τε πηγαὶ
 » δοῖαι ἀναισσοῦσι Σκαμάνδρου δινήεντος·
 » Ἡ μὲν γὰρ θ' ὕδατι λιαρῷ ῥεεῖ, ἀμφίδε καπνὸς
 » γίγνεται ἐξ αὐτῆς, ὥσπερ πυρὸς αἰθομένοιο·
 » ἡ δ' ἐτέρα θέρει προρέει εἰκεῖα χαλάζῃ
 » ἢ χιόνι ψυχρῇ ἢ ἐξ ὕδατος κρυστάλλῳ¹.

Τῶντι δὲ προχωρήσαντες πρὸς τὸν μυχὸν τοῦ πεδίου εὐρίσκομεν τοὺς λόφους Βουνάρβασι, πρὸ αὐτῶν δὲ ἐπὶ μὲν τ' ἀριστερὰ ἡμῶν, λόφον χαμηλόν, ἐπὶ δὲ τὰ δεξιὰ, πολλὰς πηγὰς ἀναβλύζουσας ἀπὸ ἐδάφους πετρώδους ἡπίως ἀνωφεροῦς. Ἐκ τῶν πηγῶν τούτων διακρίνεται ἡ ἐν τετραγώνῳ τεχνιτῇ δεξαμενῇ ἐκ λίθου ἀναβλύζουσα ἐφ' ἧς καὶ ὁ ἀτμός ἀναφαίνεται κατὰ τὰ μεγάλα φύχῃ. Ἀπ' αὐτῆς δὲ καὶ τὸ ὄνομα τῶν τε λόφων καὶ τῆς Τουρκικῆς κώμης Μπουνάρβασι (Κυρία πηγὴ) ὅτι δὲ μόνον ἐν ὥρᾳ χειμῶνος ἡ μία τῶν πηγῶν ἔρρεε θερμὸν ὕδωρ ἐξηγεῖ, κατ' ἐμέ, ὁ Ὅμηρος σπεύδων (μετὰ τὴν περιγραφὴν αὐτῆς καὶ ἀρχόμενος λέγειν περὶ τῆς ἐτέρας) γνωρίσαι ἡμῖν ὅτι ἡ ἐτέρα πηγὴ, κατὰ τὸ θέρος ἔρρεε ψυχρά.

» ἡ δ' ἐτέρη θέρει προρέει εἰκεῖα χαλάζῃ . . .

Ἐν χειμῶνι ἄρα (κατ' ἀντίθεσιν τῷ θέρει) ἔρρεε θερμὴ ἡ πρώτη. Αἴτιον δὲ τούτου ἡ τῶν πηγῶν θερμότης, οὕσα ἡ αὐτὴ καθ' ὅλον τὸ ἔτος (βαθμοὶ 14 περίπου Rhéaumur τῆς δὲ ἐν τῇ δεξαμενῇ ἀναβλύζουσῃ βαθμοὶ 15), οὕτ' ἐν χειμῶνι μειουμένη, οὕτ' ἐν θέρει αὐξάνουσα. Ἐν ὥρᾳ ὅθεν χειμῶνος, φύχους σφοδροῦ ἐπερχομένου, τὸ ὕδωρ ἐστὶ θερμότερον τοῦ ἀέρος, δι' ὃ καὶ ἡ τοῦ ἀτμοῦ ἀναδρομὴ. Κατὰ δὲ τὸ θέρος τῆς ἀτμοσφαίρας οὐσης θερμότερας τοῦ ὕδατος, κατὰ δέκα, εἴκοσι ἢ

¹ Ἰλ. Χ. 146-151. Ἐνταῦθα ἡ λέξις πηγαὶ ἔχει ἔννοϊαν παθητικὴν σημαίνουσα ὕδωρ πηγάζον κατὰ διάδυσιν ἀπὸ τοῦ ἄνωθεν τῶν λόφων βέοντος Σκαμάνδρου, ὡς καὶ νῦν νομίζεται παρὰ τοῖς περιοικοῦσιν. Ὅτι δὲ καὶ νῦν συμβαίνει ἐπὶ μιᾷ τῶν πηγῶν κατὰ τοὺς δρυμεῖς χειμῶνας ὡς καὶ ἐπὶ Ὀμήρου, πυκνὸν ἀτμὸν καλύπτειν αὐτήν, ὅρα Ἰλιάδος Στρατηγ. διασκευὴ καὶ τοπογραφία. Ἐπίσης Forchhammer der Ebene von Troja.

καὶ πλείονας βαθμούς, τὸ ὕδωρ φαίνεται ψυχρὸν ἢ καὶ ψυχρότατον.

Καὶ ἐπὶ μὲν τῆς ὡς ἀκροπόλεως ὑψουμένης κορυφῆς τῶν λόφων, ἤτοι ἐπὶ τῆς Ὀμηρικῆς Περγάμου, διακρίνονται ἔτι τρεῖς τύμβοι ὅμοιοι τοῖς ἐν τῇ Ἰλιάδι περιγραφομένοις καὶ ἔχνη τειχῶν καὶ δρόμος περὶ τὴν Ἀνατολικὴν τῆς ἀκροπόλεως πλευρὰν ὑπὸ Mauduit πρῶτον ἀνακαλυφθέντα τῷ 1812¹, εἶτα δὲ τῷ 1865² λεπτομερέστερον περιγραφέντα ὑπὸ I. G. V. Hahn³. Περιοχὴ δὲ μεγάλη καὶ ὁμολῇ (ἐν ἣ καὶ ἡ Τουρκικὴ κώμη Βουνάρβασι) περιβάλλει τὴν Ἀκρόπολιν κατὰ τὰς Βορείαν καὶ Δυτικὴν αὐτῆς πλευράς, καθ' ὅμοιον περίπου τρόπον καθ' ὃν ἡ τῶν Μυκηνῶν πόλις περιέβαλλε τὴν ἑαυτῆς ἀκρόπολιν. Περὶ δὲ τὰς προειρημένους πηγὰς ἔτι καὶ νῦν φύονται αὐτομάτως, ὡς ἐπὶ τῶν Τρωϊκῶν, οἱ ἔρινεοί, ἡ συκαὶ ἄγριαι, θαμνώδεις.

Τίς μετὰ τὰ λεχθέντα οὐχ ὁμολογήσει ὅτι ἐπὶ τῶν λόφων τούτων ἔκειτο ἡ καθ' Ὀμηρον Ἰλιος, ἡ εὐρυάγεια, τὸ μέγα ἄστυ, ἡ ἐρατεινὴ, ἡ ἡρεμύσσα, ἡ αἰπεινὴ μὲν ἔνεκα τῆς βορειοανατολικῆς πλευρᾶς τῆς ἀκρας πόλεως, ἡ Περγάμου, ἐν πεδίῳ δὲ πεπολισμένης ὡς οὔσης ἐν τῷ μυχῷ τοῦ Τρωϊκοῦ πεδίου;

Μετὰ τὴν Ἰλιάδα πάντες οἱ ἀρχαῖοι ποιηταὶ καὶ λογογράφοι οἱ περὶ Ἰλίου λαλήσαντες ἐπὶ τῶν λόφων Βουνάρβασι θέλουσι τὸ Ἰλιον. Τοῦτο δεικνύουσι καὶ τὰ διασωθέντα μνημεῖα ἐκ μετάλλου, μαρμάρου ἢ κεράμου. Ματαίᾳ ἄρα ἡ ἐξ ἰδιοτελείας ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων αὐτοκρατόρων δηλωθεῖσα ἀξίωσις τῶν κατοίκων τοῦ Νέου Ἰλίου, ὡς δῆθεν τὸ τοῦ Πριάμου Ἰλιον οἰκούντων, πόλεως οὐδὲν μὲν ἐχούσης χαρακτηριστικὸν συνάδον τῇ Ἰλιάδι, κειμένης δὲ ἐν μέσῳ πεδίῳ, μακρὰν τῆς Ἰδῆς καὶ ἔνεκα τούτου ῥαδίως περικυκλούμενης ὑπὸ ἐχθροῦ θαλασσοκρατοῦντος, καὶ ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ ἐκπορευμένης διὰ τὸ μὴ δύνασθαι συγκοινωνεῖν μετὰ τῆς λοιπῆς Ἀσίας καὶ ἔχειν παρ' αὐτῆς ἐπικουρίας οἷας βλέπομεν ἐν Ἰλιάδι ἐρχομένας εἰς τὸ ἐπὶ τῶν λόφων Βουνάρβασι Ὀμηρικὸν Ἰλιον, τὸ ἐρειδόμενον καὶ συνεχόμενον τῇ Ἰδῇ πρὸς νότον, ἀπρόσιτον δὲ καὶ ἀπ' ἀνατολῶν, ἔνεκα τοῦ μεγάλου καὶ βαθέος χάσματος τοῦ σχηματισθέντος ὑπὸ τοῦ Σκαμάν-

δρου, θορυβωδῶς ἐκεῖσε καταπίπτοντος, πρὶν ἢ κάμψῃ τὴν βορείαν τῶν λόφων πλευρὰν καὶ εἰσέλθῃ εἰς τὸ Τρωϊκὸν πεδῖον.

Οὔτε ἡ δεκαετὴς ὅθεν πολιορκία δικαιολογεῖται ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ Ἰλιον ἔκειτο ἐπὶ τῶν λόφων Ἰσαρλῆκ, ἐνθα ἦν τὸ Νέον Ἰλιον· ἀλλ' οὔτε ἡ παράταξις καὶ κατασκήνωσις πλοίων μὲν χιλίων καὶ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα ἑξ, ἀνδρῶν δὲ δέκα καὶ ἑκατὸν περίπου χιλιάδων. Ἡκιστα δὲ πάντων δικαιολογούνται αἱ μάχαι τοσούτων ἀνδρῶν Ἑλλήνων πρὸς πεντήκοντα χιλιάδας Τρώων ἐν χώρῳ ἐπὶ χίλια μόλις μέτρα Γαλ. μένοντι ἐλευθέρῳ μεταξὺ τῆς πρὸ τῶν πλοίων τάφρου καὶ τοῦ τείχους τοῦ Νέου Ἰλίου· διότι τοῦτο λέγει ὁ Στράβων, πᾶν πρόχωμα τῶν ποταμῶν ἐστὶ τὸ πρὸ τῆς πόλεως ἐπὶ θαλάσση πεδῖον, ὥστε ἡ δωδεκαστάδιον ἔστι νῦν τὸ μεταξὺ, τότε καὶ τῷ ἡμίσει ἔλαττον ὑπῆρχε (Στράβων Γεωγρ. I. Γ. 598). Καὶ ὁ σκοπὸς δὲ τῶν Τρώων Πολίτης, ἐκτὸς τῆς πόλεως, ἐπὶ τοῦ τύμβου τοῦ Αἰσυήτου καθήμενος, ἵνα ἐφορᾷ τὰς τῶν Ἑλλήνων κινήσεις, ἦν μάταιος. Ἀλλ' οὔτε ἡ τοῦ Ἀρεως παρακέλευσις πρὸς τοὺς Τρώας θέοντος ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπὶ τῆς ἀκρας πόλεως, ἄλλοτε δὲ ἐπὶ τῆς Καλλικολώνης παρὰ τὸν Σιμόεντα (Ἰλ. I. 51-53), ἔστι λογικὴ διὰ τὸ ἀπέχειν τὴν Καλλικολώνην ἑπτὰ χιλιόμετρα ἀπὸ τοῦ Νέου Ἰλίου καὶ διὰ τὸ μὴ εἶναι ἀναγκαίαν τὴν ἐκεῖσε μετάβασιν τῶν Τρώων, ὡς καὶ ὁ Στράβων λέγει· «Τεσσαράκοντα δὲ σταδίους διεχούσης τῆς Καλλικολώνης ἀπὸ τοῦ νῦν Ἰλίου, τί χρήσιμον ἐπὶ τοσούτον μεταλαμβάνεσθαι τοὺς τόπους ἐφ' ὅσον ἡ διάταξις οὐ διέτεινε;»¹. Τούναντίον πάντα λογικὰ φαίνονται καὶ σύμφωνα τῇ Ἰλιάδι, τῆς πόλεως τοῦ Πριάμου οὔσης ἐπὶ τῶν λόφων Βουνάρβασι, ἀπεχούσης ἀπὸ μὲν τοῦ Νέου Ἰλίου περὶ τὰ ἑξ χιλιόμετρα, ἀπὸ δὲ τῆς παραλίας περὶ τὰ ἑπτὰ καὶ ἥμισυ ἐπὶ τῶν Τρωϊκῶν. «Ὑποπέπτωκε δὲ τῷ Ἰλίῳ πᾶσα (ἡ παραλία), τῷ μὲν νῦν (Ἰλίῳ) ὅσον δώδεκα σταδίους διέχουσα, τῷ δὲ προτέρῳ (τῷ καθ' Ὀμηρον) τριάκοντα ἄλλοις σταδίοις ἀνωτέρῳ κατὰ τὸ πρὸς τὴν Ἰδὴν μέρος». Στράβ. ΙΓ. 596.

Ὅτι δὲ τοιοῦτο ἦν ἐπὶ τῶν Τρωϊκῶν τὸ πεδῖον, αὐξηθὲν ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις ὑπὸ τῶν προσχωμάτων τῶν εἰς αὐτὸ εἰσρεόντων ποταμῶν, πρὸ

¹ Mauduit Découvertes dans la Troade.

² Ἀνασκαφαὶ ἐπὶ τῆς Ὀμηρικῆς Περγάμου. Λειψία 1865.

³ Στράβ. ΙΓ. 597-598.

πάντων τοῦ Σκαμάνδρου, συμφωνεῖ καὶ ὁ Ἡρόδοτος ἀφομοιών τὴν Αἴγυπτον (ἣν δῶρον Νείλου καλεῖ), τῷ Τρωϊκῷ πεδίῳ ὅπερ ἐνόμιζε, καὶ ὁρθῶς, κόλπον εἶναι ποτε θαλάσσης¹.

Ταῦτά μαρτυροῦσιν ἢ τε γεωλογία καὶ ἡ ἱστορία πάντων τῶν ποταμῶν, Μαιάνδρου, Ἀχελώου, Πυράμου, Πάδου, Ἀρνού καὶ αὐτῶν τῶν παρὰ τὰς Ἀθήνας μικρῶν Κηφισοῦ καὶ Ἰλισοῦ. « Ἄπαντες γάρ, λέγει ὁ Στράβων, μιμοῦνται τὸν Νεῖλον ἐξηπειροῦντες τὸν πρὸ αὐτῶν πόρον οἱ μὲν μᾶλλον οἱ δὲ ἥττον ἥττον μὲν οἱ μὴ πολλὴν καταφέροντες τὴν ἰλύν, μᾶλλον δὲ οἱ πολλήν τε καὶ μαλακόγειον χώραν ἐπιόντες καὶ χειμάρρους δεχόμενοι πολλούς, ὧν ἔστι καὶ Πύραμος ὁ τῇ Κιλικίᾳ πολὺ μέρος προσθείς, ἐφ' οὗ καὶ τὸ λόγιον ἐκπέπτωκέ τι τοιοῦτον « ἔσσεται ἐσσομένοις », ὅτε Πύραμος ἀργυροδίνης « ἡίονα προχέων ἱεράν ἐς Κύπρον ἵκηται »².

Μὴ θαυμάζωμεν δὲ ἂν ἕνεκα τῆς ματαιότητος τῶν Ῥωμαίων Αὐτοκρατόρων, ἀρχηγέτην τὸν Αἰνεϊάν ἡγουμένων, συγγραφεῖς καὶ ποιηταὶ Ῥωμαῖοί τε καὶ Ἕλληνες ἵνα κολακεύσωσιν αὐτοὺς ἐτόλμησαν ἀντὶ τοῦ Τρώεσσι γράψαι πάντεσσιν ἐν τῷ στίχῳ

« Νῦν δὲ δὴ Αἰνεῖο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει
» καὶ παίδων παῖδες τοῖκε μετόπισθε γένωνται »
(Ιλ. Υ. 306).

ἀναγινώσκοντες οὕτως·

« Νῦν δ' Αἰνεῖο βίη πάντεσσιν ἀνάξει »

ὥς ἂν ὁ Ὀμηρος προέλεγε τὴν τῶν Ῥωμαίων παντοκρατορίαν! Ὁ Ποιητὴς ζῶν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐγνώριζεν ὅτι οἱ ἀπόγονοι τοῦ Αἰνεῖου ἐβασίλευσαν ἐν Τρωάδι δι' ὃ καὶ ἐποίησε τὸν Ποσειδῶνα προειπεῖν τοῦτο, ὅπερ ἀποδεικνύει τὰς τε τῶν Ἰλίων ἀξιώσεις ἀτόπους καὶ τὴν κενοδοξίαν τῶν Ῥωμαίων ματαίαν καὶ τὴν εἰς Λάτιον τοῦ Αἰνεῖου ἄφιξιν ψευδῆ³.

Καὶ Ἀλέξανδρος δὲ ὁ Μακεδὼν ἐλθὼν εἰς Νέον Ἴλιον πολλὰ ἐφιλοφρονεῖτο πρὸς τοὺς Ἰλῆεις τοὺς λέγοντας εἶναι ἀπογόνους τῶν πάλαι Τρώων μεθ' ὧν ἡξίου ἔχειν συγγένειαν, ἀλλ' οὐδεὶς ἐτόλμησεν εἰπεῖν αὐτῷ, ὅντι φιλομήρῳ καὶ στρατηγικῷ, ὅτι

ἐκεῖνο ἦν τὸ ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν ἐκπορθηθὲν Ἴλιον. Οὐτ' εἶχον ἔτι τότε οἱ Ἰλῆεις (οἱ τοῦ Νέου Ἰλίου κάτοικοι) τὸ θράσος τοῦ κόπτειν νομίσματα, ὡς ἔπραξαν ἐπὶ Σεπτιμίου Σεβέρου, φέροντα τὸν Ἑκτορα νικητὴν ἐπὶ τεθρίππου ἄρματος, κρατοῦντα διὰ μὲν τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἀσπίδα καὶ δόρυ, διὰ δὲ τῆς ἀριστερᾶς τὰς ἡνίας καὶ Νίκην κρατοῦσαν στέφανον ἐκ δάφνης καὶ κλάδον φοίνικος (ὅρα Πίνακα 3. 3.).

Ὁ Ἰγγυράμης⁴ δημοσιεύων τὸ νόμισμα τοῦτο κατὰ τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ Morelli (Médail. du Roi XVII, 8) καὶ περιγράφων αὐτὸ κατὰ Millin (Galerie Mythologique vol. II p. 34) ἀμφιβάλλει ἂν τῶντι ὑπῆρχε τοσαύτης ἀναιδεΐας τῶν Ἰλίων ἀδικαιολόγητον μνημεῖον. Καὶ ὅμως ὑπάρχει ἐν τῷ Μουσείῳ Παρισίων (Ὁρα Mionnet Tom. II, 663, 223)⁵.

Καίτοι δὲ οὐδεὶς ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἠμφισβήτησε τὴν ὑπαρξιν τοῦ Ὀμήρου καὶ τὴν ἐνότητα τῆς Ἰλιάδος, τοῦναντίον δὲ πάντες ἐθαύμαζον τὴν Ἰλιάδα, τὸν δὲ Ὀμηρον παρωμοιάζον τῷ ὠκεανῷ·
« ἐξ οὐπερ πάντες ποταμοὶ καὶ πᾶσα θάλασσα
» καὶ πᾶσαι κρῆναι καὶ φρέατα μακρὰ νάουσι ».

Καίτοι ἡ Ἰλιάς εὐτυχῶς ἀπέφυγε τὴν καταστροφὴν καὶ ἔχομεν αὐτὴν ἀκεραίαν, ἡ δὲ ἐνότης αὐτῆς ἐναργῶς ἀποδεικνύεται καὶ διὰ τῆς στρατηγικῆς τοῦ Καταλόγου ἀξίας⁶, ὁ μὲν Ἑμῖλ. Βουρνούφ, πιστὸς ὁπαδὸς τοῦ Βολφίου καὶ θαυμαστῆς τῶν Βέδα, ἀμφιβάλλων περὶ τῆς γνησιότητος τοῦ Καταλόγου, ἔγραψεν ὅτι αἱ τῶν Ἑλλήνων καὶ Τρώων στρατηγικαὶ κινήσεις αἱ ἐπὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πεδίου ἀκριβῶς ἐφαρμοζόμεναι, δύνανται μετὰ τῆς αὐτῆς σχεδὸν ἀκριβείας ἐφαρμοσθῆναι καὶ ἐπὶ τῶν πεδίων τῶν Ἀθηνῶν ἢ τοῦ Ἀργους!⁷ Ὁ δὲ Kiepert πιστεύων τῷ Σχλημμαν ἐξήλειψεν ἀπὸ τῶν Πινάκων τῶν Ἑλλήν. χωρῶν τὸ μέχρι τοῦδε ἐπὶ πάντων τῶν Γεωγραφ. Πινάκων σημειούμενον « Τροία » παρὰ τοὺς λόφους Βουνάρθρασι, ὡς καὶ τὸ ὄνομα

¹ Francesco Inghirami, Galeria Omerica Τόμ. 1 σελ. 135, καὶ Τόμ. 2 Πίναξ CCL.

² Δικαιολογοῦνται μόνον ἴσως τὰ τῶν Ἰλίων νομίσματα τὰ φέροντα τὸν Ἑκτορα νικητὴν ἐπὶ ὠρισμένη πράξει, οἷον τὸ ἐπὶ τῷ φόνῳ Πατρόκλου νόμισμα ἐφ' ὃ κεῖται νεκρὸς ὁ Πάτροκλος ἐπὶ τοῦ ἰδάφους.

³ Topographie et plan Stratégique de l'Iliade Paris. Hachette 1867. καὶ Ἰλιάδος Στρατηγικὴ διασκευὴ καὶ Τοπογραφία. Ἀθήναις 1893.

⁴ Revue des deux mondes 1er Janv. 1874. Σελ. 49-50.

¹ Ἡρόδ. Εὐτέρπη 10.

² Στρ. Γεωγρ. 52-53.

³ Ὁρα καὶ Στρατ. Γεωγρ. ΙΓ, 607-608.

«Δύω Πηγαί»¹. Ὅποια οὖν καὶ πόσα οὐκ ἂν πα-
ρεῖχεν ἐπιχειρήματα τὸ εἰρημένον τῶν Ἰλίων νό-
μισμα τοῖς ἐκθειαςταῖς τῶν Ἰνδῶν, πρὸς ἐπισκία-
σιν Ἑλληνικῆς δόξης, ἂν ἡ Ἰλιάς ἐξηφανίζετο;

Μετὰ τὴν Ἰλιάδα ἔρχεται ἡ Ὀδύσσεια ἐπιθε-
βαιούσα τὴν ἐπὶ τῶν λόφων Βουνάρβασι θέσιν τοῦ
Ὀμηρικοῦ Ἰλίου. Τὰ περὶ τοῦ δουρατείου ἵππου ἐν
αὐτῇ λεγόμενα ἰδίᾳ δὲ τὸ ἔπος

» ἡ κατὰ πετράων βαλέειν ἐρύσαντας ἐπ' ἄκρης.
Ὀδυσ. Θ. 504.

μόνον τῇ Βορειοανατολικῇ πλευρᾷ τῆς κορυφῆς τῶν
λόφων Βουνάρβασι ἐφαρμόζεται, οὕση ἀποτόμῃ καὶ
σχεδὸν καθέτως εἰς βαθὺ χάσμα κατακρημνιζο-
μένη. Ὁ ἰδὼν τὴν Τρωάδα καὶ τὰ ὀπισθεν τῶν λό-
φων Βουνάρβασι, ἀναγνωρίζει εὐκόλως ὅτι οἱ προ-
τείναντες τὴν ἀπὸ τῆς ἄκρης κατὰ τῶν πετρῶν βο-
λὴν τοῦ ἵππου, μόνον τὸ μέρος τοῦτο τῆς Τρωά-
δος εἶχον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν καὶ οὐδὲν ἕτερον.

Εἶτα ὁ Ἡρόδοτος περιγράφων τὴν τοῦ Περσικοῦ
στρατοῦ πορείαν διὰ τῆς Ἰλιάδος γῆς εἰς Ἀβυδὸν
καὶ τὸν διὰ νυκτὸς συμβάντα ἐν τῷ στρατῷ πανι-
κόν, δεικνύει ὅτι ἐπὶ τῶν λόφων Βουνάρβασι ἀνέβη
ὁ Ξέρξης καὶ ἔθυσσε τῇ Ἀθηνᾷ χιλίας βοῦς. Ἐξη-
γεῖ δὲ κάλλιστα τὸν πανικὸν ἢ τε ἐρημίαν τῆς χώ-
ρας καὶ ἢ ἀντήχησις τοῦ καταπληκτικοῦ, ἰδίως ἐν
νυκτί, θορύβου τοῦ παραγομένου ὑπὸ τῆς κατα-
πτώσεως τοῦ Σκαμάνδρου ἐν τῷ ὀπισθεν τῶν λό-
φων χάσματι².

Καὶ ἡ τοῦ Θουκυδίδου σιωπὴ περὶ Ἰλίου τοῦ
Νέου ὡς πόλεως, καίτοι περὶ πολλῶν ἄλλων πό-
λεων τῆς Τρωϊκῆς χώρας λαλῶν, δεικνύει ὅτι οἱ
ἐν πενιχρᾷ ἴσως κώμῃ ἐπὶ Ἰσαρλῆ κατοικοῦντες
τότε, οὐδεμίαν εἶχον ἔτι προβάλλει ἀξίωσιν περὶ
τῆς πρὸς τοὺς Τευκροὺς συγγενείας, ἥκιστα δὲ
περὶ τῆς ταυτότητος τῆς κώμης αὐτῶν τῇ ἀρ-
χαίᾳ Ἰλίῳ.

Καὶ ὁ Ξενοφῶν δὲ ἐν τῇ ἀρχῇ τῶν Ἑλληνικῶν
ιστοριῶν (Κεφ. α'. § 2) περιγράφων δύο ναυμα-

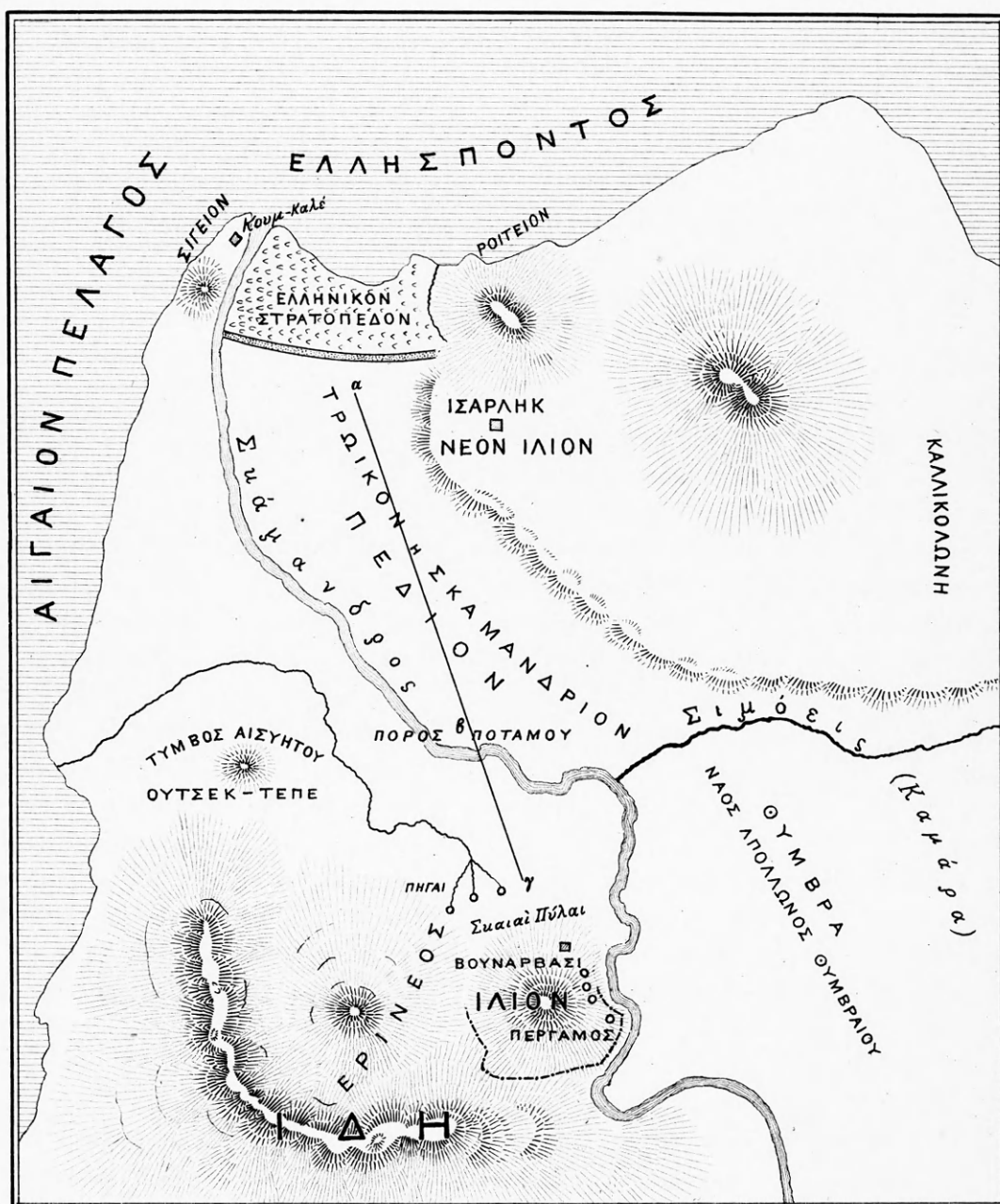
χίας γενομένας κατὰ τὸ εἰκοστὸν πρῶτον ἔτος τοῦ
Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἐν Ἑλλησπόντῳ με-
ταξὺ Λακεδαιμονίων καὶ Ἀθηναίων, τὴν μὲν πρῶ-
την περὶ Ῥοίτειον, τὴν δ' ἐτέραν, συμβάσαν τῇ
ὑστεραίᾳ, παρ' Ἀβύδῳ, ἐπὶ τῶν λόφων Βουνάρ-
βασι ἐννοεῖ τὸν Μίνδαρον ἀναβάντα καὶ θύσαντα
τῇ Ἀθηνᾷ. Ἰδοὺ ἡ τοῦ Ξενοφῶντος περιγραφὴ.

» Μετ' ὀλίγον δὲ τούτων Δωριεὺς ὁ Διαγόρου ἐκ Ῥό-
δου εἰς Ἑλλησπόντον εἰσέπλει, ἀρχομένου χειμῶνος, τέτ-
ταρσι καὶ δέκα ναυσὶν ἅμα ἡμέρᾳ. Κατιδὼν δὲ ὁ τῶν
Ἀθηναίων ἡμεροσκόπος ἐσήμανε τοῖς στρατηγοῖς· οἱ δ'
ἀνήγοντο ἐπ' αὐτὸν εἴκοσι ναυσὶν ἃς ὁ Δωριεὺς φυγών,
πρὸς τὴν γῆν ἀνεβίβαζε τὰς ἑαυτοῦ τριήρεις ὡς ἤνοιγε
περὶ Ῥοίτειον· ἐγγὺς δὲ γενομένων τῶν Ἀθηναίων, ἐμά-
χοντο ἀπὸ τε τῶν νεῶν καὶ τῆς γῆς μέχρις οἱ Ἀθη-
ναῖοι ἀπέπλευσαν εἰς Μάδυτον πρὸς τὸ ἄλλο στρατόπε-
δον οὐδὲν πράξαντες. Μίνδαρος δὲ κατιδὼν τὴν μάχην
ἐν Ἰλίῳ θύων τῇ Ἀθηνᾷ ἐβόηθει ἐπὶ τὴν θάλατταν καὶ
καθελεύσας τὰς ἑαυτοῦ τριήρεις ἀπέπλει ὅπως ἀναλάβῃ
τὰς μετὰ Δωριέως. Οἱ δὲ Ἀθηναῖοι ἀνταναγαγόμενοι
ἐναυμάχησαν περὶ Ἀβυδὸν κατὰ τὴν ἡϊόνα, μέχρι δει-
λης ἐξ ἑωθινοῦ.

Οἱ τοῦ Ξενοφῶντος λόγοι ἐξηγοῦσι σαφῶς τὰ γε-
νόμενα· ἡ μὲν πρώτη ναυμαχία, ἡ περὶ τὸ Ῥοί-
τειον, ἐγένετο τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ὁ μὲν Δωριεὺς
εἰσῆλθεν εἰς τὸν Ἑλλησπόντον, ὁ δὲ Μίνδαρος ἔ-
θυε τῇ Ἀθηνᾷ ἐν Ἰλίῳ· ἡ δὲ δευτέρα, ἡ περὶ Ἀ-
βυδὸν συνέβη τὴν ἐπομένην ἡμέραν καὶ παρετάθη
μέχρι δειλῆς ἐξ ἑωθινοῦ. Ἐγένετο δὲ περὶ Ἀβυ-
δὸν ἡ δευτέρα αὕτη ναυμαχία διὰ τὸ εἶναι ἐκεῖ τὸν
ναύσταθμον τῶν Λακεδαιμονίων, ὡς καὶ ὁ Θουκυ-
δίδης λέγει ἐν τῷ τέλει τῆς αὐτοῦ ἱστορίας. Ἐ-
κεῖσε ἄρα, εἰς Ἀβυδὸν, ὁ Μίνδαρος ἀφίκετο διὰ
ξηρᾶς ἀπὸ τοῦ Ἰλίου «ἐβοήθη ἐπὶ τὴν θάλασσαν»
καὶ καθελεύσας τὰς ἑαυτοῦ τριήρεις ἀπέπλει
ὅπως ἀναλάβῃ τὰς μετὰ Δωριέως, αἵπερ ἔμειναν
περὶ τὸ Ῥοίτειον, ἐπὶ τῆς γῆς τὴν προτεραιάν ἀνα-
βίβασθεῖσαι. Καὶ ἀπὸ Ἀβύδου ἔθεν διὰ ξηρᾶς ἤλ-
θεν ὁ Μίνδαρος εἰς τὸ ἐπὶ τῶν λόφων Βουνάρβασι
Ἰλίον. Ἐκεῖθεν δὲ ἰδὼν τὰ περὶ τὸ Ῥοίτειον συμ-
βαίνοντα καὶ μὴ δυνάμενος βοηθεῖσαι τῷ Δωριεῖ
διὰ τὴν ἀπόστασιν, ἐπανῆλθε ὁρομαίως εἰς Ἀβυ-
δὸν. Οἱ δὲ λέγοντες ὅτι ἐν τῷ ἐπὶ Ἰσαρλῆ Νέῳ
Ἰλίῳ ἦν θύων ὁ Μίνδαρος καὶ ἐκεῖθεν ἀταράχως
ἔβλεπε τὴν πρὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ, οὕτως εἰπεῖν,

¹ Πίνακες τῶν Ἑλλήν. χωρῶν τοῦ ἔτους 1884 καὶ 1891 ἐκδοθέν-
τες ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθῆναις Συλλόγου πρὸς διάδοσιν τῶν Ἑλλήν. γραμ-
μάτων δαπάνῃ Ζαφειροπούλου.

² Ἡρόδ. Πολύμν. 42-43.

ΤΡΩΙΚΟΝ ΠΕΔΙΟΝ

γινομένην οὐχὶ ναυμαχίαν ἀλλὰ πεζομαχίαν, μὴ καταβάς πρὸς ἐνθάρρυνσιν τοῦ Δωριέως τοῦ ἀνδρείως ἀντιστάντος καὶ ἀπράκτους ἀπωθήσαντος τοὺς Ἀθηναίους, ἀδικοῦσι μέγας τὸν γενναίω-τερον καὶ τολμηρότερον τῶν Πελοποννησίων ναυάρχων, τὸν μετ' ὀλίγον χρόνον πεσόντα περὶ Κύζικον μαχόμενον ἐν τῇ ξηρᾷ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους.

Καὶ ὁ Σχλημαν δέ, λέγων μικρὸν εἶναι τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἀνακαλυφθὲν Ἴλιον ἐπὶ Ἰσαρλήκ καὶ μὴ ἔχειν ἀκρόπολιν¹, μὴδ' εἶναι γνωστὸν τῷ Ὀμήρῳ, ἐπομένως οὐδ' ἄλλῳ τινὶ θνητῷ, μέχρι τῆς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σχλημαν ἀνακαλύψεως², ὁμολογεῖ ἐκὼν ἄκων ὅτι καὶ ὁ Εἰρῆς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως τοῦ Βουνάρβασι ἀνέβη «ἵμερον ἔχων θεήσεσθαι τὸ τοῦ Πριάμου Πέργαμον», καὶ ὁ Μίνδαρος ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀκροπόλεως ἔθυσσε τῇ Ἀθηνᾷ. Ὁ δὲ ναὸς Ἀθηνᾶς ἐν τῇ Ἀκροπόλει, τῇ ἱερῇ Περγᾷ, ἦν.

«Αἰ δ' ὅτε νηὸν ἱκανὸν Ἀθήνης ἐν πόλει ἄκρη.
(Ζ. 297)

Καὶ ὁ Εὐριπίδης δὲ (ἐν Ῥήσῳ) ἐπὶ τῶν λόφων Βουνάρβασι τίθησι τὸ τοῦ Πριάμου Ἴλιον, λέγων τὸν Ὀδυσσεά ἀεὶ ἐνεδρεύοντα περὶ τὸν βωμὸν τοῦ Θυμβραίου Ἀπόλλωνος τὸν κείμενον πρὸς τῇ πόλει.

«ἀεὶ δ' ἐν λόχοις εὐρίσκεται
» θυμβραῖον ἀμφὶ βωμὸν ἄστεος πέλας
» θάσσων...

Γνωστὸν δὲ ὅτι τὸ πεδῖον Θύμβρα καὶ ὁ ναὸς τοῦ Θυμβραίου Ἀπόλλωνος, οὗτινος τὰ εἰρεῖνια ὁ Κάλχαρτ πρὸ ἐτῶν ἀνεκάλυψε, κεῖνται μετὰ τῆς νοτίου πλευρᾶς τῶν λόφων Καλλιχολώνης καὶ Βουνάρβασι, πολὺ ἀπέχοντα τοῦ Ἰσαρλήκ.

Ἐν δὲ τῇ Τραγωδίᾳ «Ἑλένη» πόλιν Ἰδαίαν καλεῖ τὸ Ἴλιον

» Κἀγὼ σε τὴν δοκοῦσαν Ἰδαίαν πόλιν
» Μολεῖν Ἰλίου τε μελέους πύργους.

Καὶ ἐν τῇ Ἰφιγενείᾳ ἐν Αὐλίδι, ἐρῶν, λέγει,

¹ Antiquités Troyennes Introduction. p. XII.

² «But Homer can never have seen the Troy whose tragic fate he describes, because at his time, and probably ages before his time, the city he glorifies was buried beneath mountains of debris». ἤτοι «Ὁ Ὀμηρὸς δὲν ἠδύνατο ποτὲ ἰδεῖν τὴν Τροίαν ἥς τὸ τραγικὸν τέλος περιγράφει, ἐπειδὴ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοῦ ἴσως δὲ καὶ αἰῶνας πρὸ αὐτοῦ, ἡ πόλις ἦν ἐδόξασεν ἦν κεκαλυμμένη ὑπὸ ὄρη ἐρείπων. Plios Ciapt. VII p. 326 καὶ 517. H. Schlimann. Ἐκδοσις Ἀγγλική.

ἐρῶσαν ἤρπαξε τὴν Ἑλένην ὁ Πάρις καὶ εἰς τὰ τῆς Ἰδῆς βούσταθμά του ἔφερεν

» ἐρῶν ἐρῶσαν ὥχετ' ἐξαναρπάξας
» Ἑλένην πρὸς Ἰδῆς βούσταθμα.

Φανερόν δὲ ὅτι οἱ μὲν λόφοι τοῦ Βουνάρβασι εἰσὶ προσηλωμένοι τῇ Ἰδῇ, οὐχὶ δὲ καὶ οἱ τοῦ Ἰσαρλήκ, ὡς χωριζόμενοι ἀπὸ τῆς Ἰδῆς διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Σιμόεντος (Kimar-Sou).

Μεταβαίνοντες δὲ ἀπὸ τῆς Ἀρχαιοσύνης εἰς χρόνους πλησιεστέρους ἡμῖν, εὐρίσκομεν τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα προσηκόντως τιμώμενα καὶ ὑπὸ πάντων τῶν σπουδαίων ἀνδρῶν μελετώμενα. Πολλοὶ δὲ ποθοῦντες τὴν τῶν ἐνδόξων καὶ παλαιῶν γυνῶσιν πορεύονται εἰς Τρωάδα, μάλιστα δὲ μετὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῶν Δύο Πηγῶν ὑπὸ τοῦ Γάλλου ἀρχιτέκτονος Lechevalier ἐν ἔτει 1787. Εἰς τούτων ἦν καὶ ὁ Σχλημαν ὃς ἀναχωρῶν ἐξ Ἀθηνῶν εἰς Τροίαν πρὸς ἔρευναν τῶν ἐκεῖ, ὑπέσχετο τὴν Ἰλιάδα μόνην ἔξειν ὁδηγὸν καὶ σύντροφον, ἀλλ' ἐκεῖσε ἀφικόμενος ἐπελάθετο τοῦ Ὀμήρου καὶ μόνον τῇ σκαπάνῃ πεποιθὼς ἐπεχείρησε σκαφὴν ἐπὶ τῶν λόφων Ἰσαρλήκ ματαίως ἀναζητῶν καὶ μέχρι τοῦ θανάτου αὐτοῦ μὴ ἀνευρῶν τὸ Ὀμηρικὸν Ἴλιον. Οὕτε δὲ ὁ στρατηγικὸς Moltke, οὔτε οἱ κλεινοὶ ἀρχαιολόγοι Forehammer καὶ Ἐρνέστος Κούρτιος, οἱ ἐπισταμένως καὶ λεπτομερῶς ἐξετάσαντες τὴν Τρωάδα καὶ ἀναγνωρίσαντες ἐπὶ τῶν λόφων Βουνάρβασι εἶναι τὸ τῆς Ἰλιάδος Ἴλιον, ἠδυνήθησαν πείσαι αὐτὸν ἀποστῆναι τοῦ Ἰσαρλήκ¹.

Ἐγὼ δὲ ἐλέγχων αὐτὸν διὰ τῆς Ἰλιάδος ἐν τῇ τότε τῶν Ἀθηνῶν «Ἐφημερίδι τῶν Συζητήσεων» ἐν ᾗ ἐδημοσίευσεν τὰ περὶ τῶν ἐκεῖ ἀνασκαφῶν του, ἐπέσυρα τὴν βαρυθυμίαν τοῦ ἀνδρός, ὃς καὶ κατέκρινέ με ὡς πιστεύοντα ἀληθὲς τὸ περιγραφόμενον ἐν τῇ Ἰλιάδι Ἴλιον ὅπερ, κατ' αὐτόν, ἐστὶ πλάσμα φαντασίας ὅμοιον τῇ ἐναερίῳ πόλει τῶν Ὀρνίθων τοῦ Ἀριστοφάνους². Συγχρόνως δὲ ἤρξατο προφανῶς ἀγανακτῶν καὶ κατὰ τοῦ Ὀμήρου. «Ὁ Ὀ-

¹ Ὁ Forehammer καὶ ὁ Moltke ἐπισκέφθησαν τὴν Τρωάδα περὶ τὰ 1840· ὁ δ' Ἐρνέστος Κούρτιος ἐν συνοδείᾳ τῶν Alder, Mullendorf καὶ Hirschfeld κατὰ τὸ 1871 ἀρξαμένων ἤδη τῶν ἀνασκαφῶν ὑπὸ Σχλημαν ἐπὶ Ἰσαρλήκ.

² Ὅρα τὴν «Ἐφημερ. τῶν Συζητήσεων» ἀρ. 189 ἔτος 1872 κ. ἐφ.

» μηρος, λέγει, δὲν ἠδύνατο νὰ ἰδῇ τὴν Τροίαν
 » διότι κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ τὰ ἐρείπια τῶν Τρωϊ-
 » κῶν οἰκῶν καὶ τὰ τείχη καὶ ὁ πύργος τοῦ Ἰλίου
 » ἦσαν κεκαλυμμένα διὰ χωμάτων στρώματος 6-8
 » μέτρα πάχος. Ὁ Ὅμηρος δὲν ἔκαμεν ἀνασκαφάς
 » ἵνα φέρῃ αὐτὰ εἰς φῶς, διὰ τοῦτο ἡ παρ' αὐτοῦ
 » περιγραφή τῆς Τροίας εἶναι σκοτεινὴ καὶ ἀόρι-
 » στος Μετὰ βεβαιότητος λοιπὸν δυνάμεθα
 » νὰ συμπεράνωμεν ὅτι αἱ καθ' Ὅμηρον τὰ μέγι-
 » στα ἐν τῷ Τρωϊκῷ πολέμῳ ἐνεργοῦσαι Μυκῆναι,
 » μόλις 1400 ἢ 1800 ἔτη μετὰ τὴν τῆς Τροίας
 » ἄλωσιν ἐκτίσθησαν. Ἀλλ' ἡ πόλις αὕτη ἦνθι
 » ἐπὶ Ὀμήρου καὶ εἶχε πιθανῶς τότε βασιλέα ὀνο-
 » μαζόμενον Ἀγαμέμνονα ὃν ὁ ποιητὴς (ἴσως ἐξ
 » εὐγνωμοσύνης διὰ πεπονημένους αὐτῷ εὐεργεσίας)
 » δοξάζει περιγράφων αὐτὸν ὡς ἄνακτα βασιλέων
 » τε καὶ ἐθνῶν. Ἐξ ἀγνοίας τῆς ἀληθείας καὶ μετὰ
 » ποιητικῆς ὑπερβολῆς ὁ Ὅμηρος περιγράφει ἡμῖν
 » τὸ Ἰλιον αὐτοῦ ὡς πολὺ μέγα καὶ δίδει αὐτῷ
 » ἀκρόπολιν ὀνομαζομένην Πέργαμον καθὼς αὐ-
 » τὸς ἔβλεπε τὰς πόλεις μετὰ τῶν ἀκροπόλεων
 » αὐτῶν ἐπὶ τοῦ αἰγιαλοῦ τῆς μικρᾶς Ἀσίας καὶ
 » ἐν Ἑλλάδι· τῇ ἀληθείᾳ ὅμως ἡ Τροία ἦτο πολὺ
 » μικρά, ἦτο φρούριον καὶ δὲν εἶχε κάτω πόλιν»¹.

Τὰ αὐτὰ λέγει ἐν ταῖς «Τρωϊκαῖς Ἀρχαιοτή-
 » σιν» ἡτοι τὴν Τροίαν μὴ ἔχειν ἀκρόπολιν, τὴν
 » δὲ Πέργαμον καθαρὰν ἐφεύρεσιν τοῦ Ὀμήρου,
 » μὴ ὄντος ἱστορικοῦ ἀλλ' ἐποποιοῦ.

«Je me range de la manière la plus décidée à l'
 » opinion que Troie n'avait point d'Acropole et
 » que la Pergame n'est qu'une pure invention d'
 » Homère»³.

Κατὰ τὰς ἀναμφισβητήτους ταύτας ὁμολογίας
 τοῦ Σχλημαν δημοσιευθείσας Ἑλληνιστί, Γερμα-
 νιστί, Ἀγγλιστί καὶ Γαλλιστί, τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐν
 βάθει πολλῶν μέτρων ἀνακαλυφθὲν Ἰλιον οὐκ ἦν
 τὸ Ὀμηρικὸν Ἰλιον, ἀλλὰ τὸ ἴδιον αὐτοῦ, τὸ Σχλη-
 μάνιον Ἰλιον τὸ καὶ ἀληθὲς κατ' αὐτόν. Ὁ ἀνὴρ
 ὅθεν συνεφώνησε μετ' ἐμοῦ οὐδὲν ἕτερον λέγοντος,
 ἡ ὅτι τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ Ἰσαρλῆκ ἀναζητούμενον
 Ἰλιον οὐκ ἔστι τὸ Ὀμηρικόν, ὡς μὴ συμφωνοῦν

τῇ Ἰλιάδι. Οἱ λέγοντες δὲ νῦν ὅτι ὁ Σχλημαν τὸ
 Ὀμηρικὸν Ἰλιον ἀνεκάλυψεν, ἐλέγχονται ἀδαεῖς
 οὐ μόνον τῆς Ἰλιάδος ἀλλὰ καὶ τῶν συγγραφεῶν
 αὐτοῦ τοῦ Σχλημαν.

Ἡ Κυρία Σχλημαν διὰ τοῦ κ. Δαῖρπφελδ, ἐξη-
 κολούθησε κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ συζύγου αὐτῆς
 τὰς ἐπὶ τῶν λόφων Ἰσαρλῆκ ἐρεῦνας καὶ σκαφάς·
 κληροδότημα ἄχαρι μὲν, πάντως δὲ πολύτιμον διὰ
 τὸ διεγείρειν τὴν πρὸς τὰ ἀρχαῖα καὶ ἐνδοξα ἀγά-
 πην. Αἱ τοῦ Σχλημαν ἀνακαλύψεις καὶ θεωρεῖται
 μὴ βασιζόμεναι ἐπὶ τῆς Ἰλιάδος (ὡς αὐτὸς μετὰ
 θάρρους ὁμολόγησεν ἡττώμενος) καὶ ἐπομένως ἀό-
 ριστοι οὔσαι καὶ αὐθαίρετοι⁴, παρέξουσιν ἐς αἰὶ
 πολὺν λόγον καὶ λαβὴν ἐπικρίσεων καὶ καταδίκης
 τοῖς ἐπιδιώκουσι τὴν ἀλήθειαν. Ὅτι δὲ ἄχαρις καὶ
 ἀτερπὴς ἔσται τῇ Κυρίᾳ Σχλημαν ἡ τῆς σκαφῆς
 ἐπὶ Ἰσαρλῆκ ἐξακολούθησις, ἔχομεν τεκμήριον
 πρόσφατον καὶ ἀνέλπιστον τὰ ἀγγελοθέντα ἡμῖν, ἐν
 τε τῷ Δελτίῳ τῆς ἐν Ἀθήναις Γερμανικῆς Σχολῆς
 (Τόμ. 18 Σελ. 199-205), καὶ διὰ λόγου ἐσχά-
 τως ἐν τῇ αὐτῇ Σχολῇ ὑπὸ τοῦ ἐφορεύοντος τὴν
 σκαφὴν κ. Δαῖρπφελδ, περὶ ἀνακαλύψεων αἵτινες
 καταδικάζουσι καὶ ἀνατρέπουσιν ἅπαν τὸ οἰκοδό-
 μημα τοῦ Σχλημαν.

Ὡς ἀρχιτέκτων ὁ κ. Δαῖρπφελδ συνειργάσθη
 ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἐν Τρωάδι μετὰ τοῦ Σχλημαν
 καὶ γινώσκει κάλλιστα πάσας τὰς ἀνακαλυφθείσας
 ἐπὶ τῶν λόφων Ἰσαρλῆκ οἰκοδομὰς καὶ τὰ τείχη
 καὶ αὐτὸ τὸ πτωχὸν καὶ μικρὸν καὶ ἄνευ ἀκροπό-
 λεως Ἰλιον τό, κατὰ Σχλημαν, ἀληθὲς Ἰλιον, οὐχὶ
 τὸ φαντασιῶδες τῆς Ἰλιάδος, τὸ ψευδὲς ὑπὸ Ὀ-
 μήρου περιγραφόμενον ὡς ἄστὺ μέγα, εὐρείας ἔχον
 ἀρειὰς καὶ Πέργαμον. Ἐνόμιζε δὲ καὶ πάντα τὰ
 ἄτεχνα καὶ βάρβαρα κινητὰ εὐρήματα τὰ ἐν τοῖς
 πολλαπλοῖς στρώμασιν ἀνακαλυφθέντα, καλῶς ὀρι-
 σθέντα ὑπὸ Σχλημαν «ὡς ἀρχαιολόγου». Ἐν ἐνὶ
 λόγῳ παρεδέχετο ἐπισήμως, οὕτως εἰπεῖν, πάσας
 τὰς γνώμας αὐτοῦ. Τί δὲ πρὸ μικροῦ εἶπεν; ὅτι
 ἀνεκάλυψε μετὰ τὸ ἔκτον καὶ ἐβδόμου στρώ-
 ματος, ἂν καλῶς ἀντελήφθην, ἀκρόπολιν περιτε-
 τειχισμένην· τείχει παχεῖ πέντε μέτρα καὶ πα-

¹ Ἑλλην. Φιλολογ. Σύλλογος Κωνσταντινουπόλεως Τομ. I'. σ. 1075-1076.

² Antiquités Troyennes. Introd. p. XII. Ἰλιος Κεφ. VII Σελ. 326 καὶ 517. Ἐκδοσις Ἀγγλική.

⁴ Τοῦτο φαίνεται ἔκ τε τῶν ἀνευλαδῶν πρὸς τὸν Ὅμηρον ἐκφρά-
 σεων καὶ τῶν ἀσθενῶν καὶ ἀστείων ἐπιχειρημάτων δι' ὧν ὑπερασπίζει
 τὰς ὑπὲρ Ἰσαρλῆκ θεωρεῖας, ζητῶν ἀφ' ἐνὸς τῆς Ἰλιάδος τὴν σύμ-
 πραξιν, καίτοι ἀφ' ἑτέρου ἀδαῇ τῶν τῆς Τρωάδος κηρύσεων τὸν Ὀ-
 μηρον. Ὅρα «Ἐφημ. τῶν Συζητήσεων» πρώτης περιόδου ἀρ. 189.

ρεμφερῇ τῇ περιγραφομένῃ ὑπὸ Ὀμήρου, καὶ ἀνάκτορον ὅμοιον τῷ ἐν Μυκηναίᾳ καὶ Τίρυνθι καὶ τεμάχια ἀγγείων τῆς Μυκηναίας ἐποχῆς, ἐν συντόμῳ, τὴν Ὀμηρικὴν Τροίαν, ἐκείνην ἣν ὁ Σχλημαν ἐκάλεσεν ἐναέριον καὶ ψευδῇ, ἣν ἐξύμνησε μὲν οὐδέποτε δὲ εἶδεν ὁ Ὀμηρος, ὡς οὖσαν ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ, καὶ πιθαρῶς αἰῶνας πρὸ αὐτοῦ, κεκαλιμμένην ὑπὸ πολλῶν ἐρειπίων.

Παράξενον δὲ φαίνεται μοι πῶς νῦν ὁ κ. Δαῖρπελδ καταφεύγει εἰς τὴν Ὀμηρικὴν Τροίαν καὶ τὰ Μυκηναῖα ἀγγεία, ἀφοῦ ὅ,τε Σχλημαν καὶ αὐτὸς ὁ κ. Δαῖρπελδ, εἶπον τὰς μὲν Μυκήνας κτισθῆναι 1400 ἢ καὶ 1800 ἔτη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τροίας (τῆς ἐν Ἰσαρλῆκ ὑπ' αὐτῶν εὐρεθείσης), τὸν δὲ Ὀμηρον ἔτι νεώτερον καὶ μὴ ἰδόντα ποτε τὴν Τροίαν; Ἀλλὰ πρὸς τί ἡ τοῦ Ὀμήρου ἀνάμνησις καὶ ἡ προσφυγὴ εἰς τὰ ἐν Ἰλιάδι λεγόμενα μόνον περὶ ἀκροπόλεως Ἰλίου; Μήπως τὸ Ἄργος, αἱ Μυκηναίαι, αἱ Ἀθῆναι οὐκ ἔχουσιν ἀκροπόλεις; Ἀλλ' οὐδεμία τούτων, ὡς οὐδ' αὐτὴ ἡ ὑπὸ τοῦ κ. Δαῖρπελδ ἐσχάτως ἀνακαλυφθεῖσα ἀκρόπολις, συνέχεται ἀσφαλῶς μετὰ τῆς Ἀσίας, οὐδ' ἔχει ποταμὸν μέγαν περιβάλλοντα μὲν τὸ πλεῖστον αὐτῆς, ῥέοντα δὲ παραλλήλως τῇ παραλίᾳ περὶ τὰ μέσα τοῦ πεδίου καὶ ἐκβάλλοντα εἰς τὸν ἀγάρροον Ἑλλήσποντον. Οὐδεμία ἔχει πρὸ αὐτῆς πηγὰς ἀφθόνου ὕδατος, ὣν μία κατὰ τὰ μεγάλα ψύχη περικαλύπτεται ἀτμῷ, οὐδὲ ἑρινεοὺς αὐτοφυεῖς ἐπὶ τῶν περὶ αὐτὴν λόφων, ἅρα οὐδεμία τούτων ἐστὶν ἡ καθ' Ὀμηρον Ἰλιος.

Εἴτα πῶς ἐφαρμόζονται ἐπὶ πόλεως κειμένης ἐπὶ τῶν λόφων Ἰσαρλῆκ αἱ πρὸ μικροῦ μνημονευθεῖσαι περικοπαὶ τῆς Ἰλιάδος αἱ λέγουσαι ὅτι μεταξὺ τοῦ Ἰλίου καὶ τοῦ παρὰ τὸν Ἑλλήσποντον Ἑλλην. στρατοπέδου ὑπῆρχε ποταμὸς ὃν ἔδει διαβῆναι (πόρος ποταμοῦ), τοὺς μὲν Ἑλληνας ὅπως ἔλθωσι πρὸς τὸ Ἰλίον, τοὺς δὲ Τρῶας πρὸς τὸ Ἑλλην. στρατόπεδον; Ὁ Σχλημαν πρὸς τὴν ἐρώτησίν μου ταύτην ἀπεκρίθη εὐτραπέλως ὅτι ὁ Σκαμάνδρος ἐπὶ τῶν Τρωϊκῶν ἔρρεε παρὰ τὸ Ἰσαρλῆκ καὶ εἶχε τὰς ἐκβολὰς παρὰ τὸ Ῥοίτειον. Ἀλλὰ τότε τὸ Ἑλλην. στρατόπεδον εὐρίσκειται ἐρειδόμενον παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Σκαμάνδρου, ἡ δὲ Ἰλιάς τίθησιν αὐτὸ παρὰ τὴν δεξιὰν ὄχθην (Π. 394-

398)¹ παρὰ τὸ Σίγειον. Καὶ ἐπὶ τῶν Τρωϊκῶν ἔθεν, παρὰ τὸ Σίγειον ἔρρεεν ὁ Σκαμάνδρος, ὡς ῥέει καὶ νῦν, ὡς ἔρρεε καὶ ἐπὶ Ἡροδότου εἰπόντος, «Σίγειον τὸ ἐπὶ τῷ Σκαμάνδρῳ»². Ἀλλὰ καὶ παρὰ τὸ Ῥοίτειον ἂν παραδεχθῶμεν ῥέοντα τὸν Σκαμάνδρον ἐπὶ τῶν Τρωϊκῶν, πάλιν ἐξομεν τὴν Ἰλιάδα ἐναντιουμένην, ὡς θέλουσαν τὴν γραμμὴν τοῦ ἐπὶ τῆς παραλλίας Ἑλλην. στρατοπέδου εἶναι παράλληλον τῆς περὶ τὰ μέσα τοῦ πεδίου ῥοῆς τοῦ Σκαμάνδρου, τοῦ πόρου ποταμοῦ συγχρόνως δὲ ἐξηγοῦσαν ὅτι γραμμὴ ὑψομένη καθέτως ἀπὸ τοῦ Ἑλλην. στρατοπέδου (ἡ τῆς παραλλίας ὅπερ τὸ αὐτό), καὶ διὰ τοῦ πόρου τοῦ ποταμοῦ βαίνουσα καὶ προεκτεινομένη ἀπὸ τὸ Ἰλίον. Τοῦτο φαίνεται καὶ ἐκ τῆς περιγραφῆς τῶν πυρῶν ἃ ἔκαλον οἱ Τρῶες διανυκτερεύσαντες ἐπὶ τοῦ πεδίου μετὰ τὴν πρώτην μάχην.

» Τόσσα μεσηγὺ νεῶν ἡ δὲ Ἐάνθοιο ῥοάων,

» Τρῶων καϊόντων πυρὰ φαίνετο Ἰλιόθι πρό.

Θ. 560.

Τοῦτο ἀκριβῶς συμβαίνει καὶ νῦν, πιπτούσης ἐπὶ τῶν λόφων Βουνάρβασι τῆς γραμμῆς τῆς καθέτως ὑψομένης ἀπὸ τῆς παραλλίας καὶ διὰ τοῦ πόρου τοῦ ποταμοῦ διερχομένης. Ἐπὶ τῶν λόφων δὲ Ἰσαρλῆκ οὐδόλως ἐφαρμόζεται ἡ τῶν πυρῶν περιγραφὴ, οὔτε νῦν, ἐκβάλλοντος τοῦ Σκαμάνδρου παρὰ τὸ Σίγειον, οὔτε μεταφερομένου παρὰ τὸ Ῥοίτειον³.

Προσθετέον δὲ τοῖς λεχθεῖσι καὶ τόδε· Ὅτι κατὰ τε τοῦ ἐν τῷ δευτέρῳ στρώματι ὑπὸ Σχλημαν ἀνακαλυφθέντος ἄνευ Περγάμου Ἰλίου, καὶ κατὰ τῆς ἐν τῷ ἕκτῳ στρώματι ὑπὸ κ. Δαῖρπελδ ἀνακαλυφθείσης ἀκροπόλεως, εὐρίσκομεν ἐναντιουμένους πρῶτον αὐτὸν τὸ Ὀμηρον εἰπόντα ῥητῶς τὸν ἀφανισμόν τοῦ Ἰλίου καὶ τὴν ἐκπόρθησιν. «πέρθετο δὲ Πριάμοιο πόλις δεκάτῳ ἐνιαυτῷ» καὶ τὸν Αἰσχύλον λέγοντα ἐν ταῖς «Εὐμενίσιν» ἄπολιν γενέσθαι τὴν Ἰλίου πόλιν.

» Σὺν ᾧ σὺ Τροίαν ἄπολιν Ἰλίου πόλιν

» ἔθνηκας.

¹ Ὅρα Ἰλιάδος Στρατηγικὴ διασκευὴ καὶ Τοπογραφία. σ. 319-320.

² Τερψιχόρη. 65.

³ Ὅρα τὴν ἐν τῷ (σελ. 80) Πίνακι τοῦ Τρωικοῦ πεδίου γραμμὴν α 6 γ.

Καὶ τὸν Εὐριπίδην εἰπόντα ἐν τῇ « Ἑλένη » τοι-
αύτην τὴν τοῦ Ἰλίου καταστροφὴν

» ὥστ' οὐδ' ἔχνος γε τειχέων εἶναι σαφές »

« Ὁμολογοῦσι δὲ καὶ οἱ νεώτεροι, λέγει ὁ Στρά-
βων, (Γεωγρ. II. 601) τὸν ἀφανισμόν τῆς πόλεως,
ὧν ἐστὶ καὶ Λυκοῦργος ὁ ῥήτωρ· μνησθεὶς γὰρ τῆς
Ἰλίων πόλεως φησὶ « τίς οὐκ ἀκήκοεν, ὡς ἅπαξ
ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατεσκάφη, ἀοίκητον οὔσαν; ».

Ὑπὸ μὲν οὖν τῆς ἀρχαιότητος μέχρι Στράβωνος,
καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Στράβωνος, τὸ Ὀμηρικὸν
Ἴλιον ἐνομιζέτο ἀοίκητον καὶ ἔρημον, ἅπαξ κατα-
σκαφθὲν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Τί δὲ λέγουσιν ἡμῖν
οἱ κ. κ. Σχλημαν καὶ Δαῖρπελδ; ὅτι ἐπὶ τὸ Ἴλιον
(τοῦ Ἰσαρλῆκ) πέντε ἢ ἑπτὰ πόλεις ἰδρύθησαν καὶ
κατεστράφησαν, περὶ ὧν οὐδεμίαν εἶδῃσιν εἶχον
οὔτε ὁ Ἡρόδοτος, οὔτε ὁ Θουκυδίδης, οὔτε ὁ Αἰ-
σχύλος, οὔτε ὁ Εὐριπίδης, οὔτε ὁ Στράβων, οἱ
σπουδαιότεροι Ἱστορικοί, Γεωγράφοι καὶ Ποιηταὶ
Ἕλληγες!

Καὶ ὅμως καλὸς οἰωνὸς καὶ πρόοδος πρὸς τὴν
ἀλήθειαν φαίνεται μοι ἡ ἀνάβασις τοῦ κ. Δαῖρπε-
λδ ἀπὸ τοῦ σκοτεινοῦ δευτέρου στρώματος (ἐν ᾧ
μέχρι τῆς χθὲς ἐνηδρύνοντο καὶ ἐθαύμαζον οἱ περὶ
τὸν Σχλημαν τὸ ἄθλιον ἐκεῖνο Ἴλιον) εἰς τὸ ἔκτον
φωτεινότερον στρώμα ἔνθα, πέποιθα, ταχέως ἀνα-
γνωρισθῇσονται ὑπὸ τοῦ κ. Δαῖρπελδ τὰ τεκμή-
ρια τῶν περιπετειῶν τοῦ Νέου Ἰλίου, ἃς λεπτομε-
ρῶς ὁ Στράβων περιγράφει ἐν τοῖς Γεωγραφικοῖς.

Τὸ δὲ εὐτελὲς καὶ πτωχὸν τοῦ δευτέρου στρώ-
ματος Ἴλιον καὶ τὰ ἐν αὐτῷ εὐρεθέντα βάρβαρα
καὶ ἄσχημα τεχνουργήματα, ὁ κ. Δαῖρπελδ ἀνά-
γει νῦν εἰς ἐποχὴν τρισχιλίων ἐτῶν πρὸ Χριστοῦ¹.
Εἶχον ἄρα ἐγὼ δίκαιον κατακρίνων τοὺς ἀνεξελέγ-
κτως πιστεύσαντας τῷ Σχλημαν καὶ αὐτῷ τῷ κ.
Δαῖρπελδ καὶ ἀποκαλέσαντας Ὀμήρου Ἴλιον αὐτὸ
ἐκεῖνο ὅπερ νῦν ὁ κ. Δαῖρπελδ ἀποκηρύττει καὶ
καταδικάζει εἰς ἀφάνειαν.

Ἐκ τῶν πολλῶν δὲ περὶ Ὀμήρου ἐν τοῖς καθ'
ἡμᾶς χρόνοις γραψάντων, τριῶν μόνον ποιήσομαι

¹ Πρῶτος ὁ Ἀθ. Πουσόπουλος (Ἐγγερ. Ἑλλήν Ἀρχαιολ.) εἶ-
πεν ὅτι τὰ ἐν Ἰσαρλῆκ ὑπὸ Σχλημαν ἀνασκαφέντα ἦσαν ὅλως βαρ-
βαρικά. Ὁ δὲ François Lenormant (le Temps du 7 Mai 1874)
« Il n'est guère possible d'admettre qu'au douzième ou même
au onzième siècle avant notre ère ce peuple puissant ou
même aucun peuple de l'Asie Mineure en fut encore à cet
état de réelle barbarie qu'attestent les objets découverts par
milliers dans les excavations de Mr Schliemann ».

μυεῖαν, Βολφίου, Γρότου καὶ Γλάδστωνος, τῶν μὲν
δύο πρώτων δι' ἃς ἐξέφρασαν ἀμφιβολίας περὶ τῆς
Ἑνότητος τῆς Ἰλιάδος, πιστευθείσας, ὡς μὴ ὠ-
φελει, καὶ ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τινων ἀρχαιολογούντων,
δούσας δὲ ὅπλα τῇ σχολῇ τῶν Ἀνατολιστῶν τῶν
παντὶ τρόπῳ ζητούντων τὴν ἀμαύρωσιν μὲν τῆς
δόξης τοῦ Ὀμήρου, τὴν ἐξύψωσιν δὲ τῶν Βέδα καὶ
ἄλλων ἀπειροκάλου φαντασίας ποιημάτων¹. Τοῦ δὲ
Γλάδστωνος ποιοῦμαι μυεῖαν πρῶτον μὲν, ὡς δόν-
τος μοι ἀφορμὴν πρὸς ἀνακάλυψιν τοῦ προορισμοῦ
τοῦ Καταλόγου τῶν νηῶν ἐν Ἰλιάδι καὶ τῆς στρα-
τηγικῆς αὐτοῦ ἀξίας, δι' ἧς ἡ τε Ἑνότης τοῦ Ποιή-
ματος ἀποδεικνύεται καὶ ἡ ἀκεραία αὐτοῦ μέχρις
ἡμῶν διάσωσις· δεύτερον δὲ διὰ τὸ εἶναι αὐτὸν θερ-
μὸν λάτριν τοῦ Ὀμήρου ὅπερ καὶ ἡγεῖρε τὸ ἐνδο-
ξότερον τῶν μνημείων ἐν τῇ τελευταίᾳ παραγράφῳ
τῶν αὐτοῦ « Μελετῶν περὶ Ὀμήρου ἐκ τῶν Ὀμη-
ρικῶν χρόνων ».

Ὁ ἔξοχος ἐπὶ παιδείᾳ καὶ πολιτικῇ ἀρετῇ ἀνὴρ
πάντα τὰ τοῦ πολιτικοῦ βίου του διαλείμματα
ἀφιερῶ εἰς τὴν μελέτην τῶν Ὀμηρ. Ποιημάτων
ἀφ' ὧν, ὡς λέγει, ἠρύσθη καὶ ἀρύεται σώματος
καὶ ψυχῆς ζηλωτὴν εὐρωστίαν. Ἰδοὺ ἡ μετάφρα-
σις τῆς παραγράφου ἣν εὐχομαι ἰδεῖν ἐγκεχαραγ-
μένην ἀγγλιστὶ μὲν ἐπὶ μιᾶς, ἐλληνιστὶ δὲ ἐπὶ ἐτέ-
ρας τῶν πλευρῶν τοῦ βήθρου τοῦ ἀγάλματος ὅπερ
ἡ Ἑλλάς ἅπασα ἐγείρει τῷ κλεινῷ τῆς Ἀλβιόνος
τέκνῳ.

« Ἡ ἀπὸ τῆς μελέτης τῶν Ὀμηρικῶν ἐπῶν εἰς τὰ
συνήθη τοῦ βίου ἔργα μετὰβασις, ἐστὶν οἶονεῖ ἐξοδος
ἀπὸ δώματος πλήρους θελκτικῶν θεαμάτων εἰς ψυχρὸν
καὶ ἀμυδρὸν φῶς πολιτικῆς ἡμέρας· οὐ μὴν ἀλλὰ τὰ
θελκτήρια τοῦ γόητος τούτου οὐδεμίαν ἔχουσιν οἰκειό-
τητα τῷ ἐξ Αἰγύπτου φαρμάκῳ (Ὀδυσ. Δ. 220) τῷ
ἐμβάλλοντι τὸ πνεῦμα εἰς θηλυπρεπεῖ ἀδιαφορίαν. Ὁ-
μοιάζουσι δὲ μᾶλλον τῷ ἐτέρῳ ἐκείνῳ ἐσθλῷ φαρμάκῳ
(Ὀδυσ. Κ. 287) τῷ διὰ τῆς συναφῆς μετὰ τῆς ἀλη-
θοῦς καὶ γενναίας φύσεως, ἀναψύχοντι τὴν διάνοιαν καὶ
ποιοῦντι αὐτὴν ἐπαγρυπνοτέραν μὲν πρὸς τὴν ἀπάτην
καὶ τοὺς κινδύνους, ἰσχυροτέραν δὲ καὶ θαρραλεωτέραν
ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ καθήκοντος »².

¹ Ἐν οἷς καὶ ὁ Χ. Τσουντας. Μυκῆναι καὶ Μυκην. Πολιτισμὸς σελ
91. ἔνθα ἀναγινώσκουμεν « ἂν καὶ ῥητῶς δὲν ὁμολογοῦσι τοιοῦτο τι οἱ
ποιηταὶ τῆς νῦν Ἰλιάδος ».

² Ἕτεροι, πέποιθα, παρέξουσιν τοῖς ἐπιτετραμμένοις τὴν ἰδρυσιν τοῦ
ἀγάλματος μετάφρασιν τῆς παραγράφου ἐπιτυχιστέραν τῆς ἐμῆς αὐτο-
σχιδίως γενομένης.

Ἐξήγησις εἰκόνος τεμαχίου ἀργυροῦ
ἀγγείου ἐκ Μυκηνῶν.

Β'.

Εἵπομεν ἀρχόμενοι ὅτι ἐν τῇ ἀρχαιότητι τὰ Ὀμηρικὰ ποιήματα ἀνεγινώσκοντο καὶ ἐμελετῶντο ὑπὸ πάντων τῶν σπουδαίων· ὅτι αἱ ἐν ταῖς στοαῖς, ἐν τοῖς ναοῖς, ἐν ταῖς σχολαῖς, ἐν τῷ οἴκῳ ἀείποτε δρώμεναι παραστάσεις τῶν δρώντων ἐν τοῖς Ὀμηρικοῖς ποιήμασι, θαυμασίως ἐβοήθουν καὶ ἐδίδασκον. Πολλὰ τοιαῦτα μνημεῖα ἀνεγνωρισμένα ὑπάρχουσιν ἐν τοῖς Μουσείοις καὶ ἐν ταῖς συλλογαῖς ἀρχαίων, ἴσως δὲ πλείονα ἄγνωστα καὶ μήπω ἐξηγημένα. Γνωριμώτερα τῶν τοιούτων μνημείων εἰσὶν, ὁ ἐν τῷ Καπιτωλίῳ Μουσείῳ Ῥώμης Ἰλιακὸς λεγόμενος πίναξ. Τὸ κυκλοτερές (δίκην ἐπιστομίῳ φρέατος) μάρμαρον, τὸ ἐν τῷ αὐτῷ Μουσείῳ Ῥώμης κείμενον καὶ ἐμφαίνον ἐν ἀναγλύφῳ ἐργασίᾳ τὰ τοῦ βίου Ἀχιλλέως ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τῆς πρὸ τῶν Σκαιῶν Πυλῶν τοῦ Ἰλίου νίκης αὐτοῦ κατὰ τοῦ Ἑκτορος. Ὁ πίναξ οὗτος (οὐχὶ ἐπιστόμιον φρέατος, ὡς εἶπον τινές), ἦν ἀνηρτημένος πρὸς τοίχῳ σχολῆς· δεικνύει δέ, ὡς βλέπετε περὶ αὐτὸ ἐνταῦθα, ἀπὸ δεξιῶν, α'. τὴν γέννησιν τοῦ Ἀχιλλέως, β'. τὴν βάπτισιν αὐτοῦ

ἐν τοῖς ὕδασι τῆς Στυγός, γ'. τὴν παράδοσιν αὐτοῦ τῷ κενταύρῳ Χείρωνι, δ'. τὴν παρά Λυκο-

μήδῃ διαμονὴν ἐν Σκύρῳ, εε'. καὶ τελευταῖον τὴν πρὸς τὸν Ἑκτορα μονομαχίαν καθ' ἣν ὁ Ἑκτωρ φονεύεται καὶ σύρεται εἰς τὸ Ἑλλήν. στρατόπεδον.

Τὸ δὲ ἡμᾶς ἄξιον λόγου ἐν τῷ Πίνακι τούτῳ ἐστὶν ἡ θέσις τοῦ Σκαμάνδρου ὡς πρὸς τὸ Ἴλιον. Ὁ ἀπεικονιζόμενος πρὸς τὰ κάτω τοῦ πίνακος φόνος τοῦ Ἑκτορος, ὁ συμβᾶς πρὸ τοῦ Ἰλίου, παρὰ ταῖς Σκαιαῖς πύλαις, ἐσχεδιάσθη ὑπὸ τοῦ γλύπτου συμφώνως τῇ Ἰλιάδι (Φ. 600—X. 363). Ὁ θεώμενος τὴν ἀπεικόνισιν τοῦ προτελευταίου τούτου ἐπεισοδίου τοῦ πίνακος, βλέπει ἐπ' ἀριστερὰ μὲν τὸν ἀλληγορικῶς παριστάμενον Σκάμανδρον δι' ἀνδρὸς ἐπὶ ὕδριας ἐρείδομένου, εἴτα ἐπὶ δεξιὰ τοῦ Σκαμάνδρου τὰς Σκαιὰς πύλας, παρ' αὐτάς δὲ τὸν Ἀχιλλέα καὶ τὸν Ἑκτορα μαχομένους. Καὶ διὰ μὲν τοῦ νεκροῦ ἀνδρὸς τοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας τοῦ Ἑκτορος κειμένου ὁ τεχνίτης, ὡς εἴθισται, γνωρίζει τῷ θεατῇ ὅτι ὁ Ἑκτωρ ἐφονεύθη ἐν τῇ πάλῃ· διὰ δὲ τοῦ ἐπὶ δεξιὰ δένδρου δεικνύει τὴν οὐχὶ μακρὰν τῶν Σκαιῶν πυλῶν μνημονευομένην φηγὸν ἐν Ἰλιάδι.

» Ἑκτωρ δ' ὡς Σκαιὰς τε πύλας καὶ φηγὸν ἴκανεν.
Z. 237.

Ἐφαρμόζοντες νῦν τὴν εἰκόνα ταύτην ἐπὶ τοῦ Τρωϊκοῦ πεδίου, πειθόμεθα ὅτι αὕτη ἐφαρμόζεται μόνον ἐπὶ πόλεως κειμένης ἐπὶ τῶν λόφων Βουνάρβασι. Ἰστάμενοι πρὸ αὐτῶν ἔχομεν τῶνόντι τὸν Σκάμανδρον ἐπ' ἀριστερὰ μετ' αὐτόν, ἐπὶ δεξιὰ, ἦσαν αἱ Σκαιαὶ πύλαι, μετ' αὐτάς δὲ ὁ χώρος ἔνθα συνέβη ὁ τοῦ Ἑκτορος φόνος, τελευταῖον δὲ ὄριον τῆς εἰκόνος ἔχομεν, ἐπὶ μὲν τῷ πίνακι τὴν φηγόν, ἀντ' αὐτῆς δέ, μὴ ὑπαρχούσης, ἔχομεν νῦν τὰς πηγὰς καθ' ἃς ἡ Ἰλιάς τίθησι τὸν φόνον τοῦ Ἑκτορος «ἀλλ' ὅτε δὴ τὸ τέταρτον ἐπὶ κρουνοὺς ἀφίκοντο» X. 209. Μεταξὺ ὅθεν Σκαμάνδρου καὶ τῶν πηγῶν, ἀπέναντι τοῦ θεατοῦ, ἔκειτο τὸ Ἴλιον. Τὰ ὅρια δὲ ταῦτα διαμένουσιν ἀρίδῃλα ἔτι καὶ νῦν.

Ἄλλοι παρεμφερεῖς πίνακες, Ἰλιακοὶ καὶ οὗτοι καλούμενοι, οὐχὶ δὲ καὶ σῶοι ὡς ὁ πρῶτος, κεῖνται ἐν τοῖς Μουσείοις Βερόνης καὶ Καπιτωλίου. Ταῦτα καὶ τὰ ὅμοια τούτοις ἀναμφιδόλως ἐκρεμῶντο ἢ προσηλοῦντο ἐπὶ τῶν τοίχων τῶν σχολῶν πρὸς εὐκρινεστέραν τῶν Ὀμηρικῶν Ποιημάτων μελέτην. Σὺν τούτοις καταλεκτέον καὶ τὸ σωζόμενον μέρος χειρογράφου τῆς Ἰλιάδος ἐπὶ φύλλων

διφθέρας κεκοσμημένον γραφαῖς ἐξηγούσαις ἐπεισόδια τοῦ Ποιήματος. Τὸ πολῦτιμον τοῦτο μνημεῖον τῆς τετάρτης ἢ πέμπτης ἀπὸ Χρ. ἑκατονταετηρίδος, κεῖται ἐν τῇ Ἀμβροσιανῇ Βιβλιοθήκῃ Μεδιολάνων. Τὰ δὲ ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα ἐκ μαρμάρου καὶ ἐπὶ πολυτιμοτέρων λίθων γλυπτὰ, καὶ ἐπὶ πηλίνων ἀγγείων γραφαὶ ἢ ἔκτυποι παραστάσεις, σχέσιν ἔχουσαι πρὸς τὴν Ἰλιάδα εἰς πολυάριθμα ἐν πολυτελέσι συγγράμμασιν εἰκονισμένα καὶ περιγεγραμμένα. Ἐν δὲ τῷ τῆς Ἀρχαιολ. Ἑταιρίας ἐν Ἀθήναις Μουσείῳ πολλαὶ ὑπάρχουσιν ἐπὶ ἀγγείων τῆς Ἰλιάδος παραστάσεις, ἐξ ὧν ἀξία μνείας ἢ ἐπὶ τοῦ πηλίνου Βοιωτικοῦ σκύφου ἔκτυπος, ἢ ἐμφαίνουσα πιστῶς ἐπεισόδιον τῆς Τρίτης Μάχης τῆς Ἰλιάδος, περιγραφόμενον ἐν τῇ Ραψ. Α. ἀπὸ τοῦ 273^{οο} στίχου μέχρι τοῦ 596^{οο} τῆς αὐτῆς Ραψωδίας¹.

Σπουδαιότερον ὅμως, ἴσως δὲ καὶ ἀρχαιότερον πάντων τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν μνημείων τῶν ὑπὸ τῆς Ἰλιάδος ἐμπνευσθέντων, ἐστὶ τὸ τεμάχιον τοῦ ἀργυροῦ ἀγγείου τοῦ εὑρεθέντος ἐν τῷ τετάρτῳ τῶν τάφων τῶν ὑπὸ Σχλῆμαν ἀνασκαφέντων ἐν τῇ Ἀκροπόλει Μυκηνῶν. Ἐπὶ τούτῳ δὲ ἰδίως μεγίστη ὀφείλεται εὐγνωμοσύνη παρὰ τῶν φιλαρχαίων τῷ τε εὐτυχεῖ σκαπανεῖ καὶ τῷ διακρίναντι τὴν ἔκτυπον ἐπὶ τοῦ τεμαχίου ἐργασίαν, Ἀθανασίῳ Κουμανούδῃ, ἐπιμελητῇ τοῦ Μουσείου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας. Τὸ πολῦτιμον τοῦτο εὔρημα ἐδημοσιεύθη πρῶτον μὲν ἐν Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδῃ ὑπὸ Χ. Τσουντά². Δεύτερον δὲ ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἐν τῇ συγγραφῇ «Μυκῆναι καὶ Μυκηναῖος Πολιτισμός». Ἀλλ' οὔτε ὁ τοῦ Μυκην. Πολιτισμοῦ συγγραφεὺς οὔτε ἄλλος μέχρι τοῦδε, ἐφ' ὅσον ἔγωγε οἶδα, ἀνεγνώρισε τῆς εἰκόνης τὴν παράστασιν ἥτις, ἂν μὴ ἀπατῶμαι, πέπρωται παρέξειν καὶ θαυμασμόν καὶ πράγματα πολλὰ τοῖς ἀρχαιολογοῦσιν. Οὐκ ἀνεγνώρισθη δὲ ἢ ἐπὶ τοῦ τεμαχίου παράστασις ἕνεκα τῆς νῦν ἐν γένει πρὸς τὰ κείμενα τῶν Ποιητῶν καὶ λογογράφων ὀλιγωρίας, ἰδίως δὲ ἕνεκα τῆς πλημμελοῦς μελέτης τῆς Ἰλιάδος, νομιζομένης ἔτι ὑπὸ πολλῶν οὐχί, ὡς πράγματι ἐστὶ, συγγραφῇ ἱστορικῇ ὑφ' ἐνὸς ἀνδρὸς μόνον

ποιηθεῖσα καί, ἐπὶ τόπων γνωστῶν αὐτῷ, ἐπιστημονικῶς ἐφαρμοζομένη, ἀλλ' ὡς σύρραμμα ποιημάτων κατὰ διαλείμματα πολυχρόνια προσκολληθέντων ἀλλήλοις.

Ἐπὶ τοῦ τεμαχίου τούτου (Πίναξ 3. 1.) ἐμφαίνεται, οὐχὶ δέ, ἀτυχῶς, ἀκέραιον, τὸ τελευταῖον τῶν πολεμικῶν τῆς Ἰλιάδος ἐπεισοδίων, τὸ ἐκτελεσθὲν πρὸ τοῦ Ἰλίου, ἔξωθεν τῶν Σκαιῶν πυλῶν, παρὰ τὰς Δύο Πηγὰς καὶ τὸν λόφον τῶν ἐρινεῶν, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ὁ τοῦ Ἑκτορος φόνος ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλεύως διαπραχθεὶς καὶ ἐν τῇ Χ. Ραψωδίᾳ περιγραφόμενος. Αἱ ἐπὶ τοῦ Πύργου ὁρώμεναι γυναῖκες εἰσὶν αἱ τοῦ Ἑκτορος συγγενεῖς, ὀλοφυρόμεναι ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ προσφιλοῦς αὐταῖς νεκροῦ ἐλκομένου πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον ὅπισθεν τοῦ ἄρματος τοῦ ἀμειλίχτου φονέως Ὁ Τσουντάς¹ ἔσφαλεν εἰπὼν τὰς ἐπὶ τοῦ Πύργου γυναῖκας πρὸς τοὺς μαχομένους ἀποβλεπούσας. Αὗται ἀποβλέπουσι πρὸς θέαμα μὴ ὁρατὸν μὲν, ῥαδίως δὲ μαντευόμενον ὑπὸ τοῦ θεατοῦ. Ἐκ τῶν δύο ἐμπρὸς ἰσταμένων, τὴν μὲν ἐπὶ τὰ δεξιὰ τοῦ θεατοῦ εἰκάσω εἶναι τὴν Ἑκάβην τὴν ἀπαρηγόρητον μητέρα τοῦ πεσόντος ἥρωος, τίλλουσιν τὴν κόμην διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς καὶ ῥίψαν μακρὰν τὴν πολῦτιμον τῆς κεφαλῆς καλύπτραν.

» ἢ δὲ νῦ μήτηρ

» τίλλε κόμην, ἀπὸ δὲ λιπαρὴν ἔρριψε καλύπτρην

» τηλόσε· κώκυσε δὲ μάλα μέγα, παῖδ' εἰσιδοῦσα.

Ἰλ. Χ. 405-407.

τὴν δὲ ἐπ' ἀριστερά, ἐκ τῆς περιγραφῆς τοῦ Ὀμήρου, ἣν ἀκριβῶς ἐτήρησεν ὁ καλλιτέχνης, ἀναγνωρίζω εἶναι τὴν Ἀνδρομάχην, τὴν ἀτυχῇ σύζυγον πρὸς ἣν οὐδεὶς ἐτόλμησεν ἄγγελος ἐλθεῖν καὶ εἰπεῖν αὐτῇ ὅτι ὁ Ἑκτωρ ἔμεινεν ἐκτὸς τῶν πυλῶν τῆς πόλεως. Ἀγνοοῦσα τὰ συμβάντα ὕφαινε ἐν τῷ οἴκῳ καὶ διέταττε ταῖς ἀμφιπόλοις ἔχειν ἔτοιμα θερμὰ λουτρά τῷ Ἑκτορὶ ἐπιστρέψαντι ἐκ τῆς μάχης. Ἀλλ' ὡς ἤκουσε τοῦ κωκυτοῦ καὶ τῆς οἰμωγῆς τῶν ἀπὸ τοῦ Πύργου, δεῦτε, λέγει ταῖς θαλαμηπόλοις, ἐπεσθον μοι δύο ὅπως ἴδω τί συνέβη· ἤκουσα τῆς φωνῆς τῆς σεβαστῆς μοι πενθερᾶς· ἐν ἐμοὶ δὲ πάλλῃ ἢ καρδίᾳ πρὸς τὸ στόμα, τὰ γόνατά μου ἐπάγωσαν. Οὕτως εἰποῦσα ἐξῆλθε τοῦ μεγάρου, ὡς μαινάς, παλλομένη τὴν καρδίαν . . . Ἀλλ' ἐά-

¹ Ὁρα Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδα 1887 Τεύχ. Β' καὶ Γ'. Σελ. 67 καὶ Τεύχος Δ'. Σελ. 197.

² 1891 Σελ. 11. Πίναξ 2. 2.

¹ Ἀρχαιολ. Ἐφημ. 1891 Σελ. 12.

σωμεν τὸν λόγον τῷ Ποιητῇ τῷ θαυμασίως ὁδηγήσαντι τὴν τοῦ τεχνίτου χεῖρα εἰς ἐκτέλεσιν τῆς ἐπὶ τοῦ Πύργου ἐλεεινῆς εἰκόνος διὰ τῶν ἐξῆς·

» Ὡς φαμένη μεγάρῳο διέσσυτο, μαινάδι ἴση,
» παλλομένη κρᾶδίν ἄμα δ' ἀμφίπολοι κίον αὐτῇ.
» Αὐτὰρ ἐπεὶ πύργον τε καὶ ἀνδρῶν ἴξον ὁμίλον,
» ἔστη παπτήνῃσ' ἐπὶ τείχεϊ· τὸν δ' ἐνόησεν
» ἐλκόμενον πρόσθεν πόλιος· ταχέως δέ μιν ἵπποι
» ἔλκον ἀκηδέστωσ κοίλας ἐπὶ νῆας Ἀχαιῶν·
» τὴν δὲ κατ' ὀφθαλμῶν ἐρεβεννὴ νύξ ἐκάλυπεν·
» ἦριπε δ' ἐξοπίσω, ἀπὸ δὲ ψυχὴν ἐκάπυσεν,
» τῆλε δ' ἀπὸ κρατὸς χεῖς δέσματα σιγαλόεντα,
» ἄμπυκα, κεκρύφαλόν τε ἰδὲ πλεκτὴν ἀναδέσμην,
» κρήδεμνον θ' ὃ ρά οἱ δῶκε χρυσῆν Ἀφροδίτη
» ἤματι τῷ, ὅτε μιν κορυθαίολος ἡγάγεθ' Ἐκτωρ
» ἐκ δόμου Ἡετίωνος, ἐπεὶ πόρε μυρία ἔδνα.
» ἀμφὶ δέ μιν γαλῶφ τε καὶ εἰνατέρης ἄλις ἔσταν,
» αἱ ἔμετ' ἀσπίσιν εἶχον ἀτιζομένην ἀπολίσσθαι.

X. 460-474

Τφόντι δέ, καίτοι ἀμυδρᾶς οὔσης τῆς ἀπεικονίσεως, τὴν μὲν Ἐκάβην διακρίνομεν πρεσβυτέραν εἶναι καὶ μόνον τὴν καλύπτραν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς ἀποβαλεῖν· ἡ δὲ Ἀνδρομάχη καὶ νεωτέρα καὶ ζωνρωτέρα φαίνεται, τὴν δὲ κεφαλὴν ὅλως γυμνὴν ἔχει. Αἱ λοιπαὶ ὅθεν ἐπὶ τοῦ Πύργου γυναῖκες, αἱ ὀπισθεν τῆς Ἐκάβης καὶ Ἀνδρομάχης, εἰσὶν αἱ ἀδελφαὶ Ἐκτορος (γαλῶφ) καὶ αἱ σύζυγοι τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ (εἰνατέρης).

Ὁ δὲ Πρίαμος ἰδὼν τὸν Ἐκτορος νεκρὸν ἐλκόμενον ὀπισθεν τοῦ ἄρματος τοῦ Ἀχιλλέως, ἀφῆκε τὸν Πύργον πρὸ τῆς ἀφίξεως τῆς Ἀνδρομάχης καὶ θέλοντα ἐξελεῖν τῶν πυλῶν μόλις ἐκράτουν οἱ Τρῶες¹.

Οἱ δὲ γυμνοὶ ὑπὸ τοῦ τεχνίτου πεποιημένοι τοξόται καὶ σφενδονῆται, οἱ ἀπέναντι τῶν τειχῶν, οἱ ἔχοντες τεταμένα τὰ τηλεβόλα αὐτῶν ὅπλα, δηλαδὴ τὰ τόξα καὶ τὰς σφενδόνας, εἰσὶν οἱ γυμνῆται τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, οἱ προπορευόμενοι συνήθως ὡς ἀκροβολιστὰι ἀρχομένης τῆς μάχης, καὶ καταλαμβάνοντες τὰ ἀνώμαλα καὶ στρατηγικῶς ἐπίκαιρα μέρη². Οὗτοι, μετὰ τοῦ λοιποῦ στρα-

¹ Ἰλ. X. 408.

² Καὶ κατὰ τοῦτο ὅθεν ἔσφαλεν ὁ Τσοῦντας εἰπὼν τοὺς σφενδονήτας καὶ τοξότας ὑπὲρ τῆς πόλεως αὐτῶν μάχεσθαι κατὰ ἐχθρῶν ὧν οὐδεὶς ἐπὶ τοῦ τεμαχίου φαίνεται.

τοῦ, ἥτοι τῶν πεζῶν καὶ τῶν ἐπὶ ἀρμάτων ἱππέων, ἡγουμένου τοῦ ἀπομηνίσαντος Ἀχιλλέως, καταδιώξαντες τοὺς φεύγοντας καὶ εἰς Ἴλιον ἐγκλεισθέντας Τρῶας, ἔμενον ἐπὶ τοὺς ἀπέναντι τῶν τειχῶν ἡρέμα ὑψουμένους λόφους, ἔνθα αἱ πηγαί, καὶ ἐπετήρουν τοὺς ἐν τῇ πόλει. Μείναντος δὲ τοῦ Ἐκτορος ἐκτὸς τῶν Πυλῶν, ὁ Ἀχιλλεὺς διώκων αὐτὸν περὶ τὴν πόλιν, πρὸς αὐτοὺς ἰδίως τοὺς τοξότας καὶ σφενδονήτας ἀνένευε διὰ τῆς κεφαλῆς ὅπως μὴ ῥίπτωσι βέλη καὶ λίθους κατὰ τοῦ Ἐκτορος.

» Λαοῖσιν δ' ἀνένευε καρήατι δῖος Ἀχιλλεύς,

» οὐδ' ἔα ἰέμεναι ἐπὶ Ἐκτορι *πικρὰ βέλεμνα*.

X. 305-306.

Ὅμοιόν τι συνέβη ὑπὸ τὸ Ἴλιον πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου, ἥτοι πρὸ τῆς διὰ τακτικῶν μαχῶν συγκρούσεως Ἑλλήνων πρὸς Τρῶας. Ἀμφότερων τῶν στρατῶν παρατεταγμένων ὄντων, ὁ Πάρις προέτεινε διὰ τοῦ Ἐκτορος τὴν διὰ μονομαχίας αὐτοῦ πρὸς τὸν Μενέλαον λύσιν τῆς ἔριδος· ὁ Ἐκτωρ χαρεῖς ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ ἀδελφοῦ, ἐξῆλθε τῆς γραμμῆς καὶ κρατῶν μέσον τὸ δόρυ καθησύχασε τὰς φάλαγγας τῶν Τρώων. Ἀλλ' οἱ τοξόται καὶ σφενδονῆται Ἕλληνες ἐσκόπευον κατὰ τοῦ Ἐκτορος τακτοποιοῦντες τὰ βέλη ἐπὶ τῶν τόξων καὶ βάλλοντες κατ' αὐτοῦ λίθους·

» τῷ δ' ἐπετοξάζοντο κερηκομόωντες Ἀχαιοί,

» *ἰοῖσιν τε τιτυσκόμενοι λείεσσι τ'* ἔβαλλον.

Γ. 76-80

Τότε ὁ Ἀγαμέμνων διὰ φωνῆς ἐκώλυσε τοὺς Ἕλληνας τοῦ βάλλειν τὸν Ἐκτορα. Φαίνεται ὅθεν ἐκ τῶν λεχθέντων ὅτι καὶ ἐνταῦθα οἱ σφενδονῆται καὶ τοξόται προηγοῦντο τοῦ λοιποῦ στρατοῦ, ἔμενον δὲ τελευταῖοι ἀποχωροῦντες, ληξάσης τῆς μάχης¹.

Οἱ δὲ δύο ἄνευ ὅπλων παρὰ τοῖς γυμνοῖς σφενδονήταις καὶ τοξόταις ἰστάμενοι ἄνδρες, ἀλλόκοτον ἔνδυμα ἢ μᾶλλον πήραν φέροντες, εἰσὶν ἢ κήρυκες, ἢ ἐπίκουροι, διανέμοντες βέλη καὶ λίθους τοῖς πολεμοῦσι· φαίνονται γὰρ κρατοῦντές τι ὅμοιον κηρυκεῖω, ἢ δέσμη βελῶν. Καὶ εἰ μὲν κηρύκειον τὸ ἐν ταῖς χερσὶν αὐτῶν, τότε ἡ περιβολὴ σημεῖον ἀξιώματος ἦν καὶ σεβασμοῦ· εἰ δὲ δέσμη βελῶν ἦν τὸ ἐν ταῖς δεξιάς τῶν ἀνδρῶν, τότε οὐχὶ ἔν-

¹ Ἐν δὲ τῇ πρὸ τῶν νηῶν μάχῃ οἱ τοξόται καὶ σφενδονῆται ὁρθῶς καὶ λογικῶς, ὡς καὶ ὁ Ποιητὴς ἐξηγεῖ (N. 709-722), μάχονται κερηκομόοι ὀπισθεν τῶν ἀσπίδας καὶ κράνη φερόντων μαχητῶν.

δυμα ἀλλὰ πῆραν ἔφερον ὡς ἀποθήκην λίθων ἢ βελῶν. Ὁ εἷς μάλιστα τῶν δύο, ὁ τὸν ἀριστερόν βραχίονα δεικνύων, φαίνεται μοι ἔχειν τι στρογγύλον ἐν τῇ χειρί. Φονευθέντος δὲ τοῦ Ἑκτορος, ὁ Ἀχιλλεὺς ἀπεφάσισε μὲν πρῶτον τὴν περὶ τὴν πόλιν περιπόλησιν ἵνα ἴδῃ ἂν οἱ Τρῶες ἐσκέπτοντο ἐγκαταλείψαι τὴν Ἀκρόπολιν, ἀλλ' εἶτα μνησθεὶς τοῦ ἀκλαύτου καὶ ἀτάφου κειμένου παρὰ ταῖς ναυσὶ Πατρόκλου, μεταβάλλει γνώμην καὶ προτρέπει τοὺς Ἑλληνας παιᾶνα ἄδοντας ἐπανελθεῖν εἰς τὰ πλοῖα φέροντας ἐκεῖσε τὸν νεκρὸν Ἑκτορα. Τοῦτο, δοκεῖ μοι, ποιοῦσι καὶ οἱ σφενδονῆται καὶ τοξόται, τελευταῖοι ἐπόμενοι τῷ λοιπῷ στρατῷ.

Πάντα δὲ ταῦτα σαφῶς ἐξηγοῦνται διὰ τῆς ἐπιτυχοῦς εἰκονίσεως τῶν τόπων καὶ τῶν δρώντων ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν. Ἡ εἰκὼν, βεβαίως, ἐξετείνεται περὶ τὴν γαστέρα τοῦ ἀγγείου δεικνύουσα τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν ἐπόμενον τῷ ἄρματι τοῦ Ἀχιλλέως (σύροντι τὸν νεκρὸν Ἑκτορα) καὶ πορευόμενον πρὸς τὰ πλοῖα παιᾶνα ἄδοντα ὡς ἐνετείλατο ὁ Ἀχιλλεὺς:

» νῦν δ' ἄγ' αἰδόντες παιήονα, κοῦροι Ἀχαιῶν.

» νηυσὶν ἐπὶ γλαφυρῇσι νεώμεθα, τόνδε δ' ἄγωμεν.
X. 391-392.

Πάντων τὰ ὄμματα εἰσὶν ἐστραμμένα πρὸς τὸ μεγαλοπρεπὲς μὲν θέαμα παρέχον, ἀλλ' οἰκτρὸν καὶ ἀεικέες ἔργον τοῦ ἥρωος τῆς Ἰλιάδος¹. Τοῦτο μαρτυροῦσιν ἢ τε κατῆφεια καὶ λύπη τῶν ἐπὶ τοῦ πύργου καὶ ἢ προφανὴς χαρὰ τῶν σφενδονητῶν καὶ τοξοτῶν οἵπερ τελευταῖοι βαδίζουσιν οἰονεὶ ἀλαλάζοντες καὶ πρὸς τέρψιν ταῖς σφενδόναις καὶ τοῖς τόξοις χρώμενοι. Ἀλλὰ καὶ ὡς ἔχει νῦν ἡ εἰκὼν, ὁ θεατὴς ἀναγνωρίζει ἐν αὐτῇ ἐναργῶς τὰ ἐν τῇ Ἰλιάδι περιγραφόμενα ἀπὸ τοῦ στίχου 430 μέχρι τοῦ τελευταίου τῆς Ῥαψωδίας X.

Κατὰ καλὴν δὲ τύχην τὰ ἀπὸ τοῦ 1^{ου} μέχρι τοῦ 429^{ου} στίχου τῆς αὐτῆς Ῥαψωδίας X. περιγραφόμενα, ἐμφαίνει ἢ περισωθεῖσα, καίτοι οὐδ' αὐτὴ σῶα, ἐξωγραφισμένη εἰκὼν ἐπὶ τοῦ 54^{ου} φύλλου τοῦ ἐν τῇ Ἀμβροσιανῇ Βιβλιοθήκῃ χειρογράφου τῆς Ἰλιάδος. Ταύτην ὑποβάλλω ἡμῖν (Πίναξ 3. 2) ἀντιγραφεῖσαν μὲν ἐκ τῆς Ὀμηρικῆς στοᾶς (galleria Omerica) τοῦ Ἰγκιράμη, ἔχουσιν δὲ τὰς διαστάσεις τοῦ πρωτοτύπου καὶ ἰχνογραφημένην μό-

¹ « Ἦρα, καὶ Ἑκτορα δῖον ἀεικέα μῆδετο ἔργα. X. 395-404.

νον οὖσαν. Ἐπ' αὐτῆς φαίνεται, πρὸς τὰ δεξιὰ τῶν ὀρώντι τὴν εἰκόνα, βαδίζων πρὸς τὸν πύργον, ὁ πελώριος Ἀχιλλεὺς μετὰ Ἑλλήνων στρατιωτῶν ἀτενίζων τὰ ὄμματα πρὸς τὸν Ἑκτορα τὸν μείναντα μόνον ἐκτὸς τῶν τειχῶν τοῦ Ἰλίου, παρὰ τὰς παρακλήσεις καὶ τὰ δάκρυα τῶν ἐπὶ τοῦ πύργου φιλτάτων αὐτοῦ γονέων:

» ὡς τῶγε κλαίοντε προσαυδήτην φίλον υἱόν,

» πολλὰ λισσομένω· οὐδ' Ἑκτορι θυμὸν ἔπειθον·

» ἀλλ' ὅγε μῖμν' Ἀχιλλέα πελώριον ἄσπον ἰόντα.
X. 90-92.

Καίτοι δὲ ἄνευ κεφαλῆς ὁ ἐπ' ἀριστερὰ ἀνὴρ, πρὸς ὃν ἀποβλέπει ὁ Ἀχιλλεὺς, ῥαδίως ἀναγνωρίζεται καὶ ἐκ τοῦ μεγάλου σώματος καὶ ἐκ τῆς στάσεως, ὡς ὢν ὁ Ἑκτωρ, ὁ μείνας πρὸ τῶν πυλῶν ὅπως ἀντιστῇ τῷ Ἀχιλλεῖ, ὁ ἐρείσας τὴν ἀσπίδα αὐτοῦ πρὸς τῷ προέχοντι πύργῳ.

» . . . ὁ δὲ προπάροιθε πυλῶν

» ἐστήκει ἄμωτον μεμαῶς Ἀχιλλῆϊ μάχεσθαι. X. 36.

» πύργῳ ἐπὶ προὔχοντι φαινήν ἀσπίδ' ἐρείσας. X. 97.

Πρῶτος δὲ ἰδὼν τὸν Ἀχιλλέα ἐρχόμενον πρὸς τὰς πύλας ἦν ὁ γέρων Πρίαμος, ὅς καὶ ἐλεινῶς παρακαλεῖ τὸν Ἑκτορα, ἐκτεινὼν τὰς χεῖρας, μὴ περιμένειν τὸν Ἀχιλλέα.

» τὸν δ' ὁ γέρων ἐλεινὰ προσηύδα χεῖρας ὀρεγνύς·

» Ἑκτωρ, μή μοι μίμνε, φίλον τέκος, ἀνέρα τοῦτον.
X. 25-28.

Ἀφ' ἐτέρου ἢ μήτηρ ὠδύρετο δακρυχέουσα, ἀνοίγουσα τὸν κόλπον καὶ δεικνύουσα τὸν μαστόν·

» μήτηρ δ' αὖθ' ἐτέρωθεν ὠδύρετο δακρυχέουσα.

» κόλπον ἀνιεμένη ἐτέρηφι δὲ μαζὸν ἀνέσχε

» καὶ μιν δακρυχέουσα ἔπεα πτερόεντα προσηύδα.
X. 79.

Ἐκ τῶν δύο ὅθεν ἐπὶ τοῦ Πύργου ἰσταμένων καὶ τὰς χεῖρας ἐκτεινόντων ἢ μὲν ἐπ' ἀριστερὰ τοῦ θεατοῦ ἐστὶ πιθανῶς ἢ Ἐκάβη, ὁ δὲ Πρίαμος οὐ-
τινος μόνον οἱ βραχίονες σώζονται, ἦν ἐπὶ τὰ δεξιὰ.

Ἐπανερχόμενοι δὲ εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ τεμαχίου τοῦ ἀργυροῦ ἀγγείου βλέπομεν, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ κατεχομένου ὑπὸ τῶν τοξοτῶν καὶ σφενδονητῶν, πολλὰ σχήματα, τὰ μὲν κυκλοτερεῖ τὰ δὲ ἐπιμήκη· πρὸς τὰ ἄνω δὲ τοῦ τεμαχίου, δένδρα ἀγρίας συκῆς, πολλὴν ἔχοντα ὁμοιότητα τῇ κοινῶς λεγομένῃ συκῇ Βαρβαρίας (opuntia vulgaris). Διὰ τούτων ὁ τὸ ἀγγεῖον κοσμήσας τεχνίτης, ἐπόμενος

τῇ Ἰλιάδι, τοπογραφεῖ θαυμασίως, διὰ μὲν τῶν εἰρημένων σχημάτων δεικνύων τὰς ἀπέναντι τοῦ τείχους τοῦ Ἰλίου πηγὰς καθ' ἃς ἐφονεύθη ὁ Ἑκτωρ, διὰ δὲ τῶν δένδρων τοὺς ἔτι καὶ νῦν φυομένους ἐπὶ τῶν λόφων Βουνάρβασι ἐρινεοὺς οὓς καὶ ἐγὼ τῷ 1864 ἶδον ἄνω τῶν πηγῶν, πρὸς νότον τῶν καθ' αὐτὸ λόφων Βουναρβασί, ἐπὶ ὑψωμάτων, ἅπερ ἴσως αἰνίττονται οἱ λόγοι τῆς Ἀνδρομάχης πρὸς τὸν Ἑκτορα.

» ἄλλ' ἄγε νῦν ἐλέαιρε, καὶ αὐτοῦ μῖμν' ἐπὶ πύργῳ.
» μὴ παῖδ' ὄρφανικὸν θείης, χήρην τε γυναῖκα.
» λαὸν δὲ στήσον παρ' ἐρινεόν, ἔνθα μάλιστα
» ἄμβωτός ἐστι πόλις, καὶ ἐπιδρομον ἔπλετο τείχος.

Ὁ Τσοῦντας εὐρίσκων τὰ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου τεμαχίου δένδρα ὅμοια τοῖς ἐπὶ τῶν ποτηρίων Βαφείου, λέγει αὐτὰ εἶναι ἐλαίας ἀγρίας. Ἄλλ' ἐγὼ καὶ πρὶν ἢ ἀνακαλύψω τὴν ἐξήγησιν τῆς ἐπὶ τοῦ τεμαχίου εἰκόνος καὶ πεισθῶ ὅτι τὰ ἐπὶ τοῦ τεμαχίου δένδρα εἰσὶν ἐρινεοὶ καὶ οὐχὶ ἐλαῖαι, εὐρίσκον ἁνόμοια κατὰ τὸ φύλλωμα τὰ δύο ταῦτα εἶδη τῶν δένδρων. Καὶ ὁ παρ' ἡμῖν δὲ ἔξοχος βοτανικὸς Χελδράιχ, ἐπανειλημμένως ἐξετάσας τὰ ἐπὶ τῶν ποτηρίων Βαφείου δένδρα, ἀποφαίνεται, κρίνων ἐκ τοῦ τρόπου τῆς θέσεως τῶν φύλλων ἐπὶ τῶν κλάδων, ὅτι ταῦτα εἰσὶν ἐλαῖαι. Περὶ δὲ τῶν δένδρων τῶν ἐπὶ τοῦ ἐκ Μυκηνῶν ἀργυροῦ τεμαχίου λέγει ὅτι ὁ τεχνίτης ἤθελε κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἀπεικονίσαι φύλλα συκῆς ἀγρίας, ἀλλ' ἀτεχνῶς γενομένης τῆς ἀπεικονίσεως, τὰ φύλλα ὁμοιάζουσι φύλλοις συκῆς Ἰνδικῆς (Cactus, opuntia), φυτοῦ Μεξικανοῦ εἰς Εὐρώπην μετενεχθέντος μετὰ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς Ἀμερικῆς. Εὗρε δὲ ὁ κ. Χελδράιχ καὶ ἐν Ἑλλάδι τὰ νέα φυτὰ τῆς ἀγρίας συκῆς ἔχειν τὰ φύλλα παρεμφερῆ τοῖς φύλλοις τῶν ἐπὶ τοῦ ἀργυροῦ τεμαχίου δένδρων.

Ἡ ἄλωσις τῆς Τροίας, ἡ ἥττα καὶ ὁ θάνατος τοῦ γενναίου αὐτῆς ὑπερασπιστοῦ οὐκ ἦσαν βεβαίως ἀναμνήσεις εὐάρεστοι τοῖς Ἀσιανοῖς, ὥστε ἀπίθανος φαίνεται ἡ κατασκευὴ τοῦ ἡμετέρου ἀγγείου ἐν Ἀσίᾳ ὑπὸ δημιουργοῦ ἐγχωρίου. Μόνοι οἱ Φοῖνικες οἱ, κατὰ τὸν Ὅμηρον, χρυσῷ δεδεμένους ὅρμους ἠλέκτρον¹ καὶ πολυτελεῖ ἀγγεῖα² εἰς

Ἑλλάδα ὡς ἔμποροι μεταφέροντες, ἠδύναντο ἴσως καὶ τὸν ἡμέτερον ἀργυροῦν κρατῆρα ἀπὸ Σιδωνος εἰς Μυκῆνας μετακομίσαι, παραγγέλλοντες τὴν κατασκευὴν τοῖς πολυδαίδαλοις Σιδωνίοις δημιουργοῖς, δίδοντες αὐτοῖς καὶ τὰ σχέδια τῶν ἀρεστών τοῖς Ἑλλησι παραστάσεων πρὸς κόσμον. Ἄλλ' ἢ λεπτομέρεια καὶ ἀκρίβεια τῆς ἡμετέρας εἰκόνος περὶ τὰς τοπογραφικὰς ἐνδείξεις ἀποκρούει, κατ' ἐμέ, τὴν ὑπόθεσιν τῆς τῶν Φοινίκων ἀναμίξεως ἐν τῇ γε κατασκευῇ τοῦ ἡμετέρου ἀγγείου. Ἐνεκα τούτου Ἑλληνικὸν νομίζω τὸ ἔργον καὶ ἐν Ἑλλάδι ποιηθέν. Τὸ δὲ ἐπ' ἀριστερὰ τῆς εἰκόνος, ὡς σῆμα ἢ κόσμημα κρεμάμενον, φαίνεται μοι ἐμφαίνον ἐν τῶν δύο μεγαλοπρεπῶν ὠτίων τοῦ κρατῆρος. Καὶ οἱ γυμνοὶ δὲ τοξόται καὶ σφενδονῆται ὕψος Ἑλληνικὸν δίδουσι τῷ ἔργῳ, διὰ τὸ εἶναι αἰεὶ τοὺς Ἑλλήνας λιτοτέρους τῶν Ἀσιανῶν κατὰ τὴν περιβολήν, καὶ ἐκ παλαιοῦ γυμνοὺς κατελθεῖν εἰς τε τὰ γυμνάσια καὶ τοὺς ἀγῶνας.

Κατὰ τὴν Ἰλιάδα πάντες οἱ Ἑλληνες στρατιῶται ἦσαν ἐνδεδυμένοι, ἀλλ' οἱ τεχνῖται, ὡς φαίνεται, πολὺ ἐνωρὶς ἤρξαντο ποιοῦντες γυμνοὺς τοὺς ἀνθρώπους καὶ μάλιστα τοὺς ἔχοντας σώματα σύμμετρα, εὐκαμπτα, χαρίεντα, οἷα καὶ οἱ ἡμέτεροι ἐπὶ τοῦ τεμαχίου σφενδονῆται καὶ τοξόται ἔχουσιν.

Ἀρδὴν δὲ καταστραφέντος τοῦ Ἰλίου ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, φανερόν ὅτι ὁ δημιουργὸς τοῦ ἡμετέρου ἀγγείου κατὰ παράδοσιν ἢ ἐξ εἰκασίας ἐποίησε τὸ τεῖχος καὶ τὸν πύργον καὶ τὰ λοιπὰ ὀρώμενα οἰκοδομήματα. Περὶ δὲ τοῦ ἀνδρός, τοῦ πρὸς τὰ κάτω τοῦ τεμαχίου, τοῦ δεικνύοντος τὸ ἄνω ἥμισυ τοῦ σώματος μόνον, τοῦ φέροντος κράνος ἐξ ἱμάντων καὶ χειτῶνα χειριδωτόν, οὐδὲν βέβαιον δυνάμεθα εἰπεῖν. Ἰσως δι' αὐτοῦ ὁ τεχνίτης δεικνύει ἡμῖν Αἴαντα τὸν Λοκρὸν τὸν λινοθώρακα (B 527-530), τὸν ἀρχηγὸν τῶν Λοκρῶν τῶν ἐλθόντων σὺν αὐτῷ εἰς Ἴλιον ἄνευ περικεφαλαιῶν καὶ ἀσπίδων, ἀλλὰ πεποιθότων τόξοις καὶ σφενδόταις (N. 712-717). Πιθανῶς δὲ αὐτοὺς τοὺς Λοκρούς, τοὺς μὴ φέροντας ἀμυντικὰ ὅπλα (κόρυθας καὶ ἀ-

τήρ ἐκ Σιδωνος, ἣν ἴσως μεῖζων καὶ καλλίῳν τοῦ ἡμετέρου, κατὰ γε τὸν Ὅμηρον.

» ἀργύρεον κρατῆρα τετυγμένον· ἔξ δ' ἄρα μέτρα

» χάνθανεν· αὐτὰρ κάλλει ἐνία πᾶσαν ἐπ' αἶαν

» πολλόν· ἐπεὶ Σιδόνες πολυδαίδαλοι εὖ ἤσκησαν

» Φοῖνικες δ' ἄγον ἄνδρες ἐπ' ἡεροιδέα πόντον. Ἰλ. Ψ. 740.

¹ Ὀδυσ. Ο. 415-463.

² Ὁ ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλεύως τεθείς ὡς ἄθλον ταχύτητος ἀργυροῦς κρα-

σπίδας), παρίστησιν ἡ ἡμετέρα εἰκὼν· ἐποίησε δὲ αὐτοὺς γυμνοὺς ὁ δημιουργὸς τοῦ ἀγγείου, εὐρών ἐν τῇ Ἰλιάδι γυμνὸν ἀποκαλούμενον τὸν Λυκάωνα, τὸν μὴ φέροντα ἀμυντικὰ ὅπλα·

» γυμνόν, ἄτερ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος, οὐδ' ἔχεν ἔγχος,
» ἀλλὰ τὰ μὲν ῥ' ἀπὸ πάντα χαμαι βάλε . . . Φ. 50.

Ταῦτα ἀναμιμνήσκουσί μοι γραφὴν ἣν εἶδον πρὸ ἐτῶν παριστᾶσαν τὸν Ἀχιλλέα ὅλως γυμνόν, ξίφος μόνον ἔχοντα, τὸν δὲ κολεὸν τοῦ ξίφους δυσεξηγήτως ἐξηρητημένον ἀπὸ τοῦ γυμνοῦ σώματος τοῦ ἥρωος. Ὁ τεχνίτης, ἐκ τῶν γνωστῶν τότε ζώντων ἀγαλματοποιῶν ἐποίησεν οὕτω τὸν Ἀχιλλέα κακῶς ἐξηγήσας τὰ ἔπη τῆς Ἰλιάδος·

» . . . ὁ δ' ἔσθορε, δαίμονι ἴσος,
» φάσγανον οἷον ἔχων . . . Φ. 18-19.

Διὰ τούτων ὁ Ποιητὴς ἐννοεῖ ὅτι ὁ Ἀχιλλεύς, δτε ἐπήδησεν εἰς τὸν Σκάμανδρον, εἶχε μόνον ὅπλον τὸ ξίφος, οὐχὶ δὲ ὅτι ἦν καὶ ἄνευ κράνους, θώρακος, περικνημίδων, πεδίλων, χιτῶνος, ἐν ἐνὶ λόγῳ γυμνός. Ἀλλ' ἴσως καὶ ἐν γνώσει ὁ καλλιτέχνης παρεξήγησε τὸν Ποιητὴν, θέλων ἐν τῷ γυμνῷ Ἀχιλλεῖ ἐπιδειξάι εὐφυΐαν περὶ τὴν τέχνην.

Καὶ τὸ εὖρημα ὅθεν τοῦτο τὸ ἐκ Μυκηνῶν ἐπίκουρον μὲν ἔρχεται ἡμῖν, ὡς συνᾶδον τῇ Ἰλιάδι, ἀπελπι δὲ τοῖς ἀναμένουσι τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ Ὀμηρικοῦ Ἰλίου ἐπὶ τῶν λόφων τοῦ Ἰσαρλίκ, ἔνθα οὔτε πηγαί, οὔτε ἔρινεοὶ ὑπάρχουσι.

Γ. ΝΙΚΟΛΑΪΔΗΣ

ΤΟ ΓΟΡΓΟΝΕΙΟΝ

ΕΝ ΤΩΙ ΕΚ ΠΕΙΡΑΙΩΣ ΨΗΦΙΔΩΤΩΙ

(Πίν. 4)

Κατὰ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1892 ὁ κ. Ἰάκωβ. Δραγάτης ποιούμενος ἀνασκαφὰς ἐν Πειραιεῖ πρὸς τὴν Δυτικὴν Παραλιαν τῆς Ζέας ἐπὶ τῶν φαινομένων ἰχνῶν οἰκοδομῆς ρωμαϊκῶν χρόνων ἐν οἰκοπέδῳ Ἀγγέλου Καμπᾶ κατ' ἐντολήν τῆς ἐν Ἀθήναις ἐδρευούσης Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρίας ἀνέσκαψε καὶ εἰς φῶς ἤγαγε μωσαϊκὸν καλῆς τέχνης φέρον ἐν τῷ κέντρῳ συσπειρουμένου ἀκτινοειδοῦς κοσμήματος, ἀποτελουμένου ἐκ τριγωνικῶν ἀβακίων διαφόρων χρωμάτων ἀμοιβαίως ἐναλλασσομένων, κεφαλὴν Μεδούσης ὕψους 0,65. Ἐν ταῖς γωνίαις τοῦ ὀρθογωνίου τετραγώνου, ὅπερ περιβάλλει τὸ ὅλον μουσεῖωμα, εἶνε ἐψηφοθετημένα τέσσαρα μεγάλα φύλλα κισσοῦ. Ἡ ψηφιδόθετος κεφαλὴ τῆς Μεδούσης ἡγοράσθη χρήμασι τῆς Ἀρχ. Ἑταιρίας (ἀντὶ ὀρ. χιλίων) καὶ ἀρθεῖσα ἐκ τῆς θέσεως, ἔνθα εὐρέθη, μετηνέχθη εἰς τὸ Κεντρικὸν Μουσεῖον, ὅπου ἐτοποθετήθη μετὰ πλείστης ἐπιμελείας ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ἐδάφους τῆς αἰθούσης τῶν Κοσμητῶν¹.

Ἡ κεφαλὴ τῆς Μεδούσης εἶνε κατεσκευασμένη

¹ Πρὸς. Δελτ. Ἀρχαιολ. 1893 σελ. 23 ἀριθ. 7.

ἐκ λίαν σμικρῶν ψήφων, κατὰ τὸ τέταρτον περίπου μικροτέρων τῶν τὸ ὅλον μουσεῖωμα ἀπαρτιζουσῶν. Εἶνε δὲ αὗται εὐαρίθμων σχετικῶς ὑποχρώσεων, οἷον λευκοῦ, βαθυκυάνου, κεραμόχρου, φαιοῦ καὶ ὑπώχρου. Ἡ τέχνη φαίνεται ἀρίστη, ἡ δ' ἐξεργασία τῆς κεφαλῆς μετὰ πάσης λεπτότητος περὶ τὴν διάθεσιν τῆς φωτοσκιάσεως καὶ τὴν πλαστικὴν ἀνάδειξιν τῶν σχημάτων καὶ τῶν μούνων. Ἀναγνωρίζει τις ἐν αὐτῇ χεῖρα δεξιάν καὶ ἡσκημένην τεχνίτου, πρωτίστως δὲ τὴν τοῦ πρωτοτύπου, ἀφ' οὗ ἀφεύκτως αὕτη κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἀντεγράφη, ἀρετὴν δὲ καὶ ἐξέχουσαν ἀριστοτεχνίαν.

Ἐὰν δ' ἐν τῷ μωσαϊκῷ κατέχωμεν τοιαύτην λεπτότητα καὶ ἀκρίβειαν ὑποτυπώσεως ἔν τε τῇ ἐκφράσει καὶ ἐν τῇ ἐκδηλώσει τῆς κινήσεως τῶν ὀμμάτων καὶ τῆς ὅλης κεφαλῆς, πολλῷ μᾶλλον θὰ ἦσαν θαυμασίως ταῦτα ἐκτετελεσμένα ἐν τῷ προτύπῳ.

Ἡ ἰδέα τῆς Γοργόυς ὡς καὶ ὁ περὶ αὐτῆς μῦθος φαίνεται ἀρχαιοτάτη, τοῦ τε Ὀμήρου καὶ τοῦ Ἡ-

σιόδου περὶ αὐτῆς ἀδόντων ὡς γνωστῆς ἤδη τῷ συγχρόνῳ αὐτῶν κόσμῳ. Δὲν ὑπάρχει δὲ ἀμφιβολία ὅτι ὁ τῆς Γοργοῦς λόγος καὶ ἡ περὶ τοῦ θανάτου αὐτῆς μυθοπλαστική ἦλθον ἐξ Ἀνατολῆς, ὅπου καὶ τοσούτων ἄλλων τῆς μυθολογίας προσώπων αἱ ρίζαι εὐρηγνται. Πότε δ' ὅμως καὶ πόθεν ἀκριβῶς, ἐκ τίνος χώρας εἰδικῶς δηλ. προέκυψεν αὕτη καὶ μετεκομίσθη εἰς Ἑλλάδα, ἰδοὺ ὅ,τι ἀδυνατεῖ νὰ ἐπὶ λύση ἡ περὶ τοὺς μύθους τῶν παλαιῶν ἐπιστήμη.

Οὐχὶ δὲ μόνον ἡ ιδέα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ χαρακτήρ καὶ ὁ τύπος τῆς φυσιογνωμίας, τῆς τὸ φρικῶδες καὶ ἀποτρόπαιον ἐμφανιούσης ἐτοιμῆς ἤδη, πεπλασμένη καὶ ἀκριβῶς πῶς διαγεγραμμένη εἰσῆχθη ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

« Πράγματι, λέγει ὁ Φουρτβαϊγκλερ ¹, πιστεύω ὅτι δύναμαι νὰ ποδείξω ἔχνη ἐκ τῆς προελεύσεως αὐτῆς. Σημεῖόν τι ἐν ταῖς χιττικαῖς ἐπιγραφαῖς συχνότατα ἀπαντῶν παρίστησι προσωπεῖον ἐπὶ καμπύλης ῥάβδου ἐμπεπηγμένον μὲ γλῶσσαν προεξέχουσαν. (πρβλ. Transact. of soc. of Bibl. Arch. 8. Taf. 3. Stein von Djerabis, τὸ αὐτὸ ἐπίσης παρὰ Wright Hitt. Empire). Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀπόδειξις ποιᾷς τινος ἐπιδράσεως βορειοασσυριακῆς τέχνης οὐ μόνον ἐπὶ τὴν Κύπρον, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ αὐτὸν τὸν ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἐλληνικὸν πολιτισμὸν δὲν εἶνε ἀδύνατος, διὰ τοῦτο θὰ ἡδύνατο νὰ δικαιολογηθῇ καὶ ἡ ὑποτόπισις σχέσεώς τινος τοῦ Γοργονείου πρὸς τὸ ἐπὶ τῆς βορειοασσυριακῆς ἐπιγραφῆς φερόμενον μορφάζον Προσωπεῖον. »

Φαίνεται δ' ὅτι ἡ τοῦ ἀποτροπαίου ιδιότης τοῦ Γοργονείου ἦν καὶ ἡ ἀρχαιοτάτη, πλεῖστα δὲ ὑπάρχουσι τὰ διαπιστοῦντα τὴν ὡς ἀβασκάντου, ὡς «φυλακτοῦ» καὶ περιάπτου (amulette) χρῆσιν καὶ ἐφαρμογὴν αὐτοῦ. Ἀκόμη σήμερον ἀπαντῶσιν οἱ ἐξερευνηταὶ καὶ ἐπισκέπται τῶν ἀγρίων χωρῶν τῆς κεντρικῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἀμερικῆς τοιαύτας ἀποτροπαίους μορφάς, ἐμφανιούσας τὴν ἐπὶ τῷ θανάτῳ φρίκῃσιν, τὸ ἀπολιθοῦν ὄντως στυγερὸν βλέμμα, τὴν ὑπερτάτην τοῦ τρόμου καὶ τῆς φρίκης ἔκφρασιν.

Ἄλλ' ὅ,τι μᾶλλον συγκεκριμένως καὶ ἀκριβῶς δύνανται ἡ παλαιοντολογικὴ Ἐπιστήμη καὶ ἡ Ἀρχαιολογία νὰ βεβαιώσωσι καὶ ὡς ἀσφαλὲς νὰ πα-

ραδώσωσιν ἡμῖν εἶνε ἡ ἀρχικὴ, ἀρχέτυπος καὶ πρωτίστη ἐν τῇ τέχνῃ ἐμφάνισις καὶ καλλιτεχνικὴ, ἔστω καὶ πάντῃ ἄξεστος καὶ βάνανυσος ἔτι, ὑποτύπωσις τοῦ Γοργονείου.

Αὕτη δὲ δὲν δύναται νὰ ὑποτεθῇ ὡς ἀρχαιοτέρα καὶ πρὸ τῆς ἐβδόμης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος συντελεσθεῖσα. Καὶ δύναται μὲν τις εὐλόγως νὰ ἀντικρούσῃ τὴν γνώμην ταύτην διὰ τῆς προσαγωγῆς δύο χωρίων τοῦ Ὀμήρου, ὅπου γίνεται μνεῖα γραπτῆς καὶ εἰκονικῆς ἀναπαράστασεως τῆς Μεδούσης, ἀλλ' οὐχ ἦττον οἱ κριτικοὶ καὶ ἐξελεγκταὶ ἀρχαιολόγοι διίστανται περὶ τὴν ἀκριβῆ ἐκδοχὴν τῶν περιγραφῶν τούτων καὶ ἀμφισβητοῦσι μάλιστα, ὡς ἐποίησεν ὁ προμνημονευθεὶς Φουρτβαϊγκλερ, τὴν γνησιότητα τῶν στίχων τοῦ Ποιητοῦ.

Ἡ διαγραφὴ δ' ὅμως τῶν στίχων τούτων προσκρούει κατὰ πολλῶν δυσχερειῶν. Καὶ πρῶτον ἀπάντων δὲν βλέπομεν ὁποῖαν δυσκολίαν θὰ εἶχεν ἡ ἀπεικόνισις τοῦ Γοργονείου τόσον ἐνωρὶς ἐν τῇ τέχνῃ, μορφῆς τόσον ἀρχέτυπου καὶ βαναύσου, ἀφοῦ μάλιστα καὶ οἱ μᾶλλον ἐν τῇ κατωτάτῃ βαθμίδι τοῦ πολιτισμοῦ λαοὶ ἔχουσι γεγραμμένας ταιαύτας εἰκόνας ἐπὶ τῆς πανοπλίας των. Εἶνε δὲ ἰδίᾳ τὸ γοργόνειον, οἷον παρίστησιν αὐτὸ ἡ ἀρχαιοτάτη τεχνοτροπία, ἐντελῶς βαναυσούργημα καὶ παράστασις ἄξεστος καὶ χονδροειδῆς λαοῦ ἀγρίου καὶ φυλῆς ἀπαιδεύτου. Πᾶν ἄλλο δὲ ἡ τοιοῦτος ἦτο ὁ λαός, ὃν περιγράφουσι τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη καὶ οὐ εἰς φῶς ἤγαγε πλεῖστα μνημεῖα καὶ τοῦ καθ' ἡμέραν βίου χρειώδη σκεύη ἢ ἀποκαλυπτικὴ σκαπάνη τοῦ εὐτυχοῦς θυσαυροδίου Σλήμαν. Ἀπὸ παντὸς στίχου τοῦ Ὀμήρου κατὰ δὴλος ἡμῖν γίγνεται ἡ ἀνωτέρα πῶς θέσις ἐν τῷ πολιτισμῷ τῶν φύλων ἐκείνων καὶ ἡ φιλόκαλος ἀνάπτυξις αὐτῶν ἐν πολλοῖς. Ὁ Ποιητής, ὁ τοσοῦτον πιστῶς τὸν κόσμον ἐκείνον περιγράφας μέχρι καὶ τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν, ὁ οὐδὲν κατὰ φαντασίαν συλλαβών, οὐδέ τι αὐτόθεν μυθοπλαστήσας, δὲν ἡδύνατο βεβαίως νὰ περιγράψῃ καὶ τὴν Γοργὼν ἐν ἀσπίδι, ἂν μὴ ἔβλεπε ταύτην πράγματι οὕτω ἀπεικονισμένην. Θὰ ἦτο δὲ αὕτη συνήθης ἐπασπιδίος παράστασις καὶ ἐκ τούτου εὐθὺς αὐτῆς ἐν πρώτοις ὁ Ποιητής μνημονεύει. Ἐὰν οἱ στίχοι ἐκεῖνοι, ὡς ἰσχυρίζεται ὁ κ. Φουρτβαϊγκλερ, ἦσαν παρεμβολὴ μεταγενεστέρα, τότε θὰ ἐτέθησαν βεβαίως ὅπως συμπληρώσωσι κενόν,

¹ Roscher. Ausführliches Lexikon der Griechischen und Römischen Mythologie. Leipzig. 1884 - 1890. σελ. 1705.

ἢ διασαφήςωσί τι σκοτεινόν, ὡς συνήθως, ἐνῶ οὐδέτερον τούτων συμβαίνει ἐν τοῖς ἐν λόγῳ χωρίοις. Ἐξοβελιζομένων τῶν στίχων ὁ μεσώτερος ὁμοφώνος, θὰ παρείχετο δὲ λίαν ἀτυχῇ ἄποψιν αὐτῇ ἡ μέλαινα κηλὶς ἐν μέσῳ τῶν ἀπαστραπτόντων δέκα κύκλων καὶ τῶν εἴκοσι λευκῶν κασσιτερίνων ὁμοφωγῶν. Ἡ στοιχειώδης αἰσθητικὴ τοῦλάχιστον θὰ κατεδίκαζε τοιοῦτόν τινα διάκοσμον.

Μετὰ τὴν μόνην ταύτην ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου παραδεδομένην ἡμῖν τεχνικὴν παράστασιν, τὸ Γοργόνειον ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον ἐν ἀρχαιοτάτῃ καὶ ἀναμφιρήστῳ γνησιότητος κεράμῳ οὐχὶ μόνον ὡς κεφαλὴ ἀλλὰ τὴν φορὰν ταύτην ὡς βαδίζουσα Γοργὼ ἐπὶ πινακίου ἐκ Κεράμου τῆς ἀρχαίας Ροδίας τέχνης ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ¹.

Τὸ γοργόνειον εἶνε ἤδη τελείως πεπλασμένον. Συγχρόνου τεχνουργίας εἶνε καὶ τὸ περισωθὲν ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας ἐξ ἡλέκτρου νόμισμα. Τὸ πρῶτον τούτων ἔχει τὸ ἰδιάζον χαρακτηριστικὸν ὅτι φέρει τρίχας κάτωθεν τῆς γένυος, εἶδος γενείου, ἴσως πρὸς ἐπίτασιν τοῦ ἀποτροπαίου. Ἀναγκαῖον δ' ἐνταῦθα νὰ παρατηρήσωμεν τὴν ὁμοιότητα τοῦ γοργονείου πρὸς τὰ ἐπὶ τῶν νεκρῶν ἐγκλειόμενα ἐν τοῖς τάφοις προσωπεῖα καὶ πάσας τὰς παραπλησίους, ὡς ἀβάσκαντα καὶ ἀποτρόπαια, μετὰ τῶν νεκρῶν συνθαπτομένας παραστάσεις.

Φαίνεται δ' ὅτι ἀρχαιότερα ἦτο ἡ μόνη τῆς κεφαλῆς ἀπεικόνισις καὶ ὅτι βραδύτερον παρεισῆχθη καὶ ἡ τοῦ λοιποῦ σώματος ὑποτύπωσις. Τολμῶμεν ἐκ τούτου νὰ εἰκάζωμεν μήπως οὐχὶ τις τῶν μέχρι τοῦδε προταθεισῶν ἐτυμολογιῶν, ἀλλὰ μᾶλλον ἡ πρὸς τὴν λέξιν *Γολγρό* = κρανίον τῆς ἐβραϊκῆς (πρβ. *Γολγοθᾶ* = θέσις κρανίου) συγγένεια τῆς «Γοργούς» θὰ ἦτο καὶ ἡ πιθανωτέρα. Ἄλλως τε καὶ ὁ μῦθος ἐπικυροῖ τοῦτο, τοῦ Περσέως ἀποτεμόντος καὶ ἀποκομισαμένου ἐν «κιβύσει» τὴν κεφαλὴν τῆς Μεδούσης. Τοιοῦτον ἀρχαιοτάτον Γοργόνειον θὰ ἦτο καὶ τὸ ἐπὶ τῶν τειχῶν τοῦ Ἀργους προσκεκολλημένον κατὰ τὸν Πausanίαν. Τοῦ ἀρχικοῦ τούτου τύπου ἕτερον ἔτι πιστόν ὁμοίωμα ἔχομεν ἐν τῷ ἐν Σπάτα ἀνασκαφέντῳ ἀκρωτηρίῳ.

Στομα ἰσχυρῶς καὶ παντάπασιν ἠνεωγμένον καὶ

¹ Πρβ. *Journal of Hell. Stud.* 6.

πρὸς τὰ ἄνω ἀνεσπασμένον, ἐξ οὗ διαφαίνονται πάντες οἱ ὀδόντες μετὰ τῶν λίαν ἀνεπτυγμένων κυνοδόντων, λίαν ἀνεπτυγμέναι γένυς, γλῶσσα ἐκτεταμένη καὶ πρὸς τὰ κάτω διήκουσα, μεγάλοι, βλοσυροὶ, (ἐξ οὗ καὶ βλοσυρῶπις παρ' Ὀμήρῳ, λ. 634) ὀφθαλμοὶ καὶ πρόσωπον στρογγύλον καθ' ὁλοκληρίαν, μόνον τῆς γένυος κάτωθεν ὀλίγον προεχούσης· ἰδοὺ τὰ σπουδαιότατα χαρακτηριστικὰ τοῦ Γοργονείου ὡς ἀληθοῦς μορμολυκείου. Ἡ κόμη συνήθως εἶναι λεῖα ἐπὶ τοῦ μετώπου διεσκειασμένη ἢ ἐν μικροῖς ἰούλοις ἢ ἐν κυματοειδεῖ σχήματι. Ἐπὶ τοῦ μετώπου φέρονται μία καὶ πλείους ρυτίδες, αἵτινες ἐκδηλοῦσι τὸ σύνοφρον καὶ τὸ μανικὸν τῶν ὁμμάτων, ἐκ δὲ τῶν ὧτων ἐξήρτηνται συχνάκις κυκλικά ἐνώτια.

Δὲν εἶνε τῆς παρουσίας μελέτης ἔργον ἡ ἐξεύρεσις καὶ ἀναζήτησις τῆς ῥίζης τοῦ περὶ Μεδούσης μύθου. Τόσαυτα ἐγράφησαν καὶ τόσαυτα ἐξηνέχθησαν περὶ ταύτης γινώμαι καὶ ὑποθέσεις, ὥστε οὐδὲ τόμος ὅλος θὰ ἤρκει ὅπως περιλάβῃ ταύτας ἀπάσας. Νομίζομεν μόνον ὅτι δὲν εἶναι λίαν πιθανὴ ἡ ἀναζήτησις τῆς ἀρχῆς τοῦ μύθου ἐν τοῖς μετεωρολογικοῖς φαινομένοις, πολλῶν δὲ μᾶλλον οἰκειότερα εἶνε ἡ γνώμη περὶ ἐκστρατείας τινὸς κατ' ἀγρίων Ἀμαζόνων, ὧν ἡ φοβερά ὄψις καὶ τὸ ἀτρόμητον ἐν ταῖς μάχαις θὰ εἶχεν ἐκφοβίσει πάλαι ποτὲ τὰ μέγιστα τοῦξ λαούς, ἐν δὲ τῇ εὐφαντάστῳ διανοίᾳ τῶν ἑπλάσαν τὴν τερατώδη ταύτην μορφήν τῆς ἡρώιδος, ἥς ἀποκόψας τὴν κεφαλὴν ὁ Περσεὺς θριαμβευτικῶς ἐκόμισεν εἰς Ἑλλάδα καταπτόσας καὶ εἰς ἑκστασιν καὶ ἀπολίθωσιν ἐμβάλων τοὺς θεασαμένους αὐτὴν τὸ πρῶτον ἐπιστρέψαντος καὶ ἐπιδεικνύντος τὸ δεινὸν λάφυρον.

Τὸ γοργόνειον εἶνε τὸ σύμβολον τῆς ἐπιθανατίου ὀδύνης καὶ τοῦ τρόμου ἅμα, τῆς φρικιάσεως καὶ τοῦ ῥίγους, ᾧ προσξενοῦσιν αἱ πολλαὶ σφαγαὶ καὶ αἱ ἐν πολέμῳ κατατομήσεις.

Τοὺς περιελισσομένους ὄφεις, τὰς χαλκᾶς πτέρυγας καὶ τοὺς ὡς συῶν κυνόδοντας ἑπλάσεν ἡ φαντασία ἡ ἐξημμένη τῶν ἀνατολικῶν λαῶν, οὐδαμῶς δὲ πιθαναὶ φαίνονται ἡμῖν αἱ σχέσεις τῶν ἐμβλημάτων πρὸς τὰ φυσικὰ καὶ μετεωρολογικὰ φαινόμενα, οἷας εὐρίσκουσι πολλοὶ ἀρχαιολόγοι.

Τοῦ ἀρχαιοτάτου τούτου ἀρχικοῦ προτύπου ὑπάρχουσιν ἱκανὰ μνημεῖα, οἷον καὶ τὸ ἐπὶ τῆς

Ἀκροπόλεως ὡς προμετώπιος κέραμος περισωθέν¹.

Τοιοῦτον παραλαβοῦσα κατ' ἀρχάς ἡ τέχνη τὸ γοργόνειον μετέπλασε καὶ πολυειδῶς μετεποίησε καὶ τὰ μέγιστα ἐξηυγένισεν, ἐπὶ τοσοῦτον μάλιστα μεταβαλοῦσα καὶ τὴν φύσιν αὐτοῦ, ὥστε κατὰ τὴν τρίτην περίοδον τῆς ἐξελίξεως τῆς μυθικῆς ταύτης μορφῆς μονονουχὶ ἀπορεῖ τις ἐάν τινα τῶν φερομένων ὡς γοργόνεια εἶνε καὶ πράγματι τοιαῦτα.

Ἡ αἰσθητικὴ ἐξέλιξις (l'évolution) καλλιτεχνικῆς τινος συλλήψεως ἐν οὐδεμιᾷ ἐτέρᾳ παραστάσει γίνεται ἴσως τοσοῦτον κατάδηλος καὶ καταφανὴς ὡς ἐν τῇ ὑποτυπώσει τῆς Μεδούσης. Τῆς ἐξελίξεως ταύτης θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ὑποδείξωμεν τὰ κυριώτατα σημεῖα, ὅπως δυνηθῶμεν κατόπιν νὰ καθορίσωμεν ἀκριβῶς τὴν περίοδον εἰς ἣν δέον νὰ ὑπαχθῇ τὸ ἡμέτερον ἐκ Πειραιῶς Γοργόνειον.

Τρεῖς τύπους ἰδίως κυριωτάτους καὶ καταφανεῖς ἔχομεν ἐν τῇ ἀναπτύξει καὶ ἀποτυπώσει τοῦ γοργονείου: Ἐνα τὸν πρῶτον καὶ ἀρχικόν, οἷον ἐν τοῖς προηγουμένοις περιεγράψαμεν καὶ λεπτομερῶς ἐξεθέσαμεν, δεύτερον τὸν μέσον καὶ ὡς μεταίχμιον μεταξὺ ἐκείνου καὶ τοῦ τρίτου κείμενον, τὸν κορυφούμενον καὶ εἰς τελειότητα αἰσθητικὴν καὶ πλαστικὴν ἀναδεικνύντα τὴν μυθολογικὴν ταύτην μορφήν, τρίτον δὲ τὸν τῆς ὁλοσχεροῦς μεταμορφώσεως καὶ τελικὸν ἅμα ὅτε τὸ γοργόνειον σχεδὸν ἀπόλλυσι τὴν ἀρχικὴν φύσιν καὶ τὴν τοῦ ἀποτροπαίου ἔννοιαν, μεταπίπτει δ' εἰς ἀπλὴν ἀλγούσης πως καὶ θλιβομένης γυναικὸς ἀναπαράστασιν, ὡς παρακατιόντες ἐκτενῶς θέλομεν ἰδεῖ.*

Τῆς μέσης περιόδου διεσώθησαν εὐτυχῶς ἱκαναὶ παραστάσεις ἐξ ὧν καταφαίνεται σαφῶς καὶ εὐκρινῶς ἡ βαθμιαία ἐξέλιξις καὶ ἡ ὁσημέραι ἐπιτελούμενη μετάπλασις τῆς μορφῆς τῆς Μεδούσης, ἥτις ὑπενθυμίζει ζωηρῶς τὰς ἐν τῷ ὀργανικῷ κόσμῳ καὶ ἐν τῷ φυτικῷ καὶ ζωολογικῷ βασιλείῳ ἀπαντώσας ὁμοίας ἐξελίξεις ἀπὸ τοῦ ἀτελεστεροῦ πρὸς τὸν τελειότερον καὶ πληρέστερον τύπον. Αἱ γωνίαι ἀμβλύνονται, αἱ ὀξύτητες ἐξαφανίζονται, τὸ ἄγριον ἐλαττοῦται καὶ ἐν γένει οἱ χαρακτῆρες μετατρέπονται ἐπὶ τὸ ἡμερώτερον καὶ γλυκύτερον.

Κυρίως κατὰ τὰ μέσα τῆς Ε' ἑκατονταετηρίδος καὶ καθ' ὅλον τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ αἰῶνος τού-

του ἐτεχνουργήθη ὁ καλλιτεχνικώτατος οὗτος τύπος, ὅστις διетήρησεν ἐκ τοῦ ἀρχαικωτέρου τὸ πεπλατυσμένον καὶ ἰσοπεδὲς τοῦ προσώπου καὶ τὸ κυκλοτερές καὶ στρογγύλον τῆς μορφῆς, τὰς ρυτίδας τοῦ μετώπου, τὸ ἀνεσπασμένον καὶ ἠνεωγμένον στόμα καὶ πρὸ παντὸς ἐπίσης τὴν ἐκτεταμένην πρὸς τὰ κάτω γλῶσσαν. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα ὑφίστανται κατὰ τὴν περίοδον ταύτην λείανσιν τινα καὶ ἐπεζητημένην ἐξομάλυνσιν καὶ ἐπὶ τὸ ἡμερώτερον μετάπλασιν. Τοιαύτας καλλιτεχνικὰς βαθμιαίας ἐξελίξεις παρέχονται ἡμῖν ἡ ἀρχαία γλυπτικὴ τῶν τε Αἰγηνητικῶν καὶ τῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως ἀρχαϊκῶν, ἰδίᾳ δὲ ἡ Γραφικὴ τῆς Ἀναγεννήσεως ἐν Ἰταλίᾳ ὡς καὶ ἡ τῶν μουσειωμάτων τῆς Βυζαντιακῆς τέχνης κλιμακῶδὸν ἀνιῶσα μέχρι τῶν ψηφιδωτῶν τῆς Μονῆς τῆς Χώρας τελειοποιήσεις, ἐν οἷς ὑποφώσκει ἡ γραφικὴ τοῦ Giotto καὶ ἡ ἀπαρχὴ τῆς ἀληθοῦς τέχνης.

Ἐν τοῖς Πίναξι τοῦ *Müller* καὶ *Bücheler*¹ κατέχομεν ἐὰν οὐχὶ πλήρη, ἀλλ' ἀρκούντως ἐμφανῆ καὶ σαφῆ τὴν σειρὰν τῶν βαθμῶδων ἀναπτυσσομένων τύπων τοῦ Γοργονείου.

Ἐν τοῖς ὑπ' ἀριθμοῖς 905, 907, 908, καὶ 910 ἀπαντῶσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον οἱ διάφοροι τύποι τῆς μέσης περιόδου, οἱ ἐνέχοντες στοιχεῖα ἀναπωλοῦντα τὸ παρελθὸν ξοανῶδες μορμολύκειον καὶ ὑποφαίνοντα τὴν μέλλουσαν καλαισθητικὴν διαμόρφωσιν τῆς Μεδούσης. Ἐν αὐτοῖς ἔχομεν ἔκφρασιν ἤδη καὶ πάθη μεμετρημένα, οὐχὶ δ' εἰς ἔπακρον τῆς ἐντάσεως καὶ ἐκδηλώσεως ἐξηγμένα. Ὅ,τι δ' ἰδίᾳ χαρακτηρίζει τὴν νεωτέραν ταύτην τεχνοτροπίαν εἶνε ἡ ὑποκειμενικώτερα, ἐλευθεριωτέρα ἐξεργασία καὶ ἡ διάπλασις τῆς μορφῆς, καθ' ἣν ἐκδηλοῦται ἐμφαντικώτερον ἡ προσωπικότης, ἡ αὐτόθεν βούλησις καὶ ἔμνευσις τοῦ καλλιτέχνου. Οὕτω βλέπομεν ὅτι καταλείπεται ὀλίγον ἡ αὐστηρὰ καὶ γεωμετρικὴ τῶν γραμμῶν διάταξις ἡ κατὰ μέτωπον ἀκριβεστάτη ὑποτύπωσις, ἡ τῆς παραδόσεως τυφλὴ ὑπακοὴ καὶ ἡ τερατώδης τῆς ὀψεως ἐν γένει ἔκφρασις. Ἡδὴ ἀπαντῶμεν καὶ Μεδούσας κατὰ τὰ τρία τέταρτα ἐστραμμένας, πολλάκις δὲ ἤδη καὶ ὅλως καταγράφους καὶ ἐν κατατομῇ (en profil.)

Ἡ περίοδος αὕτη εἶνε ἡ παραγαγοῦσα τὰς καλ-

¹ Deukmaler der Alten Kunst von Müller & Wieseler σελ. 50. Πίνακες 897-920.

¹ Ross. arch. Aufs. 1. 5.

λίστας τῆς Γοργοῦς ὑποτυπώσεις ἐν τε τῇ Γλυπτικῇ καὶ ἐν τῇ Γραφικῇ. Εἶνε ἡ *κλασικὴ* ὄντως διάπλασις αὐτῆς, καθ' ἣν τὸ γοργόνειον διατηρεῖ τὸν ἀρχέτυπον αὐτῆς χαρακτῆρα, μόνον τῶν γραμμῶν τοῦ προσώπου καλλυνομένων καὶ ἐπὶ τὸ ἀνθρωπινώτερον μεταπλαττομένων χωρὶς τὸ παράπαν νὰ ἀπόλληται ὁ ριζικός τύπος καὶ ἡ βαθεῖα ψυχολογικὴ ἔννοια τῆς μορφῆς. Εἶνε καὶ μένει εἰσέτι πάντοτε ἡ αὐτὴ ἀποτρόπαιος, ἀπολιθοῦσα, στυγερά, ψυχρὰ ἐν τῷ πάθει καὶ κρυερὰ ὡς ὁ θάνατος μεθ' ὅλον αὐτῆς τὸ κάλλος ἀποτετμημένη κεφαλὴ τῆς Μεδούσης. Εἶνε ωραία, εὐειδής, καλὴ τὴν ὄψιν, ἀλλὰ δὲν ἐλκύει οὐδὲ θέλγει τὸν θεατὴν. Οἱ ἡνεωγμένοι, ἀόριστοι καὶ ἀσκαρδαμυκτεῖ ἀτενίζοντες, οἱ «*starrenden*» ὀφθαλμοὶ αὐτῆς ἐμπνέουσι φρίκην καὶ ἀπολιθώσιν ὄντως· φοβερὸν δ' εἶνε καὶ τὸ διηνεωγμένον ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐκφράσεως καὶ ζωῆς στόμα καὶ τὰ ἄψυχα ὡρὰ χεῖλη.

Δὲν εἶνε δὲ παραδοξολογία ἡμιλῶν τις περὶ γλυπτικῶν ἔργων νὰ μεταχειρισθῇ τὴν λέξιν «*ὡχρὸς*» διότι ὁ γλύπτης δύναται καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ μαρμάρου νὰ ἀποτυπώσῃ τὸ χρῶμα, ὅπερ εἶνε ἡ ζωηρότης, ἡ ἐμπύχωσις, ἡ λειότης, καὶ λάμψις τοῦ μαρμάρου. Διὰ τοῦτο ἵνα κολασθῇ ακριβῶς ἡ ὡχρότης αὐτῇ ἡναγκάζοντο καὶ νὰ χρωματίζωσιν αὐτό. Πρβλ. κ. Μυλωνᾶ. Ἐν Ἀρχ. Ἐφ. 1883 σελ. 184. σημ. 2. καὶ Brunn Glyptotek. σελ. 72.

Ἀρκεῖ νὰτενίσωμεν τὴν ἀρίστην τῆς ἐποχῆς τῆς μέσης ταύτης γλυπτικὴν παράστασιν τῆς Γοργοῦς ἐν τῇ *Γλυπτοθήκῃ* τοῦ Μονάχου, τὴν γνωστὴν ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Rondanini, ὅπως εὐθὺς ἀντιληφθῶμεν τῆς ὡχρότητος ταύτης ἥτις συνδυάζεται μετὰ ἐξόχου ἀληθῶς κάλλους. Εἶνε νῦν πᾶν διάφορος ἡ Γοργώ, ἡ δὲ γένυς λεπτὴ καὶ λιπόκρεως δὲν ὁμοιάζει οὐδαμῶς πρὸς τὸ ἀρχαϊκὸν γοργόνειον μὲ τὴν στρογγύλην, σαρκώδη, πεπλατυσμένην καὶ λίαν ἀνεπτυγμένην σιαγῶνα, τὸ κυκλοειδὲς πρόσωπον καὶ τὴν κτηνώδη ἄνευ οὐδεμιᾶς ὑποχρώσεως, οὐδὲ τῆς ἐλαχίστης μετριότητος ἐν τῇ τοῦ πάθους ἐκδηλώσει.

Θαυμαστὴν αἰσθητικὴν ἀνάπτυξιν ἐπὶ τοῦ γοργονείου τούτου εὐρήσει ὁ ἀναγνώστης ἐν τῷ «*Das Griechische Goetterideale*» τοῦ περιφανοῦς καὶ κρατίστου αἰσθητικολόγου ἐν ἀρχαιολογοῖς Brunn.

Ἄλλ' ἤδη ἡ κλασικὴ Ἑλλάς ἀποχαιρετίζει ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν προτέραν ἀρχαίαν εὐδαιμονίαν καὶ ἀδιάπτωτον εὐθυμίαν, εἰσέρχεται δὲ περὶ τὰ τέλη τῆς τετάρτης καὶ κατὰ τὴν τρίτην ἑκατονταετηρίδα πλησίστιος εἰς τὸ πέλαγος τῶν παθῶν, τῶν μεγάλων συμφορῶν, τῶν ἐθνικῶν μαρτυρίων. Τὰ πάντα λαμβάνουσιν ἐμπαθῇ χαρακτῆρα, ἡ ρητορικὴ ἐν τῷ Δημοσθένει ἐκρήγνυται εἰς φλογεράς ἀναλαμπάς καὶ εἰς ἐκφυροκρατοῦσας, τὸ θέατρον φλέγεται, πάλλεται, σείεται καὶ προρριζῶς, ἐκ θεμελίων κραδαίνεται ὑπὸ τοὺς πόδας τῆς μαινομένης Μηδείας, τὸ δρᾶμα νικᾷ τὰ πάντα καὶ ἡ εὐθυμος κωμῳδία ἐν τοῖς Ἰππεῦσι προσλαμβάνει θυμοειδὲς σκίρτημα φορβάδος, ἥτις ἀπειλεῖ νὰ κατασυντρίψῃ τὸ πᾶν ὑπὸ τὰς ἐπλάς της.

Μία φρικώδης λέξις, ἣν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἡγνῶει παντελῶς ἡ Ἑλλάς ἤδη τὸ πρῶτον βαθέως, ὡς διὰ πεφυρακτωμένου σιδήρου ἐπὶ τῶν νῶ των δεσμώτου, ἐγκολάπτεται ἐπὶ τοῦ ἀσπίλου καὶ λευκοῦ μέχρι τῶν χρόνων ἐκείνων μετώπου αὐτῆς, ἡ λέξις αὕτη λέγεται: *Δουλεία*. Ἡ τέχνη, τὸ κάτοπτρον τῶν αἰσθημάτων πάσης περιόδου, τὸ ἀντανάκλων καὶ τὰς ἐλαχίστας διαθέσεις καὶ τὰ μᾶλλον λανθάνοντα συναισθήματα δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ ἐπηρεασθῇ ὑπὸ τοῦ ἐνσχύσαντος τούτου ἐξαπίνης ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα ἀγρίου πνεύματος καὶ νὰ μὴ ὑγρανθῇ ὑπὸ τοῦ σφοδροῦ νότου τῆς δουλείας. Τὸ γοργόνειον παρέχεται ἡμῖν πιστοτάτην εἰκόνα τῆς ἐπελθούσης ἀτμοσφαιρικῆς ἐν τῷ πνευματικῷ καὶ αἰσθητικῷ βίῳ τῆς Ἑλλάδος μεταβολῆς, ἀπὸ τῆς στιγμῆς δ' ἐκείνης χαίρειν ἐῶντες οἱ καλλιτέχναι πᾶσαν ἀρχικὴν ρίζαν καὶ βαθύτεραν τῆς παραδόσεως ἔννοιαν μεταπλάττουσι κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτοῖς τὴν Μεδούσαν καὶ ἐκφυλίζουν τὴν τέλεον αὐτήν.

Ἡ τρίτη περίοδος ἡ καὶ *παθητικὴ* τῆς ἐξελέξεως τοῦ γοργονείου εἶναι καὶ ὁ *ἐκφυλισμός* αὐτοῦ. Κατὰ ταύτην ἀντὶ νὰ ἐκφράζῃ τὸν τρόμον, τὴν φρικίαν, τὴν ἀπολιθοῦσαν στυγεράν ἀνατριχίαν, τὸν ἀντίον κατὰ τοὺς χρόνους τῶν Διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, μετεπλάσθη οὕτω ριζικῶς καὶ μετέβαλον οἱ καλλιτέχναι τοσοῦτον ἄρδην τὴν φύσιν αὐτοῦ, ὥστε ἀντὶ τῶν αἰσθημάτων τοῦ ἀποτροπαίου νὰ γεννᾷ ἐν τῷ θεατῇ καὶ νὰ προκαλῇ τὸν οἶκτον καὶ τὸν ἔλεον. Ἀναγινώσκει τις ὡ-

δε ἐν τῇ Μεδούσῃ τὴν οἰκτῆρμονα ἀνθρωπότητα, τὴν ἤδη τὸ πρῶτον πολυπαθὴ καὶ τλήμονα, τὴν μαρτυρήσαντα ἐκ τῶν πολλαπλῶν ταλαιπωριῶν τοῦ παρελθόντος καὶ ἐκ τῆς μακρᾶς πολεμικῆς ἀλληλοσφαγίας, τὴν μελαγχολοῦσαν ἤδη καὶ παρέχουμένην ὅσιν βιοπαλαιστοῦ, ἀγωνοβίου ἀνθρώπου, ἀληθοῦς «*ecce homo*», οἷον ἡγνῶει τελείως ἡ νεανικὴ αὐτῆς ἡλικία.

Εἰς ταύτην τὴν περίοδον τῶν μετὰ τὴν ἐν Χαιρωνείᾳ μάχῃ χρόνων δέον νάναχθῇ καὶ ἡ Μέδουσα τοῦ Πειραιωτικοῦ μωσαϊκοῦ, οὗ ἀρκεῖ τις καὶ ἐπ' ὀλίγον νάτενίσῃ τὴν πένθιμον τῶν ὁμμάτων ἔκφρασιν, τὰς ἀνεσπασμένας πρὸς τᾶν εἰς ἐλαφρὰν γυνίαν συνηγμένας ὀφρὺς, τὸ ἀορίστως πρὸς τὸ ἄπειρον ἄνω νεῦον βλέμμα καὶ τὴν ἡρεμον μελαγχολικὴν κλίσιν τῆς κεφαλῆς, ὅπως ἀναπολήσῃ τὴν ὡς «*Mater dolorosa*» Νιόβην, τὰς πενθίμους ἀμαζόνας, τοὺς θνήσκοντας Γαλάτας τοῦ Λυσίππου καὶ τὰς χριστιανικὰς γραφὰς τὰς ἀποπνεούσας τὸ γλυκύ, ἀλλὰ βαθὺ ἄλγος καὶ τὸ μύχιον ψυχικὸν πάθος, ἠδέϊαν τινὰ μελαγχολίαν, ἣν ἡγνῶει ἡ πρότερά τέχνη, ἥτις ἔπλαττε μορφὰς σθεναράς, ἀνδρικές, σοβαράς, εὐθύμους, τῶν καλλιτεχνῶν φευγόντων τὴν τοῦ πάθους ἔκφρασιν καὶ ὡς ὁ Τιμάνθης καλυπτόντων αὐτὴν διὰ πέπλου . . .

Ἡ περίοδος αὕτη ὑπῆρξε διὰ ταῦτα τὰ μάλιστα τῇ Γραφικῇ εὐνοϊκῇ, ἥτις κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἔνδοξον ἐποχὴν τῆς ἐλληνικῆς τέχνης (ιδίως κατὰ τὸ δεύτερον ἡμισυ τοῦ Δ'. αἰῶνος) δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ κορύφωμα τῆς γραφικῆς ἀριστοτεχνίας. Ἡ γραφικὴ εἶνε πολλῶ καταλληλοτέρα καὶ διὰ τὴν ὕλην μᾶλλον πρόσφορος πρὸς τὴν τοῦ πάθους ἐκδήλωσιν καὶ τὴν τῶν ψυχικῶν διαθέσεων ἀναπαράστασιν. Διότι πλήν τῶν γραμμῶν καὶ σχημάτων καὶ τοῦ φωτὸς ἔχει καὶ τοῦ χρώματος μέχρι τῶν λεπτοτάτων ἀποχρώσεων τὰ πλεονεκτήματα, πρὸς δὲ καὶ τῶν συμπλεγμάτων τὴν ἀφθονίαν καὶ τῶν ἀπόπτων ἢ ἐδαφῶν (*fond*) τὴν ἀρετὴν, τοῦ ἐξαίρειν δηλ. καὶ παρέχειν μεῖζω ἐξοχὴν (*relief*) ταῖς παραστάσεσι καὶ τοῖς ὁρῶσι προσώποις. Τῆς δὲ γραφικῆς τεχνουργίας μεγίστην μοῖραν ἐπεῖχε κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς ἀλεξανδρινοὺς ἢ τῶν ψηφιδωτῶν χειροτεχνία. Ἀπὸ τῆς Γραφικῆς δ' ἡρῶντο ἰδίως τὸ πάλαι, ὡς αἱ ἐμπασταὶ ἢ ἐνύφαντοι γραφαὶ (*gobelins*) τῆς σήμερον, τὰ ψηφιδώματα ἢ

μουσειώματα τὰ θέματα καὶ τὰς παραστάσεις αὐτῶν. Οὕτω ἔργα τοῦ Ἀπελλοῦ, τοῦ Σικυωνίου Παυσίου, τοῦ Ἀθηναίου Νικία, τοῦ Πρωτογένους, τοῦ ἐπὶ *facilitatae praestantissimi* Ἀντιφίλου καὶ πλείστων ἄλλων ἐξόχων ζωγράφων μετεγράφοντο καὶ πιστῶς ἐπὶ πλείστων μουσειώσεων μετεφέροντο.

Εἶνε δ' εὐχερὲς ἐν τισι μωσαϊκοῖς νάναγανωρίσῃ τις τὴν ἐκ γραφικῶν πινάκων προέλευσιν τῶν παραστάσεων ἕνεκα τῆς διαθέσεως τοῦ φωτισμοῦ, τῶν χρωμάτων καὶ γραμμῶν. Οὕτω καὶ ἐν τῷ ἐκ Πειραιῶς ἐν τῷ Κεντρικῷ ἐνταῦθα Μουσείῳ ψηφιδώματι ἡσκημένος ὀφθαλμὸς καλλιτέχνου εὐθὺς συλλαμβάνει τὴν ἐκ πρωτοτύπου δοκίμου γραφῆς ἀντιγραφὴν τῆς κεφαλῆς τῆς Μεδούσης.

Καὶ πρῶτον μὲν ἡ γενικὴ τῆς κεφαλῆς ἔξεργασία καὶ ἰδίως τῆς κόμης ἢ ἐλευθερία καὶ σκαριφοειδῆς (*esquissée*) τῶν πλοκάμων διασκευή, ἣν μόνον χρωστήρ καὶ ἡ πολύχρωμος κρητὶς δύναται νὰ ἐπιτύχῃ, τῆς γλυπτικῆς μὴ ἐπιδεχομένης τοιαύτας ἀτιθάσσους τῶν σχημάτων καὶ τῶν διαγραμμάτων παρεκτροπὰς. Ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν κορῶν τῶν ὁμμάτων μελανὴ ὑποτύπωσις καὶ ἰδία ἢ τῆς φωτοσκιάσεως εἰς ἐπίπεδα ἀποτόμως ἀπ' ἀλλήλων διατετμημένα ἐκδήλωσις μάρτυροῦσιν ἀρηδήλως τὴν ἐκ πίνακος καὶ δὴ δεξιῶ ζωγράφου ἀντιγραφὴν. Εἶχον δὲ φαίνεται τὰ γοργόνεια ἰδιάζον τι ἐν ταῖς γραφικαῖς παραστάσεσι, ὃ δὲ *Bélacero* ἐν ταῖς «*Medusen aus Pompeji*»¹ διαγράφει πιστῶς τὰς ἐν τῇ Γραφικῇ διαφορὰς ἐπιφέρων πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι αἱ Μέδουσαι τῆς Πομπηίας διακρίνονται ἰδίως διὰ τὸ θυμοειδὲς καὶ τὴν τῆς ὀργῆς ἔκφρασιν, ἅτινα ἡ Γλυπτικὴ οὐδέποτε ἀπετόλμησεν, οὐδ' ἀπεπειράθη νὰ ἐκδηλώσῃ.

Τοῦ παθητικοῦ τούτου τύπου, τοῦ τὴν μελαγχολίαν καὶ τὸ ἄλγος οὕτω οἰκτηρμόνως ἐκφράζοντος εὗρηνται πλεῖστα μνημεῖα. Τοιοῦτον εἶνε καὶ τὸ ἐπὶ δακτυλιολίθου, (*camée*) ἐν Βερολίνῳ, ἔργον θαυμαστὸν τῶν Πτολεμαϊκῶν χρόνων. Ὅμοιον πρὸς αὐτὸ εἶνε καὶ τὸ ἐπὶ τῆς αἰγίδος τοῦ καλουμένου Πτολεμαίου Φιλαδέλφου γοργόνειον. Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθμῷ 913 ἀποτυπώματι Μεδούσης τῆς συλλογῆς *Denkmäler der alten Kunst* τῶν Müller-Wieseler ἔχομεν ἀκριβῶς τὴν αὐτὴν ἐν τοῖς ὁμμα-

¹ Alte Deukaler IV 67 - 73.

σιν τοῦ ἄλλους ἐκδήλωσιν. Ἴδου δὲ τί φέρεται ἐν τῷ κειμένῳ διὰ τὸ γοργόνειον τοῦτο: « Der Ausdruck des Gesichts ist düsterer Schmerz bei erlöschendem Leben. » Εἶνε δὲ ἐργασία θαυμαστή ἐπὶ

τοῦ θώρακος ἀνδριάντος μαρμαρίνου τοῦ Ἀδριανοῦ ἐν τῷ Μουσεῖῳ τοῦ Καπιτωλίου.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Θ. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΥΣ

ΨΗΦΙΔΩΤΑ ΤΟΥ ΕΝ ΔΑΦΝΙΩΙ ΝΑΟΥ

(Πίν. 5).

Ἡ Σταύρωσις.

Ἐν τῷ πέμπτῳ πίνακι ἀποτυπῶνται ψηφιδωτὸν τοῦ ἐν Δαφνίῳ ναοῦ παριστῶν τὴν σταύρωσιν καὶ ἀποτελοῦν τμήμα τῶν ψηφιδωτῶν ἐκείνων ἀπεικονισμάτων, τὰ ὅποια πρὸ μικροῦ ἐκαθαρίσθησαν καὶ ἐστερεώθησαν πολὺ εὐφυῶς ἅμα καὶ μετὰ καλλαισθησίας ὑπὸ τοῦ κ. ΝΟΝΟ. Εὐρίσκεται δὲ παρὰ τὴν βορείαν τοῦ ναοῦ πύλην ἀριστερόθεν τῷ εἰσερχομένῳ καὶ ἀνήκει εἰς τὸν ἐκ δεκατριῶν συνθέσεων συγκείμενον διάκοσμον τῶν τοίχων τοῦ κυρίως ναοῦ, πασῶν ἀναφερομένων εἰς σπουδαῖα ἐπεισόδια τοῦ βίου τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Θεοτόκου. Κατὰ τὴν τάξιν τὸ ψηφιδωτὸν τοῦτο κεῖται μετὰ τοῦ Βαϊφόρου καὶ τῆς Ἀναστάσεως.

Τῶν τε ψηφιδωτῶν τούτων καὶ τοῦ ναοῦ ὁ χρόνος τῆς κτίσεως δὲν εἶνε ἀκριβῶς γνωστός. Βέβαιον εἶνε ὅτι ἡ μονὴ ὑφίστατο κατὰ τὰ τέλη τοῦ 11^{ου} αἰῶνος¹. ἐφόσον δὲ δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, πρέπει νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ναὸς δὲν εἶνε μεταγενέστερος τοῦ πρώτου ἡμίσεος τοῦ αἰῶνος τούτου. Πιθανὴ ἐποχὴ αὐτοῦ θὰ ἡδύνατο ἐπομένως νὰ θεωρηθῇ ἡ αὕτη καὶ τῶν ἀναλόγων ναῶν τοῦ ἐν Φωκίδι Ὁσίου Λουκᾶ

¹ Νικολάου ἐπισκόπου Μεθώνης καὶ Θεοδώρου τοῦ Προδρόμου βίος Μελετίου τοῦ νέου. Ἔκδοσις Βασιλιέφσκη (δημοσιεύματα τῆς ὀρθοδόξου ἐταιρείας τῆς Ἀγίας Γῆς, 17 τεύχος σελ. 55 - 56). Τὸ ἐπεισόδιον καθ' ὃ ἀναφέρεται τὸ μοναστήριον τοῦ Δαφνίου θὰ συνέβη μετὰ τῶν ἐτῶν 1082 καὶ 1105.

καὶ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἀγίου Νικοδήμου, ἥτοι ἡ τοῦ Βασιλείου Β' τοῦ Βουλγαροκτόνου, ἥτις καθόλου ὑπῆρξεν ἐποχὴ εὐημερίας καὶ ἀναγεννήσεως ἐν Ἑλλάδι.

Ἄς ἐξετάσωμεν νῦν τὴν εἰκονογραφίαν, τὴν τεχνουργίαν καὶ τὴν τεχνοτροπίαν τῆς συνθέσεως ταύτης ἵνα ἴδωμεν κατὰ πόσον ἐπιτρέπεται ν' ἀναγάγωμεν τὴν ἐποχὴν αὐτῆς εἰς τὸ πρῶτον ἡμισυ τοῦ 11^{ου} αἰῶνος.

Τῶν ψηφιδωτῶν πάντων τοῦ τε Δαφνίου καὶ τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ τὸ ἔδαφος εἶνε χρυσοῦν, μόνον πρὸς τὰ κάτω ἀντικαθιστάμενον ὑπὸ στενῆς πρασίνης ταινίας παριστανούσης τὴν γῆν ἐφ' ἧς πατοῦσι. Τὸ ἀπεικόνισμα καθ' ἑαυτὸ κεῖται ἐντὸς εἰδούς πλαίσιου, ἄνωθεν στρογγυλουμένου ἀψιδοειδῶς, πλάτους μὲν 2,35 μ., ὕψους δὲ 3 περίπου μέτρων. Τὰ πρόσωπα εἶνε μεγέθους περίπου 1,60 μ. Εἶνε δὲ σχεδὸν ἐντελῶς σῶον τὸ ἀπεικόνισμα, διότι δὲν λείπει ἡ ἄνωθεν μόνον μικρὸν τεμάχιον. Ἐπ' αὐτοῦ δὲ ἦτο καὶ ἡ ἐπιγραφή: ἡ σταύρωσις, ἐξ ἧς ὀλίγα τινὰ γράμματα ἐφθαρμένα καὶ ἀδιάκριτα σώζονται.

Ὁ σταυρὸς παρίσταται ἐμπεπηγμένος κατὰ τὸ ἡμισυ ἐπὶ γηλόφου περιβαλλομένου ὑπ' ἀνθέων, ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ ὁποίου φαίνεται κρανίον, συγκρατεῖται δὲ ὑπὸ τριῶν ἰσχυρῶν σφηνῶν καὶ φέρει ὡς ὑποπόδιον ὀριζόντιον σανίδιον. Κατὰ τὸ ἄνω μέρος αὐτοῦ πιθανῶς ἀνεγινώσκοντο τὰ γράμματα INBI.

Ὁ Χριστὸς παρίσταται σχεδὸν καθ' ὅλοκληρίαν

γυμνός, πλήν τῆς μέχρι τῶν γονάτων καταπιπτούσης λευκῆς δόνης, ἥτις κατὰ τὴν ὁσφὺν συνάπτεται διὰ κόμβου, φέρει δὲ τὸν στέφανον τῆς δόξης ἀργυροῦν καὶ τοὺς πόδας ἔχει τὸν ἕνα παρὰ τὸν ἄλλον ἐπὶ τοῦ ὑποποδίου, ἐκάτερον διαπερώμενον ὑπὸ ἥλου. Δύο ἄλλοι ἥλοι διαπερῶντες τὰς χεῖρας κρατοῦσι τοὺς βραχίονας τεταμένους. Παρίσταται δὲ νεκρὸς ἤδη, καταβεβλημένος, τὸ σῶμα ἔχων ἐλαφρῶς πρὸς τὰ δεξιὰ ἐστραμμένον, τὸν κορμὸν κλίνοντα πρὸς τὰριστερά, τὸ δεξιὸν ἰσχίον προβεβλημένον καὶ τοὺς βραχίονας τεταμένους, τὴν κεφαλὴν κλίνουσαν πρὸς τὸν δεξιὸν κόλπον, τοὺς ὀφθαλμοὺς κεκλεισμένους· αἷμα ὕδατι μεμιγμένον ῥέει οὐχὶ μόνον ἐκ τῶν ποδῶν καὶ χειρῶν, ἀλλ' ἀναβλύζει καὶ ἐκ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς. Τὸ πνεῦμά του παρέδωκε καὶ τὸ σῶμα δεικνύει ἤδη τὴν ὠχρότητα τοῦ νεκροῦ.

Δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν ἐπὶ τοῦ πρασίνου ἐδάφους τῆς γῆς ἵστανται ὄρθιοι ἡ Θεοτόκος καὶ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Εὐαγγελιστής, ἀμφότεροι φέροντες περὶ τὴν κεφαλὴν τὸν στέφανον τῆς δόξης. Ἡ Θεοτόκος ἡμιεστραμμένη πρὸς τὸν σταυρὸν παρατηρεῖ τὴν αἰμάσσουσαν πλευρὰν τοῦ Σωτῆρος, τείνουσα πρὸς αὐτὸν τὴν δεξιάν, ἐνῶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς φέρει πρὸς τὸ πρόσωπον τὸ λευκὸν μανδήλιον, ὅπερ συνήθως ἐκ τῆς ζώνης κρέμαται. Φέρει χιτῶνα κυανοῦν μὲ χερσίδας στενάς, πέπλον μακρὸν κυανοῦν περιπόρφυρον καὶ μὲ χρυσοὺς χρυσοῦς, ὅστις καλύπτει τὴν κεφαλὴν καὶ τοῦ ὁποίου αἱ πτέρυγες ἀνυψοῦνται πρὸ τοῦ στήθους ὑπὸ τῶν βραχιόνων. Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ἀριστερόθεν τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὀλίγον τι πορρωτέρω καὶ κατὰ μέτωπον σχεδὸν ἰστάμενος, φέρει τὴν δεξιάν πρὸς τὴν κεφαλὴν κλίνουσαν εἰς ἐνδειξιν θλίψεως, ἐνῶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς κρατεῖ μίαν πτέρυγα τοῦ μανδύου του. Ἡ περιβολὴ αὐτοῦ εἶνε ἀρχαιοπρεπής: χιτῶν κυανοῦς κοσμούμενος ὑπὸ δύο καθέτων ταινιῶν πορφυρῶν καὶ μανδύας λευκὸς μὲ ἰόχρουν τὸ σκιερὸν μέρος, ἀφίνων ἀκάλυπτον τὸν δεξιὸν ὤμον. Τὸ νεκρὸν αὐτοῦ πρόσωπον ὡς καὶ τὸ τῆς Θεοτόκου εἶνε συνεσπασμένον ὑπὸ τῆς δόξης. Ἀμφότεροι εἶνε ὑποδεδεμένοι σανδάλια.

Ἀνωθεν τοῦ σταυροῦ ἵπτανται δύο ἄγγελοι, ὁ μὲν δεξιόθεν τοῦ Σωτῆρος πρὸς τὰ δεξιὰ αὐτοῦ, ὁ δὲ ἀριστερόθεν πρὸς τὰριστερά αὐτοῦ.

Ἡ σταύρωσις ἀπεικονίζεται κατὰ τρόπον παντελῶς ὁμοίον πρὸς τὸν νάρθηκα τοῦ ἐν Φωκίδι

Ὁσίου Λουκᾶ¹ καὶ πρὸς ψηφιδωτὸν διατηρούμενον ἐν τῷ ἐν Φλωρεντίᾳ μουσεῖῳ τῆς Opera del Duomo². Περιχάλυμμα εὐαγγελίου ἐν Μονάχῳ³ καὶ θήκη ἁγίων λειψάνων τῆς συλλογῆς Stroganoff⁴ παρίστανουσι τέσσαρας ἁγγέλους ἀντὶ δύο καὶ δύο ἄλλα δευτερεύοντα πρόσωπα, ἥτοι μίαν Ἀγίαν ὀπισθεν τῆς Θεοτόκου καὶ τὸν κεντυρίωνα Λογγίνον ὀπισθεν τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου. Ἀλλ' ἡ στάσις τῶν κυρίων προσώπων καὶ ὁ χαρακτήρ τῆς συνθέσεως δὲν διαφέρουν διόλου.

Αἱ συνθέσεις αὗται δὲ εἶνε ἀπλῆ ἀναπαραγωγὴ τῶν εὐαγγελικῶν διηγήσεων. Ἐπεισόδια ὡς ἡ παρυσία τῶν ληστῶν τῶν συσταυρωθέντων τῷ Ἰησοῦ, ὁ διαμοιρασμὸς τῶν ἱματίων, ὁ λογιζισμὸς καὶ ὁ σπόγγος ὁ εἰς τὸ ὄξος ἐμβαπτισθεῖς, πάντα ταῦτα τὰ ἀνθρώπινα καὶ στιγμιαῖα στοιχεῖα τῆς σκηνῆς παρελείφθησαν. Ἡ Θεοτόκος καὶ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ἐτοποθετήθησαν εἰς τάξιν συμμετρικὴν καὶ δεικνύουσι σχεδὸν ἱερατικὸν τρόπον· ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἀδάμ ποτιζομένη ὑπὸ τοῦ θείου αἵματος εἶνε τὸ σύμβολον τῆς ἀπολυτρώσεως, τὴν ὁποίαν οἱ ἄγγελοι ἄνωθεν τοῦ σταυροῦ ἔρχονται ν' ἀνυμνήσωσι⁵. Τοιαύτη σύνθεσις ἔχει σαφῶς χαρακτῆρα συμβολικόν.

Αἱ ἀρχαιόταται τῆς σταυρώσεως παραστάσεις, ὡς τὰ μικροτεχνουργήματα συριακοῦ κώδικος τοῦ 6^{ου} αἰῶνος⁶, χειρογράφου τινὸς τῶν ὁμιλιῶν τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου⁷ καὶ ψαλτηρίου τῆς συλλογῆς Chlondof⁸ τοῦ 9^{ου} αἰῶνος, εἶνε τούναντίον παραστάσεις συγκεκριμέναι, ἐμπνευσμέναι ὑπὸ τῶν Εὐαγγελίων. Ἐν τούτοις ὁ συμβολικὸς χαρακτήρ ἐμφανίζεται ἀπὸ τοῦ 9^{ου} αἰῶνος. Ὁ Ἰωάννης καὶ ἡ Παρθένος, οἵτινες κατὰ τὸν 6^{ον} αἰῶνα ἵστανται πλησίον ἀλλήλων, ἐν γωνίᾳ τινὶ τοῦ μικροτεχνουργήματος, κατὰ τὸν 9^{ον} ἐν τῷ χειρογράφῳ τῶν

¹ Diehl, l'église et les mosaïques du couvent de Saint Luc en Phocide, p. 46.

² Φωτογραφία Alinari — Stockbauer, Kunstgeschichte des Kreuzes σελ. 173. πρβλ. Bayet, art byzantin p. 150.

³ Schlumberger, Nicéphore Phocas p. 580.

⁴ Schlumberger, Un tableau reliquaire byzantin inédit du Xe siècle (extrait des Monuments et Mémoires publiés par l'Académie des Inscriptions et Belles Lettres Πρῶτον τεῦχος τοῦ 1894).

⁵ πρβλ. Brockhaus, Die Kunst in den Athoskloestern p. 8.

⁶ Labarte, Histoire des arts industriels πίν. XLIV.

⁷ Labarte, αὐτόθι τ. II σελ. 171.

⁸ Kondakof, Μικροτεχνουργήματα χειρογράφου ἑλληνικοῦ ψαλτηρίου τοῦ 9^{ου} αἰῶνος τῆς ἐν Μόσχᾳ συλλογῆς Chlondof (ῥωσιστ.), πίν. V 4 καὶ VIII 2.

ὁμιλιῶν τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου καταλαμβάνουσι τὴν συμμετρικὴν θέσιν ἣν κατέχουσιν ἐν Δαφνίῳ. Ἐν τῷ ἐτέρῳ τῶν μικροτεχνουργημάτων τοῦ ψαλτηρίου Chlondof ἀπεικονίζεται ἡ κεφαλὴ τοῦ Ἀδάμ, ἀλλὰ μόνις περὶ τὰ τέλη τοῦ 10^{ου} αἰῶνος ἐν τινὶ ἐγκαύστῳ τῆς Pala d'oro¹ λαμβάνει ἡ σκηνὴ ἀληθῶς τοῦτον τὸν ἱερατικὸν καὶ συμβολικὸν χαρακτῆρα. Ἐν τούτοις ὁμοῦς παρὰ τοῦτον δὲν ἀποκλείεται καὶ ὁ ἀρχαῖος τύπος, ὃν ἐπανευρίσκομεν περὶ τὰ μέσα τοῦ 11^{ου} αἰῶνος ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ τοῦ Κιέβου.

Εἰς τὰς πρώτας παραστάσεις τῆς σταυρώσεως ὁ Ἰησοῦς ἀπεικονίζεται ἐνδεδυμένος καὶ ζῶν. Μόλις κατὰ τὸν 9^{ον} αἰῶνα ἐν τῷ ψαλτηρίῳ Chlondof βλέπομεν τὸ κολόβιον ἀντικαθιστάμενον ὑπὸ τῆς ἀπλῆς ὀθόνης περιεζωσμένης κατὰ τὴν ὁσφύν. Ὁ μικροτεχνουργὸς ἀποτολμᾷ τοῦτο ἀκόμη ἄπαξ μόνον ἐπὶ δύο. Ὁ Χριστὸς τῆς Pala d'oro ἔχει μόνον τὴν ὀθόνην, ἀλλὰ δὲν εἶνε ἐντελῶς βέβαιον ὅτι ἡ χρῆσις αὕτη εἶχεν εἰσαχθῇ τότε ἀποκλειστικῶς, διότι οἱ μικροτεχνουργοὶ τοῦ Βασιλειανοῦ μηνολογίου κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 11^{ου} αἰῶνος, οἵτινες ἀπεικονίζοντες τοὺς ἐσταυρωμένους ἁγίους ἐνεπνέοντο προφανῶς ὑπὸ τῶν παραστάσεων τῆς σταυρώσεως τοῦ Χριστοῦ, ἄλλοτε μὲν ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς τὸ κολόβιον², ἄλλοτε δὲ τὴν ὀθόνην.

Οἱ Βυζαντινοὶ ἐδίστασαν ἐπὶ πλείοτερον χρόνον νὰ παραστήσωσι τὸν Χριστὸν νεκρόν. Ὁ Χριστὸς τῆς Pala d'oro ἐκ τοῦ τέλους τοῦ 10^{ου} αἰῶνος³, ὁ τῆς πύλης τοῦ Ἀγίου Παύλου ἐκ τοῦ ἔτους 1070⁴, ὁ τοῦ τριπτύχου Cabinet des medailles, τὸ ὁποῖον ὁ κ. Bayet ἀνάγει εἰς τὸ τέλος τοῦ 11^{ου} αἰῶνος⁵ ἔχουσι τὸν κορμὸν εὐθύν, τὴν κεφαλὴν ὑψηλὰ, τὴν πλευρὰν ἀνέπαφον. Ἐχρειάσθησαν δὲ αἱ πρόοδοι τῆς μοναστικῆς ἐπιρροῆς, ἥτις κατίσχυσε κατὰ τὸν 11^{ον} αἰῶνα, ἵνα κατανικηθῇ ἡ ἀντιπάθεια τῶν Βυζαντινῶν πρὸς παράστασιν τοῦ Ἰησοῦ νεκροῦ.

Ἐκ τῶν παρατηρήσεων τούτων ἐξάγεται ὅτι ὁ τύπος τῆς σταυρώσεως, ὡς εὐρίσκομεν αὐτὸν ἐν Δαφνίῳ, ἐγκατεστάθη καὶ διεδόθη διαρκούντος τοῦ

10^{ου} καὶ 11^{ου} αἰῶνος. Θὰ ἦτο ὑπερβολικὸς ὁ ἰσχυρισμὸς κατὰ τὴν γνώμην τοῦ κ. Diehl ὅτι «πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 10^{ου} αἰῶνος ὁμοία τις παραγωγή εἶνε παντελῶς ἀδύνατος»¹. Τὸ ἔγκαυστον τοῦ Μονάχου, ὅπου φαίνονται ἔτι κάτωθεν τῆς ἱερατικῆς σκηνῆς ὡς ἀνάμνησις τοῦ πρωτογενοῦς τύπου οἱ στρατιῶται διαμοιραζόμενοι τὰ ἱμάτια τοῦ Χριστοῦ, πρέπει νὰ εἶνε ἐκ τοῦ 10^{ου} αἰῶνος. Ἀλλ' ἐν συνόλῳ τὰ μνημεῖα ταῦτα μᾶλλον φαίνονται ἀνήκοντα εἰς τὸν 11^{ον}. Αὕτη δὲ ἄλλως εἶνε ἡ ἐποχὴ, ἣν κοινῶς ἀποδίδουσιν εἰς αὐτά.

Ὁ τύπος οὗτος ἀπέβη ὁ κανονικὸς τῆς σταυρώσεως τύπος παρὰ Βυζαντινοῖς, ὃν κατὰ τὸν 14^{ον} καὶ 15^{ον} αἰῶνα ἐπανευρίσκομεν ἐν τῷ Ἀθῷ καὶ ἐν Τραπεζοῦντι.

Ἡ Παρθένος ἔχει τὴν στάσιν καὶ τὴν περιβολὴν τῶν δεομένων τῆς Pala d'oro, τοῦ τριπτύχου ἐν τῷ Cabinet des medailles καὶ τοῦ ψηφιδωτοῦ τῆς Φλωρεντίας· ἀλλ' ἐν τῷ τελευταίῳ τούτῳ σταυρῶναι τὰς χεῖρας ἐπὶ τοῦ στήθους. Ἐν γένει, ὡς ἐν Δαφνίῳ, πλησιάζει τὸ μανδύλιον εἰς τὸ πρόσωπον. Προφανῶς ἡ Παρθένος τοῦ Δαφνίου εἶνε ποικιλία τοῦ ἀρχαίου τύπου τῆς δεομένης². Τὸ κυανοῦν εἶνε τὸ παραδεδομένον χρῶμα τῆς περιβολῆς αὐτῆς, καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς δὲ ἔτι τοῦ 14^{ου} αἰῶνος ἐν τῷ Καχρίε-Τζαμίῳ τοῦτο τὸ χρῶμα ἔχει. Μόλις κατὰ τὰ τέλη τοῦ 14^{ου} καὶ κατὰ τὸν 15^{ον} αἰῶνα ὁ μανδύας ἀπεικονίζεται ἐρυθρόχρους³.

Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης παριστάνεται καθόλου μὲ τὴν χεῖρα παρὰ τὸ πρόσωπον, ἐνῷ διὰ τῆς ἐτέρας κρατεῖ μίαν πτέρυγα τοῦ μανδύου. Ἐν Δαφνίῳ φέρει τὴν χεῖρα πρὸς τὸ πρόσωπον ὡς ἐν τῷ ψηφιδωτῷ τῆς Φλωρεντίας καὶ ἐν τῷ ἐξ ἐλέφαντος γλυπτῷ τοῦ Cabinet des medailles. Ἐξ ἐτέρου ἡ ἀριστερὰ αὐτοῦ χεὶρ μόνις κρατεῖ τὴν πτέρυγα τοῦ μανδύου. Ἐν ἄλλαις παραστάσεσι κρατεῖ βιβλίον. Ἡ περιβολὴ αὐτοῦ εἶνε ἐκείνη ἣν οἱ Βυζαντινοὶ ἀπένειμαν πάντοτε εἰς τοὺς πλείστους προφήτας καὶ ἀποστόλους, ἡ δὲ στάσις ἐνθυμίζει τὴν τῶν προφητῶν τοῦ ἐν Δαφνίῳ θόλου, εὐλογούντων διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς καὶ διὰ τῆς ἐτέρας κρατούντων κύ-

¹ Labarte, αὐτόθι πίν. LX, τόμ. III σελ. 19.

² Menologium Graecorum. Ed. Albani I σελ. 57, 88, 221. II 174.

³ Αὐτόθι II σελ. 124, 194.

⁴ Stockbauer, ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 174.

⁵ Bayet, art byzantin σελ. 193.

¹ Diehl, αὐτόθι σελ. 43.

² Ἡ δεομένη ἀπεικονίζεται ἐνίοτε ἐστραμμένη εἴτε πρὸς δεξιὰν (Menologium Graecorum I σελ. 102, 175) εἴτε πρὸς ἀριστεράν (αὐτόθι II σελ. 95).

³ Ζωγραφίαι τῆς Τραπεζοῦντος.

λινδρον. Ἀπεικονίζεται δὲ αἰείποτε εἰς τὰς σκηναὶς τῶν παθῶν, ὡς ἐνταῦθα, νέος ἄνευ γενείου μὲ γυναικίαν μορφήν.

Ἡ τεχνουργία τῶν ψηφιδωτῶν τοῦ Δαφνίου, ἥς τὴν γνῶσιν ὀφείλομεν εἰς τὰς πρὸς ἀποκατάστασιν αὐτῶν ἐργασίας, δὲν διαφέρει τῆς συνήθους τῶν Βυζαντινῶν. Οἱ κύβοι ἔχουσιν ἔδρας κατὰ μέσον ὅρον ὃ χιλιοστῶν, οἱ δὲ ἀποτελοῦντες τὰς κεφαλὰς τῶν προσώπων εἶνε κατὰ τὸ ἥμισυ μικρότεροι. Ἐν μέρει σύγκεινται ἐκ σμάλτου, εἰς τὰ ψηφιδωτὰ ὅμως τοῦ Δαφνίου εἰς χρῆσιν ἔρχονται κατὰ πολὺ μέρος καὶ ὁ λίθος καὶ τὸ μάρμαρον. Τὸ θαμβὸν λευκὸν προέρχεται ἐκ χάλικος τοῦ ἰταλιστὶ λεγομένου *cogolo*· τὸ δὲ ὑελῶδες λευκόν, τὸ ροδόχρουν, τὸ ἀνοικτὸν πράσινον προέρχονται ἐκ τοῦ μαρμάρου. Φαιοὶ τινες κύβοι εἶνε ἐκ πωρίνου λίθου. Ὁ τρόπος οὗτος εὐχρηστος πανταχοῦ ὅπου τὰ φυσικὰ μέσα ἐπιτρέπουσιν αὐτὸν¹ ἠὲ νοεῖτο ἐν Δαφνίῳ ὑπὸ τοῦ μεταλλικοῦ πλούτου τῆς Ἀττικῆς. Οἱ μικροὶ οὗτοι ἐκ σμάλτου ἢ λίθου κύβοι χωρίζονται πάντοτε ἐξ ἑκατέρων δι' ἄρμων 2-3 χιλιοστῶν εἰς οὓς εἰσέρχεται ἡ συγκολλητικὴ ὕλη. Ἡ μέθοδος αὕτη τῆς ἐργασίας ἐπροφύλαξε τὸν τεχνίτην ἀπὸ τοῦ ἐπικινδύνου πειρασμοῦ πρὸς μίμησιν τῆς ζωγραφικῆς.

Οἱ ὑπὸ τῶν διακοσμητῶν εἰς χρῆσιν τεθέντες τρόποι ἔχουσι μεγαλειτέραν σπουδαιότητα ἢ ἡ τεχνουργία καὶ χαρακτηρίζουσι καλλίτερον τὸ ἔργον αὐτῶν.

Τὰ ψηφιδωτὰ τοῦ Δαφνίου διακρίνονται δι' οὐσιώδους τινὸς χαρακτῆρος τῶν τοῦ 6^{ου} αἰῶνος, ὡς βλέπομεν αὐτὰ ἐν Ραβέννῃ. Τὰ πρόσωπα ἐν Ραβέννῃ παριστάνονται δι' ἀπλῶν γραμμῶν καὶ κηλίδων χρωμάτων, δὲν εἶνε δὲ ὡς ἐξέχοντα ἀνάγλυφα ἀλλ' ἀπλῶς χρησιμεύουσι πρὸς διάκοσμον. Ἐν Δαφνίῳ ἡ σχεδιογράφησις διατηρεῖ τὴν ἑαυτῆς σπουδαιότητα· ἡ γραμμὴ σύρεται μετὰ δυνάμεως, ὅπερ ἀπῆται ἐξ ἑνὸς μὲν ἡ τεχνουργία, ἐξ ἑτέρου δὲ ἡ ἀπόστασις τοῦ θεατοῦ. Ἀλλ' ἡ κηλὶς ἦν περιβάλλει ἡ γραμμὴ εἶνε μᾶλλον ποικιλόχρους, ἡ ποικίλη δὲ αὕτη τῶν χρωμάτων συναρμογὴ ἐμποιεῖ τὴν ἐντύπωσιν ἀναγλύφου.

Τὸ ἀνάγλυφον τοῦ ἐδάφους τῆς γῆς ἔχει μικρὰν σπουδαιότητα ἐν τῷ ἡμετέρῳ ψηφιδωτῷ. Τρεῖς πρᾶ-

σιναι ταινίαι τοῦ αὐτοῦ πλάτους ἀλλὰ διαφόρων τόνων παριστάνουσι τὸ ἔδαφος. Ἡ περιφέρεια καὶ αἱ πτυχαὶ τοῦ γηλόφου σημειοῦνται διὰ γραμμῆς μελαίνης ὑπερύθρου. Ἡ ἡμισκίασις καὶ τὰ ἐξέχοντα μέρη τῆς εἰκόνος σημειοῦνται ὑπὸ φαιοῦ πώρου, κιτρίνου μαρμάρου, σμάλτου ἀργυρόχρου καὶ χρυσοῦ. Εἰς τὰ πρόσωπα τὸ ἀνάγλυφον τῶν ἐπενδεδυμένων μερῶν ἐπετυγχάνετο εὐκόλως διὰ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν γραμμῶν καὶ τῆς βαθμιαίας ἐξασθενήσεως τῶν χρωμάτων. Ἡ δυσκολία ἔκειτο ἐν τῇ ἐν εἰδὲι ἀναγλύφου παραστάσει τῶν γυμνῶν μερῶν.

Τὸ πρῶτον εἰς λύσιν πρόβλημα ἦτο ἡ ἐκλογὴ τῶν τόνων τῶν προωρισμένων εἰς παράστασιν τῶν σκιῶν. Οἱ μουσειωταὶ τοῦ Δαφνίου ἠκολούθησαν ἐν τούτῳ τὸ παράδειγμα τῶν μικροτεχνουργῶν ἢ ζωγράφων, οἵτινες εἰς τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα μετεχειρίσθησαν πολὺ γενικῶς τὸ ἐρυθρὸν καὶ τὸ πράσινον.

Αἱ παχεῖαι γραμμαὶ αἱ σημειοῦσαι τὴν περιφέρειαν καὶ τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῶν μελῶν καὶ τῶν προσώπων εἶνε ἡ τεχνητὴ παράστασις τῶν ἰσχυρῶν σκιῶν. Ἐν τῷ ἡμετέρῳ ψηφιδωτῷ αἱ γραμμαὶ αὗται εἶνε ἄλλοτε μὲν μέλαινα ἄλλοτε δ' ἐρυθραί, ἄλλοτε δὲ φαιοπρασίνου πολὺ σκοτεινοῦ χρώματος. Ἡ ἦτον ἐν χρήσει μέλαινα γραμμὴ φυσικὰ ἀπεικονίζει τὴν ἰσχυροτάτην σκιά, τὸ δὲ ἐρυθρὸν ἀπεικονίζει σκιά, ἰσχυροτέραν ἢ τὸ πράσινον. Ἄν ἤθελέ τις νὰ βεβαιωθῇ ὅτι ὁ μουσειωτὴς μετεχειρίσθη ἐπιμόνως τοὺς δύο τούτους τόνους ὁμοῦ πρὸς παράστασιν τῶν ἰσχυρῶν ἀλλ' ἀνίσου ἐντάσεως σκιῶν, θὰ εὕρισκεν ἐν τῷ ἡμετέρῳ ψηφιδωτῷ θετικὴν ἀπόδειξιν. Ἄν καὶ γενικῶς οἱ τρεῖς οὗτοι τόνοι χρησιμεύουσι πρὸς χάραξιν τῶν γραμμῶν τοῦ σχεδιογράφηματος, ὅμως ἐξαιρετικῶς εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ προσώπου τῆς Παρθένου πρᾶσινη γραμμὴ τοῦ αὐτοῦ τόνου τῆς γραμμῆς τῶν ὀφρύων ἢ τῆς παρειᾶς παρατίθεται εἰς τὴν ἐρυθρὰν γραμμὴν τῆς περιφερείας πρὸς ἔνδειξιν τῆς πρώτης ἐξασθενήσεως τῆς ἰσχυρᾶς σκιάς. Ἄλλως θὰ ἤρκει νὰ σημειώσωμεν, ὡς ἀμέσως πράττομεν τοῦτο, ὅτι τὸ ἀνοικτὸν πράσινον ἀπεικονίζει τὰς ἐλαφρὰς σκιάς διὰ νὰ πεισθῶμεν ὅτι τὸ σκοτεινὸν πράσινον ἀπεικονίζει τὰς ὀλιγώτερον βαθείας σκιάς ἢ τὸ ἐρυθρὸν.

¹ Gerspach, la mosaïque sel. 241.

Αἱ σκιεραι κηλίδες, αἱ ἐλαφραι σκιαί, ἡ μετὰ βασίς ἀπὸ τῆς σκιάς εἰς τὸ φῶς ἐπιτυγχάνεται διὰ δύο πρασίνων ἐλαφροτέρων τόνων καὶ διὰ φαιοῦ πολὺ ἀνοικτοῦ. Τὸ δὲ φῶς ἐπιτυγχάνεται διὰ δύο τόνων, τοῦ ῥοδόχρου καὶ τοῦ λευκοῦ.

Αἱ ἐξασθενήσεις τῶν χρωμάτων προέρχονται ἐν γένει ἐκ διαδοχῆς γραμμῶν, ὧν ἐκάστη ἔχει διάφορον τόνον. Ἀλλὰ τὰ ὑπὸ τοῦ μουσειωτοῦ διατιθέμενα μέσα εἶνε παρὰ πολὺ περιωρισμένα πρὸς ἀπόδοσιν πασῶν τῶν ἀποχρώσεων, καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν τῶν μεσολαβούντων ἀνάγκη παρίσταται ἀναπληρώσεως διὰ συνδυασμῶν τινων. Τοιοῦτοτρόπως ἡ μετὰ βασίς τοῦ ἀνοικτοῦ πρασίνου εἰς τὸ φαιὸν σημειοῦται ἐνίοτε διὰ σειρᾶς σμάλτων πρασίνων καὶ φαιῶν ἐναλλασσόντων. Τὸν τρόπον τούτον δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἡλιοτυπίᾳ εἰς τὰ πρόσωπα τῆς Παρθένου καὶ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου, εἰς τοὺς βραχίονας καὶ τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν τοῦ Ἰησοῦ. Ἐνίοτε δὲ γραμμαὶ ἐναλλάσσουσαι σημειοῦσι τὴν σκιάν κοίλου τινός. Οὕτω σημειοῦνται ἐκατέρωθεν τὸ στήθος τοῦ Ἰησοῦ, τὰ κοῖλα μεταξὺ τῶν ἐξεχόντων μερῶν τῶν ὤμων καὶ τὰ τῶν κόλπων, ἔτι δὲ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ στήθους μεταξὺ τῶν δύο κόλπων τὸ κενὸν τὸ ἀφινόμενον διὰ τῆς διαστολῆς τῶν μυῶν τοῦ θώρακος.

Ἡ κόμη καὶ τὸ γένειον παριστάνονται ὁμοίως διὰ γραμμῶν ἐναλλασσοῦσων μεταξὺ τοῦ ἀνοικτοῦ φαιοῦ καὶ τοῦ σκοτεινοῦ φαιοῦ (Ἅγιος Ἰωάννης), δύο τόνων φαιῶν καὶ ἐνὸς πρασίνου (γένειον τοῦ Χριστοῦ).

Μὲ τοιαῦτα στοιχεῖα καὶ τοιούτους τρόπους πῶς ἀπεικόνισαν οἱ μουσειωταὶ τὸ πρόσωπον καὶ ἀνθρώπινον σῶμα;

Ἄς λάβωμεν παράδειγμα τὸ πρόσωπον τῆς Παρθένου. Μέλαινα γραμμὴ διαχωρίζει τὸ πρόσωπον καὶ τὸν λαιμὸν ἀπὸ τοῦ πέπλου. Πρασίνη γραμμὴ σημειώνει τὴν περιφέρειαν τῶν παρειῶν. Ὁ ὀφθαλμὸς σχεδιογραφεῖται διὰ τινων ἀπλουστάτων γραμμῶν, τῆς γραμμῆς τῶν ὀφρύων, τοῦ γύρου τῶν βλεφάρων, τῆς βαθείας πτυχῆς, ἣν τὸ ἄνω βλέφαρον σχηματίζει κάτωθεν τῶν ὀφρύων. Ἐκ τῶν γραμμῶν τούτων μόνον ἡ τελευταία εἶνε ἐρυθρά, αἱ δὲ ἄλλαι πράσιναι. Ἡ κόρη τοῦ ὀφθαλμοῦ εἶνε μέλας λίθος, ὅστις ἐκφαίνεται ἔτι μᾶλλον διὰ τοὺς περίξ λευκοὺς χάλικας. Τὸ μεταξὺ τῶν γραμμῶν

τούτων διάστημα καταλαμβάνεται ὑπὸ τῆς ἡμισκιάσεως, ἥτις παρατείνεται ὡς πλατεῖα κηλὶς κάτωθεν τοῦ ὀφθαλμοῦ. Ἡ κατατομὴ τῆς ῥινὸς ἀναδεικνύεται διὰ τοῦ ἐρυθροῦ χρώματος ἐπὶ πλατείας σκιάς. Τὸ στόμα σχηματίζεται ὡς ἐξῆς: σημεῖον ἐρυθρὸν ἐνισχυόμενον ὑπὸ δύο μικρῶν μελαινῶν χαλίκων δηλοῖ τὸ μέσον τῆς γραμμῆς, ἣν ὀρίζει ἡ συνάντησις τῶν χειλέων· ἄλλο ἐρυθρὸν σημεῖον δηλοῖ τὸ μέσον τοῦ γύρου τοῦ κάτω χείλους· τὸ σημεῖον τῆς ἐνώσεως τῶν χειλέων εἶνε κηλὶς σκιάς φαιοπρασίνης.

Ἡ ἐκτέλεσις τοῦ γυμνοῦ σώματος, ἣν αἱ αὐταὶ ἀρχαὶ ἐμπνέουσι, εἶνε ἔτι μᾶλλον χαρακτηριστικὴ. Ἐπειδὴ ἀδύνατος ἦτο ἡ παράστασις τοῦ στήθους μὲ τὰς λεπτὰς αὐτοῦ ἀποχρώσεις καὶ τὰ ἐξέχοντα μέρη, τὰ ὅποια ἀνεπίτευκτα εἶνε διὰ τὴν τέχνην τοῦ ψηφιδωτοῦ, ἀνάγκη ἦτο νὰ ἐπαναχθῇ αὕτη εἰς γραμμὰς. Ἀλλ' ὁ τεχνίτης δὲν ἐχάραξε τὰς γραμμὰς ταύτας φαντασιωδῶς ἢ ἐξ ἐπιπολαιᾶς παρατηρήσεως· τὸ σχεδιογράφημα αὐτοῦ ὑποθέτει γνώσιν ἀκριβοῦς τῆς ἀνατομικῆς. Ἡ διαίρεσις τοῦ στήθους διὰ τῆς γραμμῆς τῶν κόλπων εἶνε ἐντελὴς λογικὴ· ἄνωθεν τῆς γραμμῆς ταύτης ἀναγνωρίζει τις πληρέστατα τοὺς μεγάλους μῦς τοῦ θώρακος, τοὺς δελτοειδῆς καὶ τὴν αὐλακα ἥτις κατὰ τὸ ἀνώτατον μέρος τῶν βραχιόνων χωρίζει τοὺς μῦς τούτους ἀπὸ τοῦ δικεφάλου. Κάτωθεν τῶν κόλπων ἡ διαίρεσις αὕτη τῆς κοιλίας εἰς ἑξ̄ χωρίσματα ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν ἀνατομικὴν πραγματικότητα¹. Ἐνταῦθα ἀναγνωρίζει τις εὐκόλως τὴν λευκὴν γραμμὴν τοῦ ὑπογαστρίου, τὴν ἀψίδα τῆς κάτω κοιλότητος τοῦ θώρακος, τὴν ὁποίαν ἡ ὑπὸ τοῦ βάρους τοῦ σώματος ἀσκουμένη ἔλξις μετεσχημάτισεν εἰς ἡμικύκλιον, ὁμοίως τὰς αὐλακὰς τὰς σχηματιζόμενας κατὰ τὴν διανομὴν τῶν μεγάλων πλαγίων καὶ δεξιῶν μυῶν, τέλος τὰς ὀριζοντίους διακοπὰς τῶν μεγάλων δεξιῶν μυῶν.

Ἀλλ' εἶνε πρόδηλον ὅτι τὰς ἀνατομικὰς ταύτας γνώσεις ἐδίδαξε τὸν τεχνίτην ἢ παράδοσις, αὐταὶ δὲ δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀνανεωθῶσι διὰ τῆς ἀπ' εὐθείας σπουδῆς τοῦ ζῶντος προτύπου. Ἡ ξηρότης καὶ ἐνίοτε ἡ ἔλλειψις τῆς ἀναλογίας καὶ τῆς ὀρθότητος μαρτυροῦσιν ὅτι ἡ χρῆσις τῶν κατὰ συνθή-

¹ Γλυπτὰ τινὰ ἀρχαῖα ἐλληνικὰ παριστάνουσι τὴν αὐτὴν διαίρεσιν.

κην τρόπων αντικατέστησε τὴν σπουδὴν καὶ τὴν ἔρευναν.

Καὶ τὰ ἐνδεδυμένα πρόσωπα ὑπερβαίνουν ἐνίοτε τὰς ὀρθὰς ἀναλογίας. Ὁμοίως ὁ δεξιὸς βραχίον τῆς Παρθένου ὑπερβαίνει τὸ μέτρον. Ἄλλ' ἡ περιβολὴ δεικνύει ἐξαίρετον τέχνην. Μέρη τινὰ αὐτῆς εἶνε πλήρη χάριτος. Ἡ κεφαλὴ, ὁ ὦμος, ἡ ὀπισθεν κατατομὴ τῆς Παρθένου ἐχαράχθησαν λεπτότατα. Ὁ ἱματισμὸς τοῦ Ἰωάννου ἐξαίρεσει ἐνίοτε μικρὰς τινος βαρύτητος καὶ ὑπερβολικῆς ζητήσεως, εἶνε μετὰ πολλῆς ἐπιτυχίας διατεθειμένος. Οἱ Βυζαντινοὶ ἐγνώριζον τὴν τέχνην τοῦ καλοῦ ἱματισμοῦ τῶν προσώπων χωρὶς νὰ γνωρίζωσι τὴν ἱερογράφησιν τῶν γυμνῶν. Ἡ ἐπιδεξιότης αὐτῶν συνίστατο εἰς τοὺς τεχνικὺς τρόπους καὶ εἰς τὴν παράδοσιν. Ἐν τούτοις ἡ μὴ προσωπικὴ αὐτὴ τέχνη δὲν ὑπῆρξεν ὀλιγώτερον παραγωγὸς ἐξόχων ἔργων καὶ ἡ σταύρωσις τοῦ Δαφνίου ἀνήκει εἰς τὰ μάλιστα ἀξιοσημείωτα ἐκ τούτων.

Ἄλλ' ὅμως ἡ τεχνοτροπία τῆς συνθέσεως δὲν εἶνε πλέον ἐκείνη, ἣν ἡ μίμησις τῶν προτύπων τῆς ἀρχαιότητος εἶχεν ἐμπνεύσει εἰς τοὺς καλλιτέχνας τοῦ 9^{ου} καὶ τοῦ 10^{ου} αἰῶνος. Τὰ χαμηλὰ μέτωπα, οἱ μέτριοι ὀφθαλμοί, αἱ μικραὶ ῥίνες, διακοιλαινόμεναι κατὰ τὴν ῥίζαν, καμπύλαι δὲ κατὰ τὰ ἄκρα, μαρτυροῦσι τὸν μετασχηματισμὸν τοῦ ἐλληνικοῦ τύπου². Ἄλλη τις τάσις, ἥτις ἀπὸ τοῦ 11^{ου} αἰῶνος ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον κατισχύει, ἐμφανίζεται εἰς τὰ ἡμέτερα ψηφιδωτά, τ. ἔ. ἡ ζήτησις τῆς κομψότητος. Τὰ σώματα εἶνε ἐπιμηκέστερα, οἱ ὦμοι καταπίπτουσι, αἱ κεφαλαὶ εἶνε μικραί. Ἡ Παρθένος ἔχει μέγεθος 1,63 μ. ἐνῶ ἡ κεφαλὴ μόλις ἔχει τὸ 1/8 τοῦ ὕψους τούτου, τ. ἔ. 0,20 μ. Ἡ τάσις αὕτη, ἥτις ἀκόμη πολὺ ἀμυδρῶς ἀναφαίνεται, χαρακτηρίζει τὰ πρῶτα ἔργα τῆς Βυζαντινῆς παρακμῆς καὶ συμφωνεῖ πληρέστατα πρὸς τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ 11^{ου} αἰῶνος.

GABRIEL MILLET

ΚΕΦΑΛΗ ΑΙΘΙΟΠΟΣ

ΜΕΤΑ ΤΗΣ ΕΠΙΓΡΑΦΗΣ ΛΕΑΛΡΟΣ ΚΑΛΟΣ

(Πίν. 6).

Διὰ τῆς φιλοφροσύνης τῶν κυρίων Καθβαδίου καὶ Στάη δυνατὴ κατέστη μοι ἡ δημοσίευσις τοῦ ἐν πίνακι ἑκτῷ ἀγγείου ἐν σχήματι κεφαλῆς Αἰθίοπος, ὅπερ πρό τινων μηνῶν ἀνευρεθὲν ἐν τάφῳ τῆς Ἑρετρίας ἀπετέθη εἰς τὸ ἐθνικὸν μουσεῖον τῶν Ἀθηνῶν (ὑπ' ἀρ. 2160)¹. Διπλοῦν εἶνε τὸ διαφέρον ὅπερ τὸ μικρὸν εὔρημα παρέχει· τοῦτο μὲν ἄξιον εἶνε προσοχῆς διὰ τὴν τεχνοτροπίαν καὶ καλλιτεχνικὴν αὐτοῦ ἀξίαν, τοῦτο δὲ διὰ τὴν ἐπιγραφὴν ἣν φέρει, ἐνῶ σπανιώτατα τοῦτο συμβαίνει εἰς τὰς ὁμοίου εἶδους κεφαλὰς, καὶ ἥτις νέον καὶ ἀσφαλὲς διδόμε-

νον παρέχει πρὸς τὸν χρονολογικὸν καθορισμὸν τοῦ παρόντος καὶ ὁμοίων ἄλλων ἀγγείων.

Ἡ τεχνικὴ τῆς κεφαλῆς κατασκευὴ εἶνε τοιαύτη: τὸν πηλὸν εἰσεβίβασεν ὁ τεχνίτης διὰ τοῦ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἀνοίγματος εἰς τύπον ἐκ δύο τεμαχίων συνιστάμενον καὶ διὰ τῶν δακτύλων ἐνέπλασεν αὐτόν. Ἐπὶ τοῦ ἀνοίγματος ἐπετέθη κατόπιν ὁ χωριστὰ διὰ τοῦ τροχοῦ τοῦ κεραμέως ἐπεξεργασθεὶς λαιμὸς ἐν εἶδει ληκύθου. Τὸν τρόπον τοῦτον τῆς κατασκευῆς τοῦ ἀγγείου δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν εἰς θραύσματα ὁμοίων κεφαλῶν ἐν τῇ Ἀκροπόλει εὐρεθεισῶν, ἐν οἷς τὰ ἴχνη τῶν δακτύλων τοῦ κεραμέως ἔσωθεν σαφῶς διακρίνονται. Εἰς τὰ κάλ-

¹ Καθὰ ἀνεκοινώθη εἰς ἐμέ, ὁ τάφος περιεῖχε πλὴν τῆς κεφαλῆς τοῦ Αἰθίοπος μόνον μελανομόρφους ληκύθους κατωτέρας τέχνης, ὡς καὶ αἱ ἐν τῷ σωρῷ τοῦ Μαραθῶνος εὐρεθεῖσαι (πρβλ. Athen. Mitth. 1893 σ. 51-52 ὑπὸ Στάη), καὶ τινὰς ἀτέχνους ἱππεῖς ἐξ ὀπτῆς γῆς.

² Περὶ τῶν νέων τούτων χαρακτηριστικῶν πρβλ. Kondakof, Histoire de l'art byzantin (ἐκδ. γαλλικῇ) τ. II σελ. 9.

λιστα δὲ τῶν ἀντιτύπων τῶν τοιοῦτου εἶδους ἀγγείων, ὡς εἰς τὰ ἡμέτερα, διέπλασεν ὁ τεχνίτης καὶ ἐκ δευτέρου καὶ ἐλείανεν ἐπιμελῶς τὴν ὕλην. Συγχρόνως δὲ μετὰ τῆς ἐργασίας ταύτης ἐπετέθησαν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς κόμης καὶ αἱ μικραὶ ὀξεῖαι ἐκ πηλοῦ σταγόνες, αἵτινες ὑπομιμνήσκουσι τὴν συνήθη παρὰ τοῖς Ἑλλησι χρυσοχοῖς κόκκωσιν. Ὁ χρωματισμός, ὅστις εἰς ἔργα γνωστῶν Ἑλλήνων πλαστῶν ὡς τοῦ Χαρίνου, Προκλέους, Καλλιάρχου ἐμφανίζεται (πρβλ. Klein, Meistersign. σ. 214 ἐ), δὲν παρατηρεῖται εἰς τὴν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν κεφαλὴν τοῦ Αἰθίοπος. Αὕτη δεικνύει μόνον ἓνα χρωματισμόν, τ. ἔ. τὴν μελανόφαιον ἐπιγάνωσιν, ἥτις τόσον λεπτὴ εἶνε ὥστε τὸ φυσικὸν τοῦ πηλοῦ χρῶμα πολλαχού διαφαίνεται ὑπὸ τὰς γραμμὰς τοῦ χρωστῆρος, ἐπικάθεται δὲ ἐπὶ τοῦ δέρματος τοῦ Αἰθίοπος καὶ τοῦ λαιμοῦ τοῦ ἀγγείου. Τὰ χεῖλη, τὸ λευκὸν τοῦ ὀφθαλμοῦ καὶ ἡ κόμη ἔχουσι τὸ ἐρυθροκίτρινον τοῦ πηλοῦ χρῶμα, κατὰ τὰ ἄκρα δὲ τοῦ λαιμοῦ ἀφέθη ὁμοίως μικρὸν χεῖλος μετὰ αὐτὸ φυσικὸν τοῦ πηλοῦ χρῶμα. Ἡ γλῆνη τοῦ ὀφθαλμοῦ εἶνε μέλαινα, ἡ κόρη καὶ τὸ ἄκρον τῆς ἱρίδος περιεχαραγμένα. Τοιουτοτρόπως ὁ χρωματισμός τῆς κεφαλῆς ἐπετεύχθη μόνον διὰ τῶν ἀπλῶν μέσων ἐρυθρομόρφου ἀγγείου, διὰ μελαίνης δηλονότι ἐπιγανώσεως, τινῶν μερῶν φυλαττόντων τὸ φυσικὸν ἐρυθρὸν τοῦ πηλοῦ χρῶμα.

Ἡ χρῆσις κεφαλῆς Αἰθίοπος ὡς ἀγγείου δὲν ἀπαντᾷ μονήρης (πρβλ. π. χ. Berliner Vasensammlung n° 2203-4, 4049), ἐν τούτοις τὸ ἐξ Ἑρετρίας τοῦτο ἀντίτυπον μοι φαίνεται τὸ ἄριστον ἐξ ὅσων γνωρίζομεν. Ἡ κεφαλὴ ἐκπλήσσει ἡμᾶς διὰ τὴν ζωηρότητα καὶ ἀκρίβειαν τῆς παρατηρήσεως τῆς φύσεως, καθόλου ἐξεταζομένη οὐχ ἥσσον ἢ κατὰ τὰς λεπτομερείας αὐτῆς. Τὸ μέτωπον ἀυλακοῦταί πως ἐν τῷ μέσῳ, δεξιόθεν δὲ καὶ ἀριστερόθεν τῆς αὐλάκος ταύτης ἀνυψοῦνται δύο ὕβοι οἵτινες ἐξογκοῦνται πρὸς τοὺς κροτάφους καὶ τὰς ὀφρύς. Δύο ἄλλα οἰδήματα ἀνυψοῦνται ὑπὲρ τὰς ὀφρύς, τὰς ὁποίας ἄλλως ὁ τεχνίτης δι' οὐδενὸς σημείου ἐδήλωσεν. Ἡ ρίζα τῆς ῥινὸς διακοιλαινέται βαθέως οὕτως ὥστε εἰς τὴν κατατομὴν ὁρωμένη, ὡς ἡ εἰκὼν δεικνύει, ἐξαφανίζεται παντελῶς ὅπσιν τοῦ ἐξωγκωμένου ὀφθαλμοῦ. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν μεγίστην ἀντίθεσιν πρὸς τὴν κλασικὴν κατα-

τομὴν τοῦ προσώπου. Αἱ γνάθοι προεξέχουσιν ἰσχυρῶς. Ἡ πλατεῖα, βραχεῖα ρὶς ἐνοῦται μετὰ τῶν μεγάλων ἀλλ' οὐχὶ μέχρι γελοιογραφικῆς ὑπερβολῆς ἐξωγκωμένων χειλέων διὰ βαθείας αὐλάκος. Σχετικῶς πρὸς τὸν σχηματισμὸν τῶν σιαγόνων τὸ ἄκρον αὐτῶν εἶνε μικρὸν καὶ ἀτελῶς διαμεμορφωμένον. Μετὰ ταύτης δὲ τῆς ἐπὶ ἀκριβοῦς παρατηρήσεως βασιζομένης ἐξαίρετου ἀπεικονίσεως τῶν ιδιοτήτων τῆς αἰθιοπικῆς φυλῆς παρομαρτεῖ ἡ πυκνὴ καὶ οὐλὴ κόμη, ἣν χαρακτηρίζουσιν ὡς τοιαύτην τὰ διάκενα τῶν ὕβων. Μόνον ἐν τῷ σχηματισμῷ τοῦ ὀφθαλμοῦ μοι φαίνεται ὅτι ἐπέδρασε μᾶλλον τὰς τις ἰδιαιτέρας τεχνοτροπίας παρὰ ἢ ἀπ' εὐθείας παρατήρησις τῆς φύσεως. Ὁ ὀφθαλμὸς δηλονότι εἶνε ὁ στενός, ἐπιμήκης καὶ κάπως προεξέχων ἐκείνος, τὸν ὁποῖον δεικνύουσι πολλὰ ἀρχαῖα μαρμαρίνα ἔργα τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν. Τέλος ἀξιοπαρατήρητον εἶνε ὅτι τὰ ὦτα τῆς ἡμετέρας κεφαλῆς τοῦ Αἰθίοπος ἱκανῶς ὑψηλὰ ἴστανται κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰ ὦτα τῶν γυναικείων κεφαλῶν τοῦ Χαρίνου (Röm. Mitth. 1890 πίν. XI καὶ σελ. 317). Ἡ διάπλασις τοῦ λοβοῦ τοῦ ὠτός δὲν εἶνε ἐντελής ἀλλ' οὐχὶ καὶ παντάπασι κακὴ ὡς εἰς τὰς λεγομένας κεφαλὰς τοῦ Χαρίνου (ἴδε αὐτόθι σ. 314).

Ἄνευ τοῦ τεκμηρίου, ὅπερ παρέχει ἡμῖν ἡ ἐπιγραφή, ἥθελέ τις θεωρήσει ἴσως τὴν κατὰ φύσιν ταύτην ἀπεικόνισιν προσώπου βαρβαρικοῦ τύπου ὡς οὐσιωδῶς νεωτέραν ἢ ὅσον πράγματι εἶνε αὕτη. Ὅντως δὲ μεταξὺ τῶν ἀρχαίων ἔργων τῆς μαρμαροπλαστικῆς δὲν θὰ εὕρισκετο ὁμοίον τι μετὰ τὴν ὑφ' ἡμῶν ἐν ταῖς λεπτομερείαις αὐτῆς ἀνωτέρω περιγραφεῖσαν διάπλασιν τοῦ μετώπου. Ἀλλ' ἡ ἐπιγραφή ΛΕΑΛΡΟΣ ΚΑΛΟΣ, ἥτις εἶνε ἐγκεχαρᾶμένη κατὰ μῆκος τῶν χειλέων τοῦ λαιμοῦ με σαφῆ γράμματα, δεικνύει ἀσφαλῶς ὅτι τὸ ἀγγεῖον ἐποιήθη κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετηρίδα τοῦ 6ου αἰῶνος ἢ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ 5ου. Εἶνε δὲ ἀδιάφορον ἂν ἡ ἐπιγραφή ἐνεχάραχθη κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἀγγείου ὑπὸ τῆς χειρὸς τοῦ ποιήσαντος αὐτὸ ἢ κατόπιν ὑπὸ τῆς τοῦ κατόχου¹. Ὁ χρονι-

¹ Ἐπιγραφαὶ τοιαῦται περὶ τοῦ δεῖνα καλοῦ ἐπὶ ἀγγείων καὶ ἀντικειμένων ἐξ ὀπτιῆς γῆς δὲν εἶνε συχνά, καθόσον βλέπω. 5 παραδείγματα ἐπὶ δύο σκύφων, ἐπὶ ποδὸς φιάλης, ἐπὶ τινος οὕτω καλουμένης ἀτράχτου καὶ ἐπὶ τινος ἀγγείου ἐν εἶδει πυξίδος παρέχουσι τὰ ἐν τῇ Ἀκροπόλει εὐρήματα. Ἐπὶ τινος ἀρχαίου ἱππέως ἐκ πηλοῦ, παρ' ἰδιώτη τινί, εἶνε ἐγκεχαρᾶμένη ἡ ἐπιγραφή ΠΑΣΙΚΛΕΣ ΚΑΛΟΣ.

κός θρος ante quem, ο χρόνος δηλονότι καθ' ὃν ὁ Λέαγρος ἐξυμνήθη ὡς παῖς καλός, βεβαιούται ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς (πρβλ. Meisterschalen σ. 3 ε').

Ὁ Reisch (ἐν Röm. Mitth. σ. 313 ε') ἐζήτησε νὰ ὀρίσῃ τὴν χρονολογίαν τῶν ἀττικῶν κεραμῶν, οὓς ὁ Klein ὠνόμασε «πλάστας», διὰ παραβολῆς τῶν ἔργων αὐτῶν πρὸς τὰς ἐν τῇ Ἀκροπόλει ὑπὸ τὴν περσικὴν ἐπιχώσιν εὐρεθείσας γυναικείας μορφάς καὶ κατέληξεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀκμὴ τοῦ Χαρίνου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν πίπτει εἰς τοὺς χρόνους μεταξὺ τοῦ 530 καὶ 500. Μὲ τὸ ἐξαγόμενον τοῦτο συμφωνεῖ ὅτι ἀριθμὸς τις θραυσμάτων ὁμοίων ἀγγείων, κατὰ τὴν τέχνην δηλονότι τοῦ Χαρίνου, εὐρέθησαν εἰς τὰς ἐπὶ Κίμωνος ἐπιχώσεις ἐν τῇ ἀκροπόλει, συνάμα δὲ ὅτι εἰς ἔργον συγγενὲς πρὸς τὰ τοῦ Χαρίνου, ὡς ἡ ἡμετέρα κεφαλὴ Αἰθίοπος δεικνύει, εὐρίσκεται ἡ ἐπιγραφή, ἥτις ἐμφανίζεται ἐπὶ τῶν αὐστηρᾶς τεχντροπίας ἐρυθρομόρφων καὶ νεωτέρων μελανομόρφων ἀγγείων¹. Οὐδὲν διδόμενον μαρτυρεῖ ὅτι ἡ ἡμετέρα Αἰθίοπος κεφαλὴ ἀνήκει εἰς τινὰ ἐξ ὀνόματος γνωστὸν πλάστην. Ἀλλ' εἶνε ὁμοίως πιθανὸν ὅτι κεραμεῖς καὶ ἀγγειογράφοι, ὧν τὰ ὀνόματα εὐρίσκομεν ἐπὶ ἀγγείων, κατεσκεύασαν καὶ πλαστικὰς κεφαλὰς, ὡς τὰνάπαλιν ὅτι ὁ Χαρίνος, ὁ Προκλῆς καὶ ὁ Καλλιάρχης οὐχὶ ἀποκλειστικῶς ἀφιερώθησαν εἰς τὴν ἐργασίαν τῶν πλαστικῶν κεφαλῶν, ἀλλὰ κατεσκεύασαν καὶ ἀγγεῖα παντὸς ἄλλου εἶδους τοῦ Χαρίνου κἀνθαρος μᾶς εἶνε γνωστὸς ἐν τῷ Βρετανικῷ μουσεῖῳ (Klein, Meistersign. σ. 215 n° 1). Εἰς ἐμὲ

φαίνεται ὅτι ἡ ἡμετέρα Αἰθίοπος κεφαλὴ τόσον διὰ τῆς μεγαλειτέρας αὐτῆς ζωηρότητος ὑπερέχει τὰ ὀνόματα φέροντα ἔργα τῶν πλαστῶν, ὥστε πρέπει μᾶλλον ἄλλον τινὰ κατασκευαστὴν νὰ ὑποθέσωμεν. Ἄν δεχθῶμεν, ὡς εἰς ἐμὲ πολὺ πιθανὸν φαίνεται, ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ἀγγείου ἐπιγραφή ΛΕΑΓΡΟΣ ΚΑΛΟΣ προέρχεται ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ κατασκευαστοῦ, τότε πρέπει νὰ ζητήσωμεν αὐτὸν μεταξὺ ἐκείνων τῶν ἀγγειογράφων, οἵτινες τοῦ Λεάγρου τὸ ὄνομα ὑμνησαν ἐπὶ ἔργων τῶν χειρῶν αὐτῶν. Βεβαίως ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγγειογράφων τούτων εἶνε ἱκανὸς μέγας καὶ ἡ ἐκλογὴ ἐπομένως εὐρεῖα. Πλὴν τοῦ Εὐφρόνιου, Ὁλοῦ, Χαχρυλίωνος, οἵτινες τὸν Λεάγρον ἐπὶ ἀγγείων τὰ ὀνόματα τῶν τεχνιτῶν αὐτῶν φερόντων ὑμνοῦσιν, φαίνεται ὅτι καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἀγγειογράφοι μετέσχον τῆς ἐξυμνήσεως αὐτοῦ (Meisterschalen κεφ. II). Ὅπως δὲ ὅμως δὲν μοι φαίνεται ὅτι ἀποκλείεται ὅλως διόλου ὅτι ἡ ἡμετέρα Αἰθίοπος κεφαλὴ μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ΛΕΑΓΡΟΣ ΚΑΛΟΣ ἀνήκει εἰς τὸν ἐπιφανέστατον τῶν ἀνωτέρω τεχνιτῶν τῆς ἐποχῆς, εἰς τὸν Εὐφρόνιον. Καθόσον πολλὰ ἀγγεῖα αὐτοῦ δεικνύουσιν ὅλως ἰδιαιτέραν ὀξυδερκὴ τῆς φύσεως παρατήρησιν καὶ πρὸς τούτοις πολὺ διαφέρουν πρὸς πλάσιν βαρβαρικῶν τύπων ἐν κατατομῇ (Meisterschalen πίν. XIV, 2, σ. 132). Καὶ ἐν τούτῳ δὲ ἔτι ὅτι μὲ τὰ ἐλάχιστα μέσα, ἢ ἐν μόνον χρῶμα τοιαύτῃ ἐξαίρετος ἐντύπωσις ἐπιτυγχάνεται, ἐμφαίνεται ἡ χεὶρ ἱκανοῦ τεχνίτου.

Ὡς πρότυπον μικροῦ ἔργου ἴσως ἐχρησίμευσεν εἰς τὸν τεχνίτην Αἰθίοψ τις ἐκ τῶν ἐν Ἀθήναις δούλων. Βαρβάρων δούλων τύποι παρεδόθησαν εἰς ἡμᾶς πολλοὶ ἐπὶ ἀγγείων ἐρυθρομόρφων τῆς αὐστηρᾶς τεχντροπίας καὶ ἐκ τῆς ἐποχῆς τῆς καλῆς τέχνης. Τὸν γέροντα μὲ τὰ σκεύη τῆς παλαιστρας ὑπὲρ τὸν ὦμον ἐπὶ τοῦ ὑπὸ Ἰέρωνος κατασκευασθέντος, ὑπ' ἄλλου ὅμως ζωγράφου διακοσμηθέντος ἀγγείου (Meisterschalen, πίν. XL) νομίζω ὅτι ἀσφαλῶς ἀνεγνώρισα ὡς Φρύγα δούλον. Ἡ γραῖα θεράπαινα ἐπὶ τῆς κοτύλης τοῦ Πιστοξένου (ἐνθ' ἄνωτ. σελ. 376) εἶνε Θραῖσσα κατὰστικτος κατὰ τὸν ἐν τῇ πατρίδι τῆς συνειθιζόμενον τρόπον¹, ἐπὶ τινος δὲ πρὸ

¹ Εὐτυχῶς αὐξάνει ὁλονὸν ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀγγείων μὲ ἐπιγραφὰς περὶ τοῦ δέιους καλοῦ καὶ μάλιστα ἀγγεῖα φέροντα γνωστὰς καλῶν ἐπιγραφὰς εἶνε ἰδιαιτέρας σημασίας διὰ τὴν ἀγγειογραφίαν. Ταῦτα διδάσκουσιν ἡμᾶς ὅτι συγχρόνως ἐντελῶς διάφορα βεῦματα συνέρρον ἐκ παραλλήλου ἐν τῇ ἀγγειογραφικῇ, τὰ ὅποια θὰ κατετάσσομεν ἡμεῖς τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο, ὁρμώμενοι ἐξ ἀπλῆς παραβολῆς τῆς τεχντροπίας. Ἀπὸ τῆς κατατάξεως τῶν ἀγγείων τῶν φερόντων τὴν ἐπιγραφὴν ΛΕΑΓΡΟΣ ΚΑΛΟΣ ἐν ταῖς ἐμαῖς Meisterschalen (κεφ. VI καὶ Nachträge n° 4) προσετέθησαν τρεῖς ἄλλαι τοῦ αὐτοῦ ὀνόματος ἐπιγραφαί: ἐπὶ τῆς ἡμετέρας Αἰθίοπος κεφαλῆς, ἐπὶ φιάλης παριστώσης γιγαντομαχίαν ἐκ τῆς ἀκροπόλεως τῶν Ἀθηνῶν (ἐν μέρει ἀπεικονισμένη ἐν τῇ ἀρχαιολ. ἐφημερίδι 1885 πίν. 5, 2 καὶ 1886 πίν. 7, 2), ὅπου ἐν τῇ ἐσωτερικῇ παραστάσει ἀναγινώσκεται . . . ΑΛΡΟ . . . καὶ ἐπὶ τοῦ τεμαχίου ἐρυθρομόρφου φιάλης ἐξ Ἐλευσίνος μὲ τὸν λῶπον τοῦ κράνους ἐνὸς ἱσταμένου καὶ ἐνὸς πεσόντος πολεμιστοῦ ὅπου ἀναγινώσκεται . . . ΛΕΑ . . . Περὶ τῆς τεχντροπίας τοῦ τελευταίου τούτου τεμαχίου δὲν δύναται νὰ λεχθῇ τι ἀκριδέστερον ἔνεκα τῶν μικρῶν λειψάνων τῆς περὶ τῆς ἀντιθέσεως, ἐν τούτοις εἶνε αὕτη ἡ αὐστηρὰ ἐρυθρομόρφων ἀγγείων.

¹ Ἄλλοτε εἶχα παραδεχθῇ (Meisterschalen σ. 377) πεπλανημένους ὅτι ἡ σχεδιαγράφησις κατὰ τοὺς βραχίονας καὶ πόδας τῆς μορφῆς ταύτης σημαίνει τὰς ῥυτίδας τῆς πρεσβυτικῆς ηλικίας, ἀλλ' ἀφοῦ ἐγνώ-

μικροῦ εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ ἐν Βερολίῳ μουσείου περιελθούσης λευκοῦ ἐδάφους ληκύθου καλῆς τέχνης βλέπομεν βάρβαρον θεραπαινίδα, χαρακτηριζομένην ὡς τοιαύτην ὑπὸ τῆς βραχείας πυκνῆς κόμης, τῆς σιμῆς ῥινὸς καὶ τοῦ μὴ ἐλληνικοῦ σχηματισμοῦ τοῦ στόματος, ἰσταμένην δὲ παρὰ τὴν δέσποιναν αὐτῆς πλησίον ἐπιτυμβίας στήλης. Ἐπὶ ἀγγείου ὁμοίου εἶδους, ὅπερ εἶδον κατὰ τὴν ἐν Βιέννῃ καλλιτεχνικὴν καὶ βιομηχανικὴν ἔκθεσιν τὸ θέρος τοῦ 1893 ἐν τῷ Καισαροβασιλικῷ μουσεῖῳ, χαρακτηρίζεται ἡ παρὰ τὸν τάφον θεραπαινὶς σαφῶς ὡς δούλη Αἰθιοπὶς διὰ τοῦ μέλανος χρωματισμοῦ. Τέλος μεταξὺ τῶν ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως εὐρημάτων ἀγγείων, τὰ ὅποια εἶνε πλουσιώτατα εἰς παραστάσεις ἐνδιαφερούσας, ἔχομεν τεμάχιον ἐρυθρομόρφου σφαιροειδοῦς ληκύθου αὐστηρᾶς τεχνοτροπίας, ἐπὶ τοῦ ὁποίου νέος δούλος Αἰθίοψ μὲ κόμην οὐλὴν, βραχεῖαν ῥίνα καὶ παχέα χεῖλη ἵστα-

ται πρὸ τοῦ νεαροῦ δεσπότη, ὅστις προχέει ἔλαιον εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα ἐξ ἀρυβάλλου, προφανῶς διὰ τὰς ἐν τῇ παλαίστρᾳ ἀσκήσεις αὐτοῦ. Ἡ κατατομὴ τοῦ δούλου Αἰθίοπος ἔχει προφανῶς συγγένειαν πρὸς τὴν κεφαλὴν τοῦ Αἰθίοπος τοῦ ἡμετέρου ἀγγείου. Ὅπως οἱ τεχνῖται τῆς λαμπρᾶς ἐποχῆς τῆς αὐστηρᾶς ἐρυθρομόρφου τέχνης, ὁ Εὐφρόνιος, ὁ Εὐθυμίδης, ὁ Δοῦρις τὰς σπουδὰς αὐτῶν πρὸς ἀπεικόνισιν τοῦ ἐλληνικοῦ νεανικοῦ σώματος ἔκαμνον μετὰ ζήλου ἐν τῇ παλαίστρᾳ, ἀκριβῶς εἰς τὸν αὐτὸν τόπον ἴσως ἔλαβον τὴν πρώτην ἀφορμὴν ἐκ τῆς χαρακτηριστικῆς ἀσχημίας βαρβάρων δούλων πρὸς ἀπεικόνισιν ἢ πλαστικὴν παράστασιν αὐτῶν ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἐλληνικὸν κάλλος, καθὼς δεικνύουσιν ἡ Αἰθίοπος κεφαλὴ τοῦ ἡμετέρου ἀγγείου καὶ αἱ συγγενεῖς πρὸς αὐτὴν πλαστικαὶ Αἰθιόπων κεφαλαί.

P. HARTWIG.

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΛΕΞΕΩΣ ΣΑΣΤΗΡ

Ὁ κ. Salomon Reinach μὴ ἀποδεχόμενος τὴν ὑπ' ἐμοῦ προταθεῖσαν ἐρμηνείαν τῆς λέξεως *σαστήρ* (Ἐφημ. Ἀρχ. 1892 σελ. 256) ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ σημασία *ἄρχων* οὐδαμῶς ἀρμόζει ἐν τῷ χωρίῳ, ἐν ᾧ ἅπαντ' ἡ *σαστήρ* (*Le malheur, c'est que le sens d'ἄρχων ne convient pas du tout au passage visé*)¹. Ἐλπίζοντες ὅτι θὰ μεταπεισώμεν καὶ αὐτὸν καὶ ἄλλους τυχὸν ἀντιφρονούντας παρατηροῦμεν ὅτι ὁλόκληρος ἡ ἀρχαιότης ὡς τὴν μεγίστην τῶν πολιτικῶν ἀρετῶν ἐνόμιζε τὸ ἐπίστασθαι

ῥισα παραδείγματα, εἰς τὰ ὅποια νεαροὶ Θρᾷσσαι κατὰ τὸν φόνον τοῦ Ὀρφέως ἐντελῶς ὁμοίαν σχεδιογράφῃσιν εἰς τὰ σώματά των δεικνύουσι, πιστεύω ὅτι καὶ ἡ γρῆτα θεράπεινα τῆς κοτύλης τοῦ Πιστοξένου πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐστιγματισμένη. Παραδείγματα εἶνε 1) ἡ φιάλη Ὀρφέως ἐν τῇ Ἀκροπόλει ἐν τῷ κάτω ἐδάφει ἐξωγραφημένη, πρὸλ. *Journal of Hell. Studies* IX πίν. 6, 2) ἐρυθρόμορφος ἀμφορεὺς ἐν Μονάχῳ π^ο 383 3) θραῦσμα ἐρυθρομόρφου φιάλης κατὰ τὴν τεχνοτροπίαν τοῦ Φρυγὸς ἐν τῇ ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν.

¹ *Revue arch.* 1893 σελ. 266.

*καλῶς ἄρχειν τε καὶ ἄρχεσθαι*¹, οὐδὲν δ' εὐλογώτερον ἢ νὰ ὁμνύωσιν οἱ νέοι πολῖται ὅτι θὰ ἐπιδιώξωσιν τὴν τοιαύτην ἀρετὴν. Ἀφοῦ λοιπὸν τὸ *σαστήρ* καὶ νὰ ἐτυμολογηθῇ ἐκ τοῦ *σάττω* (*σάζω*) δύναται κάλλιστα καὶ τὴν σημασίαν *ἄρχων* ἢ *ἐπιμελητῆς* νὰ ἔχῃ, ὅπως καὶ τὸ ἐκ τοῦ συνωνύμου ῥήματος *κοσμῶ* παραγόμενον *κοσμήτης* (*κόσμος*), προσέτι δὲ καὶ ἐν τῷ προκειμένῳ χωρίῳ τοῦ ὅρκου τῶν Χερσονησιτῶν *ὑπάρχει ἡ διαβεβαίωσις τοῦ καλῶς ἄρξειν* (*δαμορρησῶ καὶ βουλευσῶ τὰ ἀριστα πόλει καὶ πολίταις*), νομίζομεν ὅτι οὐδεμία δύναται νὰ ὑπολειφθῇ ἀμφιβολία περὶ τῆς ὀρθότητος τῆς ὑφ' ἡμῶν δοθείσης ἐρμηνείας.

ΑΝΔΡΕΑΣ Ν. ΣΚΙΑΣ.

¹ Πρὸλ. Πλάτ. Νόμ. 12, 942, C: τοῦτο καὶ ἐν εἰρήνῃ μελετή-
τεον εὐθὺς ἐκ τῶν παίδων, ἄρχειν τε ἄλλων, ἄρχεσθαι θ' ὅφ' ἐτέ-
ρων, Σοφοκλ. Ἀντιγ. 669 καλῶς μὲν ἄρχειν, εὐ δ' ἂν ἄρχεσθαι
θέλειν, Σόλωνά παρὰ Στob. Ἀνθολ. 46, 22. Ξενοφ. Κ. Ἀν. I, 3, 15.

HABBO GERHARD LOLLING

Ὅπως ἀπροσδοκῆτως ἀπεβίωσεν ἐν Ἀθήναις τῇ 12/24 Φεβρουαρίου ἐνεστῶτος ἔτους μετὰ βραχεῖαν νόσον ὁ Habbo Gerhard Lolling, εἷς τῶν κρατίστων ἡμῶν συνεργατῶν ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ, πλήρης ζωῆς καὶ δράσεως, μόλις τὸ 46 ἔτος τῆς ἡλικίας του ἄγων. Ἐν τῷ θανάτῳ τοῦ Lolling ἀπωλέσαμεν οὐ μόνον ἡμεῖς φίλον πολύτιμον καὶ συνεργάτην δοκιμώτατον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀρχαιολογικὴ καθόλου ἐπιστήμη ἀπώλεσεν ἐν αὐτῷ ἐρευνητὴν καὶ γνώστην ἀπαράμιλλον τῆς ἐπιγραφικῆς, μάλιστα δὲ τῆς τοπογραφίας τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Ὁ Lolling κατήλθεν νεώτατος εἰς τὴν Ἑλλάδα τῷ 1872 ἅμα τῇ ἀποπερατῶσει τῶν φιλολογικῶν αὐτοῦ σπουδῶν, κληθεὶς ὡς διδάσκαλος τῶν υἱῶν τοῦ βιβλιαμπόρου καὶ προξένου τῆς Γερμανίας ἐν Ἀθήναις, Καρόλου Wilberg, ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ὁποίου γνωρισθεὶς μετὰ τὸν γνωστὸν ἐκδότην τῶν περιηγητικῶν βιβλίων Bädcker ἔλαβε παρ' αὐτοῦ ἐντολὴν νὰ συντάξῃ ὁδηγὸν τῆς Ἑλλάδος πρὸς χρῆσιν τῶν περιηγητῶν. ἐντεῦθεν ἐδόθη ἀφορμὴ λαμπρὰ αὐτῷ ὅπως περιηγηθῇ καὶ σπουδάσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐπισταμένως.

Κατὰ τὸ 1876 ἐπελάβετο ὁ Lolling τοῦ ἐπιπόνου τούτου καὶ δυσχεροῦς ἔργου μετὰ τῆς αὐτῆς ἀκριβείας καὶ εὐσυνειδησίας μεθ' ἧς εἶχεν ἐρευνήσῃ καὶ μελετήσῃ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τὰ περὶ τῆς τοπογραφίας τῆς Ἀττικῆς καὶ τῶν Ἀθηνῶν. τῷ δὲ 1883 ἐδημοσίευσεν τὴν πρώτην ἐκδοσιν τοῦ περὶ Ἑλλάδος περιηγητικοῦ τοῦ βιβλίου, τὸ ὁποῖον δὲν εἶνε ἀπλῶς ὁδηγὸς τῶν περιηγουμένων, ἀλλ' ἐγχειρίδιον λίαν ἀξιόπιστον τῆς γεωγραφίας οὐ μόνον τῆς ἀρχαίας, ἀλλὰ καὶ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος. τῷ 1888 ἐφάνη ἡ δευτέρα, καὶ τῷ 1893 ἡ τρίτη αὐτοῦ ἐκδοσις μετεβόρυσται ἀμφοτέραι ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐπὶ τὸ βέλτιον.

Εὐθὺς ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ ἐν Ἀθήναις Γερμανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου ὁ Lolling διετέλεσεν εἷς τῶν σπουδαιοτέρων συνεργατῶν αὐτοῦ, ὁριστικῶς δὲ ἀπὸ τοῦ 1879, παρασχὼν ὑπὲρ αὐτοῦ ποικίλας καὶ πολυτίμους ὑπηρεσίας. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο συνέλεξε καὶ ἀντέγραψε πλείστας ἐπιγραφὰς ὑπὲρ τῆς Βερολινείου Ἀκαδημίας τῶν

ἐπιστημῶν, ἧς ἦτο ἐκλεκτὸν ἀντεπιστέλλον μέλος. Ἐκτὸς δὲ ἄλλων αὐτοῦ σπουδαιοτάτων ἐπιγραφικῶν ἐργασιῶν, εἰς ἃς ἐπεδόθη ἰδίως μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ περὶ Ἑλλάδος περιηγητικοῦ τοῦ βιβλίου, ὑπ' αὐτοῦ συνελέγησαν καὶ ἀντεγράφησαν κατ' ἐντολὴν τῆς Πρωσικῆς ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν μετὰ πολλῆς ἀκριβείας καὶ ἀπασαι αἱ ἐπιγραφαὶ τῆς βορείας Ἑλλάδος. ἔθεν λίαν δικαίως ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐκδοθέντος ὁγκώδους πρώτου τόμου τῶν εἰρημένων ἐπιγραφῶν ὁ σοφὸς αὐτῶν ἐκδότης Wilhelm Dittenberger ἀναφέρει τὰ ἀκόλουθα περὶ τῆς ἐργασίας ταύτης τοῦ Lolling «*Καθὼς μου πρὸ παντὸς θεωρῶ τὰ πληροφορορήσω τοὺς ἀναγνώστας τοῦ βιβλίου τούτου, ὅτι ἂν ἀπατήσωσιν ἐν αὐτῷ ὠφέλιμόν τι, τοῦτο ὀφείλεται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἐπιμέλειαν, εἰς τὴν ἀκριβειαν καὶ εἰς τὴν ἀρχινοίαν τοῦ Lolling*».

Ἀλλὰ καὶ ἀνασκαφὰς σπουδαιοτάτας ἐνήργησεν ὁ Lolling, οἷον ἐν Μενιδίῳ τῆς Ἀττικῆς ἀνασκάψας τὸν θολωτὸν ἀρχαῖον τάφον, οὗτινος τὰ εὐρεθέντα πολύτιμα κτερίσματα περιέγραψε καὶ ἐξέδωκε μετὰ θαυμασίας ἐπιστημονικῆς ἀκριβείας ἐν τῇ λαμπρᾷ ἐκδόσει, τῇ γενομένῃ τῷ 1880 ὑπὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικοῦ Γερμανικοῦ Ἰνστιτούτου, τῇ ἐπιγραφομένῃ *Das Kuppelgrab bei Menidi*. Συνειργάσθη πρὸς τούτοις ὁ Lolling εἰς παρομοίας καὶ ἄλλας ἐργασίας καὶ μετ' ἄλλων ἀρχαιολόγων, οἷον μετὰ τοῦ Steffen ἐν Μυκῆναις, μετὰ τοῦ Koldewey ἐν Λέσβῳ, μετὰ τοῦ Wolters ἐν Διμίνι τῆς Θεσσαλίας καὶ μετ' ἄλλων ἀλλαχοῦ. Πλείστου λόγου ἀξία εἶνε καὶ ἡ περὶ ἀρχαίας Ἑλλάδος γεωγραφία του, ἡ δημοσιευθεῖσα ἐν τῷ τρίτῳ τόμῳ τοῦ ἐγχειριδίου τοῦ J. Müller, ὡς ἐπίσης ἡ τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν τοπογραφία του, ἐκδοθεῖσα ἐν τῷ αὐτῷ ἐγχειριδίῳ τοῦ J. Müller, ἐν ᾗ μετὰ κριτικῆς ἀξιοζηλεύτου πραγματεύεται τὰ διάφορα δυσχερῆ τοπογραφικὰ ζητήματα, ἀποφεύγων τὰς ἀσκόπους εἰκασίας καὶ τὴν μακρηγορίαν. Ἐξέδωκε πρὸς τούτοις ὁ Lolling καὶ πλείστας πραγματείας πολλοῦ λόγου ἀξίας τοπογραφικὰς μάλιστα καὶ ἐπιγραφικὰς, οὐ μόνον ἐν τοῖς *Mittheilungen* τοῦ ἐν Ἀθήναις Γερμανικοῦ Ἰνστιτούτου, ἐν τοῖς *Sitzungsberichte der Koenigl. Preussischen Akademie der Wissenschaften* καὶ ἐν ἄλλοις εὐρωπαϊκοῖς

περιοδικοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἡμετέροις ἐν τῇ νεωτέρᾳ μάλιστα ἐλληνικῇ γλώσσῃ, ἣν ἔγραφε καὶ ὠμίλει δοκίμως καὶ ἀπταιστως· οὕτως ἐκόσμησε πολλάκις ὁ Lolling διὰ τῶν σοφῶν αὐτοῦ πραγματειῶν τὴν ἡμετέραν *Ἀρχαιολογικὴν Ἐφημερίδα*, τὴν *Ἀθηναῖν τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἑταιρείας* καὶ τὸ *Ἀρχαιολογικὸν Δελτίον*, τοῦ ὁποῦ μάλιστα τὰ ἐπιγραφικὰ ἄρθρα ὑφίστανται εἰς τὸν κάλαμόν του.

Τῷ 1886 ὅτε ὁ ἑξοχος Ulrich Köhler μετεκλήθη ἀπὸ τῆς διευθύνσεως τοῦ ἐνταῦθα Γερμανικοῦ ἀρχαιολογικοῦ Ἰνστιτούτου εἰς Βερολίνον, ὅπως διορισθῇ καθηγητὴς τοῦ ἐκεῖ πανεπιστημίου, ὁ Lolling ἐδέχθη τὴν μετὰ πολλῆς προθυμίας προσενεχθεῖσαν αὐτῷ θέσιν ὑπὸ τῆς Γενικῆς Ἐφορείας τῶν ἀρχαιοτήτων, γενόμενος ἐπιμελητὴς τοῦ ἐπιγραφικοῦ ἡμῶν Μουσείου, ὅπως κατατάξῃ, συναρμολογήσῃ καὶ μετεκδώσῃ τὰς ἀτελῶς πρότερον ἐκδοθείσας ἐπιγραφάς· εἰς τὴν κολοσσιαίαν δὲ ταύτην ἐργασίαν εἶχεν ἀφιέρωσιν ὅλας του τὰς δυνάμεις, ἐργαζόμενος μετὰ μεγίστου ζήλου καὶ μετ' ἀπαρδειγματί-

στου εὐσυνειδησίας πρὸς ἐπιστημονικὴν σύνταξιν τοῦ καταλόγου τῶν ἐν τῷ Ἐθνικῷ Μουσείῳ ἡμῶν ἀποκειμένων ἐπιγραφῶν. Τοῦ ἐξαιρέτου δὲ τούτου καταλόγου ἡ μᾶλλον τῆς τελείας ἀναγραφῆς τῶν ἐπιγραφῶν ἐπρόφθασε νὰ φέρῃ εἰς πέρας μόνον τὸ πρῶτον μέρος, τὸ διαλαμβάνον τὰς ἀναθηματικὰς ἐπιγραφάς, καὶ εἶχεν ἑτοιμον πρὸς ἑκδόσιν· τὸ δὲ ἄλλο πολὺ καὶ ποικίλον ὕλικόν, τὸ ὑπ' αὐτοῦ τοσοῦτον ἐπιμελῶς περισυναχθὲν πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπὸν μένει καὶ τοῦτο μαρτύριον τῆς ἀκαταπονήτου φιλοπονίας του ἐν σημειώσεσι, δεομέναις ἐμπείρου χειρὸς πρὸς ἀποπεράτωσιν.

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἐν συντόμῳ ἡ ἐπιστημονικὴ δρᾶσις τοῦ Lolling, ἐξαιρέτου μύστου καὶ ἱεροφάντου τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιστήμης, ὑπὲρ ἧς διετέλεσεν εἴκοσι καὶ δύο ὅλα ἔτη ἐργαζόμενος ἀθορύβως ὅλως, καὶ ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἐπιδείξεως, πρᾶγμα σπάνιον ἐν τοῖς παροῦσι μάλιστα χρόνοις.

Κ. Δ. ΜΥΛΩΝΑΣ.

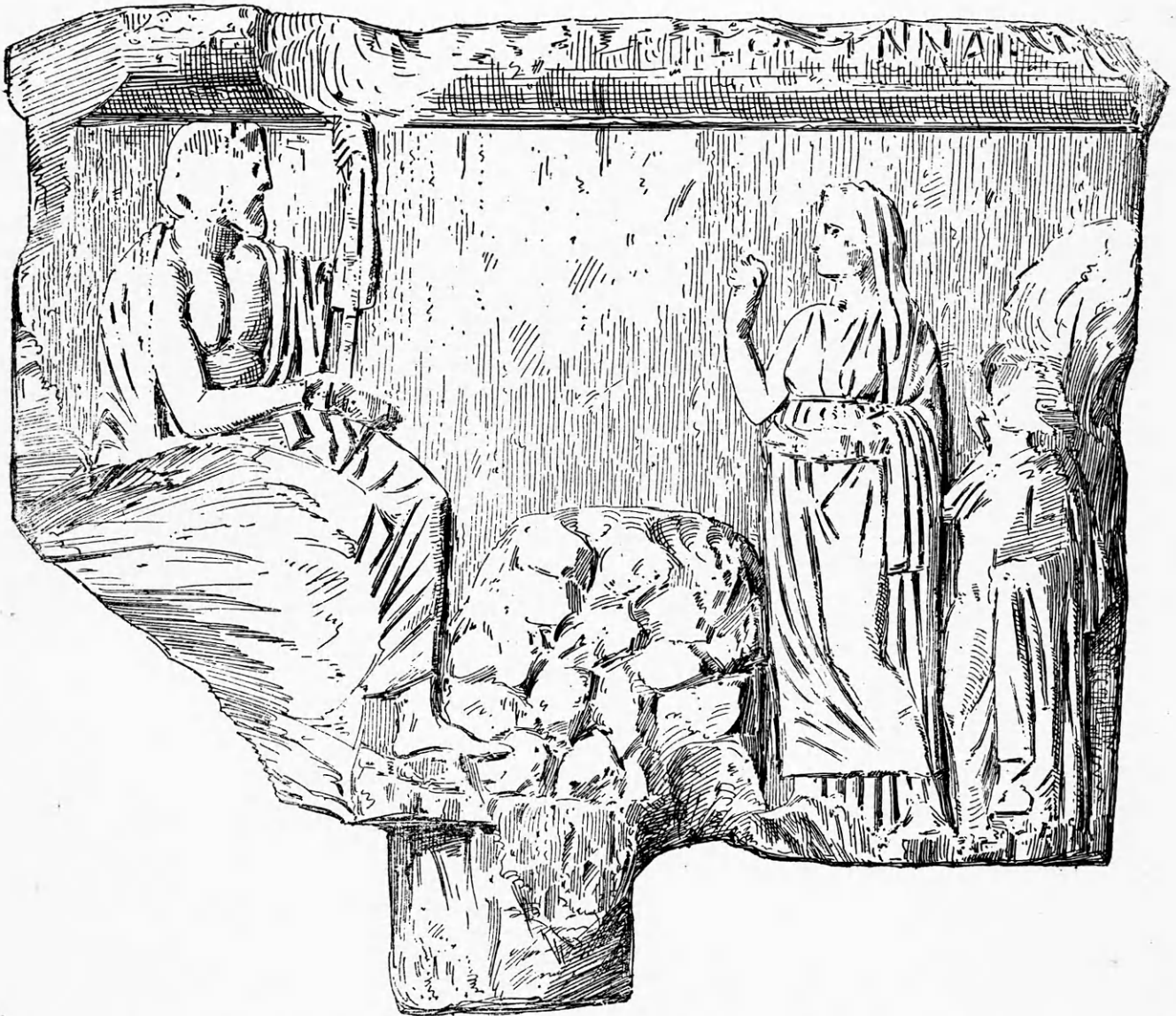
ΑΝΑΓΛΥΦΑ

ΕΚ ΤΗΣ ΕΝ ΤΗ ΚΟΙΤῃ ΤΟΥ ΙΛΙΣΟΥ ΑΝΑΣΚΑΦΗΣ

(Πίν. 7, 8).

Τὰ ἐνταῦθα δημοσιεύμενα τέσσαρα ἀνάγλυφα εὐρέθησαν κατὰ τὴν πέρυσιν ὑπὸ τὴν ἐμὴν ἐπιστάσιαν ἐκτελεσθεῖσαν ἐν τῇ κοίτῃ τοῦ Ἰλισοῦ ἀνασκαφὴν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἔκειντο δὲ πάντα ἐρριμένα ἐντὸς τῶν δύο ὑπὸ τὴν βραχὺδὴ στεφάνῃ τῆς λεγομένης Καλλιρρόης ἀνακαλυφθει-

σῶν δεξαμενῶν μετὰ τῶν παντοίων λίθων τῶν πληρούντων αὐτάς. Καὶ τὰ μὲν δύο πρῶτα εὐρέθησαν πλησίον ἀλλήλων ἐντὸς τῆς παρὰ τὴν Ἀγίαν Φωτεινὴν δεξαμενῆς τῆς δεδηλωμένης ἐν τῷ χάρτῃ τῆς ἀνασκαφῆς¹ διὰ τοῦ γράμματος Β, τὰ δὲ ἕτερα δύο ἐντὸς τῆς βορειοτέρας δεξαμενῆς τῆς δε-

¹ Πρακτικά τῆς Ἀρχ. Ἑταιρ. 1893 πίν. Α'. Περὶ τοῦ δευτέρου ἐκ τῶν ἀναγλύφων τούτων ἐδημοσιεύθη ἤδη βραχεῖα περιγραφή ὑπὸ Καδβαδίου ἐν Ἐφ. Ἀρχ. 1893 σελ. 137 ὑπόσημ. 1.

δηλωμένης διὰ τοῦ γράμματος Α. Ἐν τῇ δεξάμενῃ Β ὡσαύτως εὐρέθη καὶ ἔνθετος κεφαλή ἀγάλματος Ἡρακλέους ὑπερφυσικοῦ μεγέθους οἰκτρῶς μὲν ἐφθαρμένη ὑπὸ τοῦ ρεύματος τοῦ Ἰλίσου, ἀλλ' εὐδιάγνωστος ἐκ τῆς λεοντῆς. Ἡ διατήρησις τῶν δύο πρώτων ἀναγλύφων δὲν εἶνε κακὴ, τὰ ἑτέρα δύο ὅμως καὶ ἰδίως τὸ τέταρτον ἐπὶ πολὺ, ὡς φαίνεται, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ ρεύματος ἐκτεθéntα ἔχουσι τὴν ἐπιφάνειαν λίαν ἀποτετριμμένην καὶ τὰς ἐπ' αὐτῶν παρισταμένας μορφὰς δυσδιάγνωστους ἢ καὶ παντάπασιν ἀδιαγνώστους.

Τὸ πρῶτον ὀπισθεν ἀπεικονισμένον εἶνε μικρὸν ἀναθηματικὸν ἀνάγλυφον πλάτους 0,31 μ. ὕψους δὲ 22, κάτωθεν δὲ φέρει ἔμβολόν τι, δι' οὗ ἦτο ἐμπεπηγμένον εἰς βάσιν τινὰ ἢ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ βραχῶδες ἔδαφος. Πρὸς ἀριστερὰν παρίσταται ἀνδρική μορφή πωγωνοφόρος σεμνοπρεπῶς καθημένη, θεὸς τις ἀναμφιβόλως. Ἡ ἔδρα, ἐφ' ἧς ἐκάθητο εἶνε κατεστραμμένη, πιθανώτατα ὅμως δὲν ἦτο θρόνος, διότι δὲν φαίνεται ἐρεισίνωτον. Διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς κρατεῖ μακρὰν ῥάβδον ὡσεὶ σκῆπτρον, διὰ δὲ τῆς ἐπὶ τοῦ μικροῦ ἐπικειμένης δεξιᾶς ἀντικείμενόν τι ἐφθαρμένον, ὅπερ φαίνεται ὅτι ἦτο φιάλη¹. Φέρει ἐπὶ τῶν νώτων καὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου ἐπεριρμένον ἱμάτιον, ὑφ' οὗ καλύπτεται καὶ τὸ κάτω μέρος τοῦ σώματος πλὴν τῶν ποδῶν, καταλείπεται δὲ γυμνὸν τὸ στῆθος μετὰ τοῦ δεξιοῦ ὤμου καὶ τῆς χειρὸς. Τὸ πρόσωπον εἶνε ἱκανῶς ἐφθαρμένον. Ἐμπροσθεν αὐτοῦ παρίσταται βωμὸς ἐξ ἀργῶν λίθων πεποιημένος.

Ἀντικρὺ ἴστανται δύο ἱκέτιδες ἢ μὲν μικρότερα, ἢ δὲ μεγαλύτερα κατὰ τὸ ἀνάστημα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ πολὺ μικρότερα τοῦ καθήμενου θεοῦ. Προηγεῖται ἡ μεγαλύτερα φοροῦσα ποδὴρην χιτῶνα ἐζωσμένον περὶ τὴν ὀσφύν καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἱμάτιον μετὰ καλύπτρας, ὅπερ ἀφίνει ἐλεύθερον τὸ στῆθος μετὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς, συγκρατεῖται δὲ ὑπὸ τῆς ἀριστερᾶς. Διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ὑψωμένης κρατεῖ ἄδηλόν τι ἀντικείμενον. Τῆς δὲ ἐτέρας γυναικείας μορφῆς τὸ ἱμάτιον καλύπτει ὀλόκληρον τὸ σῶμα, πιθανῶς δὲ αὕτη εἶνε μικρὰ θυγάτηρ τῆς ἐτέρας ἱκέτιδος. Ἡ κεφαλὴ αὐτῆς λείπει, ἢ δὲ τῆς μεγαλύτερας γυναικὸς εἶνε ἱκανῶς ἀποτετριμμένη. Ἡ στάσις τῶν σωμάτων εἶνε σεμνὴ καὶ τὸ περι-

¹ Κεραυνὸς δὲν δύναται νὰ εἶνε.

γράμμα ἄμεμπτον, ἢ δὲ πτύχωσις ἀπλὴ μὲν, ἀλλὰ χαρίεσσα καὶ ἀναδεικνύουσα τὸ ὑπὸ τὰ ἱμάτια σῶμα. Ἐκ τῆς τέχνης κρίνων τις δύναται νὰ ἀναγάγῃ τὸ ἔργον εἰς τὸν Ε' αἰῶνα.

Δυστυχῶς λίαν ἐφθαρμένη εἶνε ἡ ἐπὶ τοῦ ἐπικράνου τοῦ ἀναγλύφου ἐπιγραφή, ἐξ ἧς δὲν διακρίνονται ἢ μόνον τὰ ἐξῆς γράμματα

Ε Ο Ι Λ Ε Ν Ν Α Ι

ἐκ τούτων δὲ μόνον τὰ ΝΝΑ εἶνε σαφεῖς. Ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν τεσσάρων πρὸς ἀριστερὰν στοιχείων τὸ δεύτερον Ε εἶνε ἐφθαρμένον μὲν, ἀλλὰ βέβαιον, τὸ δὲ κατόπιν τοῦ Α γράμμα φαίνεται ὡς Ι· δὲν δύναται νὰ εἶνε οὔτε Ε οὔτε Τ. Τὸ πρῶτον Ε δὲν εἶνε ἀσφαλές, μετ' αὐτὸ δὲ ὑπάρχει μικρὰ ἀπολέπισις τοῦ λίθου, ἧς τὸ ἔχνος εἶνε καμπύλον, παρ' αὐτὴν ὅμως ὑπάρχει καὶ ἕτερον ἔχνος ἐπίμηκες, ὥστε δὲν δύναται νὰ κριθῇ μετὰ βεβαιότητος, ἂν ὑπῆρχε στρογγύλον τι γράμμα, οἷον Θ ἢ Ο, ἢ τουναντίον Α ἢ Λ· Ν δὲν δύναται νὰ ὑπῆρχε, διότι εἶνε πάντοτε ὀρθιον, ὡσαύτως δὲ οὐδὲ Δ. Τὸ ἀκόλουθον γράμμα εἶνε ἀμφιβολώτατον, δυνάμενον νὰ εἶνε Κ, Ν ἢ Η, τὰ δὲ μετ' αὐτὸ ἐλάχιστα ἔχνη δύνανται νὰ ἀνήκωσιν εἰς Κ. Μετὰ ἐπανειλημμένην ἐπισκόπησιν τοῦ λίθου μοι ἐφάνη ὅτι δύναται μετὰ τινος πιθανότητος μὲν, ἀλλ' ὅχι μετὰ βεβαιότητος νὰ ἀναγνωσθῇ [ὁ δεῖνα ἀν]έθηκεν Ναί[ω Διί].

Εὐτυχῶς ἡ σύγκρισις τοῦ ἡμετέρου ἀναγλύφου πρὸς ἕτερον ἀνάγλυφον ἐκ Πειραιῶς ἐκδεδομένον ὑπὸ Foucart ἐν Bull. d. corr. Hell. 1883 σ. 506 ἐξ., ἀνατεθειμένον δὲ εἰς τὸν Δία τὸν Μειλίχιον δύναται νὰ παράσχῃ ἡμῖν τὴν βεβαιότητα ὅτι καὶ ἐνταῦθα ὁ αὐτὸς θεὸς εἶνε ὁ παριστάμενος, διότι ἡ ὁμοιότης ἀμφοτέρων εἶνε μεγίστη. Παρομοίως παρίσταται ὁ Μειλίχιος Ζεὺς καὶ ἐν ἑτέρῳ ἀναθηματικῷ ἀναγλύφῳ τοῦ ἐν Πειραιεῖ μουσείου, περὶ οὗ ἔγραψεν ὁ Δραγάτσης ἐν Ἑφημ. Ἀρχ. 1886 σελ. 49· ἀντὶ σκῆπτρου ὅμως κρατεῖ κέρας Ἀμαλθείας ἐν τῇ ἀριστερᾷ, ἐν τῇ δεξιᾷ ὅμως φιάλην. Ἐχει δὲ τὴν κεφαλὴν ἀναδεδεμένην ταινίᾳ καὶ τὴν μορφήν λίαν ὁμοιάζουσαν πρὸς τὴν τοῦ ἐν πίν. 7 ἀναγλύφου, περὶ οὗ ἐφεξῆς ὁ λόγος¹. Τὴν γνώ-

¹ Ὁ Μειλίχιος Ζεὺς ἴσως εἶνε καὶ ὁ ἐν τισιν ἀναγλύφοις τοῦ ἐν Ἐλευσίνι μουσείου παριστάμενος πωγωνοφόρος ἀνὴρ ὁ καθήμενος

μην δὲ ταύτην ἐνισχύει καὶ τοῦτο, ὅτι καὶ πρότερον πολλοὶ ἐξ ἄλλων λόγων ὀρμώμενοι ἐν ταῖς παρὰ τὸ Ὀλυμπίειον ὄχθαις τοῦ Ἰλίου ἐτοποθέτουν τὴν λατρείαν τοῦ Μειλιχίου Διὸς καὶ τὴν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ τελουμένην ἐορτὴν τῶν Διασίων¹. Ὁ δὲ πρότινων ἐτῶν ἐν Ἀμπελοκήποις εὐρεθεὶς ὄρος τοῦ Μειλιχίου Διὸς, τῆς Γῆς καὶ τῆς Ἀθηνᾶς² ἴσως μετεκομίσθη ἐκ τῆς παρὰ τὸ Ὀλυμπίειον χώρας ἐκεῖ, διότι οὔτε δύο ἱερὰ τοῦ αὐτοῦ θεοῦ τόσον ὀλίγον ἀπέχοντα ἀπ' ἀλλήλων εἶνε πιθανὸν ὅτι ὑπῆρχον, οὔτε ὅτι ἐν Ἀμπελοκήποις ἐτελοῦντο τὰ Διάσια. Τὸ δ' ἐπίθετον Νάϊος, ὅπερ εἶκασα ὅτι κεῖται ἐν τῇ ἀναθηματικῇ ἐπιγραφῇ, ἡδύνατο κάλιστα νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸν αὐτὸν θεόν, ὡς καὶ τὸ Μειλίχιος, διότι καὶ αὐτὸ δηλοῖ ὅχι τὸν κρατοῦντα τοῦ οὐρανοῦ Δία τὸν Ὀλύμπιον, ἀλλὰ τὸν θεὸν τῆς ὑγρᾶς φύσεως, ἥτοι τὸν Χθόνιον Δία, ὅπως καὶ τὸ Μειλίχιος.

Τὸ δ' ἕτερον ἐπίσης ἀναθηματικὸν ἀναμφιβόλως ἀνάγλυφον τὸ ἐν τῷ πίνακι 7 ἀπεικονισμένον εἶνε ἀποκεκομμένον καθ' ἅπαν τὸ ἄνω μέρος αὐτοῦ. Τὸ μέγιστον νῦν σωζόμενον ὕψος εἶνε 0,85, τὸ δὲ πλάτος αὐτοῦ κατὰ μὲν τὴν βάσιν 0,53, κατὰ δὲ τὸ ἄνω μέρος 0,60. τὸ δὲ πᾶχος τῆς βάσεως εἶνε 0,16, τοῦ δὲ ὀπισθεν τῶν ἀναγλύφων μορφῶν ἐδάφους περίπου 0,10. Πρὸς ἀριστεράν παρίσταται καθήμενη ἀνδρική μορφή πωγωνοφόρος κρατοῦσα δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν ἀγγεῖόν τι βαθύ δυσδιακρίτου σχήματος, φοροῦσα ἱμάτιον καταλείπον γυμνὴν τὴν δεξιὰν χεῖρα καὶ τὸ παρ' αὐτὴν μέρος τοῦ στήθους, τὴν δὲ κόμην ἔχουσα ταινίαν ἀναδεδεμένην. Ὑπ' αὐτὸν ὡς ἔδραν τὸν τρόπον τινὰ χρησιμεύουσα ὑπάρχει δασύθριξ καὶ κερασφόρος κεφαλὴ, εἰς ἣν ἀναφέρεται τὸ ἐν τῇ βάσει ἐγκεχαραγμένον ὄνομα ΑΧΕΛΩΙΟΣ. Ὅπισθεν τοῦ καθήμενου ἵσταται μορφή τις πιθανῶς γυναικεία κατε-

στραμμένη κατὰ τὸ πλεῖστον, κρατοῦσα διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς κέρας Ἀμαλθείας, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς, ὡς φαίνεται, τὴν κατὰ τὸ πρὸς ἀριστεράν ἄκρον τοῦ ἀναγλύφου σωθεῖσαν φιάλην. Ἡ μορφή αὕτη πιθανώτατα εἶνε νύμφη τις, ἴσως ἡ θυγάτηρ τοῦ Ἀχελῷου Καλλιρρόη. Παρίσταται δ' ἐξάπαντος καὶ ὁ Ἀχελῷος καὶ αὐτὴ ἀπλῶς ὡς θεότητες ἐν τῇ γειτονείᾳ οἰκοῦσαι, χωρὶς νὰ ἔχωσιν ἄλλην τινὰ σχέσιν πρὸς τὴν ἄλλην παράστασιν τοῦ ἀναγλύφου, διότι καὶ ἡ ἐν τῷ ψευδοπλατωνικῷ Ἀξιόχῳ (364 A) μνημονευομένη πηγὴ ἡ κρήνη Καλλιρρόη ἔκειτο πλησίον, καὶ τὸ ἐν τῷ Φαίδρῳ τοῦ Πλάτωνος (230 B) ἀναφερόμενον ἱερὸν τοῦ Ἀχελῷου καὶ τῶν νυμφῶν νομίζω ἀποδεδειγμένον ἐξ ὧν ἔγραψα ἐσχάτως ἐν τῇ Ἑστία¹ ὅτι ἔκειτο ἐν ᾧ χώρῳ εὐρέθη τὸ ἡμέτερον ἀνάγλυφον.

Πρὸ τοῦ καθήμενου παρίστανται ὄρθιοι ὁ Ἑρμῆς καὶ ὁ Ἡρακλῆς εὐδιόγνωστοι ὁ μὲν ἐκ τοῦ κηρυκείου, ὁ δὲ ἐκ τῆς λεοντῆς καὶ τοῦ ροπάλου, καίτοι τοῦ μὲν Ἑρμοῦ ἡ κεφαλὴ λείπει παντελῶς, τοῦ δὲ Ἡρακλέους εἶνε κατὰ μέγα μέρος ἀποκεκρουσμένη. Κρατεῖ δὲ διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς ὁ μὲν Ἑρμῆς πρόχουν πρὸς τὰ ἐμπρὸς κεκλιμένην, δι' ἧς φαίνεται ὡς πρὸ μικροῦ ἐγγύσας εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ καθήμενου κρατούμενον ἀγγεῖον. ὁ δὲ Ἡρακλῆς διὰ τῆς δεξιᾶς ὡσαύτως χειρὸς προσφέρει εἰς τὸν καθήμενον ἀδιόγνωστόν τι ἐπίμηκες ἀντικείμενον. Ἡ στάσις αὕτη τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τοῦ Ἡρακλέους ἀπέναντι τοῦ καθήμενου ἐπιβάλλει ἡμῖν νὰ δεχθῶμεν ὅτι οὗτος εἶνε θεὸς καὶ δὴ ὑπέρτερος ἐκείνων, ἥτοι αὐτὸς οὗτος ὁ Μειλίχιος Ζεὺς ὁ καὶ ἐν τῷ πρώτῳ ἀναγλύφῳ παριστάμενος. Ἡ διαφορὰ τῆς μορφῆς αὐτοῦ, ἐξ ἧς φαίνεται ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ἀναγλύφῳ ἡρεμώτερος καὶ ἰλαρώτερος, ἐν δὲ τῷ παρόντι στυγνότερος, εἶνε εὐεξήγητος, ὅταν τις λάβῃ ὑπ' ὅψιν τὴν διαφορὰν τῆς τέχνης τοῦ Ε' αἰῶνος ἀπὸ τῶν ἔργων τῶν μακεδονικῶν χρόνων.

Τίς σχέσις τοῦ Ἑρμοῦ καὶ τοῦ Ἡρακλέους πρὸς τὸν Μειλίχιον Δία παρίσταται ἐν τῷ παρόντι ἀναγλύφῳ, δὲν ἡδυνήθημεν νὰ ἐξακριβώσωμεν, καίτοι ἡ παράστασις καὶ εἰς τὴν λατρείαν τῶν χθονίων θεῶν, εἰς οὓς ἀνήκουσι πάντες οἱ παριστάμενοι, δύναται νὰ ἀναφερθῇ καὶ εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἡ-

παρὰ τράπεζαν καὶ κρατῶν ἐν τῇ μὲν τῶν χειρῶν φιάλην ἢ καὶ ἄλλου σχήματος ἀγγεῖον, ἐν τῇ δὲ ῥυτὸν ἢ μᾶλλον κέρας Ἀμαλθείας. Ἐκ τούτων τῶν ἀναγλύφων εἶνε ἐκδεδομένον μόνον ἐν ὑπὸ Φιλίου (Ἑφημ. Ἀρχ. 1885 σελ. 19 ἐξ. πίν. 3, 1). Ὁμοίον ἀνάγλυφον ὑπάρχει καὶ ἐν Βερολίνῳ, οὗ περιγραφὴν ἀνέγνω ἐν CIA. II. 1575. Τὸ αὐτόθι μνημονευόμενον βιβλίον τοῦ Holländer, ἐν ᾧ τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο εἶνε ἀπεικονισμένον δὲν ἔχω πρόχειρον.

¹ Mommsen, Heortol. σελ. 379-381, Band, Die att. Diasien 11. Πρὸς καὶ M. Mayer ἐν Roscher, Mythol. Lex. ἐν ἔρθρω Kronos σελ. 1518 ἐξ.

² Ἑφημ. Ἀρχ. 1889 σελ. 59.

¹ 1894 σελ. 292. Ἀνετυπώθη καὶ εἰς ἰδιαίτερον φυλλάδιον ἐπὶ τῇ ὀδογονταετηρίδι τοῦ Ἑρνέστου Κουρτίου.

ρακλέους ἐν τῷ πλησίον τοῦ Ἰλισοῦ καὶ τοῦ Κρονίου τεμένους κειμένῳ Κυνοσάργει¹, ἐν ᾧ οὐδαμῶς ἀπίθανον εἶνε νὰ ἐλατρεύετο καὶ ὁ Ἑρμῆς ὡς ἐναγώνιος².

Ἡ ὑπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ Ἀχελώου ἐπιγραφὴ ἐπιτρέπει νὰ ἀναγάγωμεν τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο εἰς τοὺς χρόνους τῶν διαδόχων τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου, διότι καὶ αἱ κατὰ τὰ ἄκρα ἐξωγκωμέναι γραμμαὶ τῶν γραμμῶν καὶ ἡ βραχύτης τῆς μέσης γραμμῆς τοῦ Ε καὶ τὸ ἱκανῶς ἤδη συγκεκλεισμένον Ω τούτους τοὺς χρόνους χαρακτηρίζουσι. Τοὺς αὐτοὺς δὲ χρόνους δεικνύει καὶ ἡ τέχνη μέχρις ὑπερβολῆς ἐξαίρουσα τὰς λεπτομερείας, ἀνικανὸς δ' ὅμως ἀποδεικνυομένη πρὸς καλλιτεχνικὴν ἀνάπλασιν τοῦ συνόλου τῶν μορφῶν.

Παρὰ τὰς κεφαλὰς τοῦ Μειλιχίου Διὸς καὶ τοῦ Ἡρακλέους ὑπάρχουσιν ὅσαι βαθεῖαι διαμέτρου 0,009, μία ἐκατέροθεν ἐκάστης κεφαλῆς, ὧν τὸν σκοπὸν ἀγνοῶ³.

Τὸ δὲ ἐν πίνακι 8 Α ἀπεικονισμένον μέγα ἀνάγλυφον ἀνῆκεν, ὡς φαίνεται, εἰς ἐρκίον τι ἢ θωράκιον, συνείχετο δὲ φανερῶς μὲν πρὸς δεξιάν, ἐξ ἄπαντος δὲ καὶ πρὸς ἀριστεράν πρὸς ἄλλας πλάκας, ἐν αἷς ἐξηκολούθει ἡ αὐτὴ παράστασις. Πλάτος αὐτοῦ 1,65, ὕψος 0,90, πάχος περίπου 0,16. Ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἀναγλύφου τούτου παρίστανται τρεῖς θεαί, ὅπισθεν τῶν ὁποίων βαδίζει ἀνὴρ δαδούχος· ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ πρὸ αὐτῶν βαδίζων ἀνὴρ, οὗ αἱ προτεταμέναι χεῖρες παρίσταντο ἐπὶ τῆς παρακειμένης πρὸς δεξιάν πλακός, δαδούχος ἦτο πιθανότατα. Πάντες βαδίζουσιν ἡρέμα πρὸς δεξιάν. Ἐκ τῶν τριῶν θεῶν εὐδιάγνωστος εἶνε ἡ Ἀθηνᾶ καὶ ἡ σύντροφος αὐτῆς Νίκη. Καὶ ἡ μὲν Ἀθηνᾶ βαίνει ἀσκεπὴς κρατούσα διὰ μὲν τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τὴν ἀσπίδα, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς τὴν περικεφαλαίαν, ἥς ὁ λόφος προέχει ὑπὲρ τὴν ἀντυγα τῆς ἀσπίδος, ἡ δὲ Νίκη κρατεῖ διὰ τῆς δεξιᾶς χειρὸς σφαιροειδές τι ἀντικείμενον ὅλως ἀδιάγνωστον ἕνεκα τῆς φθορᾶς τοῦ λίθου. Τί δὲ εἶνε τὸ παρὰ τὴν ἀριστεράν πλευράν τῆς Νίκης ὑπάρχον καὶ ἐν μέρει ὀπισθεν τοῦ σώ-

ματος αὐτῆς κρυπτόμενον στρογγύλον ἀντικείμενον οὔτε ἐγὼ ἠδυνήθην νὰ διαγνώσω, οὔτε ἄλλος τις ἐκ τῶν ἰδόντων μετ' ἐμοῦ τὸ ἀνάγλυφον· ἄδηλον δ' ὡσαύτως εἶνε καὶ ἂν τοῦτο κρέμαται ἐκ τοῦ ὤμου τῆς θεᾶς ἢ κρατεῖται ὑπ' αὐτῆς διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς. Ἡ δὲ πρὸ τῆς Ἀθηνᾶς βαίνουσα θεὰ κρατεῖ διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς σκῆπτρον¹. κρίνοντας δὲ ἐκ τοῦ τόπου τῆς εὐρέσεως τοῦ ἀναγλύφου παρὰ τὰς Ἀγρὰς καὶ ἐκ τῶν ἐν αὐτῷ παρισταμένων δαδούχων νομίζομεν ὅτι εἶνε ἡ Δημήτηρ, καίτοι δὲν ὑπάρχει παρ' αὐτὴν ἡ Κόρη. Πλείονα περὶ τῆς ἐν αὐτῷ παρισταμένης σκηνῆς δὲν δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, διότι καὶ ἀκεραία δὲν εἶνε ἡ παράστασις καὶ λίαν ἐφθαρμένον τὸ ἔργον. Εἰκάζομεν δὲ μόνον ὅτι θὰ παρίστατο μύησις θεοῦ τινος, ἴσως τοῦ Ἡρακλέους². Ὡς ἐκ τῆς τέχνης φαίνεται· προερχόμενον τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο ἐκ τῶν χρόνων τῆς μεγίστης ἀκμῆς τῆς Ἑλλάδος, λυπηρὸν δὲ εἶνε ὅτι περιῆλθε τοσοῦτον ἐφθαρμένον μέχρις ἡμῶν.

Τὸ δὲ ἐν τῷ αὐτῷ πίνακι ἀπεικονισμένον τέταρτον ἀνάγλυφον Β-Γ εἶνε λίθος τετράγωνος ἀνήκων, ὡς φαίνεται, εἰς βάσιν ἀγάλματος ἢ πιθανώτερον ἀναθήματος, διότι αἱ ἐπὶ τῶν δύο παρακειμένων πλευρῶν αὐτοῦ ἀνάγλυφοι παραστάσεις δὲν φαίνονται ἔχουσιν χαρακτῆρα μυθολογικόν· ἄνωθεν δὲ ἔχει τόρμον, ἐν ᾧ φαίνεται ὅτι προσηλοῦτο ἐπικρανόν τι. Ὑψος αὐτοῦ 0,43, πλάτος τῆς πρὸς ἀριστεράν ἀναγλύφου παραστάσεως 0,48, τῆς δὲ πρὸς δεξιάν πλευρᾶς πλάτος 0,47. Ἡ φθορὰ τῆς ἐπιφανείας εἶνε μεγίστη, ὡς ἐκ τούτου δὲ καὶ διότι ὁ λίθος δὲν εἶνε ἀκέραιος πιθανῶς δὲ καὶ συνείχετο πρὸς ἄλλους τὴν αὐτὴν παράστασιν συνεχίζοντας, αἱ παραστάσεις εἶνε λίαν δυσδιάγνωστοι ἰδίως ἡ πρὸς ἀριστεράν. Ἐν τῇ πρὸς δεξιάν πλευρᾷ (Β) παρίσταται ὁπλίτης ἐφορμῶν ἐναντίον ἄλλου κατὰ τὸ πλεῖστον κατεστραμμένου ὁπλίτου κρατῶν τὴν ἀσπίδα διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς, διὰ δὲ τῆς δεξιᾶς πιθανῶς ξίφος. Ἐν δὲ τῇ παρακειμένῃ πρὸς ἀριστεράν πλευρᾷ (Γ) παρίσταται ἀνὴρ κατακείμενος γυμνός κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ σώματος ὑπεγείρων τὸν δεξιὸν πόδα ὑπὲρ τὸ ἔδαφος, τὸ δὲ γόνυ κρατῶν

¹ Περὶ τῆς θέσεως τοῦ Κυνοσάργου καὶ τοῦ Κρονίου τεμένους ἴδε ὅσα ἔγραψα ἐν τῇ Ἑστίᾳ 1891 σελ. 289 ἐξ.

² Πρὸς. Preller-Rohert, Gr. Mythol. I σελ. 415.

³ Ἐν τῇ φωτοτυπῇ διακρίνεται ἡ ὀπισθεν τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς ὑπάρχουσα καὶ ἡ πρὸς δεξιάν τῆς κεφαλῆς τοῦ Ἡρακλέους ἀποτετμημένη κατὰ τὸ ἥμισυ τῆς περιφερείας αὐτῆς.

¹ Ὅτι τοῦτο δὲν εἶνε ὅς εἶνε βεβαιώτατον.

² Περὶ τῆς μῆσεως τοῦ Ἡρακλέους ἐν Ἀγρᾷ ἴδε Overbeck, Gr. Kunstmythol. III σελ. 669 ἐξ.

διὰ τῆς δεξιᾶς. Ἴσως εἶνε τραυματίας. Ἀντικρὺ αὐτοῦ ὑπάρχει τελείως σχεδὸν κατεστραμμένη

μορφή, ἥς τὸ ἱμάτιον κρεμάμενον φθάνει μέχρι τοῦ δεξιοῦ ποδὸς τοῦ κατακειμένου.

ΑΝΔΡΕΑΣ Ν. ΣΚΙΑΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΑΣ ΤΗΣ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΤΗΣ ΕΠΙΚΤΗΤΑΣ

Ἀναπτύσσων πρό τινων ἐτῶν κατὰ τὰς παρὰ δόσεις μου ἐν τῷ Collège de France τὴν διαθήκην τῆς Ἐπικτήτας¹, ἔλαβον ἀφορμὴν νὰ ἐπιδείξω τοῖς ἀκροαταῖς μου ἐπιγραφάς τινας ἐκ Δήλου, αἵτινες προσώριζον τὴν προέλευσιν καὶ ἐρρύνθιζον ὀριστικῶς τὴν χρονολογίαν τοῦ περιφήμου τούτου κειμένου. Ἐὰν ἐγνώριζον τὰς ἐρευνὰς τοῦ κ. Ricci² πρὸ τῆς δημοσιεύσεώς των ἐν τοῖς Monumenti Antichi³, θὰ ἐλάμβανον τὴν εὐχαρίστησιν νὰ τῷ ἀνακοινώσω τὰ ἀκόλουθα ψηφίσματα, τὰ ὁποῖα σπεύδω νὰ δημοσιεύσω, ὅπως ἐπικυρώσω τὰ συμπεράσματά του, εἰς τὰ ὁποῖα κατέληξεν ἐκ τῆς γνώσεως τῶν χειρογράφων Pinelli³ καὶ ἐκ τῆς μελέτης τοῦ κειμένου⁴.

Γνωστὸν εἶνε διὰ ποίας λεπτῆς ἀναλύσεως τῆς διαλέκτου, τῶν κυρίων ὀνομάτων, καὶ τῆς διοικητικῆς ὀνοματολογίας ὁ Βοίχιος κατῶρθωσε νὰ ἀναγάγῃ τὴν ἐπιγραφὴν εἰς τὴν νῆσον Θήραν, ἣν ἄλλοι πρὸ αὐτοῦ εἶχον ἀποδώσει εἰς τὴν Αἰγίαν, εἰς τὴν Σπάρτην καὶ εἰς ἄλλας προσέτι πόλεις⁵.

Ὅμως δέ, ὅσον πειστικὸν καὶ ἂν ᾔτο τὸ συμπέρασμα τῶν ἐρευνῶν τοῦ Βοιχίου, δὲν ἀφῆρει ἐξ ὁλοκλήρου τὰς περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἀμβολίας· ὁ κ. Ricci συνετέλεσε πολὺ νὰ τὰς διαλύσῃ, ἀνακαλύψας ἐν τοῖς ἑλληνικοῖς χειρογράφοις τῆς ἐν Μεδιολάνοις Ἀμβροσιανῆς βιβλιοθήκης κείμενα ἐπικυροῦντα, ὅτι ἡ διαθήκη τῆς Ἐπικτήτας,

κομισθεῖσα πρῶτον ἐκ Θήρας εἰς Κρήτην, μετηνέχθη ἐκεῖθεν εἰς Βενετίαν. Τὰ ψηφίσματα τῆς Δήλου, τὰ ἐνταῦθα δημοσιευόμενα ἐπικυροῦσι τοῦτο ἐκ νέου καὶ ἀποδεικνύουσιν ὀριστικῶς ὅτι τὸ ἐπιγραφικὸν τοῦτο μνημεῖον οὐ μόνον εὐρέθη, ἀλλὰ καὶ συνετάχθη ἐν τῇ νήτῳ Θήρῃ. Καὶ ὅντως τὰ ἐκ Δήλου ψηφίσματα ἀρρῶσιν εἰς ἄτομόν τι ὀνομαζόμενον Ἀρχίνικον Γοργῶπα καὶ ἐκ Θήρας καταγόμενον, καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο εἶνε ἀκριβῶς τὸ ὄνομα ἐνὸς τῶν μελῶν τοῦ «κοινοῦ» τοῦ ἀφιερωμένου εἰς τὴν λατρείαν τῆς Ἐπικτήτας, τῆς οἰκογενείας τῆς, καὶ τῶν Μουσῶν¹.

Στήλη μετ' ἀετώματος, ἔχοντος ἀκρωτήρια λίθου λευκοῦ· ὕψ. μετὰ τοῦ ἀετώματος, 0 μ. 85, ἄνευ αὐτοῦ, 0 μ. 725, πλάτος· μέσον (ἡ στήλη πλατύνεται ἡρέμα πρὸς τὴν βᾶσιν) 0 μ. 25, πᾶχος 0 μ. 06.

ΕΔΟΞΕΝΤΗΒΟΥΛΗΚΑΙΤΛΙΔΗΜΛΙΑΝΤΙ
ΛΑΚΟΣΞΙΜΙΔΟΥΕΙΠΕΝΕΠΕΙΔΗΑΡΧΙΝΙΚΟΣ
ΓΟΡΓΛΠΑΑΝΗΡΑΓΑΘΟΣΛΝΔΙΑΤΕΛΕΙΠΕ
ΡΙΤΕΤΟΙΕΡΟΝΚΑΙΤΟΝΔΗΜΟΝΤΟΝΔΗΛΙΩΝ
5 ΚΑΙΧΡΕΙΑΣΠΑΡΕΧΕΤΑΙΚΑΙΚΟΙΝΕΙΚΑΙ
ΙΔΙΑΙΤΟΙΣΕΝΤΥΝΧΑΝΟΥΣΙΝΑΥΤΛΙΤΛΝ
ΠΟΛΙΤΛΝΕΙΣΑΑΝΤΙΣΑΥΤΟΝΠΑΡΑΚΑΛΕΙ
ΔΕΔΟΧΘΑΙΤΗΒΟΥΛΗΚΑΙΤΛΙΔΗΜΛΙ
ΕΙΝΑΙΑΡΧΙΝΙΚΟΝΓΟΡΓΛΠΑΘΗΡΑΙΟΝΠΡΟ
10 ΞΕΝΟΝΚΑΙΕΥΕΡΓΕΤΗΝΤΟΥΤΕΙΕΡΟΥ
ΚΑΙΔΗΛΙΩΝΚΑΙΑΥΤΟΝΚΑΙΕΚΚΟΝΟΥΣ
ΚΑΙΕΙΝΑΙΑΥΤΟΙΣΕΝΔΗΛΛΙΓΗΣΚΑΙΟΙΚΙ
ΑΣΕΝΚΤΗΣΙΝΚΑΙΠΡΟΣΟΔΟΝΠΡΟΣΤΗΝ
ΒΟΥΛΗΝΚΑΙΤΟΝΔΗΜΟΝΠΡΛΤΟΙΣΜΕΤΑ
15 ΤΑΙΕΡΑΥΓΑΡΧΕΙΝΔΕΑΥΤΟΙΣΚΑΙΤΑΑΛ

¹ C. I. G., ἐνθα ἀνωτέρω, στήλ. III, στ. 20.

¹ Τὰ περὶ τῆς χρονολογίας ταύτης ἀνεκοινώθησαν ἐν τῇ Γαλλικῇ Σχολῇ κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 31/12 Φεβρουαρίου τοῦ παρόντος ἔτους.

² Mon. Ant., II (1894), σελ. 69.

³ Αὐτόθι, σελ. 73.

⁴ Αὐτόθι, σελ. 91 κ. ἑξ.

⁵ C. I. G. 2448, μετὰ τῶν σημειώσεων τοῦ Βοιχίου.

ΛΑΟΣ ΑΔΕΔΟΤΑΙ ΚΑΙ ΤΟΙΣ ΑΛΛΟΙΣ ΠΡΟ-
ΞΕΝΟΙΣ ΚΑΙ ΕΥΕΡΓΕΤΑΙΣ ΤΟΥ ΤΕ ΙΕΡΟΥ
ΚΑΙ ΔΗΛΙΩΝ ΑΝΑΓΡΑΥΑΙΔΕΤΟ ΔΕ ΤΟ
ΥΨΙΣΜΑ ΤΗΝ ΜΕΝ ΒΟΥΛΗΝ ΕΙΣ ΤΟ ΒΟΥ-
20 ΛΕΥΤΗΡΙΟΝ ΤΟΥΣ ΔΕ ΙΕΡΟΠΟΙΟΥΣ ΕΙΣ ΤΟ
ΙΕΡΟΝ ΤΕΛΕΣΑΝ ΤΗ ΛΕΜΝΗΣ ΤΟΥ ΕΡΕ-
ΥΗΦΙΣΕΝ

ΕΔΟΞΕΝ ΤΗ ΒΟΥΛΗ ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΩΙ ΧΑΡΙ-
ΑΣ ΧΑΡΙΣ ΤΙΟΥ ΕΙΠΕΝ ΕΡΕΙΔΗ ΑΡΧΙΝΙΚΟΣ
ΓΟΡΓΩΠΑ ΘΗΡΑΙΟΣ ΠΡΟΞΕΝΟΣ ΛΗΝ ΚΑΙ ΕΥ-
ΕΡΓΕΤΗΣ ΤΟΥ ΙΕΡΟΥ ΚΑΙ ΔΗΛΙΩΝ ΧΡΕΙΑΣ
5 ΠΑΡΕΧΕΤΑΙ ΔΗΛΙΟΙΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΗΓΑΣΙΝ
ΚΑΙ ΙΔΙΑΙΤΟΙΣ ΕΝ ΤΥΓΧΑΝΟΥΣΙΝ ΑΥΤΩΙ
ΠΕΡΙ ΔΗ ΤΟΥΤΩΝ ΔΕ ΔΟΧΘΑΙ ΤΗ ΒΟΥΛΗ
ΚΑΙ ΤΗ ΔΗΜΩΙ ΕΡΓΑΙΝΕΣ ΑΙ ΑΡΧΙΝΙΚΟΝ
ΓΟΡΓΩΠΑ ΘΗΡΑΙΟΝ ΚΑΙ ΣΤΕΦΑΝΩΝ
10 ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΩΙ ΤΗ ΠΙΕΡΛΙΚΑΙΑ
ΝΑΓΟΡΕΥΣΑΙ ΤΟΝ ΙΕΡΟΝ ΚΗΡΥΚΑ ΕΝ ΤΗ
ΘΕΑΤΡΩ ΤΟΙΣ ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΙΣ ΟΤΑΝ
ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ ΟΙ ΧΟΡΟΙ ΑΓΩΝΙΖΩΝΤΑΙ ΤΟΔΕ
ΤΟ ΚΗΡΥΓΜΑ ΣΤΕΦΑΝΟΙ Ο ΔΗΜΟΣ Ο ΔΗ-
15 ΛΙΩΝ ΑΡΧΙΝΙΚΟΝ ΓΟΡΓΩΠΑ ΘΗΡΑΙΟΝ
ΔΑΦΝΗΣ ΣΤΕΦΑΝΩΙ ΑΡΕΤΗΣ ΕΝΕΚΕΝ
ΚΑΙ ΕΥΣΕΒΕΙΑΣ ΤΗΣ ΠΕΡΙ ΤΟ ΙΕΡΟΝ ΚΑΙ
ΕΥΝΟΙΑΣ ΤΗΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΔΗΜΟΝ ΤΟΝ ΔΗ-
ΛΙΩΝ ΜΑΝΤΙΘΕΟΣ ΜΑΝΤΙΘΕΟΥ ΕΡΕ-
20 ΥΗΦΙΣΕΝ

Ἐδοξεν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ. Ἀντί-
λακος Σιμίδου εἶπεν· Ἐπειδὴ Ἀρχίνικος
Γοργώπα ἀνὴρ ἀγαθὸς ὢν διατελεῖ πε-
ρί τε τὸ ἱερόν καὶ τὸν δῆμον τὸν Δηλίων
5 καὶ χρεῖας παρέχεται καὶ κοινῇ καὶ
ιδίαι τοῖς ἐν τυγχάνουσιν αὐτῷ τῶν
πολιτῶν εἰς ἃ ἂν τις αὐτὸν παρακαλεῖ·
Δεδόχθαι τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ
εἶναι Ἀρχίνικον Γοργώπα Θηραῖον πρό-
10 ξενον καὶ εὐεργέτην τοῦ τε ἱεροῦ
καὶ Δηλίων καὶ αὐτὸν καὶ ἐκ(γ)όνους,
καὶ εἶναι αὐτοῖς ἐν Δήλῳ γῆς καὶ οἰκί-
ας ἔγκτησιν καὶ πρόσδοτον πρὸς τὴν
βουλὴν καὶ τὸν δῆμον πρώτοις μετὰ
15 τὰ ἱερὰ ὑπάρχειν δὲ αὐτοῖς καὶ τὰ ἄλ-
λα ὅσα δέδοται καὶ τοῖς ἄλλοις προ-
ξένοις καὶ εὐεργέταις τοῦ τε ἱεροῦ
καὶ Δηλίων· ἀναγράψαι δὲ τὸδε τὸ
ψήφισμα τὴν μὲν βουλὴν εἰς τὸ βου-

20 λευτήριον τοὺς δὲ ἱεροποιοὺς εἰς τὸ
ἱερόν. Τελέσων Τηλεμνήστου ἐπε-
ψήφισεν.

Ἐδοξεν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμῳ. Χαρί-
ας Χαριστίου εἶπεν· Ἐπειδὴ Ἀρχίνικος
Γοργώπα Θηραῖος, πρόξενος ὢν καὶ εὐ-
εργέτης τοῦ ἱεροῦ καὶ Δηλίων, χρεῖας
5 παρέχεται Δηλίοις καὶ κοινῇ πᾶσιν
καὶ ἰδίαι τοῖς ἐν τυγχάνουσιν αὐτῷ,
περὶ δὴ τούτων, δεδόχθαι τῇ βουλῇ
καὶ τῷ δήμῳ ἐπαινέσαι Ἀρχίνικον
Γοργώπα Θηραῖον, καὶ στεφανῶσαι
10 δάφνης στεφάνῳ τῷ ἱερῷ καὶ ἀ-
ναγορεῦσαι τὸν ἱεροκέρυκα ἐν τῷ
θεάτρῳ τοῖς Ἀπολλωνίοις ὅταν
τῶν παιδῶν οἱ χοροὶ ἀγωνίζωνται τὸδε
τὸ κήρυγμα· Στεφανοὶ ὁ δῆμος ὁ Δη-
15 λίων Ἀρχίνικον Γοργώπα Θηραῖον
δάφνης στεφάνῳ ἀρετῆς ἕνεκεν
καὶ εὐσεβείας τῆς περὶ τὸ ἱερόν καὶ
εὐνοίας τῆς εἰς τὸν δῆμον τὸν Δη-
λίων. Μαντίθεος Μαντιθέου ἐπε-
20 ψήφισεν.

Ἡ ταυτότης τοῦ ὀνόματος καὶ τοῦ πατρωνυμι-
κοῦ ἐπιτρέπει νὰ συγχύσωμεν τὸν πρόξενον τῆς
Δήλου πρὸς τὸν συγγενῆ τῆς Ἐπικτήτας, καὶ κατ'
ἀκολουθίαν νὰ ἀποδώσωμεν αὐτῷ τὸ ἐθνικὸν Θη-
ραῖος· τὸ ζήτημα λοιπὸν τῆς καταγωγῆς του καὶ
κατ' ἀκολουθίαν τῆς προελεύσεως τῆς ἐν Βενετίᾳ
ἐπιγραφῆς εἶνε σαφές.

Τὸ ζήτημα τῆς χρονολογίας δὲν εἶνε μὲν ἐπιδε-
κτικὸν λύσεως τόσον εὐκόλου καὶ τόσον ἐμφανοῦς
καὶ τόσον ἀκριβοῦς, οὐχ ἥττον ὅμως στηρίζεται
ἐπὶ δεδομένων ἀσφαλῶν, ἐξ ὧν προσκτᾶται προσέγ-
γισις 20 περίπου ἐνιαυτῶν.

Κατὰ πρῶτον ἡ γραφὴ — γνωστὸν δὲ εἶνε, τὸ
τῆς γραφῆς τεκμήριον ἔχει ἀξίαν εἰδικὴν διὰ τὴν
Δήλον ἕνεκα τῶν χρονολογημένων καὶ φερόντων τὰ
τῶν χαρακτῶν ὀνόματα μνημείων, — δεικνύει μέ-
σην τινὰ χρονολογίαν μετὰ τοῦ ἔτους 210 καὶ
193, ἔτη διὰ τὰ ὅποια ἔχομεν τεκμήρια τοῦ αὐτοῦ
τύπου. Ὁ τύπος εἶνε διάφορος κατὰ τὸ ἔτος 220
καὶ 191¹.

Ἡ ἔρευνα τῶν κυρίων ὀνομάτων μᾶς φέρει εἰς

¹ Homolle, Arch. de l'Intend. sacrée à Délos, app. I καὶ II.

τὸ αὐτὸ συμπέρασμα· διότι οἱ εἰπόντες τὰ δύο ψήφισμα-
τα Ἀντίλακος Σιμίδου καὶ Χαρίας Χαριστίου,
οἱ ἐπιψηφίζοντες Τελέσων Τηλεμνήστου καὶ Μαν-
τίθεος Μαντιθέου ἀπαντῶσιν εἰς διάφορα ἄλλα δη-
λιακὰ ψήφισματα σύγχρονα πάντα τοῦ τέλους τοῦ
3ου καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ 2ου αἰῶνος.

Ὁ Ἀντίλακος εἶνε ὁ εἰπὼν ἄλλο τι ψήφισμα
ὑπὲρ τοῦ Ῥοδίου Πράξωνος υἱοῦ τοῦ Ἀριστωνύ-
μου, ὅστις εἶνε ὀλίγον μεταγενέστερος τοῦ ἔτους
193. Ἐν τῷ ψήφισματι ἐκείνῳ παρατηροῦμεν ἀντὶ
τῆς ἐπιμήκους, λεπτῆς καὶ μετὰ στρογγυλοειδῶν
γραμμῶν γραφῆς, ἥτις εἶνε ἀκόμη ἐν χρήσει τῷ 193,
τὴν πλατεῖαν τετράγωνον γραφὴν, ἀρχομένην ἐπὶ
Μενεγράτους II τῷ 191. Τὸ ψήφισμα ἐδύνατο νὰ
ἦνε ὄντως τῶν χρόνων τοῦ πολέμου τοῦ Ἀντιό-
χου, ὅτε οἱ Ῥόδιοι διέπρεψαν τὰ μέγιστα ἐν τῷ
Αἰγαίῳ πελάγει καὶ ἐν Δήλῳ¹. Δίδομεν ἐνταῦθα τὸ
κείμενον τοῦ ψήφισματος τούτου.

Στήλη μετὰ ταινίης ἄνω, τὸ κάτω μέρος συντετριμ-
μένον· ὕψ. 0μ. 23, πλάτ. 0μ. 26, πέρ. 0μ. 058.

ΕΔΟΞΕΝΤΕΙΒΟΥΛΕΙΚΑΙΤΛΙΔΗ
ΜΛΙΑΝΤΙΛΑΚΟΣΣΙΜΙΔΟΥΕΙΠΕΝ
ΓΡΕΙΔΗΠΡΑΞΛΗΝΑΡΙΣΤΛΗΝΥΜ
ΡΟΔΙΟΣΑΝΗΡΑΓΑΘΟΣΛΗΔΙΑΤΕ
5 ΛΕΙΠΕΡΙΤΕΤΟΙΕΡΟΝΚΑΙΤΟΝΔΗ
ΜΟΝΤΟΝΔΗΛΙΛΗΝΚΑΙΧΡΕΙΑΣΠΑΡΕ
ΧΕΤΑΙΚΑΙΚΟΙΝΕΙΤΕΙΠΟΛΕΙΚΑΙΙΔΙΑΙ
ΤΟΙΣΕΝΤΥΓΧΑΝΟΥΣΙΝΑΥΤΛΙ
ΤΛΗΠΟΛΙΤΛΗΝΕΙΣΑΑΝΤΙΣΑΥΤΟΝ
10 ΠΑΡΑΚΑΛΕΙΑΠΡΟΦΑΣΙΣΤΛΣΤΗΝ
ΓΑΣΑΝΣΠΟΥΔΗΝΚΑΙΕΠΙΜΕΛΕΙ
ΑΝΠΟΙΟΥΜΕΝΟΣΠΕΡΙΔΗΤΟΥΤΛΗΝ
ΔΟΧΘΑΙΤΕΙΒΟΥΛΕΙΚΑΙΤΛΙΔΗΜ
ΑΛΑΓΑΝΑΡΙΣΤΣ

Ἔδοξεν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δή-
μῳ. Ἀντίλακος Σιμίδου εἶπεν·
[Ἐ]πειδὴ Πράξων Ἀριστωνύμου
Ῥόδιος ἀνὴρ ἀγαθὸς ὢν διατε-
5 λει περὶ τε τὸ ἱερὸν καὶ τὸν δῆ-
μον τὸν Δηλίων καὶ χρεῖας παρέ-
χεται καὶ κοινεῖ τῇ πόλει καὶ ἰδίαι
τοῖς ἐντυγχάνουσιν αὐτῷ
τῶν πολιτῶν εἰς ἃ ἂν τις αὐτὸν

² BCH, 1886, σελ. 111-124.

- 10 παρακαλεῖ, ἀπροφασίστως τὴν
πᾶσαν σπουδὴν καὶ ἐπιμέλει-
αν ποιούμενος· περὶ δὲ τούτων
[δε]δόχθαι τῇ βουλῇ καὶ τῷ δήμ-
[ῳ] εἶναι Πράξων Ἀριστωνύμου
15 πρόξενον καὶ εὐεργέτην τοῦ τε ἱεροῦ
καὶ Δηλίων... κτέ.

Χαρίας ὁ Χαριστίου εἶπε ψήφισμα ἀφορῶν εἰς
τὴν ἐπιθεώρησιν τῶν φυλετικῶν καταλόγων. Τὸ
ψήφισμα δὲ τοῦτο φαίνεται ὅτι ἐγένετο εἰς τόσα
ἀντίγραφα ὅσαι ἦσαν καὶ αἱ φυλαί· ἔχομεν δηλαδὴ
τὸ ὑπόδειγμα τῆς φυλῆς Ἀργαδός¹. Ἡ γραφὴ
εἶνε περίπου τῶν 195.

Εἰς ἀδελφὸς τοῦ προσώπου τούτου ὁ Ἀντίγο-
νος ἐνοικίασε τὰ λιμενικὰ τέλη κατὰ τὴν κατα-
κύρωσιν τῆς δημοπρατίας τοῦ 189, διετέλει δὲ
ἀκόμη δημοσιώνης τῷ 180².

Μαντίθεος, ὁ υἱὸς τοῦ Μαντιθέου, ἦτο τῷ 229
ἐπὶ Μενεθαλοῦς ἄρχοντος ἱερεὺς τοῦ Ἀσκληπιοῦ,
ἡ ἱερατεία δὲ αὕτη φαίνεται ὅτι ἐξησκέτο ἐν γένει
ὑπὸ νέων. Ἴσως λοιπὸν ὁ ταμίης τοῦ 206 Ἀπολ-
λόδωρος ὁ υἱὸς τοῦ Μαντιθέου εἶνε ἀδελφὸς του³.

Τελέσων, ὁ υἱὸς τοῦ Τηλεμνήστου, παρέχει
χρονολογικὰ συμπεράσματα ἀκριβέστερα ἀκόμη,
διότι συνδέεται εἰς ψήφισμά τι τῆς Δήλου μετὰ τὸν
Λευκῖνον υἱὸν τοῦ Φωκκέως, χρηματίσαντα ἄρ-
χοντα τῷ 202⁴ καὶ τὸ ψήφισμα φαίνεται ὅτι εἶνε
τοῦ αὐτοῦ τούτου ἔτους. Ἰδοὺ τὸ κείμενον.

Στήλη μετ' ἀετώματος συνισταμένη ἐκ δύο ἀποσπα-
σμάτων Α, Β. Ἀπόσπασμα Α· ὕψ. 0μ. 26, πλάτ.
0μ. 25, πέρ. 0μ. 07. Τὸ ἀπόσπασμα Β, εἶνε πρὸς τὴν
βάσιν ὀλίγον πλατύτερον καὶ παχύτερον.

Α. Ἐν τῷ μέσῳ στεφάνου περιγεγραμμένου ἐν-
τὸς τετραγώνου

Ο ΔΗΜΟΣ
Ο ΔΗΛΙΩΝ

κάτωθεν τοῦ τετραγώνου

Α.

ΕΔΟΞΕΝΤΗΙΒΟΥΛΗΚΑΙΤΛΙΔΗ
ΛΕΥΚΙΝΟΣΦΛΚΑΕΛΣΕΙΠΕΝ
ΕΙΔΗΜΗΤΡΟΔΛΡΟΣΕΡΕΙΝΟ
ΑΚΗΝΟΣΑΝΗΡΑΓΑΘΟΣΛΗΝΔ

¹ BCH, X, σελ. 473.

² BCH, 1882, σελ. 20.

³ Arch. de l'intendance sacrée à Délos, app. I.

⁴ Αὐτόθι, σελ. 108, τῷ ἔτει 202.

5 ΕΛΕΙΠΕΡΙΤΕΤΟΙΕΡΟΝΚΑΙΤΙ
ΙΝΤΗΝΔΗΛΙΛΝΙΝΑΟΥΝΚΑΙ
ΣΦΑΙΝΗΤΑΙΤΙΜΛΗΤΟΥΣΑΙ
ΔΡΑΣΕΙΣΑΥΤΟΝΓΕΝΟΜΕΝΟ
ΔΟΧΘΑΙΤΗΒΟ ΚΑΙΤΛ
ΕΙΝΑΙΜΗΤ ΝΡΞ

B.

ΔΗΛΙΛΝΜΗΤΡΟΔΛΡΟΝΕΡΞ
ΟΥΛΑΜΨΑΚΗΝΟΝΔΑΦΝΗΣΣΤΕ
ΑΝΛΙΑΡΕΤΗΣΕΝΕΚΑΚΑΙΕΥΣΕ
ΕΙΑΣΤΗΣΕΙΣΤΟΙΕΡΟΝΚΑΙΕΥΝΟΙΑ
5 ΤΗΣΕΙΣΤΟΝΔΗΜΟΝΤΟΝΔΗΛΙΛΝ
ΑΓΡΑΨΑΙΔΕΤΟΔΕΤΟΥΗΦΙΣΜΑ
ΙΜΕΝΒΟΥΛΗΝΕΙΣΤΟΒΟΥΛΕΥΤΗ
ΤΟΥΣΔΕΙΕΡΟΠΟΙΟΥΣΕΙΣΤΟΙΕΙ
ΛΕΣΛΗΝΤΗΛΕΜΝΗΣΤΟΥ
10 ΔΙΣΕΝ

A Έδοξεν τῇ βουλῇ καὶ τῷ δ[ήμῳ]
Λευκίνοσ Φωκαέωσ εἶπεν· [Έ-
πε]ιδὴ Μητρόδωροσ Ἐρξίνο[υ Λαμ-
ψ]ακηνόσ ἀνὴρ ἀγαθόσ ὦν δ[ια-
5 τε]λεῖ περὶ τε τὸ ἱερόν καὶ τ[ὴν πό-
λ]ιν τὴν Δηλίων· ἵνα οὖν καὶ ὁ δ[ή-
μο]σ φαίνεται τιμῶν τοὺσ ἀ[γαθοὺσ
ἀν]δρασ εἰσ αὐτόν γενομένουσ·
Δεδόχθαι τῇ β[ουλῇ] καὶ τῷ[δή-
10 μω] εἶναι Μητ[ρόδωρο]ν Ἐρξίνο[υ]
Λαμψακηνόν πρόξενον καὶ εὐεργέτην
τοῦ τε ἱεροῦ καὶ Δηλίων . . . κτέ.]

B [..ἀναγορεῦσαι δὲ τὸν ἱεροκέρυκα . . .
τὸ κήρυγμα τόδε· Στεφανοῖ ὁ δῆμ-
οσ ὁ] Δηλίων Μητρόδωρον Ἐρξί[ν]-
ου Λαμψακηνόν δάφνης στε[φ]-
άνωι ἀρετῇσ ἔνεκα καὶ εὐσε[β]-
είασ τῇσ εἰσ τὸ ἱερόν καὶ εὐνοία[ς]
5 τῇσ εἰσ τὸν δῆμον τὸν Δηλίων.
[ἀν]αγράψαι δὲ τόδε τὸ ψήφισμα
[τὴν] μὲν βουλὴν εἰσ τὸ βουλευτή[ρι]-
ον τ[οὺσ] δὲ ἱεροποιοὺσ εἰσ τὸ ἱε[ρ]-
όν. Τε]λέσων Τηλεμνήστου [ἐπ-
10 εψήφ]ισεν.

Ἡ Λάμψακος ἔδωκε τὸ φῶσ εἰσ δύο φιλοσόφουσ
ὀνομαζομένουσ Μητροδώρουσ, ὧν ὁ μὲν εἰσ ὑπῆρξε
φίλοσ τοῦ Ἀναξαγόρου, ὁ δ' ἕτεροσ μαθητῇσ τοῦ
Ἐπικούρου, ἀποθανὼν τῷ 277. Ἡ ἐπιγραφή ἡ-
μῶν, ἀνήκουσα τὸ πολὺ εἰσ τὸ τέλος τοῦ τρίτου
αἰῶνοσ, δὲν εἶνε δυνατόν ν' ἀναφέρηται εἰσ οὐδένα
τῶν φιλοσόφων τούτων, τούναντίον δὲ εἰσ τινα
ἄλλον Μητρόδωρον, τοῦ ὁποῖου ἀγνοοῦμεν μὲν τὸ
πατρωνυμικόν καὶ τὸ ἐθνικόν ὄνομα, περὶ οὗ ὅμωσ
γνωρίζομεν ὅτι διεκρίθη ἐν τῇ πολιτικῇ καὶ μάλι-
στα εἰσ τὰσ ὑποθέσεισ τῶν νήσων Κυκλάδων· οὗτοσ
δὲ εἶνε ὁ στρατηγόσ, ὁ κατακτήσασ διὰ τοῦ δόλου
ὑπὲρ τοῦ Φιλίππου τὴν νῆσον Θάσον τῷ 202¹.
Δὲν θὰ φανῇ τολμηρόν ν' ἀποδώσωμεν τὸ ψήφι-
σμα εἰσ αὐτὸ τοῦτο τὸ ἔτοσ, καὶ νὰ θεωρήσωμεν
τόν εἰπόντα αὐτὸ Λευκῖνον Φωκαέωσ, ὡσ τὸν ἄρ-
χοντα, ὃ ἦτο τότε ἐπιτετραμμένη ἡ ἀρχή.

Ὁ Τελέσων δὲ τότε δέον νὰ συνταυτισθῇ πρὸσ τὸν
ἱεροποιόν τοῦ ἔτοουσ 196. Ἐπειδὴ δὲ ἀπέθανε ἐν τῇ
ἀρχῇ, ἀντικατασταθεῖσ διαρκούντοσ τοῦ ἔτοουσ ὑπὸ
τοῦ κηδεμόνοσ τῶν τέκνων τοῦ², ἡ χρονολογία
ἀμφοτέρων τῶν ψηφισμάτων, τοῦ τε τοῦ Μητρο-
δώρου καὶ τοῦ ὑπὲρ τοῦ Ἀρχινίκου, ἄτινα εἶπεν
αὐτόσ, εἶνε ὠρισμένη κατὰ τὸ 196, ὅριον ἀνυπέρ-
βλητον. Ὁ Ἀρχίνικοσ λοιπόν ἔζη κατὰ τὸ τέλος
τοῦ 3ου αἰῶνοσ, ὥστε ἡ διαθήκη τῇσ Ἐπικτήτασ
εἶνε ἐπίσης τῶν αὐτῶν χρόνων.

Ἐκ τούτων προκύπτει ὅτι καὶ τὰ συμπεράσματα
τοῦ Βοικχίου, ὅστισ ἀνήγαγε τὴν διαθήκην εἰσ τὸν
3ον ἢ εἰσ τὸν 2ον αἰῶνα, καὶ ἡ ἀκριβεστέρα γνώμη
τοῦ κ. Ricci³, θέτοντοσ τὸ ἐπιγραφικόν τοῦτο μνη-
μεῖον περὶ τὸ πρῶτον τέταρτον τοῦ 2ου αἰῶνοσ, εἶνε
ἀμφότερα ἀκριβῇ. Τὴν σαλεύουσαν μόνον ταύτην
χρονολογίαν δυνάμεθα ἐκ τῶν ἐν λόγῳ ἐπιγραφι-
κῶν μνημείων ν' ἀντικαταστήσωμεν δι' ὠρισμένησ
χρονολογίασ 210-195, ὥστε ἀντὶ ἀπλῆσ πιθανό-
τητοσ νὰ ἔχωμεν ἀσφαλῇ ἀπόδειξιν τῶν χρόνων τῇσ
ἐπιγραφῇσ ταύτησ.

TH. HOMOLLE.

¹ Πολυδ. XV, 24, 2.

² Archives de l'Intend. sacrée à Délos, app. I, σελ. 108.

³ Mon. Antichi, II, p. 94 καὶ ἐξ.

ΨΗΦΙΔΩΤΑ ΤΟΥ ΔΑΦΝΙΟΥ

(Πίν. 9).

Ἡ Γέννησις τῆς Θεοτόκου.

Ἡ Γέννησις τῆς Θεοτόκου ἐν τῷ ναῷ τοῦ Δαφνίου ἀπεικονίζεται ὑπεράνω τῆς Σταυρώσεως καὶ ἀριστερόθεν τῆς βορείας πύλης¹. Ἀπὸ τῆς Σταυρώσεως χωρίζεται διὰ τοῦ μαρμαρίνου διαζώματος, δι' οὗ ὁρίζεται ἡ ἐπιφάνεια τῆς ἀνωτέρας ὀροφῆς. Τὸ πλαίσιον ὅμως, ὅπερ ἡ εἰκὼν αὕτη κοσμεῖ, δὲν καταλαμβάνει ὡς ἡ Σταύρωσις πᾶν τοῦ τοίχου τὸ πλάτος, ἀλλ' εἶνε μικρότερον κατὰ 0,73 μ., τοῦτο δὲ τὸ διάστημα κατέχει ἡ δεδιπλοῦσμένη ἀψὶς (arc doubleau). Ἡ εἰκὼν περιβάλλεται ὑπὸ ταινίας λευκῆς καὶ ἐρυθρᾶς καὶ κρασπέδου ἀνθῶν μὲ στεφάνας πρασίνας, ἐρυθρὰς καὶ κυανᾶς, δι' ὧν ἀποτελεῖται περιθώριον ἀπολήγον εἰς ἀψίδα. Ἐντὸς τοῦ περιθωρίου τούτου ἡ εἰκὼν ἔχει ὕψος μὲν 2,24 μ., πλάτος δὲ 1,94.

Ἡ τέχνη τοῦ ψηφιδωτοῦ τούτου εἶνε ἡ αὐτὴ καὶ ἡ τῆς Σταυρώσεως. Αἱ ψηφίδες εἶνε τῶν αὐτῶν διαστάσεων, δὲν δεικνύουσι δὲ καμμίαν ἐπεξεργασίαν.

Διὰ ταύτης τῆς σκηνῆς ἄρχεται ἡ σειρά τῶν δεκατριῶν μεγάλων συνθέσεων τοῦ κυρίως ναοῦ. Ἡ σειρά δὲ αὕτη ἀναπτύσσεται κατὰ τὴν ἀνωτέραν ὀροφὴν εἰς τοὺς γωνιαίους θόλους καὶ εἰς τοὺς τοίχους τῶν βραχιόνων τοῦ σταυροῦ, ἐξακολουθεῖ κατὰ τὴν κατωτέραν ὀροφὴν ἐπὶ τῶν αὐτῶν τοίχων καὶ τελειώνει ἄνωθεν τῆς πύλης τῆς εἰσόδου διὰ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου. Ἐκ τῶν συνθέσεων τούτων ἡ πρώτη μόνη καὶ ἡ τελευταία ἀναφέρονται εἰς τὸν βίον τῆς Θεοτόκου· ἀλλ' ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ νάρθηκος ἀπεικονίζονται δύο ἄλλα ἐπεισόδια αὐτοῦ: ἡ Θεοτόκος εὐλογουμένη ὑπὸ τῶν ἱερέων² καὶ τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου³. Ἡ Γέννησις τῆς Θεοτόκου ἀπεχωρίσθη τοῦ φυσικοῦ αὐτῆς συμ-

πλέγματος πρὸς ἱκανοποίησιν ἀπαιτήσεών τινων τοῦ γενικοῦ διακόσμου, πρὸς πλήρωσιν δηλονότι ἐνὸς κενοῦ⁴.

Τὸ ἔδαφος τοῦ ψηφιδωτοῦ εἶνε χρυσοῦν· μόνον δὲ πρὸς τὰ κάτω μέχρις ὕψους 0,24 μ. ταινία ἐλικοειδὲς ὀλοπράσιναι, ἀλλὰ τριῶν διαφόρων τῶν παριστάνουσι τὸ δάπεδον. Ὑπερθεὶς ἀποχωρίζεται ἡ μελανοῦ χρώματος ἐπιγραφή: ἡ Γέννησις τῆς Θεοτόκου.

Ἡ Ἀγία Ἄννα κάθεται ἐν τῇ κλίνῃ, ὀρθὸν κρατοῦσα τὸν κορμὸν τοῦ σώματος, τὴν δεξιὰν κνήμην τεταμένην, τὴν δὲ ἀριστεράν κεκαμμένην. Διὰ τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς ἀποσύρει τὸν πέπλον ἀπὸ τοῦ προσώπου, τὴν δεξιὰν δὲ ἐπανάπαυει ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ γόνατος. Παραδεδομένη ὅλως εἰς τὰς σκέψεις της, δὲν βλέπει τὰ ἐδέσματα (ὡς πιθανῶς), ἅπερ προσφέρει αὐτῇ κόρη ἐξαιτουμένη τὴν προσοχὴν αὐτῆς δι' εὐλαβοῦς τινος χειρονομίας. Παρὰ τοὺς πόδας δὲ ἵσταται ἄλλη νεᾶνις προσφέρουσα ὀπώρας καὶ χειρόμακτρον, καὶ παρὰ τὸ προσκεφάλαιον τρίτη νεᾶνις σείει ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν της εἰς τὸ ἄκρον εὐμεγέθους κοντοῦ ῥιπίδιον ἐκ πτερῶν φασιανοῦ. Ἐμπροσθεν δὲ πρὸς τὰριστερά ἡ μαῖα καθημένη λούει τὸ νεογνὸν ἐν λουτρῇ πληρουμένῃ ὕδατος ὑπὸ ἄλλης νεάνιδος.

Τὸ ἀνάστημα τῆς προσφερούσης τὰς ὀπώρας κόρης εἶνε 1,25 μ., τῆς δὲ κρατούσης τὸ ῥιπίδιον 1,30. Ἡ Ἀγία Ἄννα, ἥτις ὀρθία θὰ εἶχε τοῦλάχιστον τὸ ἀνάστημα τῆς Θεοτόκου ἐν τῇ Σταυρώσει, τ. ἔ. 1,63 μ. (ἡ κεφαλὴ εἶνε μήκους 0,22 μ.), εἶνε ὑψηλότερα πάντων τῶν λοιπῶν δευτερευόντων προσώπων, οἵαδήποτε καὶ ἂν εἶνε ἡ θέσις αὐτῶν. Ἡ ὑπεροχὴ αὕτη τοῦ ἀναστήματος διακρίνει αὐτὴν

¹ Ἐπρεπε νὰ τεθῇ ἐξ ἐνὸς μὲν ὁ Εὐαγγελισμὸς ἐν τῷ ΒΑ γωνιακῷ θόλῳ, ἐξ ἑτέρου δὲ ἡ Σταύρωσις καὶ ἡ Ἀνάστασις συμμετρικῶς εἰς τοὺς ἀνατολικούς τοίχους καὶ εἰς τὴν κατωτέραν ὀροφὴν τοῦ βορείου καὶ νοτίου βραχιόνος τοῦ σταυροῦ. Ἡ αὕτη ἀνάγκη ἐπέβαλε τὴν ἐπανάληψιν τοῦ Νηπτήρος καὶ τοῦ Μυστικοῦ δείπνου εἰς τοὺς τοίχους τοῦ νάρθηκος.

¹ Βλέπε Ἀρχ. Ἐφημ. ἐνεστῶτος ἔτους σελ. 111 καὶ ἐξ.

² Ἑρμηνεία τῶν ζωγράφων ἐκδ. Κωνσταντινίδου § 351.

³ Αὐτόθι § 352.

ένταυθα, καθὼς διακρίνει ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ἐπιτυμβίων στηλῶν τοὺς ὡς ἥρωας λατρευομένους θανόντας. Ἡ αὐτὴ δὲ ὑπεροχὴ τοῦ ἀναστήματος μετὰ τοῦ στεφάνου τῆς δόξης εἶνε τὸ σημεῖον τῆς ἀγιότητός της. Ὁ κατ' ἀπομίμησιν τῆς κλασικῆς τέχνης τρόπος οὗτος εἶνε συνήθης παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς.

Ἡ Ἀγία Ἄννα φορεῖ χιτῶνα λευκόν, μὲ ἀποχρώσεις κυανᾶς, τοῦ ὁποίου αἱ μακραι χειρίδες περισφίγγουσι τὸν βραχίονα. Πέπλος ἀνοικτοῦ ἐρυθροῦ χρώματος μὲ χρυσῇν παρυφήν, ὑπ' αὐτὸν δὲ κόμη κυανῇ μὲ χρυσᾶς ραβδώσεις. Οἱ πόδες αὐτῆς εἶνε γυμνοί. Αἱ δὲ νεάνιδες εἶνε ἐνδεδυμέναι χιτῶνας μὲ χειρίδας πλατείας καὶ βραχείας, πρὸς τὸ ἄκρον καὶ κατὰ τὸν λαιμὸν ἔχοντας πλατεῖαν παρυφήν βαθέος χρώματος μὲ χρυσᾶ κεντήματα. Τὴν ὁσφὺν περισφίγγει ζώνη ἔχουσα πόρπην εἰς τὸ μέσον, οἱ πόδες δὲ εἶνε ὑποδεδεμένοι καὶ τὰ χρώματα ἔχουσι φαεινά. Ἡ κόμη αὐτῶν φέρει κεφαλόδεσμον ἐκ λεπτῶν λευκῶν ταινιῶν μὲ ἄκρα μακρὰ κυματίζοντα καὶ καταπίπτει βοστρυχοειδῶς ἐπὶ τῶν ὤμων. Ἡ μαῖα φέρει ἀπλοῦν χιτῶνα ἄνευ χειρίδων καὶ κεντημάτων καὶ μικρὸν λευκὸν πέπλον.

Ἡ Ἀγία Ἄννα ἀναπαύεται ἐπὶ κλίνης πομπικῆς, ἣτις εἶνε εἶδος τραπέζης μὲ πόδας τορευτοὺς καὶ ἐρεϊσίνωτον διάτρητον. Ἐμπροσθεν μὲν κρέμαται βαρὺ παραπέτασμα ἐρυθρὸν μὲ χρυσῇν παρυφήν, πλατεῖα δὲ ὀθόνη λευκὴ μὲ πρασίνας ἀποχρώσεις καὶ διαποικιλία ἐξ ἐρυθρῶν ταινιῶν καλύπτει τὴν κλίνην, καταπίπτουσα ὀπισθεν τοῦ ἐρεϊσινώτου. Τὰ διάφορα σκεύη, ὡς ὁ λουτήρ, ἡ πρόχους, αἱ παροφίδες, τὸ ῥιπίδιον εἶνε πολυτελῆ ὡς καὶ ἡ κλίνη. Ἡ μήτηρ τῆς Θεοτόκου δὲν εἶνε ἡ ἀπλοϊκὴ γυνὴ τῶν εὐαγγελικῶν ἀφηγήσεων.

Πραγματικῶς ἡ εἰκὼν αὕτη δὲν ἐνεπνεύσθη ὑπὸ τῶν εὐαγγελίων. Τὴν γέννησιν καὶ τὴν νεότητά της Θεοτόκου διηγοῦνται μόνον τὰ ἀπόκρυφα εὐαγγέλια¹, καὶ ταῦτα δὲ δὲν περιγράφουσι τὴν σκηνὴν τῆς Γεννήσεως. Διὰ τοῦτο αὕτη δὲν ἀνήκει εἰς ἐκείνας, τὰς ὁποίας οἱ πρῶτοι χριστιανοὶ καὶ οἱ Βυζαντινοὶ κατὰ πρῶτον ἀπεικόνισαν. Ἡ δὲ πρὸς ἀνάμνησιν αὐτῆς ἐορτὴ χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ 7^{ου}

αἰῶνος¹. Εἶνε γνωστὸν πόσον χρόνον ἡ ὀρθοδοξία ἐχρειάσθη, ἵνα ἐπιτύχῃ τὴν παραδοχὴν τῆς λατρείας τῆς Θεοτόκου καὶ πόσον ἀντεπολιτεύθησαν αὐτὴν οἱ εἰκονοκλάσται· εἶνε γνωστὸν ἐπίσης τὸ πλῆθος τῶν πραγματειῶν, τὰς ὁποίας ἀπὸ τοῦ 8^{ου} μέχρι τοῦ 10^{ου} αἰῶνος συνέγραψαν μοναχοί, ἐπισκοποὶ καὶ πατριάρχαι περὶ τῶν διαφόρων ἐπεισοδίων τοῦ βίου αὐτῆς². Μόλις λοιπὸν μετὰ τὸ τέλος τῶν ἀγώνων τούτων καὶ χάρις εἰς τὴν ἐξήγησιν ταύτην ἀπέκτησαν τὰ ἐπεισόδια ταῦτα μονιμότητα ἅμα καὶ γόητρον ἱκανόν, ὥστε νὰ λάβωσι τὴν θέσιν αὐτῶν ἐν τῇ εἰκονογραφίᾳ. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐνεφανίσθησαν, ὡς ἐν Δαφνίῳ, ἀπομονωμένα καὶ εὐάριθμα. Οὕτως ἀπαντᾷ ἡ Γέννησις κατὰ τοὺς χρόνους Βασιλείου τοῦ Μακεδόνα μεταξὺ τῶν μικρογραφιῶν τοῦ Βασιλειανοῦ μηνολογίου³ καὶ περὶ τὰ μέσα τοῦ 11^{ου} αἰῶνος ἐν τῇ ἀγίᾳ Σοφίᾳ τοῦ Κιέβου⁴. Ἀλλ' ἀφοῦ χειρόγραφόν τι τοῦ 11^{ου} αἰῶνος, ἡ ὁμιλία τοῦ Ἰακώβου μοναχοῦ τοῦ Κοξυνοβάφου⁵, παρέσχε πλήρη ἀπεικόνισιν τῆς νεότητος τῆς Θεοτόκου, τὰ διάφορα ταῦτα ἐπεισόδια ἀπῆρτισαν τὸ συναφὲς ὅλον, ὅπερ εὐρίσκομεν κατὰ τὸν 14^{ον} αἰῶνα κοσμοῦν τὸν ἔσω νάρθηκα τοῦ Καχριέ-Τζαμίου ἢ μίαν τῶν κάτω πλευρῶν τοῦ ἐν Μισθραῖ ναοῦ τῆς Περιβλέπτου.

Αἱ συνθέσεις αὗται ὡς καὶ ἡ τοῦ Δαφνίου παριστάνουσιν ἐν γένει τὴν Ἀγίαν Ἄνναν ὑπηρετομένην ὑπὸ νεανίδων καὶ τὴν Θεοτόκον εἰς τὰς χεῖρας τῆς μαίας. Ὁ τύπος οὗτος εἶνε ὁ καταγεγραμμένος ἐν τῇ Ἑρμηνείᾳ τῶν ζωγράφων⁶. Ἡ μικρογραφία τῶν Ὁμιλιῶν, ἣτις ἀντὶ τῶν νεανίδων παριστᾷ περίξ τῆς Ἀγίας τοὺς «φυλάρχους Ἰσραὴλ»⁷, ἔχει τὸν λόγον της εἰς ἀτομικὴν τινα

¹ Martigny, *Dictionnaire des antiquités chrétiennes* ἐν λέξει fêtes immobiles, VIII, 1.

² Πρβλ. Kondakof, *Histoire de l'Art byzantin* (ἔκδ. Γαλλικῇ) Τομ. 2, σελ. 116-117.

³ Vatican grec ἀρ. 1613, σελ. 22.— *Menologium graecorum* ἔκδ. Albani, τόμ. 1 σελ. 24.

⁴ Ἡ μητρόπολις τοῦ Κιέβου, «*Ἀγία Σοφία*», δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τῆς ῥωσικῆς αὐτοκρατορικῆς ἐταιρείας (ῥωσιστ.), πίναξ 28.

⁵ Vatican grec ἀρ. 1162. Ἑθνικὴ βιβλιοθήκη τῶν Παρισίων ἀρ. 1208. Πρβλ. Labarte, *Histoire des Arts industriels* τόμ. 2 σελ. 183. Bordier, *Peintures des manuscrits grecs de la bibliothèque nationale*, σ. 147 κ. ἐξ. Kondakof, ἔνθα ἀνωτέρω τόμ. 2 σελ. 118 κ. ἐξ.

⁶ Ἑρμηνεία τῶν ζωγράφων § 350.

⁷ Bordier, ἔνθα ἀνωτέρω, σελ. 151. Kondakof, αὐτόθι, τόμ. 2 σελ. 121.

¹ Protoevangelium Jacobi, V. Pseudo-Malthei evangelium, IV.

γνώμην, τὴν ὁποίαν δὲν φαίνεται ὅτι ἠκολούθησαν ἄλλοι.

Αἱ συνθέσεις τοῦ 14^{ου} αἰῶνος διακρίνονται τῶν τοῦ 11^{ου} διὰ τοῦ μεγαλειτέρου ἀριθμοῦ τῶν προσώπων καὶ τῶν ἐπεισοδίων. Τοιοῦτοτρόπως ἐν τῷ Καχριέ-Τζαμίῳ αἱ νεάνιδες αἱ ὑπηρετοῦσαι τὴν Ἀγίαν Ἄνναν εἶνε πέντε, ὁ Ἰωακείμ ἐμφανίζεται ἐπὶ τοῦ οὐδοῦ τῆς θύρας, παιδίον τι δὲ κινεῖ τὸ κλινίδιον τοῦ νεογνοῦ¹. Ἐν τῷ Μηνολογίῳ ὅμως καὶ ἐν Κιέβῳ ὁ ἀριθμὸς τῶν προσώπων καὶ ἡ λιτότης τῆς συνθέσεως ἀναμιμνήσκουσι μᾶλλον τὸ ψηφιδωτὸν τοῦ Δαφνίου.

Ἄλλ' ἡ μικρογραφία τοῦ Μηνολογίου διαφέρει τοῦ ψηφιδωτοῦ τοῦ Δαφνίου κατὰ χαρακτηριστικὰ τινὰ ἰδιαίτερα. Ἡ Ἀγία Ἄννα παριστάνεται ὡσαύτως εἰς σκέψεις βυθισμένη, ἀλλὰ στηρίζεται εἰς τὸ ἐρεισίνωτον, τοὺς βραχίονας κρατοῦσα σταυρωμένους ἐπὶ τοῦ στήθους καὶ μὲ τὸν πέπλον κεκαλυμμένη. Αἱ νεάνιδες, καὶ αἱ τρεῖς παρὰ τοὺς πόδας αὐτῆς, φέρουσιν ἐντὸς ὁμοίων παροψίδων τὰ αὐτὰ ἐδέσματα, ὁμοιάζοντα πρὸς ὡά. Ἡ πλησιέστερα προσφέρει μὲ τὰς δύο χεῖρας τὴν παροψίδα περιδεῶς, ἔχουσα τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑψωμένους πρὸς τὴν Ἀγίαν. Αἱ δύο ἄλλαι πλεον ἀπομεμακρυσμέναι ἔχουσι στάσιν ἐλευθερωτέραν. Ἡ μαῖα δὲ μόνη ἀσχολεῖται εἰς τὴν λοῦσιν τοῦ νεογνοῦ, ὅπερ κρατεῖ ἐπὶ τῶν γονάτων αὐτῆς.

Ἡ σύνθεσις αὕτη εἶνε ἀπλουστερά τῆς ἐν τῷ Δαφνίῳ, διότι περιλαμβάνει ἐν πρόσωπον ὀλιγώτερον, ἢ δὲ διάθεσις τῶν νεανίδων, ἢ στάσις καὶ αἱ χειρονομίαι αὐτῶν, ἰδίως δὲ ἡ ἐκλογή τῶν ἀντικειμένων, ἅπερ κρατοῦσιν, ὑποθέτουσιν ὀλιγώτεραν ἐφευρετικότητα καὶ ἥττον ζωηράν τὴν φροντίδα περὶ ποικιλίας. Ἡ στάσις πρὸ πάντων τῆς Ἄννης εἶνε ὀλιγώτερον ἐλευθερά, ὀλιγώτερον ἐμψυχος. Ἐν Δαφνίῳ δὲν εἶνε μάλιστα ἀπηλλαγμένη καὶ ἐπιτηδεύσεώς τινος. Πρὸς δὲ τούτοις οἱ τορευτοὶ πόδες τῆς κλίνης καὶ τὰ κεντήματα τοῦ παραπετάσματος αὐτῆς διαφέρουσιν οὐκ ὀλίγον τῶν μικρογραφιῶν τοῦ Μηνολογίου, αἵτινες εἶνε ἀπλούστεραι ἐν πάσαις ταῖς λεπτομερείαις ταύταις. Ὁ μουσειωτὴς τοῦ Δαφνίου ἠθέλησε προφανῶς νὰ υπερβῇ τὸ ὑπόδειγμα ὅπερ ὁ ζωγράφος τοῦ Μηνο-

λογίου, ἂν μὴ παρέσχεν ὁ ἴδιος, ἀλλὰ πιστῶς ἀπειμιμήθη.

Τὸ ὑπόδειγμα τοῦτο σύγκειται ἐκ στοιχείων, τὰ ὅποια ἐδανείσθη ἐκ τύπων τῆς παραδεδομένης εἰκονογραφίας. Εἶνε γνωστὸν ὅτι ἡ Γέννησις τοῦ Χριστοῦ ἐπιτρέπει τὴν παρουσίαν τῆς μὲ τὴν λοῦσιν τοῦ νεογνοῦ ἐνησχυομένης γυναικός¹. Ἡ στάσις τῆς Ἄννης εἶνε σχεδὸν ὁμοία πρὸς τὴν τῆς Θεοτόκου εἰς τὰς πλείστας παραστάσεις τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ². Ὁ ζωγράφος ἀντέγραψε μάλιστα μετὰ τοῦ προσώπου καὶ τὸ ἐπικάλυμμα, θέσας αὐτὸ ἄνωθεν τῆς ξυλίνης κλίνης, ὅπως τοῦτο ἦτο ἐπὶ τοῦ βράχου, χωρὶς νὰ ἐπαναπίπτῃ ὀπισθεν τοῦ ἐρεισινώτου.

Ἐν Δαφνίῳ ἡ στάσις τῆς Ἀγίας Ἄννης φαίνεται ἀντιγεγραμμένη ἐξ ὑποδείγματος πολὺ διαφορετικοῦ. Ἡ χειρονομία ἦν κάμνει, ἵνα ἀποσύρῃ τὸν πέπλον, καὶ ἡ ἐπὶ τῶν γονάτων τεθειμένη χεὶρ ἀναμιμνήσκουσι τὰς νέας γυναῖκας ἀρχαίων στηλῶν κατὰ τὴν σκηνὴν τῆς κομμώσεως³. Ἡ ἀναλογία μετὰ τῆς νέας γυναικὸς τῶν στηλῶν καὶ τῆς Ἀγίας Ἄννης, αἵτινες ἀμφοτέραι περιστοιχίζονται ὑπὸ θεραπείας καὶ εἶνε βυθισμέναι εἰς σοβαρὰς σκέψεις, πιθανὸν νὰ ἔκαμιν ἐντύπωσιν εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς μουσειωτάς· ἡ ὁμοιότης δὲ τῆς χειρονομίας αὐτῶν εἶνε πάρα πολὺ ἀκριβὴς ἢ ὥστε νὰ δύναται νὰ εἶνε τυχαία. Ἡ χειρονομία, δι' ἧς ἀποσύρει τὸν πέπλον, μᾶλλον προηγεῖται τῆς κομμώσεως παρὰ συνοδεύει τὸν διαλογισμόν, εἶνε δὲ ἄλλως καὶ τόσον ἐναντία πρὸς τὰς βυζαντινὰς ἑξεις⁴, ὥστε ἡ ἰδέα φαίνεται ὑποβληθεῖσα εἰς τὸν μουσειωτὴν ὑπὸ προτύπου ἀρχαίου. Καὶ πράγματι εἶνε γνωστὸν ὅτι οἱ Βυζαντινοὶ πασῶν τῶν περιόδων ἐνεπνεύσθησαν ὑπὸ τῆς ἀρχαιότητος, ἰδιαίτερος δὲ ὅτι ἐπὶ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας ἢ ἀπ' εὐθείας μίμησις τῶν ἀριστουργημάτων ἐκείνης ἐξήγειρε παρ' αὐτοῖς εἶδος ἀναγεννήσεως καλλιτεχνικῆς. Κατὰ ταύτην λοιπὸν τὴν ἐποχὴν ἠδυνήθησαν νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς

¹ Τὴν ἰδέαν ταύτην παρέσχεν ἐν ἀρχῇ ἡ ἀρχαία τέχνη πρὸς. Noack, *die Geburt Christi in der bildenden Kunst. bis zur Renaissance* σελ. 21-25.

² Ἰδιαίτερος ἐν Δαφνίῳ καὶ ἐν τῷ Καχριέ-Τζαμίῳ (φωτογραφ. Sébah 6).

³ Πρὸς. attische Grabreliefs, πίν. 21. 22. 23. 24. 27. 28. 29. 32. 36 κτλ., ἰδίως δὲ τὴν στήλην τῆς Φαιναρέτης πίν. 29.

⁴ Πρὸς. Kondakof αὐτόθι II, σ. 107.

¹ Φωτογραφία Sebah ἀριθ. 21 πρὸς. Ἑρμηνείαν Ζωγράφων §. 350.

σύνθεσιν τύπου τινός, νεωστὶ δημιουργηθέντος, ἰδέαν ἀρμόζουσιν αὐτῷ.

Ὁ διακοσμητὴς τῆς Ἀγίας Σοφίας τοῦ Κιέβου ἀπεμακρύνθη ὀλιγώτερον τοῦ πρώτου προτύπου· προσέθηκε μόνον ἓν πρόσωπον, τὴν νέαν δηλαδὴ τὴν κρατοῦσαν τὴν πρόχουν. Καὶ αὐτὸς ὁ τοῦ Καχριέ-Τζαμίου, ὅστις τόσον προσκεκολλημένος εἶνε εἰς τὸ γραφικὸν καὶ τὸ περίπλοκον, δὲν δίδει εἰς τὴν Ἀγίαν τὴν χειρονομίαν τὴν παρατηρουμένην ἐν ταῖς μορφαῖς τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν στηλῶν, καὶ παριστάνει αὐτὴν σχεδὸν ὁμοίαν πρὸς τὴν ἐν τῷ Μηνολογίῳ στάσιν αὐτῆς, ἀλλὰ μὲ τὸν κορμὸν ὑψωμένον καὶ τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐλαφρῶς ἐξερχομένην τοῦ πέπλου. Ὁ νεωτερισμὸς τοῦ Δαφνίου δὲν εἰσῆλθεν εἰς τὴν βυζαντιακὴν εἰκονογραφίαν, ἀλλὰ παρέμεινεν ὡς τι ἰδιόρρυθμον.

Ἡ ἰδιορρυθμία αὕτη θέτει τὸ ψηφιδωτὸν τοῦ Δαφνίου ὀλίγον ἔξω τῆς ὑπὸ τῶν εἰκόνων τοῦ Μηνολογίου τοῦ Κιέβου καὶ τοῦ Καχριέ-Τζαμίου σχηματιζομένης σειρᾶς, τῆς ὁποίας ἐκάστη περίοδος ἔχουσα χρονολογίαν ὠρισμένην παρουσιάζει ἡμῖν ἐν ἐνὶ τῶν σταθμῶν αὐτῆς τὴν κανονικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ αὐτοῦ τύπου. Ἡ εἰκονογραφία δὲν μᾶς παρέχει διδόμενα ἀσφαλῆ πρὸς καθορισμὸν τῆς ἡλικίας τοῦ ψηφιδωτοῦ τούτου. Αἱ παρατηρήσεις ἡμῶν ἀποδεικνύουσι μόνον ὅτι εἶνε μεταγενέστερον τῆς δημιουργίας τοῦ τύπου, ὅστις ἀποδεχτὸς ἔγινεν ἐν τῷ Μηνολογίῳ, οὐχὶ δὲ αὐτοῦ τοῦ Μηνολογίου, ἀλλὰ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον δὲν χαρακτηρίζουσιν αὐτὸ οὐδὲν ἥσσον ὡς νεώτερον τῆς Γεννήσεως τοῦ Κιέβου. Τὸ πολὺ ἢ συγγένεια πρὸς τὰ δύο ταῦτα ἔργα χαρακτηρίζει αὐτὸ ὡς ἔργον τοῦ 11^{ου} αἰῶνος.

Ὁ ἱματισμὸς τῆς Ἀγίας Ἀννης εἶνε ὁ αὐτὸς καὶ ὁ τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν Ἀγίων γυναικῶν. Τὸ ἀνοικτὸν ἐρυθρὸν καὶ κυανοῦν ἰδιάζουσιν αὐτῇ καὶ τὴν διακρίνουσι τῆς Θεοτόκου μὲ τὰ βαθέα κυανᾶ περιδλήματα. Εἰς τὰς δύο παραστάσεις τοῦ νάρθηκος, ἔνθα ἀπεικονίζεται, ἔχει ὁμοίως τὴν πτυχὴν τοῦ πέπλου, ἥτις καλύπτει τὴν κόμην, ἀλλὰ χωρὶς νὰ θέτῃ εἰς αὐτὴν τὴν χεῖρα¹. Ὁ χιτῶν τῶν νεανίδων εἶνε ἐκεῖνος, ὃν συνήθως φέρουσιν, ἀλλὰ μὲ μανδύαν τυλισσόμενον ἄνωθεν. Ἐνθυμίζει δὲ ὁ

¹ Τοῦτο παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν Ἀνάστασιν εἰς τὸ πρόσωπον τῆς Εἰσας.

χιτῶν οὗτος μὲ περισσοτέραν ἀπλότητα τὴν ἐσθῆτα τῶν αὐτοκρατειρῶν, ἦτο δὲ καθὼς καὶ αὕτη πραγματικῶς ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς. Καὶ ἡ κόμμωσις τῶν εἶνε πανταχοῦ ἡ αὐτή, ἄνευ τῶν μακρῶν κυματιζόντων ἄκρων τῆς ταινίας, τὰ ὁποῖα μὴ δηλοῦντα ἐνταῦθα ὡς ἀλλαχοῦ τὴν κίνησιν, δὲν ἐξηγοῦνται εἰμὴ μόνον διὰ τοῦ ρυθμοῦ τῆς τέχνης. Καὶ αἱ μαῖαι ὡσαύτως φέρουσιν ἐν γένει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἐλαφρὸν λευκὸν πέπλον, σημεῖον τῆς ἡλικίας καὶ τῆς τάξεώς των.

Ἐν προηγουμένῳ ἄρθρῳ (Ἀρχ. Ἐφημ. 1894 σελ. 117) κατεδείξαμεν ὅτι εἰς τῶν σπουδαίων χαρκτηρῶν τῶν ψηφιδωτῶν τοῦ Δαφνίου εἶνε ἡ παράστασις τοῦ ἀναγλύφου, ἐσημειώσαμεν δὲ καὶ τοὺς τρόπους, ὧν γίνεται χρῆσις πρὸς τὸν σκοπὸν τούτου. Τὸ ὑπ' ὅψιν ἡμῶν ψηφιδωτὸν δίδει ἀφορμὴν ἐν τούτῳ καὶ εἰς ἄλλας τινὰς χρῆσιμους παρατηρήσεις.

Τὰ ἐν χρήσει πρὸς παράστασιν τοῦ γυμνοῦ χρώματα εἶνε ταῦτά καὶ ἐν τῇ Σταυρώσει, διὰ μὲν τὰς γραμμὰς τὸ μέλαν, τὸ ἐρυθρὸν, τὸ βαθύ φαιόν, τὸ ἀποκλίνον πρὸς τὸ πράσινον· διὰ δὲ τὴν ἡμισκίασιν τὸ πράσινον καὶ τὸ φαιόν τὸ πολὺ ἀνοικτὸν· διὰ δὲ τὰ φωτεινὰ τὸ ροδοειδὲς καὶ τὸ λευκόν. Ἀπαξ δὲ τὸ ροδοειδὲς καὶ τὸ πράσινον παρεισαγόμενα σχηματίζουν τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς ἡμισκιάσεως εἰς τὸ φῶς.

Εἶνε γνωστὸν ὅτι ὁ χρωματισμὸς τῆς σαρκὸς εἰς τὰς ἀρχαίας μικρογραφίας καὶ τὰ ἀρχαῖα ψηφιδωτὰ εἶνε φαιός, τοιοῦτος δὲ εἶνε καὶ εἰς τὰς μικρογραφίας τὰς μετὰ τὰ μέσα τοῦ 10^{ου} αἰῶνος¹ καὶ εἰς τὰ ψηφιδωτὰ περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 11^{ου} ἐν τῷ Ὁσίῳ Λουκᾷ. Τὸ πράσινον ἐμφανίζεται εἰς τὰς μικρογραφίας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Βασιλείου Β'². Ἐν Δαφνίῳ βλέπομεν μίαν τῶν πρώτων ἐφαρμογῶν τοῦ πρασίνου εἰς τὰ γυμνὰ τῶν ψηφιδωτῶν.

Ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἐργασίας εἰς τὰ πρόσωπα εἶνε ἐν συνόλῳ ἡ αὐτὴ καὶ ἡ ἐν τῇ Σταυρώσει παρατηρηθεῖσα. Ἡ πτυχὴ τοῦ ἄνω βλεφάρου δὲν εἶνε πάντοτε γραμμὴ ἐρυθρά, ἀλλ' ἐνίοτε σημειοῦται δι' ἀπλῆς γραμμῆς ἀποτελούσης σκιὰν ἀνοικτοῦ χρώματος· οὕτως αἱ νεανίδες αἱ φέρουσιν τὸ ῥιπίδιον, τοὺς καρπούς καὶ τὴν πρόχουν· ἀπαξ δὲ λεί-

¹ Kondakof αὐτόθι, τόμ. 2 σελ. 39-40.

² Ψαλτήριον τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Ἀγίου Μάρκου (ἑλληνικὰ χειρόγραφα, 17). Πρβλ. Kondakof αὐτόθι, τόμ. 2 σελ. 55.

πει ὅλως διόλου καὶ ἀπλῇ γραμμῇ χρώματος φαιού ἐφάπτεται τῆς ἐρυθρᾶς γραμμῆς τῶν ὀφρύων (οὕτως ἡ μαῖα). Ἐν τούτῳ καὶ ὁ μουσειω-τῆς τοῦ ὁσίου Λουκᾶ ἐνεργεῖ μετὰ τῆς αὐτῆς ἐλευθερίας.

Ὁ τρόπος τῆς παραστάσεως τῶν προσώπων εἶνε ὁμοίως ὁ αὐτός· πρασίνη γραμμὴ συνοδεύει τὴν ἐρυθρὰν γραμμὴν τῶν παρειῶν καὶ τοῦ πώγωνος, πλατεῖται ῥοδόχροι κηλίδες εἰς τὰ ἐξέχοντα μέρη τῆς ῥινός, τῶν μῆλων τῶν παρειῶν, τῶν χειλέων, τοῦ πώγωνος καὶ τοῦ μετώπου, σημεῖα λευκὰ ὑπερθεῖν τῶν ὀφρύων, εἰς τὸ ἄκρον τῆς ῥινός, ἄνωθεν τοῦ ἄνω χεῖλους, εἰς τὰς γωνίας τοῦ στόματος, διαφωτίζοντα τὸ ὁμοειδὲς λευκόφαιον τῆς σαρκός.

Ἡ κόμη τῶν νεανίδων περιλαμβάνεται ἐν γένει ἐντὸς σκοτεινοφαίου γραμμῆς καὶ χωρίζεται ἀπὸ τοῦ προσώπου διὰ μελανῆς γραμμῆς. Σχηματίζεται δὲ ἐκ γραμμῶν ἐναλλασσοῦσων ἀπὸ τοῦ βαθέος ἐρυθρομέλανος καὶ ἀνοικτοῦ καστανοῦ (ὡς ἡ νεάνις μὲ τὰς ὀπώρας καὶ ἡ μὲ τὴν πρόχουν) εἰς τὸ ζωηρόν ἐρυθρόν καὶ καστανόν τείνον πρὸς τὸ κίτρινον (ὡς αἱ δύο ἄλλαι νεάνιδες). Εἶδομεν ὅτι τὸ πράσινον εἰσέρχεται εἰς τὸ γένειον τοῦ Χριστοῦ τῆς Σταυρώσεως, συχνάκις δ' ἐμφανίζεται εἰς τὸ γένειον τῶν προφητῶν τοῦ θόλου, τὸ κυανοῦν ἀποτελεῖ τὴν κόμην τοῦ Ἀποστόλου Πέτρου ἐν τῇ Ἐγέρσει τοῦ Λαζάρου. Ἡ τέχνη τοῦ 10^{ου} αἰῶνος ἡγάπα τὴν ξανθὴν κόμην καὶ παρίστανεν αὐτὴν ἐν γένει ὡς ἐν τῷ Ὁσίῳ Λουκᾶ μὲ τόνους φαιούς. Ἡ χρῆσις τῶν ἐρυθρῶν ψηφίδων, ὡς καὶ τῶν κυανῶν καὶ πρασίνων δεικνύει τι ἐξεζητημένον καὶ λεπτότητά τινα, ἧς ἐπιδεκτικοὶ ἦσαν μόνοι οἱ μουσειωταὶ τοῦ 11^{ου} αἰῶνος.

Ὑποκείμενον τοιοῦτον ὁποῖον εἶνε ἡ Γέννησις τῆς Θεοτόκου, εὐνοϊκώτατον διὰ τὴν ἀρμονικὴν σύνθεσιν τῶν χρωμάτων, μᾶς παρέχει ἐν τῇ εἰκόνι ταύτῃ τῶν ἐν Δαφνίῳ ψηφιδωτῶν παράδειγμα ἐναργέστατον τοῦ ἐντέχνου χρωματισμοῦ τῶν Βυζαντινῶν. Χαρακτήρ τοῦ χρωματισμοῦ τούτου εἶνε ἡ χρῆσις τόνων φαεινῶν. Πλὴν τοῦ ἐπὶ τῆς κλίνης ἐρυθροῦ παραπετάσματος, τῶν πρασίνων χιτῶνων τῆς μαῖας καὶ τῆς νεάνιδος μὲ τὰς ὀπώρας καὶ τῆς παρυφῆς τῶν ἄλλων χιτῶνων, τὰ ὑφάσματα μόνις διαποικίλλονται διὰ τοῦ κυανοῦ, ῥοδόχρου, πρασί-

νου ἢ ἰώδους¹. Εἶνε γνωστὸν ὅτι τοιοῦτος εἶνε ὁ χρωματισμὸς τοῦ 10^{ου}, 11^{ου} καὶ 12^{ου} αἰῶνος².

Οἱ τόνοι οὗτοι δὲν εἶνε πολυάριθμοι. Ὁ αὐτὸς τόνος, ἐνίοτε δὲ ἡ αὐτὴ ἀπόχρωσις ἐπανέρχονται πολλάκις· ἀλλ' ἡ διάταξις αὐτῶν δὲν ἀφίνεται εἰς τὴν τύχην. Αἱ πράσιναι σκιαὶ τοῦ καλύμματος, ἐφ' οὗ ἀναπαύεται ἡ Ἄννα, ἀποτελοῦσι μετὰ τοῦ ἐρυθροῦ τοῦ πέπλου αὐτῆς καὶ τοῦ κυανοῦ τοῦ χιτῶνός της ἀντιθέσεις πολὺ ἐπιτυχεῖς· ἀλλ' ὁ μουσειωτῆς μὴ ἀρκεσθεὶς εἰς τοῦτο, ἠθέλησε νὰ πολυπλασιάσῃ τὴν ἐκ τούτου ἐντύπωσιν, δώσας κυανοῦν ἱματισμὸν εἰς τὴν νεάνίδα μὲ τὸ ῥιπίδιον, ἐρυθρόν δὲ εἰς τὴν προσφέρουσαν τὴν παροψίδα εἰς τὴν Ἀγίαν, ἵνα δις κερδίσῃ καὶ ἄνευ διακοπῆς τὴν διαδοχὴν τοῦ ἐρυθροῦ, πρασίνου καὶ κυανοῦ, ἧτις εἰς τοὺς τόνους τούτους δίδει τὴν ἀξίαν των. Ἡ παράθεσις τῶν συμπληρωτικῶν χρωμάτων, ἧτις παρατηρεῖται ὡσαύτως εἰς τὸν ἱματισμὸν τῶν προφητῶν τοῦ θόλου, δεικνύει τὴν περὶ τοῦ χρωματισμοῦ ἐπιμέλειαν καὶ τὴν πρὸς τὸν φαεινὸν χρωματισμὸν κλίσιν τοῦ καλλιτέχνου.

Ἡ τεχνοτροπία τῶν ἡμετέρων ψηφιδωτῶν δεικνύει τοὺς ἀκολουθούς χαρακτήρας.

Ἡ ἄγνοια τῆς προοπτικῆς, ἡ χαρακτηρίζουσα τὴν βυζαντιακὴν τέχνην πασῶν τῶν ἐποχῶν καὶ αὐτῶν τῶν καλλίστων, εἶνε καὶ ἐνταῦθα λίαν ἐπαισθητή. Φαίνεται ἐν τῇ σχεδιογραφίᾳ τῶν ἐλαχίστων ἀντικειμένων, τῶν παροψίδων, τῆς πρόχου, τοῦ λουτήρος, τοῦ ὑποποδίου ἐφ' οὗ κάθεται ἡ μαῖα καὶ ἰδίως τῆς κλίνης τῆς Ἀγίας. Μία τῶν περιεργωμάτων ἀποδείξεων τούτου εἶνε ἡ διάταξις τοῦ δαπέδου, διότι τῆς προόψεως τὰ πρόσωπα μόνον θέτουσιν ἐπ' αὐτοῦ τοὺς πόδας, ἐνῶ τὰ ἄλλα ὡς καὶ ἡ κλίνη τῆς Ἀγίας φαίνονται ὡς νὰ κρέμονται εἰς τὸ χρυσοῦν ἔδαφος τῆς εἰκόνος. Ναὶ μὲν ὁ μουσειωτῆς ἐγνώριζε νὰ δηλώσῃ τὴν ἀπόστασιν τῶν ἐν τῇ ὀπισθίᾳ ταύτῃ θέσει προσώπων, ἀλλ' ἵνα ἀποφύγῃ τὴν μονοτονίαν τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου δαπέδου, ἐδανείσθη ἐκ τοπίου τινὸς τὸ σχεδιογράφημα ἐδάφους διηυλακωμένου, ὅπερ δὲν συμφωνεῖ πρὸς τὴν παροῦσαν σκηνήν, καὶ διὰ τὴν ἄγνοιαν τῆς προοπτικῆς δὲν ἐδυνήθη νὰ ἐκτείνῃ τὸ πλαστὸν τοῦτο ἔδαφος

¹ Ὁ ἐρυθρὸς πέπλος τῆς Ἄννης εἶνε φαεινότερος ἢ ὅσον δεικνύει ἡ φωτογραφικὴ εἰκὼν.

² Kondakof αὐτόθι, τόμ. 2 σελ. 3.

μέχρι τῶν ποδῶν τῶν ὀπισθεν προσώπων. Ὅφειλονεν νὰ παρατηρήσωμεν ὡσαύτως ὅτι τὰ τῆς προόψεως πρόσωπα εἶνε κατὰ τὸ σύνθηδες τὰ μικρότερα.

Εἶνε γνωστὸν ὅτι αἱ συνθέσεις τῶν Βυζαντινῶν δὲν εἶνε πάντοτε ὁμοιομόρφου τεχνοτροπίας. Σχηματίζονται ἐκ τεμαχίων εἰλημμένων ἐνίοτε ἐκ προτύπων πολὺ διαφόρων καὶ συνηγμένων εἰς τὸ αὐτὸ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπιτυχῶς. Ἡ ἔλλειψις τῆς προοπτικῆς, ἣν πρὸ μικροῦ παρετηρήσαμεν, εἶνε ἐπίσης ἔλλειψις προσαρμογῆς. Ἐν τούτοις ὁ μουσειωτὴς τοῦ Δαφνίου ἐδείχθη ἄρκετὰ ἐπιδέξιος, ἔν' ἀποφύγῃ τὴν ἔλλειψιν ταύτην τῆς προσαρμογῆς περὶ ἧς ἀνεφέραμεν ἤδη ἐν τῇ τεχνοτροπίᾳ τῆς ζωγραφικῆς τοῦ Μηνολογίου. Ἀνέπτυξε μάλιστα οὗτος μεγάλην ἀγχίνον, προσαρμόζων τὰ κατὰ τὰ τρία τέταρτα παριστανόμενα πρόσωπα, τὰ μόνον ἅπερ ἐν τοῖς σχεδίοις αὐτοῦ εἶχεν, εἰς τὰς ποικιλωτέρας τῶν σωμάτων στάσεις. Ἡ νεῆνις μὲ τὴν πρόχουν εἶνε τὸ μόνον πρόσωπον, τοῦ ὁποίου αἱ κινήσεις στεροῦνται πῶς ἁρμονίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀδεξιότης αὕτη δὲν εἶνε ἄνευ χάριτος.

Ὁ γυναικεῖος ἱματισμὸς εἶνε καὶ ἐνταῦθα ὡς συνήθως ἄρκετὰ εὐρύς καὶ παχὺς πρὸς κάλυψιν τῶν ἐξεχόντων μερῶν ἐν τῇ ἀπεικονίσει τοῦ σώματος, τὰ ὅποια ἐξ ἐναντίας ὁ ἱματισμὸς τῶν ἀνδρῶν ἀλλαχοῦ ἀναδεικνύει μᾶλλον. Ἡ ἀμφίεσις καταπίπτει ἀφελῶς καὶ μεθ' ἱκανῆς ἐπιτυχίας, μόλις δὲ θὰ ἤλεγχε τις σκληρότητά τινα εἰς τὰς πτυχάς, τὰς σχηματιζομένας περὶ τὴν ἀριστερὰν κνήμην τῆς Ἀγίας. Τὰ λοιπὰ ὅμως πρόσωπα φέρουσι τὸν ἱματισμὸν μετ' ἐντελείας.

Ἐν τῶν συνήθων ἐλαττωμάτων τῶν βυζαντινῶν συνθέσεων τῆς ἐποχῆς ταύτης εἶνε ἡ ἔλλειψις τῆς ἀναλογίας μεταξὺ τῶν μελῶν καὶ τοῦ σώματος. Ἐναργὲς παράδειγμα τούτου παρέχει ἡ ζωγραφικὴ τοῦ Μηνολογίου. Καὶ ἐν τῷ Δαφνίῳ ἔτι οἱ προφῆται τοῦ θόλου ἔχουσι πάντες τοὺς βραχίονας πολὺ μακροὺς ἢ πολὺ βραχεῖς. Παρατηρήσαμεν τὸ ὑπέρμετρον μῆκος τοῦ δεξιοῦ βραχίονος τῆς Θεοτόκου ἐν τῇ Σταυρώσει, ἀλλὰ καὶ ὁ τῆς Ἀγίας Ἄννης εἶνε σχεδιασμένος κατὰ τὸ αὐτὸ πρότυπον. Τὰς αὐτὰς παρατηρήσεις δύναται τις νὰ κάμῃ περὶ τῶν βραχιόνων τῶν νεανίδων, ἀλλ' ἡ λεπτότης τοῦ σχεδίου καὶ τοῦ τρόπου τῆς παραστάσεως τῆς μορφῆς ἐπαναπαύει αὐθις τὸν παρατηρητὴν. Οἱ

Βυζαντινοὶ ἐν γένει κλίνουσι πολὺ εἰς παραμέλησιν τῶν ἄκρων, ἐνῷ κατορθώνουσι νὰ παραγάγωσιν ἄνευ ἀμέσου ἐμπνεύσεως ἐξ ἀρχαίου τινὸς προτύπου σχεδίων τόσον κατὰ τὰλλα ἐπιτυχῆς.

Ἡ ζήτησις τῆς κομψότητος δὲν δηλοῦται ἐνταῦθα ὡς ἐν τῇ Σταυρώσει διὰ τῆς μηκύνσεως τῶν μορφῶν. Ἡ παρὰ τοὺς πόδας ὀρθὴ ἱσταμένη νεῆνις, ἀναστήματος 1,23 μ., ἔχει κεφαλὴν μήκους 0,17 μ., τὸ ἐν ἑβδομον δηλονότι· εἶνε δὲ ἡ μόνη μετὰ τῆς νεάνιδος τῆς κρατούσης τὴν πρόχουν, ἧς ὁ λαιμὸς εἶνε ἰσχνὸς καὶ μακρὸς.

Αἱ κεφαλαὶ δὲν ἐσχεδιάσθησαν κατὰ τὸ φυσικόν, ἀναπαριστῶσι δέ, ἐκάστη μετὰ τινος ἰδιορυθμίας, κοινὰ πρότυπα. Ἡ Ἀγία Ἄννα, ἡ μαῖα, ἡ νεῆνις μὲ τὸ ῥιπίδιον καὶ αὐτὴ ἔτι ἡ προσφέρουσα τὸ ἔδεσμα πρὸς βρῶσιν ἔχουσι τὸν αὐτὸν τύπον, τὸν τύπον τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου ἐν τῇ Ἐγέρσει τοῦ Λαζάρου, τοῦ Ἀγγέλου ἐν τῷ Εὐαγγελισμῷ. Αἱ δύο ἄλλαι νεάνιδες παρὰ τὴν αἰσθητὴν διαφορὰν τῶν κινήσεων ὁμοιάζουσι πρὸς ἀλλήλας πολὺ καὶ ἀναμιμνήσκουσι τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τῆς Σταυρώσεως. Ἡ ἑξὶς τῆς κατὰ τὸν αὐτὸν τύπον ἀπεικονίσεως τῶν διαφόρων προτύπων σκηνῆς τινος ἦτο κοινὸς εἰς τοὺς Βυζαντινοὺς τεχνίτας τοῦ 10^{ου} καὶ τοῦ 11^{ου} αἰῶνος. Ὁ Νιπτὴρ καὶ ἡ Ψηλάφησις τοῦ Θωμᾶ ἐν Ὁσίῳ Λουκᾷ παρέχουσιν ἐξαιρετὸν τούτου παράδειγμα. Εἰς τὰς συνθέσεις ταύτας οἱ Ἀπόστολοι διαφέρουσι πρὸ πάντων κατὰ τὸ σχῆμα καὶ τὸ χρῶμα τῆς κόμης καὶ τοῦ γενείου. Ἐν τῇ Γεννήσει μόλις ἠδυνήθη ὁ μουσειωτὴς νὰ ποικίλῃ ἐλαφρῶς τὸ χρῶμα τῆς κόμης. Πρὸ πάντων δὲ διὰ τῆς σχεδιογραφίσεως τῶν ὀφρύων, τῆς παραστάσεως τῆς πτυχῆς τοῦ ἄνω βλεφάρου καὶ τῆς διευθύνσεως τῶν ὀμμάτων ἐπέτυχεν νὰ δώσῃ εἰς ἕκαστον τῶν προσώπων τούτων χαρακτῆρα ἰδιαιτέρον.

Ὁ τύπος ἐξ οὗ πάντες οὗτοι ἐξαρθῶνται εἶνε ὁ αὐτός, ὃν ἐν τῇ Σταυρώσει παρετηρήσαμεν. Χαρακτηρίζεται διὰ τοῦ χαμηλοῦ καὶ πλατέος μετώπου, τῶν ὀλίγων μόνον τοξοειδῶν ὀφρύων, τῶν ἀπομακρυσμένων μικρῶν καὶ ἐπιμήκων ὀφθαλμῶν, τῆς μακρᾶς ῥινός, ἣτις κοιλοῦται μὲν κατὰ τὴν ῥίζαν, καμπυλοῦται δὲ εἰς τὸ ἄκρον, τοῦ μεγάλου εἰσέτι καὶ καλῶς σχεδιασμένου στόματος καὶ τοῦ στρογγύλου πώγωνος. Ὁ τύπος οὗτος, ὅστις δὲν ἐμφανίζεται ἀκόμη μὲ πάντας τοὺς χαρακτῆρας

του εἰς τὰ ψηφιδωτὰ τοῦ Ὁσίου Λουκᾶ, ὧν τὰ πρόσωπα θαμβοῦσι τὸν θεατὴν διὰ τῶν μεγάλων αὐτῶν ὀφθαλμῶν μὲ τὰς στρογγύλας κόρας, συνετελέσθη πιθανῶς μετὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ 11^{ου} αἰῶνος.

Συγκεφαλαιοῦντες λοιπὸν παρατηροῦμεν ὅτι κατὰ τὴν εἰκονογραφίαν ἡ Γέννησις τῆς Θεοτόκου ὁμοιάζει πρὸς τὰ ἔργα τοῦ 11^{ου} αἰῶνος. Τρόποι τινὲς καὶ χαρακτῆρες τῆς τέχνης βεβαιοῦσιν ἡμᾶς ὅτι εἶνε μεταγενεστέρα τῶν ψηφιδωτῶν τοῦ Ὁσίου

Λουκᾶ τ. ἔ. τῶν πρώτων ἐτῶν τοῦ αἰῶνος τούτου. Ἀλλ' ἀδύνατον εἶνε νὰ φθάσωμεν εἰς ὁρισμὸν τοῦ χρόνου ἀκριβέστερον.

Μεταξὺ τῶν ἔργων τοῦ 11^{ου} αἰῶνος τοῦτο διακρίνεται διὰ τοῦ θελγήτρου τῆς ἀγγινοίας τοῦ τεχνίτου, τῆς ἐκφραστικῆς χάριτος καὶ τῆς ἀβρότητας, ἃς ἡ ἔμπνευσις ἐκ προτύπων τινῶν τῆς ἀρχαιότητος φαίνεται ὅτι διέχεεν ἐπ' αὐτοῦ.

GABRIEL MILLET.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΛΕΥΣΙΝΟΣ

Αἱ ἐνταῦθα ἐκδιδόμεναι ἐπιγραφαὶ μετὰ πολλῶν ἄλλων προσεχῶς ἐκδοθησομένων ἀντεγράφησαν ὑπ' ἐμοῦ ἕνεκα τῆς ἀνατεθείσης μοι ὑπὸ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας συντάξεως εὐρετηρίου τῶν ἐν τῷ ἐν Ἐλευσίνι μουσεῖῳ ἀρχαιοτήτων. Ἀπόκεινται δὲ αἱ μὲν ἐν τῇ ἀνεσκαμμένη περιοχῇ τοῦ ἀρχαίου ἱεροῦ, αἱ δὲ ἐν τῷ μουσεῖῳ ἢ ἐν τῷ προαυλίῳ αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δ' ὁ κατάλογος δὲν κατηρτίσθη ἀκόμη πλήρης, δὲν παρετέθη ἐξ ἀνάγκης εἰς πάσας ὁ ἀριθμὸς, ὑπὸ τὸν ὁποῖον θὰ εἶνε καταγεγραμμένοι ἐν αὐτῷ. Τινῶν ἐξ αὐτῶν τεμάχια ἦσαν ἤδη συγκεκολλημένα πρότερον ὑπὸ τοῦ ἐπιστατήσαντος τῶν ἀνασκαφῶν Δ. Φιλίου, ὅστις μοι παρέσχε καὶ τινὰς πληροφορίας περὶ τοῦ τόπου τῆς εὐρέσεως τινῶν ἐπιγραφῶν.

1. Δύο μικρὰ τεμάχια στρογγύλου κιονίσκου ἀρραβδώτου ἐκ πεντελησίου μαρμάρου μὴ προσαρμόζοντα πρὸς ἄλληλα, ἀναμφιβόλως ὅμως ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου προερχόμενα. Ὑψος τοῦ πρώτου 0,17, διάμετρος 0,19, τοῦ δευτέρου ὕψος 28, διάμετρος 0,19. Ἀριθ. καταλ. 112-113.

α.

Ε	Δ
Θ	Ο
Ε	Ν
Κ	Ε
Ε	Ι
	Τ

6.

Λ	Ν
Ο	
Ν	
Α	
Λ	
Α	
Λ	
Μ	Α

- - - [Ἀ]ῖδωνεῖ (;)
[ἀν]έθηκε [κα]λὸν ἄγαλμα

2. Βάσις μαρμαρίνη ἐλλειπῆς ἐκατέροθεν. Πλάτος 0,41, ὕψος 0,085, πάχος 0,20 — 0,22. Μέγεθος γραμμάτων 0,024 — 0,023.

Λ Ο + Ι Ο Σ : Α Ν Ε Θ Ε Κ Ε Λ

-λόχιος ἀνέθηκε(ν)

3. Τεμάχιον ἐκ τοῦ χείλους μαρμαρίνης λεκάνης. Μῆκος 0,19, πάχος 0,04.

< Ε Ρ \

Τὸ πρῶτον γράμμα εἶνε Κ, τὸ δὲ τελευταῖον Ν. Ἵσως εἶνε λείψανον τῆς λέξεως Κήρυκες ἢ ἱεροκῆρυξ.

4. Λίθος μέλας ἐπιχώριος εὐρεθεὶς κατὰ τὸ πρὸς τὸν σηκὸν μέρος τῆς Φιλωρείου στοᾶς, ἐνθα

καὶ ἀπόκειται. Ἄνω φέρει δύο τετραπλεύρους καὶ τρεῖς ἐπιμήκεις τόρμους καὶ ἐτέρους δύο ἐξ ἑκατέρας πλευρᾶς, ἐν οἷς ὑπῆρχον οἱ συνδέοντες αὐτὸν πρὸς τοὺς παρακειμένους λίθους ζητοειδεῖς δεσμοί. Ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις φαίνεται ὅτι καὶ εἰς ἄλλο τι ἐχρησίμευσεν, ὅθεν καὶ φέρει κοιλότητά τινα βαρβάρως λελαξευμένην. Πλάτος τῆς ἐπιγεγραμμένης ἐπιφανείας 1,23, ὕψος αὐτῆς 0,41, μῆκος τοῦ λίθου τὸ σωζόμενον 1,65. Μέγεθος τῶν γραμμάτων 0,011-0,012.

ΑΙΤΑΙΟΙΕΠΟΕΣΑΣ

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη ὑπάρχει ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν στενῶν αὐτοῦ πλευρῶν, ἥτις ὀλόκληρος σωζομένη φέρει περίξ στενὴν ταινίαν ὁμαλῶς κατεξεσμένην, ἐνῶ τὸ ἐν τῷ μέσῳ μέρος εἶνε μόνον δι' αἰχμηροῦ ὀργάνου ὠμαλισμένον, ἀλλ' ἀκατάξεστον, πρὸς δὲ τὰ ἄνω καὶ ὅλως ἀνώμαλον ὥστε ἀναθίρωσις· ἐπὶ δὲ τῆς κάτωθι κατεξεσμένης ταινίας ὑπάρχει ἡ ἐπιγραφή. Τὸν λίθον ἐνόμισα προερχόμενον ἐκ τῆς δευτέρας βαθμίδος τοῦ στυλοβάτου τῆς Φιλωνείου στοᾶς, ἐνθα καὶ ἄλλοι ἰσομεγέθεις καὶ ὁμοίους δεσμούς φέροντες λίθοι εἶνε ἐνφοδομημένοι. Ἐπειδὴ δὲ οἱ ἄνωθι ὑπάρχοντες τόρμοι δὲν ἐφαίνοντο ἔχοντες τινα λόγον, τὸ δὲ νόημα τῆς ἐπιγραφῆς ἦτο σκοτεινόν, ὑπέθεσα ὅτι ὁ λίθος εἶχε χρησιμεύσει ἄλλοτε ὡς βάσις ἀναθήματος ἐστηριγμένου ἐντὸς τῶν πέντε τόρμων, καὶ ὅτι ἔφερεν ἐπιγραφὴν ἐκ πλειόνων στίχων συνισταμένην, ἥτις ὅτε ὁ λίθος ἐνφοδομήθη εἰς τὴν στοᾶν κατεστράφη κατὰ τὸ μείζον μέρος ὡς ἐκ τῆς κατασκευασθείσης ἀναθυρώσεως τοῦ λίθου, διασωθέντος μόνον τοῦ τελευταίου στίχου, ὅστις εὗρέθη ἐν τῇ ὁμαλῇ καταλειφθείσῃ ταινίᾳ. Μετέπειτα ὁ διευθυντὴς τῆς ἐνταῦθα Γερμανικῆς σχολῆς κ. Dörpfeld ἐξετάσας μετὰ τῆς ἰδίας αὐτῷ ἀρχιτεκτονικῆς ἐμπειρίας τὸν λίθον παρετήρησεν ὅτι οὗτος δὲν ἀνήκει εἰς αὐτὴν τὴν Φιλωνεῖον στοᾶν, ἀλλ' εἰς τὸ πρὸς τὴν στοᾶν ταύτην μέρος τοῦ στερεοβάτου τοῦ Τελεστηρίου, τοῦ ὁποῦ πάντες οἱ λίθοι ἔχουσιν ἐν τῇ προσόψει τὴν αὐτὴν ἀκατάξεστον ἐπιφάνειαν μετὰ τῆς ὁμαλῶς κατεξεσμένης ταινίας περίξ, καὶ ὅτι ἡ ἀνώμαλος ἐπιφάνεια τῆς ἀναθυρώσεως ὑπάρχει μόνον πρὸς τὰ ἄνω (0,20 περίπου ἀνωτέρω τῶν γραμμάτων), κατασκευασθεῖσα καθ' ὃν χρόνον προσε-

τέθη ἔμπροσθεν τῶν λίθων τούτων τοῦ στερεοβάτου τὸ δάπεδον τῆς Φιλωνείου στοᾶς· τὸ ἀμέσως ὑπὲρ τὴν ἐπιγραφὴν ἀκατάξεστον μέρος ὅμως οὔτε ἀναθυρώσις εἶνε, οὔτε βαθύτερον τῆς κατεξεσμένης ταινίας κεῖται, ὥστε νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἡφανίσθησαν γράμματα. Πιστεύει λοιπὸν ὅτι ἡ ἐπιγραφή εἶνε πλήρης καὶ ὅτι ὁ λίθος δὲν ἐχρησίμευσε πρότερον ὡς βάσις ἀναθήματος, οἱ δὲ τόρμοι προέρχονται ἐκ τῆς παραστάδος τῆς θύρας τοῦ σηκοῦ. Καὶ ὅτι μὲν ὁ λίθος ἀνήκει εἰς τὸν στερεοβάτην τοῦ Τελεστηρίου ἀληθῶς φαίνεται βέβαιον, ἀλλ' ἐπίσης βεβαίαν νομίζω καὶ τὴν ἐμὴν ὑπόθεσιν ὅτι ὁ λίθος ἦτο πρότερον βάσις ἀναθήματος, διότι οἱ πέντε τόρμοι εἶνε διανενημένοι ἐφ' ἀπάσης τῆς ἄνω ἐπιφανείας αὐτοῦ εἰς ἑκτασιν πολὺ μείζονα τοῦ πάχους τῆς παραστάδος, προσέτι δὲ καὶ διότι οὐδεμία ὀπή πρὸς ὑπομόχλευσιν τοῦ ὑπερκειμένου λίθου ὑπάρχει, ἐκείνη δὲ ἣν ἐξέλαβεν ὁ κ. Dörpfeld ὡς τοιαύτην, εἶνε ἐπιμήκης τόρμος βάθους 0,06 σῶζων καὶ μέρος τοῦ ἐγκεχυμένου μολύβδου. Ἀμφίβολον ὅμως εἶνε ὅτι ἡ ἐπιγραφή ἀνήκει εἰς τὸ ἐπ' αὐτοῦ πρότερον ἰστάμενον ἀνάθημα καὶ ὅτι κατεστράφη, ὅτε τὸ πρῶτον ἐνφοδομήθη ὁ λίθος, διότι ἐν τῇ ἀκατάξεστῃ ἐπιφανείᾳ δὲν φαίνεται οὐδὲν ἔχνος κατεστραμμένων γραμμάτων· οὐδὲν κωλύει ὅμως νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ ἐπιγραφή εἶνε τεκτονικὴ καὶ ὅτι εἰς τὴν δύο στίχοι αὐτῆς ὑπῆρχον ἀνωτέρω ἐπὶ τοῦ προέχοντος ἀγκῶνος τοῦ λίθου, ὅστις ἀπεκόπη κατὰ τὴν προσθήκην τοῦ δαπέδου τῆς Φιλωνείου στοᾶς. Τοῦ ἀγκῶνος τούτου τὰ ἔχνη εἶνε καταφανῆ ἔχοντα πλάτος 0,22-0,27 καὶ ὕψος τοῦλάχιστον 0,20, ἐξ αὐτῶν δὲ φαίνεται ἰκανῶς βέβαιον, ὅτι μόνον μικρὸν μέρος αὐτοῦ ἐν τῷ μέσῳ ἦτο ὅλως ἀνώμαλον, τὸ δὲ περίξ προεῖχε μὲν τῆς προσόψεως τοῦ λίθου, ἀλλ' ἦτο ὠμαλισμένον, ὡς καὶ ἐν ἄλλοις λίθοις τοῦ αὐτοῦ κτιρίου παρατηρεῖται. Παράδειγμα πωρίνου λίθου φέροντος ἐπιγραφὴν ἐπὶ τοῦ προέχοντος ἀγκῶνος ὑπάρχει ἐν Ἐλευσίνι ἐκ τῆς κατὰ τοὺς ῥωμαϊκοὺς χρόνους προεκτάσεως τοῦ Τελεστηρίου πρὸς τὸν βράχον πιθανῶς προερχομένου¹.

¹ Ὁ πώρινος οὗτος λίθος ἔχει ὕψος 0,40, πᾶχος δὲ 0,80· ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἐπιγραφή $\begin{matrix} \text{Ε Π Ι} \\ \text{Γ □} \end{matrix}$ παριστᾷ ἐξ ἁπαντος τὸ ὄνομα τοῦ λιθοδόου (Ἐπιγό(νου)). Καὶ ἐπὶ δύο λίθων ἐκ τῶν φατωμάτων ῥωμαϊκοῦ τινος κτιρίου ἀναγινώσκεται ΑΘΗΝΕΟΥ καὶ ΑΝΘΟΥ.

Ἐν τῷ αὐτῷ στίχῳ δὲν ὑπάρχουσιν ἄλλα γράμματα ἐκατέροθεν, ὑπὲρ αὐτὸν δὲ ὑπάρχει ἡ ἀνώμαλος ἐπιφάνεια. Τὸ τελευταῖον γράμμα εἶνε ἐφθαρμένον μὲν, ἀλλὰ βέβαιον ζ. Τὴν ἐπιγραφὴν ἀνέγνων

[ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα] Αἰταῖοι ἐπόησα(ν)

ἐκλαβὼν τὸ Αἰταῖοι ὡς δημοτικὸν (ἢ ἀνάγνωσις - - - οἱ ἐπόησας, δὲν μοι ἐφάνη δυνατὴ). Ἐὰν ὅμως ἡ ἐπιγραφὴ ὑποτεθῇ πλήρης, ἀγνοῶ πῶς πρέπει νὰ ἀναγνωσθῇ¹.

5. Τεμάχιον πεντελησίου μαρμάρου ἀκέραιον μόνον πρὸς δεξιάν. Ὑψος 0,23, μέγιστον πλάτος 0,11, πάχος 0,073. Γράμματα ἀμελῶς πῶς κεχαραγμένα καὶ ἀσύμμετρα, διατεταγμένα δὲ στοιχηδὸν πλὴν τῶν δύο πρώτων στίχων, οἵτινες εἶνε κεχωρισμένοι τῶν ἄλλων. Μέγεθος τῶν γραμμάτων 0,009 - 0,013.

Ο Ι Ξ Λ ρ . ρ Ο
Μ Μ Μ Μ ρ ρ Η

-οις Γ(λαυκ)ο
Μ Μ Μ Μ ρ ρ Η

Τ Ο Ν Π Υ Ρ Λ Ο Ν τὸν πύργον
Ξ Α Ν Κ Α Ι Π Α Ρ -σαν καὶ παρ-
5 Ν Α Τ Ο Ο Ξ Τ Ο Β -να τὸ ὄρος τὸ θ-
Κ Ο Ν Τ Α Κ Α Ι -κοντα καὶ
Ε Ρ Λ Α Ξ Ε Ξ ἐργάζεσθ[αι]
Μ Ε Ξ Α Ν μείς Ἀν(θεστηριῶν);
Τ Ο Ι Κ Ο Δ κα]τοικοδ-
10 Α Μ Ε Ν Α ομ...]-αμένα
Α Ξ Π Υ τ]ὰς πύ[λας];
Υ Ρ Ο [ἀργ]υρο
Α

Στ. 8. Πρὸ τοῦ ΜΕΞΑΝ χώρος δύο γραμμάτων ἄγραφος, ὥστε τὰ γράμματα ταῦτα φαίνονται ὅτι ἀποτελοῦσι τὴν ἐπικεφαλίδαν παραγράφου τινός. Ὅσον τολμηρὰ καὶ ἂν φαίνεται ἡ προτεινόμενη ἀνάγνωσις διὰ τὸ μὴ ἀττικὸν τοῦ τύπου μείας, οὔτε ἄτοπος δύναται νὰ θεωρηθῇ, οὔτε νὰ ἀντικατασταθῇ εὐκόλως ὑπὸ ἄλλης πιθανωτέρας.

¹ Εἶχεν ἤδη ἐκτυπωθῇ τὸ προηγούμενον τυπογραφικὸν φύλλον, ὅτε παρετήρησα ὅτι ἐν τῷ δαπέδῳ τοῦ Τελεστηρίου, κατ' ἀμφοτέρας τὰς θύρας τῆς πρὸς τὴν πομπικὴν ὁδὸν πλευρᾶς αὐτοῦ δὲν ὑπάρχουσι λίθοι, οἷος ὁ φέρων τὴν παρούσαν ἐπιγραφὴν, ἀλλὰ πλάκες μολις τὸ ἥμισυ πάχους ἔχουσαι. Τοιαύτη δὲ πλάξ εὗρέθη καὶ παρὰ τινος τῶν πρὸς τὴν Φιλώνειον στοὰν θυρῶν, καίπερ ὅχι κατὰ χώραν κειμένη. Ὡστε ἤδη δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς τελείως βέβαιον ὅτι ὁ περὶ οὗ νῦν πρόκειται ἐνεπίγραφος λίθος δὲν ἔκειτο παρὰ τινος θύραν, οἱ ἐπ' αὐτοῦ τύμοι δὲ δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῶσιν ἄλλως ἢ ὡς ἡμεῖς ἐξηγήσαμεν αὐτούς.

6. Στήλη μαρμαρίνη μετὰ ἀπλοῦ ἐπικράνου, ἐφ' οὗ ἔχην μεταλλίνου ἀναθήματος, πιθανῶς τῆς εἰκόνος τετραπόδου τινός ζωου. Ὑψος 1,28, πλάτος 0,15, πάχος 0,43. Ἡ ἐπιγραφὴ κεῖται ἐπὶ τῆς στενῆς πλευρᾶς τοῦ ἐπικράνου. Ἐν τέλει τοῦ πρώτου στίχου μόνον ἐν γράμμα εἶνε δυνατὸν νὰ ἔκειτο ἐπὶ πλέον, καίτοι ὁ λίθος εἶνε αὐτόθι λίαν ἀποτετριμμένος, πιθανῶς δὲ τὸ τελευταῖον γράμμα τοῦ ὀνόματος τῆς ἀναθείσης ἔκειτο ἐπὶ τῆς παρακειμένης πλευρᾶς, ἐφ' ἧς ὑπάρχει νῦν τὸ στοιχείον Δ, λίαν ἀπομεμακρυσμένον ὅμως καὶ ἐξ ἅπαντος μὴ ἀνῆκον εἰς τὴν ἀναθηματικὴν ταύτην ἐπιγραφὴν. Μέγεθος γραμμάτων 0,015.

. Ε . ≠ Α Ν Δ
. Ι Λ Ι Ν Ο
Α Ν Ε Θ Ε Κ Ε Λ

[Θ]ε[ρ]σάνδ[ρα] | [Φ]ιλίνο | ἀνέθεκεν.

7. Πλάξ πεντελησίου μαρμάρου μετὰ προερχομένου ἐπιγραφῆς τηθεῖσα καθέτως ἐν μεταγενεστέροις χρόνοις, ἵνα ἐξ αὐτῆς κατασκευασθῇ θωράκιον μικροῦ τινος σηκοῦ ἢ ἄλλου τινός μνημείου μετὰ ἡμικίονων, ὧν αἱ βάσεις ἐλαξεύθησαν ἐξ αὐτῆς ταύτης τῆς πλακός. Ἐνεκα τούτου μόνον στενὴ ταινία ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς διεσώθη κατὰ τὴν βάσιν τοῦ θωρακίου πλάτους 0,08, κατεστράφη δὲ ἅπαν τὸ λοιπὸν μέρος. Τὸ διασωθὲν μέρος ἀποτελεῖται ἐκ τριῶν τεμαχίων, ἐξ ὧν τὰ μὲν δύο προσαρμόζουσι πρὸς ἀλλήλα, ἐλλειπῇ ὄντα ἄνωθεν καὶ κάτωθεν, τὸ δ' ἕτερον δὲν προσαρμόζει πρὸς αὐτά, εἶνε ὅμως ἀκέραιον ἄνωθεν. Περιέχουσι δὲ πάντα τὸ πρὸς δεξιάν ἄκρον τῆς ἐπιγραφῆς· ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ ἐκ τῶν στίχων δὲν ἔφθανον μέχρι τοῦ τέλους συνέβη, ὥστε ἐκ τινων δὲν διεσώθη οὐδὲ ἐν γράμμα. Ὑψος τοῦ μὴ προσαρμόζοντος τεμαχίου 0,29, πάχος 0,08, τῶν δὲ δύο προσαρμοζόντων ὕψος 0,50, πάχος 0,10. Ἡ ἐπιφάνεια κατὰ τὸ πλεῖστον ἐφθαρμένη. Μέγεθος γραμμάτων 0,008. Ἀριθ. καταλ. 107 - 108.

α.

Λ Α Π Ε Τ Ρ Ο ,
Γ Δ Α . Π Ι Ι Π Δ [Δ Δ] Π Ι Ι
Λ Ξ Α Ξ

5 Γ Ο / !
 - - - - -
 - - - - -
 Α Γ Ο Δ Α Ι [δεκ]άποδα Ι
 - - - - -
 Γ Ο Λ Ι Ο Δ -πο(δ)ίω δ[ύο]
 10 Δ
 - - - - -
 - - - - -
 Α Ι Ε Μ Ι Γ Ο Δ κ]χι ήμιποδ[ιχίας]
 Μ Ε Τ Ρ Ο Γ
 15 - - - - -
 Λ Ξ Δ -(α)ς Δ
 Ι Ι
 - - - - -
 Γ Ο Δ Α Ι -ποδα Ι
 20 Ι Ι
 Ε Π Ι Δ Ι Λ Ι Ο Ξ [κρ]ηπιδιαίους

6-γ.

Ο Δ Α Ι -[π]οδα
 Α Ξ Δ -ας Δ
 Ι Ι Ι
 - - - - -
 5 Ο Ν Ο > . Υ Λ Ι Ε -ον ού[χ 'υγιέ[ς]
 - - - - -
 Ι Ι Ι
 - - - - -
 10 Ρ Ε Ξ Δ Δ [στατῆ]ρες Δ Δ
 - - - - -
 - - - - -
 Ε Ρ Ι Ο Ν Α [ποτ]ήριον
 - - - - -
 15 Ο Μ Ο Ν Τ Ο Υ [σταθ]μὸν τοῦ[του]
 Τ Ε Ρ Ε Ξ Γ [στα]τῆρες Γ
 Ε Υ Ε Ν Ε ' Ο
 Ι Ι Ξ Μ Ι Ν Υ Λ Ι Ι, σμινύ(α)
 - - - - -
 20 Τ
 Τ Ο Υ -

 Ι Ο Μ Ο Ν [στα]θμὸν
 Τ Ε Ρ Ε Ξ [στα]τῆρες
 25 - - - - -
 - - - - -
 Ν Α Δ Δ Γ Ι Ι Ι Ι -να Δ Δ Γ Ι Ι Ι Ι
 Ι Ι Δ Δ Ι

Ν Δ Δ Ι Ι Ι Ι
 30 - - - - -
 - - - - -
 - - - - -
 \ Ξ Ι -(α)ς Ι
 Ι
 35 - - - - -
 Ε Ρ Ι Ο Ι Ι [ποτ]ηρίω Ι Ι
 - - - - -
 Γ Τ Ι Ξ Ι -πτίς Ι
 Ε Ι Ο Ξ
 40 - - - - -
 - - - - -
 - - - - -
 \ Ε Ρ Ι Ο Ν [ύποδ]έριον
 Ο Ι
 45 Κ Λ Ι

6. Στ. 5. Τὸ δεύτερον Ο ἐφθαρμένον. Τὸ μετ' αὐτὸ γράμμα φαίνεται ὡς Χ, δὲν εἶνε ὅλως ἀδύνατον ὅμως καὶ τὸ Υ' μετὰ τοῦτο δὲ χῶρος ἐφθαρμένος δι' ἓν γράμμα.

Στ. 17. Τὸ μετὰ τὸ Ν γράμμα λίαν ἐφθαρμένον, ὡς καὶ τὸ μετ' αὐτό.

8. Τεμάχιον μαρμαρίνης στήλης ἀκέραιον κάθωθεν καὶ πρὸς δεξιάν, ἀποτετμημένον δὲ πρὸς ἀριστεράν μὲν ἐπίτηδες καὶ μετ' ἐπιμελείας ἄνωθεν δὲ τυχαίως. Πρὸς τὰ κάτω δὲν ἔχει γράμματα. Διατήρησις τοῦ σωζομένου μέρους καλλίστη. Μέγιστον ὕψος 0,35, πλάτος 0,18, πάχος 0,11. Μέγεθος γραμμάτων 0,006-0,008, διάταξις αὐτῶν στοιχηδόν. Ἐπειδὴ δὲ τὸ πλάτος τοῦ λίθου, εἰς ὃ εἶνε ἀποτετμημένος, εἶνε μόνον κατὰ τινα χιλιοστά τοῦ μέτρου μεγαλύτερον τοῦ πλάτους τῆς προηγουμένης ἐπιγραφῆς συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν βάσεων τῶν ἡμικιονίων, τὸ περιεχόμενον δὲ ἀμφοτέρων εἶνε τὸ αὐτό, τὰ δὲ γράμματα καὶ κατὰ μέγεθος καὶ κατὰ σχῆμα ὅμοια, πιστεύω ὅτι καὶ οὗτος ὁ λίθος προέρχεται ἐκ τῆς αὐτῆς ἐπιγραφῆς, ἀποτμηθεὶς καὶ αὐτὸς πρὸς τὸν αὐτὸν σκοπόν, καταλειφθεὶς δ' ἔπειτα ἀνεπεξέργαστος. Τὸ μεγαλύτερον πάχος τοῦ παρόντος λίθου ὀφείλεται εἰς τοῦτο, ὅτι προέρχεται ἐκ τοῦ κατωτάτου μέρους τῆς ἐπιγραφῆς. Καὶ ἡ ἅπαξ ἢ δις ἐν τῇ προηγουμένη ἐπιγραφῇ ἀπαντῶσα ἀμέλεια περὶ τὴν

στοιχηδὸν διάταξιν τῶν γραμμάτων δὲν εἶνε σημαντικὸν τεκμήριον πρὸς ἀπόκρουσιν τῆς ἐμῆς γνώμης, ἐπειδὴ γνωστὸν εἶνε ὅτι αἱ τοιαῦται σποραδικαὶ παραλείψεις δὲν εἶναι τι σπάνιον ἐν ταῖς στοιχηδὸν διατεταγμέναις ἐπιγραφαῖς. Ὡσαύτως καὶ τις μεγαλυτέρα ἀδρότης τῆς χαράξεως παρατηρουμένη ἐν τῇ προηγουμένῃ ἐπιγραφῇ προέρχεται ἀναμφιβόλως ἐκ τῆς ἀποσαθρώσεως τῆς ἐπιφανείας. Ἀμφιβολίαν τινὰ δύνανται νὰ παράσχη μόνον ἡ ἔλλειψις στίξεως πρὸ τῶν ἀριθμητικῶν ἐν τῇ προηγουμένῃ ἐπιγραφῇ, καίτοι ὡς ἐκ τῆς φθορᾶς τοῦ λίθου μόνον δις εἶνε βέβαιον ὅτι δὲν ὑπῆρχε στίξις. Ἀριθ. καταλ. 75.

Λ Ι
Υ Ρ Α : Ι Ι Ι
Ε Ρ Ε Ξ Κ Υ Ι Ι Κ Ε Ι
Α Λ Ε
5 Ο Ι Ε Ν Α Ξ Τ Ε Ι
Α Κ Α Ι Η Ο Ρ Μ Ι Ξ Κ Ο Ξ Χ Ρ Υ Ξ Ο Ξ
Χ Ο Ι
Ν Ο Ι : Γ
Ε Φ Α Ν Τ Ι Ν Ο Ν
10 Υ Ξ Ο : Δ Υ Ο
Δ Ε Ρ Ο Μ Ε Ν Ο Ι : Π Ι
Ε Ρ Ο Τ Ο Ι : Δ Ι
Ε Κ Α Ι Ν Α : Δ Δ Δ Δ Ι Ι
- - - - -
15 Ο Κ Α Ι Ν Ο : Ι Ι

- - -
[ἀργ]υρᾶ Ι Ι Ι σ[ταθμὸν . .]
[στατ]ήρες Κυζικη[νοί]
[φι]λίη
[ἐν τῷ Ἐλευσινίῳ τ]ῷ ἐν ἄστει
-α καὶ ὀρμίσκος χρυσοῦς
-χοι
[στέφα;]νοί Γ
ἐλ]εφάντινον
χρ]υσῶ δύο
σεσι]δηρωμένοι Π Ι
ἀσι]δηρωτοί Δ Ι
-η καὶ νὰ Δ Δ Δ Δ Ι Ι
- - - - -
-ω καὶ νὼ Ι Ι

9. Μικρὸν τεμάχιον βάσεως τινος, ὡς φαίνεται, ἀκέραιον μόνον ἄνωθεν καὶ πρὸς δεξιάν. Τὰ

γράμματα φαίνονται προεुकλείδεια· μέγεθος αὐτῶν 0,02.

Ν
Ο Ν

10. Τεμάχιον λευκοῦ μαρμάρου μόνον ἄνωθεν ἀκέραιον. Πλάτος 0,20, ὕψος 0,08, πάχος 0,08. Τὰ γράμματα φαίνονται προεुकλείδεια· μέγεθος αὐτῶν 0,012, διάταξις ἀραιά. Ἀριθ. καταλ. 101.

Ε Υ Δ Ι Κ
Ξ Ε Μ Ι Ο

11. Τεμάχιον μαρμάρου πανταχόθεν ἐλλιπές. Μέγιστον πλάτος 0,20, μέγιστον ὕψος 0,11, πάχος περίπου 0,06. Τὰ γράμματα διατηροῦνται καλῶς πλὴν τοῦ ἐν ἀρχῇ Α βεβλαμμένου ὄντος, φαίνονται δὲ ὅχι πολὺ παλαιά (ἴσως ὅχι παλαιότερα τοῦ Δ' αἰῶνος). Τὸ τρίτον ἐξ αὐτῶν εἶνε σαφέστατον δίγαμμα, ἀποδεικνύον ὅτι ἡ ἐπιγραφή δὲν εἶνε ἀττική¹. παραδείγματά τινα δὲ τῆς μετὰ τοῦ υ τῶν διφθόγγων χρήσεως αὐτοῦ παρέθηκα ἐν τῇ Περὶ τῆς Κρητικῆς διαλέκτου πραγματείᾳ σελ. 129. Μέγεθος τῶν γραμμάτων 0,011.

Α Υ Ε Ο

12. Τετράπλευρος ἀναθηματικὴ στήλη ἐξ ὕμνη-
τείου μαρμάρου μετὰ τέρμου ἄνωθεν, διχοτομη-
θεῖσα καθέτως ἐν βαρβάρους χρόνοις. Ἐκ τοῦ ἐνὸς
ἡμιτόμου αὐτῆς διεσώθησαν τρία τεμάχια, ἐξ ὧν
τὰ δύο προσαρμόζουσι πρὸς ἀλλήλα, τὸ τρίτον δὲ
δὲν προσαρμόζει. Ὁ λίθος σώζει καὶ ἐπὶ τῶν τριῶν
πλευρῶν μικρὰς ἐπιγραφὰς ἐντὸς στεφάνων, ἐπὶ δὲ
τῆς ἀφανισθείσης τετάρτης ἴσως εἶχε καὶ ἐκτενε-
στέραν ἐπιγραφὴν· οἱ στέφανοι τῶν πλαγίων πλευ-
ρῶν διασώζονται μόνον κατὰ τὸ ἥμισυ. Τὸ ἀνώτε-
ρον ἐκ τῶν προσαρμοσθέντων τεμαχίων ἐξεδόθη
ἤδη ὑπὸ Foucart ἐν Bull. de corr. hell. VI, 434
καὶ ὑπὸ Köhler ἐν CIA II, 1345. Τοῦ τρίτου τε-
μαχίου ἡ ἐπιγραφή ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν πρὸς ἀρι-
στερὰν πλευρὰν φαίνεται (ἐνεκα τῆς μικρότητος
αὐτοῦ) μόνον ἐκ τοῦ σχήματος τοῦ στεφάνου. Ὑ-
ψος τῶν δύο προσαρμοζόντων 0,66, τοῦ τρίτου
0,12, ἀπάντων ὁμοῦ ὡς συνεκολλήθησαν 0,82,

¹ Ἐν Ἐλευσίνι εὐρέθη ἤδη καὶ ἄλλη μὴ ἀττικὴ ἀρχαῖκὴ ἐπι-
γραφή ἐκδεδομένη ἐν C.I.A. I 422⁶ (Suppl. σελ. 105).

πλάτος 0,30, πάχος περίπου 0,10· τὸ ἀρχικὸν πάχος τῆς στήλης δὲν θὰ ἦτο μεγαλύτερον τοῦ διπλασίου. Οἱ ἀνώτεροι στέφανοι πασῶν τῶν πλευρῶν εἶνε, ὡς φαίνεται, ἐκ μύρτου (περὶ οὗ ἴδε Foucart ἔ. ἀ.), οἱ δὲ ἄλλοι ἐξ ἄλλου τινὸς φυτοῦ.

ἀριστερά
πλευρά.

	<p>ΕΝΗ ΡΙΤΘΘΕΟ ΝΤΟΥΝΤΑ ΕΝΕΚΕΝ ΒΕΙΑΞ ΕΑΥΤΟ ΑΡΕΤΙ...ΙΧΑΛΚΙ</p>	<p>ΕΥ ΙΕΡΟ ΕΥΞΕΒ ΤΗΣΠΡΟ ΚΑΙΦ</p>
<p>Ξ ΝΤΑ Α Ο</p>	<p>ΙΜΕ'</p>	
<p>ΚΛΕΙ Ν Ξ</p>		

Τὸ Ω ἐν στ. 2 τοῦ α' στεφάνου τῆς προσθίας πλευρᾶς ἔχει σχῆμα Ο ἀνοικτοῦ πρὸς τὰ κάτω. Αὐτόθι ἐν στ. 4 ὁ Köhler ἀνέγνω ἐν ἀρχῇ Ξ, ὅπερ δὲν σώζεται νῦν ἐπὶ τοῦ λίθου. Ἡ συμπλήρωσις τοῦ πρώτου τούτου στεφάνου ὑπὸ Foucart ἀποδεικνύεται ὅχι κατὰ πάντα ἀκριβής, ἀλλ' οὐδ' ἡμεῖς ἠδυνήθημεν νὰ εὗρωμεν καλυτέραν.

13. Βάσις μαρμαρίνη μετὰ μικροῦ τόρμου ἄνωθεν, ἐλλιπὲς ἐκατέροθεν. Συνεκολλήθη ὑπ' ἐμοῦ ἐκ τεσσάρων τεμαχίων, ἐξ ὧν τὰ μὲν τρία πρὸς ἀριστεράν προσαρμόζουσι πρὸς ἄλληλα, τὸ τέταρτον δὲ περιέχον τὰ ἐννέα τελευταῖα γράμματα τοῦ πρώτου στίχου καὶ τὰ ὑπ' αὐτὰ γράμματα τοῦ δευτέρου δὲν προσαρμόζει πρὸς τὰ λοιπὰ. Πλάτος τῆς βάσεως, ὅπως συνεκολλήθη 0,90, ὕψος 0,30, πάχος 0,43. Μέγεθος γραμμάτων 0,025.

ΜΥΣΤΗΝΗΡΩΔΗΙ ΞΑΣΚΛΗΠΙΟ...ΙΣΑΤΟΔΗΟΙ
ΝΟΥΣΟΝΑΛΕΞΗ.ΑΝΤΑΝΤΙΧΑ...ΖΟΜΕΝ

Μύστην Ἡρώδ(ης) Ἀσκληπιό[ν] εἰσατο Διοῖ
νοῦσον ἀλεξή[σ]αντ' ἀντιχα[ρι]ζόμενος.

Μύστης ἀποκαλεῖται ὁ Ἀσκληπιὸς ὡς μυηθεὶς ἐν Ἀγραις.

Ἐπειδὴ ὡς εἶνε γεγραμμένη ἡ ἐπιγραφή ὁ χῶρος τῶν ἐν στ. 2 ἐλλειπόντων δύο γραμμάτων θὰ ἦτο ὑπὲρ τὸ προσῆκον εὐρύς, ἐὰν καὶ ἐν στ. 1 προστεθῶσι δύο γράμματα δὲν φαίνεται ἀπίθανον νὰ ἔκειτο ὁ τύπος ἴσατο, περὶ οὗ διέλαθεν ὁ Bruggmann Indog. Forsch. III 88. Ἡ συγκόλλησις ἐγίνειν ὁμῶς ὡς ἂν ἔλειπον δύο γράμματα ἐν στ. 1.

14. Ὀκτὼ τεμάχια πλάκας ἐκ πεντελησίου μαρμάρου μὴ προσαρμόζοντα μὲν πρὸς ἄλληλα, ἀναμφιβόλως ὁμῶς ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου ἀποκεκομμένα. Ἡ ἐπιγραφή φαίνεται ὅτι ἦτο ὑπερμεγέθης, διότι καίτοι τοσοῦτον μέρος διεσώθη, τὸ νόημα αὐτῆς δὲν εἶνε σαφές, ὅσον ἔπρεπεν. Ἡ ἐκ τῆς αὐτῆς πλάκας προέλευσις πάντων τῶν τεμαχίων τούτων εἶνε καταφανὴς ὅχι μόνον ἐκ τοῦ πάχους τοῦ λίθου καὶ ἐκ τοῦ σχήματος καὶ τοῦ τρόπου τῆς χαράξεως τῶν γραμμάτων, ἀλλὰ καὶ διότι εἰς τινα ἐξ αὐτῶν αὐτὸ τὸ περιεχόμενον δεικνύει τοῦτο καταφανέστατα. Ἀνήκουσι δὲ τὸ μὲν α' εἰς τὸ κατώτερον πρὸς ἀριστεράν μέρος τῆς ἐπιγραφῆς, ἐλλιπὲς ὅν ἄνωθεν καὶ πρὸς δεξιάν, τὸ δὲ β' εἰς τὸ ἄνω δεξιὸν ἄκρον αὐτῆς ἐλλιπὲς ὅν κάτωθεν καὶ πρὸς ἀριστεράν. Τὸ δ' ἀνήκει εἰς τὸ πρὸς δεξιάν ἄκρον τῆς ἐπιγραφῆς ἀκέραιον ὅν πρὸς δεξιάν καὶ ἔχον τὸν τέταρτον στίχον αὐτοῦ ἀντιστοιχοῦντα πρὸς τὸν δέκατον ἕκτον τοῦ α'. τὸ δὲ γ' ἀκέραιον ὅν πρὸς δεξιάν ἀνήκει καὶ αὐτὸ εἰς τὸ πρὸς δεξιάν ἄκρον τῆς ἐπιγραφῆς μεταξὺ τοῦ β' καὶ τοῦ δ' ἐξ ἅπαντος. Τὰ λοιπὰ εἶνε πανταχόθεν ἐλλιπῆ, ἀνήκουσι δὲ πάντα εἰς τὸ μέσον τῆς ἐπιγραφῆς ἀνωτέρω τοῦ δ' καὶ τοῦ ἀντιστοίχου πρὸς αὐτὸ μέρους τοῦ α', διότι ἐξ ἀμφοτέρων τούτων εἶνε φανερόν ὅτι τὸ τέλος τῆς ἐπιγραφῆς κατελάμβανε κατάλογος τοῦ ἱερατείου τοῦ ἐν Ἐλευσίνι ἱεροῦ. Τὴν σχετικὴν θέσιν τούτων τῶν τεμαχίων πρὸς ἄλληλα δὲν ἠδυνήθημεν νὰ ὀρίσω ἀκριβέστερον. Τὸ α' εἶνε συγκεκολλημένον ἐκ τεσσάρων τεμαχίων¹· μέγιστον ὕψος αὐτοῦ 0,92, πλάτος 0,45. Τὸ β' εἶνε συγκεκολλημένον ἐκ τριῶν τεμαχίων· ὕψος αὐτοῦ 0,60, μέγιστον πλάτος 0,13. Τὸ γ' εἶνε συγκεκολλημέ-

¹ Ὑπάρχον συγκεκολλημένα ἦδη ὑπὸ Φιλίου, ὡς καὶ τινα τῶν ἄλλων.

νον ἐκ δύο τεμαχίων· ὕψος αὐτοῦ 0,28, πλάτος 0,11. Τὸ ε' εἶνε συγκεκολλημένον ἐκ τριῶν τεμαχίων ἐξ ὧν τὸ ἐν εἶνε ἤδη ἐκδεδομένον ὑπὸ Johannes Schmidt ἐν Mitth. VI, 347 (CIA III 1416^d, Suppl. σελ. 300). ὕψος 0,42, μέγιστον πλάτος 0,26. Τὸ ζ' εἶνε συγκεκολλημένον ἐξ ἑξ τεμαχίων, ὕψος 0,40, πλάτος 0,13. Τὰ λοιπὰ ἀποτελοῦνται ἐξ ἑνὸς μόνον τεμαχίου· δ' ὕψος 0,34, πλάτος 0,18· η' ὕψος 0,25, μέγιστον πλάτος 0,14· θ' ὕψος 0,05, μέγιστον πλάτος 0,08.

Τὸ πάχος εἶνε τὸ αὐτὸ εἰς πάντα, ἦτοι 0,06 - 0,063. Τὸ μέγεθος τῶν γραμμάτων διαφέρει καὶ κατὰ στίχους καὶ κατὰ στοιχεῖα· τὰ μικρότατα ἔχουσι μέγεθος 0,012, τὰ δὲ μεγαλύτερα 0,020, τὸ Φ δὲ μέχρι 0,035, ἀνήκουσι δὲ εἰς τὸν Β' μ. Χ. αἰῶνα. Ἀτεχνότεροι τῶν ἄλλων καὶ ὡς δι' ἄλλης χειρὸς κεχαραγμένοι εἶνε οἱ ἑπτὰ τελευταῖοι στίχοι τοῦ τεμαχίου δ'. Ἐν πολλοῖς τῶν τεμαχίων τὰ γράμματα σώζουσιν ἵχνη ἐρυθροῦ χρωματισμοῦ.

<p>ζ'.</p> <p>IIIC</p> <p>INΩ</p> <p>THCΠE</p> <p>ωCKETΩ</p> <p>5 NOCTΩN</p> <p>ΕΚΤΟΥΠΕΙ</p> <p>IONATHN-</p> <p>OKYPOΘE</p> <p>10 UCESINΩ</p> <p>ΙΩCEΛA</p> <p>NTΩNOY</p> <p>YΠEPO</p>	<p>ε'.</p> <p>NE</p> <p>TEIMH</p> <p>MΠPACT</p> <p>ICAYTO</p> <p>5 CΔETAYT</p> <p>ITΩΔANICΘHN/</p> <p>ΔIATHCTOYCEM.OIA</p> <p>OICANETEΘHT.CIEP</p> <p>ONONTOKONIAΘEK/</p> <p>10 CΔYOKAIDEKALAM-</p> <p>NBOYΛEYTAICICA</p> <p>EZHΓOYMEHOIC I</p> <p>AYΠ.TETAKTΛ</p> <p>T ACAN-</p>	<p>6'.</p> <p>EDPIWI</p> <p>HΛH</p> <p>TOY</p> <p>APZAN</p> <p>IFI</p> <p>5 HE</p> <p>PHMA</p> <p>THPI</p> <p>OLIAI</p> <p>10 TAC</p> <p>TOY</p> <p>OIC</p> <p>ICTON</p> <p>TPAC</p> <p>15 YTΑ</p> <p>PEY</p>
<p>η'.</p> <p>IIIL</p> <p>CYN</p> <p>ECIEPEICHTO</p> <p>CTINYPION</p> <p>CIEPACTOC</p> <p>5 PITTETOIKA</p> <p>NKATACKEYH</p> <p>CTOYΔADO</p> <p>PIATEKAI</p> <p>K EIN</p> <p>10 ΠC</p>	<p>θ'.</p> <p>KIM/</p> <p>ΛICIC</p>	<p>γ'.</p> <p>IEICXO</p> <p>TETONA</p> <p>5 EKAI OI</p> <p>IAEΓON</p> <p>K</p> <p>KAI EPE</p> <p>AFOP</p> <p>10 IACOIC</p> <p>ETPA</p> <p>KPIΘEN</p> <p>Φ</p>

ἐπόμενα **ΞΕΡΙΠΦΝ** δὲν ἡδυνήθην νὰ ἀναγνώσω.
 Στ. 23. Τὰ μετὰ τὸ **ἱέρεια** κ λείψανα ἀνήκουσι
 πιθανῶς εἰς **ΑΛ** ἢ **ΛΑ**. Στ. 24. Ἡ ἐν τέλει κεραία
 ἄδηλον εἰς τί γράμμα ἀνήκει. Ὁ 33 στ. προστετέθη
 κατόπιν διὰ μικροτέρων γραμμάτων, ὧν τινὰ ἐχαρά-
 χθησαν ἐντὸς τοῦ κάτωθι ὑπάρχοντος κοσμήματος.

δ'. στ. 22. Ἡ ἄνωθι τοῦ στίχου ὀριζοντία κε-
 ραία κεῖται ἀντὶ **Ν**· ὡσαύτως καὶ ἡ ἄνωθεν τοῦ **Η**
 ἐν στ. 24.—Στ. 24. Πρὸ τοῦ **Μ** δὲν ὑπάρχει ἄλλο
 γράμμα πλὴν τοῦ **Η**, τὸ δὲ **Δ** εἶνε προστεθημένον
 ἄνωθεν μικρότερον εἰς δὴλωσιν συντμήσεως. Τὸ
 ἐν τέλει εἶνε **Π**.

β'. [συν]εδρίω — ἡλῆ[ψις] — του — ἀρξαν ---- στ. 7 [χ]ρημα[τ·] --- στ. 9 [π]ολι --- τας --- του
 ---- οἰς ---- ας τὸν ---

ζ'. στ. 3 της πε ---- [γιν]ωσκέτω; ---- ἐκ τοῦ πει ---- [πλε;]ίονα τὴν τ ---- ὁ κυρωθε[ις] ----
 (ὥ)σεσιν ω ----

ε'. στ. 2 τειμή ---- [λα]μπράς τ ---- ἰς αὐτο ---- δὲ ταυτ ---- τῷ δανισθῆν[αι] ---- (δ)ιὰ τῆς τοῦ
 σεμ[ν]οτά[του] ---- οἷς ἀπετέθη τ[ῆς] ἰε[ρ] - - [γιν]νόμε[ν]ον τόκον (κ)αθ' ἐκ(α) ---- δυοκαίδεκα λαμ(π) ---- ν
 βουλευταῖς ἰς ἅ ---- ἐξηγουμένοις ἰ ---- (α) ὑπ[ο]τέτακτ[αι] ----

η'. στ. 2 -ες ἱερεῖς (συν)ηθ ---- [ἐ]στιν ὑπιόν ---- ἰεράς τὸ σ ---- [πε]ριττεύοι κα ---- [τῇ]ν κατασκευῇ[ν]
 ---- ς τοῦ δαδο[ύ]χου.

γ'. στ. 1 -- (ἔ)σχο(ν) ---- τε τὸν ἅ ---- ε καὶ οἱ ---- [ἐπ]ιλέγον[τ·] ---- στ. 10 κριθέν[τ·] ----

α' - δ'.

οπ

[ε]ἰσποιοῦμεν

νεμόμ[ε]νοι γέρας, μεθ' οὓς εἰτ

-σεν ἤδη τοῦτο ἰς θυμιατήρ[ιον]

5 [δανί]ζ[ε]σθ[αι] διὰ τε τῆς τοῦ ἱεροφάντου καὶ τῆς
 καὶ ἡ (π)ᾶσα τῶν χρημάτων τούτων σω[τηρία]
 πη πρὸς τὸ μηδενὶ μηδαμῶς ἐξεῖναι ν[έ]μεσθαι;
 τῶν ἅπαξ καὶ θεοῖς καθιερωμένων οπ - - - - [ἀπόφα-]
 σις ἐξηνέχθη πρὸς τὴν παντ(ο)

10 Ἀπόφασις ἐπάρχ[ου]
 Σεβῆρος. Τὴν μὲν (φ)ιλοτειμ[ίαν] ἦν
 καὶ αὐτὸς πρὸς τοῦ[ς] θεοὺς ἔχ[ω]
 παρακεινῆσαι τι τολ[μή]σειεν τ- -εντ- . . [ἅ-]
 δικηθήσεται τῷ τα(μ)[εῖ]φ διπλῇ [π]αρά τοῦ τ[οῦ]-
 15 το τολμήσαντος ὥσ[τε] ἰεροσυλ[ῆσαι] γιγνομένου
 προνοήσοντα δὲ τ[ῶν] .]ΟΥΜΑΛΙΟ [ἱεροφ]άντης καὶ ὁ
 δαδοῦχος πρὸς τὸ μὴ σ[αλ]ευθῆν[αι] τὸ κεφά-
 λαιον, μήτε τὴν ποσό[τ]ητα τῶν [χρημάτων] τούτω[ν] δηναρίω |
 μειωθῆναι φανεροῦ ὅ[ν]τος ὅτι μ ἐστιν ἀκίν-
 20 δυνον, ἐάν τι περιίδωσ[ι]ν τούτω[ν] ἐλαττο[ύ]μενον
 ὅσοι τὴν τειμὴν νέμονται ταύτῃ[ν] [τῆς] βουλευτι-
 κῆς ἀξίας. Αὐτὸς ---- διπλ[ῆ]ν [Δα]φνηφ(όρος) ἀπλ[ῆ]ν

Ἱεροφάντης διπλῆν Ἱέρεια Κ(αλ Ἄρχων [ἐπώνυμος]
 Δαδοῦχος διπλῆν [Ἱ]έρεια Μο[ιρῶν]; ἀπλ[ῆ]ν(ν) Μολπίδ(αι) ἀπλῆν
 25 Ἀρχιερεὺς διπλῆν καὶ ὅσοι τ Ἀφ' ἐσ[τίας]
 Ἐξηγητῆς διπλῆν (Φ)αιδυντῆς

30 Ἐξηγηται τρεῖς διπλᾶς (Δ)ιὸς ἱερεὺς
 Ἱεροκῆρυξ διπλῆν Ἱαχχαγωγὸ[ς]
 Ἐπὶ βωμῷ διπλῆν (Β)ουζύγης
 Ἀθηνᾶς ἱέρεια διπλῆν Πυρφόρο[ς]
 Δήμητρος καὶ Κό[ρης] διπλῆν Παναγῆς
 Ἱεροφάντιδες δύο διπλᾶς Ἱερεὺς θεο[ῦ]
 Ἱερεὺς Τρ[ιπτολέμου]

15. Βάσις ἀγάλματος ἐκ πεντελησίου μαρμάρου μόνον ἄνωθεν ἀκεραία, συγκολληθεῖσα δὲ ἐκ δύο τεμαχίων. Πλάτος ἀμφοτέρων 0,34, μέγιστον ὕψος 0,25, σωζόμενον πάχος 0,28. Πλήρης ἀντεγράφη ἢ ἐπιγραφή καὶ ἐξεδόθη ὑπὸ Spon καὶ εἶτα ἐν CIG 625 καὶ CIA III 1656, κακῶς ταχθεῖσα μετὰ τῶν ἐπιτυμβίων¹. τὸ ἐν τεμάχιον δ' αὐτῆς πάλιν εὑρεθὲν ἐν CIA III, Suppl. σελ. 301.

ΦΙΛΕΑΣ ΔΩ
 ΕΛΕΥ Φιλέας Δω[ροθέου]
 Ἐλευ[σίνιος].

16. Τεμάχιον πεντελησίου μαρμάρου ἐκ δύο μικροτέρων συγκολληθέν, πανταχόθεν δὲ ἐλλιπές. Ὑψος τῆς ἐπιγεγραμμένης ἐπιφανείας 0,14, πλάτος αὐτῆς 0,16, πάχος τοῦ λίθου περίπου 0,30.

ΨΑ
 ΙΒΟΥ
 ΟΔΗΜΟ
 ΩΝΤ

ΟΔΗ-
 ΛΟΥ ΔΑΙΔΟΥΧΟΝΘΕΜΙ... ΑΗΝΔΑΔΟΥΧΟΥΘΕΟ
 ΣΕ ΦΡΑΣΤΟΥΤΟΥΔΑΙΔΟ... ΘΕΜΙΣΤΟΚΛΕΟΥΣΑΓΝΟΥ
 ΙΗΣ ΣΙΟΝΑΡΕΤΗΣΕΝΕΚΕΝ... ΥΝΟΙΑΣΤΗΣΙΣΕΑΥΤΟΝ
 ΟΡΗΙ ΚΑΙΤΗΣΠΡΟΣΤΑΣΘΕΑΣΕΥΣΕΒΕΙ.ΣΔΗΜΗΤΡΙΚΑΙΚΟΡΗ
 ΑΝΕΘΗΚΕΝ

Ὁ δ[ῆμος]
 [δαδού](χ)ου δαδοῦχον Θεμιστοκλῆν δαδούχου Θεο-
 σε φράστου τοῦ δαδο[ύχου] Θεμιστοκλέους Ἀγνού-
 [ἀρε](τ)ῆς σιον ἀρετῆς ἔνεκε[ν καὶ ε]ῴνοιας τῆς εἰς ἑαυτὸν
 [Κ]όρη καὶ τῆς πρὸς τὰς θεὰς εὐσεβείας Δήμητρι καὶ Κόρη
 ἀνέθηκεν.

[Ἡ ἐξ Ἀρείου] πά[γου] βουλὴ καὶ ἡ βουλὴ τῶν . .
 καὶ ὁ δῆμος ὁ Ἀθηναίων Τ(ίτον) . . .

17. Τεμάχιον πεντελησίου μαρμάρου ἐκ δύο μικροτέρων συγκολληθέν, ἀκέραιον δὲ μόνον ἄνωθεν. Πλάτος 0,24, ὕψος 0,17, πάχος 0,04.

ΕΞΑΡΕΙΟΥΠΙ
 ΟΔΗΜ

[Ἡ] ἐξ Ἀρείου π[άγου] βουλὴ
 καὶ ὁ δῆμος

18. Μεγάλη μαρμαρίνη πλάξ ἐκ γλαυκοφαίου μαρμάρου εἰς δύο τεμάχια διερρηγμένη, σώζουσα δὲ ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας ἐξ τόρμους ἐκ τριῶν ἀνδριάντων. Πρὸς ἀριστερὰν συνεχίετο μετ' ἄλλης ἀποτελοῦσα μετ' αὐτῆς τὸ ἐπίκρανον ὑπερμεγέθους βάρους. Πλάτος 1,85, ὕψος 0,17, πάχος 1,20. Ἀπόκειται παρὰ τὴν πομπικὴν ὁδὸν πλησίον τοῦ Τελεστηρίου, ἔνθα καὶ εὑρέθη.

ΟΔΗΜΟΣ
 ΣΟΦΟΚΛΗΝΘΕΟΦΡΑΣΤΟΥΑΓΝΟΥΣΙΟΝ
 ΑΡΕΤΗΣΕΝΕΚΑΚΑΙΕΥΣΕΒΕΙΑΣΑΝΕΘΗΚΕΝ

Ὁ δῆμος
 Σοφοκλῆν Θεοφράστου Ἀγνούσιον
 ἀρετῆς ἔνεκα καὶ εὐσεβείας ἀνέθηκεν.

¹ Ὁμοίως κακῶς εἶνε ἐκδεδομένη μετὰ τῶν ἐπιτυμβίων καὶ ἡ ἐν CIA III 3236, ἐνῶ εἶνε κεχαραγμένη ἐπὶ ἐπίκρανον βάρους καταφανῆ ἔχοντος τὰ ἔγνη ποδῶν ἀνδριάντος.

19. Μάρμαρον πεντελήσιον ἀνῆκον, ὡς φαίνεται, εἰς μέγα βάθρον ἐκ πλείονων λίθων ἀποτελούμενον. Εἶνε ἐλλιπὲς ἐκατέροθεν καὶ ἐν μέρει καὶ κάτωθεν. Πλάτος 1,03, ὕψος 0,80, πάχος 0,44. Ἀπόκειται ἐν τῇ παρὰ τὸ δυτικὸν τεῖχος ῥωμαϊκῇ στοᾷ.

ΛΤΟΝΑΡΕΟΠΑΓΕΙΤΩΝΥΠΟΜΗΜΑΙΤΜΟΝ

ΕΠΙΙΕΡΕΙΑΣ × ΚΛ × ΤΕΙΜΟΘΕΑΣ
ΤΗΣ ΤΕΙΜΟΘΕΟΥ ΓΑΡΓΗΤΤΙΟΥ Θ

[κα]τὰ τὸν Ἀρεοπαγεῖτων ὑπομ[νη]μα[τισ]μόν.

Ἐπὶ ἱερείας Κλ(αυδίας) Τειμοθέας
τῆς Τειμοθέου Γαργηττίου θυ(γατρός).

20. Μέγα μάρμαρον ἐκ τινος βάθρου πανταχόθεν ἐλλιπὲς, πλὴν ἄνω, ὀλίγα γράμματα σώζον ἐν τῷ μέσῳ. Πλάτος 0,80, ὕψος 0,65, πάχος 0,55. τῆς ἐπιγεγραμμένης ἐπιφανείας πλάτος σωζόμενον 0,22, ὕψος 0,15.

Ι Μ Η Ι Ρ Ο Ζ
Σ Θ Υ Γ Α Τ Ε
Ι Ε Υ Σ Θ

[Τὴν ἱερείαν τῆς Δῆ]μη(τ)ρος
[τοῦ δεινός] θυγατέ[ρα],

Στ. 3. Τὸ πρῶτον γράμμα ἀμφίβολον.

21. Βάθρον ἐξ ὑμηττείου μαρμάρου ἐλλιπὲς κάτωθεν. Ἡ πρὸς δεξιὰν πλευρὰ εἶνε ἀκατάξεστος, ἀλλὰ δὲν συνείχετο πρὸς ἄλλον λίθον. Ὑψος 0,70, πλάτος 0,52, πάχος 0,42.

ΑΓΑΘΟΚΛΗΣ)ΚΗΦΕΙΣΙΕΥΣΕΠΟΙΕΙ

Ἀγαθοκλῆς Κηφεισιεὺς ἐποίει.

22. Βάσις κυλινδρική ἐκ πεντελησίου μαρμάρου ἀκεραία κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ ἄνω μέρους αὐτῆς, συγκολληθεῖσα ὑπ' ἐμοῦ ἐκ τεσσάρων τεμαχίων συναρμολογῶντων πρὸς ἄλληλα. Ἡ ἀρχικὴ διάμετρος θὰ ἦτο περίπου 0,40, ὕψος σωζόμενον 0,52. Τὰ γράμματα τῶν δύο τελευταίων στίχων εἶνε πολὺ μικρότερα τῶν ἄλλων.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ 1894.

ΕΠΙΙΕΡΕΙΑΣ
ΦΛΑΟΥΙΑΣ ΛΑΟ
ΔΑΜΙΑΣ ΤΗΣ
ΕΙΤΟΥ ΦΛΥΕ
ΘΥΓΑΤΡΟΣ

Σ Ω Τ Α Σ Α Ν Ζ
Ε Π Ο Ι Ε Ι

Ἐπὶ ἱερείας | Φλαουίας Λαο|δαμίας τῆς | [Κλ]εῖτου
Φλυέ[ως] | θυγατρός.

Σώτας (Ἀ)ν(δ)[ρ]...
ἐποίει.

23. Μέγα βάθρον ἐκ πεντελησίου μαρμάρου ἐλλιπὲς ἄνωθεν καὶ κάτωθεν· ἡ δὲ ἐπιγραφή εἶνε ἐλλιπὴς πανταχόθεν. Ὑψος 0,90, πλάτος 0,64, πάχος 0,60.

Ν Μ Ε Δ Ι Τ Ε -ν Μελιτέ[α]
Ο Π Α Ι Ο Υ Α Ι , [Π]οπ(λ)ίου

24. Τμήμα βάθρου μηχανοειδοῦς ἐκ πλείονων λίθων συνισταμένου, ἀκέραιον πρὸς δεξιάν. Ὑψ. 0,70.

Ι
Ν Η Σ Κ Α Ι Ε Υ Σ

[δικαιοσύ]νης καὶ εὐσ[θεσίας] ἔνεκα

25. Μάρμαρον πεντελήσιον ἐκ μηχανοειδοῦς βάθρου πανταχόθεν ἐλλιπὲς, Πλάτος 1 μ., ὕψος περίπου 0,35. Πρὸς δεξιάν δὲν ὑπῆρχον ἄλλα γράμματα.

Υ Γ Α [θ]υγά[τηρ]
Ν Ο Ρ Φ Ι Τ Ο Υ . . ν Ὀρφίτου
Ι - Υ

26. Μάρμαρον πεντελήσιον ἀποτελοῦν τὸν τελευταῖον πρὸς δεξιάν λίθον μεγάλου μηχανοειδοῦς βάθρου. Ὑψος 0,69, πλάτος 0,45, πάχος 0,50. Ἄνω δύο τόρμοι. Ἐπὶ τοῦ βάθρου φαίνεται ὅτι ἴσταντο πλείονες ἀνδριάντες μελῶν τῆς αὐτῆς οἰκογενείας (ἴσως τρεῖς).

Ν [Τοῖν θεοῖ]ν.
Κ Α Λ Π Ο Υ Ρ Ν Ι Ο Ν - Καλπούρνιον
Σ Ω Ν Α Σ Κ Ε Ι Π Ι Ω [Πεῖ]σωνα Σκειπίων-
Σ Ο Ρ Φ Ι Τ Ο Υ Υ Ι Ο Ν νος Ὀρφίτου υἱὸν
Μ Υ Σ Τ Η Ν μύστην.

Ἀναμφιβόλως εἶνε ἢ ἐν CIA III 620 ἐπιγραφή κακῶς ἀναφερομένη ὡς εὑρεθεῖσα ἐν Ἀθήναις.

27. Μάρμαρον πεντελῆσιον ἐνεπίγραφον μεταποιηθὲν εἰς γωνίαν ἀετώματος οἰκοδομήματός τινος ὄχι μεγάλου. Διὰ τῆς μεταποιήσεως ταύτης περιεκόπη τμημά τι ἐκ τοῦ πρὸς ἀριστερὰν μέρους τῆς ἐπιγραφῆς, ἐξ ἧς καὶ πρὸς τὰ ἄνω ἐλλείπουσι στίχοι τινὲς πιθανῶς. Ὑψος τοῦ λίθου 0,83, πλάτος μέγιστον 0,47, ἐλάχιστον 0,30, πάχος 0,48. Ἡ ἐπιγραφή ἐξεδόθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Conze καὶ Michaëlis (Buletino dell'Inst. 1860 σελ. 182) συμπληρωθεῖσα ὑπὸ Henzen, εἶτα δὲ ὑπὸ Lenormant (Recherches arch. à Él. σελ. 300 ἀρ. 61) καὶ Dittenberger ἐν CIA III 633. Ἐπιτίψας τὸν λίθον δι' ἀνθρακος κατάρθωσα νὰ ἀναγνώσω γράμματα τινὰ, ἅτινα δὲν εἶδον οἱ πρῶτοι ἐκδόται, ἐκ τούτων δὲ βεβαιοῦται μὲν ἡ συμπλήρωσις τοῦ Henzen ἐν στίχ. 1, δὲν ἀποδεικνύεται εὐστοχος ὅμως ἐν στ. 7 (τοῦλάχιστον ἐν τῷ σωζομένῳ μέρει αὐτοῦ), ὅστις ἔχει ἐξαλειφθῇ ἐπίτηδες, χωρὶς νὰ ἀφανισθῶσιν ὅμως ἐντελῶς τὰ ἴχνη τῶν γραμμάτων.

. Ω Ν . Ω Ν Μ Ε Γ Ι - - Ω Ν Κ Α Ι Θ Ε Ι .
Ω Ν Α Υ Τ Ο Κ Ρ Α Ι Ο Ρ Ω Ν Λ Ξ Ε Π Τ Ι
Σ Ε Ο Υ Η Ρ Ο Υ Ε Υ Σ Ε Β Ο Υ Σ Π Ε Ρ .
Σ Ε Β Α Σ Τ Ο Υ Κ Α Ι Μ Α Υ Ρ Η Λ Ι Ο Υ
εἰ Ν
5 Ο Υ Κ Α Ι Π Σ Ε Π Τ Ι Μ Ι Ο Υ Γ Ε Τ Α
Σ Δ Ι Σ Υ Π Α Τ Ο Ν Φ Ο Υ Λ Β Ι Ο Ν
Ο Ν Π Ρ Ω Τ Λ Ξ Η Ν Κ Λ Ι Ε
Ν < Η Π Ο Λ Ι Σ

Στ. 7. Τὸ Π Ρ βέβαιον, τὸ δὲ Ω ἀμφίβολον, δυνάμενον νὰ ἀναγνωσθῇ καὶ ὡς Ο Σ, δὲν φαίνεται ὅμως ὅτι δύναται νὰ ἀναγνωθῇ ὡς ΑΙ, ὅτε θὰ ἐπεκυροῦτο ἡ συμπλήρωσις τοῦ Henzen. Ἀμφότερα τὰ Τ βέβαια, ὅπως καὶ πάντα τὰ λοιπὰ γράμματα. Βέβαια ὡσαύτως εἶνε καὶ τὰ δύο σημεῖα Λ μεγαλύτερα ὄντα τῶν ἄλλων γραμμάτων, καὶ χρησιμεύοντα, ὡς φαίνεται, ὡς σημεῖα συντμήσεως. Στ. 8. Ν βέβαιον καὶ μετ' αὐτὸ σημεῖον στίξεως.

28. Δύο τεμάχια βάθρου ἐκ πεντελῆσιου μαρ-

μάρου πανταχόθεν ἐλλιπῆ, πιθανώτατα ὅμως ἐκ τοῦ αὐτοῦ βάθρου προερχόμενα, καίτοι δὲ δύναται νὰ συναρμοσθῶσι μετὰ βεβαιότητος. Τοῦ α' ὕψος 0,36, πλάτος 0,26, πάχος 0,24· τοῦ β' ὕψος 0,50, τῆς δὲ ἐπιγεγραμμένης ἐπιφανείας τὸ σωζόμενον 0,20, πλάτος 0,40, ὕψος 0,49.

α'.

Ω Μ Α Ι Ω
Κ Α Ι 'Ι

[ἡ π]όλις Κ(α).....

[Ρ]ωμαίων τοῦ ...

β'.

Ι Ο Λ Ι Σ Κ Ι
Ν Τ Ο Υ . . .

29. Βάθρον ὀκτάγωνον μετὰ κοιλότητος ἄνωθεν. Ὑψος 1,33, πλάτος ἐκάστης πλευρᾶς 0,16. Ἀπόκειται παρὰ τὴν πομπικὴν ὁδόν, ἔνθα καὶ εὐρέθη.

Ο Ι Ε Π Ι Φ Λ Α Ο Υ Ι
Ο Υ - Α Μ Φ Ι Κ Λ Ε
Ο Υ Σ Α Ρ Χ Ο Ν Τ Ο Σ
Π Α Ν Ε Λ Λ Η Ν Ε Σ
Ε Κ Τ Η Σ Τ Ο Υ Δ Η
Μ Η Τ Ρ Ε Ι Ο Υ Κ Α Ρ
Π Ο Υ Λ Π Α Ρ Χ Η Σ

Οἱ ἐπὶ Φλαουίου Ἀμφικλέους ἄρχοντος Πανέλληνες ἐκ τῆς τοῦ Δημητρίου καρποῦ ἀπαρχῆς.

30. Βάθρον στρογγύλον ἐκ πεντελῆσιου μαρμάρου χρησιμεῦον πρότερον ὡς ἀγία τράπεζα τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀγίου Ζαχαρίου, νῦν δὲ ἀποκείμενον ἔξω τῶν Μεγάλων Προπυλαίων. Ὑψος 0,83, διάμετρος 0,70. Ἡ ἐπιγεγραμμένη ἐπιφάνεια λίαν ἐφθαρμένη ἐξ ἀποσαθρώσεως. Ἐξεδόθη ἤδη πολ-
λάκις, τὸ τελευταῖον δὲ ἐν CIA III, 85.

Ο Ι Π Α Ν Ε Λ Λ Η Ν . Σ
Λ Ρ Ι Ξ Τ Α Ι - Η
Ε Κ
Κ Α Ι Π Ο Υ Λ Π Α Ρ Χ . &

Οἱ Πανέλλην[ες] (Ἀ)ριστα... ἐκ [τῆς τοῦ Δημητρίου] κα(ρ)ποῦ ἀπαρχ[ῆς].

Ἡ συμπλήρωσις τοῦ τρίτου στίχου φαίνεται βεβαία παραβαλλομένης τῆς προηγουμένης ἐπιγραφῆς· ἴσως μόνον ἀντὶ τοῦ Δημητρίου πρέπει νὰ προκριθῇ ἡ λέξις ἱεροῦ, μεθ' ἧς τὸ μῆκος τοῦ στίχου δὲν ὑπερβαίνει τοὺς λοιπούς. Ἐν στ. 2 ἔκειτο ἀναμφιβόλως κύριον τι ὄνομα, ἡ συμπλήρωσις ὅμως εἶνε δυσχερεστάτη. Τὸ κατόπιν τοῦ

ΑΡΙΣΤΑ γράμμα φαίνεται ὡς Ι, ἔπειτα ὑπάρχει κυκλωτερὴς τις ἀποσάθρωσις τοῦ λίθου, ἣτις ἀμφίβολον ἂν εἶνε Ο· τὸ δὲ ἐπόμενον Η φαίνεται βέβαιον, ὡς καὶ ἡ πρὸ αὐτοῦ ὀριζοντία κεραία.

31. Βάθρον πεντελησίου μαρμάρου. Ὑψος 1,38, πλάτος 0,54, πάχος 0,54. Εἶνε ἐκδεδομένον ἐν CIA III 731 ἐξ ἀντιγράφου τοῦ Fourmont ὅχι ἀκριβοῦς, διό καὶ ἐκδίδομεν αὐτὸ ἐκ νέου. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐκδίδεται ἐκ νέου καὶ ἡ ἀκόλουθος ἐπιγραφή.

ΕΥΜΟΛΠΙΔΑΙ
ΤΟΝΑΡΧΟΝΤΑ
ΜΑΡΚΟΝΙΟΥΛΙΟ
ΑΠΕΛΛΑΝ
ΜΑΡΑΘΩΝΙΟΝΥΙΟΝ
Μ-ΙΟΥΛΙΟΥΔΑΜΙΑΝΟΥΜΥ
ΛΑΣΕΩΣΚΑΙΦΛ-ΠΩΛΛΗΣ-ΦΛ
ΑΠΕΛΛΑΥΠΑΙΠΗΝΟΥΘΥΓΑΤΡΟΣ

ΚΑΤΑΤΟΕΠΕΡΩΤΗΜΑΤΗΣΕΞΑ
ΡΕΙΟΥΠΑΓΟΥΒΟΥΛΗΣ

32. Βάθρον στρογγύλον μετὰ γραμμάτων ἀτεχνότατα κεχαραγμένων. Ὑψος 1 μ. διάμετρος 0,70. CIA III 732.

ΗΠΟΛΙΣ
ΑΙΡΑΡΙΟΝΩΣΙ
ΠΑΤΡΟΝΔΑΔΟΥ
ΧΟΝ
ΔΑΜΟΤΕΛΟΥΣΚΑΙΘΙΣΒΙΑΝΟΥ
ΤΩΝΔΑΔΟΥΧΗΣΑΝΤΩΝΕΓΓΟΝΟΝ

33. Ἐπίκρανον βάθρου ἐκ πεντελησίου μαρμάρου μετὰ ἰχνῶν ποδῶν ἄνωθεν. Πλάτος 1 μ. ὕψος 0,40, πάχος 0,70.

ΗΠΟΛΙΣ

Ἡ συνέχεια τῆς ἐπιγραφῆς εἶπετο ἐν τῷ κάτωθι βάθρῳ.

34. Τέσσαρα τεμάχια πεντελησίου μαρμάρου

μὴ προσαρμόζοντα πρὸς ἄλληλα, ἀναμφιβόλως ὅμως ἐκ τοῦ αὐτοῦ βάθρου προερχόμενα, ὡς εἶνε φανερόν καὶ ἐκ τούτου, ὅτι ἡ ἐπιγεγραμμένη ἐπιφάνεια εἶνε ἐν πᾶσι παλίγξεστος. Τὸ τεμάχιον α'. (συγκολληθὲν ἐκ τριῶν τεμαχίων) καὶ τὸ τεμάχιον γ'. εἶνε ἀκέραια μόνον πρὸς ἀριστεράν, τὸ τεμάχιον β'. ἀκέραιον μόνον πρὸς δεξιάν, τὸ δὲ δ'. εἶνε πανταχόθεν ἐλλιπές. Τὰ τεμάχια γ'. δ'. φαίνεται ὅτι ἀνήκουσιν εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπιγραφῆς, διότι ἐν ἀμφοτέροις ὑπάρχει ὑποκάτω ἱκανὸς χώρος ἄγραφος, καίτοι καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐπιγραφῆς εὐρίσκεται ἐνίοτε χώρος ἄγραφος, διότι οἱ στίχοι δὲν γράφονται πλήρεις. Τοῦ α'. ὕψος 0,46, μέγιστον πλάτος 0,29, πάχος 0,11· τοῦ β'. ὕψος 0,23, πλάτος 0,19, πάχος 0,10· τοῦ γ'. μέγιστον ὕψος 0,25, πλάτος 0,14, πάχος 0,05· τοῦ δ'. ὕψος 0,23, πλάτος 0,14, πάχος 0,10.

α'.

ΛΑΙ
ΑΠΙΟΝΗ
ΙΑΘΗΝΑΙΠ
ΤΟΥΙΕΡΟ
ΕΣΤΑ
ΛΕΙ
Λ

6'.

ΛΑΘΗ
Σ
Υ' δ' ΕΤΟΙΝ
Θ.....ΑΝ.....ΜΕΝΟΣ
5 ΕΠΕΥ.....ΒΕΙΑ.....
ΤΗ ΕΥΠΟ

α'. στ. 2. [Οὔ]λπιον; — στ. 3 (α): 'Αθῆναι — — — τοῦ ἱερο[φάντου] — — —

β'. γ'. δ'. στ. 1 'Αθη[ν. .] — στ. 3 [ἀνέθηκ;] ε τοῖν θ[εοῖν].

Ἐν στ. 5-6 ὑπῆρχε τὸ ὄνομα τῆς ἱερείας, ἐφ' ἧς ἰδρύθη τὸ βάθρον.

Ἐν Ἐλευσίνι, Ὀκτωβρίου ἀρχομένου, 1894.

Α. Ν. ΣΚΙΑΣ.

ΤΕΜΑΧΙΑ ΜΕΤΟΠΩΝ

ΕΚ ΤΗΣ ΜΕΣΗΜΒΡΙΝΗΣ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ ΠΛΕΥΡΑΣ

(Πιν. 10, 11).

Τὰ ἐν τῷ δεκάτῳ πίνακι ἀπεικονιζόμενα 6 τεμάχια γλυπτῶν ἀνήκουσιν εἰς τέσσαρας τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς τοῦ Παρθενῶνος μετόπας, μὴ σφριζόμενας νῦν, γνωστὰς δὲ ἡμῖν μόνον ἐκ τῶν σχεδιογραφημάτων τοῦ Carrey. Τὰ τεμάχια ταῦτα ἀποκείμενα ἀπὸ πολλοῦ ἐν τῷ ἐν Ἀκροπόλει Μουσείῳ ἠϋτήχησε νὰ ἀναγνωρίσῃ καὶ ὑποδείξῃ ἡμῖν ὁ κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος ἐπιδημῶν ἐνταῦθα W. Malberg, καθηγητῆς τῆς ἀρχαιολογίας ἐν τῷ ἐν Dorpat πανεπιστημίῳ, ὑποσχεθεὶς συνάμα νὰ πέμψῃ ἡμῖν καὶ τὸ οἰκεῖον περὶ αὐτῶν ἄρθρον, ὅπως δημοσιεύσωμεν ἐν τῷ περιοδικῷ τούτῳ, ἐφ' ᾧ καὶ παρσκευάσαμεν τοὺς ἐνταῦθα δημοσιευομένους δύο πίνακας, δέκατον καὶ ἐνδέκατον, ἀπεικονίσαντες ἐπὶ μὲν τοῦ δεκάτου τὰ τεμάχια αὐτὰ καθ' ἑαυτά, ἐπὶ δὲ τοῦ ἐνδέκατου προσαρμόσαντες αὐτὰ εἰς τὰς οἰκείας μετόπας. Τὸ ἄρθρον ὁμῶς τοῦτο τοῦ κ. Malberg, εἰ καὶ ἀνεμείναμεν ἐπὶ μακρόν, ἀναβαλόντες μάλιστα διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἔκδοσιν τοῦ παρόντος τεύχους, παρ' ἐλπίδα δὲν ἐλάβομεν μέχρι τοῦδε.

Μὴ ἐπιθυμοῦντες νὰ ἀναβάλωμεν ἐπὶ πλέον τὴν δημοσίευσιν, ἵνα ὅσον τάχιον γείνῃ γνωστὴ εἰς τὸν ἀρχαιολογικὸν κόσμον ἡ ἐνδιαφέρουσα αὕτη ἀνακάλυψις τοῦ Ῥώσου λογίου, καλὸν ἐκρίναμεν νὰ δημοσιεύσωμεν μὲν νῦν τοὺς παρασκευασθέντας ὑφ' ἡμῶν πίνακας μετὰ συντομωτάτου κειμένου, τοῦ πρὸς ἐξήγησιν μόνον αὐτῶν ἀπαραιτήτου, νὰ ἐκδῶσωμεν δὲ κατόπιν τὸ περὶ αὐτῶν εἰδικὸν ἄρθρον τοῦ κ. Malberg εὐθύς, ὡς ἤθελεν ἀποσταλῇ ἡμῖν.

Ἐν τῷ δεκάτῳ πίνακι, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐρρήθη, ἀπεικονίσθησαν τὰ τεμάχια αὐτὰ καθ' ἑαυτά, ἐν δὲ τῷ ἐνδέκατῳ προσηρμόσθησαν ἕκαστον εἰς τὴν οἰκείαν αὐτοῦ θέσιν, σχεδιογραφηθέντα μετὰ πλείονος σκιᾶς, ἵνα διακρίνωνται εὐχερῶς ἀπὸ τοῦ λοιποῦ μέρους τῶν μετοπῶν, ἃς πρὸς μείζονα εὐκολίαν τῆς συγκρίσεως κατετάξαμεν καθ' ἣν σειρὰν ἔχουσιν ἐν τῷ περὶ Παρθενῶνος συγγράμματι τοῦ

A. Michaelis, (πιν. 3, XI, XVII, XXI, καὶ XXIII), ἐξ οὗ καὶ ἐλήφθησαν.

Μετόπη XI.

Εἰς τὴν XI μετόπην ἀνήκουσι τρία τεμάχια, τὰ ὑπ' ἀριθ. 1, 2 καὶ 3 τοῦ δεκάτου πίνακος ἀπεικονιζόμενα, ὧν τὸ μὲν ὑπ' ἀριθ. 1 παριστᾷ τεμάχιον τῆς ἀσπίδος μετὰ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος τοῦ πρὸς τὸν Κένταυρον μαχομένου Λαπίθου καὶ μετὰ τῶν ἄκρων δακτύλων τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς τοῦ Κενταύρου, δι' ὧν ἀντιλαμβάνεται οὗτος τῆς ἀντυχῆς τῆς ἀσπίδος τοῦ Λαπίθου, τὸ δὲ ὑπ' ἀριθ. 2 παριστᾷ τὸν πῆχυν τοῦ δεξιῦ βραχίονος τοῦ Λαπίθου μετὰ τινος τεμαχίου τοῦ ἱματισμοῦ, τὸ δὲ ὑπ' ἀριθ. 3 τὸ ὀπίσθεν τοῦ Κενταύρου μέρος.

Μετόπη XVII.

Εἰς τὴν XVII μετόπην ἀνήκει ἐν τεμάχιον, τὸ ὑπ' ἀριθ. 4 τοῦ δεκάτου πίνακος ἀπεικονιζόμενον· παριστᾷ δὲ τοῦτο τὸν κορμὸν μετὰ τινος μέρους τοῦ ἐπιβλήματος τῆς ἐν ἀριστερᾷ τῷ ὄρῳ ντι ἰσταμένης ἀνδρικῆς μορφῆς. Τὸν κορμὸν τοῦτον ὑπέδειξε πρὸ πολλοῦ καὶ ὁ Michaelis ὡς ἀνήκοντα τῇ αὐτῇ XVII μετόπῃ (Michaelis Parthenon πιν. 4, fragment. N. Explicat. σελ. 141).

Μετόπη XXI.

Εἰς τὴν XXI μετόπην ἀνήκει τὸ ὑπ' ἀριθ. 5 τεμάχιον τοῦ δεκάτου πίνακος, παριστῶν τὸ στῆθος τῆς ἐν δεξιᾷ τῷ ὄρῳ ντι ἐν ποδῇρει χιτῶνι ἰσταμένης γυναικείας μορφῆς.

Μετόπη XXIII.

Εἰς τὴν XXIII μετόπην ἀνήκει τὸ ὑπ' ἀριθ. 6 τεμάχιον τοῦ αὐτοῦ πίνακος, παριστῶν τὴν κεφαλὴν τοῦ πρὸς τὸν Κένταυρον μαχομένου νεαροῦ Λαπίθου.

Κ. Δ. ΜΥΛΩΝΑΣ.

ΕΠΙΓΡΑΦΑΙ ΕΛΕΥΣΙΝΟΣ

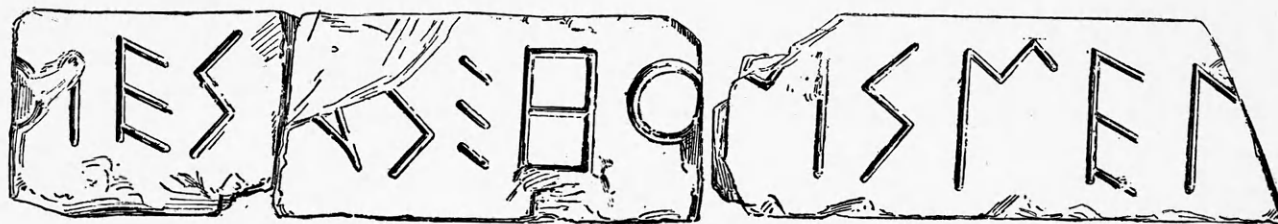
(Ἴδε καὶ ἀνωτέρω σελ. 161).

1. Σκληρὸς πώρινος λίθος μόνον ἄνωθεν ἀκέραιος. Πλάτος 0,28, ὕψος περίπου 0,13, πάχος τὸ σωζόμενον 0,13. Γράμματα λίαν ἐφθαρμένα· μέγεθος αὐτῶν περίπου 0,04. Ἀριθ. καταλ. 92.

Στ. 1. Τὸ πρῶτον πρὸς δεξιάν Α βέβαιον. Ἡ μετ' αὐτὸ κάθετος κεραία, καίτοι ἀπέχει πολὺ ὀλίγον ἀπὸ τοῦ ἐπομένου Ο, φαίνεται ὅτι δὲν δύναται νὰ εἶνε ἄλλο ἢ γάμμα. Τὸ ἐν στ. 2 Σ φαίνεται ὅτι δὲν πρέπει νὰ συναφθῇ ἀμέσως πρὸς τὸ Α τοῦ στ. 1, ὥστε νὰ ἀναγνωσθῇ ἀ(γ)ῶνας, διότι καὶ κατόπιν τοῦ Α τούτου ὑπάρχει ἀμφίβολόν τι ἔχνος καθέτου κεραίας καὶ πρὸ τοῦ Σ μικρὸν λείψανον κε-

κάθετος τομὴ

Ὁ πρῶτος εἶνε ἀκέραιος μὲν πρὸς δεξιάν, ἀποκεκρουσμένος δὲ πρὸς ἀριστεράν καὶ τὰ ὀπισθεν, ὁ δὲ δεύτερος ἀκέραιος μὲν πρὸς ἀριστεράν¹, ἀποκεκρουσμένος δὲ πρὸς δεξιάν καὶ τὰ ὀπισθεν πολὺ

¹ Μόνον κατὰ τὴν προσθίαν πλευράν εἶνε κατὰ τι ἀποκεκρουσμένον τὸ ἄκρον, διὸ καὶ παρίσταται ἐν τῷ πανομοιότυπῳ τοῦ CIA ὁ λίθος πλημμελῶς ὡς ἑλλιπής. Διαφοραὶ δὲ μεγέθους τῶν γραμμάτων καὶ τρόπου χαραξέως τοιαῦται, ὥστε νὰ ὑποτεθῇ ὅτι δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν ἀμφότερα τὰ τεμάχια, δὲν ὑπάρχουσιν. Τούναντίον

κλιμένης γραμμῆς δυνάμενον νὰ ἀνήκη εἰς Α. Δὲν φαίνεται πολὺ ἀπίθανος ἡ συμπλήρωσις ἀ(γ)ῶνα [νικήσα]ς, πρὸ τοῦ ὁποίου θὰ ἔκειτο τὸ ὄνομα ἑορτῆς τινος ἢ ἀγωνίσματος κατὰ πληθυντικὴν γενικὴν.

Στ. 2. Τὸ κ βέβαιον καίπερ βεβλαμμένον, τὸ δὲ Δ σαφές. Τὸ μεταξὺ αὐτῶν κείμενον φαίνεται ὅτι δὲν δύναται νὰ εἶνε ἄλλο πλὴν Α. Τὸ προτελευταῖον γράμμα καίπερ δεινῶς ἐφθαρμένον φαίνεται μοι ὡς Ε βέβαιον, τὸ δὲ τελευταῖον πιθανῶς εἶνε Θ, καίτοι τὰ ἔχνη τοῦ ἐν τῷ μέσῳ σταυροῦ δὲν εἶνε πολὺ σαφῆ.

Πρὸς δεξιάν διεσώθησαν καὶ ἐλάχιστά τινα λείψανα τρίτου στίχου.

2. Δύο λίθοι ἐκ μαλακοῦ αἰγινητικοῦ πώρου, ὧν ὁ πρῶτος εἰς τρία τεμάχια τεθραυσμένος, εὐρεθέντες ἀμφότεροι ἐν ταῖς βάσεσι τῶν κίωνων τοῦ Πεισιστρατείου ναοῦ¹. Ἀμφότεροι ἐξεδόθησαν ἐν CIA I 422⁵ (Suppl. σελ. 105) κατ' ἀντίγραφον τοῦ Lolling. Νῦν ἐκδίδονται ἀκριβέστερον. Ἀριθ. καταλ. 77-78.

μᾶλλον τοῦ πρώτου. Ὁ πρῶτος λίθος ἔχει εἰς ἀπόστασιν 0,15 ἀπὸ τῆς προσθίας πλευρᾶς δύο μικρὰς ὁπὰς παραλλήλως πρὸς αὐτὴν διατεταγμέ-

μάλιστα ἡ τέχνη ἀμφοτέρων φαίνεται τοσοῦτον ὁμοία, ὥστε ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν θὰ ἐδίσταζον νὰ ἀναγάγω αὐτὰ εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιγραφὴν, καὶ ἂν δὲν ὑπῆρχον αἱ θετικῶς ἀποδεικνύουσαι τοῦτο ὁπαί, περὶ ὧν ἀνωτέρω γίνεται λόγος.

¹ Ἴδε περὶ τοῦ ἐνός καὶ Πρακτικὰ τῆς Ἀρχ. Ἐταιρ. 1884, σελ. 74, ἐνθα καὶ πανομοιότυπον αὐτοῦ παρατίθεται.

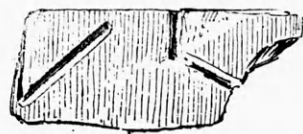
νας, διηκούσας δὲ δι' ὄλου τοῦ ὕψους αὐτοῦ καὶ ἐνούμενας μετ' ἀλλήλων ὑποκάτω διὰ τοξοειδοῦς αὐλακος, μεθ' οὗ ἀποτελοῦσιν ὁμοῦ σχῆμα παραβολῆς. Μῆκος καὶ πλάτος αὐτῶν 0,025 περίπου (ἴδε καὶ κάθετον τομὴν ἄνωτέρω). Μέρος ὁμοίας ὁπῆς διεσώθη καὶ ἐν τῷ δευτέρῳ λίθῳ· ὥστε οὐδεμία ἀμφιβολία δύναται νὰ ὑπάρξῃ ὅτι ἀμφοτέροι ἀνήκουσιν εἰς τὴν αὐτὴν βᾶσιν, καὶ ἄλλως δὲ τὸ ὕψος καὶ ἡ ἐργασία εἶνε ἐν ἀμφοτέροις τὰ αὐτά. Ἐπειδὴ δὲ ὁ πρῶτος προφανῶς συνείχετο πρὸς ἄλλον πρὸς δεξιάν¹, πιθανώτατον καὶ σχεδὸν εἰπεῖν βέβαιον εἶνε ὅτι ὁ δεύτερος εἶνε συνέχεια τοῦ πρώτου πρὸς δεξιάν, καίτοι ἡ ἀπόστασις μεταξὺ Ο καὶ Μ θὰ ἦτο κατὰ τι μικροτέρα τῆς ἀποστάσεως τῶν ἄλλων γραμμῶν ἀπ' ἀλλήλων. Πλάτος ἀμφοτέρων ὁμοῦ 1,10, τοῦ πρώτου μόνον 0,58, ὕψος 0,18, πάχος τοῦ πρώτου 0,30, τοῦ δευτέρου 0,15. Κάτωθεν συνεδέοντο πρὸς ἄλλους λίθους διὰ σιδηρῶν γόμφων ἐξ ὧν διεσώθησαν δύο τόρμοι ἐν τῷ πρώτῳ λίθῳ. Ἐπὶ τῆς ἐξ αὐτῶν ἀποτελουμένης βάσεως ἐστηρίζετο πιθανῶς ἀνάθημά τι, οἷον κρατὴρ ἢ τρίπους· βωμοῦ δ' ἐπὶ κρανον δὲν δύνανται νὰ εἶνε, διότι ὁ πρῶτος διασώζει λείψανα λεπτοῦ ἐπιχρίσματος ἐπὶ τῆς ἄνω ἐπιφανείας, ὥστε δὲν δύναται νὰ ὑποθεθῇ ὅτι ἐπεκάθητο ἐπ' αὐτῶν ἐσχάρα τις συνδεομένη πρὸς τὸ κάτω μέρος διὰ τῶν ἐν ταῖς ὁπαῖς δεσμῶν.

Τὸ ἐν ἀρχῇ Ο ἐλλείπει ἔκ τε τοῦ ἐν τοῖς Πρακτικοῖς ὑπὸ Φιλίου δημοσιευθέντος πανομοιότυπου καὶ ἐκ τοῦ ἀντιγράφου τοῦ Lolling, τὰ ἔχνη αὐτοῦ ὅμως εἶνε βεβαιότατα, καίπερ ἐλάχιστα. Τὸ μετ' αὐτὸ ἐφθαρμένον γράμμα εἶνε βέβαιον Ι. Βέβαιον ὡσαύτως εἶνε καὶ τὸ κατόπιν τοῦ ζ κείμενον Α. Αἱ πρὸ τοῦ Θ κεκλιμέναι γραμαὶ εἶναι σημεῖον χωρισμοῦ τῶν λέξεων. Τὸ πρῶτον γράμμα τοῦ δευτέρου λίθου εἶνε Ν (ὅχι Μ)² καὶ τὸ τελευταῖον δὲ ὡσαύτως Ν φαίνεται ὅτι εἶνε.

Ἡ ἀνάγνωσις λοιπὸν νομίζομεν ὅτι ἔχει ὡς ἑξῆς: [π]οιήσας δν Ἰσμηρ-- Ὅχι ἀπίθανον φαίνεται μοι ὅτι ἡ ἐπιγραφὴ ἀπετέλει τρίμετρον ἱαμβικὸν στίχον· τοῦλάχιστον αἱ διασωθεῖσαι συλλαβαὶ δύνανται πᾶσαι νὰ ὑπαχθῶσιν εἰς ἐναλλάττοντας σπονδαίους καὶ ἱάμβους.

¹ Τοῦτο δεικνύει ἐκτός τοῦ κειμένου τῆς ἐπιγραφῆς καὶ τοῦτο, ὅτι τὸ Ο εἶνε κεχαρμαγμένον παρ' αὐτὸ τὸ ἄκρον τοῦ λίθου, πιθανώτατα δὲ καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς ἀρμογῆς ἐν μέρει.

3. Μικρὸν τεμάχιον ἐκ τοῦ αὐτοῦ πώρου μόνον ἄνωθεν ἀκέραιον. Πλάτος 0,13, ὕψος 0,06, πάχος 0,09. Ἐκδίδομεν αὐτὸ καίπερ μικρότατον καὶ καθ' αὐτὸ ἀσήμαντον, διότι δύναται νὰ ἐκληφθῇ ὑπὸ τινος ὡς μέρος τῆς προηγουμένης ἐπιγραφῆς. Ἀριθ. καταλ. 79.

Τὸ πρῶτον γράμμα φαίνεται ὅτι ἦτο Ν, τὸ δὲ δεύτερον ζ. Ὅτι τὸ τεμάχιον τοῦτο δὲν ἀνήκει εἰς τὴν προηγουμένην ἐπιγραφὴν εἶνε φανερόν ὅχι μόνον ἐκ τῆς πολὺ ἀμελεστέρως χαράξεως τῶν γραμμῶν, ἀλλὰ καὶ διότι ἄνωθεν φέρει (ἐν μέρει νῦν διασωζόμενον) βοθρίσκον πρὸς ἐνθεσιν ἀναθήματος, οἷον δὲν ἔχουσιν οἱ λίθοι τῆς προηγουμένης ἐπιγραφῆς.

4. Τεμάχιον δίσκου ἐκ μαρμάρου λευκοῦ χονδροκόκκου μετὰ πολλῶν φλεβῶν. Διάμετρος αὐτοῦ περίπου 0,28, πάχος 0,06. Ἀριθ. καταλ. 76.

Τὸ τρίτον ἀπὸ δεξιῶν γράμμα, καίπερ ἐφθαρμένον, φαίνεται ὅτι δὲν εἶνε Ι, ἀλλὰ Λ.

(ὁ δεῖνα) [ἀνέθη]κεν Ἀλσί[α]

Τὸ Ἀλοία ὑπολαμβάνω ὡς ἐπίθετον τῆς Δήμητρος σχηματισθὲν ἐκ τοῦ ἄλσις = αὐξησις, τροφή, λέξεως γνωστῆς καὶ ἔκ τινος κρητικῆς ἐπι-

γραφῆς¹. Ἴδε καὶ τὸν Θησαυρὸν τοῦ Στεφάνου. (Πρβλ. γένεσις — γενέσιος κάθαρσις — καθάρσιος). Ὅχι ἀδύνατον ὅμως εἶναι καὶ νὰ ἀνήκωσι τὰ γράμματα ταῦτα εἰς κύριον ὄνομα σύνθετον ἐκ τῆς αὐτῆς λέξεως, ὅτε θὰ ἔπρεπε νὰ ἀναγνωσθῇ πρὸ τοῦ ἀνέθηκεν.

5. Τεμάχιον ἐκ τοῦ χείλους μαρμαρίνης λεκάνης. Μῆκος 0,10, πᾶχος σχεδὸν 0,03. Ἀριθ. καταλ. 317.

□

Τὸ πρῶτον γράμμα εἶναι βέβαιον Φ, ὥστε δὲν εἶναι ἀπίθανος ἡ ἀνάγνωσις [Κοροτρό]ρο[ι], ὡς κεῖται καὶ ἐν ἄλλαις ἀναθηματικαῖς ἐπιγραφαῖς ἐξ Ἐλευσίνος.

6. Μικρὸν τεμάχιον ἐπικράνου βάσεώς τινος ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ἐκατέροθεν ἐλλιπές. Πλάτος τῆς ἐπιγεγραμμένης ἐπιφανείας 0,10, ὕψος αὐτῆς 0,07, πᾶχος τοῦ λίθου 0,03. Γράμματα στοιχηδὸν εἰς δύο συστήματα διατεταγμένα· μέγεθος αὐτῶν κατὰ μὲν τοὺς τρεῖς πρῶτους στίχους 0,008, κατὰ δὲ τοὺς δύο τελευταίους 0,006. Ἀριθ. καταλ. 319.

Ι Ν Ε Σ Δ	-[φ](ά)νης
Α Φ Ι Κ Ο Ν	αφίκον
Λ Ε Ν Ε Α Ν	γενεάν
Σ Ε Υ Χ Σ Ι Ο Ε	-ς Εὐχισέ[ου]
Ρ Ο Φ Ι Τ Ι	

Στ. 1. Τὸ πρῶτον γράμμα μόνον Α ἢ Δ δύναται νὰ εἶναι. — Στ. 5. Τὸ πρῶτον γράμμα φαίνεται ὡς Ε· ἀνάγνωσιν τινα πιθανὴν δὲν ἠδυνήθη νὰ εὕρω. Ἡ ἐπιγραφή ἴσως ἦτο ἑμμετρος, τοῦλάχιστον τὸ πρῶτον μέρος αὐτῆς.

7. Πλάξ πεντελησίου μαρμάρου ἐκ τριῶν τεμαχίων συγκολληθεῖσα, ἐλλιπὴς δὲ ἐκατέροθεν. Πλάτος 0,45, ὕψος 0,18, πᾶχος 0,075. Τὰ γράμματα φαίνονται τοῦ Δ' αἰῶνος· μέγεθος αὐτῶν 0,018-0,023. Ἀριθ. καταλ. 100.

Λ Ο Ξ Π Ρ Ο Μ Α Χ Ο Ε Λ Ε Υ Ξ
Κ Ε Ν Ν Ι Κ Η Ξ Α Ξ Ξ Υ Ν Ω Π
Α Π Α Ν Α Θ Η Ν Α Ι Α Τ Α Μ Λ

¹ Ἴδε Περὶ τῆς χρητ. διαλ. σελ. 86.

-λος Προμάχου Ἐλευσ[ίνιος]
[ἀνέθη]κεν νικήσας συνωρ[ίδι]
[τ]ὰ Παναθήναια τὰ μ[εγάλα].

Διὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ στ. 3 πρβλ. Δημοσθ. κατὰ Νεαίρ. 33: ἐνίκα — τὰ Πύθια τῷ τεθρίππῳ.

8. Ἐπὶ βράχου αὐτοφουσ καίμενου ἐν τῷ ζυγῷ τῷ μεταξὺ τοῦ λόφου τῆς ἀκροπόλεως καὶ τοῦ ἐτέρου λόφου, ἐφ' οὗ ὁ μεσαιωνικὸς πύργος, κατὰ τὸ μέσον περίπου τοῦ ζυγοῦ τούτου καὶ πρὸς τὴν βορείαν κλιτὺν αὐτοῦ ὑπάρχει ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή ἐπὶ ἡρέμα ἐπικλινούσας ἐπιφανείας κεχαραγμένη. Ἀνεκαλύφθη πρὸ πολλοῦ ὑπὸ Ἀμερικανοῦ ἀρχαιολόγου, ὅστις ὅμως δὲν ἐξέδωκεν αὐτήν, καθ' ὅσον γνωρίζω. Ὁ πρῶτος στίχος ἔχει μῆκος 0,60, ἕκαστον δὲ τῶν γραμμάτων ἔχει μέγεθος περίπου 0,04. Τὰ γράμματα φαίνονται καλῶν ἐλληνικῶν χρόνων, εἶναι ὅμως ἐν μέρει λίαν ἀμυδρά.

Ι Σ Τ Ρ Α Τ Ι Δ Η Σ
Κ Α Ρ Ο Ξ Τ Ι Η Δ

[Καλλ]ιστρατίδης
καλός —

Μετὰ τὸ καλὸς ἐν στ. 2 Π βέβαιον. Ἰκανῶς εὐδιάγνωστον εἶναι καὶ τὸ ἐν τέλει γράμμα ὡς Δ, τὸ δὲ πρὸ αὐτοῦ ὡς Ι· τὸ δ' εὐθὺς μετὰ τὸ Π γράμμα εἶναι τελείως ἀδιάγνωστον, τὸ ἶχνος αὐτοῦ ὅμως φαίνεται καμπύλον δυσκόλως δυνάμενον νὰ ἀνήκῃ εἰς Α. Μετὰ τὸ Δ δὲ οὐδὲν ἶχνος γράμματος διακρίνεται.

9. Στήλη πεντελησίου μαρμάρου μετ' ἀναγλύφου κατεστραμμένου ἄνωθεν, ἐλλιπὴς κάτωθεν καὶ πρὸς δεξιάν, λίαν βεβλαμμένη δὲ πρὸς ἀριστεράν. Πλάτος 0,28, ὕψος μετὰ τοῦ κατεστραμμένου ἀναγλύφου περίπου 0,27, πᾶχος 0,085. Γράμματα ἐξωγκωμένα κατὰ τὰ ἄκρα, στοιχηδὸν διατεταγμένα καὶ ὠραῖα· μέγεθος αὐτῶν 0,008-0,009. Τὰ πρὸς ἀριστεράν ἐλλείποντα γράμματα θὰ ἦσαν ἐν τῷ πρώτῳ στίχῳ 4-5, ἄλλος δὲ στίχος

ὑπὸ τοὺς σωζομένους ἀκέραιος δὲν ὑπῆρχεν. Ἀριθ.
καταλ. 26 Α.

Η Μ Ο Ν Ι Δ Η Ξ Α Μ Φ Ι
Ν Ε Θ Η Κ Ε Ν Τ Ο Ι
Υ Π Ο Τ Ο Υ Δ Η .
Τ Ω Ν Π Ρ Υ Τ .
Δ Ο Ξ Ε Π Α

[Χαίρ]ημονίδης Ἀμφι[κλέους
- - ἀ]νέθηκεν τοῖ[ν θεοῖν
στεφανωθείς] ὑπὸ τοῦ δήμ[ου τοῦ
Ἐλευσινίων; καί] τῶν πρυτ[άνεων
φυλῆς - -]δος ἐπ' ἀ[ρχοντος - -

10. Στήλη πεντελησίου μαρμάρου ἀποτελε-

5
10
15
20
25
30

Ι Υ Ξ Ι Λ Ξ
Α Ξ Ξ Υ Ν Ε
Ο Ε Ο Ι Ν Π
Α Ι Τ Ο Ι Ε
Ι Ο Ι Ν Ω Ε
Γ Η Ν Κ Λ
Τ Τ Τ Τ Ι Ι
Δ Δ Δ Δ Υ
Τ Ο Ξ Α Ν Α
- Ε Ν Τ Ο Ε
Τ Α Ο Μ Ο
Ο Α Π Ε Κ
Α Ρ Γ Υ Ρ
Ν Ο Ξ Ω Ι
Α Π Ρ Ο Ξ
Τ Ο Υ Α Ρ
Υ Τ . . .
Ξ . . .
Ο Ι Κ Π Ι . . .
Τ Ι Τ Ι . Ω Ι . . .
Τ Ι Σ Ε Τ Ε Ρ Ο Ν Υ . . .
Α Ν Λ Γ Ο Ξ Λ Ν . Τ Α Σ .
Ο Ν Η Η Η Η Δ Δ Δ Τ . Ι Ι Ι Ε Τ .
Ι Ι Ι Ι Χ Ε Ρ Ν Ι Β Ε . Ο Ν Α Ι
Ξ Υ Ν Κ Α Τ Τ Ι Τ . Ρ Ω Ι Τ
Ν Α Ρ Γ Υ Ρ Ι Ο Π Τ . Π Ο Μ Π
Α . . Ι Κ . . . Ν Α Ρ Χ
Ι Ε Μ Ι
Ε Ξ Α Ι
Ι Κ Α Τ

σθεῖσα ἐκ τεσσάρων ἑτεμαχίων, ὧν τὰ μὲν τρία
συνεκολλήθησαν ὑπὸ Φιλίου, τὸ τέταρτον δὲ ὑπ'
ἐμοῦ. Τὸ σωζόμενον μέρος τῆς στήλης εἶνε τὸ
πρὸς δεξιὰν ἄκρον αὐτῆς, ἐλλιπὲς ὃν ἄνωθεν καὶ
πρὸς ἀριστεράν. Ὑψος 0,85, μέγιστον πλάτος 0,16,
ελάχιστον 0,045, πάχος 0,06-0,07. Γράμματα
ὠραῖα καὶ ἐπιμελῶς κεχαραγμένα (Ω, Ξ, Ν, Ξ),
ἔχουσι δὲ γραμμὰς ἐξωγκωμένας κατὰ τὰ ἄκρα
ὥστε δὲν φαίνονται πολὺ παλαιά· μέγεθος αὐτῶν
0,008, διάταξις στοιχηδόν. Αἱ δευτερεύουσαι γραμ-
μαὶ αὐτῶν συχνότατα παραλείπονται, ὥστε τὰ
ὀλίγον ἀπ' ἀλλήλων διαφέροντα κατὰ τὸ σχῆμα
(ὡς λ. χ. Α καὶ Λ) γράφονται ὁμοίως. Ἀριθ. κα-
ταλ. 379.

(μ)ύσ(τα)ς;
-ας συνε-
θεοῖν
-αι τὸ ἱε[ρόν
[λ]ιθίνω;
γῆν
-τος ἀνα-
-(γ)εῖν τὸ ε- (ἢ [-ττ]εῖν)
τὰ ὁμο[λογημένα];
-ο ἀπεκ-
ἀργυρ-
νόσφ (ἢ -νος φ)
-α προς
τοῦ ἀργυρ-
[κατ]τιτ[έρ]φ
ΤΙC ἕτερ(ο)ν ὑ-
ἀνάγουσαν
-ον
ΙΙΙΙΙ, χερνιβε[ῖ]ον ἀ-
σὺν καττιτ[έρ]φ Τ
-ν ἀργυρίου Π τ[ὸ] πομπ[ικόν]
-ν ἀρχ-

Ρ Ο Φ Α
 Η Ξ Α Ο
 Ν Ε Ξ Ο
 Π Ο Ν Τ
 35 Γ Ο Ι Ν Ο
 Β Ο Λ Η Ξ
 : Λ Ω Ξ Α
 Τ Α Ξ Ο
 Α Ι Τ Ο
 40 : Ι Ι Ι Ι Ι Ι Ι
 Ι Ξ Υ Κ
 Ι Τ Ο Τ
 Τ Ω Ι Ν
 Ε Ρ Ο Ε
 45 Β Ω Μ Ο Ν Ι . . . Ο Υ Τ Ω
 Ν Ι Κ Α Ι Υ Γ . Ρ Ε Τ Η Ι
 Ε Φ Υ Ρ Α Ν Ε Ξ Ε Ρ Γ Α Ξ
 Ε Ξ Ε Ρ Γ Α Ξ Α Μ Ε Ν
 Δ Δ Κ Α Τ Α Υ Η Φ Ι Ξ Μ
 50 Ν Ι Η Δ Δ Ε Π Ι Φ Ο Ρ Μ
 Τ Α Τ Α Ξ Ξ Υ Γ Γ Ρ Α Φ
 Γ Λ Ξ Λ Ξ Κ Α Ι Τ Α Ξ Τ
 \ Τ Ο Ν Π Ο Ι Η Ξ Α Ν Τ
 Λ Ι Λ Λ Ε Ι Ψ Α Ν Τ Ι
 55 Η Ρ Α Ν Τ Ι Κ Α Ι Κ Λ
 Ο Ο Ξ Δ Π Ι Τ Ο Υ Ξ Ξ
 Π Ι Ε Ρ Ε Α Ι Κ Α Λ
 Ι Ο Ι Ξ Δ Δ Ι Ι Α Ρ
 Μ Μ Α Τ Ε Ι Μ Ι Ξ Ο
 60 Ρ Κ Ω Ν Ι Δ Π Ι Ι Ι Ι
 Η Φ Ι Ξ Μ Α Β Ο Λ Η
 Κ Α Τ Α Υ Η Φ Ι Ξ Μ
 ' Ξ Τ Ε Ι Ξ Ι Κ Ι Λ
 Ε Ξ Ε Ρ Γ Α Ξ Α Μ

[διάστ;]ροφα

οίνο[χόαι;]

βουλῆς

[ποικ;]ίλωσ ἀ-

βωμόν [τοῦ Πλ]ούτω[νος

[ἀρχιτέκτο]νι καὶ ὑ[πη]ρέτη

[γ]έφυραν ἐξεργάσασ[θαι]

ἐξεργασαμεν-

Δ Δ κατὰ ψήφισμ[α]

-νι Η Δ Δ ἐπὶ Φορμ[ίωνος] ἄρχοντος

[κα]τὰ τὰς συγγραφ[άς]

πάσας καὶ τὰς τ-

(-α) τὸν ποιήσαντ[α]

(-α ἀ)λείψαντι

[καθ]ήρηντι κ(α)ὶ κ(α-)

(θ)ος Δ Π Ι τοὺς σ-

Π, ἱερεῖα

[γρα]μματεῖ μισθ[ός]

[Δό]ρκωνι Δ Π Ι Ι Ι

[ψ]ήφισμα βουλῆ[ς]

κατὰ ψήφισμ[α]

[-ου]ς τεῖ

ἐξεργασαμ-

Στ. 19. Ἐν τῷ ἀριθμητικῷ ΠΗ παρελήφθη ἡ μέση γραμμή.

Στ. 35. Ἐν ἀρχῇ Γ ἢ Τ, ὄχι Π.

Στ. 54. Ἡ ἀνάγνωσις [κ]α(τ)αλείψαντι δὲν φαίνεται πιθανή διὰ τε τὸ ὕστερογές τοῦ τύπου *ἐλεῖψα* καὶ διότι τὸ μὲν Ι εἶνε σαφές, ἐν ἀρχῇ δὲ πρὸ τοῦ Λ ὑπάρχει ἀμφίβολόν τι ἔχνος δυσκόλως δυνάμενον νὰ ἀνήκῃ εἰς Κ. Διὸ ἀνέγων (-α ἀ)λείψαντι νομίζων τὸ ΛΙ ὡς τὴν κατάληξιν τῆς δοτικῆς ὀνόματος σημαίνοντος ὕλην τινά.

11. Βάσις τετράπλευρος πεντελησιῦ μαρμάρου ἀποκεκομμένη τὴν μίαν τῶν μακρῶν πλευρῶν καὶ τὸ ἥμισυ περίπου τῆς πρὸς ἀριστερὰν ταύτης πλευρᾶς, φέρουσα δὲ ἄνωθεν εὐρεῖαν ἀβαθῆ κοιλότητα πρὸς ἔνθεσιν ἀγάλματος (ἴσως συμπλέγματος ἐκ δύο ἀγαλμάτων), ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας ὑπάρχουσι δύο τετράγωνοι ὅπαι διήκουσαι δι' ἅπαντος τοῦ πάχους τοῦ λίθου. Ἐπὶ τῶν σωζομένων βραχειῶν πλευρῶν ὑπάρχουσιν ἐπιγραφαὶ περιλαμβανόμεναι ἐντὸς στεφάνου ἐλαίας. Ἡ ἠφανισμένη

πλευρὰ ἔφερε πιθανῶς ἐκτενεστέραν ἐπιγραφὴν, διότι αἱ ἐπὶ τῶν βραχειῶν πλευρῶν σωθεῖσαι δὲν ἠδύναντο νὰ εἶνε μεμονωμένα. Πλάτος 0,98, ὕψος 0,25, μέγιστον πάχος 0,56· τὸ ἀρχικὸν πάχος δὲν θὰ ἦτο πολὺ μεγαλύτερον, ὡς φαίνεται ἐκ τῆς ἄνωθι κοιλότητος. Γράμματα μετὰ ἐξωγκωμένων γραμμῶν καλῶς διατηρούμενα· μέγεθος αὐτῶν 0,013-0,017. Συνεκόλλησα αὐτὴν ἐκ δύο τεμαχίων, ἐξ ὧν τὸ πρῶτον ἦτο ἤδη ἐκδοδόμενον ἐν Mitth. d. d. arch. Inst. Athen 1881 σελ. 347. Ἐπὶ τῆς πρὸς δεξιάν τῆς ἠφανισμένης πλευρᾶς κεῖται

Ο Ι Ν Α Ι Ο Ι Οἶναῖοι

ἐπὶ δὲ τῆς πρὸς ἀριστεράν

Κ Ο Γ Κό(π)[ρειοι;].

12. Ἐπίκρανον βάσεως λίαν βεβλαμμένον ἄνω, ἑλλιπὲς δὲ πρὸς δεξιάν. Πλάτος 0,37, ὕψος 0,13, πάχος 0,47. Γράμματα τῶν αὐτῶν χρόνων· μέγεθος αὐτῶν 0,02. Ἀριθ. καταλ. 44.

Η Δ Υ Λ Η Α Ἡδύλη ἀ[νέθηκεν].

13. Μάρμαρον πεντελῆσιον ἀκέραιον μόνον πρὸς δεξιάν. Ὑψος 0,64, πλάτος 0,25-0,26, πάχος περίπου 0,12. Σώζονται μόνον πέντε στίχοι πρὸς τὰ ἄνω, τὸ δὲ λοιπὸν μέρος εἶνε ἄγραφον. Γράμματα μετὰ γραμμῶν ἐξωγκωμένων κατὰ τὰ ἄκρα, δεινῶς ἐφθαρμένα καὶ δυσανάγνωστα· μέγεθος αὐτῶν 0,008. Ἀριθ. καταλ. 5.

! Λ /
Ρ Α Ξ Ν —
Ω Ν ,
Ο Ο Ι Ι ' . Υ Ε Ρ Π Ε Τ Ι . . Ι Ι
Τ Υ Ε

Ἐκ τῶν γραμμάτων τούτων βέβαια εἶνε μόνον τὸ Ω ἐν στ. 3, τὰ ἐν ἀρχῇ τοῦ 4 στ. Ο Ο, τὰ κατόπιν Υ Ε Ρ Π Ε Τ, καὶ τὰ Τ καὶ Υ τοῦ στ. 5.

14. Πλάξ ὑμηπτείου μαρμάρου ἑλλιπὲς ἄνωθεν. Μέγιστον ὕψος 0,47. πλάτος 0,29, πάχος 0,05. Σώζει μόνον ὀλίγα γράμματα ἐντὸς στεφάνου ἐλαίας ἀποτετριμμένα καὶ ταῦτα καὶ λίαν δυσανά-

γνωστα. Φαίνονται μακεδονικῶν χρόνων· μέγεθος αὐτῶν 0,006.

Τ Υ Ρ Ω Λ Ο Ξ
Κ Ε Ρ

15. Τεμάχιον βάσεως πεντελῆσιου μαρμάρου ἀκέραιον μόνον κάτωθεν καὶ πρὸς ἀριστεράν. Μέγιστον πλάτος 0,43, ὕψος 0,23, πάχος 0,25. Τὰ γράμματα ἐντὸς στεφάνου. Ἀριθ. καταλ. 31.

Ο Ι Ε Λ Ε Υ Ξ Ι Ν Ι Οἱ Ἐλευσῖνι.

16. Ἐπίκρανον στήλης ἐκ πεντελῆσιου μαρμάρου μετὰ ἐκτύπου ἀναγλύφου ἀποκεκομμένου κατὰ τὸ ἄνω μέρος, ἐν ᾧ παρίστανται πρὸς δεξιάν μὲν ὁ Τριπτόλεμος εὐδιάγνωστος ἐκ τοῦ ἄρματος, ἐφ' οὗ κάθηται, παρ' αὐτὸν δὲ γυνὴ ὀρθία ἀναμφιβόλως ἡ Δήμητρα καὶ ἑτέρα ἐπίσης ὀρθία γυνὴ ἡ Κόρη κατὰ τὸ πρὸς ἀριστεράν ἄκρον, ἐν τῷ μέσῳ δ' αὐτῶν νεανίας ὀρθίος. Ἐκ τοῦ ὑπὸ τὸ ἐπίκρανον μέρους τῆς στήλης σώζεται ἐλάχιστον μόνον μέρος, ἐφ' οὗ ὁ δεύτερος στίχος τῆς ἐπιγραφῆς· ὁ δὲ πρῶτος κεῖται ἐπὶ τοῦ ἐπικράνου. Μέγιστον πλάτος 0,61, μέγιστον ὕψος μετὰ τοῦ ἀναγλύφου 0,23, πάχος ἐν τῷ ἀναγλύφῳ 0,17. Γράμματα τῶν ὑστέρων μακεδονικῶν χρόνων μετὰ ἐξωγκωμένων γραμμῶν κατὰ τὰ ἄκρα (Ε, Ξ, Ω, Ξ, Ν, Ο μικρότερον τῶν ἄλλων)· μέγεθος αὐτῶν 0,009. Τὸ ἐν στ. 2 ἐν ἐρχῇ Ο κεῖται ἀντὶ τοῦ Θ, ὡς συχνάκις κατὰ τοὺς χρόνους τούτους. Ἀρ. κατ. 80.

Ε Δ Ο Ξ Ε Ν Τ Ω Ι Δ Η Μ Ω Ι Τ Ω Ι Ε Λ Ε Υ Ξ Ι Ν Ι Ω Ν
Ο " Ξ Ν Α Υ Ξ Ι . . Ρ ^ Τ Ο Υ Ε Λ Ε Ξ Ι Ε Ι "

Ἐδοξεν τῷ δήμῳ τῷ Ἐλευσινίῳ
-θης Ναυσι[στ]ράτου Ἐλευσί(νιος) εἰ[πεν].

17. Τεμάχιον κοινοῦ τιτανολίθου ἑλλιπὲς κάτωθεν καὶ πρὸς δεξιάν. Ὑψος 0,18, μέγιστον πλάτος 0,18, πάχος περίπου 0,08. Γράμματα μακεδονικῶν χρόνων μετὰ γραμμῶν ἐξωγκωμένων κατὰ τὰ ἄκρα· μέγεθος αὐτῶν σχεδὸν 0,02. Εὐρέθη πρὸ μικροῦ ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ λεγομένου Βουλευτηρίου ἐν τῇ ἐπιχώσει εἰς μέγα βάθος¹. Ἀριθ. καταλ. 53.

¹ Ἡ ἀνεύρεσις τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης παρέχει ἀπόδειξιν ὅτι τὸ λεγόμενον Βουλευτήριον παρὰ τὸ πολυγωνικὸν τῆς οἰκοδομίας τῶν τοί-

Ο Ρ Ο
Π Ε Π Ρ /
Ε Π Ι Λ Υ Ξ Ε
Δ Η Μ
Ι Ε Γ

“Ορος [χωρίου ἢ οἰκίας]
πεπερ[αμέν - -]
ἐπὶ λύσει[ι]
Δημ. - - -

ἐλλιπὲς ἄνωθεν. Πλ. 0,40, ὕψ. περίπου 0,15,
πάχ. 0,40. Ἀριθ. καταλ. 284.

18. Βάθρον στρογγύλον ἐξ ὑμηττείου μαρμάρου μετὰ τόρμου ἄνωθεν. Ὑψος 0,99, διάμετρος ἄνω 0,47. Ἡ ἐπιγραφή κεῖται κατὰ τὸ κατώτερον μέρος αὐτοῦ, γεγραμμένη διὰ γραμμῶν μικρῶν καὶ λίαν δυσαναγνώστων ὡς ἐκ τῆς φθορᾶς· μέγεθος αὐτῶν 0,008.

///ΧΕΙΡ.ΑΙΕΥΒΟΥΛΙΔΗΣΚΡΩΠΙΔΑΙΕΠΟΙΗΣΕ.Ν

[Εὐ]χειρ [κ]αὶ Εὐβουλίδης Κρωπίδαι ἐποίησ[α]ν.

19. Δύο τεμάχια ἐκ τοῦ ἄνω μέρους βάθρου τινὸς μὴ συναρμύζοντα πρὸς ἄλληλα, ἀλλ’ ἀναμφιβόλως ἐκ τοῦ αὐτοῦ λίθου ἀποκεκομμένα, ὡς ἀποδεικνύει κοίλη τις γραμμὴ καθ’ ἅπασαν τὴν ἄνω κόψιν αὐτῶν λελαξευμένη. Τὸ πρῶτον εἶνε ἐλλιπὲς κάτωθεν καὶ πρὸς δεξιάν, τὸ δεύτερον δὲ κάτωθεν καὶ πρὸς ἀριστεράν, ἐν μέρει δὲ καὶ πρὸς δεξιάν. Τοῦ α’ πλάτος 0,33, ὕψος 0,12, πάχος μέχρι 0,17· τοῦ β’ πλ. 0,47, ὕψ. μέχρι 0,21, πάχ. 0,18. Γράμματα μετ’ ἀκρεμόνων τῶν παλαιότερων ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ἀριθ. καταλ. 266-267.

α’ β’
Ι Ε Ρ Ο Φ Α Ν Τ Α Μ Υ Ν Ο Μ Α Χ
Γ Α Λ Ι Α Ι Ε Υ Ξ

Ἱεροφάντ[ης] Ἀμυνόμαχ[ος]
(τοῦ δεινός) [Ἀλκ]αῖος.

α’. στ. 2. Τὸ πρῶτον γράμμα πιθανῶς εἶνε Ε· κατόπιν αὐτοῦ δὲν εἶνε βέβαιον ὅτι ὑπῆρχε γράμμα τι πρὸ τῶν σωζομένων λειψάνων.

20. Βάσις τετράγωνος ἐξ ὑμηττείου μαρμάρου

αὐτοῦ δὲν εἶνε παλαιότερον τοῦ Γ’ αἰῶνος π. Χ., ὥς δὲ καὶ τοῦ Β’. Ἀνασκαφέντος μέρους τοῦ δαπέδου αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐμὴν ἐν Ἐλευσίνι διατριβὴν εὐρέθησαν ἐν μὲν τοῖς ἀνωτέροις στρώμασι πλῆθος μέγα ἐκ τῶν ἰδιορρυθμῶν ἐλευσινιακῶν ἀγγείων, ὧν πολλὰ ἐπὶ χρυσᾷ, ἐν δὲ τοῖς κατωτέροις στρώμασι μετὰ πολλῶν τεμαχίων παλαιῶν ἀγγείων διαφόρων χρόνων καὶ ὅχι ὀλίγα μεταγενέστερα, καὶ δὴ βαθύτατα κείμενα. Πάντα δὲ τὰ ὑπὸ τὸ δάπεδον τοῦ Βουλευτηρίου χώματα φαίνονται ἐπίτηδες καὶ διὰ μιᾶς ἐπιρριφθέντα πρὸς ἐπίχρυσιν.

(Ἀδρι)ανῶ Ὀλυμπιῶ.

Τὰ γράμματα εἶνε γεγραμμένα κατὰ τὴν προεुकλειδεῖον συνήθειαν, ὁ χαρακτήρ δὲ ὅμως δὲν κατώρθωσε νὰ ἀπομιμηθῇ τὸν ἀρχαῖον τρόπον ἐπιτυχῶς.

21. Βάθρον ἐκ λευκοῦ μαρμάρου πολλαχῶς βεβλαμμένον ἰδίως κατὰ τὴν ἐπιγεγραμμένην ἐπιφάνειαν. Ὑψ. 1,20, πλ. περίπου 0,65. Εἰς αὐτὸ μοι φαίνεται ὅτι ἀνήκει καὶ τὸ μικρὸν τεμάχιον β’ ἀκέραιον σωζόμενον μόνον πρὸς δεξιάν, καίτοι δὲν συναρμύζει. Ὑψος αὐτοῦ 0,18, πλ. 0,14, πάχ. 0,07. Ἀπόκειται αὐτὸ μὲν τὸ βάθρον ἐπὶ τοῦ πρὸς νότον τείχους τοῦ ἱεροῦ παρὰ τὴν ῥωμαϊκὴν στοάν, ἔνθα καὶ τὸ ἀνωτέρω σελ. 182 ἀριθ. 23 δημοσιεύθην, τὸ δὲ τεμάχιον β’ ἐν τῷ μουσεῖῳ. Πρβλ. καὶ τὴν ἀκόλουθον ἐπιγραφὴν.

α’.
Ε Ω Ν
Τ Ε Ω Σ Α β’.
Ω Ν Υ Μ Ο Ν Ν Ι . . .
Υ Ρ Ι Α Ρ Χ Η Σ Α Α Ι Α Γ Ω
5 Ἦ Σ Α Ν Τ Α Τ Ω Ω Ν
Π Ι Ε Ω Ν

(τὸν δεῖνα) [Λ]εων[ίδου] δαδούχου]

[Μελι]τέως Ἀ[ρξ]αντα]

[τὴν ἐπ]ώνυμον [ἀρχή]ν (παν)-

[ηγ]υριαρχήσα[ντα] καὶ ἀγω-

5 [νοθετ]ήσαντα τῶ[ν] μεγάλ[ων]

[Ἀσκλη](π)αίων.

Ἐπειδὴ τὰ πρὸς ἀριστεράν ἐλλείποντα γράμ-

26. Μέγα βάθρον ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ἑλλιπὲς ἄνωθεν, κατὰ δὲ τὴν ἐπιγεγραμμένην ἐπιφάνειαν καὶ πρὸς ἀριστερὰν ἐν μέρει. Ὑψος 0,80, πλάτος 0,73, πάχος 0,80. Ἐνεκα ῥήγματος ὑπάρχοντος ἤδη ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ κατὰ τὸ μέσον τοῦ λίθου ὁ χαρακτήρας ἠναγκάσθη νὰ καταλίπη γῶρον τινα κενὸν ἐν τοῖς στίχοις 4, 7 καὶ 8. Ἐπὶ τοῦ ΟΣ ἐν στ. 9 σημειοῦται ἡ δασεῖα.

1 ΑΑΔΕΞΑΤΟΔΩΙ
ΦΡΟΝΕΟΝΤΑΛΟΓΟΝ
ΤΗΝΚΑΙΕΠΩΝΥΜΟΝΑΡΧΗΝ
ΜΥΣΤΙΚΟΝΗΓΕΜΟΝΑ
5 ΑΝΤΑΠΡΙΝΑΝΔΡΑΣΙΝΙΕΡΑΦΑΙΝΕΙΝ
ΗΦΩΙΠΑΤΡΙΣΑΓΑΣΣΑΜΕΝΗ
_ΣΤΗΣΕΝΧΑΛΚΗΛΑΤΟΝΗΠΟΤΕΝΥΜΦΗ
ΑΛΗΕΙΣΟΘΕΩΙΣΕΜΝΟΝΑΓΑΛΜΑΠΟΣΕΙ
10 ΙΝΓΛΑΥΚΟΥΜΕΝΟΥΓΑΤΗΡΟΣΑΡΙΣΤΟΣΕΤΥΧΘΗ
ΙΠΠΗΩΝΒΥΘΙΗΝΚΥΠΡΟΝΕΠΙΤΡΟΠΕΩΝ
ΓΛΑΥΚΟΥΔΕΓΝΩΤΗΘΕΟΕΙΔΕΟΣΟΣΤΕΚΑΙΑΥΤΟΣ
ΙΕΡΟΦΑΝΤΗΣΔΑΣΩΙΧΕΤΕΣΑΘΑΝΑΤΟΥΣ

-(λ)α ἃ δεῖξαι δῶ(ρα)
φρονέοντα λόγων
-την καὶ ἐπώνυμον ἀρχὴν
μυστικὸν ἡγεμόνα

5 -αντα πρὶν ἀνδράσιν ἱερὰ φαίνειν
ψῆφον πατρὶς ἀγασσάμενη.
[Εἰκόνα δὲ] στῆσεν χαλκήλατον ἢ ποτε νύμφη
-ἄλλη εἰσοθέω σεμνὸν ἄγαλμα πόσει.
[Ἡ δ' ἦ] Γλαύκου μὲν θυγάτηρ, ὅς ἀριστος ἐτύχθη
10 ἱππῶν, βυθίην Κύπρον ἐπιτροπέων,
Γλαύκου δὲ γνωτὴ θεοειδὲς, ὅς τε καὶ αὐτὸς
ἱεροφάντης ὤχετ' ἐς ἀθανάτους

27. Τέσσαρα τεμάχια πεντελησίου μαρμάρου προερχόμενα πιθανώτατα ἐκ τοῦ αὐτοῦ βάθρου, ὡς δεικνύει καὶ ἡ ποιότης τοῦ μαρμάρου ἔχοντος λεπτὰς τινὰς ἐρυθρωπὰς φλέβας καὶ ἡ ὁμοιότης τῶν γραμμάτων· εὐρέθησαν δὲ καὶ ταυτοχρόνως πάντα. Τὰ δύο ἐξ αὐτῶν συναρμόζονται πρὸς ἄλληλα διὰ τῆς συνεχείας τῆς αὐτῆς λέξεως, καίτοι αὐτῶν τῶν λίθων ἡ συναρμογὴ δὲν εἶνε ἀκριβής. Τὸ α'. εἶνε ἀκέραιον πρὸς ἀριστεράν, τὸ δὲ β'. πρὸς δεξιάν· τὰ λοιπὰ δὲ εἶνε πανταχόθεν ἑλλιπῆ. Τοῦ α'. πλάτος 0,22, ὕψος 0,15, πάχος 0,40· τοῦ β'. πλάτος 0,41, μέγιστον ὕψος 0,13, πάχος 0,34· τοῦ γ'. πλάτος 0,34, ὕψος 0,10, πάχος 0,28· τοῦ δ'. πλάτος 0,19, ὕψος 0,10, πάχος 0,21. Τὸ β'. συνεκολλήθη ἐκ τριῶν μικροτέρων τεμαχίων, τὸ γ'. ἐκ δύο. Ἀριθ. καταλ. 277-280.

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ 1894.

α'.

β'.

ΝΥ ΝΟΝ
ΥΠΑΤΙΚΩ ΠΟΔΑΔΟΥΧΩΝ
ΤΟΝΣΕΜ ΙΟΤΑΤΟΤΙΤΟΝ
ΦΛΑΒΙΟ ΒΩΜ

γ'.

ΑΝ

ΙΟΝΚΑΙΔΕ

ΙΤΕΥΣΑΜΕΝΟ

ΕΠΙΛ...Ν

δ'.

Ω

ΙΑΔΑΣΙ

ΙΤΟΤ

β'. στ. 1. Τὸ πρὸ τοῦ Ω γράμμα μόνον Λ φαίνεται ὅτι δύναται νὰ εἴνε.

α' - β'.

[μεγαλ]ω-

νύ[μων] ἔγγο[νον]
ὑπατικῶ[ν] ἀπὸ δαδούχων
τὸν σεμ[ν]ότατο[ν] Τίτον
Φλάβιο[ν] ἐπὶ βωμ[ῳ].

γ'. στ. 3 [πολ]ιτευσάμενο[ν].

28. Λίθος ὑμήντειος ἑλλιπὲς κάτωθεν. Πλάτος 0,50, μέγιστον ὕψος 0,22, πάχος 0,19. Ἀρ. καταλ. 299.

ΗΒΟΥΛΗΚΑΙΟΔΗΜΟΣ
ΟΣΑΜΙΩΝΠΡΕΣΒΕΥ
ΣΑΣΠΡΟΣΤΗΝΙ

Ἡ βουλὴ καὶ ὁ δῆμος | ὁ Σαμίων πρεσβεύσας πρὸς τὴν (Μ) - - -

29. Ἐπίκρανον βάθρου ἑλλιπὲς κάτωθεν. Πλάτος 0,25, ὕψος 0,15, πάχος 0,40.

Λ - ΠΟΜΠΗΙΟΝ Δ(ούκιον) Πομπήιον
○ - - -

30. Βάσις μέλανος ἐπιχωρίου λίθου μετὰ πολλῶν τῶν τῶν ἄνωθεν. Πλάτος 0,44, πάχος 0,46, ὕψος 0,16. Φέρει δύο ἐπιγραφὰς ἐπὶ τῶν δύο παρακειμένων πλευρῶν. Ἀριθ. καταλ. 205.

ΤΙΚΛΑΥΔΙΟΝΑΤΤΙΚΟΝΗΡΩΔΗΝΚΛΑΥΔΙΟΥ
ΑΤΤΙΚΟΥΤΟΥΑΡΧΙΕΡΕΩΣΑΠΟΠΡΟΓΟΝΩΝ
ΥΙΟΝ-ΚΑΙΒΙΒΟΥΛΛΙΑΣΑΛΚΙΑΣ-ΥΙΟΝΕΛΛΑ

15

ΔΟΣΚΑΤΑΤΟΔΟΓΜΑΤΗΣΚΟΡΙΝΘΙΩΝ
ΒΟΥΛΗΣ ΚΟΚΚΗΙΟΣΚΗ ΣΩΡΕΙΝΟΣ

Ἐπὶ τῆς πρὸς δεξιάν ταύτης πλευρᾶς τοῦ λί-
θου κεῖται ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή.

ΙΒΕΡΙΟΣΚΛΑΥΔΙΟΣΗΡΩΔΟΥ
ΙΠΠΑΡΧΟΣΜΑΡΑΘΩΝΙΟΣΤΗΝΕΑΥΤΟΥ
ΘΥΓΑΤΕΡΑΚΛΑΥΔΙΑΝΑΛΚΙΑΝΜΥΗΘΕΙΣΑΝ
ΛΦΕΣΤΙΑΣΔΗΜΗΤΡΙΚΑΙΚΟΡΗ ΕΠΙΠΕΡΕΙΑΣ
ΚΛΕΟΥΣΤΗΣΕΥΚΛΕΟΥΣΦΛΥΕΩΣΓΟΝΩΔΕ
ΙΕΙΚΟΔΗΜΟΥΕΡΜΕΙΟΥΘΥΓΑΤΡΟΣ —

Ἐνεκα τῆς μικρότητος τῆς βάσεως δὲν φαίνε-
ται δυνατόν νὰ ἴσταντο δύο ἀγάλματα ἐπ' αὐτῆς,
ὅσονδῆποτε μικρὰ καὶ ἂν ὑποτεθῶσιν ἀναλόγως τοῦ
μεγέθους τῶν τόρμων, φαίνεται δὲ ὅτι ὁ Ἡρώδης
καθαίρεσας τὸ ἴδιον ἄγαλμα ἔθηκεν ἐπὶ τῆς αὐτῆς
βάσεως τὸ τῆς ἰδίας θυγατρὸς.

Ἐν τῇ δευτέρᾳ ἐπιγραφῇ ὑπάρχουσι τέσσαρα
λάθη τοῦ χαρακτοῦ, ὧν τὰ δύο διώρθωσεν ὁ αὐ-
τός, ἤτοι τὸ Ι τοῦ Μαραθῶνιος ἐν στ. 2 ἀντὶ τοῦ
πλημμελοῦς Ο καὶ τὸ Ε τοῦ μυηθεῖσαν ἐν στ. 3
ἀντὶ Σ, δύο Λ ὅμως ἀντὶ Α ἐν στ. 3 καὶ 4 ἀφῆ-
κεν ἀδιόρθωτα. Μετὰ τὸ ΚΗ ἐν τῷ τελευταίῳ στίχῳ
τῆς πρώτης ἐπιγραφῆς χώρος ἑνὸς γράμματος κε-
νός.

α'.

Τι(θέριον) Κλαύδιον Ἀττικόν Κλαυδίου
Ἀττικοῦ τοῦ ἀρχιερέως ἀπὸ προγόνων
υἱὸν καὶ Βιβουλλίας Ἀλκί(α)ς, υἱὸν Ἑλλά-
δος κατὰ τὸ δόγμα τῆς Κορινθίων
βουλῆς Κοκκήιος Κη[ν]σωρεῖνος.

β'.

(Τ)ιθέριος Κλαύδιος Ἡρώδου [υἱὸς]
ἵππαρχος Μαραθῶνιος τὴν ἐκ τοῦ
θυγατέρα Κλαυδίαν Ἀλκίαν μυηθεῖσαν
ἀφ' ἐστίας Δήμητρι καὶ Κόρη. Ἐπὶ ἱερείας
Κλεοῦς τῆς Εὐκλείους Φλυέως, γόνῳ δὲ
(Ν)εικοδήμου Ἑρμείου θυγατρὸς.

31. Ἐπὶ κρανον βωμοῦ τινος πιθανῶς ἐκ πεντε-
λησίου μαρμάρου συγκολληθὲν ἐκ δύο τεμαχίων.
Πλάτος 0,86, μέγιστον ὕψος 0,18, πάχος 0,18.

Ο ΔΗΜΟ. ΕΡΜΕΙΟΥ ΔΙ

[Κλεῶ Εὐκλείους Φλυέως θυγάτηρ γόνῳ δὲ Νικ]οδή-
μο[υ] Ἑρμείου, Δ[ήμητρι καὶ Κόρη].

Διὰ τὴν συμπλήρωσιν παράβαλε τὴν προηγου-
μένην ἐπιγραφὴν. Ὁμοίως πρέπει νὰ συμπληρωθῇ
καὶ ὁ πρῶτος στίχος τῆς ἐν CIA III 205 ἐπιγρα-
φῆς¹.

ΤΗΡΓΟΝΩΙΔΕΝΙΚΟΔΗΜΟΥΕ.

32. Τμημα βάθρου στρογγύλου συγκολληθὲν
ἐκ τριῶν τεμαχίων, ὧν τὸ πρῶτον εἶχε δημοσιευθῇ
ὑπὸ Lenormant (Recherches arch. à Él. σελ. 294)
καὶ ἐν CIA III 535. Ἡ σωζομένη περιφέρεια εἶνε
0,62, τὸ μέγιστον δὲ ὕψος 0,32.

ΤΟΚΡΑΤΟΡΑ...ΙΣΑΙ
ΝΑΥΡΗΛΙΟΝΑΝΤΩ
ΙΑΝΙΚΣ

[Αὐ]τοκράτορα [Καί]σα[ρα]
[Μάρκο]ν Αὐρήλιον Ἀντω[νῖνον]
Γερμ[ανικό]ν[ν].

33. Τμημα μεγάλου βάθρου ἐκ πεντελησίου
μαρμάρου ἀκέραιον μόνον ἄνωθεν καὶ τὸ σωζόμε-
νον μέρος ὅμως φέρει πλεῖστα ῥήγματα, ἐξ ὧν καὶ
ἠφανίσθη μέρος ἐκ τῆς ἐπιγεγραμμένης πλευρᾶς
πρὸς τὰ ἄνω τῆς ἐπιγραφῆς, καὶ πιθανῶς ἐν δίστι-
χον ὁλόκληρον ἐν ἀρχῇ. Μέγιστον πλάτος, 0,40,
μέγιστον ὕψος 0,54, μέγιστον πάχος 0,73. Τὰ
γράμματα εἶνε μικρὰ ἀναλόγως πρὸς τὸ μέγεθος
τοῦ λίθου, ἀνήκουσι δὲ εἰς τοὺς ἐσχάτους ῥωμαί-
κους χρόνους καὶ ὁμοιάζουσιν ἱκανῶς ἤδη πρὸς τὴν
γραφὴν τῶν χειρογράφων· οὕτω λ. χ. ἐνίοτε τὸ μὲν
Τ ἔχει τὸ σχῆμα τ, τὸ δὲ Ε τὸ σχῆμα Θ. Τὸ Ρ
καὶ τὸ Φ ἔχουσι μακροτάτην οὐρὰν διήκουσαν δι'
ὁλοκλήρου τοῦ ἐπομένου στίχου. Τὰ κῶλα τῶν
ἐλεγειακῶν στίχων δηλοῦνται διὰ στιγμῆς, ἐνια-
χοῦ δὲ σημειοῦται καὶ ἡ ἀπόστροφος, ἅπαξ δὲ
(στ. 10) καὶ τὸ δασὺ πνεῦμα. Ἡ διατήρησις τῶν
ἀκεραίων γραμμάτων εἶνε καλὴ. Ἀρ. καταλ. 253.

¹ Ἡ ἐπιγραφή αὕτη ἀπόκειται νῦν ἐν τῇ πρὸς ἀριστερὰν τῆς δυτι-
κῆς εἰσόδου τοῦ ἱεροῦ ῥωμαϊκῆ στοᾶ, εἶνε δὲ ἐπιστύλιον ἐκ τῆς στοᾶς
μικροῦ τινος κτιρίου ἐκατέροθεν ἑλληπῆς. Τὸ ἐν τέλει τοῦ δευτέρου στί-
χου αὐτῆς ἐν τῷ ἀντιγράφῳ τοῦ Πιτάκη σημειούμενον Ι δὲν ὑπάρχει
ἐπὶ τοῦ λίθου· ὁ τρίτος στίχος ὑπάρχει.

	Σ Γ Ε Γ Ρ Α	-ς γεγρα-
	ΙΑΙΩΝΑΣ	
	ΤΕΟΥΝΤΡΟ	τε οὖν τρο-
	ΑΘΟΣΥΝΦΩ	[κ]αθὸ συνφω-
5	ΑΤΩΝΗΣΕΙ	-άτων ἢ σει-
	ΤΟΛΜΗΣΗ	τολμήση
	ΙΑΣΜΙΣΘΩ	(-τ)ίας μισθω-
	ΩΗΣΑΛΑΜΕ	-ω ἢ Σαλαμε[ιν-]
	ΙΤΟΙΣΔΗΜΙΟ	-τοῖς δημο[υργοῖς;]
10	ΛΑΜΒΑΝΕΙΝΤΟ	λαμβάνειν τὸ
	ΚΡΙΤΟΝΤΟΙΣΙΕ	-κριτον τοῖς ἰε[ρεῦσι;]
	ΩΝΑΙΡΑΡΙΩΦΥ	-ων αἰραρίω φυ-
	ΩΝΑΡΕΟΠΑΓΕΙ	[τ]ῶν Ἀρεοπαγε[τῶν]
	~~~~~	- - - - -
15	ΙΑΝΑΦΑΙΡΕ	-ίαν ἀφαίρε-
	ΟΓΟΥΜΕΝΟΝ	[όμολ]ογούμενον
	ΡΟΠΟΝΜΕΤΑ	[τρ]όπον μετα-
	ΜΕΙΝΙΑΚΗΣ	[Σαλα]μεινιακῆς
	ΙΝΚΑΙΤΟΙΣΜΕ	-ιν καὶ τοῖς με-
20	ΚΑΤΑΦΥΛΗΝ	κατὰ φυλὴν
	ΝΓΕΙΝΕΣΘΑΙ	-ν γείνεσθαι
	ΝΜΗΔΕΝΟΣ	-ν μηδενὸς
	ΝΤΩΝΓΕΩΡ	-ν τῶν γεωρ[γ-]
	ΜΙΝΣΥΝΚΤΗ	[δύνα]μιν συνκτη-
25	ΕΙΣΗΑΥ	-είση αὐ-
	ΙΤΩΝΕΙΣΤΗΝ	[πολ;]ιτῶν εἰς τὴν
	ΔΗΜΟΣΟ/	δημοςὸ ('Α)[θηναίων]
	ΝΥΠΟΠΕΙΠΤΕ	-ν ὑποπέιπτε[ιν]
	ΑΥΞΗΣΕΩΣ	αὐξήσεως
30	ΦΘΗΤΙΕΙΣ	-φθῆ τι εἰς
	ΟΜΕΝΩΝ	-ομένων
	ΕΣΕΩΣΑ	-έσεως α-
	ΜΕΝΟΝΤΑΥ	-μενον ταυ-
	ΝΕΤΕΘΗΕΝ	[ἀ]νετέθη ἐν
35	ΡΑΜΜΑΤΟ	[γ]ράμματο[ς;]
	ΝΟΜΙΜΟΝ	νόμιμον
	ΛΗΠΙΩΚΑΙ	[Ἀσκ]ληπιῶ καὶ
	ΝΑΙΩΝΚΤ	[Ἀθη]ναίων κτ-
	Λ'ΩΝΑΤ'	- - -

37. Βάθρον λίαν βεβλαμμένον ἐκ πεντελησίου μαρμάρου. Ὑψος 1,25, πλάτος 0,49, πάχος 0,79. Γράμματα μεγάλα. Ὅμοια πρὸς αὐτὸ κατὰ τὸ σχῆμα εἶνε καὶ πάντα τὰ ἐπόμενα. Εὐρέθησαν δὲ πάντα ἔξω τῶν Μεγάλων Προπυλαίων παρὰ τὴν

Διόρθωσις. Ἐν τῷ ὁμοιοτύπῳ κειμένῳ τῆς ἀνωτέρω σελ. 271 ἀριθ. 13 δημοσιευθείσης ἐπιγραφῆς στ. 1 ἐκτὸς τοῦ ἐν τῇ ἐνδεκάτῃ θέσει μετὰ τὸ Δ ὑπάρχοντος ἐφθαρμένου γράμματος (Η) προστετέθη ἐκ παραδρομῆς καὶ ἕτερον ἀκέρατον Η, ὅπερ πρέπει νὰ ἐξαλειφθῇ.

ῥωμαϊκὴν ἀψίδα, ἔνθα καὶ εὐρίσκονται νῦν. Συνδεδεμένα πρὸς αὐτὸ τὸ κτίριον τῆς ἀψίδος φαίνεται ὅτι δὲν ἦσαν.

Θ . Ο Σ	Θ[ε]ός
Ω Ν . Ν Ο Σ	[Ἀντ]ων[ι]νος.

38. Ὅμοιον βάθρον. Ὑψος 1,25, πλάτος 0,41, πάχος 0,73.

Σ Α Β Ε Ι Ν Α	Σαβεῖνα
Θ Ε Ο Υ	θεοῦ
Α Ν Τ Ω Ν Ι Ν Ο Υ	Ἀντωνίνου
Θ Υ Γ Α Τ Η Ρ	θυγάτηρ.

39. Ὅμοιον βάθρον, ἐξ οὗ διεσώθη μόνον τὸ πρόσθιον ἡμίτομον. Ὑψος 1,18, πλάτος 0,61.

Φ Α Υ Σ Τ Ε Ι Ν Α	Φαυστεῖνα
Θ Ε Ο Υ	θεοῦ
Α Ν Τ Ω Ν Ι Ν Ο Υ	Ἀντωνίνου
Θ Υ Γ Α Τ Η Ρ	θυγάτηρ.

40. Ὅμοιον βάθρον. Ὑψος 1,16, πλάτος 0,57, πάχος 0,62. Ὁ πρῶτος καὶ ὁ τελευταῖος στίχος ἔχουσιν ἐξαλειφθῇ ἐπίτηδες, ἐν τῷ τελευταίῳ ὅμως διακρίνονται ἔχνη τινά.

~~~~~	.....
Θ Ε Ο Υ	θεοῦ
Α Ν Τ Ω Ν Ι Ν Ο Υ	Ἀντωνίνου
Ο Γ Α Φ	θ[υ]γά[τ]ηρ.

41. Ὅμοιον βάθρον. Ὑψος 1,15, πλάτος 0,69, πάχος 0,50.

Θ Ε Α	Θεᾶ
Φ Α Υ Σ Τ Ε Ι Ν	Φαυστεῖν[α].

42. Ὅμοιον βάθρον μετὰ ἰχνῶν ποδῶν ἄνωθεν. Ὑψος 1,15, πλάτος 0,67, πάχος 0,61. Τὰ γράμματα σώζουσιν ἐρυθρὸν χρωματισμόν.

Θ Ε Ο Σ	Θεὸς
Α Δ Ρ Ι Α Ν Ο Σ	Ἀδριανὸς
Ε Λ Λ Η Ν Ι Ο Σ	[Παν]ελληνίος

Ἐν Ἐλευσίνι μηνὶ Νοεμβρίῳ 1894.

ΑΝΔΡΕΑΣ Ν. ΣΚΙΑΣ.

ΜΕΤΟΠΑΙ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ¹

Α' Η ΜΕΣΗΜΒΡΙΝΗ ΠΛΕΥΡΑ

Τὴν παροῦσαν συμβολὴν ἔγραψα ἐξ ἀφορμῆς τεμαχίων τινῶν ἀποκειμένων ἐν τῷ Μουσείῳ τῆς Ἀκροπόλεως, τὰ ὅποια βεβαίως ἀνήκουσιν εἰς τὰς μετόπας τοῦ Παρθενῶνος, τοιαῦτα δὲ καὶ ἐθεωρήθησαν, ὡς ἡ ἐν τῷ Μουσείῳ τοποθέτησις αὐτῶν δεικνύει², ἂν καὶ ἀκριβέστερον ὑπ' οὐδενὸς καθωρίσθησαν. Εἰς τὰς ἐξηγήσεις μου ἄρχομαι ἀπὸ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς, ὡς καὶ ὁ Michaelis ἔπραξε τοῦτο³, διότι αἱ ἀπολεσθεῖσαι μετόπαι αὐτῆς διεσώθησαν εἰς τὰ σχεδιογραφήματα τοῦ Carrey, τὰ ὑπάρχοντα τεμάχια ἐπομένως δύνανται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἀσφαλῶς ν' ἀποδοθῶσιν εἰς ὠρισμένην τινὰ μετόπην τῆς πλευρᾶς ταύτης.

Τρεῖς κορμούς ἀπέδωκεν ὁ Michaelis ὠρισμένως εἰς τὴν μεσημβρινὴν πλευράν, διὸ καὶ περιέλαβεν αὐτοὺς εἰς τὰ ἐν τῷ ἰδίῳ πονήματι ἐπαναληφθέντα σχεδιογραφήματα τοῦ Γάλλου ζωγράφου Carrey (Μετόπη XIV, XVI καὶ XXIV). Οἱ δύο πρῶτοι κεῖνται ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ, ὁ τρίτος ἐν τῷ τῆς Ἀκροπόλεως (ὑπ' ἀριθ. 714). Ἐν τούτοις ὁ μὲν πρῶτος τῶν τριῶν τούτων κορμῶν ἀνεγνωρίσθη νῦν ὑπὸ τοῦ Schwerzek⁴ ὡς ἀποτελῶν μέρος τοῦ παιδὸς Ρ ἐκ τοῦ δυτικοῦ ἀετώματος τοῦ Παρθενῶνος· πρέπει λοιπὸν νὰ ἐξαιρέσωμεν αὐτόν. Τὸ δὲ δεύτερον ἐν Λονδίνῳ τεμάχιον⁵ ὡς καὶ τὸ

ἐν Ἀθήναις μετ' ἀκριβῆ ἐξέτασιν ἐθεώρησα βεβαίως ἀνήκοντα εἰς τὰς μετόπας XVI καὶ XXIV. Εἰς ταῦτα δὲ τὰ δύο ἀσφαλῶς καθορισθέντα τεμάχια πρέπει νὰ προστεθῇ ὁ ὑπὸ Sauer ἀναγνωρισθεὶς καὶ νεωστὶ δημοσιευθεὶς γυναικεῖος κορμός, ὅστις ἀνήκεν εἰς τὴν δεξιὰν μορφήν τῆς μετόπης XIX¹.

Τὸν ἀριθμὸν τῶν μετὰ βεβαιότητος εἰς τὴν μεσημβρινὴν πλευράν ἀνηκόντων τεμαχίων νομίζω ὅτι δυνάμεθα κατὰ τι νὰ αὐξήσωμεν. Πρὸ παντός ἐνταῦθα ἀνήκει τὸ ὑπ' ἀριθ. 709 τεμάχιον. Εἶναι τὸ ὀπίσθιον μέρος ἀνορθομένου ἵππου ἢ Κενταύρου (ἰδ. πίν. 10 εἰκ. 3). Τὰ στιφρότερα μέλη ὑποδηλοῦσι Κένταυρον (τὰ σώματα τῶν ἵππων εἶναι πάντα εὐμηκέστερα), τοῦτο δὲ ἐπιμαρτυρεῖ καὶ ἡ παντελῶς κατὰ τὸ ἄκρον τῆς μετόπης θέσις τοῦ σώματος τοῦ ἵππου, προφανῶς ἵνα οἰκονομηθῇ χώρος πρὸς παράστασιν καὶ ἄλλης τινὸς μορφῆς εἴτε Λαπίθου ἀνδρὸς εἴτε γυναικός. Πιθανωτέραν ὅμως καθιστᾷ τὴν παραδοχὴν συμπλέγματος μαχομένων τὸ ὅτι ὁ Κένταυρος ψαύει τὸ ἔδαφος μόνον μετὰ τὴν ἀριστερὰν ὀπισθίαν ὀπλὴν. Ἀπέδειξα δὲ νομίζω ἄλλαχού ὅτι οὐδὲν δικαιολογεῖ τὴν παραδοχὴν Κενταυρομαχιῶν κατὰ τὴν βορείαν πλευράν², ὑπολείπεται λοιπὸν μόνη ἡ μεσημβρινὴ πλευρὰ καὶ τὸ ζήτημα εἶνε τώρα εἰς ποίαν μετόπην ἀνήκε τὸ ἡμέτερον τεμάχιον.

Ἐπιπολαίως θεωρῶν τις τὰ σχεδιογραφήματα τοῦ Carrey δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ὀρίσῃ ἂν τὸ ἡμέτερον

¹ Ἀσμενοὶ παρέχοντες νῦν τοῖς ἀναγνώσταις τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος τὸ ἄρθρον τοῦ κ. Malmberg, ὅπερ δυστυχῶς δὲν κατωρθώθη νὰ συνεκδοθῇ μετὰ τῶν πινάκων 10^{ου} καὶ 11^{ου}, διότι τὸ μὲν χειρόγραφον εἶχεν ἀπολεσθῇ χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ εὐθύνηται οὔτε ὁ συγγραφεὺς οὔτε ὁ ἐκδότης, ἡ δὲ ἐπιστολή, ἣν ὁ ἐκδότης ἔγραψε τῷ συγγραφῇ παρακαλῶν αὐτόν ν' ἀποστείλῃ ἐκ νέου τὸ χειρόγραφον, δὲν περιῆλθεν εἰς αὐτόν. Κ. Δ. Μ.

² Τὰ πλείστα εὐρίσκονται ἐν τῷ διὰ τὰς μετόπας ὠρισμένῳ χώρῳ τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκροπόλεως ἐντὸς θαλίνου ἑρμαρίου ἢ ἐπ' αὐτοῦ.

³ Parthenon, σελ. 131 ἐξ. Atlas πίν. III.

⁴ Ἰδ. Journ. of. Hell. Stud. XIII 1892/3 σελ. 89 πίν. V.

⁵ Ἐν τῷ μεταξὺ ἔσχον τὴν εὐκαιρίαν νὰ σπουδάσω καὶ τὰς ἐν τῷ Βρεττανικῷ Μουσείῳ ἀρχαιότητας.

¹ Festschrift für J. Overbeck σελ. 73 ἐξ.

² Αἱ μετόπαι τῶν ἀρχαίων Ἑλληνικῶν ναῶν, πραγματεία περὶ διακοσμητικῆς γλυπτικῆς (ῥωσιστί!), Dorpat 1892 σελ. 93 ἐξ. Πρβλ. τὴν ὑπ' ἐμοῦ ἀγγελίαν τοῦ βιβλίου ἐν τῇ Berl. phil. Wochenschrift 1893 στ. 784. Καὶ ἂν ἀκόμη θεωρήσῃ τις τοὺς βίᾳ ὁρμῶντας Κενταύρους B. C. E. (Michaelis πίν. IV) ὡς σχεδιογραφήματα ἀπεικονίζοντα βορείας μετόπας τοῦ Παρθενῶνος, ὅπερ ἐγὼ ἀποκρούω, πάλιν δὲν δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ Κενταυρομαχίας, ὡς ἐνόμισαν νεωστὶ ὁ Tarbell καὶ Bates ἐν Americ. Journ. of Archæol. 1893 σ. 23. Οὗτοι μάλιστα ὀρίζουσι καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν πλακῶν εἰς 11.

τεμάχιον εἰς τὸν Κένταυρον τῆς μετόπης XI ἢ XXV πρέπει νάποδοθῇ, ἀλλ' αὕτη ἢ ἔτι διαγινωσκομένη ἀνύψωσις τοῦ δεξιοῦ ὀπισθίου σκέλους ὑποδεικνύει τὴν XI μετόπην, σαφέστερον δὲ τοῦτο καθίσταται διὰ τοῦ ἰδιαιτέρου σχηματισμοῦ τῆς οὐρᾶς, διότι αὕτη δὲν ἐξεκρούσθῃ μέχρις ἐξαλείψεως παντὸς αὐτῆς ἵχνους, ὡς ἤθελε τις νομίσει κρίνων ἐκ τοῦ σχεδιογραφήματος, εἰς τὸ ὅποιον οὔτε κατὰ τὴν εἰς τὸ σῶμα πρόσφυσιν οὔτε ἐπὶ τῆς πλακὸς τῆς μετόπης διατηρεῖται ἵχνος τι, ἀλλὰ κατέρχεται παρὰ τὸ ἀριστερόν σκέλος, ὡς δύναται τις νὰ βεβαιωθῇ ἐκ τοῦ πρωτοτύπου (τὸ ἐλλείπον νῦν ἄκρον τῆς οὐρᾶς ἤγγιζε πιθανῶς τὸ δεξιὸν ὀπίσθιον σκέλος ἔσωθεν). Ἡ οὐρὰ ἦτο προωρισμένη νὰ χρωματισθῇ, διότι οὐδὲν ἵχνος ὑποδείξεως τῶν τριχῶν παρουσιάζει, ἐν τῇ σημερινῇ δὲ αὐτῆς καταστάσει φαίνεται ὡς ἐξόγκωσίς τις, εὐκόλως διαλανθάνουσα τὸν παρατηρητὴν· ὅπως διόλου ὁμοῦ καὶ ὁ Carrey δὲν παρέβλεψεν αὐτὴν πιστεύω, ὡς εἰκάζω ἐκ τοῦ πλατύτερου πως σχηματισμοῦ τοῦ ἀριστεροῦ σκέλους ἐν τῷ ἱχνογραφῆματι αὐτοῦ.

Εἰς τὴν μετόπην ταύτην ἀνήκουσιν ἐξάπαντος τὰ ὑπ' ἀρ. 796 καὶ 734 τεμάχια. Τὸ πρῶτον εἶνε μέρος τῆς ἀσπίδος τοῦ Λαπίθου μετὰ τοῦ ἀριστεροῦ πῆχεως τῆς χειρὸς αὐτοῦ καὶ μετὰ τῆς χειρὸς τοῦ Κενταύρου, ἥτις ἀρπάζει τὴν ἀσπίδα ἐκ τοῦ ἄκρου τεμάχιον δὲ καὶ τοῦ βραχίονος διετηρήθη ἐν τῇ ἐξωτερικῇ πλευρᾷ τῆς ἀσπίδος ἥτις ἐν τῇ μετόπῃ δὲν εἶνε ὁρατὴ. Ἡ ἀσπίς μὲ τὸν ἀριστερόν πῆχυν ἀμφοτέρων τῶν διαμαχομένων εἶνε τόσον χαρακτηριστικὴ, ὥστε ἀποκλείεται πᾶσα ἀμφιβολία περὶ τῆς ταυτότητος πρὸς τὴν μετόπην XI¹. Τὸ δεύτερον τεμάχιον² εἶνε ἡ ἀριστερὰ ὠλένη τοῦ Λαπίθου, τοῦ ὁποῦ ὁ βραχίον ἀπεκόπη ἀμέσως ὀπισθεν τοῦ ὀχάνου ἅτε μὴ συνεχόμενος πρὸς τὴν ἀσπίδα· τὸ ἀποκοπὲν μέρος προσαρμόζεται καλῶς καὶ ὁ σχηματισμὸς τοῦ διχαλωτοῦ μυὸς δεικνύει σαφῶς τὴν βιαίαν πρὸς τὰ ἔξω συστροφὴν (πίν. 10 εἰκ. 1). Πρὸς τούτοις διεσώθη εἰς δεξιὸς πῆχυν μετὰ τῆς ἐπὶ τοῦ ἁρμοῦ τῆς χειρὸς πιπτούσης

χλαμύδος (ἀρ. 826), ἥτις ἀναμφιβόλως ἀνῆκεν εἰς τὸν αὐτὸν νεανίαν. Ἡ χεὶρ ἦτο ἔνθετος ἐξεργασμένη ἐξ ἰδιαιτέρου τεμαχίου. Ἐν τῷ σχεδιογραφῆματι τοῦ Carrey λείπει ἀπὸ τοῦ Λαπίθου ἡ δεξιὰ διὰ τοῦ ξίφους βεβαίως ὠπλισμένη χεὶρ καὶ ἐπειδὴ δὲν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ δεξιὰ δὲν ἦτο ὁρατὴ εἰς τὸν σχεδιογραφοῦντα Carrey ἐκ τῆς θέσεως ἣν ἔλαβε, φαίνεται ὅτι εἶχε πέσει πρότερον ἤδη. Ἐν τῷ καθορισμῷ τῆς χειρὸς ὁμοῦ καίται νέα ἀποδείξεις περὶ τῆς ταυτότητος τοῦ ὑπὸ Carrey σχεδιογραφηθέντος πῆχεως καὶ τοῦ ἡμετέρου τεμαχίου (ἰδ. πίν. 10 εἰκ. 2). Κατὰ ταῦτα ἡ μετόπη XI (πρβλ. πίν. 11) εἶναι ἡ πρώτη τῶν ἀπολεσθεισῶν, ἐξ ἧς μετὰ θετικότητος δυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν τεμάχια ἀμφοτέρων τῶν μορφῶν. Ἀναμφιβόλως δὲ αὕτη εἶνε μία τῶν τολμηρότατα συντεθεισῶν. Ναι μὲν ἡ ἔχομένη τῆς ἀσπίδος τοῦ ἐναντίου χεὶρ, ἥτις ζητεῖ ν' ἀποστερήσῃ αὐτὸν τοῦ ἀμυντικοῦ ὅπλου, εἶνε τρόπος παραστάσεως γνωστὸς ἤδη ἐξ ἄλλων μνημείων, ἀλλ' ἐφ' ὅσον γινώσκω δὲν ἀπεικονίζεται τοῦτο ἀλλαχοῦ μετὰ τοσαύτης ζωηρότητος. Ἄς παραβάλλῃ τις π. χ. τὴν ἀσθενῆ ἀπομίμησιν ἐν τῇ δυτικῇ ζωφόρῃ τοῦ λεγομένου Θησείου (δευτερον σύμπλεγμα ἐκ δεξιῶν)¹. Ἡ σπασμωδικὴ ἔλξις τοῦ δεξιοῦ ὀπισθίου σκέλους καὶ ἡ συστολὴ τῆς οὐρᾶς χαρακτηρίζουσιν ἐξαιρέτως τὴν ὁδύνην καὶ ἀγωνίαν τοῦ Κενταύρου. Ἡ συστολὴ τῆς οὐρᾶς ἀπαντᾷ οἷς ἔτι εἰς τὰς μετόπας τοῦ Παρθενῶνος, εἰς III καὶ VII, ὅπου ὁμοίως ὁ Κένταυρος εὐρίσκεται εἰς στενόχωρον θέσιν. Ἐν τῷ ὑπ' ἀρ. 713 τεμαχίῳ (ἰδ. πίν. 10 εἰκ. 5) μετὰ θετικότητος νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὸ ἄνω μέρος τοῦ κορμοῦ τῆς γυναικείας μορφῆς δεξιὰ ἐν τῇ μετόπῃ XXI. Τὸ ἐνδύμα καταπίπτει ἐντελῶς ἀναλόγως πρὸς τὸ σχεδιογράφημα ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ ὤμου, ἐλεύθερον ἀφίνον τὸ στῆθος, ὁ δεξιὸς βραχίον ἦτο ἀνυψωμένος ὀλίγον, ὁ ἀριστερὸς δέ, ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῆς μασχάλης, πρέπει νὰ ἦτο ἀπομακρυσμένος ἀπὸ τοῦ σώματος χωρὶς νὰ εἶνε καὶ ἀνυψωμένος, ἡ κεφαλὴ ἦτο πρὸς τὰ δεξιὰ (τῷ ὁρῶντι) ἐστραμμένη, ἄρα τὸ πᾶν συμφωνεῖ πρὸς τὸ ἐν λόγῳ σχεδιογράφημα (πρβλ. πίν. 11)².

¹ Εἰς τοῦτο τὸ τεμάχιον μὲ κατέστησε προσεκτικὸν ὁ I. Σμινῶφ. Ἄλλ' ὡς ἐπέισθην βραδύτερον, τὸν προσήκοντα καθορισμὸν τοῦτο ἔλαβεν ἤδη ὑπὸ Ἀρθούρου Smith ἐν τῷ καταλόγῳ αὐτοῦ.

² Τὸ τεμάχιον τοῦτο εὐρέθη ὑπὸ τοῦ I. Σμινῶφ.

¹ Περὶ τῆς σχέσεως τῆς δυτικῆς ζωφόρου τοῦ Θησείου ἴδε τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν μελέτην μου ἐν σ. 130 σημ. 1.

² Ὁ ἱχνογράφος ἔπρεπε νὰ πεικονίσῃ τὸν κορμὸν μᾶλλον ἐκ δε-

Πλήν τῶν ἀνωτέρω μνημονευομένων τριῶν κορμῶν, ὧν ὁ καθορισμὸς ἐθεωρήθη βέβαιος ὑπὸ τοῦ Michaelis, ἀπονέμει οὗτος μετὰ δισταγμοῦ καὶ τὰ ὑπ' αὐτοῦ διὰ M, N καὶ P σημειούμενα τεμάχια εἰς τὰς μετόπας XVI, XVII καὶ XXIII τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς¹. Τοῦτο εἶνε ἀναμφιβόλως ὀρθὸν ὡς πρὸς τὸ N (νῦν ὑπ' ἀρ. 712), ὡς ἐπείσθην μετ' ἀκριβοῦς ἐξετάσιν (ἴδ. πίν. 10 εἰκ. 4 καὶ πίν. 11 μετόπη XVII). Ἡ ἰδιάζουσα νῦν ἀνεξήγητος φαινομένη καταβίβασις τοῦ δεξιῦ ὤμου καὶ ἡ ὕψωσις τοῦ ἀριστεροῦ, ἐνῶ τὰ σκέλη μικρὰν τινα κίνησιν δεικνύουσιν, εἶνε ὅλως διόλου ἢ αὐτὴ καὶ ἡ παρὰ Carrey, πρέπει μόνον νὰ παρατηρήσω, ὅτι ἡ μορφή δὲν ἴστατο παραλλήλως πρὸς τὴν πλάκα τῆς μετόπης, ὡς θὰ ἐνόμιζε τις κρίνων ἐκ τοῦ σχεδιογράφηματος, ἀλλ' ἐν ὀξείᾳ γωνίᾳ, ἐν τῇ θέσει δὲ ταύτῃ ἡ ῥάχις φαίνεται λίαν ὑπογεγλυμμένη καὶ ἐξέχουσα τῆς πλακὸς τῆς μετόπης. Ἡ χλαμὺς πλήν ὀλίγων τινῶν ἰχνῶν ἐξεκρούσθη μετὰ τοῦ ἐδάφους τῆς μετόπης.

Τὸ τεμάχιον M (ὑπ' ἀρ. 708) μοι φαίνεται πολὺ ἀμφίβολον ὅτι ἀνήκει εἰς τὴν μετόπην XVI. Τὸ δεξιὸν σκέλος ἦτο πολὺ ἀνυψωμένον, πιθανῶς δὲ ἐστηρίζετό που, καὶ ἡ κίνησις τοῦ κορμοῦ φαίνεται ὅτι ἦτο διάφορος, μᾶλλον δὲ ὅτι ἀνῆκεν εἰς ἄνδρα ἐφορμῶντα πρὸς τὰ ἀριστερὰ (τῷ ὁρῶντι) παρὰ πρὸς ὑποχωροῦντα, χλαμύδος ἰχνος οὐδὲν διεσώθη. Εἰς τὴν μετόπην ταύτην θ' ἀπένεμον μᾶλλον τὸ ὑπ' ἀρ. 716 τεμάχιον, τοῦλάχιστον ἡ θέσις τῶν σκελῶν δὲν θὰ ἀντέκειτο εἰς τοιαύτην παραδοχὴν, θὰ ὑπεστήριζον δὲ αὐτὴν τὰ σαφῆ ἰχνη χλαμύδος μεταξὺ τῶν σκελῶν· ἐν τούτοις τὸ τεμάχιον εἶνε παραπολὺ μικρὸν καὶ παραπολὺ κακῶς διεσώθη ἢ ὥστε ἀσφαλῆ συμπεράσματα νὰ δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν. Κατὰ λάθος ἀπεικονίσθη ἐν πίν. 11 ἀντὶ τῆς μετόπης ταύτης ἡ XXIII μετὰ τινος μὴ ἀνηκούσης ἐνταῦθα κεφαλῆς.

Τὸ τεμάχιον P (703) βεβαίως δὲν ἀνήκει εἰς τὴν μετόπην XXIII, διότι τὰ διασωθέντα λείψανα διαφέρουσι κατὰ πάσας τὰς λεπτομερείας τοῦ σχεδιογράφηματος τοῦ Carrey, ὅστις ὡς πείθεται τις κατ'

ἐπανάληψιν, ἐσχεδιογράφει ἐπιπολαίως μὲν ἀλλ' ἀκριβῶς¹. Παρὰ τῷ Carrey τὸ δεξιὸν σκέλος εἶνε σχεδὸν κάθετον, τὸ ἀριστερὸν πολὺ ἀνυψωμένον, εἰς δὲ τὸ τεμάχιον τὸ μὲν δεξιὸν ἦτο μᾶλλον ἐγκάρσιον, τὸ δὲ ἀριστερὸν ὀλιγώτερον ἀνυψωμένον· εἰς τὸ ἰχνογράφημα ἐπίσης εἶνε τὸ ἄνω μέρος τοῦ σώματος κατὰ πρόσωπον, χλαμὺς δὲ πίπτει κατὰ πτυχᾶς διακεκομμένης ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος καὶ μηροῦ, γίνεται δὲ πάλιν ὀπισθεν τῆς ῥάχews ἀριστερὰ ὁρατὴ· τὸνναντίον τὸ τεμάχιον παρέχει τὴν ἐντύπωσιν μορφῆς πρὸς τὰ δεξιὰ κινουμένης, καθόσον ἡ μὲν χλαμὺς πίπτει κατὰ πλατείας παραλλήλους πτυχᾶς ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ (νῦν μὴ σωζομένου) βραχίονος χωρὶς νὰ σκεπάζῃ τὸν μηρόν, κατόπιν δὲ ἐμφανίζεται οὐχὶ ὀπισθεν τῆς ῥάχews, ἀλλὰ μεταξύ τῶν σκελῶν, τέλος δὲ λείπει ἀπὸ τῆς πλακὸς τῆς μετόπης πᾶν ἰχνος ἀγχείου, τοῦ ὁποίου τὰ λείψανα θὰ ἦσαν ὁρατά, ἂν τὸ τεμάχιον P ἀνῆκεν εἰς XXIII.

Ἐπειδὴ ὅμως τὸ P δὲν δύναται νὰ ἀνήκῃ καὶ εἰς οὐδεμίαν τῶν ὑπὸ Carrey σχεδιογραφηθεῖσων μετοπῶν, πρέπει νὰ θεωρήσωμεν αὐτὸ μετὰ τινῶν ἄλλων τεμαχίων μὴ ἀνήκον εἰς τὴν μεσημβρινὴν πλευράν.

Β' Η ΒΟΡΕΙΑ ΠΛΕΥΡΑ

Προκειμένου περὶ μεγαλειτέρων τεμαχίων, τὰ ὁποῖα βέβαιον εἶνε ὅτι δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν μεσημβρινὴν πλευράν, ἐκ τῶν προτέρων ἡ πιθανότης εἶνε μεγάλη ὅτι ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς τὴν βορείαν πλευράν· διότι ἐνταῦθα αἱ πλεῖσται μετόπαι λείπουσιν ἐντελῶς. Μετὰ πλήρους δὲ βεβαιότητος δύναται τοῦτο νὰ λεχθῇ περὶ ἐκείνων τῶν τεμαχίων, εἰς τὰ ὁποῖα διεσώθη τμημᾶ τι τῆς πλακὸς τῆς μετόπης, διότι εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευράν αἱ πλάκες ὑπάρχουσιν, ἐκ δὲ τῆς δυτικῆς μικρὰ τινα μόνον, ἀσήμαντα ὅλως, τεμάχια λείπουσι.

Ἐπὶ τῇ βάσει τούτου τοῦ ἀσφαλοῦς κριτηρίου πρέπει ν' ἀπονεμηθῶσιν εἰς τὴν βορείαν πλευράν τὰνωτέρω μνημονευθέντα τεμάχια M, P, ἔπειτα τὸ G², H (1419), J (715) καὶ τὸ ὑπ' ἀρ. 710³,

ἑῶν· προσέθηκε δὲ καὶ μικρὸν κράσπεδον ἐπὶ τοῦ δεξιῦ ὤμου, τὸ ὅποιον δὲν βλέπω οὔτε ἐν τῷ σχεδιογραφημάτι τοῦ Carrey οὔτε ἐν τῷ σωζομένῳ κορμῷ.

¹ Ἰδ. σελ. 134 καὶ 136. Atlas πίν. 4.

¹ Ἰδ. Furtwaengler, Meisterwerke der griech. Plastik σελ. 223 ἐξ.

² Τὸ τεμάχιον τοῦτο δὲν ἠδυνήθη νὰ εὑρω.

³ Τὸ τεμάχιον τοῦτο δὲν ἀπεικονίσθη δυστυχῶς.

ἔτι δὲ καὶ τὸ ὑπ' ἀρ. 717 (τεμάχιον βράχου μετὰ τῆς διασωθείσης κάτω γωνίας τῆς πλακὸς τῆς μετόπης, ἐπειδὴ πολὺ μικρὰ εἶνε ἢ πιθανότης ὅτι τοῦτο ἢ ἐκεῖνο ἐκ τῶν τεμαχίων τούτων ἀπεσπάρσθησαν ἐκ μετοπῶν τῆς δυτικῆς πλευρᾶς — τὰ ἀνάγλυφα ταύτης τῆς πλευρᾶς φαίνεται ὅτι κατεστράφησαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον —, διὰ δὲ τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τοῦτο ἀποκλείεται ὅλως διόλου, διότι τὰ σωζόμενα ἔχνη τῆς προσαρμογῆς ἀποδεικνύουσι σαφῶς, ὅτι τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος τεμάχια δὲν δύνανται νὰ καταταχθῶσιν ἐνταῦθα. Τέλος πρέπει νὰ θεωρηθῇ εἰς τὴν αὐτὴν σειρὰν ἀνήκουσα καὶ ἡ ἐνταῦθα ἀπεικονιζομένη (πίν. 10 εἰκ. 6) κράνος φέρουσα κεφαλὴ, διότι ἐκ τῶν σωζομένων Λαπιθομαχιῶν δὲν δικαιούμεθα νὰ προϋποθέσωμεν Λαπίθην κράνος φέροντα.

Ἐν συνόλῳ ἔχομεν λοιπὸν τῶρα, προσθέτοντες καὶ τὰ πρότερον ἤδη μετὰ βεβαιότητος εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν ἀποδοθέντα A, D καὶ F¹, ἑνδεκα μεγαλύτερα καὶ μικρότερα τεμάχια τῆς σειρᾶς ταύτης², ἅτινα πρὸς ἴσον ἢ σχεδὸν ἴσον ἀριθμὸν μετοπῶν ἀναλογοῦσιν.

Οὐδὲν τῶν μνημονευθέντων τεμαχίων ἐπικυρῶναι τὴν διαδεδομένην γνώμην, ὅτι ἡ βορεία πλευρὰ διεκόπητο ὑπὸ Κενταυρομαχιῶν, ὅπερ προηγουμένως ἤδη νομίζω ὅτι ἀπέδειξα, ἀποκλείσας διὰ διαφόρους λόγους τὰ σχεδιάσματα τοῦ d'Ottière (παρὰ Michaelis πίν. 4 A, B, E) καὶ ἐν τῷ A ἀναγνωρίσας ἄνδρα μὲ ἵππον, πρὸς ὃ συνεφώνησε μετ' ἐμοῦ καὶ ὁ καθηγητὴς Löschke ἐξετάσας ἀπὸ κοινοῦ τὸ πρωτότυπον. Ἐξέφρασα δὲ προσέτι τὴν γνώμην ὅτι αἱ μετόπαι II-XXVIII ἀπετέλουν ἐνιαίαν ἀδιάκοπον σειρὰν, καθ' ἣν ἐν ἀρχῇ μὲν παρίστανοντο σκηναὶ ἀποχαιρετισμοῦ καὶ παρασκευῆς πρὸς πόλεμον (μετόπη III καὶ τεμάχιον F), κατόπιν δὲ ἐπεισόδια ἐκ τοῦ τρωικοῦ πολέμου (A καὶ D) καὶ τέλος ἀντικείμενα ἐκ τῆς Ἰλίου πέρσεως (XXIV-XXVIII)³.

Ἡ παρὰ Michaelis μὴ ἀπεικονιζομένη δευτέρα μετόπη δεικνύει ὀλίγα μόνον λείψανα δύο ἀνδρῶν μορφῶν. Αὗται εἶνε πολὺ ἀπομεμακρυσμένα

ἀλλήλων, ὥστε δὲν δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἀνῆκον εἰς σύμπλεγμα μαχομένων. Ἡ δεξιὰ μορφή φαίνεται ὅτι κάμπτεται πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ τὸ σκέλος ἔχει ἀνυψωμένον (;) — ἀκουσίως θὰ ὑπέθετέ τις ὅτι ἐνδύεται κνημίδας ἢ ὅτι περὶ τοιοῦτόν τι καταγίνεται. Ἡ δεξιὰ μορφή τῆς μετόπης III φαίνεται ὅτι κάθεται καὶ οὐχὶ ὅτι ἵσταται ὡς παρὰ Michaelis (πίν. 4).

Τὰ ἐνταῦθα ἀναφερόμενα τεμάχια εἶνε παραπολὺ ὀλίγα ἢ ὥστε νὰ ἐπιτρέπωσιν ἐρμηνείαν τῶν ἀρχικῶν ὁλοκλήρων μορφῶν, ἐν τούτοις δυνάμεθα ἐξαίρεσει τινῶν, ὧν ἡ θέσις μένει ἀόριστος (G καὶ H), νὰ διακρίνωμεν ἄλλας, αἵτινες βεβαίως εἶχον στάσιν ἤρεμον, ἐπομένως ἀνῆκον εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς σειρᾶς (710), καὶ μαχομένους τινὰς (M καὶ P), οἵτινες πρέπει ν' ἀποδοθῶσιν εἰς τὸ μέσον ἢ τὸ τέλος αὐτῆς (πρὸ τῆς μετόπης XXIV). Ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ μάλιστα τοῦ τεμαχίου P δυνάμεθα καὶ περαιτέρω νὰ χωρήσωμεν αἱ χαρακτηριστικαὶ παράλληλοι πτυχαὶ ὑποδεικνύουσιν ὑψωμένον καὶ τεταμένον βραχίονα, ἢ διαγώνιος δὲ αὐτῶν διεύθυνσις κίνησιν βιαίαν πρὸς τὰριστερά. Ἀναπληρούμενος ὁ ἀριστερὸς βραχίονας φθάνει πρὸς τὰ ἄνω παραπολὺ ὑψηλὰ ἢ ὥστε νὰ δυνηθῇ ν' ἀρπάσῃ τὸν ἐναντίον ἐκ τοῦ λαιμοῦ (τὸ λοφίον τοῦ κράνους τοῦ ὀρθοῦ ἵσταμένου ἐχθροῦ νὰ συλλάβῃ δὲν θὰ εἶχε νόημα). Ζητοῦντες δὲ νῦν ὁμοίαν μορφήν μεταξὺ τῶν διασωζομένων μετοπῶν, εὐκόλως εὐρίσκομεν αὐτὴν· εἶνε αὕτη ὁ Λαπίθης, τῆς μετόπης VII. Ἐπειδὴ δὲ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ δὲν περιμένομεν Κενταυρομαχίαν, θὰ ὑπεθέτομεν ἀντὶ τοῦ Κενταύρου ἵππον ἀνορθούμενον, τὸν ὁποῖον ἐκ τοῦ χαλινοῦ ἀρπάζει ὁ ἀνὴρ. Πρὸς τούτοις δὲ πρέπει νὰ παρατηρηθῇ ὅτι ὁ ἀνὴρ τοῦ τεμαχίου P πλησιάζει τὸ ἄκρον τῆς μετόπης πολὺ μᾶλλον ἢ ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος Λαπίθης, ὑπελείπετο ἐπομένως διὰ τὸν ἵππον περισσοτέρα θέσις παρὰ διὰ τὸν Κένταυρον. Ἐκ τῶν προτέρων ὁμοῦς ἤδη ἔπρεπε νὰ περιμένωμεν δεύτερον ἄνδρα καὶ ἵππον⁴.

Τὴν XXIX μετόπην ἄλλοτε ἤδη ἐξήγησα ὡς

¹ Id. Berl. phil. Wochenschrift 1893 στ. 785. Πρὸς τὸ τεμάχιον F πρὸς δυτικῆς ζωφόρου εἰκ. 12 καὶ 29.

² M, P, G, H, J, ἀρ. 710, 717, A, D, F καὶ ἡ τὸ κράνος φέρουσα κεφαλὴ.

³ Berl. phil. Wochensch. 1893 στ. 820.

⁴ Ἐπειδὴ τὸ τεμάχιον A ἐξήγησα ὡς Ὀδυσσεῖα ἢ Διομήδη μετ' ἵππου τοῦ Ῥήσου. Πρὸς τὸ τεμάχιον τοῦτο πλὴν τῆς μετόπης τοῦ Θησείου ἐκ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς V καὶ ζωφόρον τοῦ Παρθενῶνος τῆς δυτικῆς πλευρᾶς (Michaelis εἰκ. 15) καὶ ζωφόρον τοῦ μνημείου τῶν Νηρηϊδῶν (Monumenti ined. X, πίν. XIV εἰκ. 40).

Σελήνην, συμφωνεῖ δὲ μετ' ἐμοῦ ἐν τούτῳ ἤδη ὁ καθηγητὴς Löschke. Ἐκ τούτου ὁμῶς ἐξάγεται ὡς νομίζω ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ μετόπῃ τῆς σειρᾶς ταύτης ἔχομεν τὸν Ἥλιον, οἰοῦναι ὡς ἀρχὴν καὶ τέλος τῶν ἐν τῷ μεταξὺ περιλαμβανομένων σκηνῶν¹. Ὁ ἵππος ἐχαρακτηρίσθη ἀναμφιβόλως ὡς κατερχόμενος, διότι ἐνῶ ἡ σωζομένη ὁπλὴ τοῦ ὀπισθίου ποδὸς σαφῶς ἀναγνωρίζεται ὡς ἰσταμένη ἐπὶ βράχου, πρέπει νὰ φαντασθῶμεν τὴν δεξιὰν ἤδη κάτω τοῦ ἄκρου τῆς μετόπης, ἡ δὲ κεφαλὴ κλίνει ὡς ἡ βόσκοντος ἢ πίνοντος ἵππου. Τοῦτο λοιπὸν ὡς καὶ τὸ ἀδύνατον τῆς παραδοχῆς δύο ἀπέναντι ἀλλήλων οὕτω καθεμένων μορφῶν, ὡς φαίνεται παρὰ τῷ Michaelis, μὲ ὠδήγησαν πρὸ πολλοῦ ἤδη εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν ἐξήγησιν². Ἐπιβεβαιώσιν τῆς γνώμης μου εὖρον ἐν τῇ δυστυχῶς ἐλλιπῶς σωζομένη Σελήνῃ τῆς βάσεως τῆς Παρθένου, ἰδίως δὲ ἐν τῇ ὑπὸ Heidemann δημοσιευθεῖσῃ παραστάσει ἀγγείου³. Ἐσχάτως ἔσχον εὐκαιρίαν, ὅσον ἡδυνάμην διὰ καλοῦ διόπτρου, νὰ ἐξετάσω τὸ πρωτότυπον κάτωθεν, καὶ πιστεύω ὅτι ἀνεγνώρισα εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἵππου καὶ ἐγγύτερον εἰς τὸ ὀπίσθιον αὐτοῦ μέρος ἵχνη πτυχῶν γυναικείου ἐνδύματος. Τὸ ἀνάγλυφον καλύπτεται, ὡς καὶ πᾶσα ἡ βορεία πλευρά, ὑπὸ λειχῶν, μόνον δὲ δεξιὰ ὑπεράνω τῆς ῥάχεως τοῦ ἵππου μένει χῶρος τις ἀκάλυπτος. Τοῦτο δὲ τὸ γυμνὸν μέρος παρεπλήνησε φαίνεται τὸν ἱχνογράφον τοῦ Michaelis νὰ παραδεχθῇ ἐνταῦθα μορφήν καθεμένην μὲ τὴν ῥάχιν πρὸς τὴν κεφαλὴν τοῦ ἵππου, ὅπερ ὁμῶς δὲν εἶνε ἀληθές⁴. Ἀλλὰ καὶ ἂν ὑπῆρχε τοιαύτη καθεμένη μορφή ἐνταῦθα, δὲν θὰ ἡδύναντο νὰ διατηρηθῶσι τὰ ἵχνη τῶν σκελῶν αὐτῆς, διότι ἐκ τοῦ μέσου τοῦ σώματος τοῦ ἵππου πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἢ ἐξωτερικὴ πλευρὰ ὅλως διόλου ἀπερράγη καὶ τὸ σωζόμενον πρόσθιον σκέλος τοῦ ἵππου δὲν εἶνε τὸ

δεξιὸν ὡς ὁ Robert νομίζει¹, ἀλλὰ τὸ ἀριστερὸν ὅπερ ἐγγύτερον εἶνε εἰς τὸ ὀπισθεν μέρος τῆς παραστάσεως. Δὲν δύναται νὰ ὀρισθῇ ἂν τὸ δεξιὸν σκέλος παραλλήλως πρὸς τὸ ἀριστερὸν ἐξετείνετο ἢ ἂν καμπτόμενον εἰς τὸ γόνυ συνεστέλλετο πρὸς τὰ ὀπίσω, πιθανώτερον ὁμῶς μοι φαίνεται τὸ πρῶτον. Ὡς ἀνέφερα ὁ ἵππος ἐμποιεῖ ὅλως διόλου τὴν ἐντύπωσιν πίνοντος καὶ οὐχὶ τοῦ ἐν ἀδυναμίᾳ καταπίπτοντος, ὡς θέλει ὁ Robert². Πλὴν τῆς γενικῆς ἐντυπώσεως τὴν ἐξήγησιν ταύτην ἀπαιτεῖ καὶ ἡ σθεναρῶς ἀνυψουμένη οὐρά, ἐνῶ ἂν ἡ γνώμη τοῦ Robert ἦτο ὀρθή, ἡ οὐρά ἔπρεπε νὰ εἶνε κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον συνεσταλμένη. Διὰ τοῦτο πιστεύω ὅτι ὁ Robert παρέχων νέαν ἐξήγησιν τῆς γραφῆς τοῦ Πολυγνώτου δὲν δύναται νὰ στηριχθῇ εἰς τοῦτο τὸ ἀνάγλυφον.

Γ' Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΚΑΙ ΔΥΤΙΚΗ ΠΛΕΥΡΑ

Ἐξετάσας τὰς μετόπας τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς ὑπὸ φωτισμὸν ἄλλοτε ἄλλον, ἐπίσθην ὅτι ἡ ὑπ' ἐμοῦ γενομένη περιγραφή αὐτῶν³ (ὡς πρὸς τὴν ἐξήγησιν συμφωνῶ μετὰ τοῦ Robert πλὴν μόνον εἰς τινὰς λεπτομερείας) εἰς δύο περιπτώσεις δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ πραγματικόν. Τοῦ Robert τὴν γνώμην, ὅτι ἐν τῇ μετόπῃ VI ὁ Ζεὺς παρίσταται πολεμῶν πρὸς δύο ἐναντίους, καὶ τώρα δὲν δύναμαι νὰ συμμερισθῶ, ἐπίσθην ὁμῶς ὅτι τὰ παρὰ Michaelis ἐν τῇ ἄνω δεξιᾷ γωνίᾳ ἀσαφῶς ἀποδιδόμενα ἵχνη δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς φθορὰ τοῦ ἐδάφους τῆς μετόπης, ὡς ἐδέχθη ἐγὼ βασιζόμενος εἰς τὸ σχεδιογράφημα, ἀλλ' ὅτι πρέπει ν' ἀναγνωρίσωμεν ἐνταῦθα τεμάχιον προφανῶς προβάλλον. Τὸ λείψανον ὁμῶς Γίγαντος δὲν δύναται νὰ εἶνε τοῦτο, διότι τὸ τεμάχιον εἶνε πολὺ ὑψηλόν, ἀλλ' οὔτε ὡς ἐμβλημα τοῦ Διὸς π. χ. ὡς ἀετὸς δύναται νὰ ἐξηγηθῇ, διότι εἶνε παραπολὺ μέγα. Ἡ στρογγύλη καὶ ἄκομψος αὐτοῦ μορφή (ἢ ἱχνογραφήσις παρὰ Michaelis εἶνε ἐντελῶς ἀνακριβής) κάμνει αὐτὸ νὰ ὁμοιάζῃ μᾶλλον πρὸς τμήμα βράχου, ἐν τούτοις ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ

¹ Berl. phil. Wochensch. 1893 στ. 820.

² Πρὸς τὸν καθηγητὴν Löschke ἀνέφερα τὴν γνώμην μου ταύτην ἤδη κατὰ τὸ ἔτος 1887.

³ Mitth. a. d. Antikensammlungen in Ober- und Mittelitalien, πίν. III 2. Ἡ παράστασις αὕτη καὶ ἡ Σελήνη τῆς βάσεως τῆς Παρθένου συμπαραβλήθησαν ἤδη ὑπὸ Löschke Arch. Zeit. 1884 στ. 97 - 98.

⁴ Τὰς παρατηρήσεις μου ἐπεβεβαίωσεν ὁ Gillieron, ὅστις ὁμῶς εἶνε τῆς γνώμης ὅτι δὲν εἶνε τοῦ κόπου ἄξιον νὰ ἱχνογραφηθῇ αὐτὸς τὸ ἀνάγλυφον τοῦτο κάτωθεν, μᾶλλον δὲ πρέπει ν' ἀπεικονισθῇ ἐγγύθεν.

¹ Die Iliupersis des Polygnot (17tes hallisches Winkelmannsprogramm) σελ. 60.

² Αὐτόθι.

³ Αἱ μετόπαι τῶν Ἑλληνικῶν ναῶν, σελ. 79-86. Berl. phil. Wochensch. στ. 733.

Ζεὺς (εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐξήγησιν ἐμμένω) δὲν θὰ ἐκράτει αὐτὸν διὰ τοῦ βραχίονος, ὡς ὁ Ποσειδῶν συχναῖς πράττει, ἀλλὰ θὰ τὸν ἤγγιζε μόνον διὰ τῆς ἀριστερᾶς· ἀνάλογον τούτου θὰ εἶχομεν ἐν τῇ μεσαίᾳ μορφῇ τῆς ἀνατολικῆς ζωφόρου τοῦ λεγομένου Θησείου.

Ἡ κυματίζουσα κόμη ἐνθυμίζει ὀλίγον μόνον χαίτην λέοντος καὶ ὑπὸ τὸν δεξιὸν πόδα τοῦ θεοῦ δύναται τις νὰ ἴδῃ βέβαια ἔχνη ἐνδύματος· ταῦτα ὅμως τὰ γνωρίσματα ὀλίγον ἀρμόζουσιν εἰς τὸν Ἡρακλέα. Τὰ ἔχνη ἐξ ὧν ὁ Michaelis ὠρμήθη νὰ δώσῃ εἰς τὸν Γίγαντα τῆς μετόπης III ἀσπίδα, δυσκόλως δύνανται ν' ἀνήκωσιν εἰς τοιαύτην, διότι ἡ ἀσπίς ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ ἦτο πολὺ μεγάλη — ἡ χεὶρ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ κρατήσῃ τὸ ὄχλον, ὅπερ θὰ ὑπεθέτομεν ὑπάρχον εἰς τὸ ἄκρον.

Ἐν τῇ μετόπῃ XXVII δύο μόνον μορφαὶ ἀναγνωρίζονται σαφῶς, ἀριστερὰ μὲν γυνή (εἶνε ἐν ζωηροτέρᾳ πως στάσει ἢ παρὰ Michaelis), δεξιὰ δὲ ἀνὴρ μὲ ἀσπίδα καὶ στρῶμα¹ ὡς ὑποθέτω. Ἄν δὲ ἐν τῷ μέσῳ εὐρίσκετο ἐν γένει ἀνθρωπίνη τις μορφή, δὲν ἠδυνάμην ν' ἀποφασίσω. Νομίζω ὅτι τοῦτο καὶ ἄλλα πολλά, καὶ τὸ ζήτημα ἔτι ἂν εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν μάχαι πρὸς Ἀμαζόνas — πιθανώτερον — ἢ πρὸς βαρβάρους παριστάνοντο, δύνανται νὰ ἐξακριβωθῶσι μόνον διὰ τῆς ἐξετάσεως τῶν πρωτοτύπων. Εὐχῆς ἔργον εἶνε νὰ καταστῇ εἰς τινα δυνατὴ ἡ ἐξέτασις αὕτη.

Περὶ τῆς χρονολογίας τῶν μετοπῶν παρατηρεῖ ὁ Robert τὰ ἐξῆς²: «Ὁ Dörpfeld παρετήρησεν εὐστόχως (Mitth. d. athen. Inst. 1892 σελ. 173) ὅτι αἱ μετόπαι ἦσαν ἤδη προωρισμέναι διὰ τὸ κτίσμα τοῦ Κίμωνος· πρέπει λοιπὸν νὰ ἐδόθησαν πρὸς ἐξεργασίαν μεταξὺ τοῦ 470 καὶ 460, ἄρα κατὰ τὴν σχεδίασιν αὐτῶν τοῦλάχιστον εἶνε ἀρχαιότεραι τῆς ἐν τῇ λέσχῃ Πολυγνώτου γραφῆς. Ἐκ τούτου ἔπεται ὅτι ὁ Ἀττικὸς γλύπτης δὲν ἐπωφελήθη τὴν γραφὴν τοῦ Πολυγνώτου, οὗτος ἐπομένως δὲν

ἐφεῦρε τὸ ἐπεισόδιον, ὅπερ καθ' ἑαυτὸ δὲν θὰ ἦτο ἀπίθανον, ἀλλ' ὑπῆρχε τοῦτο ἐν ποιητικῇ τινι πηγῇ, ἣν ἐπωφελήθη ὁ τε Πολύγνωτος καὶ ὁ γλύπτης τῶν βορείων μετοπῶν καὶ ἦτις τότε τόσον δημοτικὴ ἦτο, ὥστε ἀμφότεροι οἱ καλλιτέχναι ἠδύναντο νὰ προὑποθέσωσι τὴν γνῶσιν αὐτῆς παρὰ τῷ δημοσίῳ». Ὁ Dörpfeld ὅμως ἐπιφέρει τὴν εἰκασίαν αὐτοῦ μετὰ μεγίστης ἐπιφυλάξεως. «Βεβαίως, λέγει, δύναται νὰ θεωρηθῇ δυνατόν ὅτι λίθοι τινὲς ἐκ τῆς ἀνω οἰκοδομῆς (τοῦ Παρθενῶνος δηλονότι τοῦ Κίμωνος) εἶχον παραγγέλθῃ ὑπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος καὶ ἤδη ἐκτελεσθῇ. Κατόπιν δὲ ἠδύναντο οὗτοι ἕνεκα τῆς μικρᾶς διαφορᾶς τῶν νέων διαστάσεων τοῦ κτιρίου σχεδὸν ἄνευ μεταβολῆς τινος νὰ χρησιμοποιηθῶσιν εἰς τὸν νεώτερον ναόν. Εἰκάζω δὲ ὅτι τοῦτο συνέβη π. χ. εἰς τὰς ἐξωτερικὰς μετόπας, διότι αὗται ἐν μέρει τοῦλάχιστον δεικνύουσι τεχνοτροπίαν ἀρχαιοτέραν τῆς ζωφόρου καὶ τῶν ἀετωμάτων τοῦ νεωτέρου Παρθενῶνος».

Ὅτι ὅμως αἱ μετόπαι δεικνύουσι τεχνοτροπίαν ἀρχαιοτέραν τῆς ζωφόρου καὶ τῶν ἀετωμάτων, ἐξηγεῖται ἀρκούντως διὰ τούτου, ὅτι εἰργάσθησαν αὐτὰς κατώτεροι καλλιτέχναι¹ καὶ οὐχὶ κατὰ τὰ σχέδια τοῦ καλλιτέχνου τῆς ζωφόρου καὶ τῶν ἀετωμάτων. Τὴν συνάφειαν τῶν ἐγγὺς τοῦ κέντρου συμπλεγμάτων τῶν Κενταύρων ἐν τῷ δυτικῷ ἀετώματι τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς ἐν Ὀλυμπίᾳ καὶ τῶν μετοπῶν τοῦ Παρθενῶνος X καὶ XII τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾶς δὲν θ' ἀρνηθῇ τις, πολλάκις δὲ καὶ ἐλέχθη τοῦτο, συνάμα ὅμως πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν πρόοδόν τινα τῶν δευτέρων τούτων ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς πρώτας. Ἄρα πρέπει νὰ τεθῶσιν αὗται μετὰ τὸ 460².

Προσέτι δὲ δὲν δύναται νὰ πιστευθῇ ὅτι ὁ καλλιτέχνης τῶν μετοπῶν τῶν εἰς τὴν Ἰλίου πέρσιν ἀναφερομένων συνέθεσε τὰ ἀνάγλυφα αὐτοῦ ἰδιωγνῶνως ἐπὶ τῇ βάσει ποιητικῶν πηγῶν· τούναντίον τὸ πᾶν φαίνεται ὅτι δεικνύει ὅτι ἐν μέρει ἐχρησιμοποίησε τύπους πρὸ πολλοῦ γνωστούς³. Ἡ ἐξάρτησις αὐτοῦ ἀπὸ ζωγράφου τινὸς γίνεται σαφεστάτη, ἐάν τις παραδῶλῃ τὴν μετόπην XXIV καὶ XXV πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Michaelis ἤδη συμπαρα-

¹ Ἰδ. τὰς ἐμὰς παρατηρήσεις περὶ τοῦ ζητήματος τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ ὀπλισμοῦ ἐν ταῖς πραγματείαις τοῦ αὐτοκρατορικοῦ πανεπιστημίου τοῦ Καζάν, 1890 σ. 289 ἐξ. (ῥωσιστί).

² Die Iliupersis des Polygnot σελ. 61.

¹ Πρβλ. τὰς ἐμὰς παρατηρήσεις ἐνθα ἄνωτ. σελ. 119 ἐξ.

² Ἰδ. Löschke, Dorpater Programm 1887 σελ. 6.

³ Ἰδὲ τὴν ἐμὴν ἐργασίαν σελ. 103.

βληθεῖσαν παράστασιν ἀγγείου. Ἡ διανομὴ τῶν μορφῶν συνθέσεως συναφοῦς εἰς δύο μετόπας δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ εὐτυχής¹. Ἐν τούτῳ βλέπω τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ καλλιτέχνου νὰ χρησιμοποιήσῃ ἐξάπαντος σύνθεσιν περίφημον ἤδη γενομένην. Ὅτι δὲ τὸ πρωτότυπον πραγματικῶς ἦτο περίφημον, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῆς μακρᾶς σειρᾶς τῶν ἐπαναλήψεων ἐν τῇ ἀγγειογραφίᾳ. Ὅτι ὁμοίον τι σύμπλεγμα δὲν περιελαμβάνετο ἐν τῇ περιφῆμῳ γραφῇ τῆς λέσχης, γνωρίζομεν ἐκ τῆς ἀκριβοῦς περιγραφῆς τοῦ Πausanίου, συγχρόνως ὅμως γνω-

ρίζομεν ὅτι εἰς τὸν αὐτὸν καλλιτέχνην ἀπενέμετο μία Ἰλίου πέρις ἐν τῇ Ποικίλῃ στοᾷ τῶν Ἀθηνῶν. Ἐπειδὴ λοιπὸν δὲν δυνάμεθα νὰ παραδεχθώμεν, ὅτι ἡ μία εἰκὼν ἦτο ἐπαναλήψις τῆς ἄλλης, δὲν ὑπάρχει καὶ λόγος νὰ φέρωμεν αὐτὰς εἰς συνάφειαν πρὸς τὸν Πολύγνωτον. Ἐν τούτοις δὲν ἐπιθυμῶ νὰ ἰσχυρισθῶ τοῦτο, διότι ἄμεσοι ἀποδείξεις λείπουν, νομίζω δὲ μόνον ὅτι πρέπει πάντως νὰ ἐμμένω εἰς τὴν παραδοχὴν ἐξαρτήσεως ἀπὸ τοῦ προτύπου μεγάλου τινὸς ζωγράφου.

W. MALMBERG

ΠΗΛΙΝΟΣ ΑΜΦΟΡΕΥΣ ΕΚ ΜΗΛΟΥ²

(Πιν. 12, 13, 14)

Α'.

Ὁ ἐν τοῖς πίναξι 12, 13 καὶ 14 ἀπεικονιζόμενος ἀμφορεὺς³ ἡγοράσθη κατὰ τὸ προπαρελθὸν ἔτος ὑπὸ τῆς ἡμετέρας Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, ἀποκείται δὲ νῦν ἐν τῇ Α' αἰθούσῃ τῶν ἀγγείων τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν Μουσείου ὑπ' ἀριθ. 354. Ὡς εἶπεν ἡμῖν ὁ πωλητὴς τὸ ἀγγεῖον εὑρέθη ἐν Κρήτῃ, ἀλλὰ τοῦτο οὐδόλως ἀληθὲς εἶνε, διότι πλὴν ἄλλων ἡμετέρων πληροφοριῶν λίαν ἀξιοπίστων περὶ τῆς ἐκ Μήλου προελεύσεως τοῦ ἀγγείου, καὶ ἀπλῆ παραβολὴ αὐτοῦ πρὸς τὰ ἄλλα ἐκ Μήλου ἀγγεῖα, ἀποκείμενα καὶ ταῦτα νῦν ἐν τῷ ἐθνικῷ Μουσείῳ ὑπ' ἀριθ. 911, 912, 913 καὶ 914, τῶν ὁποίων τρία μὲν, τὰ ὑπ' ἀριθ. 911, 912 καὶ 913 ἐξέδωκεν ὁ Conze⁴, ἐν δέ, τὸ ὑπ' ἀριθ. 914 ὁ

Böhlau¹, πείθει ἡμᾶς ὅτι καὶ τὸ ἀγγεῖον τοῦτο εἶνε ἐκ Μήλου, καὶ δὴ τοῦ αὐτοῦ ἐργαστηρίου, διότι εἶνε λίαν παρεμφερὲς κατὰ τε τὸν πηλόν, τὸ μέγεθος, τὸ σχῆμα, τὸν χρωματισμὸν καὶ τὴν ὁλὴν καθόλου τεχνοτροπίαν πρὸς τὰ ἀνωτέρω μνημονευόμενα, εἰ καὶ ἡ διακόσμησις αὐτοῦ εἶνε λεπτοτέρα καὶ πολυτελεστέρα, αἱ δὲ μορφαὶ τῶν ἀνθρώπων ἰδίαι καὶ τῶν ζώων τελειότεραι.

Ἐν μὲν τῷ 12^ο πίνακι ἀπεικονίσθη ἄνευ χρωμάτων τὸ ὁλικὸν σχῆμα τοῦ ἀμφορέως μετὰ τῆς ἐπ' αὐτοῦ ποικίλης διακοσμήσεως, ἐν δὲ τῷ 13^ο καὶ 14^ο ἐξειλίχθησαν ἰδιαιτέρως αἱ ἐπὶ τῆς κυρίας προσόψεως τοῦ ἀγγείου παραστάσεις μετὰ τῶν χρωμάτων, ἐν ἐκείνῳ μὲν ὁ Ἡρακλῆς καὶ αἱ τρεῖς ἄλλαι ἀνθρώπιναι μορφαί, τὸ ἄρμα καὶ οἱ σύροντες αὐτὸ πτερωτοὶ ἵπποι, ἐν τούτῳ δὲ ὁ Ἑρμῆς καὶ ἡ ἀπέναντι αὐτοῦ ἐν πολυτελεῖ ἀμφιέσει ἰσταμένη γυναικεῖα μορφή· πρὸς δὲ ἀπεικονίσθη ἐν τοῖς αὐτοῖς πίναξιν ἐν χρώμασι καὶ ὁ ποικίλος διάκοσμος, ὁ πληρῶν τὰ κενὰ τοῦ ἐδάφους μέρη.

Αἱ διαστάσεις τοῦ ἀγγείου ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

Ὀλικὸν ὕψος	Γ.Μ.	1,025
Ὑψος τοῦ λαιμοῦ	»	0,27
Περίμετρος τοῦ λαιμοῦ	»	1,28
Διάμετρος τοῦ στομίου	»	0,45
Ὑψος τῆς κοιλίας	»	0,54
Περίμετρος τῆς κοιλίας	»	1,64

¹ Jahrbuch, 1887, σελ. 211-215, πιν. 12.

¹ Ἀνάλογόν τι ἀπαντᾷ ἔτι ἄπαξ ἐν τῷ Θησείῳ, (ἀνατολικὴ πλευρὰ μετόπῃ VIII-IX). Ὅτι ὁ τύπος τοῦ Γηρυόνου δὲν δύναται νὰ περιορισθῇ εἰς μίαν μετόπην, δεικνύει ἡ παράστασις ἐν τῷ ναῶ τοῦ Διὸς ἐν Ὀλυμπίᾳ.

² Τὸ ἀγγεῖον εἶνε συγκεκολλημένον ἐκ διαφόρων τεμαχίων, ἐνιαχοῦ δὲ ἐλλιπὲς συμπληρωμένον διὰ γύψου, ὅμως δὲ τὰ πλεῖστα μέρη σώζονται ἱκανῶς, καὶ δὴ ἡ κυρία ὄψις αὐτοῦ, ἐφ' ἧς ἡ παράστασις τοῦ Ἡρακλέους (πιν. 13) καὶ τοῦ Ἑρμοῦ (πιν. 14). Ἐν τῇ ἀντιθέτῃ δευτερευούσῃ ὄψει αὐτοῦ ὑπάρχουσι χάσματα κατὰ τὸν λαιμόν ἰδίως, καὶ εἰς μέγα μέρος τῆς κοιλίας αὐτοῦ, ἐφ' ἧς διεσώθησαν ἐκτὸς τῆς διακοσμήσεως καὶ λείψανά τινα δύο ἀντιμετώπων ἵππων.

³ Ἡ ἀπεικόνισις ἐγένετο μετ' ἀκριβείας ἀπαρμιλλοῦ ὑπὸ τῆς ἐξησχημένης γραφίδος τοῦ E. Gillieron, δὲν ἀπεδόθη ὅμως μεθ' ὅλης τῆς ἀκριβείας ἐν τῇ λιθογραφίᾳ.

⁴ Melische Thongefässe, Leipzig, 1862.

Υψος τῆς κωνικῆς βάσεως . . . Γ. Μ. 0,27
 Διάμετρος τῆς κωνικῆς βάσεως κατὰ
 τὸ ἔσχατον ἄκρον ἐφ' οὗ ὁ ἀμφορεύς
 ἐδράζεται. . . . Γ. Μ. 0,35
 Διάμετρος τῆς κωνικῆς βάσεως κατὰ
 τὸ ἄνω πρὸς τὴν κοιλίαν τοῦ ἀγγείου
 μέρος. . . . Γ. Μ. 0,18

Ὁ λαίμους τοῦ ἀγγείου κοσμεῖται κατὰ μὲν τὰ ἄνω περὶ τὸ χεῖλος ὑπὸ τετραγώνων ἐντομῶν παρεμφερῶν πρὸς ὁδόντας ἢ γεισίποδας ἰωνικοῦ γείσου, διαιρεῖται δὲ εἰς τέσσαρας χώρας, χωριζόμενας ἀπ' ἀλλήλων διὰ τεσσάρων καθέτων γραμμικῶν χωρισμάτων· τῶν χωρῶν τούτων αἱ δύο εἶνε μεγαλείτεραι, ἡ ἐπὶ τῆς κυρίας ὀψέως τοῦ ἀγγείου, φέρουσα Ἑρμῆν μὲ πτερωτοὺς πόδας καὶ ἀπέναντι αὐτοῦ γυναικίαν μορφήν πολυτελῶς ἐνδεδυμένην καὶ περιδεδεμένην ἔχουσαν τὴν κεφαλὴν ταινίαν ἢ μᾶλλον διαδήματι (πίν. 14), καὶ ἡ ἀντίθετος ἀκριβῶς αὐτῇ χώρα, ἣτις πληροῦται ὁλόκληρος ὑπὸ ἐλικοειδοῦς μετ' ἀνθεμίων κοσμήματος, ἐλλείποντος κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος. Μεταξὺ δὲ τῶν δύο τούτων μεγαλειτέρων χωρῶν κεῖνται ἔνθεν καὶ ἔνθεν αἱ δύο στενωτέραι, ἐκάτερα τῶν ὁποίων φέρει ἐν τῷ μέσῳ σφίγγα.

Ἡ κοιλία τοῦ ἀγγείου φέρει ἐπὶ μὲν τῆς κυρίας προσόψεως (πίν. 13) ἄρμα, συρόμενον ὑπὸ τεσσάρων ἵππων, ἐφ' οὗ ἐπιβαίνει νεαρά γυνή ἐν μεγαλοπρεπῇ περιβολῇ καὶ παρ' αὐτῇ ὁ Ἡρακλῆς, ἐνδεδυμένος τὴν λεοντήν, φέρων ἐπὶ τῶν ὤμων φαρέτραν καὶ κρατῶν ἐν τῇ δεξιᾷ ῥόπαλον¹, ἐνῶ διὰ τῆς ἀριστερᾶς ἡνιοχεῖ καὶ εἶνε ἕτοιμος νὰ ἐπιβῇ τοῦ ἄρματος, ἐφ' οὗ ἔχει ἤδη θέσει τὸν ἀριστερόν πόδα.

¹ Τὸ ῥόπαλον τοῦτο, ἀναγνωρίζομενον εὐκόλως ἐκ τοῦ σχήματός του, δὲν ἐξετελέσθη ὁλόκληρον ὑπὸ τοῦ τεχνίτου. Ἀτελὲς ἔμεινε καὶ τὸ ἐπὶ τῶν νώτων τοῦ ἥρωος κρεμάμενον τόξον, διότι στερεῖται χορδῆς. Ἐνεκα ταύτης τῆς ἐλλείψεως ἐδύνατο ἴσως νὰ ἐκληφθῇ τοῦτο ὡς ἡ οὐρά τῆς λεοντῆς, ἀλλ' ἡ ἐκδοχὴ αὕτη ἐξελέγχεται οὕσα σφαλερά, διότι, ἂν ὄντως τοῦτο ἦτο ἡ οὐρά τῆς λεοντῆς, ἔπρεπε νὰ κῆται χαμηλότερα, καὶ νὰ καταπίπτῃ ὑπὸ τὴν γωνίαν τὴν σχηματιζομένην διὰ τοῦ ἀνοίγματος τῶν σκελῶν τοῦ ἥρωος. Σημειωτέον πρὸς τοῦτοίς, ὅτι ἡ φαρέτρα, ἣν ὁ Ἡρακλῆς φέρει, δὲν θὰ εἶχε λόγον ἄνευ τοῦ τόξου. Ἡ ἀτέλεια αὕτη τῆς μὴ ἐκτελέσεως τοῦ ὅλου ῥοπάλου, καὶ ἡ ἔλλειψις τῆς χορδῆς ἀπὸ τοῦ τόξου προήλθεν ἴσως ἐξ ἀμελείας τοῦ τεχνίτου ἢ μᾶλλον ἐξ ἐλλείψεως χώρου· ὁ ἀγγειογράφος φαίνεται, ὅτι ἐκτελέσας πρῶτον τὰ κύρια τῆς παραστάσεως μέρη καὶ καταπληρώσας τὸ ἔδαφος τοῦ ἀγγείου διὰ κοσμημάτων, ἐπελήφθη τελευταῖον τῆς ἐξεικόνισις τοῦ ῥοπάλου καὶ τῆς χορδῆς τοῦ τόξου, ὅτε δὲν ἦτο πλέον δυνατὴ αὐτῇ ἡ πλήρης αὐτὴν ἐκτέλεσις οὐ μόνον ἔνεκα ἐλλείψεως χώρου, ἀλλὰ καὶ ἔνεκα πιθανώτατα εὐνοήτων τεχνικῶν λόγων.

ὁ δὲ δεξιὸς πατεῖ ἀκόμη ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἐμπροσθεν τοῦ ἄρματος παρὰ τὰ ὀπίσθια σκέλη τῶν ἵππων ἵσταται γυνή πολυτελῶς ἐνδεδυμένη, ἣτις προσβλέπει τὴν ἐπιβαίνουσαν τοῦ ἄρματος ἐν ἀπορίᾳ, ὡς ἐμφαίνεται ἐκ τῆς ἐκφράσεως αὐτῆς καὶ τῆς προτεταμένης μὲ ἀνοικτὴν τὴν παλάμην δεξιᾶς· ὀπισθεν δὲ τοῦ ἄρματος παρατηρεῖται ἀνὴρ πωγωνοφόρος βραχυχιτών, τὴν μὲν ἀριστερὰν ὀρέγων τῷ Ἡρακλεῖ, ἔχοντι ἐστραμμένον πρὸς αὐτὸν τὸ πρόσωπόν του ὀργίλον, τὴν δὲ δεξιὰν ἐκβάλων τοῦ ἱματίου μὲ ἀνοικτὴν τὴν παλάμην. Τό τε βλέμμα τοῦ πωγωνοφόρου τούτου πρεσβύτου καὶ ἡ ὅλη ἔκφρασις τοῦ προσώπου αὐτοῦ παριστῶσιν ἀνθρωπὸν ἐν μεγίστῃ ἐκπλήξει καὶ ἀπορίᾳ διατελοῦντα ἐπὶ ἀπροσδοκῆτι τινὶ περὶ αὐτὸν συμβάντι.

Ἐπὶ δὲ τῆς ἀντιθέτου ταύτης προσόψεως ἀπεικονίζονται δύο ἀντιμέτωποι ἵπποι ἄνευ ἱππέων, παρόμοιοι τοῖς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 913 ἀγγείου, οἵτινες ὁμῶς ἐν μέρει μόνον σώζονται¹. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων παραστάσεων (πίν. 12) καὶ ἀκριβῶς ὑπὸ τὰς λαβὰς τοῦ ἀγγείου, ὁμοίως πρὸς ἡνωμένας ὀφρὺς παρατηροῦνται δύο ὀφθαλμοί², ὑφ' οὓς ἐλι-

¹ Ἀπεικόνισιν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 913 ἀγγείου βλέπε ἐν Conze, Melische Thongefässe Titelvignette καὶ πιν. 5, 1.—Brunn, Griech. Kunstgesichte σελ. 137 ἀριθ. 107.

² Οἱ ἀποτρόπαιοι οὗτοι ὀφθαλμοὶ ἀπαντῶσι καὶ ἐν ἄλλοις ἐκ Μήλου ἀγγείοις καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν θέσιν, οἷον ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 911 (Conze, Melische Thongefässe πιν. 4.—Rayet-Collignon, Hist. de la Ceram. grecque, σελ. 52, πιν. 3.—H. Brunn, Griech. Kunstgesichte σελ. 139, ἀριθ. 109) καὶ ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 914 (Böhlaus αὐτόθι σελ. 214, πιν. 12). Ἡ συνήθεια αὕτη τοῦ ζωγραφίζειν ἐπὶ τῶν ἀγγείων ἀποτροπαίους ὀφθαλμοὺς φαίνεται προεληθούσα ἐκ τῆς τέχνης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἰδίᾳ δὲ τῆς τῶν Ἰώνων ἐξ ὑποδειγμάτων πιθανώτατα τεχνικῆς ἀσκήσεως ἀνατολικῶν ἐθνῶν, πρὸς τὰ ὅποια οἱ Ἴωνες ἤλθον εἰς σέσεις ἀμέσους ἢ ἐμμέσους πολὺ πρωϊμώτερα τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων, οὗτω δὲ ἀπαντῶσιν ὀφθαλμοὶ ἐπὶ ἀγγείων τῆς Μιλήτου, οἷον ἐπὶ τῆς φιάλης τοῦ ἐν Würzburg Μουσείου μὲ τὴν παράστασιν τοῦ Φινέως καὶ τῶν Βορεαδῶν, ἧς ἡ προέλευσις, ὡς ἀναμφισπρόπως ἀπέδειξεν ὁ F. von Duhn ἐν τοῖς Bemerkungen zur Würzburgen Phineusschale, εἶνε Μιλήσια. Ἐκ τῆς τεχνιοτροπίας δὲ ταύτης τῶν παραλίων τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἰδίᾳ τῆς Μιλήτου πιθανώτατον εἶνε ὅτι ἡ συνήθεια αὕτη ἐξηπλώθη καὶ εἰς ἀγγεῖα ἄλλων μερῶν, οἷον ἐπὶ ἀγγείων τῆς Ρόδου (Salzmann Necropole de Camirus πιν. 37 καὶ 53), τῆς Ναυκρατίας (Mical. Mon. Ined. πιν. 4· πρβλ. καὶ Cecil Smith, Flinders Petris Naucratis I, σελ. 49). Παραβλητέα καὶ τὰ ἐν Gerhard. A. V. ἀγγεῖα I, πιν. 38, II, πιν. 113 καὶ 139. Ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς φαίνονται προερχόμενοι καὶ οἱ ἐπὶ τῶν μνημονευθέντων ἀγγείων τῆς Μήλου ὀφθαλμοί. Τὸ δὲ περιεργότερον εἶνε ὅτι ἡ κακός ἡ αὕτη ἀνατολικὴ συνήθεια τοῦ κοσμεῖν τὰ ἀγγεῖα δι' ὀφθαλμῶν ἀποτροπαίων ἐπεξετάθη καὶ εἰς τὰς ἀττικὰς φιάλας, τὸ ὅποσον ἀποδεικνύει προδηλότατα τὴν διὰ τῶν Ἰώνων ἐπίδρασιν τῆς τέχνης τῶν ἀνατολικῶν ἐθνῶν ἐπὶ τὴν ἀττικὴν τέχνην. Πλεῖστα τεμάρια ἀττικῶν φιαλῶν καλλίστων χρόνων κοσμούμενα δι'

κοιιδές μετ' άνθεμίωv κόσμημα παρεμπερές πρὸς τὸ ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ τοῦ ἀγγείου, τὸ ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς ἐφ' ἧς ἀπεικονίζεται ὁ μὲ τοὺς περωτοὺς πόδας Ἑρμοῦ καὶ ἡ ἀπέναντι αὐτοῦ ἰσταμένη γυνή. Τὸ κόσμημα τοῦτο θέσας ὁ ἀγγειογράφος ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς φαίνεται ὅτι ἠθέλησε νὰ παραστήσῃ δι' αὐτοῦ τὴν ῥίνα.

Ἡ κωνοειδὴς τέλος βᾶσις τοῦ ἀγγείου, ἥτις κοσμεῖται ὑπὸ σπειροειδῶν καὶ ἐλικοειδῶν κοσμημάτων, ὑπὸ στρογγύλων στιγμῶν¹, ὑπὸ παραλλήλων λεπτῶν γραμμῶν καὶ ὑπὸ μαϊάνδρου, ἀπολήγει εἰς κόσμημά τι ὀδοντοειδὲς καὶ ἔχει τέσσαρας ἐπιμήκεις ὁπὰς κατὰ κάθετον διεύθυνσιν καὶ εἰς ἴσην ἀπ' ἀλλήλων ἀπόστασιν. Αἱ ὁπαὶ αὐταὶ ἀπαντῶσιν ἀπαρallάκτως καὶ εἰς τρία ἄλλα ἐκ Μήλου ἀγγεῖα, τὰ ὑπ' ἀριθ. 911, 912 καὶ 913.

Ὁ χρωματισμὸς τοῦ ἀγγείου εἶνε ποικιλώτατος· τὸ ἑδάφος εἶνε ὑποκίτρινον, ἐν τοῖς κοσμήμασι, τοῖς ἐνδύμασι, τοῖς σώμασι τῶν ἵππων καὶ ἐν τῷ ἄρματι ἐπικρατεῖ τὸ μελανόφαιον χρῶμα, ἀποκλιτὸν μᾶλλον εἰς τὸ μέλαν, αἱ χωρίζουσιν τὰ πτερὰ τῶν ἵππων πλατεῖαι γραμμαί, ἡ χαίτη αὐτῶν, παρυφαί τινες τῶν ἐνδύματων, αἱ ταινίαι ἡ μᾶλλον τὰ διαδήματα τὰ περὶ τὰς κεφαλὰς τῶν ἀνθρωπίνων μορφῶν, τὰ περὶ τοὺς πόδας τοῦ Ἑρμοῦ πτερὰ καὶ ἄστεροειδῆ τινα κοσμήματα ἐπὶ τῆς ἐσθῆτος ἔχουσι χρῶμα οἰνωπόν, κόσμημά τι κυματιοειδὲς κατὰ τὰ ἄκρα τῶν ἱματίων, οἷον τοῦ ὀπισθεν τοῦ Ἡρακλέους ἰσταμένου πωγωνοφόρου πρεσβύτου, τῆς παρὰ τὰ ὀπίσθια σκέλη τῶν ἵππων ἰσταμένης γυναικὸς καὶ τῆς ἀπέναντι τοῦ Ἑρμοῦ, ἔχουσι χρῶμα κίτρινον ἢ χρυσοειδές. Τὰ γυμνὰ μέρη τῶν ἀνδρικών μορφῶν πλὴν τοῦ προσώπου τοῦ Ἑρμοῦ, οὗ ὁ χρωματισμὸς ἐξηφανίσθη, διασωθέντων μόνον ἀμυδρῶν τινων ἰχνῶν, ἔχουσι χρῶμα κίρρον ἢ μᾶλλον χαλκοειδές. Τῶν γυναικείων μορφῶν τὰ γυμνὰ μέρη τοῦ σώματος, οἷον πρόσωπον, χεῖρες, πόδες δὲν εἶνε λευκὰ κατὰ

ὀφθαλμῶν ἔχει τὸ ἐν Ἀκροπόλει Μουσείον. Πρὸλ. καὶ Micali, *Stor.* 99, 15 - 17. *Mon. ined.* 43, 4, 5. *Mus. Gregor.* II, 76, 79. O. Jahn, *Berichte der Kön. Sächs. Gesel. d. Wiss. Phil. Hist. Classe* 1855. σελ. 64 καὶ ἐξ.

¹ Αἱ στρογγύλαι αὐταὶ στιγμαί, αἵτινες διαθέουσιν ὀρίζοντες εἰς δύο σειρὰς καὶ τὸ κάτω μέρος τῆς κοιλίας τοῦ ἀγγείου, ἀπαντῶσι καὶ ἐν ἀγγείοις τοῦ οὗτω λεγομένου ῥυθμοῦ τοῦ Διπύλου (δρα τὰ ὑπ' ἀρ. 219, 803 καὶ 804 ἐκ Κεραμικοῦ ἀγγεῖα τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν Μουσείου) καὶ προήλθον πιθανώτατα ἀπὸ τῆς ἐκ μετάλλου τεχνουργίας.

τὴν συνήθη ἐν ἄλλοις ἀρχαίοις ἀγγείοις τεχντροπίαν, ἀλλ' ἔχουσι χρῶμα ὑποκίτρινον, τὸ χρῶμα δηλ. τοῦ ἐδάφους τοῦ ἀγγείου. Τὰ περιγράμματα τῶν μορφῶν καὶ τῶν ἐνδύματων εἶνε ἐνιαχοῦ κεχαραγμένα δι' ὁξέως ἐργαλείου, μάλιστα δὲ κατὰ τὰς παρυφὰς τῆς ἐσθῆτος. Εἶνε δὲ πάντα τὰ χρῶματα ἐπαληθιμμένα διὰ μετρίας θερμοκρασίας μετὰ τὴν ἐξαγωγήν τοῦ ἀγγείου ἐκ τοῦ πυρός· διὰ τοῦτο δὲ εἶνε καὶ εὐεξίτηλα ἐξαφανισθέντα πολλοῦ διὰ τῆς ἐπιτριβῆς¹.

Τῶν κοσμημάτων πολλὰ εἶνε τοῦ γεωμετρικοῦ ῥυθμοῦ, ὧν ἔνια ἀπαντῶσι καὶ ἐν τοῖς ἀγγείοις, τοῖς οὗτω λεγομένοις τοῦ ῥυθμοῦ τοῦ Διπύλου καὶ τοῦ τῶν Μυκηναίων, οὐχ ἥττον ἐπικρατεῖ ἐνταῦθα ἐν τοῖς κοσμήμασιν ἡ στρογγυλότης ἀντὶ τοῦ τετραγωνικοῦ σχήματος ἐν τοῖς τοῦ ῥυθμοῦ τοῦ Διπύλου. Εἶνε δὲ τὰ κοσμήματα ταῦτα, τὰ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ ἀγγείου διεσπαρμένα, πλινθιοειδῆ (*Schachbrettartig*)², ῥομβοειδῆ καὶ ἐλικοειδῆ, ἀγκιστροειδεῖς σταυροὶ (*Swastika*), μαϊάνδροι καὶ κύκλοι μετὰ διακρινομένου μεγάλου κέντρου, πρὸς δὲ ἐκ τοῦ φυτικοῦ βασιλείου ἀνθεμιοειδῆ τινα κοσμήματα, μὴ ἔχοντα ὅμως φυτολογικὸν χαρακτήρα, ἀλλὰ μεταποιημένα κατὰ τεχντροπίαν διακοσμητικὴν.

Τὸ ἑδάφος τοῦ ἀγγείου εἶνε πανταχοῦ πεπληρωμένον κατὰ ἀνατολικὴν τεχντροπίαν, οἷον ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν ἵππων καὶ ὑπὸ τὸ ἄρμα ὑπάρχουσι ῥόδακες, ἀγκιστροειδεῖς σταυροί, ἐλικοειδῆ καὶ ἀνθεμιοειδῆ καὶ ῥομβοειδῆ κοσμήματα· δὲν λαμβάνεται δὲ ὑπ' ὄψιν οὐδόλως τὸ κατὰ φύσιν, μόνος σκοπὸς εἶνε ὁ διακοσμητικὸς· οἱ ἵπποι οἱ τὸ ἄρμα σύροντες εἶνε φαντασιώδεις, τὰ περιγράμματα ὅμως αὐτῶν ἀκριβῆ, οὐχ ἥττον εἶνε πολὺ τελειότεροι ἀπὸ τοὺς ἵππους τῶν ἄλλων ἐκ Μήλου ἀγγείων, οἷον τοῦ ὑπ' ἀριθ. 911 (*Conze*, ἐνθα

¹ Τὰ ὑπ' ἀριθ. 911, 912 καὶ 913 ἐκ Μήλου ἀγγεῖα ἔχουσι γάνωμα, τὸ ὅποσον ὅμως δὲν εἶνε ἀρχικόν, ἀλλ' ἐπηλείφθη μετὰ τὴν ἐξαγωγήν αὐτῶν ἐκ τῆς γῆς, ὅπως διατηρηθῇ ὁ χρωματισμὸς, τὸ γάνωμα ὅμως τοῦτο μετέβαλε τὴν λαμπρότητα τῶν ἀρχικῶν χρωμάτων καταστήσαν αὐτὰ θολερὰ καὶ ἀσαφῆ.

² Τοιοῦτον εἶνε τὸ ἐν τῷ διαχωρίσματι τῶν περωτῶν σφιγγῶν περὶ τὸν λαιμὸν τοῦ ἀγγείου (πίν. 12), Παρόμοιον πλινθιοειδὲς κόσμημα ἀπαντᾷ καὶ ἐν Μυκηναίοις ἀγγείοις (*Furtwängler und Loeschke, Mykenische Vasen. Atlas, XXXIV*, ἀριθ. 341) καὶ ἐν ἄλλοις τῆς Μήλου ἀγγείοις, οἷον ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 911 (*Conze, A*). ἐπίσης δὲ ἐν ἀγγείοις τοῦ Διπύλου· δρα τὰ ὑπ' ἀριθ. 769, 840 καὶ 990 ἀγγεῖα τοῦ ἐθνικοῦ Μουσείου.

άνωτέρω, πιν. 4 = Rayet - Collignon, Histoire de la Ceramique Grecque, πιν. 3. = H. Brunn, Griech. Kunstgeschichte, σελ. 139, ἀριθ. 109), καὶ πλησιάζουσι τῷ κατὰ φύσιν. Ἐπίσης δὲ καὶ ἐν τῷ σχηματισμῷ τῶν ἀνθρωπίνων μορφῶν παρατηρεῖται ἐνταῦθα πρόοδος τις καὶ τελειότης ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ἄλλας μορφὰς τῶν ἄλλων ἐκ Μήλου ἀγγείων· αἱ ῥίνες π. χ. δὲν εἶνε ἐνταῦθα μεγάλαι καὶ ὀξεῖαι, αἱ κάτω σιαγόνες εἶνε κανονικώτεροι, οἱ λαιμοὶ δὲν εἶνε ὑπερμεγέθεις καὶ τὸ τῶν μυῶν δὲ σύστημα εἶνε τελειότερον· οἱ μῦς π. χ. οἱ παρατηρούμενοι ἐν τῷ ἐντεταμένῳ ποδὶ τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἐν τῷ δεξιῷ αὐτοῦ βραχίονι πλησιάζουν πολὺ τὴν ἀνατομικὴν ἀλήθειαν, ἐπίσης οἱ περὶ τὸν λαιμὸν τοῦ ἥρωος μῦς· καὶ ἡ ὄλη δὲ στάσις αὐτοῦ ἐτοίμου νὰ ἐπιβῇ τοῦ ἄρματος, εἶνε μετ' ἀληθείας ἐκπεφρασμένη, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ διάπλασις τῶν γυναικείων μορφῶν, εἰ καὶ ἅπασαι ἐν γένει αἱ ἀνθρωπίναι μορφαὶ ἔχουσιν ἀκόμη χαρακτηριστικὰ τινα τῆς ἀρχαιοτέρας τεχνολογίας, ὅσον τὰ ὅσα εἶνε τοποθετημένα ὑψηλά, καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ ἐξεικονίζονται ὀλόκληροι, ἂν καὶ τὸ πρόσωπον εἶνε ἐν κατατομῇ· ὅμως δὲ αἱ μορφαὶ αὗται παραβαλλόμεναι πρὸς τὰς μορφὰς τῶν ἄλλων ἐκ Μήλου ἀγγείων εἶνε κανονικώτεροι, καὶ ἔχουσι τὴν ἔκφρασιν τοῦ προσώπου γλυκεῖαν, πλὴν τοῦ προσώπου τοῦ Ἡρακλέους ἔχοντος τὴν ἔκφρασιν ἀπειλητικὴν καὶ ὀργίλην. Καὶ ὁ Ἑρμῆς, τοῦ ὁποῦ τὰ γυμνά μέρη μαρτυροῦσιν ἱκανὴν ἀνατομικὴν ἀκρίβειαν καὶ αἱ γυναικεῖαι μορφαὶ μετὰ τοῦ πωγωνοφόρου πρεσβύτου ἀποδεικνύουσι συλλήβδην πάντα λαμβανόμενα, ὅτι ὁ τεχνίτης ἐξῆλθε τῆς τετριμμένης ὁδοῦ καὶ τοῦ κοινῶς παραδεδομένου καὶ ἔδωκεν εἰς τὸ ἔργον τοῦ ῥοπῆν καὶ ῥυθμὸν ἀπηλλαγμένον τῆς συνήθους τεχνολογίας, πλησιάζει δὲ τῷ κατὰ φύσιν. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ διακοσμητικὸν σύστημα, εἰ καὶ δεικνύει τὴν ἐξ Ἀνατολῆς ἀκόμη τεχνικὴν ἐπιρροήν, εἶνε πολὺ ἐντελέστερον, λεπτότερον καὶ εὐρυθμότερον παραβαλλόμενον πρὸς τὸ τῶν ἄλλων ἐκ Μήλου ἀγγείων.

Ἐκδηλοῦται λοιπὸν ἐν τῷ ἡμετέρῳ τούτῳ ἀγγείῳ πρόοδος ἐπαισθητὴ καὶ ποιά τις ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς δουλικῆς μιμήσεως καὶ ἀντιγραφῆς ἀσιατικῶν ἔργων· ὁ τεχνίτης ἠκολούθησε μὲν τὴν τεχνικὴν παράδοσιν τῆς Ἀνατολῆς, ὅμως δὲ μὲ ποῖαν

τινα ἐλευθερίαν· τοῦτο δὲ καταφαίνεται προδηλότατα μάλιστα εἰς τὴν διάπλασιν τῶν ἀνθρωπίνων μορφῶν, ὥστε διὰ τοῦ ἀγγείου τούτου ἀποκτῶμεν σταθμὸν πρόοδος εὐπρόσδεκτον τῆς Μηλιαίας ἀγγειοπλαστικῆς, ἀπέχοντα τῆς τεχνολογίας τῶν ἄλλων ἐκ Μήλου ἀγγείων κατὰ μίαν τοῦλάχιστον πεντηκονταετηρίδα. Ἄν λοιπὸν ἀναγάγωμεν τὰ ἄλλα ἐκ Μήλου ἀγγεῖα εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς 7^{ης} ἑκατονταετηρίδος¹, δεόν νὰ θέσωμεν τὸ ἡμέτερον τοῦτο ἀγγεῖον εἰς τὸ τέλος τῆς 7^{ης} ἢ καὶ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς 6^{ης} π. Χ. ἑκατονταετηρίδος.

Ταῦτα εἰπόντες περὶ τῆς τέχνης καὶ τῆς σημασίας τοῦ ἀγγείου, μεταβαίνομεν εἰς τὴν ἐξήγησιν τῆς παραστάσεως, εἰλημμένης ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας.

B.

Μεταξὺ τῶν τεσσάρων ἀνθρωπίνων μορφῶν τῶν παριστανόμενων ἐπὶ τῆς κυρίας τοῦ ἀγγείου προσόψεως (πιν. 13) ἀναγνωρίζεται ἀπὸ τῶν συμβόλων αὐτοῦ ὁ Ἡρακλῆς, ἔτοιμος ὢν ν' ἀπέλθῃ μετὰ τῆς ἐπιβεβηκυίας ἡδὴ ἐπὶ τοῦ ἄρματος νέας γυναικός. Οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι εἰκονίζεται ἐνταῦθα ἀρπαγὴ τις γυναικός, ἀπαγομένης ὑπὸ τοῦ ἥρωος βιαίως, ὡς μαρτυροῦσιν ἅφ' ἑνὸς μὲν ἡ στάσις τοῦ Ἡρακλέους καὶ ἡ ἔκφρασις τοῦ προσώπου αὐτοῦ, ἐκδηλοῦσα ὀργὴν καὶ ψυχικὴν ἐξέγερσιν, ἅφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐπὶ τῷ γεγονότι μεγίστη ἐκπληξις καὶ ἀπορία, ἡ χαρακτηρίζουσα τὰς δύο ἄλλας συμπαριστανόμενας τῷ Ἡρακλεῖ μορφὰς, τὴν πρὸ

¹ Ὁ ἀκριβὴς προσδιορισμὸς τῆς χρονολογίας τῶν ἀγγείων τούτων δὲν εἶνε βεβαίως δυνατός· ὁ περικληθὴς ὅμως H. Brunn (Zittingsberichte des Archaeol. Instituts von Winter 1860 ἐν Bulletin del Instituto 1861 καὶ Griechische Kunstgeschichte, σελ. 140) ἀπεπειράθη νὰ ὀρίσῃ τὴν ὡς ἔγγιστα χρονολογίαν τοῦ ὑπ' ἀριθ. 911 ἀγγείου τοῦ ἀπεικονισμένου ἐν τῷ τετάρτῳ πίνακι τοῦ συγγράμματος τοῦ Conze «Melische Thongefässe» ὁρμηθεὶς ἐκ τῆς ἐπταχόρδου λύρας, ἣν κρατεῖ ἐν τῷ ἀγγείῳ ἐκεῖνῳ ὁ Ἀπόλλων. Ἡ ἐπτάχορδος λύρα εἰσῆχθη, ὡς γνωστόν, τὸ πρῶτον ἀντὶ τῆς τετραχόρδου ὑπὸ τοῦ Τερπάνδρου, ἀκμάσαντος περὶ τὴν 23^{ην} Ὀλυμπιάδα· ἐντεῦθεν ὁ Brunn συμπεραίνει, ὅτι ἡ εἰκὼν ἐκεῖνη δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐξετελέσθῃ πρὸ τῆς 30^{ης} Ὀλυμπιάδος (660 π. Χ.), ἀλλ' ἐκ τούτου καὶ μόνου τοῦ τεκμηρίου εἶνε νομιζόμεν ἐπισφαλὲς νὰ ὀρίσθῃ ἡ χρονολογία τοῦ ἀγγείου, ἀφοῦ μάλιστα οἱ ἀγγειογράφοι ὡς ἀπέδειξεν ὁ Otto Jahn (Arch Zeitung, 1858, σελ. 187.) οὐδὲν εἶνε ἀκριβεῖς, ἀλλὰ λίαν αὐθαίρετοι εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῶν χορδῶν τῆς λύρας· οὐχ ἦττον, ἂν ἀποβλέψωμεν εἰς τὸ διακοσμητικὸν τοῦ ἀγγείου ἐκεῖνου σύστημα, τὸ ὁποῖον μαρτυρεῖ ἔχνη κατὰδηλα ἀνατολικῆς τεχνολογίας, δὲν θὰ ἀπόσχωμεν πολὺ τοῦ ἀληθοῦς, ἀνάγοντες αὐτὸ εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς 7^{ης} π. Χ. ἑκατονταετηρίδος.

τοῦ ἄρματος γυναῖκα, καὶ τὸν ὀπισθεν αὐτοῦ πρεσβύτην. Ὅτι λοιπὸν παρίσταται ἐνταῦθα ἀρπαγὴ τις ἢ αἰχμαλωσία οὐδόλως πρέπει νὰ ἀμφιβάλλωμεν· ἀλλὰ ποία εἶνε ἄρα γε ἡ ἀπαγομένη γυνή, καὶ τίνες αἱ συμπαριστανόμεναι δύο ἄλλαι μορφαί;

Κατὰ γνωστὴν μυθικὴν παράδοσιν ὁ Εὐρύτος, ὁ τῆς Οἰχαλίας δυνάστης προέθηκε τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Ἰόλην ὡς ἔπαθλον εἰς ἐκεῖνον, ὅστις ἤθελε τὸν ὑπερβάλλῃ εἰς τὸν ἐπὶ τοξείᾳ ἀγῶνα. Ὁ Ἡρακλῆς διαγωνισθεὶς καὶ νικήσας οὐ μόνον τὸν Εὐρύτον, ἀλλὰ καὶ τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ, δὲν ἔλαβε τὴν Ἰόλην ὡς ἐδικαιούτο, ἀλλ' ἀπεκρούσθη ὑπὸ τοῦ Εὐρύτου καὶ ἐξεδιώχθη τοῦ οἴκου του. Τὴν ὕβριν ταύτην μὴ ἀνεχόμενος ὁ Ἡρακλῆς ἐπεχείρησεν ἐκστρατεῖαν κατὰ τοῦ Εὐρύτου, συμμάχους ἔχων τοὺς Ἀρκάδας, τοὺς ἐκ Τραχινίας Μαλιεῖς καὶ τοὺς Ἐπικνημιδίου Λοκρούς· τῆς ἐκστρατείας δὲ ταύτης ἀποτέλεσμα ἦτο ἡ ἄλωσις τῆς Οἰχαλίας¹, ὁ φόνος τοῦ Εὐρύτου καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, καὶ ἡ ἀπαγωγή τῆς Ἰόλης².

Ἐάν, ὡς πιθανώτατον φαίνεται, ἡ ἐπὶ τοῦ ἀγγείου παράστασις ἐλήφθη ἐκ τοῦ μύθου τούτου, δὲν θὰ ἀστοχήσωμεν, νομίζω, ἐξηγούντες τὴν μὲν ἐπὶ τοῦ ἄρματος νεαρὰν γυναῖκα Ἰόλην, τὴν δὲ πρὸ τοῦ ἄρματος παρὰ τὰ ὀπίσθια σκέλη τῶν ἵππων ἱσταμένην Ἀντιόπην, τὴν μητέρα αὐτῆς, τὸν δὲ ὀπισθεν τοῦ ἄρματος βραχυχίτωνα πρεσβύτην Εὐρύτον, τὸν τῆς ἀπαγομένης πατέρα· ὅμως δὲ ἡ ἐξήγησις αὕτη προσκρούει ἴσως εἰς τὴν συμπαραστάσιν τοῦ Εὐρύτου καὶ τῆς Ἀντιόπης, διότι κατὰ

¹ Ἡ ἄλωσις ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους Οἰχαλίας ἦτο ἡ ἐν Εὐβοίᾳ, διότι ὑπῆρχον καὶ ἄλλαι Οἰχαλῖαι, οἷον ἡ ἐν Ἀρκαδίᾳ, ἡ ἐν Μεσσηνίᾳ, ἡ ἐν Αἰτωλίᾳ καὶ ἡ ἐν Θεσσαλίᾳ παρὰ τὴν Τρίκλην, ἡ καὶ κατ' ἐξοχὴν πόλις τοῦ Εὐρύτου κατὰ τὸν Ὅμηρον (Ἰλ. 2, 730). Ἐν τῇ Θεσσαλικῇ Οἰχαλίᾳ φαίνεται κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ὅτι διεμορφώθη τὸ πρῶτον ὁ περὶ τῶν μαχῶν τοῦ Εὐρύτου καὶ τοῦ Ἡρακλέους μῦθος· τὸ δὲ νεώτερον ἔπος, τὸ τοῦ Κρεωφύλου διεσκεύασε καὶ μετέτιπεν αὐτὸν ἐκ τῆς Θεσσαλικῆς Οἰχαλίας εἰς τὴν Εὐβοϊκὴν, ἔνθα καὶ ἡ πρᾶξις τῆς ἀρπαγῆς τῆς Ἰόλης ἐν τοῖς ὁμηρικῶς ὅμοις ποιήμασι οὐδὲν εὐρηται, σχετιζόμενον πρὸς τὴν ἀρπαγὴν ταύτην τῆς Ἰόλης ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους· πρβλ. καὶ Εὐσταθ. εἰς Ὀδυσσ. Θ. στ. 233 «τὰ μὲν τοι ὕψ' Ἡρακλέους θανεῖν τὸν Εὐρύτον κατὰ τοὺς ὕστερον καὶ τὰ περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Εὐρύτου Ἰόλης, οὐκ οἶδεν ὁ ποιητής. Ἄλλοι δὲ μεθ' Ὅμηρον αὐτὸ ἱστοροῦσιν» ὡρ καὶ Σοφοκλῆς.

² Πρβλ. Ἀπολλ. Βιβ. 2, 6, 7 καὶ 7, 7. Διοδωρ. 4, 37, 5. Σοφοκλ. Τραχ. στ. 259, 269. Φερεικ. παρὰ τῷ Σχολ. τοῦ Σοφοκλέους (Τραχ. στ. 354). Ἡρόδωρον παρὰ τῷ Σχολ. τοῦ Εὐριπίδου (Ἰππολ. στ. 545). Ὑγῖνον, μυθ. 35. Σχολ. Ὁμ. Ἰλ. Ε. 392. Σχολ. Σοφοκλ. (Τραχ. στ. 266).

τινα παράδοσιν τοῦ μύθου, ἣν διέσωσεν ἡμῖν ὁ Ὑγῖνος¹ καὶ πρὸς ἣν συμφωνεῖ ἐν μέρει καὶ ὁ Ἀπολλόδωρος², ὁ Ἡρακλῆς ἀπήγαγε τὴν Ἰόλην, ἀφοῦ ἐφόνευσε τοὺς γονεῖς τῆς. Τίς ὅμως δύναται νὰ βεβαιώσῃ ἡμᾶς ὅτι ὁ ἀγγειογράφος δὲν ἠκολούθησεν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἄλλην τινὰ διασκευὴν τοῦ μύθου³, καὶ πιθανώτατα αὐτὸ τὸ μὴ διασωθὲν ἡμῖν ἔπος τοῦ Κρεωφύλου «τὴν Οἰχαλίας ἄλωσιν» καθ' ὃ συμπαρίσταντο πιθανῶς ἐν τῇ ἀρπαγῇ καὶ οἱ γονεῖς τῆς Ἰόλης; ἢ ὅτι ὁ τεχνίτης δὲν ἐπροτίμησεν ἐλευθερίᾳ τεχνικῇ χρώμενος νὰ διασκευάσῃ ὁ ἴδιος τὴν μυθικὴν παράδοσιν συμπαραστάντων ἐπὶ τὸ δραματικώτερον καὶ τοὺς γεννήτορας τῆς ἀπαγομένης ἐν τῇ ἀρπαγῇ;

Δὲν πρέπει δὲ ἄλλως νὰ ἐπιλανθανώμεθα ὅτι ἡ ἀρχαία τέχνη ἐν πολλοῖς, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς μυθικαῖς παραστάσεσιν ἔχει παράδοσιν αὐτοτελεῖ καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῆς φιλολογικῆς παραδόσεως, διὰ τοῦτο λίαν ἐπισφαλὲς εἶνε νὰ ζητῶμεν ἐν πάσαις ταῖς ἀγγειογραφίαις, ὧν αἱ παραστάσεις εἶνε εἰ-

¹ Ὑγῖνος, μυθ. 35.

² Ἀπολλοδ. 2, 7, 7. πρβλ. καὶ Σοφοκλέους Τραχ. στ. 354.

³ Ὅτι ὁ περὶ Εὐρύτου καὶ Ἡρακλέους μῦθος διεσκευάσθη ποικιλοτρόπως ὑπὸ τῶν ποιητῶν καὶ τῶν μυθογράφων ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς μεταξὺ τῶν περὶ αὐτοῦ ἀσυμφωνίας, μάλιστα δὲ ἐν ταῖς λεπτομερειαῖς· ὁ Διόδωρος λ. χ. (βιβ. 4, 37, 5) οὐδὲν μὲν ἀναφέρει περὶ τοῦ ὕψ' Ἡρακλέους γενομένου φόνου τοῦ Εὐρύτου καὶ τῆς Ἀντιόπης πρὸ τῆς ἀπαγωγῆς τῆς Ἰόλης, ἀλλὰ μόνον περὶ τοῦ φόνου τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ὧν μνημονεύει τρεῖς Τοξία, Μολιόνα καὶ Κλύτιον, ἐνῶ ὁ Ἡσίοδος (παρὰ τῷ Σχολ. τοῦ Σοφοκλ. Τραχ. στ. 266) ἀναφέρει τέσσαρας Δητόνα, Κλύτιον, Τοξία καὶ Ἰφίτον (τὰ ὀνόματα τῶν τεσσάρων τούτων ἐπικυροῦνται καὶ ἐκ τοῦ ἐξ Ἀγύλλης ἀμφορέως (Welcker Annali del Inst. Arch. 1859, σελ. 243-257 πιν. 33 A. D. 5. σελ. 261-274 πιν. 15), ὁ Ἀριστοκράτης (Σχολ. Σοφοκλ. Τραχ. στ. 266) τρεῖς, Τοξία, Κλύτιον καὶ Δητόνα, ὁ Κρεώφυλος (Σχολ. Σοφοκλ. Τραχ. στ. 266) δύο μὴ ὀνομαζομένους, καὶ ὁ Ὁμηρος (Ὁδ. φ, 14.) ἓνα μόνον τὸν Ἰφίτον· ὁ δὲ Φερεικὸς (Σχολ. Σοφοκλ. Τραχ. στ. 354) ἀναφέρει μὲν ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἐφόνευσε τοὺς Εὐρυτίδας, ἀφοῦ ζητήσας παρὰ τοῦ Εὐρύτου τὴν Ἰόλην διὰ σύζυγον τοῦ υἱοῦ του Ὑλλου ἀπεκρούσθη· ὁ Εὐρύτος δὲ τότε ἔφυγεν εἰς τὴν Εὐβοίαν ἐκ τῆς ἐν Ἀρκαδίᾳ Οἰχαλίας, οὐδὲν δὲ μνημονεύει περὶ τοῦ ἐπὶ τοξείᾳ ἀγῶνος καὶ περὶ τῆς ἀλώσεως τῆς Οἰχαλίας καὶ τῆς ἀρπαγῆς τῆς Ἰόλης ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους· ὁ δὲ Σκυθῖνος ὁ Τήϊος (παρ' Ἀθηναίῳ, βιβ. 11, σελ. 461 καὶ ἐξ.) ἀναφέρει ὅτι ὁ Ἡρακλῆς ἐφόνευσε τὸν Εὐρύτον καὶ τὸν υἱόν του Ἰφίτον, διότι εἰσέπραττον φόρους παρὰ τῶν Εὐβοέων· ὁ δὲ Σοφοκλῆς ἐν ταῖς Τραχινίαις τοῦ διασκευάσας τὸν μῦθον μετ' ἄλλην τὴν ποιητικὴν ἐλευθερίαν πρὸς τὴν χρεῖαν καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ δράματός του παριστᾷ τὸν Ἡρακλῆα πορθοῦντα τὴν Οἰχαλίαν, φονεύοντα τὸν Εὐρύτον καὶ ἀπάγοντα τὴν Ἰόλην βίβλ., οὐχὶ διότι ὁ Εὐρύτος παρέδωκε τὴν δοθεῖσαν ὑπόσχεσίν του, νὰ δώσῃ τὴν Ἰόλην τῷ νικήσαντι αὐτὸν Ἡρακλεῖ εἰς τὸν ἐπὶ τοξείᾳ ἀγῶνα, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Ἡρακλῆς «οὐκ ᾔπειθε τὸν φουτοσπόρον τὴν παῖδα δοῦναι κρύφιος ὡς ἔχει λόγος» (Σοφ. Τραχ. στ. 360).

λημμένοι ἐκ τοῦ μύθου, τὴν ἀκριβῆ αὐτῶν συμφωνίαν πρὸς τὴν φιλολογικὴν παράδοσιν. Τοιαύτη τις μέθοδος τοῦ ἐξετάζειν τὰς ἐπὶ τῶν ἀγγείων μυθικὰς παραστάσεις, πλὴν τοῦ ὅτι θὰ ὑπετίμα πολὺ τοὺς ἀρχαίους τεχνίτας, παριστῶσα αὐτοὺς δουλικούς μόνον ἀντιγραφεῖς τῶν ποιητῶν καὶ τῶν μυθογράφων, θὰ μᾶς ἔφερεν καὶ εἰς σφαλερὰ ὅλως συμπεράσματα· ἐν π. χ. ἐκ τῶν ἐξ ἀρχαιοτάτων καὶ διαφόρων τόπων προκυψασῶν παραστάσεων τοῦ περὶ τῆς κρίσεως τοῦ Πάριδος μύθου θελήσωμεν νὰ συμπεράνωμεν περὶ τῆς διαμορφώσεως αὐτοῦ ἐν τοῖς Κυπρίοις ἔπεσι, θὰ ἐπλανώμεθα πλάνην μεγίστην. Εἶνε μὲν ἀληθές ὅτι ἀπαντᾷ στενωτέρως τις σύνδεσμος μεταξὺ ποιήσεως καὶ τέχνης, ἀλλὰ τοῦτο εἶνε ἴδιον χρόνων πολὺ μεταγενεστέρων¹.

Καὶ ἄλλαι δὲ ὑπάρχουσιν ἀγγειογραφίαι, φέρουσαι παραστάσεις εἰλημμένας ἐκ τοῦ μύθου τούτου, αἵτινες ὁμῶς ἀποκλίνουν τῆς συνήθους μυθικῆς παραδόσεως, οἷον ἐπὶ ἀρχαίῳ ἐξ Ἀγύλλης ἀμφορέως, ὃν ἐξέδωκεν ὁ Welcker² ἀπεικονίζονται τέσσαρες κλῖναι κατὰ σειρὰν τεθειμέναι ἐφ' ὧν κατὰκείνται ὁ Ἡρακλῆς, ὁ Εὐρυτος καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ Ἰφίτος, Κλυτίος, Δηίων καὶ Τοξεύς, ὡς δηλοῦσι τὰ ἀρχαίους Κορινθιακοῖς γράμμασιν ἐπιγεγραμμένα ὀνόματά των· πρὸ μιᾶς ἐκάστης τῶν κλινῶν τούτων παράκειται τράπεζα μετὰ ἐδεσμάτων· ἐπὶ μὲν τῆς πρώτης ἐν δεξιᾷ τῷ ὁρῶντι κλίνης κατὰκείνται ὁ Ἡρακλῆς, ἐπὶ δὲ τῆς δευτέρας ὁ Εὐρυτος³, μεταξὺ τῶν δύο τούτων κλινῶν ἵσταται ἡ Ἰόλη ἐν ποδῇρει χιτῶνι καὶ ἱματίῳ ἐστραμμένη οὔσα πρὸς τὸν πατέρα αὐτῆς Εὐρυτον· ἐπὶ δὲ τῶν δύο ἄλλων κλινῶν τῆς τρίτης καὶ τῆς τετάρτης κατὰκείνται οἱ τέσσαρες τοῦ Εὐρύτου υἱοὶ ἀνὰ δύο ἐφ' ἐκατέρας, ἐπ' ἐκείνης μὲν, τῆς τετάρτης ὁ Κλυτίος καὶ ὁ Τοξεύς, ἐπὶ ταύτης δέ, τῆς τρίτης ὁ Δηίων καὶ ὁ Ἰφίτος.

Ἐπὶ ἄλλου δὲ τινος ἀμφορέως, ὃν ἐξέδωκεν ὁ Mi-

nervini⁴ ἀπεικονίζεται εἰς τὸ ἐν ἄκρον τῆς εἰκόνης σκοπὸς ἐφ' οὗ εἶνε ἐμπεπηγμένα πλείονα βέλη καὶ παρ' αὐτῷ ἡ Ἰόλη, εἰς δὲ τὸ ἀντίθετον ἄκρον αὐτῆς ἵσταται ὁ Ἡρακλῆς ἑτοιμος ὢν νὰ τοξεύσῃ, ἐνῷ σπεύδουσι πρὸς αὐτὸν με ἐντεταμένους τὰς χεῖρας ὁ Εὐρυτος ἐν χιτῶνι καὶ ἱματίῳ καὶ εἰς τῶν υἱῶν αὐτοῦ, φέρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς κράνος, δύο δὲ ἄλλοι υἱοὶ αὐτοῦ ὁ Ἰφίτος καὶ ἄλλος τρίτος μὴ ὀνομαζόμενος ἀμφοτέροι ἐν περιβολῇ τοξότου κατὰκείνται ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ὡς ἐντελῶς ἡττηθέντες.

Ἐν ἀμφοτέραις ταῖς ἀγγειογραφίαις ταύταις ἀπεικονίζονται λεπτομέρειαι μὴ μνημονεύμεναι ἐν τῇ γνωστῇ ἡμῖν τοῦ περὶ Εὐρύτου μύθου παραδόσει οὕτως ἐμπεριστατωμένως, ἐν μὲν τῇ πρώτῃ συμβάν τι πρὸ τοῦ ἐπὶ τοξείᾳ ἀγῶνος, καὶ δὴ συμπόσιον ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Εὐρύτου, ξενίζοντος τὸν Ἡρακλέα, ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ γεγονός τι μετὰ τὸν ἀγῶνα, παριστῶν τὴν ἐντελῆ τοῦ Εὐρύτου καὶ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἥτταν⁵.

Ἐν τῇ αὐτῇ πλευρᾷ ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ τοῦ ἀγγείου ἀπεικονίζεται ὁ Ἑρμῆς εὐδιάγνωστος ἐκ τοῦ κηρυκείου, ἀπέναντι δὲ αὐτοῦ γυνὴ πολυτελῶς ἐνδεδυμένη (πίν. 14). Ἄν ἡ παράστασις αὕτη σχετίζεται πρὸς τὴν κυρίαν ἐπὶ τῆς κοιλίας τοῦ ἀγγείου παράστασιν τῆς ἀπαγωγῆς τῆς Ἰόλης ὑπὸ τοῦ Ἡρακλέους ἕνεκα ἰδίως τοῦ Ἑρμοῦ, ὅστις ἐν πλείσταις ἐπὶ ἀγγείων παραστάσεσι συμπαρίσταται τῷ Ἡρακλεῖ, οἷον ἐν τῇ ἀποθεώσει⁶, ἐν τῷ

¹ Illustr. di un vaso vole. rapr. *Ercole* presso la famiglia di *Eurito*, Napoli, 1851.

² Καὶ ἐν ἀποσπασματι ἀγγείου τινὸς τοῦ ἐν Παλέρμῳ Μουσείῳ, ἐκδοθέντι ὑπὸ Hartwig (Journal of Hellenic Studies τομ. 12, σελ. 334-449, πιν. 19), ἐφ' οὗ ἀπεικονίζονται τέσσαρες ἀνδρικοὶ μορφαί, ὧν ἡ ἐν χιτῶνι ποδῇρει καὶ ἱματίῳ προπορευομένη τῶν ἄλλων παριστᾷ τὸν Εὐρυτον, ἰκτεῦντα τὸν Ἡρακλέα, ἐν δὲ τῷ ἀντιθέτῳ μέρει τῆς εἰκόνης φαίνεται ἡ Ἰόλη, δὲν συμφωνεῖ ἀκριβῶς ἡ παράστασις πρὸς τὴν γνωστὴν τοῦ μύθου τούτου παράδοσιν, ὡς ὁρθῶς παρετήρησεν ὁ Hartwig (αὐτόθι σελ. 337) ἀποφηνάμενος ὅτι ὁ τεχνίτης εἴτε ἀμέσως ἐμπνευσθεὶς ἐκ τοῦ ἔπους τοῦ Κρεωφύλου συνέλαβεν ὁ ἴδιος τὴν παράστασιν, εἴτε ἐμμέσως ἐξ ἄλλων ζωγραφικῶν μνημείων. Ἐν τοῖς πολυαριθμοῖς ὁστράκοις τοῦ ἐν Ἀκροπόλει Μουσείου, τοῖς προελθοῦσιν ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ 1882 ὁ Winter (Jahrbuch, 1887, σελ. 230-231) ἀνεῦρε τεμάχια τινα, ἀνήκοντα εἰς ἀγγεῖον καλῶν χρόνων, ἐφ' ὧν εἰκάζει (αὐτόθι σελ. 229 ὑποσημ. 46) ὅτι ἀπεικονίζεται ὁ ἐπὶ τοξείᾳ ἀγῶν τοῦ Εὐρύτου καὶ Ἡρακλέους (πρὸς. καὶ Hartwig, Griech. Meisterschalen, Text, σελ. 363) ἀναγνωρίζει δὲ ἐν αὐτοῖς καὶ τὴν Ἰόλην. Πῶς ὁμῶς ἡ παράστασις αὕτη εἶχεν, ἂν ἡ εἰκασία τοῦ Winter εἶνε ὁρθή, ἀδύνατον βεβαίως ἀποβαίνει ἐκ μόνων τῶν εἰρημένων τεμαχίων νὰ συμπεράνωμεν.

³ Ὁρα Furtwängler, Berliner Wasensammlung ἀριθ. 1827.

¹ Πρὸς. καὶ Robert, Bild und Lied, σελ. 123 καὶ ἑξ.

² Annali d. J. Archaeol., 1859 31, 243-257, πιν. 33. A. D. 5. σελ. 260-274, πιν. 15.

³ Ἄνω τοῦ κατακειμένου ἐπὶ τῆς δευτέρας κλίνης ἀναγινώσκεται τὸ ὄνομα Εὐρύτιος (= Εὐρυτος) ἀντὶ Ἰφίτος, ἀλλὰ δι' οὗ ἀναφέρει ὁ Welcker πειστικούς λόγους (Annali d. J. 1859 σελ. 245 καὶ 248. A. D. 4, σελ. 263 καὶ 216) εἶνε τοῦτο παραδρομὴ μᾶλλον τοῦ γράφως.

ἐξέλασμι¹, καὶ ἐν τοῖς διαφόροις τοῦ Ἡρακλέους ἄθλοις², ἢ ἂν εἶνε ἄσχετος πρὸς αὐτήν, ἐτέθη δὲ ὅλως ἀνεξαρτήτως ἀπὸ τῆς κυρίας παραστάσεως πρὸς διακόσμησιν ἴσως, ἢ καὶ πρὸς πλήρωσιν τοῦ χώρου, τοῦτο μένει ἀπροσδιόριστον. Τὸ ἐπ' ἐμοὶ

τοῦλάχιστον ὁμολογῶ ὅτι οὐδὲν ἡδυνήθην ν' ἀνεύρω τεκμήριον ἀσφαλές δι' οὗ αὕτη δύναται νὰ σχετισθῇ πρὸς τὴν κυρίαν τοῦ ἀγγείου παράστασιν.

Κ. Δ. ΜΥΛΩΝΑΣ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΟΜΗΡΙΚΟΥ ΙΛΙΟΥ

ΕΙΔΗΣΙΣ ΣΥΜΠΛΗΡΩΤΙΚΗ

Μετὰ τὰ γραφέντα ὑπ' ἐμοῦ ἐν τῇ Ἀρχαιολ. Ἐφημερίδι (Τεύχος 2-3. 1894) περὶ τοῦ Ὀμηρικοῦ Ἰλίου, ὁ διάσημος καθηγητὴς τοῦ ἀρχαίου Γυμνασίου Νουρεμβέργης καὶ ἐκδότης τοῦ γνωστοῦ Ὀμηρικοῦ λεξικοῦ δόκτωρ Γεωρ. Ἀουτενριεθ (Autenrieth) δι' ἐπιστολῆς λέγει μοι πρῶτον ὅτι οὐδέποτε ἐπίστευσεν εἰς τὴν περὶ Ἰσαρλῆκ ὑπόθεσιν τοῦ Σχλῆμαν, ἥττον δὲ νῦν εἰς τὴν τοῦ κ. Dörpfeld τοῦ νομίζοντος ὅτι ἡ ἔκτη (ἐκ τῶν κάτωθεν) ἐπικεχωσμένη πόλις ἦν τὸ Ὀμηρικὸν Ἴλιον καὶ οὐχὶ ἡ δευτέρα, ὡς ὁ Σχλῆμαν εἶπεν.

Εἴτα ἀγγέλλει μοι τὴν ἐξῆς σπουδαίαν περὶ τοπογραφίας Ἰλίου εἰδήσιν, ἀφορμὴν ἔχων τὸ ἐκ Μυκηναίων τεμάχιον τοῦ ἀργυροῦ ἀγγείου ὅπερ, ὡς ἐξήγησα ἐν τῷ ἄνω μνημονευθέντι τεύχει τῆς Ἀρχ. Ἐφημερίδος, ἐμφαίνει τὸν ἐν τῷ 22^ῳ ἄσματι τῆς Ἰλιάδος περιγραφόμενον θάνατον τοῦ Ἑκτορος. «Περιέργως πως, γράφει, παρέλαβον ὡς τελευταίαν, ἐν τῇ νεωτάτῃ ἐκδόσει³ τοῦ λεξικοῦ μου, τὴν ἐκ Μυκηναίων εἰκόνα ἕνεκα τοῦ ἰδιοτρόπου ὀπλισμοῦ τῶν μαχητῶν. Τὴν Ἐκάβην ὑπέθεσα καὶ ἐγὼ ἐπιπολαίως, ἀλλ' οἱ γυμνῆται ἀνέτρεψάν μοι τὴν ἐκδοχὴν ταύτην. Ὑμεῖς ἐξηγήσατε κάλλιστα τὸ σύν-

ολον τῆς εἰκόνης, νομίζω ὅμως ὅτι τὰ ἐν τῇ κάτω χώρα αὐτῆς τεμάχια τριῶν σκαφῶν καὶ ἐνὸς κωπηλάτου ὑποδηλοῦσι τὸν Σκαμάνδρον καὶ τὴν πεδιάδα δι' ἧς ῥέει».

Εὐθύς ὡς ἀνέγνω τὴν γνώμην ταύτην τοῦ σοφοῦ τῆς Νουρεμβέργης καθηγητοῦ, τοῦ μὴ ἰδόντος τὴν Τρωάδα, ἐθαύμασα πῶς ἐγώ, ὁ τὸ Τρωικὸν πεδῖον ἐπισκεψάμενος, ὁ παρακολουθήσας τῇ ῥοῇ τοῦ Σκαμάνδρου τοῦ περιβάλλοντος πρῶτον τοὺς λόφους Βουνάρβας εἴτα δὲ ἀπομακρυνομένου ἀπ' αὐτῶν καὶ ῥέοντος πρὸς τὸ Σίγειον, ὁ ἰδὼν σχεδῖαν ἐξ ἐλατῶν τῆς Ἰδῆς ἐν τῷ Σκαμάνδρῳ ὁδηγουμένην εἰς τὸν Ἑλλήσποντον, πῶς, λέγω, οὐκ ἀνεγνώρισα τὸν παρὰ τὴν ἐσχατιάν τοῦ ἐκ Μυκηναίων ἀργυροῦ τεμαχίου σωζόμενον ἄνδρα ὡς ὄντα ναύτην ὠθοῦντα διὰ κοντοῦ ἢ διὰ κώπης σκάφος, ἴσως, πρὸς τὸν ῥοῦν τοῦ Σκαμάνδρου. Ὁ πῖλος τοῦ ἀνδρός, ὁ ἱματισμὸς καὶ ἡ στάσις, ἐναργῶς ἐξηγοῦσι τοῦτο ὡς καὶ τὴν πρόθεσιν τοῦ κοσμήσαντος τὸ ἀγγεῖον. Ὁ τεχνίτης, ἀκριβῆ ἔχων γνῶσιν τῆς τε Ἰλιάδος καὶ τῆς Τροίας, τοπογραφεῖ πληρέστατα καὶ ὀρίζει τὴν τοῦ Ἰλίου θέσιν οὐ μόνον διὰ τῶν ἐπὶ τῶν λόφων ἐρινεῶν, οὐ μόνον διὰ τῶν Πηγῶν, τῶν Σχαιῶν Πυλῶν καὶ τοῦ ὑψηλοῦ Πύργου, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ Σκαμάνδρου. Καὶ οἱ ἡμέτεροι δὲ Ρουσόπουλος, Κόμνος καὶ Σβορώνος, οἷς ἀνεκοίνωσα τὴν τοῦ Autenrieth γνώμην, ἀναγνώ-

¹ Furtwängler, αὐτόθι, ἀριθ. 3187.

² Furtwängler, αὐτόθι, ἀριθ. 1799, 1828, 1845, 1849, 1851, 1890, 1905, καὶ 1907. Πρβλ. καὶ Otto Jahn, Arch. Aufs. σελ. 98 καὶ 101.

³ Ἐκδοσις ἐβδόμη. Λειψίξ 1893.

ρίζουσι ναύτην εἶναι καὶ ἐν ποταμῷ τὸν ἄνδρα τὸν ἐν τῇ κάτω χώρᾳ τοῦ τεμαχίου τοῦ ἐκ Μυκηνῶν ἀγγείου ὁρώμενον.

Περὶ δὲ τῶν γενομένων κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐν Τρωάδι ἀνασκαφῶν ὁ κ. Dörpfeld ὠμίλησε μὲν ἐν τῇ Γερμανικῇ Σχολῇ καὶ ἔγραψεν ἐν τῷ ἀρχαιολογικῷ αὐτῆς Δελτίῳ ὅσα περίπου καὶ πέρυσι, ἀναλυτικώτερα δὲ καὶ λεπτομερέστερα. Ἀλλὰ καὶ πρὸ τοῦ κ. Dörpfeld ὁ κ. Γ. Σωτηριάδης, ἐπισκεφθεὶς κατὰ τὸ παρελθὸν ἔαρ τὸ Τρωϊκὸν πεδῖον, μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἀξιεπαίνου καὶ Ἑλλήσιν ἐμπρέποντος, περιέγραψεν ἡμῖν αὐτὸ (᾽βρα «Ἐφημερίδα» μηνὸς Ἰουλ. 1894) καὶ ἐξήγησε τὰς ἐπὶ τῶν λόφων τῶν χθαμαλῶν τοῦ Ἰσαρλῆκ γενομένης μέχρι τοῦδε ἀνασκαφάς. Φιλάρχαιος ὢν καὶ θαυμαστής τοῦ Ὀμήρου, εὐτυχήσας δὲ καὶ ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἰδεῖν τὴν Τρωάδα πολλὰς ἡδύνατο παρέξειν ἡμῖν ἀσφαλεῖς πληροφορίας περὶ τοῦ Ὀμηρικοῦ Ἰλίου, ἂν μετέβαινεν ἐκεῖσε ἄνευ προκαταλήψεως καὶ προσεῖχεν ἀνεπιβόρεστος τῇ Ἰλιάδι πρῶτον, εἶτα δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις κλασικοῖς ποιηταῖς καὶ λογογράφοις Ἑλλήσιν. Πράττων οὕτως ὁ κ. Σωτηριάδης οὐκ ἠναγκάζετο χρῆσθαι βεβιασμένοις ἐπιχειρήμασιν ὅπως ἀποδείξῃ ὅτι τὸ Ἴλιον ἐφ' οὗ, κατὰ Ξενοφῶντα, ἔθυσεν ὁ Μίνδαρος ἢ ἐπὶ Ἰσαρλῆκ καὶ οὐχὶ ἐπὶ τῶν λόφων Βουνάρβασι, οὐδ' εὐρίσκετο ἀντιφάσκων τῇ Ἰλιάδι περιγραφούσῃ τὴν Ἰλίου πόλιν ὡς οὖσαν ἐρατεινήν, ἡγεμόεσσαν, αἰπεινήν, ὑψουμένην εἰς κορυφὴν ἢ ὀνομάζει ἄκραν πόλιν ἢ Πέργαμον, ἔτι δὲ εὐρυάγειαν καὶ ἄστν μέγα καὶ ἐν πεδίῳ πεπολισμένην, ἐπίθετα πάντα ἐφαρμοζόμενα μόνον ἐπὶ πόλεως κειμένης ἐπὶ τῶν λόφων Βουνάρβασι, ὄντων ἐν τῷ μυχῷ τοῦ Τρωϊκοῦ πεδίου, εὐρείαν ἐχόντων ἑκτασιν πρὸς τὰ κάτω μέρη, ἡρέμα δὲ ὑψουμένων μέχρι κορυφῆς (ἄκρας πόλεως ἢ Περγάμου) ὑψουμένης περὶ τὰ 150 μέτρα Γαλ. ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης.

Ὁ κ. Σωτηριάδης παραδεχθεὶς, καὶ πρὸ τῆς εἰς Τρωάδα ἀφίξεώς του, τὴν γνώμην τοῦ κ. Dörpfeld τιθεμένου τὸ Ὀμηρ. Ἴλιον ἐπὶ τῶν λόφων Ἰσαρλῆκ, ὀλίγα μέτρα ὑπὲρ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης ὑψουμένων, προσπαθεῖ, ὡς ἂν ἡγνόει τὰ ἐν τῇ Ἰλιάδι ἐπίθετα τοῦ Ἰλίου, διὰ κινήσεων τινῶν τοῦ Τρωϊκοῦ στρατοῦ, ἰδίως δὲ τῆς εἰς τὴν πόλιν ὑποχωρήσεως τῶν Τρώων (᾽βρα «Ἐφημερίδα» τῆς

20 Ἰουλ. 1894), προσπαθεῖ, λέγω, πείσαι ἡμᾶς καὶ ἑαυτὸν ὅτι ἐπὶ τῶν χθαμαλῶν τοῦ Ἰσαρλῆκ λόφων ἔκειτο τὸ τῆς Ἰλιάδος Ἴλιον. «Τὸ Ἴλιον» (λέγει αὐτολεξεῖ ὁ κ. Σωτηριάδης) δὲν δύναται » νὰ εἶναι ἐπὶ βραχώδους καὶ ὑψηλοῦ βουνοῦ ἀλλὰ » μόλις πρέπει νὰ ὑψώνηται ὑπὲρ τὴν πεδιάδα » ἐκ τῆς ὁποίας ἀμέσως εἰς αὐτὸ καταφεύγουσιν οἱ » ἀτυζόμενοι Τρῶες. Οἱ «δύῃ καρχαλέοι κεκο- » νιμένοι ἐκ πεδίοιο» δὲν φαίνονται διόλου ἔχοντες » ἀνάγκην ν' ἀναβρίχθωσιν ὑψηλὴν τινα βουνώδη » ῥάχιν ἵνα σωθῶσιν ἀλλ' ἀμέσως ἐκ τῆς πεδιάδος » δύνανται νὰ κρυφθῶσιν ὀπισθεν τειχῶν καὶ πύ- » γων τῆς ἀκροπόλεως των. Διὰ τοῦτο φοβεῖται » περὶ αὐτῆς ὁ Ἀπόλλων καὶ εἰσδύει εἰς τὴν Πέρ- » γαμόν των»¹.

Ἀλλ' ἡμεῖς ἐν Ἰλιάδι βλέπομεν τὸν Ἀπόλλωνα εἰσδύοντα οὐχὶ εἰς τὴν Πέργαμον τῶν Τρώων ἀλλ' εἰς «Ἴλιον ἱρήν» καὶ περὶ τοῦ τείχους αὐτῆς, τῆς πόλεως δηλονότι, οὐχὶ περὶ τείχους Περγάμου ἐφρόντιζεν ὁ Ἀπόλλων.

» Αὐτὰρ Ἀπόλλων Φοῖβος ἐδύσατο Ἴλιον ἱρήν,
» μέμβλατο γὰρ οἱ τείχος ἐϋδημήτιο πόλεος» (Φ. 512).

Πρὸς τοῦτοις δὲ εὐρίσκομεν ὅτι ἡ πόλις μόνον τοῦ Ἰλίου, ἡ εὐρυάγεια, τὸ μέγα ἄστν, ἦν περιτετειχισμένη οὐχὶ δὲ καὶ τὸ Πέργαμον, ἡ ἄκρα πόλις, ὡς καλεῖ αὐτὴν ὁ ποιητής, ἐννοῶν τὰ ὑψηλότερα τῆς πόλεως μέρη. Ἡ λέξις ἀκρόπολις οὐδαμοῦ εὐρίσκεται ἐν τῇ Ἰλιάδι. Ἐπεταί ὅθεν ὅτι οἱ Τρῶες, ἐσπευσμένως εἰσερχόμενοι καὶ κεκμηκότες διὰ τῶν Σκαιῶν πυλῶν εἰς τὰ τῆς πόλεως τείχη, ἔμενον ἐν τοῖς κάτω μέρεσιν αὐτῆς, τῶν ἄνω καὶ ὑψηλοτέρων εἰς οὐδὲν συντελούντων πρὸς ἀσφάλειαν. Πρὸς τὰς περιγραφὰς ταύτας τῆς Ἰλιάδος προσέκρουσεν ὁ κ. Σωτηριάδης παραδεχθεὶς τὴν γνώμην τοῦ κ. D. ὅτι δηλαδὴ ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ Ἰσαρλῆκ ἀνακαλυφθεῖσα ἐσχάτως πόλις, ἡ ὑπὸ πλατέος καὶ ὑψηλοῦ τείχους περιβαλλομένη, ἦν τὸ τοῦ Πριάμου Πέργαμον καίτοι, ὡς πρὸ μικροῦ εἶπον, οὐδαμοῦ τῆς Ἰλιάδος λέγεται ὅτι τοῦτο ἦν τετειχισμένον ἀλλὰ μόνον ἡ εὐρυάγεια Ἴλιος ἐν ἣ καὶ τὸ Πέργαμον.

¹ Ἰλ. Φ. 515 καὶ ἐφεξῆς.

Ὅθεν ἂν ἐν τῷ δευτέρῳ στρώματι τῶν ἐν Ἰσαρ-
λῃ ἀνασκαφῶν ἔχομεν Ἰλιον ἄνευ ἀκροπόλεως
καὶ κατεδικάσαμεν αὐτὸ (καὶ ὁ κ. Dörpfeld ἂν καὶ
τελευταῖος) ὡς ἀπᾶδον τῇ Ἰλιάδι, διὰ τὸν αὐτὸν
λόγον (οὐχὶ δὲ καὶ τὸν μόνον) καταδικάζεται καὶ

ἡ ἐν τῷ ἑκτῷ στρώματι ἀνακαλυφθεῖσα περιτετει-
χισμένη ἀκρόπολις, ἡ αὐθαιρέτως Πέργαμος Ὀμη-
ρικὴ ἀποκαλεσθεῖσα.

Ἐν Ἀθήναις, μηνὶ Δεκεμβρίῳ 1894,

Γ. ΝΙΚΟΛΑΙΔΗΣ

ΣΥΜΜΙΚΤΑ

ΠΡΟΣΘΗΚΗ

Ἐκ τῆς ὑπ' ἐμοῦ ἀνωτέρω σελ. 173 ἐξ. ἀριθ.
14 ἐκδοθείσης ἐλευσινιακῆς ἐπιγραφῆς ἀνευρέθη
μεταξὺ ἀπερριμμένων λίθων καὶ ἄλλο τεμάχιον,
διαλαθὸν τοὺς ἀνασκάπτοντας ἐργάτας τὸ πρῶτον.
Τὸ τεμάχιον τοῦτο προσηρμύσθη εἰς τὸ ἄνω μέρος
τοῦ προεκδεδομένου τεμαχίου ε', πρὸς τὸ ὁποῖον
προσῆρμωσα πρὸς δεξιάν καὶ τὸ τεμάχιον β', ὅπερ
ἐνεκα φθορᾶς τῆς ῥωγμῆς δὲν κατῴρθωσα νὰ προσ-
αρμύσω τὸ πρῶτον. Ἐκ τῶν τριῶν λοιπὸν τούτων
τεμαχίων ἀπετελέσθη ἐν, ἔχον μέγιστον ὕψος 0,65
καὶ μέγιστον πλάτος 0,37, ἀκέραιον δὲ ἄνωθεν
καὶ πρὸς δεξιάν, ὅπερ ἐκδίδομεν κατωτέρω. Δυσ-
τυχῶς τὸ κείμενον τῆς ἐπιγραφῆς μόνον κατὰ τὸ
κατώτερον μέρος εἶνε συνεχὲς καθ' ἅπαν τὸ πλά-
τος τῶν συγκολληθέντων τεμαχίων, κατὰ δὲ τοὺς
ἐνδεκα πρώτους στίχους ἐλλείπει εὐμέγεθες τεμά-
χιον ἐν τῷ μεταξὺ, ὥστε ἀπομένουσι καὶ πάλιν
χάσματα, ἅτινα δὲν ἡδυνήθην νὰ συμπληρώσω,
ἄλλως τε καὶ διότι τὰ γράμματα τοῦ νῦν ἀνευρε-
θέντος τεμαχίου εἶνε ἱκανῶς ἐφθαρμένα, τινὰ δὲ
καὶ ὀλοσχερῶς ἡφανισμένα. Ἴσως μετὰ τὸ νέον

εὔρημα ἡδύναντο δι' ἐκτενεστέρας μελέτης νὰ συμ-
πληρωθῶσι πλείονα καὶ ἐν τῷ νῦν ἐκδιδομένῳ μέ-
ρει καὶ ἐν τοῖς προεκδεδομένοις, προτιμότερον ὅμως
ἐνόμισα νὰ δημοσιευθῶσι καὶ ταῦτα εὐθύς, ἵνα
ὀλόκληρος ἡ ἀξιολογώτατη αὕτη ἐπιγραφὴ ὑπάρχῃ
ἐν τῷ αὐτῷ τόμῳ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερί-
δος ἐκδεδομένη.

Ὁ πρῶτος στίχος εἶνε διὰ μικροτέρων γραμμά-
των καὶ ἐν τῷ μέσῳ περίπου τοῦ πλάτους τοῦ λί-
θου κεχαραγμένος, ἀποτελῶν, ὡς φαίνεται, τὴν
ἐπικεφαλίδαν τοῦ πρώτου μέρους τῆς ἐπιγραφῆς,
ὅπως τὸ ἀπόφρασις ἐπάρχου (α' στ. 10) τοῦ δευ-
τέρου μέρους. Ἐπειδὴ δὲ κεῖται ἐν τῷ μέσῳ τοῦ
πλάτους τοῦ σωθέντος τεμαχίου, ὅχι δὲ τοῦ ὅλου
πλάτους τοῦ λίθου, φαίνεται ὅτι ἡ ἐπικεφαλὶς ἦτο
διηρημένη εἰς δύο μέρη, τὸ μὲν πρὸς ἀριστεράν
γεγραμμένον, τὸ δὲ πρὸς δεξιάν. Τὰ ἐλλείποντα
γράμματα ἐν στίχ. 2-8 εἶνε πέντε ἕως ἑξ, ἐν δὲ
στ. 9-10 ἐννέα ἕως δέκα, ἐν δὲ στ. 11 μόνον τέσ-
σαρα ἕως πέντε. Πάντα τὰ διασωθέντα τεμάχια
τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης εἶνε ἐγγεγραμμένα ἐν τῷ
καταλόγῳ τοῦ μουσείου ὑπ' ἀριθ. 287-293.

Ι.ΙΕΙCΘΕ
ΕΜΝΟΤΑΤ ΕΔΡΙΩΙ
ΛΠΤΟCΕ
ΕΙ.ΑΞΕΝ
5 ΚΑΙΛΟΑΡ
ΝΕΛΛΙΝΩ
ΤΕΙΜΗ. . Τ
ΜΠΡΑCΤΑ
ΙCΑΥΤΟ
10 CΔΕΤΑΥΤ/

ΕΔΡΙΩΙ
ΗΛΗ
ΤΟΥ
ΑΡΞΑΝ
ΛΦΙ
ΗΕ
ΡΗΜΑ
ΤΗΡΙ
ΟΛΙΑΙ

Ἰ[ερ]εῖς θ(ε)[ῶν].

[τῷ σ]εμνοτάτ[ῳ συν]εδρίῳ

[τῶν Πανελλήνων] --- [ἄε]λπτος (;)

[δι]κα(ια;) ὁ ἄρ[χων];

[Πα]νε(λλή)νω[ν]

τειμη[μα]τ-

[λα]μπρας

ἰς αὐτὸ --- [μυσ]τηρι-(:)

-δὲ ταῦτ(α)

ΙΤΩΔΑΝΙΣΘΗΝΑ ΤΛΣ
 ΔΙΑΤΗΣΤΟΥΣΕΜ. ΞΤΑΤΟΥ
 ΟΙΣΑΠΕΤΕΘΗΤ. ΣΙΕΡΟΙΣ
 :ΝΟΝΤΟΚΟΝ' ΑΘΕΚΛΣΤΟΝ
 15 ΣΔΥΟΚΑΙΔΕΚΑΛΑΜΠΡΑΣ
 ΝΒΟΥΛΕΥΤΑΙΣΙΣΑΥΤΑ
 ΕΞΗΓΟΥΜΕΝΟΙΣΙ. ΡΕΥ
 ΛΥΠ. ΤΕΤΑΚΤΛ
 Τ 'ΑCΑ-

Στ. 1. Ούτε πρὸς ἀριστερὰν ὑπάρχουσιν ἄλλα γράμματα, οὔτε πρὸς δεξιὰν κατόπιν τοῦ χάσματος. Τὸ ἐν ἀρχῇ Ι μόνον Γ ἢ Ρ δύναται προσέτι νὰ εἶνε· ἢ δ' ἐν τῇ τρίτῃ χώρᾳ κεραία ἀνήκει εἰς ἄδελον γράμμα. Ἡ ἀνάγνωσις ι[ερ]εῖς δὲν εἶνε βεβαία, ἀλλὰ καὶ δυσκόλως δύναται νὰ ἀντικατασταθῇ ὑπὸ ἄλλης.

Στ. 3. ΠΤ λίαν ἐφθαρμένα, ἀλλ' ἱκανῶς εὐδιάγνωστα, τὸ δὲ ἐν ἀρχῇ πρὸ τοῦ Λ ὑπάρχον λείψανον δύναται νὰ ἀνήκη εἰς Ε. Τὸ προτελευταῖον γράμμα ἔχει καὶ κάτωθεν γραμμὴν τινα πολὺ μεγαλυτέραν τῶν συνήθων ἀκρεμόνων, ὥστε δύναται νὰ ἐκληφθῇ καὶ ὡς Δ ἡμιτελὲς καταλειφθὲν ὑπὸ τοῦ χαρακτοῦ καὶ ὡς Λ.

Στ. 4. Τὸ δεύτερον γράμμα φαίνεται ὡς Μ ἢ Ν· μετ' αὐτὸ χωρὸς ἐνὸς γράμματος ἐφθαρμένον καὶ εἴτα λίαν ἐφθαρμένον Α ἢ Λ. Ἄν ὁ στίχος ἐσώζετο εἰς καλυτέραν κατάστασιν, θὰ παρεῖχε πιθανῶς ἀσφαλῆ ἀνάγνωσιν καὶ τοῦ στ. 22 τοῦ τεμαχίου α' (ἴδε ἀνωτέρω σελ. 177).

Στ. 5. Τὸ πέμπτον γράμμα δύναται νὰ εἶνε καὶ C. Τὸ μετέπειτα Ρ δὲν εἶνε ὅλως βέβαιον.

Στ. 6. Τὸ προτελευταῖον γράμμα δύναται νὰ εἶνε καὶ Μ.

τω δανισθῆν(α)[ι --- τ(α)ς
 (δ)ιὰ τῆς τοῦ σεμ[ν]ο(τά)του
 [συνεδρίου τῶν Πανελλήνων] --- οἷς ἀπετέθη τ[οῖς] ἱεροῖς
 [γινόμε]νον τόκον (κ)αθ' ἐκ(α)στον
 -ς δυοκαίδεκα λαμπρας
 -ν βουλευταῖς ἐς αὐτὰ
 ἐξηγουμένοις ι[ε]ρεῖ-
 [σι]- - - α ὑπ[ο]τέτακτ[αι]

Στ. 10. Ἐν ἀρχῇ μικρὸν λείψανον δυνάμενον νὰ ἀνήκη εἰς Α. Α. Ν. Σ.

ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΕΚ ΜΕΓΑΡΩΝ

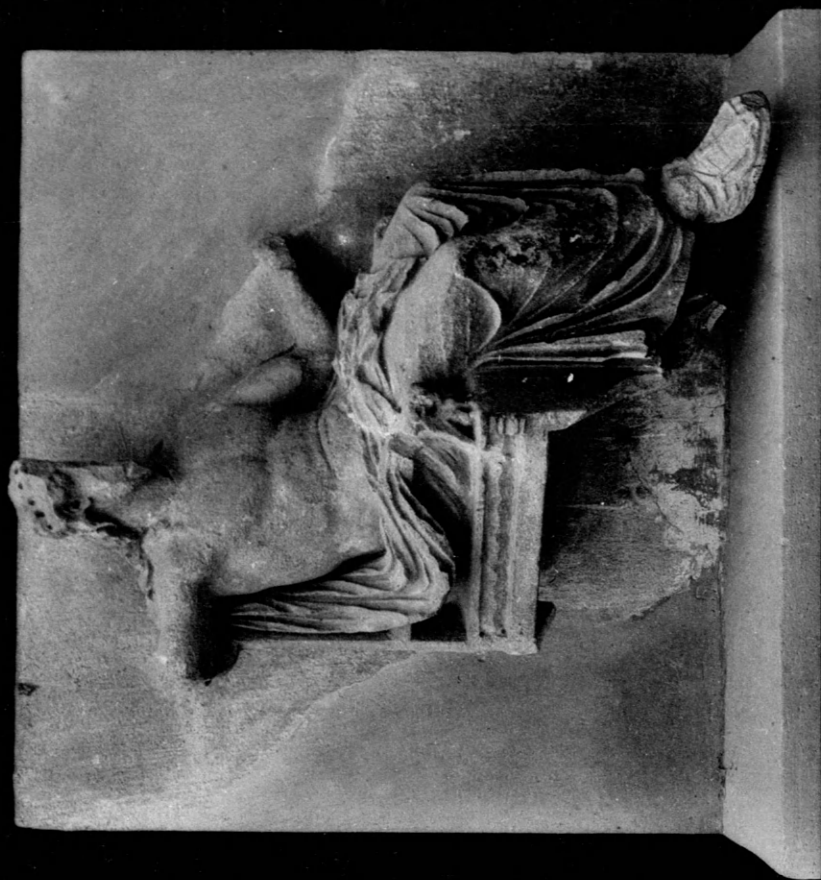
Ἐν τῷ ἐν Ἐλευσίνι μουσεῖῳ ἀπόκειται καὶ ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή εὑρεθεῖσα ἐν Μεγάροις, ὅπου καὶ ἡγοράσθη ὑπὸ τοῦ κ. Φιλίου. Ἀριθ. καταλ. 325.

Μικρὰ πινακὶς ἐκ γλαυκόχρου μαρμάρου ἀκεραία διασωθεῖσα. Πλάτος 0,216, ὕψ. 0,075, πᾶχ. 0,03.

ΠΙΞΙΛΑΞ Πισίλας

Τὰ γράμματα εἶνε ἐπιπολαίως κεχαραγμένα, ἀνήκουσι δὲ εἰς τὸν Δ' αἰῶνα· μέγεθος αὐτῶν 0,02. Ἡ χρῆσις τῆς μικρᾶς ταύτης πινακίδος δὲν δύναται νὰ ὀρισθῇ ἀσφαλῶς.

ΑΝΔΡΕΑΣ Ν. ΣΚΙΑΣ

ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΕΞ ΕΠΙΔΑΥΡΟΥ

ΕΡΕΤΡΙΑΚΗ ΛΗΚΥΘΟΣ

3

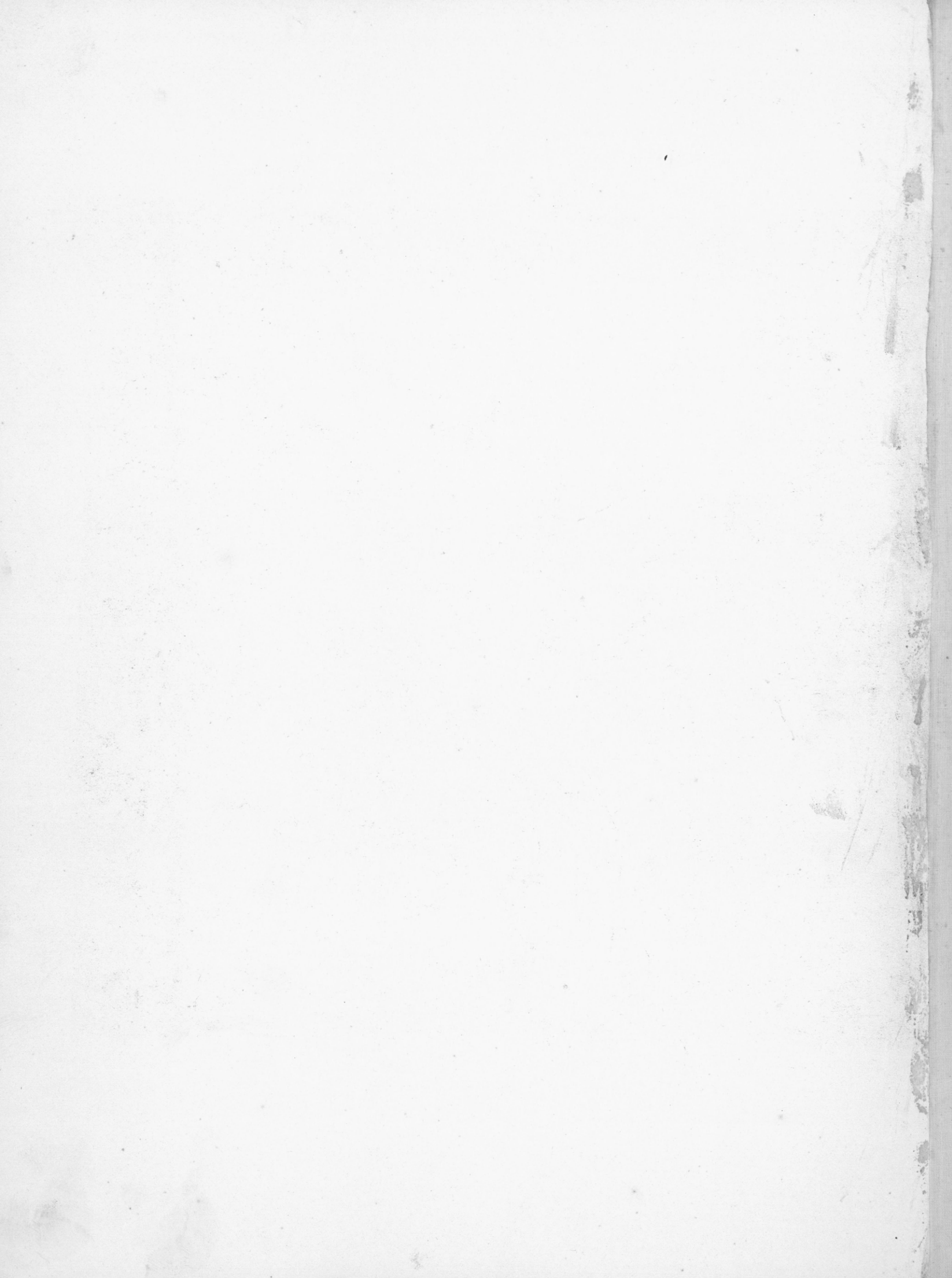

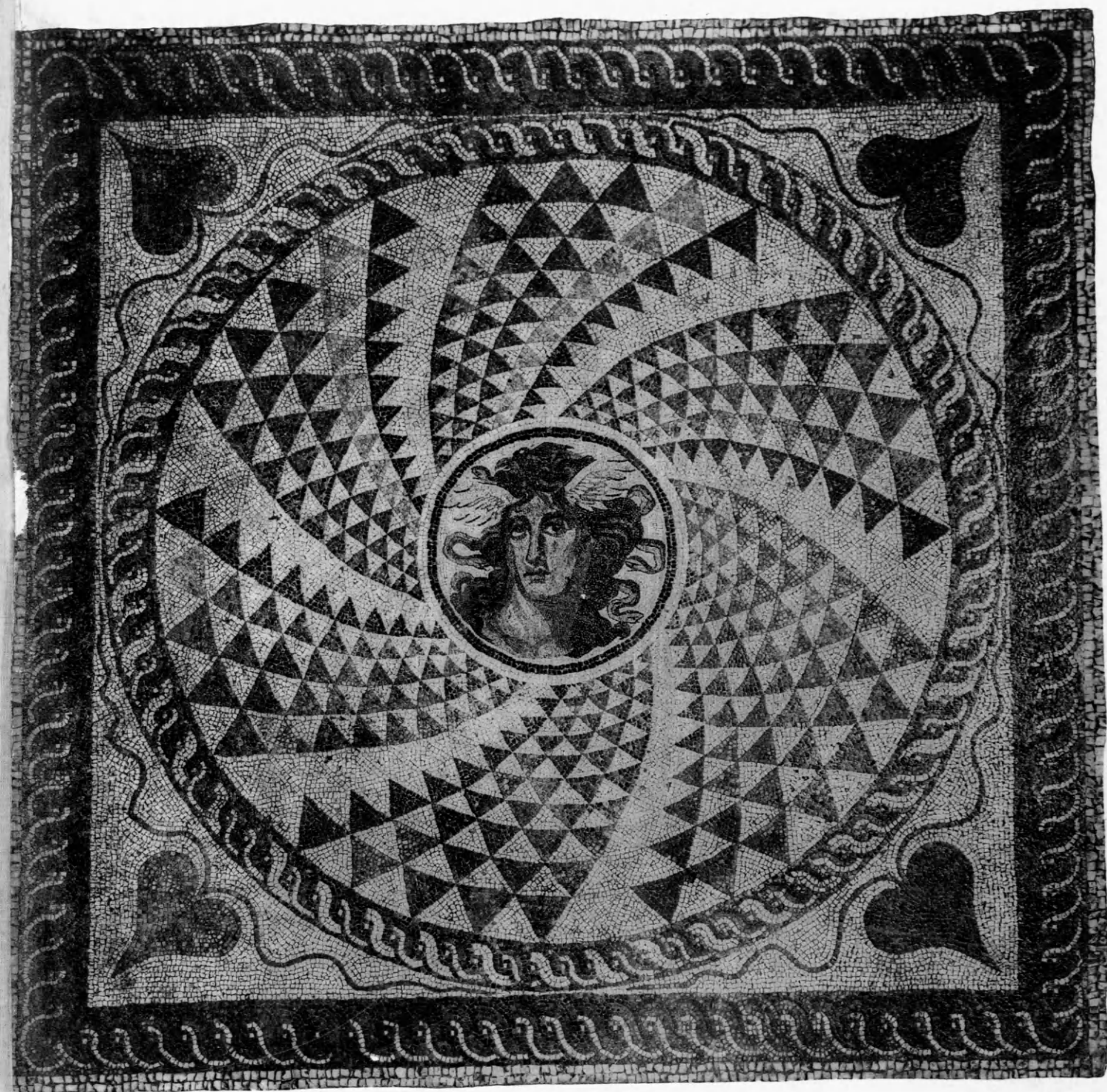
1

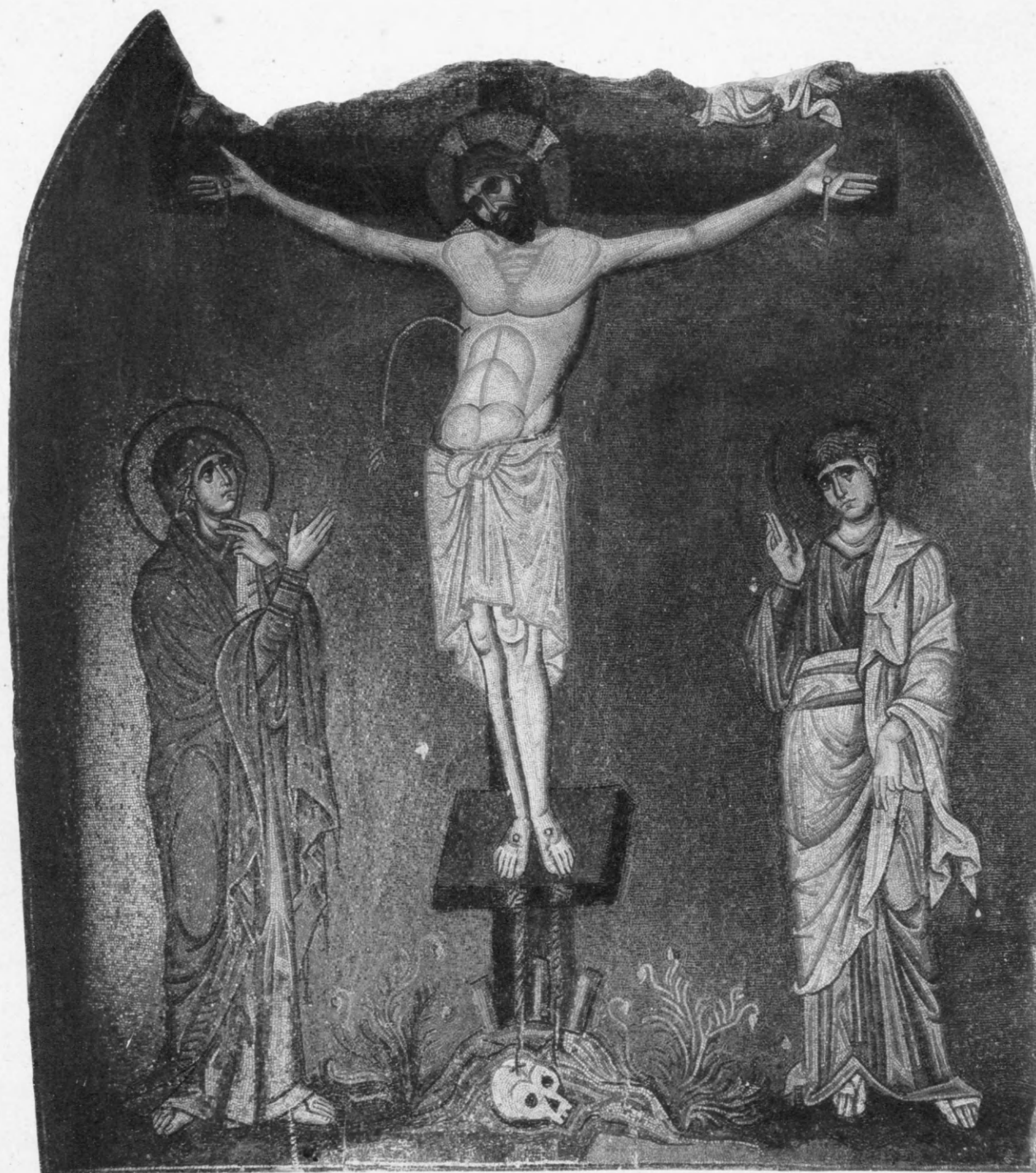
2

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ ΕΚ ΤΗΣ ΙΛΙΑΔΟΣ

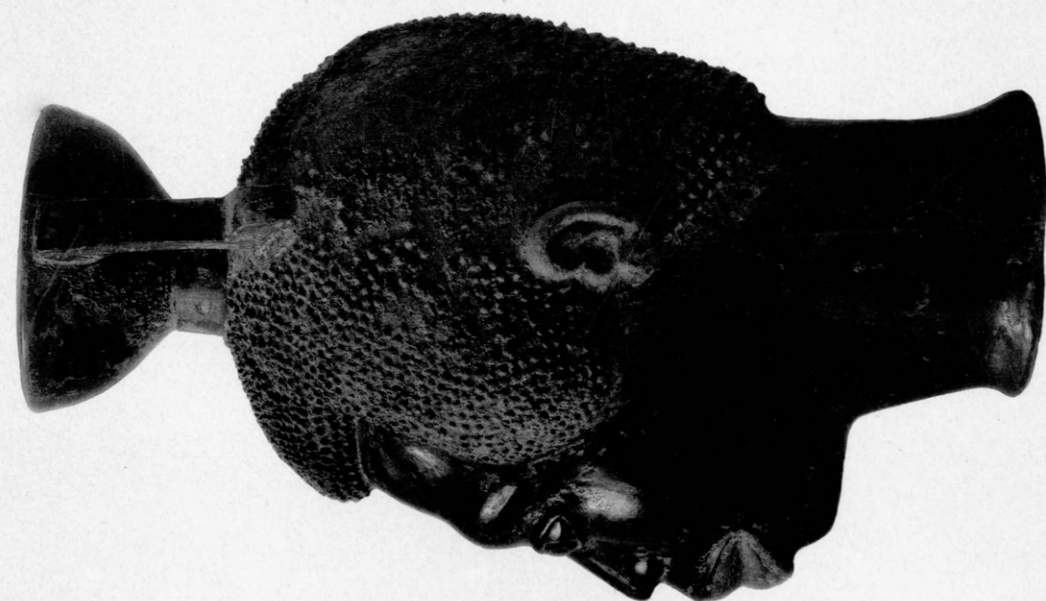

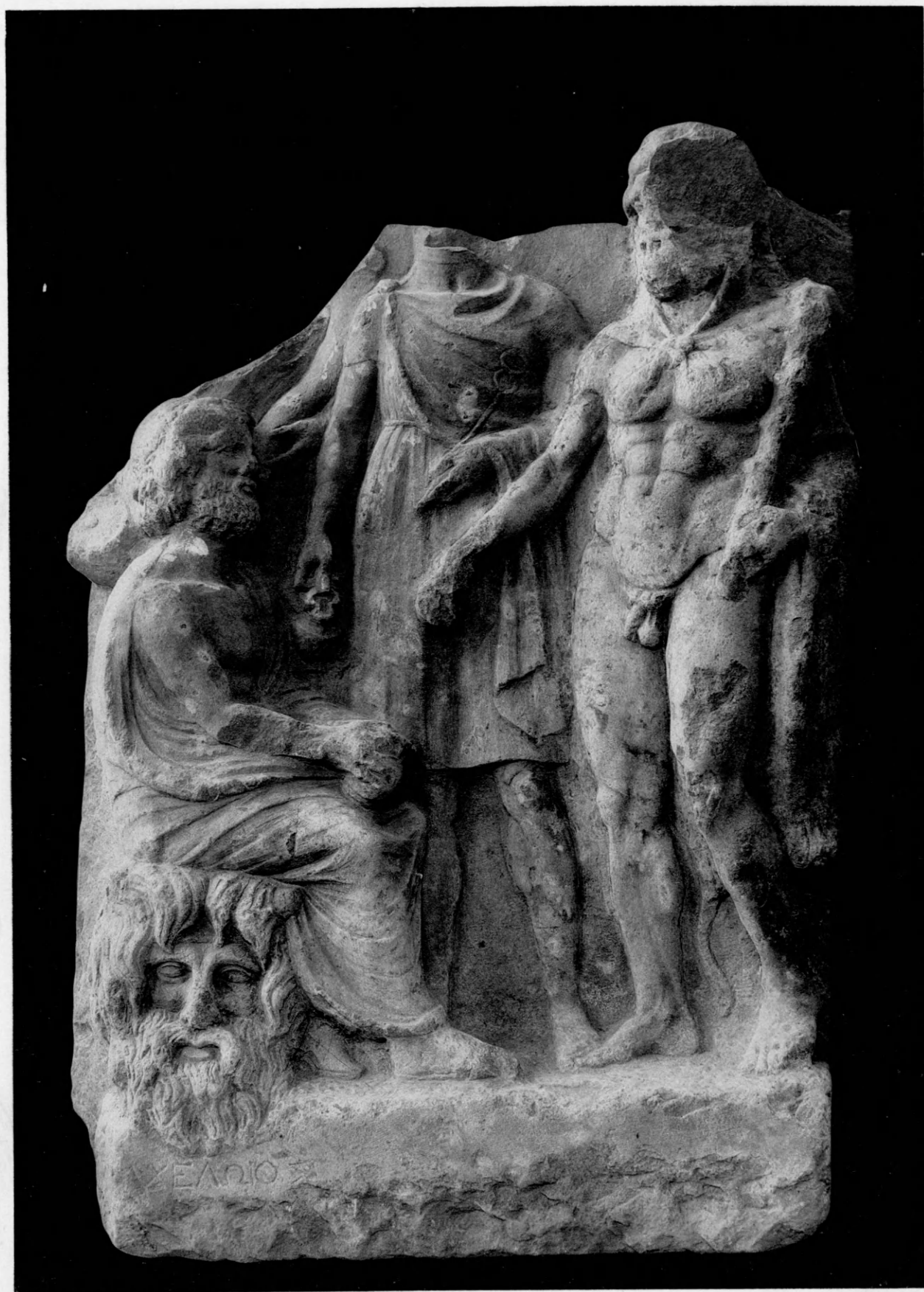
ΜΩΣΑΪΚΟΝ ΕΚ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

ΥΗΦΙΔΩΤΟΝ ΕΚ ΔΑΦΝΙΟΥ

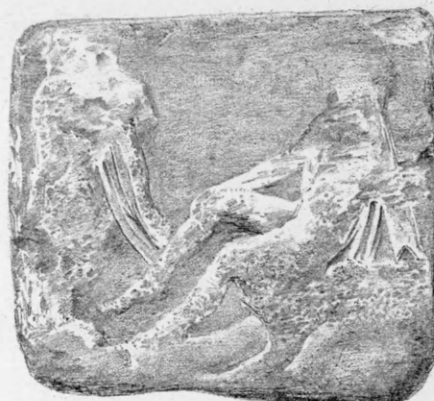
ΚΕΦΑΛΗ ΑΙΘΙΟΠΟΣ ΜΕΤ ΕΠΙΓΡΑΦΗΣ ΛΕΑΛΡΟΣ ΚΑΛΟΣ

ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΕΚ ΤΟΥ ΙΛΙΣΟΥ

Β.

Γ.

Α.

ΑΝΑΓΛΥΦΑ ΕΚ ΤΟΥ ΙΛΙΣΟΥ

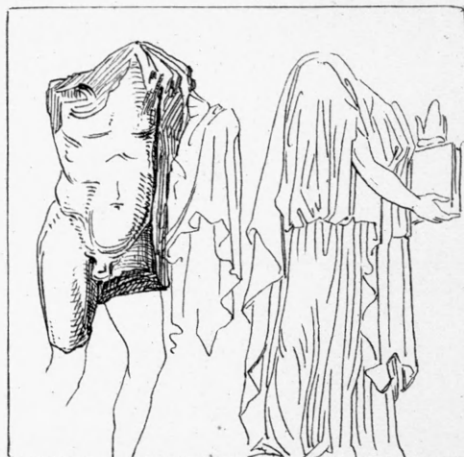
ΥΗΦΙΔΩΤΟΝ ΕΚ ΔΑΦΝΙΟΥ

ΤΕΜΑΧΙΑ ΜΕΤΟΓΩΝ ΕΚ ΤΟΥ ΓΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

XI

XVII

XXI

XXIII

ΜΕΤΟΠΑΙ ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΡΘΕΝΩΝΟΣ

ΠΗΛΙΝΟΣ ΑΜΦΟΡΕΥΣ ΕΚ ΜΗΛΟΥ

(δωδὸν σχῆμα καὶ διαδόσεις.)

ΠΗΛΙΝΟΣ ΑΜΦΟΡΕΥΣ ΕΚ ΜΗΛΟΥ
(ἐξέλξις τῆς ἐπὶ τῆς νομίας τοῦ ἀγγείου παραστάσεως)

ΠΗΛΙΝΟΣ ΑΜΦΟΡΕΥΣ ΕΚ ΜΗΛΟΥ
(Εξήλξε τῆς ἐπὶ τοῦ λαμποῦ τοῦ ἀγγείου παραστάσεως)

